

GEORG OG EDV. BRANDES

BREVVEKSLING
MED NORDISKE FORFATTERE
OG VIDENSKABSMÆND

I

GYLDENDAL

GEORG OG EDV. BRANDES
BREVVEKSLING

Udgivet af
Det danske Sprog- og Litteraturselskab
Med Støtte af
Carlsbergfondet og
Overretssagfører L. Zeuthens
Mindelegat

GEORG OG EDV. BRANDES

BREVVEKSLING
MED NORDISKE FORFATTERE OG
VIDENSKABSMÆND

UDGIVET AF
MORTEN BORUP
UNDER MEDVIRKNING AF
FRANCIS BULL OG JOHN LANDQUIST

I

KØBENHAVN 1939
GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG

INDHOLDSFORTEGNELSE

Selskabets Forord	VII
<i>Indledning</i>	XI
Hans Brøchner og Georg Brandes	I
Oskar Siesbye til Georg Brandes	239
Georg Brandes til Gabriel Sibbern	259
Chr. Richardt og Georg Brandes	269
Carl Julius Salomonsen og Georg Brandes	277
Harald Høffding og Georg Brandes	329
Troels-Lund og Georg Brandes	367
<i>Kommentar</i>	393

FORORD

Nærværende Brevudgave vil omfatte syv Bind: 1.—3. Bind indeholdende Brødrene Brandes' litterære Brevvekslinger med *danske* og *islandske* Korrespondenter, 4.—5. Bind Brevvekslinger med *norske*, og 6.—7. Bind med *svenske* og *finske* Korrespondenter. Ved Udvalget af Korrespondancer har Synspunktet været at begrænse disse til Brevvekslinger, der havde deres Tyngdepunkt i sidste Fjerdedel af 19. Aarh.; for Danmarks og Norges Vedkommende, hvor det bevarede herhenhørende Brevstof er saa overordentlig omfattende, har man helt udelukket Breve fra det yngre Slægtled (Gjellerup, Henrik Pontoppidan, Gunnar Heiberg, Amalie Skram etc.), medens man for Islands, Sveriges og Finlands Vedkommende ikke har ment at burde trække Skellet saa skarpt.

Hvert Bind indledes med en Redegørelse for de Brevvekslinger, vedkommende Bind omfatter, og afsluttes med oplysende Noter. Kommentaren til de enkelte Bind meddeler kun undtagelsesvis biografiske Oplysninger, idet disse vil blive givet i Personregistre sidst i hver af Udgravens tre Afdelinger: den dansk-islandske, den norske, og den svensk-finske.

Med Hensyn til Principperne for Tekstgengivelsen bemærkes: Brevene er meddelt ordret og bogstavret; aabenbare Skrivefejl er rettede uden Angivelse, ligesom almindelige Brev-Forkortelser er opløste og manglende Interpunktionstegn tilføjet, hvor Meningen krævede dette. Udgiver-Udeladelser er betegnet med 3 Prikker. Brevenes Dato- og Stedangivelse er til Orientering for Læseren anbragt ved Brevets Begyndelse (selv om de i Originalen staar ved

dets Slutning); hvor ingen eller mangelfuld Angivelse findes, er Dato og Afsendelsessted — saa vidt muligt — tilføjet af Udgiveren, men i skarpe Klammer.

*

Hovedparten af Brevene *til* Brødrene Brandes opbevares i disses Brevsamlinger i Det kgl. Bibliotek, der — efter indhentet Samtykke fra Fru *Edith Philipp* f. *Brandes*, afd. Fru *Hetna Dedichen* f. *Brandes* og Ingeniør *Herman Dedichen* — har stillet Samlingerne til Raadighed for Udgiverne.

Breve *fra* Brødrene Brandes findes dels i Det kgl. Biblioteks øvrige Brevsamlinger, dels i andre nordiske Biblioteker, dels endelig i Privateje. Herfor er der gjort Rede i Kommentaren til de enkelte Brevvekslinger. Saavel fra offentlig som fra privat Side er der ved Indsamlingen af Brevene vist Selskabet den største Imødekommenhed. For den Støtte, vi saaledes har modtaget, bringer vi en Tak til *Det kgl. Bibliotek*, København, *Universitetsbiblioteket*, Oslo, *Kungliga Biblioteket*, Stockholm, *Universitets-Biblioteket*, Lund, *Stadsbiblioteket*, Göteborg, *Universitetsbiblioteket*, Helsingfors, *Sveriges Författareförening*, Stockholm; endvidere takker vi Fru *Dagny Bjørnson Sautreau* for Tilladelse til Benyttelse af Bjørnson-Arkivet i Universitetsbiblioteket, Oslo, og Styrelserne for *Institut Mittag-Leffler*, Djursholm, og for *Ernst Ahlgren-Samlingen*, Lund, for Adgang til de heri beroende Brandes-Breve; dernæst bringer vi en Tak til Dr. *Verner von Heidenstam*, Hr. *Erik Lie*, Hr. *Hjalmar Söderberg* og Rektor *Thorsten Thorssell*, der med stor Venlighed har tilstillet os Breve til Benyttelse for Udgaven fra Georg og Edv. Brandes til Verner von Heidenstam og Jonas Lie og fra Georg Brandes til Hjalmar Söderberg og Ellen Key; endelig takker vi Fru *Edith Philipp*, der fra sin Privatsamling har laant os Breve til Georg Brandes fra Hans Brøchner, Bjørnstjerne Bjørnson og Alexander L. Kielland.

Vi takker dernæst hver enkelt af dem, der paa egne og andres Vegne har givet Selskabet Tilladelse til Offentliggørelse af Brevene:

Fru *Venny Aho*, Dr. *Bjørn Bjørnson*, Fru *Marie Bregendahl*, Magister *Axel Broe*, Fru *Konni Dahl*, Ingeniør *Herman Dedichen*, Redaktør *Poul Drachmann*, Hr. *Kristian Elster*, Magister *Annie I. Fausbøll*, Frk. *Hedda Frøding*, Bibliotekar *Arne O. F. Garborg*, Fil. mag. *Sten af Geijerstam*, Dr. *Verner von Heidenstam*, Stud. jur. *Ole Høffding*, Fru *Bergliot Ibsen*, Borgmester, Dr. *Ernst Kaper*, afd. *Alexander Kielland*, Dr. *Selma Lagerlöf*, Fru *Anna Levertin*, Raadmand *L. Levertin*, afd. Advokat *Erik Lidforss*, Forfatter *Erik Lie*, Fru *Jeanie Lundegård*, Dr. *Steingrímur Matthiasson*, Frk. *C. Mechelin*, Kontorchef *Kai Nyqvist*, Duca *Gaetano del Pezzo*, Fru *Edith Philipp*, afd. Bygmester *Poul Richardt*, Overlæge Dr. *Knud Salomonsen*, Fru *Edith Smedvik*, Forfatter *Hjalmar Söderberg*, Fru *Sigrid Söderhjelm*, Fru *Gabrielle Tavaststjerna*, Rektor *Thorsten Thorssell* og Frk. *Marie Louise Troels-Lund*.

*

Udgivelsen af de tre danske Bind besørger af Adjunkt *Morten Borup*; Professor *Paul V. Rubow* gennemser disse Bind i Korrektur og meddeler Udgifveren sine Bemærkninger dertil. Udgivelsen af de to norske og de to svensk-finske Bind besørger henholdsvis af Professor *Francis Bull* og Professor *John Landquist* i Forening med Morten Borup. Bibliotekar *H. A. Paludan* læser en Korrektur paa hele Udgaven, og Bogforlægger, Dr. *K. O. Bonnier* har med den største Omhu og Interesse læst en Korrektur paa de svenske Bind.

*

Udgaven vilde ikke have kunnet fremkomme uden Tilskud til de omfattende Forarbejder og til selve Udgivelsen. Vi beder Direktionen for *Carlsbergfondet* og Bestyrelsen for *Overretssagfører L. Zeuthen's Mindelegat*, der har tilstaaet Selskabet den for Udgaven nødvendige Støtte, modtage vor ærbødige Tak.

København i Marts 1939.

DET DANSKE SPROG- OG LITTERATURELSKAB.

INDLEDNING

Dette Bind grupperer sig om de danske Personligheder, der var den unge Georg Brandes' Lærere og Venner. Det omspænder i Tid den anselige Aarrække fra 1860 til 1923, belyser saaledes Brandes' Livshistorie fra hans 18. til hans 81. Aar og giver Bidrag til dansk Aands- og Samfundsliv fra omkring Krigen 1864 til Verdenskrigens Slutning.

*

Da den 20-aarige Georg Brandes i 1862 resolut kastede Schous Forordninger over Bord, i Erkendelse af at det ikke var Juraen, men Æstetikken, Naturen havde bestemt ham til, gled han fra de juridiske Professorer Aagesen og Gram, som havde kedet ham usigeligt, over til de fire »Filosoffer«: F. C. Sibbern, Rasmus Nielsen, Carsten Hauch og Hans Brøchner*). Af disse hans Studievejledere var Sibbern paa det Tidspunkt for gammel til at kunne gøre Indtryk paa en ung Videnskabsdyrker, og Rasm. Nielsen, hvis Form og Vid ofte blændede den unge Brandes, maatte ved sine Ideer virke direkte frastødende paa ham. Nærmest skulde Hauch synes forudbestemt til at tage sig af ham, eftersom det jo var Æstetikken og ikke Filosofien, han vilde hellige sig. Brandes kom ogsaa hurtigt til at nære Ærefrygt for Hauch; Essayet om hans Ungdoms Lærer vidner om Forstaaelse baade af den gamle Mands Karakter og af de centrale Værdier i hans Digtning. Men som Lærer og Vejleder kunde den lidet teoretiske Digter ikke give den unge Georg Brandes meget, hvortil kom, at deres Syn paa de store Livsspørgsmaal var ikke lidet afvigende. Saaledes opfattede Hauch ogsaa Forholdet. I de Breve til Hjemmet, der er bevaret fra hans sidste Rejse

---

*) Se Paul V. Rubow: »Georg Brandes og hans Lærere« og samme Forf.s »Georg Brandes' Briller« S. 259 ff.

1871—72, vender Brandes' Navn Gang paa Gang tilbage, altid med stor Anerkendelse, men ofte tillige med et Forbehold. »Det glæder mig, at Brandes har saa stort Tilløb til sine Forelæsninger, og dog veed jeg, at han i høiere Forstand er min største og farligste Modstander. Han vil med alt sit store Talent kæmpe for den nyere franske Philosophie, der i sin Grund er atheistisk. Jeg hører til den modsatte Lejr« (»Tilskueren« 1928 II 200). Tydeligere kan den Afstand, der var imellem dem, næppe udtrykkes.

Læreren i Brandes' Studieaar blev derimod den yngste af Professorerne i Filosofi, HANS BRØCHNER (1820—75). Denne, der levede et tilbagetrukket Liv, delt mellem sine Bøger og sin Familie, tog sig rørende af sin unge Elev, hvis sjældne Begavelse han ikke var længe om at konstatere. Aaret efter, at Brandes første Gang (2. Septbr. 1861) havde opsøgt Brøchner, udtaler han sig i stærkt anerkendende Udtryk til sin Ven Chr. K. F. Molbech om den lovende unge Discipel, han har faaet, og som der engang i Tiden nok »skal blive noget dygtigt af« (»Hans Brøchner og Chr. K. F. Molbech« S. 292); dog regner han endnu paa dette Tidspunkt med Molbech som Hauchs Efterfølger. Efterat han i 1863 havde læst Brandes' Prisaafhandling, har han imidlertid faaet et andet Syn paa Sagen. I et Brev til Molbech, der selv synes at have slaaet Tanken om Professoratet ud af Hovedet, hedder det: »Her voxer . . et dygtigt Menneske op til den æsthetiske Professorpost, og hvis Hauch blot lever nogle faa Aar, vil han ganske vist kunne slaae alle sine her-værende Concurrenter, Clemens Petersen inclusive, af Marken. Det er den unge Brandes, af hvem jeg netop i disse Dage har gjennemlæst en Besvarelse af Universitetets æsthetiske Prisspørgsmaal om det antike Skjæbnebegrebs Fremtræden i den græske Tragedie. Det er et Arbeide, der viser en paafaldende Dygtighed og Modenhed for et saa ungt Menneske — han er kun 21 Aar. Han forener en meget udviklet Evne til skarp og indtrængende Tænkning med en levende Sands for Poesie og en frisk og sand Opfattelse af Fremstilling« (anf. Skr. S. 312 f.). Efter at Brandes i 1864 havde taget Magisterkonferens med Udmærkelse, udtaler Brøchner sig atter til Molbech om hans fremragende Egenskaber: »Han forbinder med grundigste theoretiske Uddannelse og med en

sjælden Evne til skarp og stræng Tænkning, den friskeste og primitiveste Opfattelse af Poesie og Kunst, og en Fremstillingsform, der røber den Poesie i Sjælen, der er Betingelsen for den sande Æsthetiker. Men, hedder det derefter, »han maa endnu ikke bruges som Kritiker: han skal studere uforstyrret i nogle Aar, saa vil han, hvis han vedbliver at udvikle sig paa samme Maade som hidtil, kunne præstere det Betydeligste« (smstds. S. 379). Taler denne uforbeholdne Ytring paa den ene Side om overordentlige Forventninger, saa røber den paa den anden Side ogsaa Brøchners Ønske om, at disse store Evner skulde plejes, hvis der skulde komme alt det ud af dem, som de gav Løfte om. De her udgivne Breve har ikke mindst Interesse ved at vise Brøchner ikke blot som Opmuntrer, men ogsaa som Tugtemester og Opdrager, en af de faa, der med Autoritet har kunnet vise Brandes til Rette. Naar Meningsuoverensstemmelser af og til kunde opstaa imellem dem, bundede det ikke alene i Aldersforskellen, men ogsaa og navnlig i Temperamentsuligheder. Hans Brøchner var et i dybeste Forstand filosofisk Gemyt, roligt overvejende og langsomt handlende, mens Georg Brandes hele sit Liv igennem — for at bruge Nutzhorns Udtryk om ham (se ndfr. S. 182) — aldrig fik rystet »Drengen« af sig: lutter Nerver, impulsiv, rastløs, energiladet og udiplomatisk«. Det er Egenskaber som disse, der indbringer ham Brøchners fromme Formaning om »lidt mindre Bølgegang i Sindet« (S. 190), lidt færre »imprudences« i Skrifterne (S. 156 og 197).

Da det kunde forudses, at Hauchs Død vilde bringe en afgørende Vending med Hensyn til Brandes' fremtidige Virkefelt, gjaldt det om, at han stod fuldt rede, til Øjeblikket var inde, da Professoratet var ledigt. At gøre en sværtbevæbnet, en »homme sérieux« (S. 125) af ham — det var Brøchners egentlige Opdragerprincip over for sin Discipel. Men det er tydeligt, at han mere end een Gang har ærgret sig over, at denne ikke spillede sine Kort godt. Af hans Dom om Doktordisputatsen i 1870 kan man udlæse en vis Skuffelse, ikke blot fordi han ikke er nogen Beundrer af Taines Tænkning, men ogsaa fordi den efter hans Formening savner den ønskelige filosofiske Stringens. Trods al Anerkendelse af »Emigrantlitteraturen«, der ligesom det følgende Bind af »Hovedstrømninger« er tilegnet Brøchner, er han dog endnu mere kritisk

over for dette Værk, hvor Forfatteren har vovet sig ud i ungdommelig Polemik. For at bøde paa Fejlgrebet opfordrer Brøchner ham da til at give et synligt Bevis paa sin Pietet for Læreren ved at skrive et Mindeblad om Hauch, et Venneraad, som Brandes ogsaa fulgte. Men som bekendt ledte det ikke til det forønskede Maal.

Brøchner trættedes aldrig i sin Kamp for at skaffe sin Elev den Lærestol, som han mente, at Universitetet skyldte ham. Selv paa et Tidspunkt, da Brandes er naaet dertil i Resignation, at han synes at tilskrive sin egen Ungdommelighed i 1871 — som han ganske vist »ikke godt kan fortryde« (S. 202) — at han har forspildt sine Muligheder, søger Brøchner paany at opildne til ikke at give tabt, og det var ham en særlig Glæde i sit sidste Leveaar at blive indvalgt i Konsistorium, fordi han haabede i denne lærde Forsamling at kunne udrette noget til Fordel for sin unge Ven. Der er noget rørende i at se, at en af den dødssyge Mands sidste Handlinger her i Livet gælder at væрге Brandes mod et uberettiget Angreb. Endnu den sidste Passus i det sidste Brev indeholder et Løfte om at sondere Terrænet og give Brandes Oplysning om »Situationen«.

Ogsaa i Antipatien mod fælles Modstandere kunde den ældre og den yngre mødes. Arvefjenden var Rasmus Nielsen, et Navn, der nævnes utallige Gange, især i Brevvekslingens første Halvdel, og som fører os direkte ind i den Strid om »Tro og Viden«, der i 1860'erne rasede med voldsom Lidenskabelighed. Den udkæmpedes mellem Teologer og Filosofer og drejede sig — i Korthed sagt — om Rigtigheden af Rasmus Nielsens Læresætning, at netop fordi Tro og Viden er væsensforskellige Elementer, kan de forenes i samme Bevidsthed. Set fra Brøchners filosofiske Stade maatte dette Forsøg paa at forene uforligelige Modsætninger tage sig ud som en Uærlighed, for den purunge og kamplystne Brandes var det simpelthen Taskenspillerkunster. I denne Situation foretog Brandes det for en 23-aarig Yngling usædvanlige Skridt i et langt Brev at overhænge sin Lærer om med hele sin Autoritet at tage til Orde mod sin Kollega. Hans Skuffelse over at møde et Afslag kan læses ud af de respektløse Ord, han i et Brev til Gabr. Sibbern har indflettet om »vor kjære licentiatagtige Ven«: »Nu tænker Brøchner paa at over-

veie, om det ikke var bedst, at han til Stridens Slutning traadte activt op« (S. 266). Men da havde Brandes allerede selv taget Sagen i sin Haand og forsøgt at løse Opgaven i det lille Lejlighedsskrift »Dualismen i vor nyeste Philosophi«, der er hans egentlige Debut i den danske Litteratur.

Mens Brøchners Betydning for Brandes er lige saa indlysende som gammelkendt, fremgaar det af den her udgivne Brevveksling, at ogsaa Eleven har spillet en Rolle for sin Lærer ved at ægge hans polemiske Instinkter. Det lykkedes vel ikke Brandes i 1865 at drive Brøchner ud af hans Forskansninger, men faa Aar efter indfrieede Brøchner sine Skyldigheder ved at udsende Skrifterne »Problemet om Tro og Viden« (1868) og »Om det Religiøse i dets Enhed med det Humane« (1869). Paa-faldende truende bliver hans Tone i de sidste Leveaar, hvor han planlægger »at ville levere Theologerne et Slag paa hele Linien«, og det saa at »de skulle faae at føle, at jeg endnu kan hugge saa det skjærer igjennem« (S. 224, jf. S. 230). Hermed stemmer godt, hvad Brandes fremhæver i sit Essay om Brøchner, at han »undergik i de senere Aar en kendelig Omdannelse. Hans tidlige Ungdoms Kamplyst var vaagnet i ham paany« (SS. II 435). — Paa et andet Omraade kom Brandes til at inspirere Brøchner, nemlig ved at fremkalde hans Førsteforsøg som Essayist. Som Redaktør af »Det nittende Aarhundrede« fralokkede han ved snilde Lader den dødssyge Mand en populær Afhandling om Gior-dano Bruno og kunde med megen Tilfredshed byde sit Tidsskrifts Læsere en almenfattelig filosofihistorisk Skildring, der tilmed maatte overraske dem behageligt, som kun kendte Brøchner fra hans tungt skrevne videnskabelige Værker, ved at være affattet i et letlæseligt Sprog.

Det var dog mere end et blot »litterært« Venskabsforhold, der bestod mellem Brøchner og Brandes. Rent personligt var de kommet til at staa hinanden nær. Man faar gennem Brøchners Breve et Indblik i, hvad Hjemmet og efter Hustruens tidlige Død Børnene betød for den ellers saa ensomme Mand. Der findes ikke ret mange Breve, hvori han ikke omtaler sine »Smaafolk«, snart med inderlig Glæde over deres Fremskridt, snart med Ængstelse, naar de er syge eller ikke arter sig vel; lige-saalidt glemmer Brandes, der var en stor Børneven, at afslutte med

Hilsener til de to smaa. Og Brøchner paa sin Side besøgte jævnligt Brandes' Moder, især naar Brandes var i Udlandet; derved vidste han, at han glædede hendes Søn, der med stærke Baand var knyttet til hende, og samtidig kunde han ved Samtaler med den højtbegavede Kvinde spørge Nyt om sin Elev og erhverve sig et Indtryk af Atmosfæren i hans Hjem.

Hvad der mere end noget andet bidrog til at befæste det personlige Forhold mellem Lærer og Discipel var, at Brandes i en tidlig Alder var blevet Medvider i den Kærlighedsepisode, som havde grebet saa dybt ind i Brøchners Ungdomsliv*). Under et Ophold i Rom 1847 var han kommet til at elske en Italienerinde, Costanza Testa, men hendes Familie modsatte sig, at hun giftede sig med ham. Selv efter at han i 1862 havde indgaaet et lykkeligt, men kortvarigt Ægteskab med en dansk Dame, glemte han aldrig sin Ungdomselskede og forsøgte saa vidt muligt at holde sig underrettet om hendes senere Skæbne. En gunstig Lejlighed hertil frembød sig, da Georg Brandes i 1866 foretog en Rejse til Paris, hvor Costanza, der i Mellemtiden ogsaa var blevet gift, nu boede. Som Chr. K. F. Molbech i 1847 havde været Brøchners fortrolige i dette Anliggende, saaledes blev Brandes nu indviet i Historien og sendt med en Introduktionsskrivelse til Costanza. Han røgtede sin Mission til sin faderlige Vens fulde Tilfredshed og blev direkte medvirkende til, at en ny Korrespondance imellem de to Parter tog fat igen efter nogle Aars Pause.

En trofastere Velynder end Hans Brøchner har Brandes ikke haft. I den Minderune, Brandes i den skandinaviske Revue »Norden« (1886—87) satte ham, har han givet Udtryk for sin Taknemmelighedsgæld til sin afdøde Ven: »Han, der var forbeholden indtil Forlegenhed, mundtlig altid spotsk overfor ethvert Udbrud af ungdommelig Begejstring, var lidenskabelig i Venskab. Overfor meget yngre Venner var han paa én Gang som en Ven og som en Fader. Han tænkte uafbrudt, Aar ud, Aar ind, med en Omsorg, der ikke forbigik nogen Enkelthed, paa hvad han formaaeede at udrette for Vennen. Hans Venskab var foretagsomt, en sta-

*) Se herom nærmere »Hans Brøchner og Chr. K. F. Molbech« (1902).

dig Virksomhed. Og hvad der er ejendommeligt, det tog fra Aar til Aar bestandig til i Styrke. Det steg i Inderlighed og forstaaende Kærlighed og naaede — maaske efter fjorten-femten Aars Forløb — sin største Højde i det Aar, han døde» (SS. II 434). De Breve fra Brøchner, der her fremlægges, giver Forudsætningen for denne Dom.

*

Ogsaa OSKAR SIESBYE (1833—1913) var baade en Lærer og Ven for Georg Brandes, omend langt fra i saa intim en Forstand som Brøchner. Denne jødiske lærde, hvis ejendommelige Skikkelse engang var kendt af enhver, der færdedes i Københavns Latinerkvarter, huskes nu næppe uden for en snæver Kreds af Fagfæller. Han var nært knyttet til Madvig som en af dennes mest lovende Disciple, men indfrieede aldrig helt de Forventninger, der stilledes til ham. Uproduktiv, nærsynet fortabende sig i filologiske Petitesser og gaaende op i personalhistoriske Kuriositeter, som hans enestaaende Hukommelse gjorde ham det til Sport at drive, naaede han aldrig videre end til at »fungere« som Docent i klassiske Sprog ved Københavns Universitet — selve Titelen frabad han sig. Men hans elskelige Karakter har gjort et stærkt Indtryk paa dem, der lærte ham personligt at kende. I sit Pebersvendehjem i det gamle Kvarter af København aabnede han gæstfrit sine Stuer for unge Mennesker, som trængte til en Haandsrækning, helst som Vejleder i hans kære klassiske Litteratur (se Troels-Lunds Karakteristik i »Et Liv« S. 261 ff.).

Bekendtskabet mellem Siesbye og den kun 9 Aar yngre Georg Brandes skriver sig fra v. Westens Institut, hvor Siesbye var hans Lærer i Latin (jf. Brev Nr. 11), og fortsattes i Brandes' Studenteraar, da Siesbye uegenyttigt tilbød sin tidligere Discipel Hjælp til at tyde Klassikerne (se »Levned« I 110). Senere skiltes deres Veje, Brandes kastede sig ud i den offentlige Strid, Siesbye foretrak at leve en Faglærds stille Studieliv. Siesbye var ingen radikal Aand og kunde ikke godkende, at Brandes vovede sig saa langt ud i Agitationen. Men da Kultusminister Fischer i 1875 først forespurgte Universitetet, om det ønskede Professorposten i Æstetik besat og derpaa — stik imod Fakultetets og Konsistoriums Ønske — trak sit Tilbud tilbage, følte Siesbye sig kaldet til at gribe

ind til Fordel for Brandes, ikke offentligt, men i en skriftlig Henvendelse til sin beundrede Lærer Madvig, der endnu paa dette Tidspunkt var en af Universitetets mest formaaende Mænd. I dette Brev af 7. Jan. 1876, hvis Koncept fandtes mellem Siesbyes efterladte Papirer med Paa-tegning om, at han ønskede det offentliggjort efter sin Død, hævder han, at »enten har Ministeren fra først af ikke villet have den ledige nor-merede Plads besat, og det hele er fra hans Side et Komodispil; i saa Tilfælde har han paa en utilbørlig Maade leget med Universitetet, og det forekommer mig, at dette ikke kan lade et saadant Angreb paa dets Værdighed gaa upaataalt hen. Eller det har været Ministerens Alvor med Postens Besættelse, men hans Bestræbelser ere strandede paa en Modstand, han ikke kan besejre.« Den sidste Mulighed anser Siesbye for den sandsynligste og udpeger i omskrivende Vendinger, der dog ikke er til at misforstaa, Biskop Martensen som den, i hvem Brandes havde sin Hovedmodstander. Til at værne om Universitetets og den viden-skabelige Friheds Sag paakalder Siesbye nu Madvigs Hjælp. Naar Mar-tensen her — og rundt om i Brandes' egne Breve — udlægges som hans egentlige Avindsmand, er der Grund til at pege paa en Udtalelse af Martensen selv, der unægtelig kraftigt bestyrker denne Formodning. Efter at Brandes havde begyndt sine Forelæsninger over »Emigrant-litteraturen«, skriver Martensen i Januar 1872 til sin gode Ven Biskop Otto Laub: »man hører en Deel Tale om Brandes's Forelæsninger, der holdes for et overfyldt Auditorium, og ikke blot skulle være atheistiske og antichristelige, men ogsaa usædelige, især i Henseende til Ægteskabet, der omtales ganske efter de franske Ideer som en conventionel Indret-ning. . . Meget beklageligt vilde det være, om han skulde opnaae An-sættelse ved Universitetet. Vi have allerede nok af disse Samfundet undergravende Lærdomme i Brøchners Forelæsninger, der dog ved deres abstracte og scholastiske Charakter neppe kunne faae Indgang hos Mange« (»Otto Laubs Levnet« II. 1 S. 269). Det er ikke sandsynligt, at Siesbyes Henvendelse (der i sin Helhed kan læses i »Tilskueren« 1914) faldt i god Jord hos Madvig, i ethvert Fald ikke forsaavidt den tog Sigte paa at sætte en Aktion i Gang til Fordel for Brandes.

De senere Breve fra Siesbye viser, at han til det sidste bevarede Skole-

mesterfrisproget over for sin gamle Discipel. Paa Grundsynspunkter kom han dog sjældent ind; dertil var han for meget Detaillernes Mand.

*

»Gamle Sibberns« Søn, GABRIEL SIBBERN (1824—1903), hører ikke til dem, der har paavirket Brandes dybere, men blev »ved sin gennemførte Tvivlsaand« (»Levned« I 169) et Ferment i hans filosofiske Udviklingsproces og kom til at staa Fadder til hans Debutbog. Hans Livsbane formede sig ikke ganske efter hans eget Hoved. Han havde tidligt valgt Faderens Fag, Filosofien, til sit, men Universitetsintriger hindrede ham i at erhverve Doktorgraden. For at sikre hans Eksistens skaffede Madvig ham da i 1872 det noget uakademiske Embede som Fattigforstander i København, og Filosofien maatte han fra nu af drive som en Fritidssyssel.

Allerede Aaret efter, at Sibbern havde lært Brandes at kende, kom han til at gøre ham en stor Tjeneste. Da Brandes i 1865 for enhver Pris vilde fremkalde et Opgør med Rasm. Nielsens Filosofi, og Brøchner for sit Vedkommende ønskede at udskyde det, henvendte Brandes sig til Gabr. Sibbern som den, der derefter var den nærmeste til at paatage sig Opgaven. Sibbern følte imidlertid ingen Trang til at optræde selvstændigt overfor Rasm. Nielsen, hvorimod han erklærede sig villig til at levere Koncepter til den lille Piece, Brandes selv bestemte sig til at skrive (jfr. Rubow: »Litterære Studier« S. 45 ff.). En Udtalelse af Brandes (se »Nationaltidende« 26/4 1915) gaar ud paa, at det især er i 3. Kap. af »Dualismen i vor nyeste Philosophi«, Sibbern har sat sig Spor. Iøvrigt er det ikke nu muligt i Enkeltheder at konstatere, hvor lidt eller hvor meget der i dette Skrift skyldes Sibbern, hvis Optegnelser ikke er bevaret. Men tør man dømme ud fra Brandes' Glæde over at modtage »saa stor en Pakke« (S. 264), er der Grund til at tro, at Sibbern virkelig har støbt adskillige af de Kugler, som Brandes med saa megen Elegance udskyder. Kort efter at Afhandlingen var færdig, mødtes de to Venner i Paris. Sibbern kom her til at gribe ind i hans Studiers Gang, idet han henledte hans Opmærksomhed paa Taine's »Les philosophes français« og derved indførte ham i den Kritikers Produktion, der paa

afgørende Maade kom til at præge hans Udvikling. »Bogen fortryllede mig, og jeg besluttede at læse hvert Ord, jeg kunde faa fat paa af dens Forfatter« (»Levned« I 201).

Det sidste bevarede Brev fra Brandes til Sibbern lader os ane, at Sibbern ikke var ganske tilfreds med hans Doktorafhandling om Taine. I ethvert Fald gled de tidligere saa varme Venner fra hinanden. I »Levned« skildrer Brandes med en vis Bitterhed et Møde med sin gamle Kampfælle i 1872: »Neppe havde jeg rakt Haanden ud imod ham, før jeg saa hans Ansigt skifte Udtryk: 'Vort Forhold er ikke mere det samme. Ogsaa jeg har rettet Angreb paa det Bestaaende; men ikke som De med Lidenskab og saadan'« (II 71). Aarene maa dog have udjævnet Uoverensstemmelsen imellem dem. Da Gabr. Sibbern i 1894 fyldte 70 Aar, skrev Brandes en hjertelig Hyldestartikel til ham, der slutter saaledes: »De som med aabent Sind har omgaaedes ham, har modtaget paa en Gang et frigørende og et berigende Indtryk. Han er en Mand uden Fordomme og dog en Mand uden nogetsomhelst stridbart Hang, meget utilbøjelig til Trætte, haardnakket selvstændig og vækkende andre til Selvstændighed. De, han har paavirket, vil i Dag mindes ham med Tak« (SS. XIII 517).

*

Den Læser, der blot kender den ældre Georg Brandes, vil muligvis blive forundret over i dette Bind at finde aftrykt en lille Haandfuld Breve, der er vekslet mellem ham og Digteren CHR. RICHARDT (1831—92). Man vil spørge sig, om der virkelig fandtes nogen Basis for et Venskab mellem den radikale Omvælter og den fredelige Digterpræst. Hertil er at svare, for det første at Bekendtskabet stiftedes, længe før Brandes var blevet »Hovedstrømningerne« forkætrede Ophavsmand — Dagen for deres første Sammentræf er omhyggelig bogført i »Levned« (I 156): det var Fr. VII's Dødsdag, 15. Novbr. 1863, at Richardt kom ham venligt i Møde i Studenterforeningen — for det andet, at Brandes i sine Ungdomsaar stod paa en venskabelig Fod med næsten hele det ældre Slægtled af danske Digtere. Han lagde Grunden til sit store Galleri af Digterportrætter med en dansk Afdeling, og hvilken Vinding det

var for ham at have dannet sig et personligt Indtryk af Manden bag Værket, behøver ikke nærmere at udvikles. Men har der maaske fra Brandes' Side til at begynde med været noget af intellektuel Nyfigenhed med i Spillet over for Richardt, Lyst til at udspejle Digteren i hans Værksted og — hvorfor ikke ogsaa? — lejlighedsvis kritisere og raade ham, saa opstod der efterhaanden ogsaa et personligt Venskab imellem dem, saa forskellige deres Forudsætninger end var. I den første af ialt fire smaa Skitser, hvori Brandes har tegnet hans Billede, fremhæves det, at »det bedste ved Richardts Digte er Digterpersonligheden selv. Man faar af den et i høj Grad velgørende Indtryk af Ligefremhed, Sanddruhed og Lune«, og i Nekrologen fra 1892 hedder det: »Richardt havde intet imod at omgaas en tyveaarig Entusiast for Poesi, der forstod at vurdere ham og nu og da at kritisere ham; vi kom efterhaanden hinanden meget nær«. Som et haandgribeligt Tegn paa sit Venskab skænkede Richardt ham før hans Afrejse til Paris 1866 en smuk Signetring, hvori han havde ladet begges Forbogstaver indgrave. Det var derfor kun naturligt, at det blev Georg Brandes, der i 1903 kom til at holde Talen ved Afsløringen af Chr. Richardts Buste i Studenterforeningen — paa det Sted, hvor han for en Menneskealder siden første Gang havde lært ham at kende.

Billedet af deres indbyrdes Forhold har vundet i Sandhed ved, at der i deres af Omfang saa beskedne Korrespondance ogsaa er bevaret Udtalelser, der drejer sig om Uoverensstemmelsen i Tro, enten de nu fremsættes i spøgefuld Tone (Brandes' Bemærkning om sin »Ugudelighed«) eller i alvorlig, som da Richardt bebuder sin Overgang til Præstegerningen. Det tjener de to Mænd til lige stor Ære, at de i gensidig Tolerance kunde forstaa og holde af hinanden.

*

Da »Tilskueren« i Februar 1912 fejrede Georg Brandes' 70 Aars Fødselsdag med et Festskrift, hed et af de mere spøgefulde Bidrag »Georg Brandes' ældste litterære Kritiker«. Det skildrede den 19-aarige Student Brandes som Privatlærer i dansk Stil for en 13 Aars Skoledreng, der skulde forberedes til Optagelse i Metropolitanskolen, og illustrerede med pudsige

Prøver Lærerens skriftlige Bedømmelser af de forelagte Aandsprodukter. Det er ikke saa vanskeligt at gætte, at Opsatsens anonyme Elev var identisk med dens Forfatter, Lægen og Bakteriologen, Professor CARL JULIUS SALOMONSEN (1847—1924), og Valget af Læreren skyldtes utvivlsomt, at han var Elevens Fætter.

Det Udvalg af deres Breve, som her er meddelt, har en noget anden Karakter end de øvrige Brevvekslinger i dette Bind. To unge Mennesker taler fortroligt løs om alt, hvad der i Øjeblikket beskæftiger deres Sind; den ene er i Størsteparten af det Tidsrum, Brevene spænder over, paa Rejser i Udlandet og derfor uden nærmere Føling med Begivenhederne i Fædrelandet, den hjemmeværende bliver derfor en Slags Rapportør om Tilstande og Stemninger i Danmark. Hvad der derved muligvis tabes i Koncentration, vindes ved det improviserede og fortrolige i Tonen. Faa Breve fra Brandes' Haand har den Charme som de to første fra 1872, der giver ungdommeligt jublende Udtryk for den unge Mands Erkendelsesglæde; Salomonsens er mere i den burschikose Stil, ligesom han i det hele er meget optaget af, hvad der tildrager sig i den københavnske Studenterverden.

I Carl Jul. Salomonsen havde Brandes ikke blot en trofast Ven, men ogsaa en Fælle i Kampen mod, hvad de ynder at kalde »Obskurantismen«. Korrespondancen fører os midt ind i den københavnske Liberalismes Historie fra 70'erne. Det er den store Krudtsammensværgelses Tid; der er ingen Mangel paa Planer til at konsolidere »Bevægelsen«; et »Organ« skal skabes, Opinionen maa bearbejdes, Stat, Kirke, Politik, Videnskab og Litteratur i Støbeskeen. Men den oprindelige Forhaabningsfuldhed afløses ret hurtigt af Skuffelse, selvom den hellige Ild stadig luede i deres Sind.

*

Georg Brandes' Forhold til Høffding og Troels-Lund udgør iøjnefaldende Paralleller. Han mødte dem i Datidens litterære Studenterkredse, gjorde Forsøg paa at faa dem til at binde sig til et bestemt Parti-program — som Medlemmer af »Litteraturselskabet« — men havde ikke regnet med, at de begge var Enspændernaturer, der nægtede at lade sig

placere i en Baas; de værgede begge om deres Frihed, idet de dog betonedede deres gode Vilje til at kæmpe sammen med Brandes, saa ofte fælles Interesser gjorde det ønskeligt. Livet førte dem en Tid langt fra Brandes, Høffding laa flere Gange i Polemik med ham, men da den begyndende Alderdom indfandt sig, udviskedes Divergenserne af sig selv, og Mindet om de gode Ungdomsdage fortrængte Forestillingen om, hvad der havde været af Disharmonier imellem dem.

Saa tidligt som i 1866 krydsede Georg Brandes og HARALD HØFFDING (1843—1931) Klinger. Under Fejden om Tro og Viden drog Høffding i et lille Skrift »Filosofi og Teologi« i Leding for den Rasmus Nielsenske Lære og indviklede sig derved i en skarp Avisstrid med Brandes (hvis Indlæg findes i SS. XIII 13 ff.). Men paa mere neutral Grund, i Troels-Lunds Fædrenehjem (se Høffdings »Erindringer« S. 90), var der dog intet til Hinder for, at de kunde omgaas venskabeligt. I »Det nitende Aarhundrede« blev Høffding Medarbejder og kom derved, fortæller han i sine »Erindringer«, »i en nærmere og for mig meget gavnlig Forbindelse med ham«. Hermed tænker Høffding sikkert bl. a. paa den Hjælp, Brandes kom til at yde ham, da han aabnede hans Øjne for, at fordi man var Filosof, behøvede man ikke at skrive saa stivbenet professoralt (underforstaaet: som f. Eks. Brøchner); for disse Vink udtaler Høffding i »Erindringer« sin Taknemmelighed. Men man kan ikke frigøre sig for Indtrykket af, at Tonen i deres Brevveksling er noget formel og ikke tyder paa dybere gensidig Forstaaelse. Meget lærerig i saa Henseende er den Bedømmelse, de giver af hinanden. Om Brandes hedder det hos Høffding: »Han har for mig som for saa mange Andre aabnet nye poetiske og litterære Verdener, og ved sin Evne til indgaaende Karakteristik og Analyse har han kastet Lys over saa mange af Litteraturens store Skikkelser. Jeg følte mig i Naturel meget forskellig fra ham. Jeg tog tungere og mere ubehjælpsomt paa Alting, og jeg manglede den Selvtillid, der er Betingelsen for dristig Optræden. Hvad jeg har kunnet udrette, skyldes langt og ufortrødent Arbejde, og mine Opgaver laa den store Offentlighed fjernere. Desuden har jeg gennemgaaende havt den Opfattelse, at hvad der er at ændre eller skaffe afvejen i Tankens eller i Samfundets Verden, først kan erkendes, naar det Rette findes. . .

Denne Betragtningssmaaede gjorde, at jeg stod anderledes overfor religiøs og moralsk Polemik end Brandes. Men hans Kritik er paa mange Maader kommen min Virksomhed til Gode, idet den hos mange vakte Trang til videregaaende Orientering paa Tankens Omraade« (»Erindringer« S. 90 f.). Man har i denne ærlige, men noget omstændelige Udredning Høffding (men ikke Brandes!) lyslevende, i det mindste alt det hos ham, der gjorde, at Brandes drillende kunde skrive til ham: »Trods Udviklingsloven maa De være født til en vis Grad gammel« (S. 337). Og saa som en Modsætning hertil Brandes' som et Lynglimt oplysende bon mot: »Forskjellen mellem Dem og mig er den mellem en citoyen og en bohémien« (S. 353). Denne Sætning husker man!

Da disse Ord blev nedskrevet, var der gaaet et dramatisk Intermezzo forud. Det var den Strid, de i 1889 førte i »Tilskueren« om Nietzsche, som Brandes Aaret i Forvejen havde behandlet i Universitetsforelæsninger. Brandes' ret uforbeholdne Tilslutning til den tyske Digterfilosofs Lære havde fremkaldt Høffdings Forargelse: »Dersom det virkelig historisk kunde godtgøres, at de enkelte, spredte store Mennesker udgjorde det Eneste, der kunde give Livet og Historien Værdi, saa maatte man finde sig deri. Mod en Kendsgerning kan man ikke stride. . . Men at vi skulde beundre denne Kendsgerning og finde Tilværelsen betydningsfuld paa Grund af den, det var i mine Øjne ligesaa absurd et Foretagende, som naar det fra teologisk Side forlanges, at vi skulde beundre den guddommelige Verdensorden med dens Himmerig og dens Helvede« (»Erindringer« S. 163 f.). Mod Georg Brandes' »aristokratiske Radikalisme« (en Benævnelse, der efter Nietzsches eget Udsagn helt dækkede dennes Standpunkter) satte Høffding derfor i en Modafhandling sin »demokratiske Radikalisme« op. Begge Parter har senere indrømmet, at Striden blev ført unødigt haardt fra begge Sider.

Men Bruddet imellem dem var ikke ulægeligt. Da man i 1891 tog Initiativet til at fejre 25 Aars-Dagen for Udsendelsen af Brandes' første Bog, strakte Høffding Haanden ud til Forsoning ved at tegne sig som Deltager i Festen og fik af Komiteen Opfordring til at holde den anden af Aftenens Taler for Hædersgæsten. Det var ved denne Lejlighed, at

Høffding paa Brandes' Gerning heldigt anvendte Ordet fra »Drot og Marsk« om Jægerhornet, som har den Evne, at det »kalder Mænd«: »Der aabenbarer sig i hans hele Virken en Higen efter at frigøre Individernes Liv fra Alt hvad der hæmmer og forkvakler, og en Tillid til det, der vil kunne udvikle sig, naar Frihed for Alvor kommer til at raade paa det aandelige Omraade. I denne stadige Higen og i denne urokkelige Tillid ser jeg den største Adkomst til vor Tak« (»Mindre Arbejder« 2. R. S. 210). Om dens Virkning siger Høffding i sine »Erindringer«: »Talen . . faldt i god Jord. Jeg var selv bevæget ved at holde den, og jeg saa Brandes fælde Taarer, medens jeg talte«. Og Brandes, der i sit »Levned« med Taknemmelighed dvæler ved denne Episode, ender sin Fremstilling med de Ord: »Han sankede gloende Kul paa mit Hoved«. Fra nu af stillede de Vaabnene i Rustkammeret, og den Mistænksomhed, der havde raadet imellem dem, var overvundet. Brandes kvitterede i 1903 for Høffdings forsonlige Gestus i 1891 ved at holde en smuk Tale paa dennes 60-Aars Fødselsdag (»Taler« S. 95 ff.), hvori han priser ham for hans Skarpsind, Dybsind, Retsind og Højsind. Paa de ældre Dage blev Rollerne ombyttede, forsaavidt som det nu var Høffding, der paakaldte Brandes' Hjælp til praktisk Arbejde i Ideernes Tjeneste: i den nationale Kamp ved Deltagelse i Ledelsen af den sønderjyske Forening 4 S, i det litterære ved Stiftelsen af Græsk Selskab. Deres Brevveksling, der begyndte saa køligt, munder ud i ærlig ment gensidig Anerkendelse.

*

Saa dramatisk er ikke det Kapitel, der hedder Troels-Lund og Georg Brandes, selvom ogsaa det begynder med en Mislyd. TROELS-LUND (1840—1921) havde gaaet i Skole, omend ikke i Klasse, sammen med Brandes, men det var i Filologen Nutzhorns lille Kreds — den, der gik under Navnet »Nutzhorns Bande« — at de to blev Venner (se Skildringen i Brandes: »Jul. Lange« S. 15 ff.). Denne rent private Sammenslutning talte blandt sine Medlemmer Mænd, der kom til at spille en stor Rolle for dem begge som f. Eks. Jul. Lange og den senere Kontorchef i Statsbanerne Emil Petersen. I Slutningen af 60'erne skabte en Misforstaaelse (se Brevene Nr. 2 og 4) en vis Mistænksomhed imellem dem og skilte

dem for nogle Aar. Det gjorde ikke Sagen bedre, da Troels-Lund i 1872 besvarede Brandes' Opfordring om at indtræde i »Litteraturselskabet« med et venligt, men bestemt Nej: Troels-Lund, der var en forsigtig Natur og (som Brandes fortæller i »Kulturbilleder« S. 112) af deres fælles Lærer Brøchner havde faaet tildelt Navnet »Bruder Leisetreter«, holdt ikke af at lade sig drage ind i nogen Slags »Bevægelse«. Ganske vist var han i 1877 Medunderskriver af den Adresse, der i almindelige Vendinger udtrykte Beklagelse over, at Brandes' Fædreland ikke havde haft Brug for hans Evner, men i den senere fra 1890, hvor 49 Videnskabsmænd og Forfattere henvendte sig til Regering og Rigsdag for at fremkalde en Statsunderstøttelse til ham, hørte Troels-Lund til de 16 Reservenanter, der erklærede, at de støttede Forslaget, omend de ikke i eet og alt kunde tiltræde Hovedhenvendelsens Argumenter.

Det er, ligesom først Tabet af de fælles Ungdomsvenner bringer Varme ind i deres Forhold. Ved Læsningen af Brandes' Skildringer af Jul. Lange og Emil Petersen smelter noget af det forbeholdne i Troels-Lunds Vurdering af ham, og en Følelse af, at de, der er tilbage fra den gamle Tid, maa staa sammen, arbejder sig frem. Det kan ikke overraske, at det især er Troels-Lund med hans Pietet for de svundne Tider, der maner Minderne frem, og hans Pen formaar at lægge Guldglans over dem. Nogen egentlig Genklang lykkes det ham ikke at fremkalde hos Brandes, ligesaa lidt som han kan faa ham lokket til at gaa ind paa sine Betragtninger over Livet efter dette. Selv gør Troels-Lund i sit sidste, kønne Brev Aarsagerne op til, at deres Forhold altid har formet sig saa harmonisk: »Trods al vor Forskel i Anlæg, Dannelse og Karakter har der lige fra vor Ungdom hersket en gensidig indbyrdes Agtelse, Tillid, Interesse og Hengivenhed. . . Det er denne Modsætningernes Harmoni, denne de forskellige Eneres gensidige Sympati og samstemte Forstaaelighed og Forstaaelse, som jeg regner for den fineste æteriske Olje i den Kultur og den Venskabsform, vi som unge tilegnede os«. Dette Vidnesbyrd fra en af Georg Brandes' ældste Venner er det sidste Indtryk, vi i dette Bind faar af hans Samliv med den foregaaende og hans egen Generations Mænd.

Morten Borup.

HANS BRØCHNER OG GEORG BRANDES

1862-1875

1. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

Holbæk,

den 31te Decbr. 1862.

Kjære Brandes!

Nu har jeg læst Deres Afhandling igjennem saa omhyggeligt som der under Juletidens Adspredelser har været Ro til, og jeg synes
5 virkelig godt om den, baade om det hele Anlæg og om Behandlingen og Benyttelsen af Begrebsbestemmelserne. Naar jeg kommer ind til Kjøbenhavn, hvilket vistnok skeer en af de første Dage i næste Uge, havde jeg Lyst til, at vi skulde discutere enkelte Partier af Afhandlingen mundtlig; skriftlig lader det sig ikke gjøre uden altfor stor
10 Vidtløftighed. Ved de æsthetiske Grændsestridigheder, den behandler, komme der Problemer frem, som De kun har kunnet berøre, og hvad De i de første Afsnit mere har skizzeret, vilde vel nok kunne fremkalde Indsigelser, der kunde give Anledning til en udførligere Motivering. Men Sligt er det, som sagt, hensigtsmæssigere at tale end at
15 skrive om. Kun den Bemærkning vil jeg endnu gjøre, at det forekommer mig, at det væsentlige Indhold af Deres Afhandling fortræffeligt vilde egne sig til at blive Grundlag for en Besvarelse af den æsthetiske Prisopgave til næste Aar. Denne Opgave ligger ypperligt for Dem, og De vilde kunne lægge Dem den tilrette paa en saadan
20 Maade, at den, istedenfor at afbryde og sinke Deres Studier, kunde blive det Sammenholdende og Forbindende deri. Uden denne Overbevisning vilde jeg ikke raade Dem til at besvare den. De bør gjøre de første Skridt paa den Vei, De har valgt Dem, hurtigt, faae Magisterconferentsen og hvad der staaer i Forbindelse med den fra
25 Haanden forat kunne bevæge Dem med fuldstændig Frihed. De bør stille Dem det som et Maal, om nogle faa Aar at kunne vove en Dyst

med de Æsthetikere, der nu have et Forspring for Dem, men som De, med den Energie og Alvor, hvormed De har begyndt Deres Studier, nok vil kunne indhente. Udsigterne ere gunstige for Dem: De vil maaskee i en meget ung Alder kunne naae en Virksomhed, som mange Andre maa vente paa i mange Aar. Sæt Dem en saadan 5 akademisk Virksomhed til Maal, og gjør Regning paa, at dette Maal, hvis det skal naaes, rimeligviis maa naaes inden en længere Tid. Det Aar, i hvilket jeg har kjendt Dem, har udviklet Dem meget, og jeg stoler paa, at Deres aandelige Bevægelseshastighed snarere er i Stigen end i Aftagen. Saa ville nogle Aar — og saa lang Frist har De vel 10 efter al menneskelig Sandsynlighed — kunne føre Dem et godt Stykke fremad, og som jeg haaber, til Maalet.

Lad det være mit Ønske til Dem til det nye Aar, og saa lev vel!
A rivederci!

Deres hengivne 15

H. Brøchner.

2. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

Kjære Brandes!

Søndag Middag

[26. April 63].

En 24 Timer gammel Brøchner, generis masculini, formelder Dem sin Respect gjennem 20

Deres hengivne

H. Brøchner.

3. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

D. 28. Dec. 1863.

Høitærede Hr. Professor!

Jeg beder Dem troe, at jeg selv meget vel føler, hvor paatræn- 25 gende jeg er, og hvor kjed De maa være af mig. Det er derfor ogsaa kun i Tillid til den store Godhed, De altid har vist mig, at jeg der nu flere Gange har plaget Dem paa ubeleilig Tid, er saa ubeskeden at bede Dem sende mig et Par Linier med Opgivelse af en eller anden Tid, paa hvilken det — hvis De ellers har nogen 30

Tid at ofre paa mig nu — maatte være Dem beleiligt at meddele mig en kort philosophisk Oversigt med Hensyn til min Examen, saaledes som De engang har lovet mig. Jeg skulde ikke have været saa dristig at skrive Dem til herom, hvis jeg ikke netop nu mere end nogensinde
 5 trængte til en Haandsrækning udenfra; thi jeg indstiller mig til Examen under de aller ugunstigste Omstændigheder, eftersom mit Hoved nu i mere end en Maaned har været saa optaget af Dagens Begivenheder, at jeg hverken har kunnet læse eller tænke, og selve Examenstiden synes at ville blive endnu uroligere. Dog tør jeg ikke
 10 nu vige tilbage, da jeg ellers risquerer — hvad muligen alligevel skeer — at blive forhindret fra Examen ved Session og Indkaldelse, og saaledes maaskee at komme til at ligge i min Grav som studiosus istedenfor som candidatus mag. hvilket sidste dog tager sig ulige stateligere ud og er mere tilfredsstillende for et ærekjært Menneske
 15 som

Deres ærbødige og inderligt hengivne

G. Brandes.

4. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

29/12 63.

Kjære Brandes!

20 Kom til mig, naar De har Lyst og Tid, saa skal jeg være Dem behjælpelig med hvad jeg kan. Jeg har i denne Tid Eftermiddagene temmelig stadig frie, og hvis De f. Ex. kunde komme imorgen (Onsdag) Kl. 5 saa traf De mig sikkert ubeskæftiget.

En venlig Hilsen fra min Kone og Deres hengivne

25

H. Brøchner.

5. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

10de Januar 1864.

Kjære Brandes!

Vi have igaar havt Møde forat bestemme Hovedopgaven til Deres Conferents. De vil kunne faae den fra Decanus saasnt Deres
 30 Petitum har circuleret; men det vil nok kunne vare nogle Dage

da paa denne Tid saa faa af Professorerne komme paa Universitetet.

Naar De faaer Opgaven, vil De hos mig kunne faae alle de til dens Besvarelse brugbare Bøger, af hvilke jeg er i Besiddelse. Det kan undertiden have nogen Vanskelighed, at faae dem i rette Tid fra 5 Bibliothekerne og at beholde dem uforstyrret.

Om selve Opgaven har jeg naturligviis ikke Ret til at tale nu. Jeg kan kun tilbyde Dem, for det Tilfælde, at der i Formuleringen af den skulde være Noget, der var Dem uklart, da at give Dem de fornødne Oplysninger om hvad der er meent dermed, naturligviis 10 uden ved en saadan formel Tydeliggjørelse at anticipere Spørgsmaalets Realitet.

Et Raad vil jeg endnu have Ret til at give Dem. Prof. Nielsen har havt en væsentlig Deel i Bestemmelsen af Opgaven. Han har i disse Dage annonceret nogle Forelæsninger, der angaae et poetisk Hoved- 15 værk. Det vilde, efter den Erfaring, jeg har med Hensyn til hans Eiendommeligheder, forundre mig, om der ikke skulde være en Sammenhæng mellem en Opgave, der syntes at have særlig Interesse for ham, og Gjenstanden for de Forelæsninger, der i dette Øieblik sysselsætte ham. Mit Raad er derfor, at De skal høre disse Forelæs- 20 ninger, i hvilke De ganske vist vil finde væsentlige Bidrag eller idetmindste væsentlige Incitamenten til Besvarelsen. De vil let kunne faae disse Timer tilovers, der falde paa en hensigtsmæssig Tid af Dagen og kunne danne et Hvilepunkt i Deres Arbeidstid.

Jeg troer ikke at gaae udenfor min Berettigelse ved at give Dem 25 dette Raad; jeg betragter det fra samme Synspunkt som om jeg gav Dem Anvisning paa et almindeligt literært Hjælpemiddel.

Og nu: alt Held med Deres forestaaende Arbeide og en venlig Hilsen fra

Deres hengivne 30

H. Brøchner.

6. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

Onsdag Aften
[31. Marts 1864].

Kjære Brandes!

Det vil vel ikke være Dem ukjært at høre, at vi idag strax vare enige om, at give Dem den bedst mulige Censur for Deres Afhandling. Vi
5 holde paa, at der ikke maa gives admissus for hvad der ikke kan svare til laud., men at der ligefuldt er Grund til at bibeholde de to tidligere anvendte Betegnelser: adm. cum laude, og: cum laude præcipua, og vi betragte den sidste som svarende til egregie, den første som svarende til et særdeles godt laud. Deres Afhandling staaer altsaa
10 i egregie, og hvis de øvrige Dele af Prøven blot nogenlunde svare til Hovedafhandlingen, vil Charakteren for denne blive Charakteren for hele Conferentsen.

Opgaverne til de 3 mindre Afhandlinger ere sendte til Decanus, og De vil vist, ved snarest muligt at henvende Dem til ham, kunne
15 indvirke paa, at der ikke finder unødvendige Forsinkelser Sted.

Gid De nu maa være rigtig oplagt til at ende som De har begyndt; det vilde være os alle en virkelig Glæde.

Deres hengivne

H. Brøchner.

20 7. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

D. 21. September 65.

Kjære Hr. Professor!

Forleden Aften, da jeg havde læst den Schmidtske Anm. af Nielsens Logik begyndte jeg paa et Brev til Dem desangaaende men holdt hurtigt op, da jeg foretrak at tale med Dem derom. I Søndags besøgte
25 jeg Dem i denne Hensigt; men, som det gaaer, Samtalen faldt paa andre lettere Materier og jeg fik neppe antydet endsiges udtalt, hvad der laa mig paa Hjerte. Men da jeg virkelig har Noget at sige Dem, griber jeg til det først forkastede Meddelelsesmiddel.

For at tale uden Omsvøb vil jeg strax stille Summen af det, jeg har
30 paa Sinde, i Spidsen for de Linier, jeg herved drister mig til at tilsende Dem:

Det er min gjennem megen Eftertanke modnede Overbevisning, at det for den studerende Ungdoms Skyld er absolut nødvendigt, at De, Hr. Professor! lader høre fra Dem angaaende Prof. Niensens Skrifter; som det for Øieblikket gaaer til med den philosophiske Kritik hertillands kan det ikke vedblive at gaae, hvis det ikke skal ende 5 med aandelig Forskrueelse eller aandelig Død.

Sagen har saavel en personlig som en videnskabelig Side. Den personlige, som den mindre vigtige hvorvel ingenlunde ligegyldige, skal jeg kun i al Korthed berøre.

Hin ellers lidet betydende Anmeldelse har en vis Betydning derved, 10 at den — ligesom Heegaards tidligere Anmeldelser —, var for at bruge det mest gjængse og tillige det mildeste Udtryk »inspireret« af Forf. til det anmeldte Skrift. Den indeholdt tydeligt nok Prof. Niensens Meninger om ham selv og hans Betydning. Under visse Betingelser som f. Ex. at disse Meninger ingen Anklang fandt eller 15 at de bleve forstandigt modsagte, kunde de gjerne være endnu langt mere uoverensstemmende med de virkelige Forhold, end de factisk ere. Men disse Betingelser ere ikke tilstede. Hovedmassen af Studenterne vil snart kunne deles i lidenskabelige Beundrere og dumme Grinebidere, der stille sig »ironisk« til Prof N.s Universitetsvirksom- 20 hed. En moderat og sømmelig, en kyndig og uhildet Kritik, en anerkjendende men tillige skarp og indtrængende Bedømmelse giver ingen af de Unge og er Ingen af dem istand til at give. Følgen heraf er en ubegrændset Desorientering.

Og fremdeles: mod Dem var hin Fædrelandsartikel, ganske lige- 25 som Heegaards tidligere, unegteligt en Fornærmelse. Der gives dog ingen større Forhaanelse af en Mand end den at ignorere hans Existens. Heegaard har i enhver af sine Anmeldelser fornemt overseet Deres hele Virksomhed, og nu Schmidt, denne Begynder, hvem man vel med Rette turde spørge som der spørges i »Nøddeknækkerne«: 30 Kan Du binde Dine Buxer?, selv han tilkaster Dem nok saa kjæphøi sin Handske.

De vil ikke misforstaae mig, ikke opfatte dette som Næsvished. Jeg veed vel, at De selv er Mand for at sørge for Deres Ære, og at Deres Ære intet kan lide ved denne dumme Adfærd. Men kan det end være Dem ganske ligegyldigt, hvad Værd Hr. H. og Hr. S. til-
5 lægger Dem, saa kan det dog ikke være Dem ligegyldigt, at man arbejder paa at nedbryde Agtelsen for Deres Dygtighed og Deres Tænkerevne hos den store Mængde, der savner Data til at dømme selv, og hos de Unge, der skulle vælge, hvem de ville høre. Og det
10 gjør man endda paa samme Tid, som man benytter sig af selve den Begavelse, hvis Tilværelse man ignorerer. — Saameget om det Personlige; det vigtigste Hensyn har jeg endnu tilbage:

Den bedre Del af den filosoferende Ungdom seer hen til Dem, venter længselsfuldt paa Deres Bistand, begriber ikke, hvorfor De tøver.

15 Jeg er ikke saa umoden, at jeg skulde mene, det var især gennem Overeensstemmelse eller Uovereensstemmelse i visse Resultater, at to filosofiske Anskuelser vise deres Lighed eller Ulighed, jeg veed meget vel, at det endnu langt mere kommer an paa Methodens og den videnskabelige Bestræbelses Karakter. Men det som praktisk er
20 og bliver det Vigtigste og det Høieste, er heller ikke videnskabeligt en Bagatelle. De leverede, om jeg husker ret, dengang da den første filosofiske Propædeutik udkom, en kortfattet Anmeldelse i Dansk Maanedsskrift. I denne bemærkede De, at her var ikke Stedet til at indlade sig paa en egentlig Discussion med Forf. angaaende hans
25 Behandling af Forholdet mellem Tro og Viden. De havde Ret i, at Maanedsskriftet neppe var en passende Arena; men Stedet er dog altid det Underordnede, og da vi endnu ikke have noget filosofisk Tidsskrift kan Hensynet til Stedet let lede til, at der aldrig bliver Noget af Discussion eller Kritik. Men — var Stedet til en Dis-
30 cussion der ikke dengang, saa er det dog min Overbevisning, at Tiden til en saadan allerede da var beleilig og naar jeg skulde see Sagen fra dens mest ideale og derfor sandeste Side, vilde jeg sige: Det er Synd

mod Nielsen, at De tier; det er Synd for Manden, at Ingen siger ham imod. Ja havde De talt 1857, saa havde N. været nødsaget til senere at anvende en skarpere Selvkritik og hans Præstationer 1861—64 havde ikke haft de Svagheder, som de har. De maa i Almindelighed være enig med mig i, at man gjør en god Gjerning ved at anbringe 5 et philosophisk Correctiv, naar man er istand dertil; men det synes mig, at denne gode Gjerning ikke kan henregnes til opera supererogationis, naar man i det hele Land er den Eneste, der kan give det. Iblandt Mængden af de Dannede gjælder — og ikke med Urette — uimodsagte Sætninger for uimodsigelige, for uigjendrive- 10 lige; men selv mod de stærkeste Udskeielser fra N.s Tilhængeres Side, selv mod hans egne uforsvarlige Læresætninger har ingen Stemme hævet sig.

Paa Opfordring til Udtalelse kan det ikke have manglet Dem. Nielsen har i sine propædeutiske Forelæsninger i Afsnittet om det 15 Gode, Sande og Skjønne direkte angrebet Deres philosophiske Retning; thi til de talrige Angreb i hans mundtlige Foredrag vil jeg ligesaa lidt tage Hensyn som til Deres tilsvarende paa ham. Og er nu disse Anmeldelser ingen Opfordring?

Selv om De sætter Pris paa et venskabeligt Forhold til Deres 20 Collega — og dette vilde sikkert altereres noget ved en nok saa ædelt og roligt holdt videnskabelig Discussion — selv om De paa Grund af Examensforhandlingerne maatte finde Tidspunktet ugunstigt, saa synes mig dog, at Hensynet til at faae Sandheden frem her maa bringe alle andre Hensyn til at blegne — tilmed er Ingen 25 jo sikker paa sit Liv. — Maaskee vil De sige, at N. selv dybest inde og uden med Klarhed at vide det er mindre uenig med Dem end det synes, maaskee vil De minde mig om, at han i Samtaler har gjort Dem betydelige Indrømmelser og at han overhovedet i privat Omgang tager meget Hensyn til Deres Synsmaade; men om nu 30 ogsaa N. for en stor Del bedrager sig selv og i sin Rasen mod Theologerne i Grunden blot tilfredsstiller sin Forstand for anden-

steds at have mindre Bryderi af dens Stridighed, om nu ogsaa N. mangler Personlighed til at forfægte sit tvetydige Standpunkt i en Samtale, saa staaer det dog fast, at han i sin offentlige Optræden aldrig har gjort den mindste Indrømmelse. Tvertimod, Bevægelsen i de senere Skrifter er tydeligt i modsat Retning. Medens f. Ex. i Propædeutiken fra 1857 det endnu lodes uafgjort af Philosophien, om Naturteleologien var realiseret med eller uden Bevidsthed, er dette senere besvaret i theistisk Aand. Derfor mener jeg heller ikke, at Theologerne behøve at være synderligt forknytte for at optage Kampen mod N.; thi en dygtig Theolog skulde kunne gjøre N. betydeligt Afbræk. Charakteristiske ere i denne Henseende Martensens Ord til G. Sibbern, da denne refererede ham Grundtanken i den nye Logik: »Nu synes jeg vi bliver enige.«

Schmidt brugte det smagfulde Udtryk, at vi Studenter havde »forsnasket« Idealerne. Hvad skal man da sige om N.s Tilhængere ja om ham selv i den sidste Tid, hvorledes have de ikke sans façon sat Kierkegaard og N. i samme Niveau? Er dette at holde Kierkegaards Minde i Ære? Hvorfor skal det taales! hvorfor skal denne Adfærd gaae upaataalt hen!

En sørgelig, en skjæbnsvanger Følge af det ringe Omraade, hvortil vort Fædreland nu er reduceret, er den, at fra nu af, mere end nogensinde før, vil der i hver enkelt Aandsretning udvikle sig et uindskrænket Aandsdespoti. Der er i Landet een Kunsthistoriker, og i sin Bornerethed taaler han ingen afvigende Anskuelse ved Siden af sig, der er i Landet een Musiker, til hvem de unge Musikere kunne henvende sig, og i Bevidstheden om sin Mageløshed er han fornem og ligegyldig, der er een Philolog og hans Begrændsning holdes ligesaa hellig som hans Dygtighed — og saaledes fremdeles. Naturvidenskabsmændene ere de eneste nogenlunde lykkelige; thi Steenstrup og Schiødt staae dog idetmindste polemisk mod hinanden i ærlig og aabenlys Kamp. Fik den Mening nu Lov til uhindret at udbrede sig at vi havde een Philosoph, der paa lignende Maade

var ufeilbarlig, saa var det for det philosophiske Studium Døden. Blev Landets aandelige Regioner efterhaanden underkastede en Skare af mere eller mindre geniale, men ogsaa mere eller mindre bornerede Smaatyranner, saa Godnat alt Liv og al Sandhed!

Var der nu noget Sandt i den lange Anmeldelse saa var det det, 5 at der maa tages Hensyn til N.s Anskuelse, at det er stygt og unaturligt, at det ikke skeer. Men vi Unge kunne i det Høieste hver med Hensyn til et enkelt Punkt deltage i Discussionen, der er Ingen af os, der kan omspænde den hele Lære eller Skrifterne, som de foreligge, helt og holdent. Derfor ere vi ikke ganske berettigede til at 10 tale med. Men det er De, og derfor bør De ikke holde Dem tilbage. Selv om en eller anden ung Student eller Candidat fremstillede det Rette, vilde han i Længden dog aldrig kunne staae sig mod Nielsens sjeldne Begavelse, overlegne Dannelse og uhyre Routine. Her er De vor naturlige Værge. Saaledes fremtraadte Steen i den mathematiske 15 Polemik. Raaheden og Grovhederne trænge vi ikke til, men vel til den sikre Dygtighed og det ansete Navn.

Jeg maa her værgе mig mod den Misforstaaelse, at jeg vil tage Parti og, saaledes som hine Anmeldere, nu paa min Side vil have en Autoritet at holde mig til; thi medens N.s Standpunkt med Hensyn 20 til det Religiøse synes mig aldeles uholdbart, kan jeg heller ikke ubetinget slutte mig til Dem. Skjøndt jeg altid vil gjøre mig en Ære af at nævne mig Deres Lærling, tilfredsstiller Deres Opfattelse, forsaavidt jeg kjender og forstaaer den, ikke min religiøse Trang. Men paa mine egne Anskuelse, der endnu ere i Svøbet, ligger der i For- 25 hold til denne Sag ingen Magt. Hvorfor vil imidlertid ikke De i Bevidstheden om at De repræsenterer noget Sandt, ved en nødvendig Polemik rydde paa Deres Vei, og bane Deres Synsmaade en Sti, som den endnu ganske savner.

Mange af de Unge vente blot paa en Fører for at begynde en 30 Discussion. Jeg har f. Ex. allerede for et Aar siden gennemlæst Manuscriptet til en lille Bog, skrevet med udmærket Dygtighed og

megen Fasthed, hvori der forekommer en heftig Polemik mod den Mening, at N.s Opfattelse af de Kierkegaardske Ideer skulde være en authentisk Fortolkning af disse, og hvori fra een Side vist, hvor uberettiget N. er til at føre det store Ord mod Theologerne. For
 5 disse har jeg for min Part ingen Sympathie; men maaskee kunde jeg i en anden Retning give min Skjærv til en kritisk Discussion. Ofte har jeg haft Lyst til at begynde — helst uden Navns Nævnelser; men har følt min Evne for ringe. Hvorvidt der nu overhovedet nogensinde vil blive begyndt, vil især afhænge af, hvorledes De, Hr. Pro-
 10 fessor! stiller Dem til Sagen. Jeg beder Dem, tag mine Ord under Overveielse og lad ikke den Omstændighed at de komme fra en Yngre, være Sagen til nogen Skade. De sagde selv forleden, at det paatænkte Tidsskrift og de paatænkte Disputationer blev til Intet; gid nu ikke med dem ogsaa al philosophisk Kritik, dermed al Kamp
 15 og alt philosophisk Liv maa blive til Intet! — Hvis noget ubeskedent eller for dristigt Udtryk er undsluppet min Pen, da vil jeg strax bede Dem om Tilgivelse derfor; det er da min Iver for Sagen, der har forledt mig; men jeg beder Dem at være forvisset om, at jeg i Virkeligheden intet Øieblik har glemt den Respect jeg nærer for Deres Per-
 20 sonlighed og den Høiagtelse jeg skylder Dem som min første og bedste Lærer.

Deres meget ærbødige og meget hengivne

Georg Brandes.

Hvis De ikke strax sender mig et afslaaende Svar, tillader jeg mig
 25 med det Første at opsøge Dem for at høre, hvorvidt De kan gaae ind paa min Betragtning af denne efter min Mening saa vigtige Sag.

8. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

23. Septbr. 65.

Kjære Ven!

Jeg har tænkt en heel Deel over hvad De har skrevet til mig, og
 30 giver Dem Ret i det Meste. Jeg har ogsaa gjort noget Mere end at tænke paa det: jeg har talt derom, — d. v. s. ikke om Brevet, men

om Sagen — med Nielsen selv, og givet Ting en saadan Vending, at han har sagt — jeg troer rigtignok ikke: ment — at han selv ønskede det. Nu staaer der altsaa tilbage at udføre hvad man har tænkt paa og talt om; men naar jeg blot maa faae Oplagthed og Kræfter til at overkomme dette Arbeide ved Siden af hvad jeg skal udrette, 5 saa kan man vel ogsaa see Ende paa det.

Dette blot ganske i Almindelighed! Nærmere kunne vi bedst drøfte Sagen mundtlig, og De faaer vel nok Tid og Leilighed til at besøge mig med det Allerførste.

Til Slutning kun endnu: hjertelig Tak for Deres Brev, og for de 10 Følelser, der udtale sig derigjennem. Vær overbevist om, at jeg inderlig paaskjønner Deres Venskab og at jeg med fuldkommen Sandhed kan kalde mig

Deres Ven

H. Brøchner. 15

9. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

6. Febr. 1866.

Kjære Brandes!

Imorges Kl. 8 $\frac{1}{4}$ er min Kone lykkelig nedkommen med en lille Pige, og har det nu meget godt.

Deres H. Br. 20

10. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

Den 6te Februar 1866.

Kjære Professor!

Der er i den sidste Uge ikke gaaet nogen Dag uden at jeg har tænkt paa Dem. Nu ønsker jeg Dem af Hjertet tillykke. Først en Søn og saa en Datter — det er jo den med Naturens Fornuft mest 25 stemmende og derfor skjønneste Orden; thi Broderen bør være den ældre og lutter Drengene gjøre det, i dobbelt Mening, ikke broget nok. Gid nu den lille Pige maa voxe op i Fred og Glæde og blive stor og smuk, Hjertet varmt og Hovedet lyst!

Tillykke ogsaa med Deres Hustrus Befindende, hvis glædelige Tilstand kroner Dagen.

Deres Georg Brandes.

11. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

Onsdag Morgen

5 Kjære Ven!

[D: 20. Febr. 1866]

Min elskede Hustru er ikke mere blandt de Levende. Igaar Aftes, faa Minuter efter 10, hensov hun roligt efter en kort Dødskamp. Nu er Kredsen, der nylig blev fuldstændig, atter brudt, nu mangler den det bedste Led.

10 Et venligt Farvel fra

Deres hengivne

H. Brøchner.

12. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

Den 21. Februar 66.

Ak kjære Professor! saa er da paa een og samme Dag de tvende Dødsfald, jeg saameget frygtede, indtraadte. Thi igaar har jeg 15 mistet en af mine herlige Venner; Frederik Nutzhorn er død i Venedig. Det er den anden af mine faa Hjertensvenner, der i min tidlige Ungdom berøves mig og den fjerde i vor Kreds: nemlig Jul. Lange har netop i denne Tid en haard Ulykke rammet. Hans Forlovede er paa Sindssygeanstalten ved Vordingborg. Saamegen Sorg i min 20 Omgivelse har gjort at jeg i de sidste Dage sjeldnere har besøgt Dem.

Jeg havde igaar det tunge Hverv at melde en Moder Tabet af hendes stærkeste og ypperste Søn; thi Telegrammerne fra Venedig gik efter Aftale til mig.

Jeg tilskriver Dem, der netop nu er ramt af saa stor og tung en 25 Sorg disse Ulykker fordi jeg troer at have erfaret at man undertiden spreder Sorg ved Sorg.

De tvivler ikke om min Deltagelse, jeg vil derfor ikke forsikre Dem om den.

Deres hengivne

30

Georg Brandes.

Fædrelandet fra igaar indeholder et Stykke imod mig, et sandt Styrtebad af Vaas, der har bragt mig i en Tilstand af nervøs Harme og Ophidselse. Thi jeg fortvivler om at trænge igjennem. Det gaaer som med Peer Degn. Publicum dømmes »Han maaler ham min Tro Skjeppen fuld«. Dog dette er nu min mindste Sorg. 5

13. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

D. 6te Marts 66.

Idag fik jeg fra den unge Wilkens sendt en Pjece: Om Nationalitetsideens Gyldighed, som jeg nu har læst. Den er vel mindre skrækkelig end den Bog jeg gjennemsaar i Manuscript men gal nok endda; thi den har neppe een stringent eller helbaaren Tanke. At bekjæmpe 10 Kofoed-Hansen, denne taabelige Orthodoxe, der — som jeg forleden fandt — forklarer Sprogenes Oprindelse ved Historien om Babelstaarnet var ikke svært. Men alt det Nielsenske i Pjecen er forfærdeligt. Instar omnium beder jeg Dem læse den Passus paa een af de første Sider (pag. 14—15), hvor Ordene *duæ veritates* forekomme. Mage 15 til Nonsens har jeg aldrig læst.

I den Polemik jeg nu har ført med nogle af N.s Disciple, har jeg paavist hvilken Confusion hans Lære afstedkommer hos nogle af vore unge Mænd. Den nye Pjece er et nyt Monument derom. Men mod N. selv maa Angrebet rettes og det er tydeligt at han ikke vil tage 20 til orde uden mod en Jevnbyrdig. Derfor beder jeg Dem, Hr. Professor, hvis De i denne Tid føler Dem oplagt til Arbeide udenfor det nærmest paahvilende især hvis De maaskee føler Tilfredsstillelse ved at udfylde tomme Timer med videnskabelig Gjærning, der paa een Gang fordrer Samling og giver Adspredelse, da ikke at lade noget 25 andet Arbeide ligge Dem mere paa Hjerte end den Kritik af N.s nu saa triumpherende Theori, som De eengang havde besluttet at give og hvis Nødvendighed i disse Dage viser sig stærkere end nogensinde.

Deres ærbødigt hengivne

30

G. Brandes.

En af vore unge Kunstnere Pietro Krohn har moret mig ved igaar at tilsende mig en yderst nydelig udført om end i Æmnet meget uhøvisk Pennetegning som Illustration til de første Quatrains i den Sonnet af Rudolf Schmidt som findes i den forleden udkomne Samling »Kalle« p. 18: Til en Dame. De Vers S. her har skrevet, staae endog betydeligt under min ærede Vert H. H. Nygaards. De maa endelig ikke forsømme at læse dem. Desuden maa De være saa venlig i Athenæum at læse min sidste Artikel.

Hr. Professor H. Brøchner.

10 14. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

7. Marts 1866.

Kjære Ven!

I dette Øieblik vil enhver Gjerning udenfor hvad der er absolut uopsætteligt være mig uoverkommelig, allermest en saadan, til hvilken al Aandens Friskhed og Spændkraft behøves. Netop nu begynder hos mig den physiske Reaction efter den store legemlige og aandelige Anspændthed. Mit Hoved er saa betaget, at jeg neppe kan holde en Tankerække fast, og selv lettere Arbeide forekommer mig anstrængende. Maaskee er det kun en kort Overgang; men maaskee kan det vare længe. Den Sindets Freidighed og Glæde, der løfter det Legemlige op, og giver det Energie, har jeg ikke: Sindets Tyngde tynger paa Legemet, Legemets Mathed matter Sindet, og det vil ikke være let at samle Kræfter til et Gjennembrud.

Det Arbeide, jeg engang angav Dem Planen for, skal blive et af mine første; Mere kan jeg i dette Øieblik ikke sige. Det memento mori, jeg fik gennem min Sygdom, minder mig om, ikke at opsætte Fuldendelsen af saadanne Arbeider, omkring hvilke mange Aars Studier og Tanker samle sig. Ved Siden af disse faaer hint for mig — og jeg tænker ogsaa for Andre — et ringere Værd; men det bliver vel ogsaa gjort.

30 Deres Artikel i »Fædrel.« for 27. Febr. har jeg læst. Jeg mener, at den er fyldestgjørende baade med Hensyn til Høffding og Schmidt.

Min lille Dreng er nu igjen rask, fra den Ængstelse er jeg saa dog befriet.

Venlige Hilsener fra

Deres

H. Br. 5

15. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

Den 7de Marts [1866].

Kjære Hr. Professor!

Da jeg fik Deres Brev fortrød det mig ret meget, at jeg endnu medens De føler Eftervirkningen af Deres Sygdom og medens Deres Sind er tungt, havde bragt en Sag paa Bane, som jeg kunde vide at De ogsaa uden at jeg mindede Dem om den ikke vilde glemme. Jeg beder Dem ikke tage min Utaalmodighed ilde op, ikke at troe, at min øieblikkelige Interesse er mig mere værd end Hensynet til Deres Helbred, og ikke heller at antage om mig, at jeg vilde vurdere en saadan kritisk Udenomsgjerning høiere end Fuldførelsen af Arbejder, der ere et helt Tænkerlivs paa eengang storstilede og fintudformede Frembringelser.

Deres

Georg Brandes.

16. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

D. 25. Juli 66. 20

Kjære Hr. Professor!

Det er ikke for at udbrede mig lyrisk-episk om min svenske Reise, (med hvis Udbytte jeg imidlertid er yderst tilfreds) at jeg nu hjemkommen har dypet min Pen — jeg kjender Deres Antipathie mod lange Breve —, men ene og alene for at høre lidt til Deres Befindende og Deres Humeur, og bede Dem sende mig to Ord derom. Gid mit Haab ikke maa blive tilskamme, men disse Linier maa træffe Dem i en god, om end langsom Bedring.

Deres hengivne Ven

Georg Brandes. 30

17. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

Den 14. Oct. [1866] Aften.

Kjæreste Hr. Professor!

De maa troe, at det sidst ikke gjorde mig saa lidt ondt, at De var misfornøiet med Noget, jeg havde ladet trykke; naar jeg paa samme
 5 Tid bad Dem bevise mig den Tjeneste at gjennemlæse min lille Pièce, før den blev trykt, da var det ikke uden Frygt for, at De ogsaa paa den vil finde en god Del at udsætte, endskjøndt jeg ikke troer at kunne have løbet mig nogen egentlig Staver i Livet. Senere har jeg syntes, det var en Skam at plage Dem med noget saa Ubehageligt
 10 som at læse Manuscript, og jeg kan tænke mig, De helst vil være fri. Hvis saa er, og De f. Ex. istedenfor vil være saa god at læse den igjennem i Correctur, da skal De ingen Besked sende mig. I modsat Fald tillader jeg mig paa Tirsdag at bringe Dem Manuscriptet og henter det hos Dem efter et Par Dages Forløb. Det har omtr. 90
 15 Kvartsider. Hegel har lovet mig at forlægge Piecen og at skaffe mig Correcturen paa 3 Dage. Jeg husker ikke om jeg har fortalt Dem, at det er min Agt i Slutningen af denne eller Begyndelsen af næste Maaned at foretage den korte Reise til Paris hvortil jeg saa længe har haft Pengene liggende og af hvilken jeg lover mig ubeskrivelig
 20 Nydelse og meget Udbytte i æsthetisk Retning.

Deres hengivne

Georg Brandes.

18. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

Mandag 15/10 66.

Kjære Brandes!

25 Jeg har netop i disse Dage god Leilighed til at læse Deres Manuscript igjennem, De maa derfor endelig sende mig det. Skulde der være en væsentlig Indvending at gjøre, kan der langt bedre tages Hensyn dertil før Manuscriptet er sat end siden.

Deres hengivne

30

H. Brøchner.

i største Hast.

19. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

27/10 66.

Kjære Brandes!

Jeg har skrevet til Vedel og bedet ham, paa min private anbefaling, at skaffe Dem hvad De ønsker, og jeg haaber, at det paa den Maade skal kunne naaes.

5

Lindes morsomme — d. v. s. i logisk Henseende morsomme — Skrivelse har jeg ladet følge med i Brevet til ham.

Hvor bliver Deres Piece af?

Deres hengivne

H. Br. 10

20. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

28. Oct. 66.

Kjære Hr. Professor!

Mangfoldig Tak for den havte Umage. — Min lille Bog var allerede igaar i Handelen, men da De skal have et indbundet Exemplar faaer De den først imorgen. — Iøvrigt tillader Undertegnede sig at anbefale Dem til Gjennemlæsning en Artikel i Dansk Kirketidendes sidst udkomne Nummer. Den erklærer at da det theologiske Facultet havde belønnet Forf. af »Samvittighed og Videnskab« med det største Universitetslegat, der gives, — han fik Smiths mindre Stipendium, der var lovet ham et Aar forud — trak han sig forsigtigt ud af Striden »med Favnen fuld af Penge«, den betitler — efter Sigende — Nielsens Opdagelse »mageløs« og siger, at den har løst den Gaade, som Menneskeslægten nu har plaget sig med i saa og saa mange Aarhundreder, den meddeler endelig, at det ogsaa var dette, som Prof. Brøchner agtede at udvikle og lægge paa Hjerte i de bebudede Forelæsninger over »Tro og Viden«, og den fastslaaer endelig, at endnu kun nogle »vimse« Hoveder gjøre Vrøvl; men snart vil dette Vrøvl være glemt og da — Tanken svimler over saa megen Lyksalighed.

Omtrent saaledes er Artiklen bleven mig refereret.

Deres hengivne

30

G. Brandes.

Er De ikke allerkjæreste, disse Fromme? Visselig, visselig ere de allerkjæreste.

21. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

Den 3die Dec. 66.

Kjære Hr. Professor!

5 Som jeg igaar Middags i Louvre stod henrykt foran den Madonna af Raphael, der trækker Sløret fra Christusbarnet, gik det mig igjennem Hovedet, at jeg intet Øieblik længer vilde opsætte at besørge Deres Brev. Jeg havde opsat at skrive til Dem, indtil jeg havde bragt det; og opfyldt, henrevet, som jeg har været det,
10 i de forløbne Uger, hvor Dagene trods Tyngden af deres rige Indhold ere fløine bort som Minutter, havde jeg opsat at overbringe Brevet, indtil jeg nogenlunde kunde tænke paa Andet end at see og see bestandigt Mere, og indtil min Tunge var kommen noget paa Glid i det fremmede Sprog, hvad den nu er. Mine Anbefalings-
15 breve ligge endnu i min Brevtaske, saa travlt har jeg haft, men jeg tænker nu paa snart at aflevere dem, da jeg seer, hvilken Modtagelse Deres Brev, der, saavidt jeg veed, dog ikke indeholdt nogen Anbefaling, har forskaffet mig. Rue Valois du Roule ligger omtrent en god dansk Mil fra mig; jeg kørte med Omnibus ud til l'arc de l'Étoile
20 og gik saa længere ud, indtil jeg fandt Gaden, et yderst ensomst Strøg, lige i Udkanten af Paris. Huset var meget smukt. Jeg gik lige over Gaarden op ad en lille Trappe og befandt mig nu i meget prægtige Omgivelser; en elegant Trappe smykket med en Statue som Kandelaber; en Tjener tog mit Brev og førte mig ind i en Salon,
25 som Moden er, decoreret med Hvidt og Guld, hvorfra jeg havde Indblik i en Suite af Værelser, alle pragtfulde, men hvis Meubler alle vare overtrukne, som om Familien sjeldent saa Fremmede hos sig. Tjeneren gik ovenpaa, hvor Beboelsesleiligheden var; thi de syntes at beboe hele Huset. Jeg ventede en 5 Minutter, saa kom
30 meget hurtigt ned ad Trappen en Dame, hvis Skjønhed aldeles forbausede mig, skjøndt Ansigtet jo ikke var mig ubekjendt. Ja Dem

behøver jeg ei at beskrive, hvor smuk hun var, men jeg, som havde troet at skulle see en ældre Dame, var næsten fortunlet; hun syntes ei mere end 6 eller 7 og tyve Aar, hendes Skikkelse var ligesaa ungdommelig som hendes Ansigt. Hun førte mig meget venligt ind i en af Stuerne og talte længe med mig, jeg maatte fortælle al Slags om 5 Dem, om hvorledes De levede, om De agtede Dem hertil, om De ei maaskee kom til Udstillingen, og om hele Deres Liv og Virken. Hun spurgte om De var bleven gammel, jeg sagde, at Deres Haar endnu var sort, hvortil hun lagde: og hvilken sort Farve har det ikke! samt oh! Mr. Bröchner, c'est un monsieur, que j'aime beaucoup, beaucoup! 10 hun talte meget godt Fransk. Hun bad mig nu at kjøre med hende, hendes Søster og dennes Mand en Tour ud i Boulogneskoven; da jeg ei endnu havde seet den, og hun bad saaledes, at det syntes mig jeg uden Paatrængenhed kunde sige Ja, takkede jeg; Vognen holdt for Døren med Kudsk og Tjener, vi stege ind. Baade Søsteren og 15 dennes Mand viste sig lige saa elskværdige som Deres Veninde, de gjorde mig de tusinde Spørgsmaal, medens vi kjørte gjennem de lange Alléer der i Skoven mellem de dybe Rækker af Equipager og Ryttere, og da jeg kun formaaer at sige, hvad jeg vil, naar jeg finder en venlig Imødekommen, gik det mig fortræffeligt med Fransken. De overøste 20 mig aldeles med Artighed, thi som de sagde, naar Mr. Bröchner har anbefalet os en Person, da er han vor nøieste Ven; de var hver Aften hjemme for mig, sagde de, bad mig uendeligt om at komme og desuden, hvis jeg vilde — helst allerede idag — hvilkensomhelst Formiddag Kl. 1 for at kjøre med dem i Skoven; vilde jeg da undertiden 25 stige ud for at spadsere, skulde de følge mig med Vognen. Under et Paaskud fik de mig saa paa Hjemtouren til at sige min Adresse, øieblikkeligt fik Kudsk den at vide og nu gik det trods alle mine Protester, i Firspring lige til min Dør. Jeg var deres Fange, sagde de, og fik ikke Lov at komme ud før jeg var hjemme. Jeg behøver ei at 30 sige Dem, at jeg ikke tilskriver mine personlige Meriter denne Modtagelse; men jeg anfører den saa omstændeligt, for at De kan see,

hvorledes De er elsket af Deres Venner og hvilken Klang Deres Navn har hos dem. — Deres Veninde, der er en af de største Skjønheder og en af de sjælfuldeste Kvinder, jeg i mit Liv har seet, sagde mig at jeg om Aftenen hos dem kun vilde træffe hende, hendes Søster og
5 begges Mænd; thi de levede meget ensomt; hendes Mand har jeg endnu ei seet. Mr. Pagella udtrykte sig paa en meget fin og dannet Maade, han syntes en godmodig og brav Mand. Søsteren, der ikke er smuk og taler mindre godt Fransk stod ikke i Venlighed tilbage for de andre, men var om muligt den aller mest imødekommende. De
10 syntes at være meget velstaaende Folk. Mdm. Blanchetti sagde strax at hun vilde skrive et langt Brev til Dem og enten give mig det eller afsende det sely, hun havde saa ofte villet skrive, men havde stadigt opsat det. De maa ofte have været paa Tale der i Huset; thi da jeg besvarede Mr. Pagellas Spørgsmaal, om jeg havde Søstre, benegtende,
15 sagde han spøgende til mig: voulez-vous celle-là pour votre sœur, elle vous suivrait volontiers à Danemark à Mr. B. De bleve forundrede ved at høre, at Danmark kun laa 2 Dagsreiser herfra. Det er maaskee ikke overflødigt at forsikre Dem, efter at jeg har fortalt alt dette, at jeg med den aller største Moderation skal benytte mig af den
20 Gjæstfrihed, der saaledes er bleven mig vist. Men jeg maa følge mit Hjertes Trang og takke Dem for Alt, hvad De har gjort for mig ogsaa her som min utrættelige Velgjører og Protector; det er Dem, som har forskaffet mig fri Adgang til Théâtre français fra den første Dag jeg kom her, en Begunstigelse, der er den største, jeg kunde ønske og som
25 har været og vil vedblive at være mig en Kilde til uendelig Nydelse; og det er Dem, jeg skylder en saa hjertelig Modtagelse hos vildfremmede Mennesker. Ja for at tage det Ubetydeligste — det er Dem, jeg skylder en Invitation til Middag hos Calon, den danske Consul, hos hvem jeg vel har aflagt mit Kort men som slet ikke kjender mig,
30 og jeg er den eneste unge herværende Danske, der har opnaaet den Ære at blive indbudt til ham. Men jeg hører at det er Etatsraad Vedel, der har skrevet til ham og anbefalet mig til ham; Vedel

kjender mig ikke, det er da altsaa atter Dem. — Jeg reiste hertil over Bruxelles og saa altsaa paa Veien den høist interessante gamle By Lübeck, Cölln og Bruxelles, der som et Paris i det Mindre ganske begeistrede mig. Hvis De vilde gjøre min Moder den Fornøielse engang at besøge hende, vilde De af hende kunne høre, hvor langt 5 over min Forventning jeg fandt Bruxelles og overhovedet, hvor meget Udbytte jeg har faaet ud af den første Tid, i hvilken jeg har opholdt mig her. Det er især Theatre og Kunstsamlinger, jeg con amore har givet mig i Kast med; en Del har jeg ogsaa læst; nogle behagelige og lærerige Bekjendtskaber har jeg gjort, af hvilke det med Grégoire 10 staaer i første Rang, thi han er lærd som en Tydsker og godmodig som en Dansk, desuden alle Tider til min Tjeneste. For at kunne tale Fransk fra Morgen til Aften havde jeg Lyst til at boe i en meget rar Pension paa den venstre Seinebred; men desværre er den temmelig afsides beliggende og Spisetiderne mig ubeleilige; jeg har taget mig 15 en ganske ung Pige, en Datter af en Oberst der faldt i forrige Krig, til Sproglærerinde — i al Uskyldighed, men undertiden ikke uden nogen Forlegenhed. Ved hende har jeg Leilighed til at iagttage den mærkværdige Blanding af Frihed og Snerpethed i de franske Damers Væsen; hun rødmer naar jeg beder hende laane mig nogle Vers af 20 Musset; thi, siger hun, De seer at jeg ikke er meget gammel og hos en ung Pige i min Alder vil De ikke finde saadanne Digte; men paa samme Tid fører hun mig med den yderste Ugenerthed ind i sit Sovekammer for at rode i Reolerne der, og vi ere altid ene sammen i Timerne. Naar jeg flytter over i Quartier latin vil jeg omgaaes mere 25 med Studenterne, men jeg vil nødigt for ofte ofre Theatret for deres Selskab. Jeg kjender adskillige. Overhovedet lykkes det mig lettere end de fleste andre Danske at trænge igjennem her, hvorfor de andre med en Blanding af Misundelse og Skjemt, titulere mig en Lykkens Yndling, naar jeg imellem træffer dem paa Caféen. Til Heegaard 30 har jeg Intet seet. Jeg boer endnu sammesteds som Sibbern, men flytter vist i denne Uge. S. er glad som et Barn, og begeistret over

Alt, over den praktiske Indretning af Ringetøiet i Dørene, over Arbejderundervisningen, over Skuespillerne, Menneskene, Hestene, kort over Alt. Vi ere dog ei meget sammen, sees undertiden tilfældigvis paa samme Restauration. Goldschmidt, som er her, har ladet
5 mig opfordre til at besøge ham, men jeg har ei villet, jeg lider ham ei. — Det forstaaer sig at De meget snart skal faae Brev fra mig igjen. Men jeg sender stadig saa tykke Brevpakker hjem til min Moder, at jeg næsten ei kan overkomme Mere, da jeg kun har Tid til at skrive om Natten. Vil De være saa venlig engang at sende mig et Brev til
10 Gjengjæld — og det vilde være smukt af Dem, om De da vilde lægge et eller andet Aftryk af Deres Portrait indeni, som jeg da vil give til Sgn. Blanchetti — saa beder jeg Dem, hvis De gjør det snart at adressere det R. N. D. des Victoires 20, hvis ikke, at sende det til Krystalgade, hvorfra det da vil blive besørget til mig. Jeg er
15 Deres taknemmeligt hengivne Ven

Georg Brandes.

Efterskrift: Vil De, naar De skriver, underrette mig meget nøie om Deres Helbredstilstand og hele Befindende.

22. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

Kjøbenhavn,

20 Kjære Brandes!

d. 7de Decbr. 1866.

De har skaffet mig en virkelig glad Time ved Deres Brev, og jeg takker Dem ret for det. Det var mig en Glæde at see, hvor friskt og livligt De greb den rige Anledning, der gaves Dem til Nydelse og Udvikling; det var mig en Glæde at læse de venlige Ord, De sagde
25 mig; men det var mig den største Glæde at modtage Efterretningerne om min kjære Veninde, om hendes Hjem og om den Hjertelighed, der var bleven Dem viist der. Jeg havde frygtet for at høre, at hun levede i fortrykte Kaar, savnende den Velvære og Hygge, af hvilken idetmindste en Deel af hendes Liv har været omgivet; det var mig
30 derfor ret en Beroligelse at læse Deres livlige Beskrivelse af hendes Hjem og af de Omgivelser, i hvilke hun levede. At hun ikke havde

glemte mig, det var jeg sikker paa; dertil er hendes Sind for trofast og
kærligt; men det har gjort mig godt at høre, hvor venligt og deel-
tagende hun har talt om mig. De har Ret naar De siger, at mit
Brev ikke indeholdt en ligefrem Anbefaling for Dem. Jeg havde med
Forsæt ikke tilføiet en saadan; saalænge jeg ikke vidste, om Costanza 5
havde et saadant Hjem, at hun med Glæde og Tilfredshed kunde
modtage en Fremmed som Gjæst deri, vilde jeg ikke skrive nogen
Anbefalingsskrivelse, da jeg vidste, at hun saa dog vilde føle en
Trang til at vise Gjæstfrihed. Men jeg havde i Brevet anbragt et lille
Ord, som jeg stolede paa vilde være tilstrækkeligt til at aabne Dem 10
fuld Adgang til hendes Hjem naar hun havde et Hjem, der var hyg-
geligt og godt. Jeg havde sagt hende, at De var min Ven, og dette
Ord, vidste jeg, vilde være den »magiske Nøgle«, der aabnede alle
Døre. Kom nu kun jevnligt i hendes Huus; De skal slet ikke anvende
en ængstelig »Moderation«, men gaae derhen saatiid De har Tid og 15
Lyst. De skal huske paa, at hun og hendes Slægt er Italienerne og at
de i Paris vistnok have bevaret italienske Skikke og Sædvaner. Og i
Italien kan man, uden at blive betragtet som paatrængende, besøge
sine Venner, om det saa var hver Aften. Der er det Skik, at man
gjør sine Besøg et Par Timer efter Ave Maria, og Tiden for Besøgene 20
er atter et Par Timer. Man kommer til en »Conversazione«; der bliver
idethøieste budt en let Forfriskning, ikke serveret noget Maaltid, da
man, alt efter Aarstiden, nyder sit Aftensmaaltid før eller efter at
man gaaer til »conversazione«. Saaledes kan en Familie, uden den
mindste Gêne, modtage saa mange Gjæster som den har Plads til, og 25
modtage dem daglig.

Men da jeg nu saaledes forudsætter, at De jævnlig vil faa mine
italienske Venner at see, vil jeg med et Par Ord give Dem Oplysning
om Familieforholdene. Costanza og Verginia ere Døttre af Sr. Bene-
detto Testa, en romersk Godseier, der er gift med en Comtesse 30
Ottini. I deres Barndom vare deres Forældre rige, eiede et Palads i
Rom, Malerisamling og Equipager og Alt hvad der hørte til romersk

Luxus. Men Faderen, der er en godmodig, men letsindig Mand, ødelagde sin Formue ved taabelige Speculationer, og beholdt kun Familiens Jordegodser tilbage, forgjældede og forsømte. Da jeg lærte dem at kjende, levede de i ganske tarvelige Forhold, om Vinteren i
5 Rom, om Sommeren paa Landet, hvor deres Eiendomme vare. Dengang var Costanza 19 Aar, Verginia 17. De vare begge smukke og elskværdige, men Costanza overstraaledede langt Søsteren: hun var af en Skjønhed som man sjelden seer Mage til baade hvad Formernes Reenhed og Udtrykkets Sjælfuldhed angaaer. Vi knyttedes snart
10 til hinanden ved et varmt Venskab, og der knytter sig til hende fra den Tid saamange smukke, uskyldige Erindringer, at hun altid vil blive mig inderlig kjær. Kort efter mit første Ophold i Rom blev Verginia gift med en Vicomte de Suarez, en rig Americaner fra Plata-Staterne, og hun boede nogle Aar med ham i Buenos Ayres.
15 Saa kom de atter til Europa, hvor han snart døde af Brystsyge. Hele Familien brød saa op fra Rom og bosatte sig i Paris, medens Faderen reiste til Sydamerica forat realisere Suarez' Eiendomme. Dette skilte han sig saaledes fra, at han omtrent satte hele Formuen overstyr, og Familien levede en Tid temmelig fortrykt i Paris. I den Periode, for
20 6—7 Aar siden, blev Costanza gift, og hun har i Mellemtiden i nogle Aar boet i Barcelona. Hendes Mand synes, efter en Photographie af ham at dømme, at være noget mat og ubetydelig. Jeg længes efter at høre, hvad De mener om ham. Verginia har kun været gift et Par Aar med Pagella, og det synes at være ham, der har bragt
25 Sagerne i god Orden igjen. Om Costanzas Forældre endnu boe i Paris, veed jeg ikke. Faderen er, som jeg ovenfor karakteriserede ham, godmodig og letsindig, og dertil tilbøielig til lidt Squadronage. Moderen, der har været en stor Skjønhed, er aristokratisk og bigot, en Egoist af første Rangclasser. Der er to Sønner i Familien; men de
30 boe begge i Italien; den ene i Turin, den anden i Florents.

Fortæl mig nu, naar De atter faaer Tid til at skrive til mig, ret Meget om Costanza, og om, hvorledes De, ved gjentagne Besøg,

synes om Huset og Familien. Verginia er godmodig og elskværdig, men lidt ubetydelig; man kan imidlertid passiare ganske livligt og gemytligt med hende. Spørg hende, om hun endnu kan huske det Dansk, jeg lærte hende: »min lille gode Veninde Verginia«. Det lød dengang meget morsomt at høre hende udtale det. Costanza maa 5 De naturligviis bringe mange venlige Hilsener fra mig og min Dreng, der godt veed Besked om hende. Jeg vilde gjerne have lagt et Portræt af mig indeni Brevet, men jeg har intet, og selv om jeg kunde faae fat paa et Exemplar af de Kaartphotographier, der existere, saa kjender jeg hendes Smag tilstrækkeligt til at vide, at de ikke vilde 10 tiltale hende. Men jeg skal meget snart, saasnart jeg blot igjen seer lidt raskere ud, lade mig photographere, og saa skal hun være den Første, jeg sender et Portræt, og De skal blive den anden.

Jeg mærker, at jeg har ondt ved at komme til at tale om andre Ting end hende, men nu skal jeg dog begynde derpaa. Først maa jeg 15 da fortælle Dem, at jeg idag har besøgt Deres Moder, og, mod al zirlig Skik og Brug, gjort en Visit paa halvanden Time, udfyldt med en levende Conversazion, under hvilken det jævnlig har burdet klinge snart for Deres høire, snart for Deres venstre Øre; dog endelig meest for det sidste. Jeg har naturligviis mange Hilsener til Dem fra 20 hende, og med det Samme kan jeg hilse Dem fra Carl Salomonsen, der kom lidt før jeg gik.

Hvad mig selv angaaer, saa har jeg havt en ikke synderlig god Tid siden De reiste. Det Ildebefindende, jeg allerede leed af da vi sidst saaes, tog stærkt til, vistnok tildeels paa Grund af det fatale Fald, 25 og jeg var i flere Uger aldeles invalid. Jeg holdt nok Forelæsninger med Undtagelse af et Par Dage, men jeg tilbragte en stor Deel af Dagen i Sengen, og leed af en saadan nerveus Mathed, at jeg slet ikke duede til nogen Ting. Nu gaaer det atter bedre, men jeg maa være utaalelig forsigtig, da den mindste Anstrængelse strax efterlader 30 langvarige Virkninger. Under disse Omstændigheder kan jeg næsten Intet faae arbeidet: der bliver slet ingen Sammenhæng i hvad jeg

bestiller paa Grund af de talrige Afbrydelser. Jeg er ikke engang vis paa, at jeg til næste Halvaar kan overkomme at holde Forelæsninger om Tro og Viden. Jeg har forleden, paa Molbechs Anmodning, givet ham nogle Optegnelser til Benyttelse ved en Anmeldelse af Deres
5 lille Bog. Endnu har jeg ikke mærket til Anmeldelsen, men den maa vel komme med det Første. Forøvrigt hører jeg, at Rud. Schmidt arbejder paa et Opus imod Dem. Nielsen har til Dato ikke med et Ord omtalt Bogen til mig; derimod har jeg fra forskellige Sider hørt velvillige og anerkjendende Domme om den.

10 Om andre literære Præstationer fra den seneste Tid kan jeg Intet fortælle Dem, da jeg Intet har læst deraf. Titlerne har De vel allerede seet af de danske Aviser, som De maa have Leilighed til at læse i Paris.

Ved Universitetet er det nyeste Nyt Henrik Scharlings Seir i
15 Concurrencen. Man er lidt forbauset over, at han er bleven indstillet; og hvis alle hans Præstationer have været af samme Art som den sidste Forelæsning, af hvilken Møller gav mig et meget udførligt og tro Referat, saa er det en sand Skandale. Den Forelæsning var det Uanstændigste, jeg har hørt præsteret fra et Katheder, baade ved
20 den Uvidenhed og den Tankeløshed, den røbede.

Erik Fr. Niensens Forelæsninger førte da til Spektakler og til temmelig drengagtige Optøier fra Studenternes Side. Nu har han, forat gardere sig mod lignende Scener, forandret Forelæsningen fra offentlig til privat, og udstedt Adgangskort, til de »rolige og opmærk-
25 somme Tilhørere« — i Modsætning til »de urolige og støiende Elementer« — og han læser nu for en lille Menighed af 7—8 Personer, Lysestøbere indbefattet.

I Politiken er der ikke stort Nyt. Hvad den slesvigske Sag angaaer, saa er jeg tilbøielig til at troe, at der i dette Øieblik er ifærd med at
30 indtræde en Vending i den. Jeg antager næsten, at Rusland nu spiller Mæglerens Rolle, og at man i Berlin er mere tilbøielig til at gjøre os Concessioner under en directe Forhandling, i hvilken Frank-

rig ikke drages ind og Rusland kun staaer som en af begge Parter frivillig antagen Voldgiftsmand. Der ere flere Symptomer, der tyde paa, at Stemningen i Preussen bliver os gunstigere og at vi dog maaskee kunne opnaae hvad vi væsentligst attraae. Blandt de større tyske Blade er Kölner Zeitung utrættelig i at tale for Sagens Afgjø- 5 relse efter Nationalitetsprincippet; og jeg har forsynet den med Materiale til dens Artikler.

De første Linier i Deres Brev vakte en gammel Erindring hos mig fra mit Ophold i Paris. Den Madonna af Raphael, De omtaler, var dengang mit Sværmeri, og jeg gjorde Vedel til en ligesaa ivrig 10 Beundrer af Billedet som jeg selv var. Madonnaen kaldes, som De veed, i Regelen la vierge au linge; jeg veed ikke, hvorledes jeg kom til at døbe den Madonna del silenzio, men det Navn beholdt den dengang imellem os.

Nu maa jeg tænke paa at slutte, da jeg bliver lidt træt. Godt er det, 15 at jeg, dengang jeg faldt, ikke beskadigede den høire Haand, saa jeg dog kan skrive: paa den venstre Haand er Tommelfingeren endnu ganske øm og stiv. Hils Sibbern venligst fra mig. Til Heegaard kan det vel ikke hjælpe at sende en Hilsen gjennem Dem: han vil vist see glubsk paa Dem. Jeg anbefaler Dem, ikke at indlade Dem med 20 Goldschmidt: han er efter min inderligste Overbevisning en ethisk Pjalt med en Smule æsthetisk Stivelse. Og saa farvel! Bliv ved at glæde Dem over Paris og glæd mig snart med et Brev. Hvad om De f. Ex. skrev til mig til Julen?

Deres hengivne 25

H. Br.

23. *Georg Brandes til Hans Bröchner.*

Den 28. Dec. 66.

Kjære Hr. Professor!

De kan ikke godt forestille Dem i hvilken Positur jeg her sætter mig til at skrive til Dem: paa min høire Side en nys optrukken Rød- 30 vinsflaske, med hvis forgiftige Indhold jeg betager Seinens endnu

mere forgiftige Vand dets skadelige Egenskaber, paa min venstre en herlig Postei (Veau et Jambon) gabende med en uhyre Breche, som min Ulvehunger i dette Øieblik har meddelt den. Da jeg imorges havde drukket min 3 Sous-Chocolade og spist min Omelette, 5 forekom det mig vel at jeg intet Ønske mere kunde have for denne Formiddag og da jeg gik over Pont-des-Arts for at gjøre min Ven Grégoire et Morgenbesøg, sagde jeg til mig selv, ligesom den unge Mand i »Gabrielle«, da hans Elskede har givet ham Rosen, »Ah comme je suis jeune et comme il fait beau temps« men efterat jeg havde 10 spadseret en halv Mils Vei for at gjøre forskjellige Indkjøb til Nytaarsdag, hjemsogetes jeg ligefuldt af nye Ønsker og nødedes til at kjøbe bemeldte Postei, af hvilken jeg nu sandt for Dyden maa have mig en Bid. — Saa nu har jeg spist Halvdelen. Men De maa vel undre Dem over, at jeg sidder her og fortæller Dem om Mad og Drikke, det er 15 ganske vist ikke noget interessant Thema; men min Sult er Dem idetmindste et Bevis paa, at jeg har det godt, thi man er dog ikke sulten, naar man er syg. Jeg vilde ønske jeg kunde sende Dem noget af den Sommervarme, som her er, indeni Brevet, ak! De kunde vist have den Behov. Her er saa mildt at jeg endnu kun een Gang har 20 haft Ild i min Kamin; men jeg er jo rigtignok næsten aldrig hjemme. — Jeg haaber da, at De for nogle Uger siden modtog et Brev fra Md. Blanchetti, hvis Skjæbne laa hende meget paa Hjerte; De har maaskee allerede nu sendt hende Svar; jeg troer, at hun lige til hun er vis paa at De har faaet det, har en stille Frygt for at jeg har kastet 25 det paa Gaden eller sat en feil Adresse paa. Efter Deres venlige Opfordring har jeg uden megen Betænkning nydt godt af den smukke Gjæstfrihed som Familien i Rue Valois du Roule har vist mig. Jeg har været der paa Indbydelse og uden Indbydelse, naar der var mange, naar der var faa, naar Familierne vare alene, og naar 30 Pagellas var ude og Blanchettis ene hjemme. Herrerne have været her paa Hotellet hos mig, og jeg har været med dem i det herlige Theatre-Italien. Jeg har der truffet nogle meget elskværdige unge

italienske og spanske Damer og har der tilbragt nogle af de lykkeligste Timer jeg har haft i denne mærkværdige By. Men jeg kan tænke at De helst vil høre noget om Familien selv. Min Opfattelse er følgende: Jeg antager, at Mr. Pagella er en meget rig og virksom Banquier, og skjøndt hans dybere liggende Charakter-Egenskaber 5 naturligvis ikke kunne være mig klare, kan jeg dog give ham det Lov, at han er en Mand, der har Hjertet paa det rette Sted, og som altid har et Overskud af Venlighed og godt Humeur at meddele Andre. Iøvrigt troer jeg ikke at han er synderlig begavet, han har vel en god, sund og skarp Forstand men ingen høiere Interesser. Den 10 Lidenskab, hvormed han som næsten alle de andre Italienere og Franskmænd, elsker Kortspil : Hasardspil er aldeles barnagtig. Men kort og godt han er en Gentleman — der ikke for meget godt vilde undvære at være »Chevalier de l'Ordre R. de Charles III«. Hans Frue, som De jo kjender, er ungdommelig, glad; klar Teint, straa- 15 lende Øine, gjør sig ingen Sorger, holder af Baller og Soireer, har ingen Børn saa lidt som hendes Søster. »Nous ne faisons pas ces bêtises-là« sagde Pagella til mig. Den gamle Comtesse er temmelig stille og taler meget daarligt Fransk, omtaler Dem med meget Ven- skab, er yderst forekommende mod mig. Der er tydeligt nok et Schisma 20 i Familien, den gl. Comtesse holder af Paven, Munkene og Jesuitercollegiet, med Alt hvad som derudi befindes, Mændene ere derimod erklærede Præstehadere og have ikke Gloser og Haansord nok tilovers for hele det catholske Cleresi og meget Hensyn tage de ikke. Pagella sagde en Dag til mig, da Stuen var fuld af Folk: »Sig mig, kjære, 25 ere Præsterne hos Dem ligesaa store Slyngler som hos os.« Jeg kan vel mærke at Sga. Costanza i den Sag finder Mændene urimelige og har Sympathie med Moderen. Hun synes de er altfor slemme mod Præsterne og hendes fromme Øine see mildt bebreidende paa hendes Mand, naar han bruger altfor hvasse Ord. Md. Pagella skulde jeg 30 derimod troe om, at hun har mere Sympathie for den piemontesiske end for den romerske Leir. Maa jeg dernæst tage mig den Frihed at

forestille Dem Mr. Blanchetti. Mr. Blanchetti — Mr. Brøchner, nu er det gjort. De seer, det er en høi, rank, blond Piemonteser med et lidt magert Ansigt, et venligt og godmodigt Udtryk, ikke smuk, men aldeles ikke styg. Jeg har ham mistænkt for at holde meget af sin
5 Kone og at hun til Gjengjæld holder meget af ham. Om deres Ægteskab ellers er et Inclinationsparti skal jeg lade være usagt, det er Noget, som De maaskee bedre veed. Han er lidet talende, i Mod-sætning til Pagella mangler han aldeles den Gave at være glad og lystig og passer for saa vidt jo godt til sin Kone; thi Sga. Costanza har altid
10 et sørgmodigt Udtryk og om hun end nok forstaaer Spøg saa spørger hun dog aldrig selv. Der er Kvinder, der ligesom ere for kvindelige til at lee og spøge. Derimod smile kan hun — saligt, paradisisk elskeligt. Jeg antager at Pagella er en mange Gange mere formuende Mand end Blanchetti. De veed at B.s altid er hos Pagellas, fordi
15 Sga. B. ikke holder af at opholde sig i sin Leilighed, efter at en Tilbygning af et Hus ved Siden af har berøvet den Lys og Udsigt og dermed Hyggeligheden. Hun har ofte sagt mig, at hun ikke saaledes som Søsteren holder af Baller og Fornøielser, hun gaaer kun lidet ud og kjender ingen af Pagellas franske Omgangsvener. Hun mod-
20 tager ikke, naar de franske Damer besøge Søsteren. De Franske ere overhovedet ikke vel anskrevne der i Huset. Sga. Blanchetti har undertiden i min Nærværelse talt om at besøge Danmark, men Manden synes ikke at ville høre Noget derom. Det gaaer meget fornemt til hos Pagellas. De veed han eier et Hus i Rue Valois — det
25 allerfineste Kvarter i Paris — og beboer alle 3 Etager, ingen kommer ind i Stuen førend Tjeneren har raabt hans Navn. Om Aftenen spiller man Hasard eller man snakker med Damerne eller der musiceres. Kl. henved 11 drikker man Thee (som De sagde, paa Italiensk). De kan ikke troe hvilken morsom babylonisk Sprog-
30 forvirring der er, naar Italienere, Spaniere og en Dansk underholde sig med hinanden paa Fransk, saa Sproget radbrækkes efter Konstens Regler med alle mulige falske Accenter. Jeg er paa langt nær

ikke den værste. Der er een ung italiensk Dame og en ung Spanierinde, den sidste en ægte Zurbaransk Skjønhed, som jeg har megen Fornøielse af at snakke med. I forforgaars, da jeg var med Familien i en pragtfuld Loge i Théâtre Italien for at høre Patti fik jeg en hel Pose fuld af Hilsener til Dem, hvilken jeg herved oversender. Md. Pagella, 5 der har glemt Deres Dansk men ikke Deres Person beder mig indstændigt sige Dem, at hvis De vil komme hertil f. Ex. til Udstillingen, kan De boe hos dem og skal, hvis De ikke har det godt, blive pleiet paa det Allerbedste. Men De modtager nok neppe dette Tilbud. At man har saa meget Venskab for Dem, trøster mig, naar jeg betænker 10 det Løierlige og ikke aldeles Tilfredsstillende i den Tanke, at jeg her drager Renter af en Velvillie, jeg selv aldeles ingen Fordring har paa, og som man viser mig for en Andens Skyld. — Mine fleste Aftener tilbringer jeg iøvrigt i Theatrene, især i Francais, hvis Skuespillere jeg allerede kjender ganske grundigt og hvor jeg er ligesaa 15 hjemme som paa mit Værelse. Jeg har seet mange Stykker af Molière og Racine og mange interessante moderne Arbeider, men af egentlig Poesie har Fransk mændene sandt at sige næsten intet. Noget af det Yndigste er en lille Pièce ved Navn »Gringoire« af Th. Banville, som jeg seer man nu for Tiden spiller i Stockholm og som jeg troer det 20 vilde kunne fornøie Dem at læse i Athenæum. Iøvrigt læser jeg en Del Philosophie og — med meget Udbytte — Aviser og Smaa-Artikler, thi af denne Fremstilling er der Uendeligt at lære. O hvor mange af disse Skillings-Journalister misunder jeg ikke indtil Gulhed og Grønhed den Pen, han fører. Ligeledes hører jeg med stor Op- 25 mærksomhed alle de Taler og Forelæsninger (jeg hører endogsaa Prædikener i Notre Dame), jeg kan overkomme: i Sorbonnen, i Collège de France, ved Soiréeerne i Sorbonnen og i Athénée. Jeg har hørt alleslags, lærde og lette, retoriske og ligefremme og jeg har luret dem alle Noget af. Talerens første Dyd er efter en Franskmands 30 Mening Klarhed, den anden er Esprit, har han disse 2 saa kan han se passer de tous les autres. Lévèque synes mig at tale temmelig lapset,

hans æsthetiske System, og især hans Afhandling i Revuen havde givet mig bedre Meninger om ham. Janet er ædruelig og klar i sine Foredrag uden mindste Skaberi, men han er ofte skjødesløst forberedt. Meget pudsigt var det at han een Dag pludseligt maatte standse
 5 midt i sit Foredrag fordi han havde glemt nogle Ark af sit Papir. »C'était un esprit« sagde han og først efter at Pedellen paa hans Vink havde søgt det Manglende, tilføiede han »fort et libre«. Næste Gang talte han frit men da hændtes en ny Pudsighed. Han fortalte Aristoteles's Liv og skulde for at bestemme en Tidsafstand trække
 10 7 Aar fra et Aarstal (∴ lægge til men baglænds); dette Regnestykke var ham for stærkt, 2 Gange prøvede han sig frem, men forkert, 3die Gang bad han Publicum gjøre Regnestykket hjemme. Caro synes mig en dygtig og brav Mand, men der er ikke Dialektik skabt i hans med 2 uhyre Bakkenbarter udrustede Hoved. Han ligner noget
 15 en commis-voyageur. Philarète Chasles synes jeg meget bedre om end jeg havde ventet. De skulde see, med hvilket Raseri og med hvilken Alvor den spiritualistiske og den hegelsk-positivistisk-pantheistisk-materialistiske Retning her angribe hinanden. Ingen Forelæsning uden Anfald og Forsvar ligegyldigt i hvilken Anledning: Trochu's
 20 Philosophi, Cartesius's Polemiker — alt er godt som Paaskud. I Athénée var jeg sidst Vidne til en hel Demonstration. En ung Astronom, der havde Ordet, endte med at erklære sig for Bibelskabens i meget pathetiske Udtryk, nogle unge Mænd af Auditoriet hyssede. Han svarede med at raabe ned til dem at de kunde rive
 25 ham Hjertet ud af Livet (et meget genereust Tilbud) men ei berøve ham hans Tro. Ny svag Hyssen. Han: Le public vous répondra! og en Brølen, Applaus uden Ende, Skraal og Bravo, alt til Ære for Bibelguden, der maa have følt sig meget smigret. — Ak! Ak! jeg seer Pladsen er allerede næsten fuld og jeg havde endnu mere end 10000
 30 Ting jeg vilde fortælle Dem; thi mine Dage ere mange Gange saa indholdsrige at jeg ligger vaagen hele Natten til Kl. 5 om Morgenen uden at kunne lukke et Øie af Sindsbevægelse. Heldigvis gjør det

mig ingen Ting. — De maa dog endnu vide, hvad jeg ikke troer at have fortalt Dem før, at en Morbroder af mig der har boet her i Paris og er død for et Par Aar siden, havde bortført en anden Mands Kone og da Skilsmisse er umulig her har levet med hende som med sin Hustru men uden at være gift med hende, hele sit Liv. Han var 5 et ualmindeligt aandrigt, men heftigt og uregjerligt Menneske, med et romantisk og trofast Hjerte, en ridderlig og modig Natur, men et ulykkeligt Sind. Hans hele Liv har været en Kjede af de forunderligste Hændelser og de sørgeligste Uheld. Han har efterladt sig en temmelig stor Familie, som mine Bedsteforældre i Kbh. aldrig har villet aner- 10 kjende, de ældste Sønner ere i Rusland; Konen med de 3 yngste Børn paa 13, 10 og 8 Aar, 2 Dreng og en lille Pige har jeg opsøgt her og hos dem er jeg meget. Jeg har desværre fundet dem i stor Armod, men har den Glæde at kunne gjøre Noget for dem og aldrig i mit Liv har jeg faaet saa mange Kys som af disse stakkels Børn, der ere saa 15 besatte af Glæde over deres danske Cousin. Jeg har store Planer om at tage den lille Tøs paa 10 Aar med mig til Danmark, men da der blandt de mange store Vanskeligheder der stille sig i Veien herfor ogsaa er den, at Moderen ei veed Andet end at min Onkel var Christen, og da hun — som jeg forresten holder meget af og som er 20 en Dame med et fint og forstandigt Væsen — er ivrig Catholik, har jeg ei Mod til at fortælle hende Sandheden og vilde i alt Fald see at gaae uden om den. — Jeg beder Dem ikke at tale om dette til Nogen. — Og nu Farvel! et glædeligt Nytaar! alle gode Magter beskytte Deres Helbred. Hilsen til Deres lille Dreng. Vil De sende mig 25 et Brev skal De sporenstregs faae Svar; thi jeg er ikke som den Synder Sibbern, der med Hjertet fuldt af gode Ønsker for Dem i 12, 14 Uger ikke har kunnet samle Energi til et Brev.

Deres Ven

G. B. 30

24. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

Kjøbenhavn.

Kjære Brandes!

Nytaarsaften 1866.

Deres Brev kom ret i en beleilig Stund. Jeg havde hele Formiddagen været holdt inde af et ganske afskyeligt og barskt Vinterveir, en voldsom Sneestorm med 5 Graders Kulde, og Omgivelsernes Uhyggelighed i Forening med den paa Aarets sidste Dag saa naturlige Gjenfremkalden i Erindringen af Alt, hvad Aaret havde bragt af Alvorligt og Smerteligt, havde begyndt at sætte mig i en forkuet Stemning, som min lille Drengs glade Snakken ikke kunde adsprede. Saa bragte
10 Postbudet mig Deres Brev, og det gav mine Tanker en anden Retning og hjalp til at sprede det Tunge i Stemningen. Der kom ved det en lille Luftning af Sommer ind i Vinteren om mig op i mit Sind. Det skal derfor ogsaa være min sidste Gjerning i det gamle Aar at besvare det og at takke Dem for det. Min Dreng er for et Øieblik
15 siden bleven bragt til Ro, og jeg sidder ene i min Stue og hører Kulilden knitre i Ovnene og den nu hendøende Storm stødviis larme mellem Husene. Det gamle Aar ender barskt og barskt har det taget paa mig; gid det nye maa bringe mildere Tider!

Siden De sidst hørte fra mig, har jeg levet, uden nye Sygdoms-
20 anfald; men dog uden ret at være stærk og oplagt til Arbeide. Jeg mærker mere og mere, at der skal lang Tid til at forvinde hvad Sygdom og Sorg i Forening have virket; ogsaa mit Nervesystem har lidt meget, og jeg taaler slet ingen Anstrængelse af nogen Art. Den ofte omtalte Forelæsning vil jeg ikke anmelde for ikke muligviis anden
25 Gang at blive nødt til at afsige den. Faaer jeg Kræfter, legemlige og aandelige, til at holde den, kan jeg jo altid annoncere den paa anden Maade end gjennem Lectionskatalogen. Maaskee faaer jeg den først udført saaledes, at den paa een Gang kan blive mit videnskabelige og personlige Testament.

30 Julen har jeg levet meget stille, næsten ene med min lille Dreng, hvem jeg efter bedste Evne har søgt at skaffe en glad Juul, medens jeg selv meest har levet et veemodigt Erindringens Liv. Da det sidst

var Juul, begyndte jeg netop at føle mine Kræfter vende tilbage efter min lange Sygdom, jeg følte mig mere end nogensinde knyttet til Hende, hvis Kjærlighed til mig aldrig havde viist sig inderligere og skjønnere end dengang, og vi levede begge i glad Forventning af den Begivenhed, som vi haabede skulde fuldstændiggjøre vor huuslige 5 Lykke. Mindet om hende har fulgt mig hver Time i denne Tid, og med det følger et Savn, som Glæden over mine Børn og over deres kraftige og smukke Udvikling ikke kan bringe til at forsvinde.

Deres Moder har jeg besøgt et Par Gange siden jeg fik Deres første Brev, og hver Gang passiareet længe med hende om Dem. Sidst jeg 10 talte med hende, var det i Anledning af, at jeg paa Universitetet havde faaet at vide, at den høiere Grad af det Smithske Stipendium var Dem tildeelt. Jeg antog nok, at det var uden Ansøgning fra Dem, og det var ogsaa en Overraskelse for Deres Moder. Sildigere har jeg af Prof. Nellesmann hørt, at den, De skylder det, er Prof. Gram, der 15 gjorde Forslaget og med megen Varme anbefalede Dem. Madvig forholdt sig mere passiv.

Har De seet Anmeldelsen af Deres Bog i Dagbladet? Den er, som De vel strax vil opdage ved Gjennemlæsningen, skrevet af Molbech med Benyttelse af nogle Notitser, jeg har givet ham. Rud. Schmidt's 20 Bog imod Dem er meget ubetydelig. Den vil med det Første blive anmeldt i Dagbladet, ligeledes af Molbech, men efter nogle udførligere Optegnelser fra mig, om hvilke han har bedet mig, da han dels ikke er meget sagkyndig og dels har været overvældet af den ualmindelig voluminøse Juleliteratur, der jo i en Fart skulde »bespre- 25 ches«.

Jeg har nu omtalt, hvad der nærmest angaaer os to; jeg kommer nu til vore italienske Venner. Costanzas Brev har jeg faaet for over 14 Dage siden, og jeg skal med det Allerførste, maaskee allerede imorgen, besvare det. Bring hende imidlertid i ethvert Tilfælde min Tak 30 derfor og de venligste Hilsener. Det glæder mig ret, at De jævnlige seer hende, og at De kan faa Leilighed til at give mig paalidelig Efter-

retning om de Forhold, under hvilke hun lever. Deres Formodning om Blanchetti's Formuesomstændigheder stemmer fuldkommen overens med hvad C. i sit Brev til mig yttrede derom; Deres Mening om Forholdet mellem ham og hende bekræftes ogsaa ganske ved hendes
5 Brev. Hvad De yttre om hans Personlighed, er mig ikke ukjært; jeg havde ikke forestillet mig ham som noget Betydeligt, og saaledes som De skildrer ham, vil han kunne sympathisere med Costanza. Det sørgmodige Træk, De omtaler hos hende, havde jeg allerede fundet i hendes Billede, og hendes Livs Skjæbne har vel kunnet fremkalde
10 det. Hun har lidt meget for Andres Egoismes og Fordommes Skyld; hun har baaret sin Lidelse smukt og qvindeligt, men den har gjort hendes engang lette og glade Sind alvorligt og sørgmodigt. Hos hende er den Sympathie for Katholicismen, De berører, ikke en overtroisk Fordom, men et Udtryk for en religiøs Bevægethed;
15 medens den hos Moderen er Superstition i den crasseste Form. Denne gode Sra. Marianna er idethele en af de tommeste Sjæle, man kan finde: lutter Egoisme, Forfængelighed og Selvbedrag. Hendes Venskabsyttringer mig vedkommende forbause mig; hendes Venskab for mig har idetmindste realiter været af en egen Art, og
20 jeg har engang holdt en saadan Tordentale til hende, som hun vist aldrig har hørt af nogen af sine Præster, og som jeg ikke heller har holdt til nogen Anden.

Verginia kjender jeg ganske igjen i Deres Skildring. Ganske saadan var hun som ung: glad, sorgløs, spøgefuld, men uden megen Dybde.
25 Kun een Gang har jeg seet hende alvorligere bevæget: det var ved en Elskovssorg. Dengang blev jeg hendes Fortrolige og Trøster, og fra den Tid skriver sig vort Venskab, som det glæder mig at høre, at hun, efter saa mange Aars Adskillelse, ikke har glemmt. Hils ogsaa hende ret venligt fra mig. Hendes Indbydelse vil jeg neppe kunne
30 benytte; men kommer jeg nogensinde til Paris, skal hun, næst Costanza, være den Første, jeg skal opsøge.

Jeg begynder nu at beregne, naar vi kunne vente Dem hjem

igjen, og glæder mig overordentlig meget til at tale med Dem om en Mængde Ting, som De nu maa kunne fortælle mig om. Det er nu 19 Aar siden, at jeg var i Paris: dengang var jeg ganske à jour med, hvad der i de forskjelligste Retninger var præsteret i Frankrig; nu trænger min Viden til en heel Deel Suppleren, og den venter jeg 5 gennem Dem. De maa komme hjem, struttende af Lærdom, som man saa portionsviis kan presse ud af Dem. De kommer vel om en Maanedes Tid? Saalænge kan De jo blive efter Stipendiets Vedtægter. Faaer De Tid til at skrive til mig, saa veed De, at De glæder mig meget derved. Farvel saa for denne Gang! en venlig Hilsen fra min 10 Dreng, der imorges vilde »pryggle Brandes ordentlig« fordi De ikke skrev, men i Eftermiddag, da Brevet kom, blev besjælet af de bedste Hensigter, — og fra

Deres hengivne

H. Br. 15

Nær havde jeg glemt, at ønske Dem et glædeligt Nytaar; men nu minde Skuddene udenfor mine Vinduer mig derom. Hils Sibbern.

E. S. 2den Januar 1867. — Jeg faaer først Brevet sendt bort idag, da jeg maa hen til Deres Moder forat faae Deres Adresse. I den Anledning lægger jeg Brevet til Costanza, som jeg skrev igaar, indeni: 20 De vil nok personlig aflevere det til hende. . . .

25. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

Paris. Den 5. Januar [1867]

Kjære Hr. Professor!

Aften eller rettere Nat.

Det er ikke fordi jeg har nogetsomhelst enten Nyt eller Underholdende at meddele Dem, at jeg saa hurtigt griber til Pen og Blæk 25 for at takke Dem for Deres idag modtagne, kjærkomne Brev, men fordi jeg sandelig ikke vil spare paa beskrevet Papir, naar det i mindste Maade kan være Dem en Adspredelse at læse det Smaasnak jeg sender Dem; jeg forsikrer Dem at jeg bliver ganske flau, naar jeg mindes mit sidste Postebrev, og kan jeg idag end ikke være morsom 30 skal jeg dog idetmindste ikke være saa — homerisk at fylde Pladsen

med Beskrivelse af Mad og Drikke. Jeg har iaften efter at jeg i Theatret havde seet Mussets smukke lille Stykke »Les caprices de Marianne«, mesterligt spillet af Madeleine Brohan og Bressant, overbragt Deres Brev til Sga. Blanchetti, der modtog det med en Glæde, 5 der svarede til den Utaalmodighed, hvormed hun havde ventet det. De var ganske ene; vi sad som oftere hyggeligt i Sovekammeret, hvor kun de nærmeste Venner modtages. Den gamle Dame er meget taus, hvad efter Deres Beskrivelse af hende jo ingen Skade gjør; den snaksomste er med Skam at tale om Undertegnede, hvis danske 10 Mundlæ'r uden videre har forvandlet sig til et fransk; men jeg, der herovre seer mest, har naturligvis mest at fortælle. Der var meget Drilleri og mange Løier i Anledning af at der mellem Blomsterne i to smukke Bouquetter, jeg Nytaarsdag sendte Damerne havde forvildet sig et Kort fra en tredie Bouquet med Paaskrift »À Mlle 15 Grégoire«, idet Budet der kjørte rundt med mine Bouquetter og iøvrigt meget rigtigt havde omdelt dem alle, ved en Feiltagelse havde ladet Kortet glide ned mellem disse Blomster. Pagella troede naturligvis at have gjort en stor Opdagelse, men jeg, som havde en saa god Samvittighed, lod mig ikke fange og gjengjældte Drilleri med 20 Drilleri, saa vi havde megen Morskab. Jeg har allerede sagt Dem at jeg derude behandles ganske som en nær, prøvet, mangeaarig Ven. Et Bevis derpaa blandt mange er det at de nu have indført den Skik altid, naar de tage i Operaen, at give Tjeneren Nummeret paa deres Loge, saa at jeg, hvis jeg kommer naar de en Aften ere ude, 25 kan søge dem i Theatret og altid er vis paa i Logen at finde en Plads. Et andet Bevis paa deres udmærkede Forekommenhed er dette, at da der forleden Eftermiddag meldte sig hos dem nogle unge spanske Damer, de mente, jeg gjerne vilde træffe, satte Hr. og Fru Pagella sig strax i deres Vogn og kjørte i en Fart selv herhen til 30 Hotellet for at indbyde mig. Desværre traf de mig ikke hjemme og jeg kom for sent hjem til at benytte mig af deres Invitation. Der kommer der i Huset Folk fra mange Lande, især Spaniere, ogsaa

mange Italienerne og Brasilianere. Forleden traf jeg der en spansk Digter Guëll y Rente, Svoger til Kongen af Spanien, Grande, og Ridder af mange Ordener, med hvem jeg havde en lang curios Samtale om europæisk Poesi og som til min Morskab haardnakket vedblev at paastaae at hans Yndlingsdigter Ossian var dansk og 5 sagde mig mange Complimenter paa Landsmandsskabets Vegne. Jeg skal igjen imorgen derud og da vil der være flere; jeg har fra Danmark forskrevet mig nogle Noder, som jeg da skal høre spille. — De har sikkert Ret i, at Mr. Blanchetti ikke er meget betydelig, han er kun lidet fremtrædende, og, saa venlig han er imod mig, ikke 10 nær saa meddelsom som Pagella; men jeg skulde troe at han er en nok saa solid og alvorlig Natur. Noget der synes at mere ham meget, er Løsningen af matematiske Opgaver og slige Forstandsøvelser. En Aften fandt jeg ham ifærd med at studere de forskjellige Chancer i et Hasardspil, som det imidlertid aldeles ikke interesserer ham at 15 spille, en anden Dag sad han med Passer og Cirkel og undersøgte nogle geometriske Figurer, der paa den Frastand, hvori mit Ube-kjendtskab med Sagen holdt mig, toge sig meget sindrige ud. Hvad Sga. Costanza angaaer, saa mener jeg egentlig at det — idetmindste for en overfladisk Betragtning — synes som om hvad jeg har kaldt 20 hendes Sørgmodighed mere er en Eftervirkning, der forhindrer hende i at være aldeles let og glad, eller at hengive sig til en Over-givenhed, som jeg kun et enkelt Øieblik har seet bryde igjennem hos hende, mere dette, og da fordi hendes tidligere Liv ikke har været lykkeligt, end en egentlig Melancholi; thi hun er paa ingen Maade 25 melancholsk, men som hun selv siger »tranquille«. Jeg tvivler ikke om at hendes Mand er en god Mand men jeg kunde lide at han betragtede hende med en Elskers Øine og jeg troer ikke ganske, at han ret skjønner paa, hvilken Perle han besidder i sin Hustru; han er maaskee at kalde en lille Smule sløv. — 30

Det forekommer mig meget rigtigt, at De ikke annoncerer den paatænkte Forelæsning; det vil da være os unge saa meget des kjærere

hvis den ligefuldt kan blive holdt. Jeg veed ikke om det er en urigtig Mening, men det forekommer mig, at De med Deres strenge Sind tager Dem denne Sag lidt for alvorligt. Hvorfor vil De arbeide saa Meget for at udføre denne Plan, som jeg synes De med et saadant

5 Tænkerliv bag Dem, ganske let maatte kunne virkeliggjøre; jeg vilde ønske, De vilde være lidt mindre kritisk imod Dem selv. De maa jo dog selv godt vide, at selv om De gik lige op paa Cathedraleret imorgen uden den mindste Forberedelse, var det ganske umuligt, at De kunde sige noget Snak eller noget kun løseligt Tænkt, Umodent, eller

10 Uklart; jeg respecterer vel høiligt, at De ikke bryder Dem om at tilfredsstille alle andre, naar De ikke fuldkomment tilfredsstiller Dem selv, men jeg frygter for at De stiller en overmenneskelig Fordring eller maaskee rettere en Fordring, der slet intet Hensyn tager til Deres givne concrete Eiendommelighed, men stiler mod et mere

15 almindeligt Fuldkommenhedsideal. Tilgiv mig nu disse gode Raad og Oplysninger om Deres egne indre Tilstande, som det ret maa være Dem kjært og lærerigt at modtage med Posten og fra Paris. De begriber naturligvis uden at jeg siger det, at jeg ikke er saa gal at mene at De bør skrive en Tøddel naar De føler at Kræfterne svigte. Jeg behøver heller ikke at udtale, hvor varmt jeg ønsker, at De lidt efter lidt

20 maa fornemme, hvorledes Deres Arbeidskraft vender tilbage. — Det er rigtigt kjønt af Dem at De saa tidt har seet til min Moder, jeg gad vide om hun længes efter mig, jeg troer egentlig hun er for fornuftig til det. Synes De ikke ogsaa at hun er meget fornuftig; jeg synes at

25 en Fremmed maa sige at hun ikke har megen Følelse men en god Forstand; jeg derimod veed, at hun har begge Dele. — Jeg kjendte naturligvis strax Molbechs Pen i den forøvrigt jo saa overordentligt smigrende Anmeldelse; »Fædrelandet« har derimod slet ikke omtalt min Pièce. De kan nok tænke, det var mig en kjær Overraskelse at

30 erfare, at mit Legat var bleven forhøiet. Jeg agter at reise herfra i de sidste Dage af Maaneden. — Rudolf Schmidts Bog har jeg endnu ikke seet og Intet hørt om.

Jeg er gruelig bange for at jeg med mit sædvanlige Praleri i mine Breve har bildt Dem ind, at jeg veed mageløs god Besked om alt aandeligt Liv herovre. Det maa De endelig ikke troe og ikke vente for meget af mig. Egentlige Studier om franske Forhold gjør man jo meget bedre i Kbhn. end her, hvad jeg her har indvundet er af en 5 lettere Art. Her er jo intet stort Geni, der river Mængden og derved tillige den Fremmede med sig, narrer En ind i et System og skruer En fast i en Methode; man føler sig her ikke greben, end mindre bundet; man ombytter ikke her sine gamle Baand med nye, dertil er det aandelige Liv for mangfoldigt, for spredt og for ugenialt. Men 10 man føler sig tvertimod befriet, løsrevet, hensat paa nye Synspunkter og man indaander det Fremmede som en fin, usynlig men ganske anden Atmosphære, der umærkeligt gennemtrænger og næsten ubevidst forandrer En; skjøndt derfor det positive Udbytte af min Reise vilde tage sig temmelig ringe ud, hvis jeg vilde gjøre det for- 15 tvivlede Forsøg at opsummere det, saa troer og haaber jeg dog, at det er større end den uanseelige Sum af Kundskab jeg kan pege paa med de Ord: dette er noget Nyt, jeg har lært herovre.

6. Januar. De seer, der gik en Del af Natten med til Brevet igaar.

...

20

7. Januar. Der blev jeg afbrudt igaar og ender da med en Hilsen som Md. Blanchetti igaar aftes bad mig sende Dem, naar jeg skrev, og med mange gode Ønsker for Deres Helbred.

Deres Ven

Georg Brandes. 25

26. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

Kjære Brandes!

Kjøbenhavn,
d. 16de Januar 1867.

Idag er det egentlig Johannes, der giver Anledning til at jeg skriver til Dem. Han har havt stor Lyst til at blive inde hos mig, og da han i Regelen faaer Lov dertil naar jeg skriver Breve, har han proponeret 30 mig at skrive et Brev til Brandes. Denne Opfordring har jeg saa

efterkommet, uden den vilde jeg vel have ladet et Par Dage endnu gaae hen.

Tak saa for Deres Brev og for Efterretningerne fra rue Valois du Roule. At De atter, naar De har faaet dette Brev, bringer mange
5 venlige Hilsener til Costanza og Verginia, tør jeg vel forudsætte som givet; jeg har Indtrykket af, at De nu føler Dem hjemme der i Huset og kommer der med Tilfredshed. Jeg glæder mig til, naar De kommer tilbage, at høre noget Udførligere derfra end der kan meddeles gennem Breve, og selv om De nedsætter Deres Kjendskab til Pariser-
10 forholdene overhovedet, saa maae disse specielle Pariserforhold dog nu være Dem godt bekendte. Det er forøvrigt faldet mig ind, at de Bekjendtskaber, De der i Huset har havt Leilighed til at gjøre, ville være Dem af ikke saa ringe Betydning naar De engang, som jeg
15 haaber, kommer til at gjøre en længere Reise. De maa dog have faaet et foreløbigt Indtryk af de forskjellige romanske Stammer, og de Folk, De har truffet, maa vel have hørt til ikke saa lidt forskellige Samfundsclasser. Jeg seer jo af Deres sidste Brev, at De endog har gjort Bekjendtskab med en Grande d'España, og det ovenikjøbet en
20 Svoger til Kongen. Gud bedre det! den stakkels Djævel af Konge har nok Svogre i Skokkeviis; det har hans Kone nok sørget for. Blandt Svogrene siges vor Gesandt i Paris, Grev Leon Moltke, at indtage en udmærket Plads som Fader til Thronarvingen. Onde Tunger vilde engang sige, at denne for Fremtiden ikke mere skulde hedde Prinds af Asturien, men Prinds af Leon. Den Svoger, der, upaatvivlelig til
25 ubeskrivelig Henrykkelse for Sra. Marianne, har figureret i Pagellas Cirkler, har forøvrigt ved sin nye Hypothese om Ossians Fædreland, sat min Skarpsindighed i Bevægelse. Hans eget Navn tyder jo ligefrem paa dansk Herkomst; thi »Gjæld og Rente« er dog godt Dansk og et saare passende Navn for Don Ranudos Standsfælle.

30 Undskyld denne etymologisk-kritiske Digression! Jeg gjør fra den en pludselig Vending tilbage til Søgade Nr. 4 forat fortælle Dem, at Alt her er uforandret siden sidst. Ringere har jeg det ikke, men bedre

ikke heller. Nogen rigtig Arbejdsdygtighed har jeg ikke, og jeg anseer det for usandsynligt, at jeg i dette Halvaar skulde faae Mere udrettet end hvad der netop paahviler mig som Pligt. De maa ikke troe, at det er overspændte Fuldkommenhedsfordringer, der holde mig tilbage fra, uden videre at tage fat paa den tidligere omtalte Forelæsning: det er ganske simpelt Bevidstheden om, at jeg i dette Øieblik ikke vilde kunne holde den saaledes, at jeg tilfredsstillede Nogensomhelst, det skulde da være en yderst nøisom Begynder. Jeg lægger ikke stor Vægt paa hvad der til nu er kommet frem fra Nielsens eller hans Tilhængeres Side; men skal jeg føre et Slag, der kan føles, maa det være rettet imod hvad der fra Nielsens Udgangspunkter kan siges til Forsvar for Theorien, og jeg maa med det Samme drage Kierkegaards hele Opfattelse ind under Undersøgelsen. Det bliver altsaa, for mig, en fuldstændig Revision af Problemet om Grændseforholdet mellem Religion, Philosophie og Ethik, og selv om Forelæsningen ikke kan eller skal anlægges paa et altfor stort Omfang eller en altfor dybtgaaende Undersøgelse, saa maa den dog have det mere Omfattende til Baggrund og Forudsætning, og det maa skinne saaledes igjennem, at Klartsynede blandt Tilhørerne kunne see det. Jeg vilde nok have, at den Religionsphilosophie, N. tænker paa at skrive, skulde være udkommen inden jeg begyndte Forelæsningen, forat jeg kunde tage tilbørligt Hensyn til den; men den vil neppe udkomme før 3die Deel af Grundideernes Logik, der nu er under Arbejde, bliver færdig. Saaledes idetmindste udtalte N. sig forleden for mig da jeg besøgte ham. Han omtalte da tillige for første Gang Deres Bog, nærmest foranlediget dertil ved en Opfordring til ham i »Fædrelandet«, som De maaskee har seet. Han har ikke isinde at svare foreløbig, da han mener, at De som et ungt haabefuldt Menneske kan have godt af at sunde Dem lidt; men i hans forventede Religionsphilosophie ville de »Mellembestemmelser« blive udviklede, der skulle corrigere Deres Skjævhed. Indtil De saaledes bliver taget under denne orthopædiske Behandling, maa De befitte Dem paa

Taalmodighed. R. Schmidts Bog skal maaskee antyde »Mellembestemmelserne«, men der er ikke bleven tyttet Visdom nok i ham, og Mellembestemmelsen mellem de indtyllede Visdomspartikler og den tilstedeværende Daarskab er bleven vrøvlagtig Confusion. I Dag-
5 bladet for igaar er hans Piece korteligen omtalt.

Nielsen læser i dette Semester saaledes, at han holder Forelæsninger over Propædeutik i een Time ugentlig, over Psychologie og Logik tilsammentagne i 4 Timer. Licitationen florerer saaledes; men derved er der jo foreløbig Intet at gjøre. Naar den nye Ordning af det phil.
10 Cursus indtræder, maa jeg dog sørge for at tage Forholdsregler, der kunne tilveiebringe en vis Ligelighed mellem de forskjellige Docenters Tilhørere.

Forleden Aften besøgte Troels Lund mig og bragte mig Hilsener fra Dem. Det var længe siden at jeg havde seet ham og det fornøiede mig
15 at gjensee ham; jeg lider ham godt. Vi kom til at tale om forskjellige Sider af Pariserlivet, og det fornøiede mig at høre, at vore unge philosophi, drevne af Philosophiens universelle Aand, heller ikke havde forsømt Studiet af de Videnskaber, der praktisk doceres i Closerie des lilas (alias: Jardin Bullier). Da jeg selv i gamle Dage
20 har hørt Forelæsninger og deeltaget i Examinatorier paa dette berømte Akademie, interesserede det mig at erfare, at Aanden var den samme, om end Docenterne ere andre. Kun gyser jeg lidt ved Tanken om, at de samme dristige Gesticulationer ere bibeholdte efter Crinolinernes Opfindelse. Hvad har dog Heegaard sagt til sligt
25 et Syn! Det kan da idetmindste give ham Stof til et Capitel i hans vordende Ethik, til hvis mange uundværlige Forudsætninger han nu, efter sit Pariserophold, maa kunne føie adskillige nye.

Dennegang kan jeg ikke bringe Dem nogen Hilsen fra Deres Moder; jeg har nu, naar jeg kommer ud, travlt med at søge efter
30 Leilighed, da jeg, som jeg vel har fortalt Dem, skal flytte til Foraaret. Jeg troer nok, at Deres Moder længes efter Dem; men nærmest er det nu fordi hun — og vel med Rette — mener, at det er hensigts-

mæssigst, at denne Deres første Udflugt bliver begrundset, og at de Arbejder, De har begyndt paa, ikke for længe afbrydes. Det Sidste lægger jeg ogsaa Vægt paa; jeg mener, at De nu, i Betragtning af de givne Forhold, ikke maa gjøre formange Pauser, men slaae Slag i Slag. See til, i Løbet af dette Aar at faae Doctorgraden taget, hold 5 saa en mindre Forelæsning og skriv, om muligt, en Afhandling, som Mange kunne læse; reis saa et Aar eller lidt mere — Midlerne dertil, skal De see, ville let kunne erholdes — og naar De saa kommer hjem, saa knyt Dem ved Forelæsninger saa nøie som muligt til Universitetet, saa vil Deres Vei være banet. Det er mit Program for Deres 10 Fremtid; gid jeg maatte see det fuldstændig realiseret. Jeg troer nok, at Deres Moder vilde underskrive det, idetmindste har jeg faaet det Indtryk ved at tale med hende. Hvad Deres Moder angaaer, saa tager De forresten fejl naar De troer, at jeg nærmest kun har faaet Forestillingen om en god Forstand, men ikke om Følelse hos hende. 15 Da vor Samtale meest har dreiet sig om Dem, har hun naturligviis givet Anledning nok til at lære hende at kjende ogsaa fra Hjertets Side. Jeg priser Dem lykkelig, at De har en Moder, med hvem De kan leve et saa rigt aandeligt Samliv, og som ikke staaer Dem fjernere i Alder end at De kan haabe, endnu i mange Aar at leve sammen med hende. 20 Jeg har kun kjendt det, at have en Moder, i min tidligste Barndom, og jeg føler, at Meget i min Udvikling vilde have været anderledes, mere harmonisk og mere rigt, hvis hun havde levet. Men dog har Mindet om hende, skjøn og kjærlig som hun var, havt stor Betydning for mig; hun har, skjøndt død, i mange Øieblikke været min gode Genius. 25

Jeg maa nu tænke paa at slutte. Min lille Dreng, hvis Passiaren har været det uafbrudte Accompagnement til dette Brev, siger, at jeg skal hilse Dem, og at De skal hilse Costanza fra ham. Han vil ikke vide af at kalde hende med noget andet Navn: »jeg kalder hende kun Costanza«. Og saa level vel til vi sees; nu er der jo altsaa kun et Par 30 Uger til. Hils Sibbern!

Deres Ven

H. Brøchner.

E. S. Har De hørt, at den monstrøse Bog: »Uffe Hjælms og Palle Løves Bedrifter« skyldes H. Scharlings durchløbende Pen?

27. *Hans Brøchner til Georg Brandes.* Løverdags, d. 9de Februar 1867.

Kjære Brandes!

5 Da jeg igaar kom hjem, laae der paa mit Bord et Brev fra Gabriel Sibbern, der ogsaa indeholdt venlige Hilsener til Dem. Brevet var en heel Bog — 24 store Quartsider — og det gav mig et godt Indtryk af, hvor grundigt og samvittighedsfuldt Sibbern har søgt at sætte sig ind i den franske Videnskab og i de Kunstformer, til hvis Studium Paris
10 frembyder Materiale. Hvad han skriver, er sundt og godt, lidt bredt i Formen, men af Interesse ved Indhold og Opfattelse. Den franske Philosophies nyere Udvikling skildrer han udførlig. Jeg har fulgt den indtil for en halv Snees Aar siden, og jeg mærker, at jeg har fulgt den fuldstændigere end han: derimod har jeg været temmelig frem-
15 med for det sidste Decenniums Frembringelser, der vistnok ogsaa mere have Interesse som Udtryk for en livlig Tankestrømning i den franske Literatur end ved hvad de directe give af filosofisk Ud-
bytte — jeg tænker med Udbytte baade paa Resultat og Methode.

Banville's Gringoire læste jeg igaar Aftes med megen Glæde. Den
20 har virkelig hvad næsten Alt hvad jeg kjender af nyere fransk Drama savner: Poesie, og det uden at mangle Noget af hvad ellers det franske Drama besidder: Lethed, Finhed og saa det: at være født for Scenen og ligesom paa Scenen og at have Hjemvee udenfor den. Jeg har Lyst til at læse den nok engang i Ro, og kan vel nok beholde
25 den nogle Dage.

I Katalogen, der findes vedheftet sammen med Piecen, fandt jeg
4 Bøger af Deres Spanier anførte. Han benævnes der Don José Guell y Rente.

Jeg glemte igaar at spørge Dem, om De havde tænkt paa at besøge
30 Vedel. De burde vel gjøre det. Han boer i Rosenvænget, ved Enden af en lille Sidevei, der, tæt nede ved Søen, bøier af tilvenstre. Lettest

vil han være at træffe om Eftermiddagen efter 6 og om Søndag Formiddag.

Deres hengivne

H. Brøchner.

28. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

Den 26de Febr. 67. 5

Kjære Hr. Professor!

Blot fordi jeg ikke vil have, De skal troe jeg ikke tænker paa Dem, naar jeg er saa sen til at besøge Dem, sender jeg Dem disse Linier. Jeg længes efter at see Deres Portrait men har ikke haft Tid om Formiddagen. Har De seet en svensk Afh. af Nyblæus i sidste Hefte af 10 Nord. Tidsskrift om Troens og Videns Forhold til hinanden der er temmelig kjedelig men ganske fornuftig? Er det gammelt Nyt for Dem, hvad jeg har hørt af Møller, at Clemens Petersen har taget en Afh. om samme Gjenstand tilbage fra Trykken for at oppebie hvad Martensen vil sige, der meget snart nedkommer med en Bog paa 15 150 Sider. Har De endelig hørt at den vidunderlige Henrik Scharling, træt af sin lange Uvirksomhed har et Skrift mod Nielsen paa Stabelen? Er dette ikke literært Nyt? Fra vore fælles Venner i Paris har jeg desværre endnu Intet hørt.

Deres Ven

20

Georg Brandes.

29. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

22de Sept. 67.

Kjæreste Hr. Professor!

Jeg glemte igaar aftes at bringe Dem en Hilsen fra Deres italienske Venner i Paris. Jeg havde skrevet til Md. Pagella, at De nu havde 25 begyndt Deres Forelæsninger igjen og var kommen ganske godt til Kræfter. Hertil svarer hun for et Par Dage siden: Mme Blanchetti et toute la famille sont fort charmées pour les bonnes nouvelles, que vous nous donnez de Mr. Broechner: nous vous prions de lui remettre bien de complimens de notre part, hvilket jeg hermed gjør. 30

Ogsaa fra mig selv — for den behagelige Aften igaar, idet jeg dog samtidig beder om Forladelse for mine Narrestreger og min Commers. Jeg er ikke inderst inde saa letsindig som jeg synes. De veed meget godt, at jeg med en Hengivenhed, der langt overstiger min Passion
 5 for Taine er Deres hengivne Ven og Lærling og jeg beder meget, at De ikke vil lade Hr. R. Schmidts poetiske Courmageri rydde mig af Veien. Jeg gjør mig megen Umage for at blive til Noget; naar De blot vil vente en 10 Aar eller saa — og hvorfor vil De absolut troe, at De ikke kan det — saa lover jeg Dem, at jeg til den Tid skal være
 10 en af Danmarks bedre Prosaister.

Deres hengivne

G. Brandes.

30. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

Den 8. Nov. 67.

Kjære Hr. Professor!

15 Undertiden falder det lettere at skrive end at tale. De begriber nok ikke, hvad der gaaer af mig, siden jeg lader en saadan Tid gaae hen uden en eneste Gang at besøge Dem, og De skulde ogsaa have vanskeligt for at fatte Grunden; men nu, da jeg tillader mig at sende Dem noget Smaatteri, jeg har skrevet, griber jeg Leiligheden til at
 20 lette mit Hjerte ved at skrifte for Dem, for da at kunne gjensee Dem med et aabent Ansigt og uden Forlegenhed.

De veed at jeg senest i Mai bør have et ordentligt Arbeide færdigt. Jeg har i den sidste Tid sukket under, at jeg ei forstaaer at componere et saadant. Jeg har liggende 2 omhyggeligt udarbeidede Capitler
 25 af det Komiskes Theorie og har gjort en hel Del Studier over det danske Theater, men det har ei villet lykkes mig at sammenarbeide det til et Hele. Herover har jeg følt mig meget ulykkelig, fordetmeste melancholsk, mange Gange — jeg siger det kun til Dem — fortvivlet. Ingen Følelse er bitterere end den af Evneløshed og Mistillid til
 30 sig selv og jeg har gennemlidt alle dens Kvaler. Nu pleier De jævnlige, naar De seer mig, at spørge til mit Arbeide; det gaaer da tidt som

et Stik igjennem mit Hjerte og det er denne Smerte, der har gjort at jeg bevidst, næsten som plaget af en fix Idee, har skyet Deres Selskab. — Hertil kommer endnu andre Grunde til Smerte for mig — De veed kjære Hr. Professor hvilken Gud der regjerer Ens 25de Aar og han har mig saaledes i sin Magt at jeg for detmeste er mere udenfor 5 Legemet end i Legemet som en Apostel nok siger. Og til lutter Fortvivlelse.

Da jeg nu tilmed hørte af Møller, at De var misfornøiet med min sidste Avisstrid med Bjørnson og R. Schmidt, var jeg bedrøvet og frygtede for at jeg skulde have mange Skjænd. (I den Anledning 10 falder det mig ind at sige Dem, at jeg havde skrevet nogle Stykker jeg ei fik ind bl. A. et, hvori jeg betegnede Schmidts Beskyldning for at jeg skulde have »bygget« min »Dualisme« efter Taine for fræk Bagvadskelse og opfordrede ham til at bevise. Han veed jeg roser og udbasuner Taine for alle Mennesker og tænkte følgelig at denne 15 plumpe Løgn vilde finde Tiltro, skjøndt Sandheden er, at der ei er Skygge af Lighed mellem T.s Afh. og min).

Læser De engang imellem nogle smaa Afh. og Kritiker af mig i Ill. Tid.? Synes De ei jeg er kommen mig i Fremstillingsgave og Stil, hvori jeg havde saa meget at indhente. 20

Jeg tilføier at det er min bestemte Villie at have mit Arbeide færdigt i rette Tid. Jeg har ladet det ligge længe af Mismod og Melancholi, men haaber dog endnu at det vil lykkes.

Nu har jeg skriftet for Dem og lettet mit Hjerte. Nu kan jeg komme og drikke Thee hos Dem (til rette Tid) uden nogen pinlig 25 Følelse.

Jeg takker Dem for mange smukke og lærerige Forelæsninger.

Deres hengivne Ven og Lærling

G. Brandes.

Vil De før jeg kommer skriftligt svare mig et Ord. De kan troe jeg 30 trænger til Venskab.

Har De Intet læst af mine Kritiker, vilde jeg bede Dem blot

læse to, en om Hertz af 6. Octob. og en om En Caprice fra i Søndags.

Deres G. B.

31. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

Fredag Middag

5 Kjære Ven!

[antagelig Novbr. 1867].

Jeg længes efter at see Dem og tale med Dem. Foretrækker De at tilbringe en Aften med mig alene, saa kom herud Søndag Aften eller følg hjem med mig fra Forelæsningen paa Tirsdag. Vil De besøge mig i Selskab med Møller saa kom herud imorgen Aften; 10 saa følges han sandsynligviis med mig fra Universitetet.

Hjertelig Tak for Bøgerne. Hvad De har skrevet om Nutzhorn har jeg strax læst og gjenfundet mit Billede af ham deri. Maaskee er der en lille Modsigelse i Deres Skildring af ham; men den var efter min Opfattelse tilstede hos ham, og netop derfor gjenfinder jeg hans 15 Billede i Skildringen, om end ikke i den hele Skildring.

Lev vel til vi snart sees!

Deres H.B.

32. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

Mandag d. 23de Decbr. 1867.

Igaar læste jeg i Ill. Tidende Deres Artikel om Molière's École des 20 femmes, og læste den med en aldeles ublandet Glæde over det Fine, Spirituelle og dybt Indtrængende i den. Idag har jeg læst Deres Anmeldelse i Dagbladet af Heegaards Piece, og læst den med en ublandet Ærgrelse over det Ufine, Ubehændige og Hastfærdige deri. Hvilken Djævel eller rettere, hvilke Djævle ere dog farede i Dem da 25 De skrev den? Jeg skal sige Dem det. Det er Deres gamle Uvillie mod Heegaard og Deres gamle, af saaret Forfængelighed udsprungne, Animositet mod Nielsen, der mødes i Deres Sind, og, idet de in casu ikke ret kunne forliges, bringe en Confusion tilveie, der gennemtrænger hele Deres Artikel og ikke blot berøver den al Virkning, men 30 giver den en Virkning, De ikke kan have tilsigtet. Ved den over-

flødige — og ikke artige — Railleren over Heegaard, med hvilken Anmeldelsen indledes, ødelægger De aldeles Virkningen af den Roes, De siden tildeler ham, og som altfor meget bærer Skadefrydens Karakter. Og ved de obligate Trompetstød for Nielsen, hvormed Artiklen ender, og de fornyede Reprimander til Heegaard, udviskes 5 det sidste Spor af Virkningen af Roesen til Heegaard. Og dertil kommer saa — hvad De vel ikke har tænkt paa, — at De, ved Deres Iver for at lade N's Nederlag være saa stort som muligt, efter bedste Evne skader mig i det Øieblik da jeg, som De jo er vidende om, staaer i Begreb med at udgive min Kritik over Nielsen. De kjender 10 denne Kritik med Hensyn til dens Anlæg og Omfang, De er ikke heller uvidende om, at Heegaard har confereret med mig under Udarbeidelsen af sin Brochure, og saa taler De om hans Kritik af N's Theorie, som om Alt var gjort ved den, som om Intet var gjort af Andre, og som om den stod forudsætningsløs. Jeg tillægger ikke 15 en Bladartikel stor Betydning, mindst naar den kommer ved Juletid mellem et Læs af Smaa-Anmeldelser, og naar Publicum kjender Noget til Personelforholdene; men hvad der ved en saadan Præstation kan gøres til Skade for mit Forehavende, har De ærligt gjort. De har engang med Utilfredshed omtalt den Maade, paa hvilken Hee- 20 gaard, medens han var Livegen hos Nielsen, gjorde Sit forat tie mig ihjel. Hvad gjør De Andet?

Jeg slutter med det gamle Udsagn: Gud bevare mig for mine Venner! med mine Fjender faaer jeg vel selv Bugt!

Og gid saa Fanden havde Dem!

25

Deres alligevel hengivne

H. Br.

33. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

23. Dec. 67.

Kjære Hr. Professor!

Det gjør mig ondt, at jeg har givet Dem Anledning til at sende 30 mig et Brev hvori der fraegnet en Indledningsartighed ikke findes

andre venskabelige Ord end Slutningslinien: Og gid saa Fanden havde Dem. — Jeg betragter mig som staaende saa dybt i Gjæld til Dem, at det ikke kan andet end gaae mig til Hjerter at have fortørnet Dem, vist Dem Bjørnetjenester etc. Men De beskylder mig bl. A. for 5 Uretfærdighed. Er De dog ikke paa Deres Side lidt uretfærdig imod mig? For det Første gaaer De mig saa nær paa Klingen, som kun Venskab (men ogsaa dette tilfulde) tilsteder ved at søge Motiver til min Artikel i min »af saaret Forfængelighed udsprungne Animositet imod Nielsen«, i »Skadefryd« og lignende slemme Ting. Jeg tør 10 langt fra sige mig fri for Forfængelighed; men jeg kan med Sandhed sige, at min Uvillie mod N. er en rent ideel og at den fra først til sidst har været ledsaget af en varm Følelse for Manden selv, hvad jo dog ogsaa mine saakaldte »Trompetstød« vidne om. Jeg finder ikke selv min Artikel ufin, jeg har idetmindste stræbt at undgaae Grovhed, 15 imidlertid indrømmer jeg gjerne, at jeg selv er en daarlig Dommer herover. Der staaer da kun Ubehændigheden tilbage. Hvad den angaaer, da kapitulerer jeg strax. Himlen veed, at jeg endnu er en meget lidt behændig Pennehelt, og skulde jeg ved en kluntet Fremgangsmaade meget mod min Villie have skadet Dem, da beklager 20 jeg det oprigtigt. Mit Forsvar er, at jeg denne Gang som ogsaa tidligere har havt en stor Frygt for at begaae en Indiscretion og gjøre Dem imod ved paa nogensomhelst Maade, antydningvis eller deslige at indblande Dem i disse Stridigheder. Havde der foreligget noget Trykt fra Deres Haand i denne Sag, om saa ikke 25 mere end en Bladartikel f. Ex., hvad De vel begriber, at jeg een Gang smægtede efter, da vilde jeg aldrig have taget det i Betænkning. Men nu frygtede jeg som sagt at det skulde forekomme Dem næsvist.

Hvad De, kjære Hr. Professor, betegner som min »gamle Uvillie 30 mod Heegaard« er, hvis De vil troe mig, ikke dette; thi den Uvillie er skrinlagt for længe siden; men forsaavidt nogen Uvillie skinner igjennem, da er det en ganske ny, foranlediget ved det Rygte, at

man agtede paa Grundlag af denne Bog uden Concurrence og med Forbigaaelse af Sibbern, som jeg ikke kan Andet end sætte langt høiere, at ansætte H. som philosophisk Docent. Mit Railleri er dog ikke plumpt; at det ikke er »artigt« vil jeg gjerne vedgaae, men jeg har ingen Forpligtelse til at være artig mod Dr. Hee- 5 gaard.

Det har endelig mishaget Dem, at jeg giver H. en Reprimande til Slutning. Men her maa jeg dog bede Dem at sætte Dem ind i Sagen, som jeg seer den fra mit Synspunkt. Jeg antager at H. er Nielsen overordentlig takskyldig; jeg mener, at han ikke blot som 10 alle vi yngre skylder N. megen Vækkelse og Belæring, men at han personlig er ham — hvad skal jeg sige — næsten i lige saa høi Grad forpligtet som jeg f. Ex. er Dem. Vil De nu et Øieblik sætte, jeg havde en philosophisk Begavelse og lagde mig efter ren Philosophie, endvidere, at min Overbevisning i eet eller andet Hovedpunkt fjernede 15 sig fra Deres, ja gik stik imod den, fremdeles, at jeg ytrede den, og at De i en øieblikkelig Hefthighed — vi er jo alle Mennesker — gav mig meget haarde Ord eller vel endog skjældte mig Huden fuld, som Nielsen jo nok her har gjort — saa spørger jeg, hvad vilde det ligne, eller rettere, maatte jeg ikke skamme mig som en Hund, om jeg gik 20 hjem, satte mig ned paa min Bagdel og skrev en Pièce imod Dem, holdt i den Tone (De betegnede den selv engang: paa sine Steder hundsende) hvori H.s er holdt imod N. Er en let Reprimande her uberettiget?

Det vil inderligt fortryde mig, hvis det virkelig skulde vise sig, at 25 jeg har skadet Dem ved denne Snavs Artikel, jeg vilde Intet nødigere. Og har jeg gjort det, beder jeg af Hjertet om Forladelse for min Dumhed.

Jeg tager mig den Frihed at besøge Dem en af Dagene.

Deres hengivne 30

G. B.

34. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

4. April 68.

Kjære Hr. Professor!

Jeg har opsat at takke Dem for Deres Bog fordi jeg hellere vilde
sige Dem Tak mundtligt end skriftligt. Men da mit Humeur ikke er
5 til at gjøre Besøg, sender jeg Dem disse Par Ord for at forsikre Dem
om min Glæde over at det saa længe forberedte Skrift endelig er
kommet ud. De veed, hvor kjært det er mig; jeg har jo med Hensyn
til det den, ganske vist ikke i personlig Henseende store, men sikre
Fortjeneste at have fra først af overhængt Dem om at udgive et
10 saadant.

Deres hengivne Ven

G. Brandes.

35. *Hans Brøchner til Georg Brandes.* Tirsdag Eftermiddag! [April 1868?]

Kjære Brandes!

15 Er De hjemme imorgen Formiddag mellem 12 og 1, saa kommer
jeg op til Dem med mit Svar til N., der nok vil være færdigt til den
Tid.

Deres hengivne

H. Brøchner.

20 36. *Hans Brøchner til Georg Brandes.* Søndag Formiddag! [Maj 1868]

Kjære Brandes!

Hjertelig Tak for Bogen, i hvilken jeg allerede har læst en heel
Mængde. Det er kun en lille Deel af Indholdet, jeg ikke har læst før,
men ogsaa det tidligere Læste fornøier mig nu ved den gjentagne
25 Læsning ligesaa meget som da det havde Nyhedens Interesse for mig.

Imorgen faaer jeg første Correctur af min Piece, overmorgen
rimeligviis anden; den kan saa forhaabentlig være i Bogladen Torsdag
eller senest Fredag.

Iforgaars var Nielsen allerede i Aftrædelsesværelset, da jeg endte
30 min Forelæsning. Det var øiensynligt, at han, bedre forberedt,

ønskede at gjenoptage Debatten. Jeg mærkede strax Hensigten og spillede ham det Puds, ikke at tale et eneste Ord, end ikke ved en Hilsen at give ham en Tilknytning, der kunde benyttes, men beskæftigede mig udelukkende med en omstændelig og rolig Iføren af min Frakke, og lod kun, idet jeg vendte mig for at lukke Døren, mit Blik 5 et Øieblik hvile paa ham med et fuldstændig neutralt Udtryk. Han saae paa mig som en Hyæne, der skal til at springe løs paa sit Rov. Det vil blive et yderst venligt collegialt Forhold, i hvilket vi for Fremtiden ville komme til at staae til hinanden!

Saasnart jeg faaer min Piece, sender jeg Dem den. Og lad mig saa see 10 Deres Ansigt engang imellem! Kom f. Ex. ud forat see min lille Pige naar hun kommer herind, hvilket vist skeer Torsdag eller Fredag.

Deres hengivne

H. Brøchner.

37. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

25. Maj [1868] 15

Kjæreste Hr. Professor!

Tusind Tak for Deres venlige Billet.

Megen Bøn om ei at være vred for Anmeldelsen idag, hvis den synes Dem nærgaaende paa nogle Steder. Den indeholder adskillige Trykfeil bl. A. »opmærksom Mand« for »Aand«. 20

Jeg vil med stor Fornøielse komme at see Deres lille Pige og jeg beder Dem ei fortryde paa at jeg er saa sjelden. Men jeg er desværre saa forpint og ulykkelig, at Samtale med mig ei kan være nogen til Behag.

Deres Ven 25

G. B.

Hvad min Bog angaaer, da indbilder jeg mig, at Cap. 2 om Lystfølelsen ved det Komiske indeholder noget nyt og noget som vil staae; eftersom det virkelig forklarer Noget. Resten er mere Bagatel.

Anmeldelsen idag er ei ubetinget rosende, fordi jeg for ingen 30 Pris vilde være Basun som N.s Elever.

38. *Hans Brøchner til Georg Brandes.* Mandag Eftermiddag [Maj 1868]

Kjære Ven!

Tak for Deres Brev og endnu mere Tak for Anmeldelsen. De har gjort i den hvad jeg især sætter Pris paa: klart betegnet Bogens
5 Anlæg og hele Typus. At De har gjort Udsættelse paa den, er ret og billigt, og De kjender mig da nok til at vide, at jeg ikke er blind i saa Henseende, men er en ganske anderledes ubarmhjertig Kritiker af mig selv. Gud naade min arme Bog hvis jeg selv skrev en anonym Kritik deraf! den vilde komme til at see gyselig ud i Folks Øine.

10 Parallelen med Jouffroy har interesseret mig meget; De har engang omtalt den for mig, men jeg har aldrig læst den hos Taine. Om jeg helt tør tilegne mig alt det Gode deri, turde vel være tvivlsomt: af det mindre Gode er der en Ting, jeg ikke fuldt er mig bevidst: det er de »uendelige Gjentagelser«. Imidlertid, maaskee er det ogsaa rigtigt
15 naar man derved tænker paa hvad jeg kalder Recapitulationer, og ikke paa ubevidste Gjentagelser.

Et Par Ord om Deres Udsættelser. Ere ikke de to, rigtignok forbigret sammenrullede Sætningsmundfulde, De citerer, i min Bog, den endelige Sammenfatning af umiddelbart forudgaaende Udvik-
20 linger? Jeg husker det i dette Øieblik ikke ret; men det forekommer mig at være saaledes.

Hvad De bemærker med Hs. til Bønnen: »den religiøse Bevidstheds Urphænomen«, forekommer mig at være lidt skjævt opfattet. Naar jeg her taler om den religiøse Bevidsthed, saa er det (see nogle Linier
25 ovenfor, S. 95) den religiøse Bevidsthed, hvis Indhold er Theologiens Gjenstand. For denne religiøse Bevidsthed, der staaer paa den positive Religions Trin, og hvis Forestilling om det Gudd. er bestemt ved Transscendentsen, er Bønnen Urphænomenet.

De vil ikke have at jeg maa tale om, at Kierkegaard i sit Liv kun
30 har »villet Eet«. De husker nok Stikordet fra hans »Opbygg. Taler i forskj. Aand.« Jeg har tænkt paa, at hans Liv udtrykte en saadan Enhed, at det, mere og mere løsnende sig fra alle endelige Forhold, til

sidst udbrændtes i det abstracte religiøse Forhold mod hvilket det fra Begyndelsen sigtede hen, og derved skarpt og strængt udtrykte Theoriens Fordring. Altsaa K.s Gjerning var i Enhed med sig og med hans Lære, medens Nielsens er hvad jeg har viist den at være. De taler saa ogsaa om Kj.s Gjerninger som staaende afgjort paa den 5 positive Religions Trin. Her har De neppe engang halv Ret. Kj. Gj. staaer endnu ikke paa det specifik Christeliges Standpunkt, men udtrykker nærmest den Religiøsitetens Form, som K. kaldte Religiøsiteten A., altsaa en Religiøsitet, der hviler i Immanentsen, og af den er det atter det mystiske Element i dets bedste Betydning, der 10 træder frem i Kj.s Gjerninger. Jeg kunde derfor, uden Uconsequents, have benyttet meget Mere af dette Skrift end jeg har gjort — jeg har jo nemlig kun henviist til det i Anledning af en enkelt Bemærkning, og K. kunde der godt have været min Hjemmelsmand, selv om Bogen havde staaet det positivt Religiøse meget nærmere; thi han 15 kunde jo have troet at have »det sande Uendelige« i den Gud, til hvilken han lod Mennesket forholde sig i Kjærlighed. I mine Forelæsninger i dette Halvaar har jeg forøvrigt ogsaa med Hs. til dette Punkt preciseret mit Forhold til Kierkegaard.

I de 3 Udsættelser, De gjør ved Slutningen af Anmeldelsen, kunde 20 jeg derfor ikke saa helt give Dem Ret. Men, som sagt, jeg kan see Punkter i min Bog, der ere ganske anderledes farlige; men dem fortæller jeg ikke om før jeg faaer Dækning til dem, og den kan jeg nok faae, ellers havde jeg jo ikke Lov til at tie stille med dem indtil videre. 25

Af Deres Bog har jeg gjemt de to Capitler om det Comiske til Sidst; dem vilde jeg læse mere i Ro. Det Øvrige har jeg gjennemlæst Altsammen, med Undtagelse af Afhandlingen om den tragiske Skjæbne.

Endnu engang Tak for Deres Anmeldelse og et venligt Farvel! 30

Deres hengivne

H. Br.

Jeg har nu læst Correctur paa 1ste Ark af min Piece, og faaer iaften Resten, lidt mindre end et Ark. Senest Fredag haaber jeg, at den er ude blandt Folk. Midlertidig er den lille Tilrettevisning til N. i Slutningen af Deres Anmeldelse hensigtsmæssig.

5

H. Br.

Det er sandt: De spørger om, hvorledes jeg kan være vis paa at udskille K.'s virkelige Mening fra de mange Anonymer. Læs K's sidste Skrifter, der ere skrevne i hans eget Navn, hans Bog om sin Forfattervirksomhed og see hans Skrifters hele Anlæg, saa har De
10 Svaret.

39. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

Dorf Kreuth.

Kjære Brandes!

[ca. 1/8 1868]

Det er nu 14 Dage siden, at jeg kom ned til denne smukke og fredelige Dal, og jeg befinder mig vel ved Opholdet i den friske
15 Bjergluft, ved de nye, paa een Gang store og venlige Omgivelser, og ved Følelsen af, at være udenfor al Kjævl og al Strid. Jeg arbejder, ikke just flittigt, men dog saameget som man kunde vente efter Omstændighederne, og som jeg føler Trang til.

Stedet, hvor jeg boer, er Landsbyen Kreuth, ikke Badet, hvor jeg
20 ingen Plads fandt, idetmindste ingen, der tiltalte mig. Landsbyen ligger halvanden Fjerdingsvei længere nede i Dalen; den bestaaer af et Dusin spredte Huse, alle nette og med et Præg af jævn Velstand, og har Bjergene i umiddelbar Nærhed paa begge Sider. Jeg boer ikke i Værtshuset, men hos en Skovfoged, hvis Huus ligger høit paa
25 en Bakke, med Bjergene bagved sig, og med Udsigt henover den lille Flod, til det Landskab, som det lille Billede giver en meget ufuldkommen Forestilling om. Mit Værelse er godt, endogsaa zirligt, møbleret — hvad der er en Sjeldenhed hernede — og udstyret med Jagttrophæer: Gemsehoveder o. desl. Fra Vinduerne til den ene
30 Side seer jeg til det afbildede Landskab, fra det til den anden Side ned ad Dalen. I lille Afstand fra Skrænten udenfor Huset løber

Floden, og dens Brusen er den eneste Lyd, jeg i Regelen hører; dens Ensformighed afbrydes ialfald kun af en Jagthunds Gjæen eller af en Fugls Sang. Denne Stilhed er velgjørende og er det netop derved, at Alt omkring mig seer saa levende og frisk ud. Vegetationen er her saa kraftig. Bjergene ere ligetil Toppen bevoxede med Skov af Naale- 5 og Løvtræer, og de deilige grønne Græsflader ere oversaaede med Blomster. Seer jeg ud af Vinduet henover Floden, saa er der Liv af Mennesker paa Veien, og paa Alpen hinsides Floden vandrer Quæget frit og fornøiet omkring, og Lyden af Køernes Klokker naer af og til over til mig. Folkene hernede ere prægtige og brave, hjertelige og 10 ærlige. Her kan man saa godt komme ud af det med Tydskere.

I Værtshuset og i de fleste af Husene i Landsbyen er der mange Gjæster, der ikke have faaet Plads i Badet. Vi samles ved Middags- og Aftensbordet og gjøre af og til Smaatoure sammen. Det er lutter Tydske, meest Nordtydske, men ogsaa med dem kommer jeg godt 15 ud af det. Vi have af og til ført politiske Discusser; men i al Fredelighed, og det har her bekræftet sig, hvad jeg tidligere har iagttaget, at Tydskerne, lige som Rotterne, ere lette at behandle naar de ere enkelte, og først blive slemme som Masse. Nogle vakre yngre Mænd fra Berlin har jeg gjort Bekjendtskab med: to Brødre Hopfner, af 20 hvilke den ene er Componist, den anden begyndende dramatisk Forfatter, og en Boghandler Roertell. Gjæsterne høre overhovedet til den dannede Middelstand; kun et enkelt aristokratisk Element findes her.

Fra Hjemmet har jeg hørt nogle Gange siden min Afreise. Mine Børn havde det godt i Holbek da jeg sidst hørte derfra, og Johannes 25 var henrykt over Samlivet med Søsteren.

Fra Heegaard har jeg havt Brev angaaende Ordningen af Forelæsningerne, og han har sendt mig et Aftryk af Anmeldelsen af min Bog i Steenstrups Tidsskrift. Forelæsnings-sagen bliver rimeligviis ordnet som jeg har ønsket det; men den korte Tid, der er tilbage, kan 30 gjøre det vanskeligt, at Sagen bringes i Orden til den reglementerede Tid. Imidlertid antager jeg ikke, at det skal kunne føre til, at Nielsen

sætter sin Krig igjennem for det næste Cursus. — Heegaards Afhandling forekom mig i den kriticerende Deel temmelig forvirret. Han er, ligesom Jérôme Paturôt à la recherche de la meilleure des républiques, — à la recherche de la meilleure des philosophies, men, istedenfor et Standpunkt, har han funden en Glidebane, paa hvilken han nødvendigviis maa rutsche paa sin »Rumpedex« — som min Johannes siger — med alle fire iveiret, tilbage til Nielsen, eller ned i Theologien. Hans generede Stilling ligeoverfor Martensen er altfor iøinefaldende i hans Kritik. Har der i Dagbladet været nogen Anmeldelse af mit

10 Svar til Nielsen?

Faaer De Tid, saa skriv mig til, medens jeg er hernede. Brevet adresseres til Dorf Kreuth, Bayern. Vil De være sikker paa, at jeg faaer Brevet, saa skriv senest den 6te. Den 12te August reiser jeg rimeligviis herfra, gjør saa en lille Afstikker til Reichenhall, Berchtesgaden og Salzburg, og tager derfra hjem over Regensburg, Magdeburg og Hamburg. Den 20de tænker jeg at være i Holbek, den 24de omtrent i Kjøbenhavn.

Lad Møller vide, at jeg har det godt, og hvis De skriver, saa fortæl mig Alt hvad De kan antage at ville være af Interesse for mig. Her seer man naturligviis ingen danske Blade, og de sydtyske Aviser, der her ere de eneste, mæle saagodtsom ikke et Ord om Danmark. Saa lev vel, kjære Brandes!

Venlige Hilsener til Dem og vore fælleds Bekjendte fra

Deres

25

H. Br.

40. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

Kjære Hr. Professor!

München,

d. 6te Aug. [1868] Aften

Efter 20 Timers Kjørsel fra Dresden finder jeg her sendt mig fra Kbh. Deres venlige Brev, som jeg strax efter min Ankomst hentede

30 paa Posthuset.

Jeg besluttede kort efter Deres Bortreise at gjøre en 4 Ugers Tour

til Tydskland (for at see Samlingerne i Dresden og her) og til Schweits for at see den skjønn Natur. Jeg har opholdt mig 8 Dage i Dresden og har haft meget Udbytte, især faaet min Tørst efter at see Malerier af de store Mestere noget stillet. Nu er jeg kommen hertil idag og vil efter min Plan blive her et Par Dage. Det var vel ikke 5 muligt vi kunde mødes? Jeg veed ei hvor langt vi ere fjernede fra hinanden men meget langt er det jo ikke.

Jeg har idag haft en Sorg, idet jeg her foruden Brev fra Dem og nogle andre Breve finder et fra Digteren Paludan-Müller, en Mand, hvis Gunst jeg endog i meget høi Grad har besiddet, hvor han paa en 10 haanlig Maade erklærer mig at al Forbindelse mellem os er forbi — og det i Anledning af en Anmeldelse jeg med al mulig Flid og Anerkjendelse har skrevet af hans Faders Bog i Dagbl. Jeg er næsten tilbøielig til at troe at det er hans onde Kone, der har sat ham op imod mig. Det var ikke længer siden end den 19de Juli at jeg var hos ham 15 paa Fredensborg indbudt og at han trykkede mine Hænder med Ordene »kjære Ven«! Det er min Ugudelighed der oprører ham. Hvor det dog er tungt at Ideerne saaledes fjerne En fra Personerne!

Jeg har som De kun en indskrænket Reisetid og vil og tør ei gjerne forlade mine kjære Malerier og Billedhuggerarbejder her; men kunde 20 vi ei komme hinanden lidt imøde. Skriv mig et lille venskabeligt Ord derom til Hotel Marienbad hvor jeg logerer. Jeg kjender her kun en elskværdig amerikansk Familie, der paa Grund af mine dem dyrebare Sprogkundskaber i Tydsk og Fransk have sluttet sig nær til mig fra Prag af og fulgte mig til Hotellet. 25

Jeg har læst Heegaards Anm. i Maanedskriftet og finder ganske som De hans Kritik forvirret. Hans Anmeldelse i Dagbl. var velment og bidende mod N. men tungt skrevet, som han pleier. Fra Nielsensk Side er Intet kommet.

Deres Ven 30
Georg Brandes.

Jeg lider af den Svaghed at længes forfærdeligt hjem.

41. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

Kreuth.

d. 8de August 1868.

Kjære Ven!

De kan da begribe, at jeg blev uendelig overrasket ved imorges at faae et Brev fra Dem fra München. Det er skammeligt, at vi Beboere
5 af Landsbyen først faae vore Breve efterat de have aflagt et Besøg paa henved et Døgn i Badet, hvor Postexpeditionen er. Nu faaer De først dette Brev imorgen tidlig, og saa har De maaskee ikke mere Tid at disponere over.

Jeg er i dette Øieblik 9 Mile borte fra Dem, af hvilke Halvdelen
10 kan befares paa Jernbane, Resten pr. Stellwagen. Imorgen er jeg engageret ved et tidligere Løfte til en Tour til Achensee, der tager hele Dagen, men paa Mandag vilde jeg gjerne see Dem. Der er kun den Fatalitet, at jeg ikke kan faae Svar fra Dem til den Tid, og til München kan jeg, efter mit Arrangement her, ikke godt reise. Jeg vil
15 imidlertid paa det Uvisse tage til Tegernsee, 1½ Miil herfra, om Morgenen, og vil saa der vente paa den Stellwagen, der vel omtrent Kl. 12 kommer fra Holzkirchen. De maatte saa gaae fra München til Holzkirchen Mandag Morgen med det første Tog og saa med Stellwagen de 2½ Miil til Tegernsee. Vi kunde da være 4 à 5 Timer sammen der. See til, om De kan indrette Dem saaledes. De kan saa være
20 i München igjen om Aftenen. Befordringen fra Holzkirchen til Tegernsee er ikke hurtig, men billig; den koster kun 36 Kr.

Paa Onsdag reiser jeg herfra til det Salzburgske, og derfra over Regensburg tilbage til Danmark. Til Forelæsningstidens Begyndelse
25 tænker jeg at være i Kjøbenhavn.

Paludan-Müllers Bonerthed ærgrer mig, og bedrøver mig tillige, ikke blot for Deres, men meest for hans egen Skyld. Men maaskee kommer han endnu til Besindelse.

Tænk nu paa, om De kan komme til Tegernsee: det vilde ret
30 fornøie mig. Egentlig kunde De lægge Veien til Schweiz om ad Kreuth, og over Achenkirch gaae til Jenbach, hvor Jernbanen til Innsbruck gaaer forbi, og saa komme ned i Schweiz fra Rhindalen

over Ragatz. Her ved Kreuth er der virkelig deiligt, og jeg befinder mig vel ved Opholdet her.

Forat De ikke skal mene, at det er af pure Egoisme, at jeg foreslaaer Dem at mødes paa et Sted, der ligger mit Opholdssted saameget nærmere end Deres, saa vil jeg dog tilføie, at det er det eneste Sted, 5 hvor man fornuftigviis kan mødes, da det er det smukkeste, egentlig det eneste smukke Sted paa Veien fra München og til den egentlige Bjergegn, og det eneste Sted, hvor man med Behag kan opholde sig.

Lev vel saa, og kom hvis De kan! Jeg skal i ethvert Tilfælde være i Tegernsee ved Posthuset naar den første Stellwagen kommer fra 10 Holzkirchen paa Mandag.

Deres

H. Brøchner.

42. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

25. 2. 69.

Kjære Hr. Professor!

15

Tillad mig at melde Dem følgende. Jeg har i den sidste Tid inde-spærret mig for at være flittig og har ogsaa udrettet en hel Del, indtil nogle Familiesorger i den sidste Maaned have sat mig tilbage og skadet min Arbeidskraft. Jeg antager at ville kunne være færdig om to Maaneder, men ikke før. Kan jeg skrive en Ansøgning om Reise- 20 understøttelse til Consistorium, saalydende: »Undertegnede haaber om to Maaneder at kunne indlevere en Afhandling for Doctorgraden, og det er ikke min Agt at reise før jeg har taget denne«? Skal Ansøgningen til Ministeriet vel indleveres i denne Maaned?

En gammel Veninde af mig, som er død, har testamenteret mig 25 »500 Rd. til en Reise«, saa jeg kan i hvert Tilfælde reise bort til Vinter. Men gl. Hauch har sagt mig, at han troer der Intet er i Veien for at jeg faer Noget nu. Hvad siger De, min kjære Protector derom?

Send mig, hvis De vil en lille Billet, om hvorledes De har det, om 30 hvorledes De har moret Dem over den nye Religionsphilosophie etc.

Ikke sandt, Deres Collegas lille Afhandling er ikke daarlig; nogle Lapper af Kierkegaard skinne som Purpur i den. I Heftet findes ellers et deiligt hjertegribende Stykke af Eleonore Ulfeldt.

Deres hengivne Ven

5

Georg Brandes.

43. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

26. Febr. 1869.

Min kjære usynlige Ven!

Jeg troer ikke, at der vilde kunne være Noget iveien for at indgive en Ansøgning til Consistorium, formuleret paa den angivne Maade; 10 men det har vel ingen stor Hast, da Stipendierne i Regelen først bortgives langt sildigere paa Aaret. Imidlertid er det dog altid muligt, at Finantslovens endelige Vedtagelse i saa Henseende er bestemmende, og for en Sikkerheds Skyld vil jeg anbefale Dem at skaffe Dem de fornødne Oplysninger om Tiden hos Prof. Nellemann, der, 15 som Referendarius Consistorii, bedst kan give Dem paalidelig Besked. Jeg vil kun tilføie, at det naturligviis var bedst, om Disputatsen allerede kunde være indleveret samtidig med Ansøgningen, og det vilde ialfald ikke være unyttigt, om det færdige Parti, hvis et saadant findes, medfulgte som Bilag.

20 Jeg vilde ret glæde mig til at faa Dem lidt paa Reiser; og det gaaer vel ogsaa. Naar De fra Universitetet og fra Finantserne faaer et af de sædvanlige Tilskud, vil De jo, ved Benyttelsen af den lille Arv, kunne reise paa en tilfredsstillende Maade i et Aar. Saalænge burde De ogsaa reise forat blive rigtig luftet ud, forat faae noget af den over- 25 flødige Ilterhed i Blodet consumeret og et passende Antal Horn rendt af. Men saa vilde De ogsaa kunne komme tilbage som et exemplarisk ungt Menneske!

Å propos af exemplariske unge Mennesker! veed De, at vor Ven Møller har faaet sin Opgave til Magisterconferentsen? Han var i 30 Begyndelsen lidt desperat over den indtil jeg skammede ham ud og overbeviste ham logice om, at han burde være meget glad over

den, og altsaa, som et fornuftigt Menneske, var meget glad over den. Nu skriver han saa glad paa den. Den lyder: »at give en karakteriserende Sammenstilling af den aristoteliske og den hegelske Philosophie med særligt Hensyn til den Plads, begge Systemer indtage i Philosophiens Historie«. Nielsen har givet den, og jeg var tilfreds ved ⁵ at kunne acceptere den. Havde jeg skullet give Opgaven, vilde Møller neppe være bleven naadigt behandlet af min »kjære, høistærede Collega.«

Samme Collegas »Religionsphilosophie« (s. v. v.) har jeg læst. Det er s'gu noget Pøit, endnu daarligere end jeg havde ventet, og det vil ¹⁰ virkelig sige meget. Jeg behøver ikke at tage mere Notits af den, end at jeg, naar 2den Deel af min Afhandling udkommer, med et Par Linier paaviser, hvor fuldstændig mine Spaadomme ere blevne opfyldte. Tidsskriftet har jeg ikke seet endnu, da jeg ikke har været i Athenæum og ikke gider købe det. Efter hvad jeg hører, maa det ¹⁵ være meget fattigt, navnlig skal Nielsens Afhandling være tynd og triviell. Jeg siger blot: laissez passer! saa gaaer det nok snart i Hundene af sig selv.

De spørger mig om mit Befindende. Det er endnu slet ikke som jeg kunde ønske det. Jeg gaaer hver Dag en Tour, er oppe til Thetid ²⁰ om Aftenen, og gererer mig idethele saa temmelig som i sund Tilstand; men Arbeidslysten og Arbeidskraften ville ikke rigtig komme tilbage. Jeg læser en heel Deel og med en vis Energie, men jeg gider slet ikke tage fat paa Noget, der fordrer Productivitet. Forhaabentlig kommer dog vel Lysten og med den Evnen atter tilbage inden altfor ²⁵ lang Tid.

Johannes har havt Mæslinger i temmelig høi Grad, men er nu rask og var igaar igjen i Skolen, for første Gang i denne Maaned. — Farvel saa!

44. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

25. Juli [1869]

Kjære Hr. Professor!

Jeg har i de sidste Uger indrykket en lille Afhandling om Andersen i Ill. Tid. Den er et tro Billede af, hvad jeg for Tiden kan præstere i
 5 Kritik. Af Avislæsere rose Nogle mig for den, Andre finde den for lærd; men De kan tænke, at jeg ikke bryder mig stort om nogen af Delene. Jeg har, mens jeg skrev den, især haft Deres Dom for Øie. Tjen mig i at lade mig vide om De synes om den, og hvorvidt, og især om De ei finder, jeg nu er gaaet frem, Noget, jeg smigrer mig
 10 med Haabet om. Afhandlingen er meget flygtigt skrevet, i det Hele paa 4 Dage, men den indeholder dog et Resumé af min hele nær-værende Konstabetragtning, og jeg troer derfor, den er bedre end den om Goldschmidt. De seer, at jeg noget har taget mig Bjørnsons Brev ad notam. Å propos af Breve tillader jeg mig at vedlægge et fra Ibsen,
 15 som det har været mig kjært at modtage og som er blevet fulgt af flere. Jeg sætter Pris paa det, fordi Ibsen ikke som Andersen er en Mand, der roser Enhver, som fremhæver hans gode Sider.

Er De hjemme, vil det være mig kjært at besøge Dem en Aften i denne Uge med Andreas. Jeg gjør ingen anden Ferieudflugt end at
 20 tage 2 eller 3 Dage til Hauchs i Hellebæk, hvilke have tilbudt mig en gjæstevenlig Modtagelse, som jeg dog gjerne vilde benytte en kort Tid.

Deres hengivne Ven og Elev

G. B.

25 45. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

Mandag Morgen

Kjære Brandes!

[Slutn. af Juli 1869]

Naar jeg siger Dem, at jeg ikke har læst Deres Afhandling om Andersen, saa vil De maaskee forundres. Men Meningen er da ogsaa den, at jeg ikke har læst den saaledes, at jeg vil udtale en definitiv
 30 Dom om den, især naar denne Dom kan have noget Værd for Dem. Jeg saae første Afsnit paa en Café, løb det over med Øinene,

og lagde det saa tilside forat læse det i Ro naar Slutningen kom. Saa kom, ikke Slutningen, men et andet Afsnit paa 7 af Ill. Tid.s enorme Spalter, og det læste jeg atter igjennem, lidt fuldstændigere end det første, men atter kun saaledes som man læser paa en Café. Og saa kom endelig igaar et endnu større Afsnit, trykt med de samme 5 forbigstrede smaa Typer og i de samme uendelige Spalter. Det læste jeg paa samme Café i 24 Graders Varme; tænk Dem saa, hvilke Præmisser jeg har til en Dom. Men dette skal nu ikke betyde, at jeg har faaet et mindre godt Indtryk og vil skulke mig fra at udtale det; tværtimod! Jeg har læst Deres Afhandling — saaledes som jeg har 10 læst den — med megen Glæde, og har beundret den Friskhed og den Fylde, der var deri, og den Maade hvorpaa Billedet mere og mere individualiseredes, indtil det tilsidst blev »H. C. Andersen og ingen Anden«. Det er et stort Fortrin, naar man har et saa rummeligt æsthetisk Lager som De, at have hvert Stykke i Magazinet ligesaa 15 præsent, som en lille Kræmmer, der har et Bord til Boutique, har sine Æskers fattige Indhold. De forstaar ypperligt den Kunst, fra alle den »intellectuelle Verdenskugles« Egne, forat bruge Bacos Udtryk, at samle Materialierne sammen til Deres livligt farvede Gobeliner. Men det er egentlig dog ikke Hovedsagen, og ikke det, De egentlig vilde 20 høre min Dom om. Bring mig Nummerne af Ill. Tid. — som De vel maa have — til Gjennemlæsning i Ro naar De kommer herud, saa skal De faae en egentlig 3: en motiveret Dom. Kom hvilken Aften De vil i denne Uge med Undtagelse af imorgen; saa har jeg nogle Fremmede, som ikke kunne gaa med ind paa vore Interesser. Og 25 tag saa Andreas med; det vil glæde mig at see ham; jeg syntes godt om ham.

Sommerferie bliver jeg iaar helt narret for. Jeg arbejder stadig — trods Varme og Træthed — paa mine Bøger, og i næste Uge begynder Trykningen af dem begge, d. v. s. af 2. Deel af »Tro og Viden« og af 30 Afh. om Udvi. i Philosophiens Historie. Trykningen bliver forceret saameget som muligt og begge Bøgerne skulde helst udkomme samtidig.

Tak for Ibsens Brev. Han gjør et meget bedre og roligere Indtryk end Bjørnen der afvexlende gaaer paa Kothurn og paa Ræveklo. Men hvorfor skriver dog den Ibsen saadanne affecterede, paa Maven liggende Bogstaver? Lidt Affectation er der dog i al norsk Naturlighed.

5 Farvel saa, til vi snart sees.

Deres Ven

H. Brøchner.

Naar De kommer, saa kom lidt i god Tid. Vi pleie at drikke Thee allerede Kl. halv otte.

10 46. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

[31/7 1869]

Kjære Hr. Professor!

Indlagt sender jeg Dem et af Andersens Breve, som jeg vilde have givet Dem igaar. Behold det kun til jeg kommer næste Gang.

Jeg er Dem meget taknemmelig for den Kritik De gav mig. Naar
15 jeg engang udgiver Afh. paany i en Samling af Charakteristiker skal jeg omarbeide det Sted om Eventyrenes Love; ligeledes skal jeg tage den opstillede Scala og den Betydning, som maa tillægges det Elementære (dets Forhold til det Almene) paany under Overveielse. Gid jeg blot altid fik Kritik; for mig er intet Lærerigere. Veed en Digter
20 tidt ikke, hvad han skal gjøre med den, saa er den for en Kritiker hans bedste Mad.

Deres Ven

G. B.

Undskyld Bladets Enkelthed, men jeg opdager ved Sammenlæg-
25 ningen, at der var skrevet paa den anden Side.

47. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

[ca. 23/9 1869]

Kjære Hr. Professor!

Begynder De at tabe Taalmodigheden med mig? Jeg forsikrer Dem imidlertid, at jeg gjør mig al Flid. Tro mig, jeg veed selv bedst, hvor
30 vigtigt det er for mig at blive færdig og at jeg hver Time paa Dagen

tænker derpaa. Men da det til at komme paa det Rene med et Problem ikke altid er nok at arbeide med det, og da det til at udføre et Afsnit til sin Tilfredshed ikke er nok at ville skrive, naar man ikke endnu har overveiet tilstrækkeligt, da det endelig ikke heller er nok at skrive og bagefter cassere — thi ellers var jeg færdig for længe 5 siden — saa maa De troe, at det ei er Flid, men Klarhed, der mangler mig. Jeg har eengang troet, at jeg var et hurtigt Hoved, jeg har nu indseet, at jeg er eet af de langsomste, jeg har truffet, naar det gjælder grundigt Arbeide. Og desværre ere samtidigt med at jeg har gjort denne Opdagelse mine Fordringer til mig selv stegne saa stærkt, at 10 det er mig umuligt, at give et Arbeide, der skal bedømmes og gennemgaaes offentligt, fra mig, før jeg føler, at jeg nu ikke er istand til at gjøre det bedre. De selv, kjære Hr. Professor, maa jo kjende denne Tøven, og jeg troer, at man i dette Punkt ikke ustraffet er Deres Elev. Hvad der her mest piner mig, er det latterlige Lys, jeg godt 15 føler, jeg let vil komme til at staae i, naar man seer, hvor lidet der kommer ud af mine lange Forberedelser. Men hvad man ei vil kunne see er de bortryddede Tvivl og de overvundne Vanskeligheder.

Tro mig dog, kjære Hr. Professor, jeg kan ikke være flittigere end jeg er og i det sidste Aar har været, jeg skynder mig selv alt, hvad 20 der er mig muligt, men kan naturligvis ei betragte det som vigtigere, at Arbeidet bliver færdigt end at det bliver godt. Til hvert enkelt lille Afsnit er alt dertil Henhørende samlet og i Orden, det meste er ogsaa bragt i den endelige Form, og den sidste Udarbeidelse af Helheden er paabegyndt. — Jeg lever som en Eremit, modtager intet Besøg, 25 jeg kan undgaae, gjør saa godt som aldrig noget, end ikke hos mine bedste Venner. Jeg beder Dem da troe, at jeg gjør mit Bedste og haaber, at De ikke vil blive misfornøiet med mig. Angive det bestemte Tidspunkt, naar jeg er færdig, kan jeg ikke for ikke paany at være uordholdende i en omtrentlig Angivelse. Længe skal det ikke 30 mere vare.

Deres hengivne

G. Brandes.

48. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

Torsdag Eftermiddag

Kjære Brandes!

[Septbr. 1869].

Det var ikke af Utaalmodighed eller forat spørge om Deres Arbeides Fremgang, at jeg idag var hos Dem, men fordi jeg vilde
5 have havt Dem til at hjælpe mig med noget Arbeide, som jeg havde stirret mig dum og sløv paa, og ikke kunde faae fra Haanden. De veed, at jeg er ifærd med at udgive to Bøger paa een Gang. Det har hele Sommerferien givet mig Meget at bestille, saa at jeg slet ikke har faaet mig udhvilt, og tilmed har jeg været syg et Par Gange. Nu, imod
10 Slutningen, begynder Kræfterne at svigte mig. Jeg er bleven saa nervøs anstrængt af den megen Correcturlæsning, at jeg ikke kan sove om Natten, og naar jeg faaer det Trykte for mig, falder jeg fra den ene Tvivl i den anden, som jeg ikke kan løse. Saaledes havde jeg nu siddet og arbeidet i halvanden Dag med en anden Correctur
15 af det sidste Ark i den ene Bog. Jeg fik uafbrudt Skrupler, og tilsidst løb det rent rundt for mig. Saa vilde jeg have søgt Dem op forat bede Dem gjennemlæse et Par Steder, med Hensyn til hvilke jeg var tvivlraadig, og De vilde rimeligviis i faa Minuter have kunnet klare Sagen; men saa skulde De ikke være hjemme. Jeg gik saa til
20 Heegaard, der heller ikke var at finde, og Resultatet blev da, at jeg sendte Correcturen i Trykkeriet og forlangte en tredie Correctur. Saa begynder Pinen forfra.

Og som det gik mig med det Ark, gaaer det mig omtrent med hvert Ark af den anden Bog. Jeg er i en Tilstand af en halv Despera-
25 tion, og sætter mine Kræfter complet til. Det Værste er, at Bogen, med hvis første to Trediedele jeg er nogenlunde tilfreds, kommer til at lide under den næsten idiotiske Tilstand, i hvilken jeg nu befinder mig, og at Slutningen ikke kommer til at svare til Begyndelsen. Det er kjedeligt; thi der er meget Godt i den Bog!

30 De kunde gjøre mig en virkelig Tjeneste med at være mig lidt behjælpelig i denne Tid naar jeg løber paa Grund. Det skal ikke koste Dem megen Tid: i Regelen vil den, der ikke har stirret sig

blind paa Vanskeligheden, strax kunne see det Rette. Naar De vilde sige mig en Tid, paa hvilken jeg kunde træffe Dem uden at forstyrre Dem, vilde det være mig kjært. Jeg har endnu kun faa Ark tilbage, og hvad der deri kan gjøre Bryderi, kan ikke være Meget i Omfang, men kan dog koste mig mange Timers irriterende og frugtesløse Slid. 5 Tidt er det kun en enkelt Vending, en Nuance i Udtrykket, en Overgangspartikel eller noget Saadant, det gjælder om; men mit Hoved er næsten ubrugeligt naar jeg først i nogle Timer har siddet og tumlet med Ord og Tanker.

Imorgen læser jeg fra 12 til 1. Kan De være hjemme lidt over 1, 10 saa kommer jeg op til Dem; kan De det ikke, saa bryd Dem ikke derom, da jeg jo ingen Omvei gjør ved at gaae til Deres Bolig. Men lad mig vide, naar jeg kan finde Dem.

Deres hengivne

H. Brøchner. 15

49. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

[ca. 6/12 1869]

Kjære Hr. Professor!

Da De har ønsket, at jeg skulde lade Dem vide lidt iforveien naar min Afhandling var sluttet, vil jeg sige Dem, at jeg mener at indlevere den i en pæn Afskrift den 15de December. Den hedder 20
»den samtidige franske Æsthetik«

en Afhandling om

H. Taine.

og falder i 7 Kapitler: 1) Læren om den herskende Evne 2) Kritiken 3) Geniet 4) Kunsten og Idealet 5) Historien 6) Aarsagsbegrebet 25 7) Forfatteren, (det vil sige Taine) i sin historiske Stilling i den franske Litteratur. Den bliver 300 Sider trykt. Jeg har endnu travlt med 6te og 7de Kapitel, men Afskriveren skal ikke behøve at vente paa mig. Give milde Guder nu at De ei vil finde det er noget Skidt.

Deres hengivne

30

Georg Brandes.

P.S. Jeg har skrevet en Anm. af Deres »Bidrag til Opfattelsen o. s. v.« til Bille; men om den kommer i dette Aar, er vist et Spørgsmaal.

50. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

[Decbr. 1869]

Kjære Hr. Professor!

- 5 Jeg tillader mig herved at meddele Dem den for mig glædelige Begivenhed, at jeg iaften har sluttet min Afhandling. Den blev, som jeg sidst skrev, paa 300 Sider (trykt). Jeg er selv ret vel fornøiet med den og troer, den maa kaldes et dygtigt Arbeide, der indeholder mange i vor Litteratur hidtil ei berørte Problemer.
- 10 Min Moder skriver den af for mig. Hun er først helt færdig den 16de. Men den første Halvdel i en Bog for sig kunde De godt faae, hvis De muligt ønskede det. Haandskriften er meget tydelig og omhyggelig. Jeg haaber, at hvis der i Deres Sind har været nogen Misstemning imod mig for min lange Tøven med dette Arbeide, i hvilket jeg
- 15 nu har nedlagt lang Tids Studier, at den fra nu af maa være borte. Jeg veed ei ret, hvorledes Fremgangsmaaden er med at indlevere Arbeidet, om jeg blot behøver at give det til Dem eller hvad jeg har at gjøre. Jeg hører af Møller, at De ikke er videre fornøiet med Mills Bog. Det gjør mig meget ondt; jeg troer det kommer af, at jeg har
- 20 flere Erfaringer paa det Punkt end De; thi med Hensyn til Sagen selv er jeg saa sikker paa Sandheden af min Anskuelse og paa Frygteligheden af den nærværende Tilstand, at jeg næsten er fanatisk. Den Modstand jeg har mødt, idet bl. A. Bille har lukket sit Blad for mig i denne Sag, har yderligere bragt mit Blod i Kog. Jeg har dog heldigvis
- 25 fundet, at Adskillige, ogsaa ældre og rolige baade Mænd og Kvinder dele min Synsmaade. Paa den Anskuelse, at Værket specielt skulde gjælde England kan jeg aldeles ikke indlade mig.

Dog herom vilde jeg ikke tale. Jeg veed ei, om Heegaard har sagt Dem, at vi have haft nogle Samtaler med hinanden.

51. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

Søndag Morgen

Kjære Ven!

[Decbr. 1869].

Det er prægtigt, at De er færdig med Deres Afhandling; det er jeg ret glad over. Der har ikke været nogen Misstemning hos mig over Udsættelsen, men nok nogen Utaalmodighed over den lange 5 Ventetid, og nogen Frygt for, at De skulde øde Deres Productivitet paa Smaating, at De skulde give Deres Daler ud i Halvskillinger.

Afhandlingen skal De sende til Decanus (Prof. Holm) med en Skrivelse, stilet til Facultetet, hvori De anmoder om, at den maa blive underkastet Facultetets Dom som Prøveskrift for Doctorgraden. 10 De skal vedføie de Oplysninger om Deres Examina, der godtgjøre, at De er berettiget til at disputere. Decanus foreslaaer Medlemmer af Censurcomiteen, og vil dertil foreslaae Hauch, Bjerring og mig, samt, hvis Facultetet ønsker det, endnu Nielsen og en 5te Mand. Afhandlingen vil først blive sendt til Hauch hvis han ikke har Forhindringer; 15 fra ham kommer den saa til mig. Jeg skal expedere den i faa Dage. Bedst var det, at Nielsen ikke kom i Comiteen, da han pleier at smøle med slige Arbeider; jeg tænker ogsaa, at han ikke vil besudle sine theistiske Poter ved at berøre en »Atheists« Product.

Min Mening om Mills Bog har Møller vist kun refereret ufuld- 20 stændig. Jeg finder den dygtig skreven, og skarp i Argumentationen, som man kunde vente det af Mill. Men jeg kunde ønske Conclusio- nerne formulerede lidt bestemtere, og jeg kan ikke indrømme Mill, at have frigjort sig for Sensualismens Bornerthed. Den uudtalte Grundanskuelse, der ligger bag hele hans Argumentation, er dog 25 den, at Mennesket kun er hvad Omstændigheder og Opdragelse gjør det til, altsaa Mand og Qvinde ikke oprindeligt bestemte ved en gennemgaaende Naturdifferents, der udtrykker sig gennem en oprindelig, gennemgaaende Aandsdifferents. Aerkjender man denne Differents, — ikke i den vulgære Fordoms Betydning, men 30 saaledes som den virkelig er begrundet i Sagens Natur — saa bliver Problemet om Qvindens Stilling mindre enkelt end det er for Mill,

og saa trænger det til noget grundigere Undersøgelse. Men det vilde blive for vidtløftigt at skrive om. Nu har De jo god Tid, nu kunne vi jo en Aften tale derom herude. Jeg har Dem mistænkt for, at De, som alle »Fanatikere«, i Lidenskab generaliserer singulære Erfaringer.

5 N'est-ce pas? je une homme!

Kan De skaffe mig at vide, hvor Møller er at finde; jeg længes efter ham, men veed ikke hvor han boer. Forleden talte jeg med hans Læge; han var meget mistrøstende med Hensyn til hans Tilstand; jeg frygter for, at Sygdommen ikke mere kan standses.

10 Om mine Bøger hører jeg Intet, offentlig eller privat. Kun Christiania Aftenblad har bragt en kort, foreløbig, ualmindelig velvillig Anmeldelse af min Bog om det Religiøse. Det svenske »Aftonbladet« skal, efter Møllers Sigende, have faaet ud, at jeg er enig med Nielsen! Hvorledes den ærede Anmelder læser, forstaaer jeg ikke. En Anmelder
15 pleier dog i Regelen at læse den første og den sidste Side af den Bog, han skal tractere; det vilde in casu have været tilstrækkeligt.

Heegaard omtalte, at De havde forhandlet fredeligen og manerligen med hinanden. Han syntes at betragte det som en Mærkelighed. Da han betragter sig selv som rolig og koldblodig, maa Mærkeligheds-
20 heden vel søges paa Deres Side. De seer altsaa, hvormegen Ilterhed og »Fanatisme« Folk tillægge Dem, — ganske uvilkaarlig.

Farvel saa! See snart ud til mig en Aften og tag Pingel med hvis han har Tid og Lyst.

Deres

H.Br.

25

52. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

12. Dec. [1869].

Kjære Hr. Professor!

Tak for Deres venlige Brev. Jeg skal gjøre, som De siger og jeg kommer en af de første Dage. Jeg søgte Dem i formiddags med
30 Møller ved Universitetet, men kom for sent, da han maa gaae saa langsomt. Han boer Kvæsthusgade 3 Bagbygningen. De ringer paa

Mellemdørsklokken. Ak desværre er han jo daarlig. Det gjør mig saa ondt, at see ham med hans lyse Hoved og kraftige Begavelse som et udseet Offer. Gid han dog kunde blive sendt til Syden. Jeg synes at Lehmann, der — skjøndt i bedste Mening — har været Skyld i hans Knæk, bør stræbe at bøde paa Ulykken. — 5

Hegel tilbød mig at tage min Disputats paa Forlag uden Udgift og uden Honorar, et, som jeg synes godt Tilbud, da der efter den taabelige forældede Bestemmelse jo tabes saa mange Exemplarer. Jeg tør vel nok lade den trykke, naar Censorerne have gjennemlæst den, altsaa i Løbet af Januar; thi det var dog altfor kjedeligt at vente. 10 Jeg udgiver da samtidigt et Bind af mine Artikler og faaer 10 Rdl. for Arket for dem. Saaledes faaer jeg nogle flere Reisepenge.

Det forekommer mig, at De gjør Mill nogen Uret. Selv den mest udprægede Idealist maa dog indrømme, at Omstændighederne have en uhyre Magt til at modificere Naturen, og mere synes jeg dog ei, 15 at M. siger.

Mit Arbeide skal nu blive dels Udgivelse og nogen Omarbeidelse, dels Udarbeidelse af en Snees Lexiconsartikler og Forsøg paa at lære Italiensk.

Jeg er Deres hengivne Ven 20
Georg Brandes.

53. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

Onsdag Morgen [1869].

Kjære Brandes!

Prof. Holm har bedet mig sige Dem, at De i denne Tid kun træffer ham sikkert om Eftermiddagen fra 5 til 7, eller til henimod 7. 25 Jeg antager, at De selv bringer ham Afhandlingen; De kan da bedst tale med ham om Midlerne til at paaskynde Circulationen.

Mill har jeg nok læst grundigere end hans Oversætter naar vi ret see til. Læs igjen Side 97, 104, 131, 139 f., og De vil maaskee erkjende, at jeg ikke gjør ham Uret. Tak for Opgivelsen af Møllers Adresse. 30

De vilde vist, naar Deres Afh. har passeret Hovedcensorerne,

kunne søge om det Bidrag til Trykningsudgifterne, der af Consistorium bevilliges i saadanne Tilfælde, hvor Disputatsen er af større Omfang og af god Qualitet. Ved dette Bidrag vilde omtrent Gebyret til Universitetet for Doctorgraden kunne dækkes. Gebyret er 80 Rd.,
5 Bidraget i Regelen 60. Venlige Hilsener!

Deres H.Br.

54. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

5. Januar 1870.

Kjære Brandes!

Glædeligt Nytaar!

10 Hvor i Verden færdes dog Deres Disputats? Jeg har endnu slet ikke seet Noget til den. Kunde De ikke gennem Muhle paaskynde dens Bevægelseshastighed?

Deres hengivne

H. Brøchner.

15 55. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

5. Jan. 70

Kjære Hr. Professor!

Tak for Besøg og Brev, jeg kommer til Dem imorgen eller en af de nærmeste Dage for at bringe Dem mit Nytaarsønske. Om Afh. veed jeg ikke Noget uden at Hauch har læst den, saa jeg slutter, at den
20 ligger hos R. Nielsen, siden han ved Prof. Holms velsignede Omsorg for Formen, er bleven draget ind i Censorcomiteen. Det er vel neppe let for mig at bede Prof. N. skynde sig.

Nogle unge Bekjendte af mig A. Larsen, Madvig o. fl. havde isinde at forsøge at hjælpe Møller til Italien hvis Lægen mente det helst
25 burde skee. Dr. Ulrik erklærede imidlertid, at han paa ingen Maade maatte reise i Vinter; men at det vilde være godt for ham til næste Efteraar at komme meget langt syd paa (Marokko f. Ex.). Dog dette veed De maaskee allerede. Jeg besøger ham flittigt og finder ham ei saa ilde tilpas, som man skulde vente.

Jeg sagde Dem, at jeg gjerne vilde udgive nogle Smaaafhandlinger. Nu synes de mig desværre næsten alle saa forbandet usle, at jeg sidder og vil skrive dem helt om, og kan ikke heller komme ud af det. Jeg vilde gjerne skrive en stor Charakteristik af Prosper Mérimée og en lille Afhandling om nogle Stykker af Molière. Ligesaa vilde jeg gjerne 5 gjøre en Biographie af Pingels to døde Brødre, ham der var i Africa og siden faldt (om hvem Chr. Winther har skrevet det smukke Digt) og den anden, der har udgivet en lille anonym Piece, som jeg finder særdeles god, og som døde af en Sygdom (Diabetes) som han paadrog sig i Krigen. De synes mig begge at have været meget ualmindelige 10 Mennesker.

Siden jeg skriver, vil jeg, da jeg stoler paa Deres Taushed, fortælle Dem en lille Familiefornøielse. Min mellemste Broder begyndte ifjor en Banquierforretning i Compagni med en ung meget dum Mand ved Navn Heymann, der ikke selv kunde styre en Forretning, men 15 gav sit bekjendte Navn til, skulde tage Halvdelen af den fælles Indtægt, og som stak 30,000 Rdl. i. Paa disse 30,000 har min Broder nu ifjor fortjent 28000 Rdl. netto (og det uden nogensinde at drive Børsspeculationer) hvilket forekommer mig en særdeles smuk Fortjeneste. De 14000 er altsaa hans Del. 20

Deres hengivne

Georg Brandes.

56. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

Kjære Brandes!

Kjøbenhavn,
d. 10. Januar 1870.

Samme Dag, som vi havde talt sammen, fik jeg Deres Disputats, 25 der havde været hos Ussing. Jeg har nu læst den og den bliver i Formiddag bragt til Nielsen.

Vil De høre i Korthed min Dom derom? Den forekommer mig at have alle de Fortrin, som Deres bedste Afhandlinger fra den sidste Tid besidde. Opfattelsen af Gjenstanden er skarp, fin og aandfuldt 30 individualiserende. Indholdet er rigt og røber en stor og fortræffelig

tilegnet Kundskabsfylde. Fremstillingen er fuld af Liv og Friskhed. Navnlig forekommer det sidste Capitel mig at være ypperlig skrevet. De gjør der Brug af den Evne, De i en særegen Grad besidder, til ligesom at gaae rundt om Deres Gjenstand og ved en Mængde fint
5 individualiserende Bestemmelser efterhaanden at bringe den frem for Læsernes Øie i heel og rund Figur, uden noget Silhouetteagtigt eller Fladt. Og dertil bidrager det især, at De ikke lader Dem friste af den naturlige Tilbøielighed til at gennemføre et Grundtræk med en saadan abstract Consequents, at det gaaer ud over de smaa indi-
10 viduelle — og netop individualiserende — Uregelmæssigheder, men tager Inconsequentserne og Dissonantserne med, og netop derved giver den levende Personlighed.

Men Deres Afhandling har ogsaa Mangler, og det saadanne, som jeg, i Egenskab af Philosoph, ikke kan betragte som uvæsentlige. Det
15 er øiensynligt, at De ved Deres Studier i de senere Aar er kommen noget bort fra det i strængere Forstand Philosophiske. Det viser sig i Afhandlingen selv derved, at Behandlingen af de Problemer, De drager frem, faaer en noget aphoristisk Charakter, at De altfor hurtigt bliver færdig naar De har indført et Par smaa, ligesom noget
20 forlegne, Begrebsungersvende i Selskabet; og deels viser det sig derved, at De ikke med nogen ret Fuldstændighed har kunnet paa- vise Taines Forudsætninger paa Philosophiens Gebet, eller præcisere hvad der bevirker hans Feilsyn paa de Systemer, af idealistisk og pantheistisk Art, af hvilke han troer at have optaget væsentlige
25 Elementer. Havde De været lidt bedre hjemme i Philosophiens Historie, havde De kunnet kaste mere Lys over denne Sag; De vilde blandt Andet saa have seet, hvorledes Taine misforstaaer Hegel ganske i Analogie med den Maade, paa hvilken Système de la nature misforstaaer Spinoza. De vilde maaskee være kommen til den samme
30 Overbevisning, til hvilken jeg nu er kommen, tildeels ved Hjælp af Deres Afhandling: at Taine i en aldeles utrolig Grad som Philosoph mangler Originalitet, Dybde og Consequents. Som Philosoph er Taine

efter min Mening ligefrem en Klodrian. Dette vil naturligviis forarge Dem, men Forargelse kan jo være et Gjennemgangsstadium til Tro.

For Deres Afhandlings Skjæbne kan De være fuldkommen rolig, det Eneste, De kan have at befrygte med Hensyn til den, er Smøleri fra de to resterende Censorers Side. Men De vil dog vel nok kunne 5 komme til at disputere i Slutningen af Februar eller i den første Halvdeel af Marts.

Farvel! Undskyld mit flygtige og henjagede Skriveri!

Deres hengivne

H. Brøchner. 10

57. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

[10/1 1870]

Kjæreste Hr. Professor!

Jeg skal lige ud til Hauchs til Middag men vil først takke Dem tusinde Gange for Deres Brev. Det overgaaer langt hvad jeg havde ventet. At De ingen Pris sætter paa Taine som Philosoph undrer 15 mig ei. At De heller ikke finder, at jeg G. B. just er nogen synderlig stor Philosoph undrer mig mindre endnu. Men ikke sandt? De Problemer han opkaster ere dog særdeles interessante? Endnu engang Tak. Vi sees en af Dagene.

Deres hengivne 20

G. Brandes.

58. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

2. Febr. 70.

Kjære Hr. Professor!

I en Tilstand som skulde jeg kvæles af Correctur, skriver jeg til Dem for at spørge Dem, om De ei mener, at naar min Disp. er færdig 25 til den 11te, den saa kan komme ud med en Antagelsesplacat forpaa, og skal jeg saa ei disputere netop 14 Dage efter? Den har nu ogsaa været hos Bjerring. Gamle Hauch har nu lovet mig at ville opponere ex. off., saa er vel De — jeg haaber det idetmindste — den anden Opp. ex officio?

30

Jeg har nu faaet en Silhouet af Kamma Rahbek, den eneste, som findes, og Pietro Krohn tegner den for mig til min anden Bog.

Jeg har besørgt det Tilsendte efter Aftale, men er rent ulykkelig over Møllers forværrede Tilstand. Jeg finder det saa sørgeligt, at
5 denne Forkjølelse nu skulde træde til og forøge Sygdommen med en Betændelse. Han gaaer vist slet ikke ud for Tiden, saa De kan see til ham, naar De vil.

De talte engang Noget til mig om Fritryk; mener De det Umagen værd for mig at ansøge derom, eller har De maaskee fundet det rig-
10 tigst, at jeg lader det være?

Jeg er, som De een Gang sagde om Dem, halv idiotisk af Correctur, Skriveri og Rend, især da ikke Alt det, som skal trykkes, endnu er skrevet, og der altid er mange Rettelser og Forkortninger at gjøre.

Deres hengivne Ven

15

G. Brandes.

59. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

Onsdag Aften [2/2 1870].

Kjære Brandes!

Jeg har allerede sagt til Holm, at jeg var villig til at opponere ex officio ved Deres Disputats, og jeg har i den Anledning overdraget
20 Heegaard mine partes ligeoverfor Høffding. Det glæder mig, at Hauch har overvundet sin Betænkelighed ved at opponere; det vilde have været vanskeligt at finde en anden officiel Opponent i hans Sted. Baade Ussing og Bjerring jamre sig ved Tanken om at skulle tages med Gevalt.

25 Der vil neppe være Noget til Hinder for, at Disputatsen kan udkomme den 11te. Naar Bjerring allerede nu er færdig, maa Circulationen i Facultetet kunne være tilendebragt i faa Dage. De vil saa kunne komme til at disputere inden Maanedens Udløb. Jeg vilde helst, at det skulde skee den 24de, da jeg paa den Dag ikke har Fore-
30 læsninger, men saa maatte Disputatsen være omdelt den 10de. Den 28de Febr. er Fastelavns-Mandag, saa er Universitetet lukket, og det

vilde vel ikke heller være passende at disputere den Dag; det kunde vække Ideeassociationer, f. Ex. om at slaae Katten af Tønden.

Hvad det tidligere omtalte Fritryk angaaer, saa er jeg ved nærmere Eftertanke bleven noget tvivlraadig om hvorvidt De bør søge det. Da Trykningen, efter Deres Aftale med Hegel, ikke koster Dem Noget, 5 er det maaskee ikke correct at søge om Fritryk. Saaledes som det nu falder med Tiden for Udgivelsen, vilde der ogsaa være den Ulempe, at De først vilde kunne faa et Svar paa en Ansøgning efterat De var reist, da De ikke kan indgive Ansøgningen før De har faaet Meddelelse om, at Disputatsen er antagen. Nu nærmer jo ogsaa Tiden sig, 10 da De skal søge om et nyt Bidrag til Reisestipendiet; og det var maaskee ikke værd, at mangfoldiggjøre Ansøgningerne; man vil, uden det, vel være mere villig til at give Dem et mere rundeligt Stipendium end ifjor.

Igaar besøgte jeg Møller og fandt ham dog bedre end jeg havde 15 ventet efterat have modtaget Efterretningen om hans Forkjølelse. I og for sig er Betændelsen ikke farlig, men den er, hvad jeg veed af egen Erfaring, smertelig, og den kan medføre generende Følger, navnlig ved en Fastvoxen af Lungesækken. Det, jeg synes mindst om ved denne Betændelse, er, at den viser, hvor vulnerabel vor stakkels 20 Ven er.

Idag mindes jeg om, at jeg bliver gammel. Det er idag nemlig netop 42 Aar siden, at min Fader førte mig som en lille Purk op i Latinskolen for at prøves til Optagelse. Det staaer saa levende for min Erindring, hvorledes vi sadde i Rectors Værelse, og hvorledes 25 de forskellige Lærere examinerede mig. Jeg husker endog tildels de enkelte Spørgsmaal. Det er vel ogsaa et Tegn paa at man ældes, at man lever saa meget i Erindringen. I de sidste Aar gaae mine Tanker gjerne tilbage i Tiden, meest til Mindet om de Mange, der have staaet mig nær og som nu ere borte. 30

Imorgen kan jeg høitideligholde 13de Aarsdagen efter min Ansættelse ved Universitetet. Om 4 Aar kan jeg holde 25 Aars Jubilæum

som Docent; og jeg vil rimeligviis kunne holde det endnu som beskedent extra ordinær Professor i Philosophien.

Disse Datoer minde mig om, at det iovermorgen er Deres Fødselsdag. Lad mig derfor slutte med gode Ønsker i den Anledning. Der er 5 jo alle Udsigter til, at Aaret skal blive indholdsrigt og fuldt af Nydelse for Dem. Gid Intet maa forstyrre denne Udsigt. Fiat!

Deres hengivne

H.Br.

60. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

5. 2. 70.

10 Kjære Hr. Professor!

Tak for Deres venlige Brev og den dermed følgende Lykønskning. Jeg har faaet min Afh. tilbage og finder, at De har ganske Ret i, at jeg ingen Ansøgning bør indgive. Min Disputats bliver sendt op paa Univers. den 11te om Morgen. Jeg skriver da til Dem for at bede 15 Dem om Tilladelse til at fastsætte Dagen, paa hvilken der disputeres til den 25de. Gaaer De ind derpaa, behøves intet Svar. Jeg agter med det Første at forhøre mig lidt hos Dem, om hvad jeg mest passende kan sige.

Deres hengivne Ven

20

G. B.

61. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

7de Febr. 1870.

Kjære Brandes!

Der er ikke fra min Side Noget iveien for, at Disputationen kan finde Sted den 25de, naar blot ikke den sibirske Vinter ødelægger 25 mig forinden. Men De maa ogsaa træffe Aftale med Decanus, og De husker vel, at Dagen skal angives paa de Exemplarer af Afhandlingen, der uddeles.

Seer De Møller, saa hils ham venligt fra mig. Kulden og Blæsten har forhindret mig i at komme til ham. Denne pludselige Vinter er 30 mig til stor Plage. Jeg faaer ikke Hoste, men jeg bliver saa umaadelig

træt, og befinder mig, naar jeg engang har været ude, først vel naar jeg ligger i min Seng.

Mange venlige Hilsener fra

Deres hengivne

H. Brøchner.

62. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

17. Februar 1870. 5

Kjære Ven!

Hjertelig Tak for Deres Anmeldelse af min Bog! Den er skreven smukt, fint og med Kjærlighed. Men har ikke Deres Venskab for mig ført Dem til, at bruge meget for stærke Farver, at gaae over det Sandes strænge Linie? Jeg frygter for det. De veed, at jeg er stræng ¹⁰ Kritiker netop i Forholdet til mig selv, og at netop den Bog, De anmelder, har været lige paa Nippet til, af mig selv at blive dømt til, ikke at komme for Lyset.

Deres Indvendinger imod Bogen tillægger jeg forskjellig Betydning. Den første berører en Mangel ved min Bog, der ikke vilde have ¹⁵ kunnet undskyldes hvis jeg istedenfor »Bidrag til Phil.s Histories Philosophie« havde villet give en fuldstændig Philosophiens Histories Philosophie. Jeg har ogsaa selv været opmærksom derpaa, og vilde i mit Manuscript kunne paavise Dem et NB i Marginen, hvor Indvendingen er formuleret. Men jeg har ladet Mangelen blive, deels af ²⁰ den Grund, jeg har angivet i Bogen S. 12 f., deels fordi jeg frygtede for, ikke at kunne løse den Opgave, der vilde paahvile mig, naar den skulde fjernes, paa en tilfredsstillende Maade. Forholdet er i den nyere Tid compliceret og vanskeligt. Nationaliteterne fremtræde ikke i plastisk, selvstændig Udvikling, men arbeide sig frem, paa et alment, ²⁵ overleveret Grundlag, af en Sammensmeltning af forskjelligartede Elementer, der sammensættes i forskjellige Mængdeforhold. Den nyere Tids Philosophie og den nyere Tids Videnskab overhovedet maa først langsomt arbeide sig henimod, gennem Latinitetens ikke blot formelle Fælleddskab at lade Nationalitetspræget skinne frem. ³⁰

Og saa bliver det endda kun tydeligt i de store og grove Træk. Det vilde være let nok at paavise den engelske Nationalitets Indflydelse paa Locke og Hume, og paa Berkeley, den franskes paa Encyclopædisterne og den udprægede Materialisme, ligesom tidligere paa Descartes, den tydskes paa Fichte, Schelling og Hegel. Men indenfor hvert Land vilde man finde Skikkelser, der staae de Former nærmere, som en anden Nationalitet har udpræget, og som maae sees i en mere universel Sammenhæng. Den græske Philosophie var ægte national, og kunde derfor ikke skyde frugtbare Skud i en fremmed Jordbund; den nyere udfolder sig paa et større Terrain, den kaster som det indiske Figentræ Grene ud til alle Sider, der bøie sig mod Jorden, slaae nye Rødder og voxe med frodig Væxt. Derfor bliver Complicationen saa stærk, Paavisningen af Udviklingen saa forviklet, at de store Træk, jeg vilde have frem, let blive utydelige. Prøv engang at analysere Spinoza fra Nationalitetens Synspunkt. Prøv at bestemme Blandingen af det Jødiske, det Europæisk-Sydlandske, det Hollandske, og det universelt Moderne. Prøv at analysere Kant, med hans Blodsslægtskab med Skotterne, hans Aandsslægtskab med Tydskerne, hans Valgslægtskab med Fransk mændene. De vil see, at Opgaven ikke er let; jeg er bange for, at den bliver ligesaa vanskelig som at beregne de indbyrdes Perturbationer af tre Himmelløgere.

Paa min Construction af de 3 Hovedepocheer maa jeg holde. At Tænkerne i den nærmest forsvundne Tid have stillet sig den Opgave, jeg stiller for Fremtidens Philosophie, beviser ikke Mere end det Factum, at Nyplatonikerne forsøgte at udvikle en spiritualistisk Verdensanskuelse; eller at Aristoteles forsøgte at anticipere Erfaringserkjendelsen. Det kommer an paa Bevidstheden, med hvilken Opgaven stilles, paa Klarheden af Indsigten i de Muligheder, der ere levnedede, og i Veien, ad hvilken de skulle blive til Virkeligheder. Her har jeg ikke kunnet gjøre Andet end at angive de almindelige Formler. Om jeg nogensinde vil naae synderlig videre, vil først Fremtiden

kunne vise. Det maa blive tydeligt naar min Psychologie og min Erkjendelseslære blive færdige.

Om jeg har gjort den indiske Philosophie Uret, kan vistnok om-
tvistes. Jeg kan, efter Sagens Natur, kun have et meget begrændset
Kjendskab til den. Dog skulde jeg næsten troe, at jeg har ramt det 5
Rigtige. Jeg har i min Dom ikke blot taget Hensyn til de Forsøg, der
vare afhængige af Religionen, men ogsaa til saadanne, der bevæge
sig »i Former, der, om end ikke identiske med Religionens, dog ikke
ere den philosophiske Tankes«. Jeg troer ikke, at der blandt det
endnu Ubekjendte i den indiske Literatur vil kunne findes Noget, 10
der har et nærmere Forhold til Philosophien end det, jeg har charak-
teriseret. Orientalisterne ere saa tilbøielige til at fremhæve hvad de
have fundet som noget Exceptionelt; de have sjelden saa megen
philos. Dannelse, at de kunne skjelne imellem hvad der har almene
Berøringpunkter med Philosophien og hvad der er naaet til Philoso- 15
phiens eiendommelige Tankeform.

Min Opfattelse af Grækerne som Skjønhedens Folk støtter sig ikke
derpaa, at det græske Skjønhedsideal skulde være det eneste, eller
det ubetinget høieste. Den støtter sig derpaa, at for Grækerne Skjøn-
heden var det Absolute: Formen for Anskuelsen af det Guddomme- 20
lige, af Universets Heelhed, af det sædelige Ideal o. s. v. Dette viser
tilbage til, at Skjønheden var Bestemmelse i det græske Folks oprinde-
lige Eiendommelighed. Af de ydre Forholds Indvirkning lader Skjøn-
hedsudfoldelsen hos Grækerne sig ikke forklare. Hvorfor førte Romer-
folkets langt mere uafbrudte Feideliv ikke til en Skjønhedsudfoldelse 25
gjennem Gymnastiken? Og hvorfor udviklede den græske Gymnastik
til harmonisk Skjønhed, og ikke blot til Styrke, der dog maatte være
det Væsentlige for et Kampens Liv? At Grækerne vare »Stad-Statens
Folk« bliver forklarligt ved deres Frihedsaand, og denne er i sin
eiendommelige Form forklarligt ved deres Skjønhedsaand. Denne for- 30
klarer ogsaa »Statens Kosmos«, som Dorerne udtrykte det.

Men min imod Indvendinger »gjenstridige« Pen løber løbsk og

truer med at løbe over paa 7de Side, og det turde være formeget. Farvel derfor, og endnu engang hjertelig Tak!

Deres Ven

H. Brøchner.

5 63. *Hans Brøchner til Georg Brandes.* Tirsdag, d. 22de Febr. [1870]

Kjære Brandes!

Jeg sender Dem hermed Gesandtens »fagre Ord« tilbage og i Tilgift nogle nye Trykfeil, jeg har fundet i Deres Bog:

215, Lin. 4. f. n.: vilkaarligt, læs: virkeligt.

10 226, Lin. 15: frembrineg, prononcez: frembringe.

Forbered Dem nu til paa Fredag! saa kommer jeg over Dem og Taine med en Storm af Malice. Hvad siger De f. Ex. om den malitiose Insinuation, at Taine har et stærkt theologisk Element, og at Deres Forkjærlighed for ham rimeligviis netop skriver sig derfra.

15 Hvad vil De sige, naar jeg gjør det Første vist og det Sidste sandsynligt? Gruer De ikke ved Tanken om at see Dem aandeligt costumeret i Præstekjole og med Pibekrave, og med den ligeledes udklædte Taine under Armen vandre op til Alteret og modtage Benedictionen af en af vore Høiærværdigheder?

20 Aandelig nydende dette Syn, beder jeg Dem, kjære Monsieur, at ville gunstigt agreere Assurancen af min høie Consideration.

H. de St. Brøchner.

64. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

21. Marts 70.

Kjære Hr. Professor!

25 Jeg havde skrevet en lille Artikel til Dagbl., som vi aftalte, da jeg besluttede Intet at svare paa »Fædrelandets« Angreb. Det forekommer mig nu at en sund Stolthed bør forbyde mig at imødegaae en Kritik af denne Art, der ikke blot er skrevet med Had og ond Hensigt, men næsten indeholder lutter Usandheder og Fordreielser og beroer paa

30 Fordomme, som efter deres Natur ei kunne gjendrives. At stræbe at

vinde det Publicum, som altid giver den sidst Talende Ret bør være under min Værdighed, og jeg vil troe, at de Par, der dømme selvstændigt ikke lade sig rokke af Sligt.

Deres hengivne og taknemmelige

G. B. 5

65. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

Kjære Brandes!

Torsdag Morgen

[antagelig Marts 1870]

Knudtzon var i dette Øieblik hos mig og bragte mig den Efterretning, at Møller har det meget slet. Han har iforgaars havt en Blodbrækning, og Lægen synes at være betænkelig ved hans Tilstand. 10 Jeg gaaer til ham før Middag, men bliver kun et Øieblik hos ham, da han ikke taaler at tale. Maaskee kommer jeg saa op til Dem paa Hjemveien.

Deres

H. Brøchner. 15

66. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

Kjære Hr. Professor!

2den April 70.

Vil De have indlagte Portrait af mig fra mit 12te Aar. Det ligner mig endnu og seer meget rarere ud end de, som senere, efterat jeg er blevet større og slemmere, ere blevne tagne af mig. Jeg har aldrig 20 villet tilbyde Dem mit Billede, da jeg ikke lider at gjøre dette; men da dette er lidt ualmindeligt, tager jeg mig den Frihed at sende Dem det som en Erindring om

Deres trofaste

Georg Brandes. 25

67. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

Kjære Mester og Ven!

Paris. Hotel Violet, passage Violet

Den 25de April 1870.

Deres lille Drengs Fødselsdag,
om jeg ei feiler (Gratulation).

Tillad mig at begynde med det, der interesserer Dem mest, at 30 Mme Blanchetti befinder sig vel. Hun boer i Turin 2 via St. Filippo.

Hendes Mand har været meget syg af en Underlivsinfektion, men er nu omtrent helbredet. Hvorledes det iøvrigt gaar Familien veed Pagellas ei ret Besked om, de klage over ei at faae fyldestgjørende Underretning, hvad maaskee desværre ikke er noget helt godt Tegn.

5 Egentlig Bekymring nære de dog paa ingen Maade. Det er to Aar siden at Blanchettis flyttede til Turin. Jeg skriver først idag til Dem, fordi jeg først idag har modtaget disse Oplysninger.

Hvad mig selv angaaer, da har min Reise allerede været saa overvældende rig paa Indtryk, at det er mig umuligt at samle og bearbejde

10 dem. Jeg tilbragte 3 Dage i Hamburg i Selskab med Fru Gowa og hendes Kreds og jeg tør sige, jeg lærte Meget der, langt mere end jeg havde troet muligt. Jeg havde der nogle af de bedste og dygtigste Samtaler, jeg længe har haft. De Mennesker, jeg omgikkes, vare ualmindeligt intelligente og dannede. Jeg kom gennem dem ind i

15 en stor Handelsbyes »Idealitet«, om man kan bruge dette Ord. Næsten alle Steder vare Sønnenne vidt ude i Verden i Buenos Ayres, i Mexico o. s. v. Man betragter det som det eneste Sømmelige for en ung Mand at erhverve selvstændig Stilling gennem selvstændig Formue. Fru Gowa, der kjender Danmark meget godt, ansaa det

20 for en Feil, at unge Mænd hos os have saa liden Dristighed og Foretagelsesaand, hun lastede, at saa mange rent fattige unge Mænd kastede sig over Studier, der ikke kunde brødføde dem, og vilde deri ingenlunde see nogen Heroisme, men kun en umandig Nøisomhed. Hendes egen Søn, der havde gode videnskabelige Anlæg, forlod

25 Studierne af Mangel paa egen Formue og har i kort Tid skabt sig en betydelig Stilling i Sydamerika. Hun subsumerede Indtrykket af den Kreds, hun havde kjendt i Kjøbenhavn under Ordene »apparence chétive« og jeg kunde ei negte, at Sandheden heraf slog mig. Hun betragtede det at erhverve Formue eller idetmindste en uafhængig

30 Stilling som Pligt. Og overhovedet saa jeg en hel anden Synsmaade af Penge herske her, end i Kjøbenhavn. — Nogle af dem jeg omgikkes, havde tilbragt deres Ungdom i Mexico. Det gjorde Indtryk

paa mig at see et Photographie af Maximilians og hans Generalers Henrettelse i Øieblikket hvor der commanderedes »Fyr«. Det var et underligt levende Indtryk man saaledes fik af Verdenshistorien. Engang i Fremtiden vil man kunne gennemtrække Lærebøgerne med slige Billeder. En stor Elephant, den første jeg har seet i mit Liv 5 og det ypperlige Aquarium fornøiede mig meget. Jeg var i begge Theatrene og saa i det ene Hebbels Judith, med en meget omtalt Skuespillerinde i Titelrollen, i det andet et endnu jammerligere Stykke af Raupach. Spillet under al Kritik.

Derpaa tog jeg her til Paris, en temmelig anstrengende Reise. Mit 10 Pas hjalp mig paa begge Grændser over Visitation. Faa Dage efter min Ankomst traf jeg her min elskede Ven Vilhelm Thomsen og vi havde stor Gjensynsglæde efter et Aars Adskillelse. Vi boe en halv Mil fra hinanden, men sees meget. Foruden ham omgaaes jeg af Skandinaver kun en meget elskværdig Nordmand, en Adjunkt ved 15 Navn Wallem. V. Th. har udviklet sig overordentligt paa sin Reise, han har faaet en Fasthed, en Evne til at orientere sig, en Sikkerhed i Optræden og en Frihed og Vidde i Synsmaader, som aldeles har overrasket mig og som føiet til hans dybe Elskværdighed gjør ham dobbelt indtagende og uimodstaaelig. — Dagen efter min Ankomst gik jeg til 20 Taine, der gav mig den mest elskværdige og hjertelige Modtagelse; vi havde strax et Par Timers Samtale og han inviterede mig til Thee anden Dagen efter. Han er bleven gift med en ung, smuk Dame, 23 eller 24 Aar gl., høi, rank, et mørkt Haar med lange blanke Fletninger, brune livlige Øine, et blidt og meget indtagende Væsen. 25 Hun deler alle hans Interesser og har modtaget mig med et sandt Venskab. Hun har rettet hele Correcturen paa Taines nye store Værk »De l'intelligence« i 2 Bind som kom ud, da jeg kom hertil. Det indeholder hans Erkjendelseslære og synes mig et meget smukt og dygtigt Arbeide. Det er 1000 Pagina i meget stort Octav. Han 30 har foræret mig det tilligemed flere Bøger. Hos Taine var Marcelin, Udgifveren af »la vie parisienne«, og jeg blev behandlet med stor

Velvillie af Alle denne første Aften. Jeg lærer meget af at høre alle disse Mennesker tale, deres nationale Synsmaader ere mig saa nye, og selv, hvor jeg ikke kan dele dem, henlede de mine Tanker paa Egne, hvor de ikke før have været. Taine opfordrer mig meget til at
5 blive her saalænge, at jeg er istand til at skrive i det franske Sprog om dansk Litteratur og danske Forhold. Han indbilder sig, at jeg ei vil behøve mere end et halvt Aar til at lære at skrive Sproget simpelt og klart. Jeg troer ei derpaa. Han lovede mig at indføre mig hos de litterære Personer, han kjendte. Faa Dage efter fik jeg en meget
10 smuk Billet fra ham og dermed fulgte en yderst varm og for mig meget smigrende Introduction til Renan. Jeg gik til ham, blev modtaget paa det Bedste. Vi talte sammen, og han indbød mig til at besøge ham baade om Morgen og paa hans Modtagelsesaften. (Han er gift med en Datter af Maleren Ary Scheffer og har flere
15 smaa Børn). Jeg agter og at gjøre det, men har ei endnu haft Tid. Jeg har faaet et yderst gunstigt Indtryk af Taines hele Væsen og hele Hus. Han er saa ligefrem, saa hjertelig (uden at være koldt høflig), at jeg tør sige, han behandler mig som en yngre Broder. Hans lille Pige (13 Maaneder) er meget sød og tilbød af Forældrene.
20 Hun spiller en Rolle i en Note i det nye Værk. Strax da jeg saae hende, sagde jeg forleden Formiddag til Mme Taine: Savez vous, Madame, qu'elle est dans une note. Hun vidste det ei, thi Noten var senere tilføiet. Taine tog et Lommetørklæde, lagde det under Barnets Arme og lod det saaledes gaae i Spidsen. Vi rangerede os i Procession
25 og under Melodien »Elle est dans une note« spadserede vi ind at spise Frokost. Der har De en Situation i Taines Hus. Der var den Dag en elskværdig gl. Billedhugger, som har levet meget med Thorvaldsen i Rom. Med al sin historiske Lærdom er Taine meget ukyndig i tydsk Litteratur; den videnskabelige Æsthetik kjender han slet ikke og
30 selv i Poesi er hans Smag forunderligt bundet af nationale Fordomme. Det kjønne er, at han selv indrømmer det og af al Magt arbejder paa at udvide sit Blik. Tænk Dem, at han slet ikke vurderer Goethes

Smaadigte. Han kan desværre kun maadeligt Tydsk; han taler det daarligt og næsten uforstaaeligt. Citerer han Noget, maa jeg næsten altid bede ham oversætte det paa Fransk. Det er lykkedes mig at give ham en betydelig Interesse for Norden. En Mængde Ting efter Thorvaldsen har jeg foræret ham. Hans Væsen er yderst blidt og da han har givet mig Frisprog, siger jeg Alt hvad jeg synes er galt i hvad han siger, imod lige op i hans Øine. Saaledes er vi i stadig Disput. De vilde i høi Grad forbinde mig ved at nedskrive mig i et Brev (ikke altfor kort) alle Deres Hovedindvendinger mod Taine, jeg vil da oversætte dem til ham, jeg har lovet ham det, og det vil være morsomt at see hans Svar. Mange af mine Spørgsmaal har han besvaret meget sindrigt. Han kjender personligt About, George Sand, Gautier, alle litterære Notabiliteter. Men de leve næsten alle borte fra Paris og de sees sjældent. Imidlertid lever han, for at kunne arbeide, næsten ligesaa eensomt som De. Han seer kun en 4, 5 Venner hos sig og af den fine Verden omgaaes han kun Prinds Napoleon, og især Prindsesse Mathilde, Sainte-Beuves gamle — Veninde. (De have besluttet at opdrage den lille Pige selv uden Religion og ikke lade hende foretage »la première communion«).

20

Af interessante Personer, hvem jeg har lært meget af, maa jeg endnu nævne Édouard Thierry, Théâtre français's Bestyrer; han har vist mig den mest udsøgte Høflighed (strax givet mig Entrées) og lært mig mere om Skuespilkonst og Skuespilopførelse i Frankrig i Løbet af en halv Time, end man ellers lærer i en Maaned. Han har bedet mig besøge ham, og jeg agter at gjøre det. — Flere Middage spiste jeg strax hos Dorré's. De veed at min unge fordums Lærerinde Mlle Dorré har bevaret en stor Godhed for mig. Hos dem træffer jeg mange forskellige Mennesker. En af de snurrigste er Ernest Hello, en af Veuillots Redacturerer (Medarbejdere) der til Kjøbenhavn sendte mig nogle slette katholske Bøger. Det er en af de mest katholsk-fanatisme og tillige politisk-revolutionære Zeloter jeg har

30

kjendt. Han bombarderer mig med Spørgsmaal og Omvendelsesforsøg. Hos ham var jeg i forrige Uge til en Middag, hvor den celebre »Docteur noir«, den hollandsk-indianske Læge John Vries var tilstede, De veed ham om hvem Taine taler i Graindorge, den grueligste
5 Charlatan, jeg i mit Liv har truffet. Et saadant Skuepil som jeg der overværede har jeg ei troet, der gaves. Tænk Dem en fanatisk Fyr, en større Charlatan end Molières Læger, absolut uvidende, tilbød af de tilstedeværende Damer, udslynge de utroligste Rodomontader. De veed maaskee at han først kom i Ry ved nogle heldige Kure paa
10 opgivne Kræftpatienter, han aldeles helbredte. Om det kun var Cancroider, eller om han i Indien har lært et Middel, han benytter, vides ei. Men nu er han rent gal af Hovmod. Han er desuden Ingenieur og troer at have opdaget en Maskine til at lade Locomotiver gaae uden Damp og uden »Combustibles«. Aviserne tale derom og
15 nogle af dem troe derpaa. »Moi fous dire, moi la plus grande homme de temps, moi comme Fulton et Columbus«. En Jargon, hvortil jeg aldrig har hørt Mage; alle Verber i Infinitiv, en Udtale som Nucingen's hos Balzac. »Jeg kjender Naturens Hemmeligheder, jeg veed hvad Veir det vil blive hver Maaned i Aaret, jeg er Guds Udkaarne«.
20 Renan vilde han have stenet, alle Fritænkere burde »flaaes levende« og alt dette i de væmmeligste hellige Fraser. Alle Damerne tilbedende foran ham. Tænk Dem, at det sorte Uhyre om Aftenen kjørte mig hjem fra Auteuil i sin Vogn (fra det Sted omtrent hvor Louis Noir blev skudt). Mod mig, hvis Meninger han jo ei kjendte,
25 var han yderst forekommende, bad mig indstændigt besøge sig, see Photographier af hans Kræftpatienter før og efter Helbredelsen o. s. v. Tak for mig! — Jeg kommer desuden til Grégoire, der er en fransk Siesbye i Lærdom, iøvrigt frisindet Journalist, og hos hans Søster, som er en meget dygtig og elskværdig Billedhuggerinde, fremdeles
30 har jeg været til stor Soirée hos Calon, hvor en ung dansk Baronesse Rosenkrantz udtalte sig meget unaadigt til mig om Mills Principer. Hendes Mand har givet mig et Brev til Prévost-Paradol, som jeg ei

endnu har anvendt. Vil De takke Vedel tusinde Gange fra mig for al hans Godhed. — Gjennem Dorré's har jeg lært en stor Mængde Damer af Middelstanden at kjende, alle meget katholske og bagtaleriske, især i Anledning af hvad de (rent med Urette) formodede om mit Forhold til Mlle Dorré. Fremdeles kjender jeg (gjennem 5 Wallem) en meget rar og dannet ung katholsk Abbé og en brav gammel Kjøbmand, som vi kalde vor Fader Pickwick, en ung dum Student og mange flere. Jeg har saaledes nu Bekjendte i Mængde i alle Samfundsklasser og Dannelseslag. Hos Pagella's har jeg endelig fundet den inderligste og varmeste Modtagelse. Baade hun og han 10 have modtaget mig med sand Hjertelighed og overvælde mig med Opmærksomhed. Jeg skal spise der paa Torsdag. Den Gamle har været syg nogen Tid og Mme Pagella har maattet holde sig inde for at pleie hende. Vil De hilse Prof. Molbech og sige, at Pagella og hun har gjort alt Muligt for at skaffe hans svenske Sangerinde Ansættelse, 15 hun har sunget (ved Dag) paa Théâtre italien for Directeuren, som P. kjender personligt; men desværre var alle Anstrengelser forgjæves, da hendes Sang — ikke behagede. Kommer Prof. Molbech iøvrigt hertil eller ei? Vi have haft en meget trykkende Hede; varmere end i August hos os, har det været i en 14 Dage. Nu er det bedre. Him- 20 melsk Veir, ingen Dag Regn endnu. Pagellas har gjort mange nye Bekjendtskaber siden jeg var her sidst, der komme mange franske Familier, jeg har truffet flere — ogsaa en morsom Kreds at see. — Malerier seer jeg meget paa og jeg har seet 17 Skuespil siden jeg tog fra Kjøbenhavn. De seer, at jeg har modtaget en stor Masse Indtryk. 25

Jeg vil endnu betroee Dem, min kjære Lærer og Ven, at jeg idag har oplevet Noget, som har gjort et stærkt Indtryk paa mig. Jeg sagde Dem, da jeg forrige Gang kom hjem, at en ung meget deilig Dame fra Brasilien, en Spanierinde, hvem jeg under mit Ophold her havde staaet nær, af Pagella's antoges for at nære meget varme Følelser 30 for mig, medens jeg nærmest følte en stor Beundring for hende. Jeg besluttede imidlertid da paany at nærme mig hende; men en Række

haardnakkede Bestræbelser skilte os da fra hinanden. Da fik jeg et halvt Aar efter et Brev fra Madrid, hvori det sagdes mig, at alle Hindringer nu vare ryddede afveien. Jeg svarte med nogen Mistillid til Mme Pagella's Opfattelsesevne, da hun alt een Gang havde givet mig et urigtigt Indtryk af Vanskelighederne. (Sagen var imidlertid, at den unge Dames Fader var vendt hjem fra Brasilien og havde tilladt Alt, da han var fuldstændig Fritænker, medens Onkelen var bornert Katholik). Herpaa fik jeg aldrig noget Svar. Nu erfarer jeg idag, at der har været afsendt et langt Brev til mig — og at dette
10 Brev — er gaaet tabt. Nu er den unge Dame bleven gift, og efter hvad Pagella's siger, meget ulykkeligt med en fuldkommen Døgenigt, der selv hverken har Formue eller Dygtighed, som Intet er og Intet duer. Om faa Dage komme de hertil og hun er høifrugtsommelig. Det bliver et underligt Gjensyn. — Jeg beder Dem endelig ei at sige et
15 Ord til Molbech herom. Alt dette var forlængst begravet i mit Hjerte og er nu idag blevet revet saa forunderligt op.

Jeg troer, at have sagt Dem det Vigtigste af, hvad jeg havde at fortælle. Jeg beder Dem i Brevets Længde at see et Bevis paa min Hengivenhed og at undskylde dets Tørhed med Vanskeligheden af
20 at bearbejde saa mange og saa forskjelligartede Indtryk som jeg dagligt modtager. Jeg har læst en hel Del og har stræbt at orientere mig i en Del Litteratur. Dog har mit Arbejde endnu rigtignok været yderst ringe. En Reiseplan har jeg endnu, ubesluttet som jeg er, slet ikke lagt.

25 Vil De hilse lille Johannes venligst fra mig? Vil De takke Vedel og fortælle ham at jeg lever vel. Vil De endelig hilse min gamle Antagonist Heegaard paa det Bedste. Seer De engang imellem min kjære Ven Victor Pingel? Hvis De seer Sibbern, hvad De vel sjældent gjør, beder jeg Dem ogsaa hilse ham. Man har vel ikke rakkert mere ned
30 paa mig offentligt, siden jeg reiste, og man har vel endnu mindre forsvaret mig? Jeg seer lidet til de danske Aviser, da jeg saavidt muligt skyer den danske Café. Jeg vilde gjerne dykke mig helt ned

i det Fremmede nu da den kostbare Adgang er mig forundt. Svarer De nogenlunde hurtigt herpaa beder jeg Dem adressere Deres Brev Hotel Violet, men venter De nogen Tid vilde De maaskee adressere det til Mlle Louise Dorré, 9 Rue de l'Éperon. Jeg veed nemlig ei hvor længe jeg bliver boende paa dette vel dyre Sted. Deres hengivne 5
Elev og Ven

Georg Brandes.

68. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

[Maj 1870]

Kjære Hr. Professor!

Rue Mazarine 33.

Jeg lader Dem herved min Adresse vide med Ansøgning om De 10 ikke sammesteds vil adressere nogle Linier. De veed nok at jeg endnu ikke har faaet Svar paa mit gamle lange Brev.

Deres hengivne G. Brandes.

Hr. Prof. Brøchner. St. Hansgade 19.

69. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

Kjøbenhavn, 15

Kjære Ven!

d. 16. Mai 1870.

Er De skikkelig nok til ikke at sige, at det er Løgn naar jeg fortæller Dem hvad der virkelig er sandt, at jeg en halv Time før jeg fik den lille Seddel fra Dem — den kom ved Theetid — havde taget Deres Brev og mine Optegnelser om Deres Disputats frem for endelig at 20 give det saalænge udsatte Svar. Grunden, hvorfor jeg denne Gang har været saa seendragtig, hvad jeg ellers ikke pleier, er nærmest den, at jeg ikke har havt rigtig Tid til at samle mine Tanker i Retning af den Kritik af Taine, som De har ønsket. Havde vi været lidt nærmere den mundtlige Forhandling, da Alt stod frisk og klart for mig, havde 25 det været mig meget let at formulere mine Indvendinger skarpt og klart; da jeg fik Deres Brev, var det mig allerede vanskeligere, og derfor udsatte jeg vel fra Dag til Dag indtil idag min Samvittighed mindede mig og saa Deres Billet gav mig den sidste Impuls. Jeg maa imidlertid forud erklære, at hvad jeg nu kan skrive, neppe bliver 30

noget Fyldestgjørende, og jeg forudsætter, at De har et Exemplar af Deres Bog at disponere over, saa at jeg kan nøies med at henvise til den istedenfor at udføre Citaterne, hvad der vilde tage formegen Tid og Plads.

5 Hvad jeg ved den mundtlige Disputats fremførte imod Taine, var væsentlig Følgende:

1) T.s philos. Standpunkt mangler Originalitet; det er kun en Gjentagelse af den (empiristiske, sensualistiske og) materialistiske Phil. i det 18. Aarh. Dette godtgjorde jeg a) med Hs. til hans Prin-
 10 cip. (Alt reduceres til »Kjendsgjæringer« ∴ til det Reale, og nærmere: til det Materielle. — Love, Aarsager, Typer reduceres hertil. Lov = alm. Kj. = Type = herskende Egenskab = Aarsag = naturlig Gruppe. — — Det Materielle (Kj.) bliver opfattet fra Atomismens Synspunkt som Aggregat [jfr. S. 42]. — Materien bliver passiv,
 15 Væren fortrænger Activiteten [Kraft = Nødvendighed], Combinationen af Elementerne bliver uforklaret. — De Inconsequentser, der i denne Hens. findes hos T., ere netop Materialismens).

b) med Hs. til hans Methode. Denne er den abstraherende Inductions (NB! Definitionen — Slutningen) (»Naturvidenskabens
 20 Methode anlægges paa Aandsvidenskabernes«). — Det Aprioriske fornægtes (S. 243).

c) med Hs. til hans Verdensanskuelse. (Nødvendighed. — Væren. — Udviklingsbegrebet tilbagestrængt).

Jeg paaviste hans Afhængighedsforhold til Baco (S. 38, 91, 217,
 25 228), til Hume (Idealiteten), til Condillac, til Système de la nature (S. 71, 228, jfr. 248).

Jeg sammenlignede hans Stilling til det 18. Aarh. med Mill's og Comte's og fandt hos ham endnu mindre Selvstændighed end hos disse. (Min Opfattelse af Mill kjender De fra mine Forelæsninger).

30 2) Ligesaa lidt som T. har lært Noget af Spinoza, har han lært Noget af den tyske Phil. Denne sidste har ialfald bidraget til at forøge Inconsequenten og Uklarheden hos ham. Taine har Intet

lært af Spinoza. Hans Forhold til denne er det samme som Syst. de la nature's, der ogsaa beraaber sig paa ham, men kun optager fra ham den Anskuelse af Causalsammenhængens Nødvendighed som Materialismen havde givet i sine egne Forudsætninger, — og misforstaaer ham idet det gjør det til et definitivt Synspunkt, der for ham 5 kun var et endeligt og forsvindende. T. har Intet lært af Hegel. — Hvad han faaer ud af dennes Phil., er kun Anskuelsen af Alts Relativitet og af Nødvendigheden. Forh. til H. danner saaledes ganske Analogien til Forh. til Spinoza.

Den tyske Philosophie har ialfald bragt Forvirring og Incon- 10 sequents ind hos ham. Det paaviste jeg a) i hans Opf. af det Organiske (jfr. f. Ex. S. 178), b) af Enhedens Begreb, c) af Substantsbegrebet (benægtet S. 206, 239; bekræftet S. 85, 113, 206, 209, 214, 219); — d) Kraftbegrebet (benægtet S. 206, 233, jfr. S. 135, bekræftet S. 216, jfr. 39, 233, 240); — e) Begrebet Evne (Standpunktet gjør det 15 umuligt, men det anvendes dog), — f) Aarsagsbegrebet (Confusion af Aarsager og Betingelse, jfr. S. 200) — g) Begrebet Fornuft (benægtet som særskilt Evne S. 243 ff., bekræftet som saadan S. 146).

3) Hvad der, indenfor den ensidige Retning, T. tilhører, er eienommeligt for ham, er netop kun hans ualmindelige Inconsequents, 20 Uklarhed og Overfladiskhed.

Overfladiskhed — a) i Begrebsbestemmelsen (se ovenfor); b) i Best. af Methoden, — c) i Anvendelsen af Methoden.

Inconsequents f. Ex. a) i Gjennemførelsen af Læren om den herskende Evne; — b) i Udførelsen af Læren om Geniet (S. 105) — c) i 25 Opf. af Kunstens Fremhæven af den herskende Evne (i Smlg. med Naturens) S. 115. — d) i Best. af Kunsternes Differenti trods den principielle Indifferents. — e) i Opf. af Individets Virken; S. 173 f.

Uklarhed: a) med Hs. til Methoden (Sammenblanden af den abstraherende Induction og den levende Udfoldelse. NB! Forholdet 30 til den formelle Logiks Begrebsopfattelse). — b) med Hs. til Maalet. α) Forsøget paa at finde en Natur-Enhed (S. 40 f.), et forklarende

Høieste (NB. Identitetsaxiomet's Ufrugtbarhed); jfr. S. 212 (»det Heles Formel« — »Den første Idee, det simple Element«, 169. — »frembringende Axiom«, S. 39 — »frembr. Egenskab« S. 44). — β) Umuligheden for T. af, deducerende at gaae »fra det Abstracte til det Concrete, fra Aarsag til Virkning«. T. maa overalt, istedenfor at deducere, supplere ved et uafledet Givet. Derfor maa han faae en Flerhed af første Aarsager, ligesom Mill.

Lovpaavisningen confus. — Abstractionen, som T. er saa begejstret for, bliver i Virkeligheden kun et bestemt Moment i (en bestemt Form for) Analysen.

4) T's Grundanskuelse umuliggjør, naar den gennemføres, al Philosophie, al Æsthetik, ethvert Begreb om det Skjønne.

(Det Almene tilintetgjøres; det Ideelle tilintetgjøres; Bevidsthedens Mulighed tilintetgjøres ved Forudsætningen). »Ubegrændset Sympathie« = Indifferentisme; S. 61, 71.

5) Hvad T. har kunnet præstere, maa derfor, hvor han ikke har glemt sine Principer, blive af kun ringe Værd.

a) Bestemmelsen af det Skjønnes Rangorden. — Ufuldstændigheden i Bestemmelsen (S. 138); Urigtigheden deri (Forvexling af det abstract Almene med det fuldstændigst (concretest) Menneskelige. Forvirring i Anvendelsen af Analogien ml. det Legemlige (NB! den org. Skikkelses, Organismen i Totalitet) og det Aandelige). — NB. S. 144: det Comiske uforstaaet. — Hvor bliver det Lyriskes Plads? — NB! Det for Kunsten utilgængelige Indre.

b) Forklaring af Geniet ved Racen. (I Regelen bestemmes først stiltiende Racens Charakter retrograd ud fra Geniets Eienommelighed, jfr. S. 93, og saa deduceres dette ad Identitetens taologiske Vei. — NB: Raceforskjellen reduceret til »Omstændighederne«, S. 188.

c) T.s Opf. af Historien bliver Fatalisme, psychol. Mechanisme.

d) T.s Deductioner hvile i Regelen paa Subreptioner (NB.

Exemplet med Ernæringen — Opløsningen — Typen, S. 220 ff. — Det Teleologiske, Typens Nødvendighed, tilsneget).

Hvad jeg indrømmede T. var væsentlig hans Betydning som kritisk Kunstner; men jeg urgerede, at hvad han i den Retning har præsteret, var ikke i Kraft af, men tiltrods for hans philos. 5
Theorie. Hans Aand betegnede jeg som et Aggregat.

Her har De nu Materialet til min Kritik. Benyt det nu som De finder det hensigtsmæssigt; fremhæv de væsentligste Punkter — hvad der angaaer Princip og Methode — og tag det bort i Formen, der maa synes en Franskmand brutalt. 10

Løvrigt tilføier jeg kun med Hs. til T., at jeg i disse Dage har faaet hans nye Værk fra Boghandleren, at jeg har beholdt det, og at jeg glæder mig til at læse det rigtig nøiagtigt saasnart jeg er færdig med et engelsk Værk — Spencers principles of psychology — som jeg nu læser og til min Forbauselse læser paa Engelsk uden mindste Van- 15
skelighed.

Det var saaledes den seriøse Deel af Brevet; jeg kan nu med glippende, halvtsovnige Øine gaae over til faits divers. Først maa jeg da fortælle Dem mig selv vedkommende, at jeg har det godt; at jeg venter med det Allerførste at faae min Udnævnelse til Prof. Ord., og 20
saa, hvad der ikke staaer i nogen stræng Sammenhæng hermed, at jeg endelig har ladet mig photographere, og at De skal faae et Exemplar sendt, saasnart jeg faaer et fra Photographen. Min Bog om Phil.s Hist. har faaet en meget udførlig og meget velvillig Anmeldelse af Heegaard i Scharlings Tidsskrift. Sch. har som Modgift til- 25
føiet en Anmærkning, i hvilken det er lykkedes ham paa et mærkværdigt lille Rum at faae sagt en mærkværdig stor Masse Dumheder. Han er et sjældent Exemplar af naiv bestialsk Selvfornøiethed.

I mit Hjem er der blevet betydelig hyggeligere siden jeg har faaet en ny Huusbestyrerinde. Hun er en net og vakker Pige, en stor Con- 30
trast til det gamle Orgelværk, jeg sidst havde. Johannes og min lille Pige ere flinke og raske.

Pingel har besøgt mig en Aften for ikke længe siden efterat jeg havde opsøgt ham i hans Hjem og indtrængende opfordret ham til at krybe ud af sin Hule engang imellem. Han er elskværdig som altid og forbauser mig som altid ved sin megen og dygtige Viden. Jeg føler
5 mig tidt som en »ulærd Djævel« i hans Selskab.

Gabriel Sibbern, den Hædersmand, seer jeg aldrig. Han har, som De maaskee veed, ikke besøgt mig siden Heegaard blev ansat ved Universitetet. Nu, da den Gamle har faaet sin Afsked, seer jeg ham vel endnu mindre. Den Gamle skal forresten, efter først at have
10 brummet noget, tage Sagen ganske gelassen.

Det glædede mig ret, at Consistorium var skikkeligt imod Dem med Reisestipendium. Naar nu Ministeren ogsaa er det, saa vil De jo kunne gjøre en smuk og behagelig Reise. Bliv ikke saa længe i Paris, at De bliver for meget fransk. Forlæng hellere Deres Ophold i Syden.
15 Lær at lukke Øinene ret op for Kunsten og for et ukunstlet Menneskeliv, og faae derigjennem Friskhed og Spændkraft til, naar De kommer hjem, uden at blive en Bogmand, at gjøre rigtig alvorlige Studier i den Retning, De er kommen noget for meget bort fra i de sidste Aar. Husk paa, at vi vente noget Alvorligt af Dem, i Forelæsninger og i
20 Skrifter. Det kan De ikke ret lære i Paris; hvad De der kan lære, har De allerede det Meste af.

Har De seet Molbech? Han kom dog endelig saavidt, at han i Mellemtiden mellem to Ubestemtheder fandt Tid til at lade sig bestemme til at tage til Paris. Bare han nu ikke bliver der med det
25 Samme i Mangel af Noget, der kan bestemme ham til at reise hjem igjen. Hils ham fra mig naar De seer ham.

Hils ogsaa fra mig hos Pagellas naar De kommer der. Eller skyer De maaskee i dette Øieblik at komme der for ikke at opfriske en smertelig Erindring. Jeg læste med Sympathie hvad De skrev til
30 mig; det er ikke svært at sympathisere med hvad der anslaaer Strænge i Ens eget Livs Erindring.

Nu er det silde og jeg er træt; jeg maa derfor slutte. Det falder mig

ind, at jeg, ved at lade Brevet ligge en Dag over, kan faae en Photographie færdig og sende Dem den med det Samme. Det vil jeg saa gjøre. Lev saa vel, kjære Ven! Vær ikke gnaven over min Seendragtighed med at svare; Deres Brev glædede mig meget, og det gjøre Deres Breve altid. Saa Godnat!

Deres

5

H. Brøchner.

70. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

Paris

6. Juli [1870].

Kjære Hr. Professor!

Jeg modtog for en Uge siden et Brev fra min Moder, hvoraf jeg 10 saa at De har været saa venlig at besøge hende; jeg kan tænke, De undrede Dem over min lange Taushed. Mine Dage her i Paris have været saa aldeles optagne, at jeg kun om Natten har kunnet finde nogen Tid til at skrive stadige Breve til mit Hjem. Da jeg desuden uophørligt har modtaget en meget stor Correspondance, undertiden 15 af en saa latterlig Art som Anmodning om Gjennemlæsning af Manuscripter, Tragoedier o. s. v. eller om venskabelig Anmeldelse i danske Blade, hvilket alt krævede hurtigt Svar, har jeg maattet iagttage Taushed overfor Dem jeg stod nærmest. Saaledes har jeg først igaar skrevet mit første Brev til Jul. Lange. Lad mig først takke Dem 20 meget for Deres Brev, det udmærket vellykkede Portrait og de tilsendte Notitser. Jeg meddelte Taine dem, men nærer nogen Tvivl om hans Evne til at forstaae eller tilegne sig det Sagte. Af hans store Bog, der senere udkom, vil De jo nu have Leilighed til at see, hvorledes han søger at forme sine Anskuelser til et Hele. — Jeg veed, det 25 var Deres Ønske, at jeg denne Gang skulde overspringe Paris. At jeg er bleven her indtil nu (jeg reiser imorgen til London) har sin Grund i den store Tiltrækning Frankrig har for mig, og i den sikre Følelse jeg har af, at jeg her netop kan lære overmaade Meget. De tager feil, kjære Hr. Professor, naar De troer, at det, jeg kan lære her, det kan 30 jeg omtrent. Her er en meget levende litterær Bevægelse, og jeg kan

ikke andet end troe, at denne Bevægelse er Europas centrale. Min Moder har vist fortalt Dem, at jeg kom meget i Philarète Chasles' Hus. Den gamle Mand har vist mig meget Venskab og han er et levende Repertorium angaaende al nyere fransk Litteratur- og Personalhistorie. Tilmed livlig og hurtig som en Yngling trods sine 5 73 Aar. I dette Hus kommer ogsaa en stor Mængde Fremmede (Nordamerikanere, Mexicanere, Negere o. s. v.) og Franske. Jeg tænker, min Moder paa min Anmodning sendte Dem en lille Skizze af en Samtale med Renan, som jeg en Dag sendte hjem. Hans Kone, 10 som jeg ogsaa har gjort Bekjendtskab med, er en meget dannet Dame, Tydsk født; hun deler alle hans Interesser og har fulgt ham paa alle hans Reiser. Taine har vedblivende været meget hjertelig imod mig og givet mig mange nyttige Vink. Jeg besøger ham undertiden paa hans Svigerfaders Landsted i Châtenay nær ved Seaux. 15 Næsten alle de Meninger jeg har om fransk Litteratur og Cultur forkastes af mine franske Bekjendte. En Dag, da jeg havde forfattet en lille Skizze over dens Historie i dette Aarhundrede og vekselsvis præsenterede Taine, Renan og Chasles mine Ideer, vare de alle enige om — at forkaste dem, men af meget forskjellige Grunde. Jeg fik 20 imidlertid saaledes at høre, hvorledes de selv tænkte sig Sagen, og da jeg altid hører med mit alleropmærksomste og meest lydhøre Øre, profiterede jeg meget deraf. Dog kjender jeg enkelte Retninger i deres Litteratur nøiere end de selv og har desuden et større Felt til Sammenligning. — Theatret gjør mig vedblivende usigelig megen Glæde. 25 Jeg har tilbragt mangan Nat søvnløs i Ekstase efter de mange ypperlige Forestillinger. Veed De at jeg engang opnaede at see Ristori som Lady Macbeth? Der er mange Stykker, i hvilke jeg kjender næsten hver Betoning lige saa nøie som Skuespillerne. Jeg betragter det at see Comoedie her som en af de ædleste Nydelser i Verden. 30 Jeg beder Dem med Hensyn til Paris ei for meget at rette Dem efter hvad Prof. Molbech, naar han kommer hjem, fortæller Dem derom, heller ikke at tage for meget Hensyn til hvad han muligt vil sige om

mig og min Kulde mod ham. Vi kunde ei ret komme ud af det sammen. Han var uophørligt misfornøiet til det Yderste, beklagede sig over Alt, over Veiret, over sin Helbred, over hver mindste Ubehagelighed, som hændte ham. Alt syntes ham her slet og ringe. Han gik saa vidt at han i Anledning af den i Sandhed glimrende Salon 5 iaar (hvor der naturligvis var en Mængde slette Stykker man ei behøvede at see paa) kom til det Resultat, at den danske Malerkunst dog stod sjældent »smukt og samlet« i Smlgn. med den franske — en efter min Mening bundfalsk Dom. Han lod undertiden sin Misfornøielse gaae ud over Thomsen og mig — ikke gennem Dadel, men 10 gennem Smaaplagerier om endelig at være sammen med ham og Sligt; trak vi os nu tilbage var han vred paa os derfor og tog os det ilde op. De maa endelig ikke sige til ham hvad jeg her skriver; jeg siger det kun for at retfærdiggjøre mig, ifald han muligvis skulde klage over Thomsen og mig. Han var bestandig elegisk i Anledning 15 af vor Tværhed. Han tager nemlig slet intet Hensyn til Aldersforskjellen og mens han tiltaler os som Kammerat, vil han dog selv stedse behandles som den ved Alder og Stilling superieure. Dog nok herom; De veed vel selv, at han ei er let at omgaaes og ikke meget tilfreds af Natur. V. Th. tager hjem til Danmark imorgen. Han har 20 været mig til uendelig megen Glæde; det er umuligt at finde en mere fortræffelig Ven og Kammerat. Vi erfarede jo nyligt at han ei var indstillet til Ministeriet, og han har brugt sine Penge op. Jeg havde haabet at faae ham med mig til London; han vilde have været mig med mit slette Engelsk en stor Støtte der; men jeg har nu maattet 25 opgive dette.

Jeg havde i forgaars Formiddag, som jeg sad bedst, et Besøg, der overraskede mig meget, men paa en behagelig Maade. Det bankede frygtsomt paa min Dør. Jeg sad i Skjortearmer, gik da hen og trak min Jakke paa og lukkede op. Udenfor stod en aldrende, høi, mager 30 Mand med en lang sort Frakke knappet om Livet. Han tog sin Hat af, bukkede for mig og sagde: »Mr. Brandes?« Jeg bad ham træde

inden for og tænkte: det er Uhrmageren som vil trække Uhret op. Jeg ventede ham nemlig. Derpaa siger Manden med den samme dæmpede sagte beskedne Stemme: »Je suis Stuart Mill.« Jeg blev tilgavnens forundret og meget fornøiet. Han havde fra Avignon sendt
5 mig flere smaa Bøger og Breve; nu var han paa Gjennemreise hjem, blev kun den ene Dag i Paris og kom at see til mig. De kan tænke jeg blev meget rørt, han blev 2 Timer hos mig og vi talte om alt Muligt. Han har en sjelden Adel over sin Person. Han udtrykker sig med stor Bestemthed men med en mageløs Beskedenhed. Det er en
10 hel anden Type end disse Franskmænd. Man føler ved første Ord, at der er ikke Falsk skabt i ham. Vi talte først om Kvindesagen, for hvilken han øiensynlig er mere lidenskabelig end for noget andet Spørgsmaal, dernæst om engelsk og fransk Philosophi, om Danmark, om Frankrigs politiske Personligheder. Han talte med stor Varme
15 om Danmark. Han boer i Avignon, fordi hans afdøde Kone ligger begravet der. Han talte meget om hende, og med Tilbedelse, i lignende Udtryk som dem, der findes i Indledningen til den lille Afhandl. i hans Dissertations, der er af hende. Han sagde: det bedste i alle mine Skrifter er af hende, baade Ideerne og hele Stykker. Jeg
20 sagde (lidt paa Dril): »ogsaa i Logiken?« Han sagde: Nei den skrev jeg, før jeg var gift. Jeg tænkte: det var heldigt. Han taler Fransk ganske rigtigt med med fuldstændig engelsk Accent. Han sagde mig at han havde lært det Fransk han kan derved, at han havde tilbragt sit 15de Aar i Frankrig. Jeg fulgte ham en hel Fjerdingvei
25 tilbage til hans Hotel. Han vilde helst gaae tilfods og var og gaaet herhen. Dog er han øiensynligt ei stærk. Han halter lidt naar han gaaer, og han har uafadeligt nervøse Trækninger i sit Ansigt. Hans Hud er skjær som et Barns, Øinene stærkt mørkeblaa og meget klare. Næsen stor, krum og smal. Panden høi og hvælvet med en Knude
30 over det venstre Øie. Han forandrer slet ikke sit Ansigts Træk, naar han taler, og smiler næsten aldrig. Kun een Gang lo han lidt, da han talte om et Mirakel, der for nyligt var mislykkedes for Pius den 9de.

Jeg nævnte en Sætning i hans Dissertations om Frankrig, som jeg sagde, jeg fandt var usand, og istedenfor at være paastaaelig som Renan f. Ex. er det, sagde han: »De har Ret; men den var den Gang jeg skrev den sandere end den er nu.« Han inviterede mig til sig i Blackheath og opskrev vidtløftigt hvad Vei jeg skulde tage til ham; tillige bad han mig sende ham et Par Ord Dagen forud, at han kunde være hjemme. 5

Jeg har her en stor Mængde Tilbud for Fremtiden om at skrive i Blade og Tidsskrifter. De unge Redacteurer er meget begjærlige efter at faae fat i en Skandinav. De Iagttagelser jeg har gjort med Hensyn til de Organer som repræsentere la jeunesse des écoles, falde alle sammen i, at Ordførerne mangle alt Maadehold. Baade »la libre pensée«, »l'Athée« og de øvrige Blade af denne Farve gjøre kun Borgerne frygtsomme. Derimod er her fortrinlige philosophiske Tidsskrifter. Især »l'année philosophique« udgivet af F. Pillon. En Afh. deri af Renouvier (Fører for den kritiske Skole, Kantianer) indeholder den bedste franske Refutation af Comte. For nylig stiftedes her et nyt Blad for Studenterne, »l'Impartial«; det begynder med 5000 Abonnenter, V. Hugo staaer bag ved. Redacteuren Marc de Rossiény som jeg kjender fra Chasles Hus overhænger mig meget. Det skulde være Organ for alle philosophiske Meninger. Kun maatte ei optages Forsvar for nogensomhelst aabenbaret Religion. Alt tegnede paa det Bedste da Redactionen »den upartiske« pludseligt erklærer sig for positivistisk og radical, samt overøser Anderledestænkende med Haan. 10 15 20 25

Fra Pagellas mange varme Hilsener. Jeg har paa Slutningen indført V. Thomsen der (og hos Chasles). — Saa snart Sommerheden er ovre gaaer jeg til Italien.

Og lev nu vel, kjære Hr. Professor, tag ikke min lange Taushed fortrydeligt op og kys Deres Smaabørn fra mig. Jeg tænker De har nu ogsaa den lille Pige hos Dem. Vil De engang sende mig nogle 30

Linier, beder jeg Dem sende Deres Brev til min Moder. Jeg kan ei godt nu opgive en Adresse.

Deres bestandig hengivne

Georg Brandes.

5 71. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

15. Aug. 70.

Kjære Hr. Professor!

Inden jeg nu anden Gang forlader Paris for at begive mig over Schweiz til Italien føler jeg en Trang til at gjøre Dem bekendt med hvad jeg har foretaget mig siden jeg sidst skrev, og især til at meddele
10 Dem, hvor overordentlig glad og tilfreds jeg er med den Maanedstid jeg tilbragte i England. Jeg oplevede der i kort Tid saa Meget og berigede mig med saa mange store Indtryk, som en Reise ellers kun pleier at forskaffe i meget længere Tid. Den store Nyhed, som naaede mig der, kom mig ikke overraskende; da jeg reiste fra Paris, var man
15 forberedt paa Krigen. Jeg har længe været paa Nippet til at tage hjem til Danmark, som jeg frygtede skulde være ubesindigt nok til uden videre at tage Frankrigs Parti, og jeg vilde i saa Fald være Soldat; men under de nuværende saa sørgelige Omstændigheder maa det vel ansees for usandsynligt, at vi skulde bryde vor Neutra-
20 litet med mindre Preussen selv tog Anledning af Et eller Andet til at erklære os Krig. — Jeg har nu her oplevet bevægede og smertelige Dage, som jeg neppe nogensinde vil glemme. Idag er Efterretningen om Kampen ved Longeville naaet hertil; Keiseren maatte jo helst see at have noget Godt at meddele Befolkningen paa denne Dag;
25 han staaer paa meget, meget svage Fødder. Iøvrigt er jo dog det meste af det Haab, man hjemme satte til denne Krig nu feiet bort, den har antaget Charakter af Forsvar istedenfor af Angreb.

Det var en stor Begivenhed for mig første Gang at faae London at see. Jeg var først ene og kunde jo ei stort af Sproget; men Eng-
30 lændernes gjennemgaaende Høflighed og Elskværdighed, hvorom

jeg var langt fra at gjøre mig nogen Idee lettede mig de elementære Vanskeligheder, og allerede paa mit Opholds anden Dag traf jeg til mit Held paa British Museum en ung Dansk, med hvem jeg nogle Gange har redet ud af Byen, og som kom hen og tiltalte mig som gammel Kammerat fra Rideskolen; han hedder Carl Bech (cand. 5 jur.). Da han havde været længere Tid i London og havde sin Tid til sin Raadighed førte han mig de første 14 Dage godt omkring. Jeg regner det til de største Nydelser i mit Liv at have seet Nationalgalleriet, som jeg af al Evne studerede. Der findes saadanne Mesterværker af italiensk Konst (især Titian og Correggio) som neppe i Paris. 10 I ethvert Fald er jeg nu saa vidt i min Konstbetragtning, at jeg ved enhver Maler husker Alt, hvad jeg før har seet af ham, og saaledes indfører det nye Konstværk i aabne Rammer. Længe studerede jeg ogsaa den deilige Malerisamling i Dulwich og jeg var 2 Gange i Hampton Court. I Kensington Museet saa jeg Raphaels Cartonner 15 og for første Gang en Afstøbning af M. Angelos David, der gjorde et dybt Indtryk paa mig. Endelig lærte jeg jo i British Museum den græske Konst at kjende i Originalerne bedre end man noget andet Sted i Verden kan studere den. Jeg gjorde mange Udflugter, en til Greenwich, en til Oxford, hvis gamle Collegier have et Præg af 20 Ærværdighed, som intet Universitet jeg har seet, og adskillige til Blackheath, hvor Stuart Mill boer. Jeg har nu haft mange gode og lærerige Samtaler med ham. Vi have næsten kun talt om Philosophie, og Alt hvad han siger har forekommet mig værd at høre paa, originalt og friskt trods hans Alder. Jeg har endog vovet ikke faae lange 25 Disputer med ham. Han var altid meget venlig og sagde: Det er en Metaphysikers Pligt at høre paa Indvendinger. Da Meget af hvad jeg kom frem med, ei lod sig besvare i Korthed, forærede han mig en hel Del store Bøger hvori han mente Spørgsmaalene vare bedst behandlede. Han taler med stor Respect om sin Fader James Mill, 30 hvis Analysis of the human mind han har forært mig; ellers sætter han mest Pris paa Bain, Spencer (især i dennes første Periode) samt

Taine, af hvis nye Bog han har skrevet en meget imødekommende lille Anmeldelse i Fortnightly review. Han kan næsten ikke Tydsk og kjender de store Forf. kun gjennem Oversættelse. Hegel kjender han kun gjennem en Fremstilling af den engelske Hegelianer Sterling, 5 han har intet Ord læst af ham selv nogensinde. Til min Forbauselse erklærede han kort og godt Hegels Philosophie for — Nonsens, og da jeg, saa godt jeg formaaede, sagde ham, hvormeget jeg selv personlig føler mig Hegel Tak skyldig, var han dog saa god at indrømme, at der kunde findes noget Lærerigt i Applicationerne af Hegels Meta- 10 fysik men i sin Fordømmelse af selve Principerne vilde han paa ingen Maade forandre Noget. Han tog fat paa Systemets Udgangspunkt: Væren og Intet, og efter i nogen Tid at have discuteret det, udbrød han: hvor kan De mene, at man kan naae til noget Godt, naar man begynder med saadanne Sophismer. — Mine Samtaler 15 med ham have for mig personligt den Betydning at de have skjærpet min Lyst til at give mig i Kast med philosophiske Problemer i en meget høi Grad; jeg sagde tidt til Mill: »Jeg har ei tænkt nok over det eller det«, jeg brænder efter ikke mere at behøve at give slige Svar; men paa selve Reisen har jeg ei Samling til at tænke; jeg 20 behøver dertil stor Ensomhed og Ro. Om Politik kom jeg naturligvis til at tale flere Gange med Mill. Som alle Englændere og navnlig næsten hele Pressen var han meget vred paa Frankrig for Fredsbruddet. Uheldigt forekommer det mig især at have været, at Napoleon greb saa daarligt et Paaskud. Jeg omgikkes meget en italiensk 25 Familie ved Navn Gallenga, der stod i nøie Brevvexling med Prim. Man kunde af Prims Breve see, at det ei i mindste Maade var hans Agt at gjøre Keiseren imod ved Valget af Prindsen. Han havde halvt om halvt hans Bifald, da man paa eengang greb Spørgsmaalet som Paaskud. Gallenga er en af Redacteurerne af Times udenrigske 30 Politik. Det er ham som var i Danmark 1864 og gjorde Tilbagetoget med fra Danevirke. Jeg havde et Brev til ham fra Adam Hauch. Naar jeg undtager Pagellas, er jeg ingensteds bleven modtaget som

der. Han er en rig, lykkelig, begavet Mand; hans Kone, en Engländerinde, er et glimrende Hoved og særdeles kundskabsrig og de har de sødeste Børn. Fra det de saa mig, taalte de neppe at der gik een Dag uden at de havde mig til Frokost eller til Middag. Gallenga var som næsten alle Italienerne meget forbitret paa Keiser Napoleon, 5 og hans Artikler i Times (han skrev een lang Artikel hver eneste Dag) var af de heftigste. Han sagde inden Krigens Udbrud, hvad har vist sig at være sandt: Lad Franskmændene vogte sig; deres Generaler ere Soldatergeneraler, saa godt som avancerede fra Geledet og uden virkelig taktisk Dannelse; de have seiret i Soldaterslag, 10 hvor det enkelte Corps Bravour gjorde Udslaget. Tydskerne ere Cabinetsgeneraler og Moltke har aldrig draget sin Kaarde ud af dens Skede; men han er et taktisk Geni. Jeg mærker overalt, at det især er den Insult mod Italien, at Østerrig afstod Venedig til Frankrig, som foruden Besættelsen af Rom, den tvungne Kamp mod 15 Garibaldi og den Menneskenaturens medfødte Utaknemmelighed gjør Italienerne saa vrede paa Frankrig. — Jeg maa endnu tilføie, at jeg i en ægte engelsk City-Familie saa Kjøbmands-Raseriet mod Krigen, Kjærligheden til Pengepungen skjult under Kjærligheden til Humaniteten incarneret i en meget kraftig Type. 20

Af alle Bygninger jeg saa i England syntes jeg bedst om Krystalpaladset i Sydenham; jeg var 2 Gange der en hel Dag. Især forekommer Efterligningerne af de forskjellige Landes og Tiders Bygningskunst mig ubeskrivelig interessant. Og hvilke Planter findes ikke der! Der saa jeg første Gang i mit Liv Bregner som store høie 25 Træer med tyk Stamme. Saadanne Drivhuse som der og i Kew (nær ved Richmond) har jeg ingensteds seet. Jeg har med eet Ord medtaget de bedste Minder om denne store By med dens over- og underjordiske Jernbaner (de sidste kjørte jeg især bestandig paa) og alle dens Respectable. I Begyndelsen var jeg nok arrig naar jeg paa 30 en Restauration maatte vise mig saa beskeden og taalmodig overfor den afmaalte, kjoleklædte Gentleman, der viste mig den Velvillie at

varte mig op; men efterhaanden kunde jeg ei lade være at beundre den Respect for den individuelle Selvstændighed, der har formaaet selv at hæve en Stand, der som Opvarterens paa hele Continenten er en Slags utaaelig Slavetilstand, til saa megen Værdighed, at man
5 i England næsten kunde gribe til den Tilflugt at blive Opvarter uden at fornedre sig. Et andet af de nationale Træk, der i høi Grad falder den Fremmede i Øinene er Kjærligheden til al Slags Sport. Man seer i Hydepark ældgamle Cavalerer og ganske unge Piger paa fnysende Heste; ja Kjærlighed til Heste gaaer saa vidt at Omnibuskudskene i
10 London ere fuldkomne Herrer, med sort Silkehat og Handsker, meget agtede Folk, blot fordi de stadigt give sig af med Heste. Herrerne ved Siden af dem (den bedste Plads er der) tale med dem som Ligemænd og det er i London altid Kudsken, der holder Con- ducteuren og behandler ham som Domestique. — Jeg behøver ei
15 at sige, at jeg saa alle Mærkeligheder. I Begyndelsen var jeg endog efter min Sædvane saa optaget, at jeg ei kunde sove om Nætterne. En af de sidste Dage overværede jeg i Parlamentet en interessant og lang Discussion mellem Gladstone og Disraeli, de to jeg netop aller- helst vilde høre og see. De see ud som Repræsentanter for to mod-
20 satte Racer; thi D'Israeli har et aldeles jødisk Physiognomie.

Bladene ville, naar De faaer dette, omstændeligt have beskrevet dem alle Bevægelserne her i Paris. Jeg var hos Taine faa Dage før Ulykken ved Reichshoffen; under den almindelige Ophidselse og den pinlige Hovmod, der gik forud for Nederlaget var han den
25 eneste Franskmand jeg har talt med, som var meget bedrøvet over Krigen og ansaa den for en uhyre Ulykke. Han kom lige fra Tydskland og havde knyttet Forbindelser der. Han sagde: Alt hvad vi have arbejdet paa en god Forstaaelse med Tydskland, falder nu sammen, og selv uden dette, naar jeg betænker, hvad det koster for
30 Møie at føde et Menneske, ernære, opdrage det, udruste det med Kundskaber o. s. v. og saa tænker at alt dette kastes hen som en Bunke blodigt Kjød, saa sørger jeg. Meget talte han naturligvis ogsaa

om Prevost-Paradol. Jeg mødte ogsaa Renan paa Gaden; han tog min Haand og trykkede den mellem begge sine. Han var rent fortvivlet. Han gik en Timestid med mig og spadserede. Han havde været imod Krigen fra den første Time. De veed han var nordpaa med Prindsen. Den første Efterretning naaede dem i Bergen. Men 5 de seilede videre til Tromsøe, da de ikke kunde troe det muligt, at det vilde blive Krig. Der fik de nye Depecher, men Prindsen vilde endnu ei troe det. De besluttede i et kort Raad at gaae til Spitzbergen, da de desuden havde saa stor Lyst til at see Isen; men samme Morgen tidlig Afreisen var bestemt kom den afgjørende Depeche. Prindsen 10 rakte den til Renan med de Ord: »Voici leur dernière folie; ils n'en feront pas d'autres«. Han betegnede alle de nu Regjerende i det nye Ministerium som »coquins, imbéciles, voleurs et assassins« og han fraadede naar han talte om Ollivier.

Jeg seer, jeg maa afbryde, jeg tager Undervisning i at skrive Fransk 15 og maa bort. Kun to Ord endnu, kjære Hr. Professor. Jeg har ei Tid at læse dette igjennem, undskyld derfor Feilskrifter og sligt. Jeg reiser om en Uges Tid herfra, jeg kan derfor endnu ei opgive dem nogen Adresse. À bientôt donc. Eller vær saa venlig om nogen Tid at lade Dem min Adresse opgive af min Familie. Jeg havde endnu meget at 20 skrive, især om hvad min Moder har skrevet mig til, at De staaer i den Mening at en eller anden »lille Kreds« i Kbh. fordærver mig med altfor megen Velvillie, jeg forsikrer Dem paa min Ære at ingen Mening kan forekomme mig mere besynderlig. Jeg kan med Sandhed sige, at det ei er »Beundring« af nogen nok saa lille Kreds, der har 25 fordærvet mig, ifald jeg er fordærvet (jeg haaber ei redningsløst); thi jeg har mødt megen Uvillie og megen Dumhed, men saare liden Godhed, som har holdt en Smule ud. Dog herom en anden Gang.

Deres hengivne

G. Brandes. 30

P. S. Gaston Paris (som jeg ikke kjender) har skrevet et Par venlige Ord om mig i Revue critique.

72. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

Milano

Kjære Hr. Professor!

d. 16de Sept. 70.

Det er efter et gammelt Løfte jeg inat sætter mig til at skrive til Dem. Det er sent og jeg vil forsøge denne Gang mod Sædvane at
5 være kort. Lad mig først sige Dem, at det er min Moders Skyld ei min, at De ei for en Maaneds Tid siden fik sendt et — nu forældet — Brev til Gjennemlæsning, som skildrede en Middag hos Philarète Chasles og derigjennem Stemningen under Krigen.

Jeg tilbragte et Par gode Uger i det friske Schweiz ved Genfersøen
10 og ved Foden af Mont-Blanc. Jeg fik ei seet denne Del af Landet, da jeg forrige Gang var der i en Sommerferie. Deiligst af hele dette Parti forekommer Vevey mig at være. Meget mærkeligt synes det mig at det netop er fra denne Del af Europa Rousseau dukker op med de tidligste Naturfølelser i den nyere Tid. Ogsaa har han jo i
15 den nye Heloise henlagt sin Scene her. Jeg besteg fra Chamonix af la mer de glace. Skuet af hele denne Egn er styrkende og deiligt. Saa gik jeg med den mærkelige nye Jernbane over Mont Cenis. Jeg veed ikke om De kjender Passet ved Bjergfæstningen Bramans med dens 8 Forter. Det er værd at see kan De troe. Der er ogsaa nogle
20 Afgrunde, som i fortrinlig Grad besidde den saa særegent respectable Egenskab jeg siges at mangle (Dybde), og nogle Bjergstrømme, som have vasket sig. Dog jeg vil skaane Dem for al Reisebeskrivelse.

Saa kom jeg til Turin efter at have tilbragt en Nat i Susa og blev som De kan tænke efter min Beskaffenhed høist overvældet af det
25 første italienske Indtryk. Den milde Varme, de sorte Slør istedenfor Hatte paa Damernes Hoved, Gardinerne foran Buegangene, det nye Sprog o. s. v. det slog sig paa Nerverne. Jeg lagde den første Dag forgjæves mit Kort hos Blanchettis, de var paa Landet. Men næste Morgen kom B. flyvende op paa mit Værelse, knugede og kyskede
30 mig paa sin Italiensk og forbandede sig paa ei at ville forlade mig saalænge jeg var i Turin. Jeg spiste Frokost der, gjorde Bekjendtskab med Svogeren Valentino, der synes mig noget almindelig og tog saa

ud med paa Landet, hvor Mme Blanchetti var. Hun opholdt sig i den lille By Alpignano hos Blanchettis rare og elskværdige Søster, der er gift med en brav, jævn, utroligt gjæstfri Mand. Han hedder (meget pragtfuldt) Buglioni di Monale. Der blev jeg da modtaget — langt over Fortjeneste, som en Ven, som en Søn af Huset, hvad skal jeg sige. Jeg maatte ligge der om Natten. En Seng med Silkebetræk og en snehvid Nathue paa Hovedgjærdet. Tvunget til at spise mig meer eller mindre tildøde i en 15, 16 italienske Landretter og Druer og smaa røde og store grønne og endnu mange flere Frugter med utrolige Navne. Jeg blev der til næste Formiddag Kl. 12. Men tog paa Indbydelse derud igjen næste Dag og fortsatte samme idylliske, forkjælede og med Hensyn til Druefortæring bakchantiske Liv. Jeg kom til at holde hjerteligt af mine nye Bekjendte.

Det første Mme Blanchetti spurgte mig om, da jeg kom, var med en vis halvdulgt Ængstelse, hvorfor De ei havde svart paa det Brev hendes Mand havde sendt Dem, om De ei havde modtaget Portraitterne o. s. v. Meningen var: Hun har som De veed havt en meget haard Sygdom, der varede 3 fulde Maaneder. Hun var absolut ude af Stand til at føre en Pen. Hun har nu faaet en dødelig Angst for at De skal troe, at Nogetsomhelst stak under den Omstændighed, at hun ei selv svarede Dem. Men derom er Intetsomhelst. Hun ønsker kun at De skal komme til Turin i Besøg (eller til Rom, hvis Alt gaaer som vi haabe; thi da flytter B. til Rom). Hun har givet mig nogle Evighedsblomster til Dem og jeg skal see ærligt at stræbe efter at bringe Dem dem i nogenlunde uknust Stand. Men jeg beder Dem ei rive Hovedet af mig, hvis det mislykkes. Sygdommen har vel taget lidt paa hende, men det føles dog næsten ikke og jeg har efter 4 Aars Forløb næsten slet ikke kunnet see nogen Forandring. Hun er meget lykkelig. Jeg troede det ei første Gang jeg kjendte hende; men nu er det blevet mig klart. Hun er munter, spøger og leer bestandig. Deres ydre Kaar ere ogsaa gode. B. siger mig selv, at han er en velhavende Mand. De beboe en stor meget smuk Leilighed i Turin. I Paris vilde

den koste 8000 fr. i det mindste. De have den for 2000. Kun Opgangen er slet. Jeg troer B.s Banquierforretning gaer meget godt. Han er øiensynlig tilfreds og let i sit Sind. Vil De høre min gjentagne Dom om ham. Det er en af de mest forstandige, retsindige og dygtigst
5 anlagte Fremmede jeg har kjendt. Man kan ikke sammenligne en Mand som Pagella med ham. Han er alvorlig, foragter, hader og spotter alt Skin. Saa streng som De er, og som De især i dette Tilfælde vilde være, troer jeg De, naar De lærer ham at kjende, vil sige: Det er en brav, ligefrem, hæderlig og kløgtig Mand. Jeg har
10 haft saa mange Samtaler med ham om alskens Ting, at jeg kan sige det uden Overdrivelse. Han holder ganske overordentligt af Mme Blanchetti. Han vil meget gjerne see Dem hos sig og anseer det for en sikker Ting, at De snart kommer. Det forstaaer sig at Mme B. uafbrudt kom tilbage til at spørge til Dem. De maa endelig saasnart
15 De faaer dette stille hendes Uro, ved at sende hende to, tre venlige Ord. Hun savner øiensynligt et haandgribeligt Vidnesbyrd om at De ei troer hendes Sygdom var opdigtet eller ubetydelig. Jeg rev mig med Besvær løs fra Turin. Saa kom jeg hertil igaar imorges, til denne By med det hvide Marmor mod den mørkeblaa Himmel, jeg seer
20 hele Tiden dette blaahvide for mig. O hvilken lykkelig By! og hvilke smukke Mennesker! — Jeg har allerede seet La Brera-Samlingen om og om, la Scala, alle Gader og Passager, Freds-Buen, St. Ambrogio-Biblioteket og St. Ambrogio Kirken, en Maleriudstilling af moderne italiensk Konst, Leonardos Nadver og m. m.

25 Efter en kort Græmmelse jeg havde igaar paa Grund af enkelte Sorger, paa Grund af Breves Udeblivelse og den Melancholi Ensomhed undertiden medfører for en selskabelig Natur som min, føler jeg mig idag i en Stemning der ganske svarer til det Hvide mod det Mørkeblaa. Jeg har skrevet Noter foran Malerier og Sculpturer hele
30 Formiddagen. Opad Aften følte jeg mig glad som en Konge og let som en Konge uden Land og ud paa Natten begyndte jeg at føle mig helt lykkelig.

Jeg glæder mig — skal jeg betro Dem det — jeg glæder mig rasende, umætteligt til at see Parma, hvorhen jeg tager herfra. Jeg har en saadan Lidenskab for Correggio at jeg indbilder mig at skulle føle et helt Fremskridt i min Dannelse ved tilgavns at lære ham at kjende. Og saa — det er sandt, jeg glemte det i min Glæde. Jeg 5 maa jo hjem, jeg har ingen Penge. Om en 6 Uger har jeg brugt hver Skilling af det Lidt jeg havde. Den nedrige Regjering, der ei synes at begribe, hvor ringe en Understøttelse 200 Rdl. er, og hvor vigtigt det er for Sjælland, Fyen, Laaland og Falster ikke at tale om Jylland og Amager at jeg fortsætter min Reise og graver mig ned i 10 Rom — har ei givet mig en Skilling. Jeg havde meget meer at sige, men Kl. er 2.

Lev vel for denne Gang, kjære Hr. Professor. Skriv mig engang til til Rom. Jeg har allerede et Par Ord tilgode. Indlagte Blade ere til Dem fra Mme Costanza.

Deres hengivne 15
G. B.

Jeg bad Moder spørge Dem, om De ei kunde opfinde et Middel, Stipendium ell. lign. til at forlænge min Tilværelse hernede.

73. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*
Kjære Brandes!

Kjøbenhavn, 20
den 20. Septbr. 1870.

Igaar fik jeg fra Deres Moder Deres Adresse i Florents opgiven; jeg kan da nu tænke paa at besvare Deres to Breve, som jeg for længe siden burde have bragt Dem min Tak for. Men hvem har i denne Tid ret kunnet tænke paa at besvare Breve? De uhyre Begivenheder, 25 de overvældende, sørgelige Indtryk, have saaledes optaget mine Tanker, at jeg med Nød og neppe har kunnet faae Samling til at udrette hvad jeg skulde udrette. Jeg har skudt Forberedelserne til min Pligtgjerning ud saalænge som muligt, og maa nu daglig udføre hvad der daglig skal anvendes. Jeg har levet under Indtrykket af, at 30 have været Tilskuere ved Begivenheder, verdenshistoriske som ingen

af de mange, jeg har oplevet; følgerigere endogsaa end de, der skete kort før min Fødsel, da den store Keiser og hans store Værk paa een Gang faldt. Denne Gang bliver Spørgsmaalet afgjort om de to store Racers Hegemoni, og det bliver afgjort for længere Tid end jeg kan
5 opleve. Og den Race, der seirer, er den, der repræsenterer al Culturs, al Civilisations Vrangside, den raa Magt, der gjør Intelligentsen og alle dens Værker til sine Slaver forat tvinge Friheden tilbage og sætte al Middelalderens Superstition og Troldom i Stedet. Jeg har den inderligste Sympathie for Frankrig; i dets Historie skinner dog
10 Ideen overalt igjennem; og trods al den Brøde, der hviler paa det franske Folk fordi det i 1848 sveg Friheden og atter grundlagde Despotiet, fordi det ikke har værget sig mod den Demoralisation, som Ufriheden fører med sig, saa er det dog det eneste Folk, der ridderligt har kæmpet for noget Høiere end sin egen Fordeel. Selv
15 naar det kun kæmpede for la gloire, var det dog mere end et egoistisk Motiv, der drev det. Ørnen paa dets Faner er et Symbol paa det Sind, der Stolt formaaer at hæve sig op over det Smaalige. Hvor ædelt er ikke det franske Folk som Folk i Sammenligning med det usle Kræmmerfolk i England? Hvor stort er det ikke i Sammenligning
20 med det tydske, i hvilket Individernes mange respectable Egenskaber rent forsvinde i Folkets Usselhed som Folk? Og nu skal Frankrig segne overvældet, la belle France skal skjændes og hærges af disse »Barbarer«, der have gjort deres Mesterstykke i Bazeilles, det skal maaskee sønderlemmes for at Vilhelm Erobreren kan forherliges.
25 Jeg har, forat finde lidt Trøst, tyet til Béranger som til min Bibel. Gid jeg ret kunde tilegne mig hans Ord om Frankrig da det efter den store Keisers Fald var knust og ydmyget: »Elle peut tomber, mais c'est comme la foudre, qui se relève et gronde au haut des airs!« Men selvom jeg gjentager disse Ord ikke uden Tillid, saa veed jeg, at jeg
30 ikke skal opleve, at Frankrigs Ørn atter flyver paa Seirens Vei og slynger Lynet mod dem, der nu triumphere. Havde jeg ikke en urokkelig Tro paa, at Verdenshistorien, om end gennem Dramaer

med mange Acter, talrige som de indiskes, naer et Fornuftens og Frihedens Maal; jeg vilde i et Øieblik som dette fortvivle. Nu stoler jeg fuldt og fast paa, at andre Øine ville see, hvad mine ikke skulle see, den Nemesis, der skal ramme Løgnens og Voldets Stat, og den til-løiede Storhed, der nu blænder ved sin Lykke. Nu, da jeg skriver 5 dette til Dem, er De omgivet af nye Indtryk, der maaskee saa stærkt kunne udfylde Deres Sind, at De lider mindre under det Lands Ulykke, som De elsker saa høit. For Deres Skyld vilde jeg ønske, at det var saaledes. Den Tid, i hvilken De vil kunne glæde Dem over Italiens Skjønhed, over dets vidunderlige Natur og Kunst, vil jo, 10 efter hvad Deres Moder har sagt mig, blive kortere end vi havde ventet og haabet; gid De da maa kunne nyde den saa uforstyrret som mulig. Og gid Forholdene snart maae blive saadanne, at De kan komme til Rom. Rom er dog Italiens Hjerter; det vil De snart føle, naar De har levet der en lille Stund. Og Rom har den forunderlige 15 Egenskab, at den for Enhver der har Øie og Hjerter for Skjønhed, bliver til et virkeligt Hjem, hvor man aldrig kan føle sig fremmed. Gjør endelig alt Muligt for at De kan blive i Rom Vinteren over. Opgiv, om det skal være, alt Andet af Italien derfor; De vil ikke fortryde det. De bliver aldrig færdig med Rom, om De saa boede 20 der i Aar, og intet andet Sted kan De leve et Liv saa rigt paa Stemning som der, hvor Aartusinders Historie bliver levende omkring Dem, hvor Stenene tale naar Menneskene tie.

Deres Moder sagde mig, at De tænkte paa at tage over Turin til Florents. Har De udført denne Plan og har De seet Costanza? Jeg 25 fik i Begyndelsen af Sommeren, efterat jeg havde sendt hende Portræter af mig og Johannes, et Brev fra hendes Mand med Portræter af ham og hende, og tillige med Efterretningen om, at hun var syg af Feber, og med Løfte om Brev fra hende saasnart hun blev rask. Siden har jeg ikke hørt derfra; jeg længes efter at vide hvorledes det 30 er blevet med hende. Og hvorledes mon det gaar Pagellas i denne Tid? Ved De, om de ere i Paris?

Costanzas Portræt var overordentlig smukt; hvor dog Tiden gaaer let hen over hende! Hun saae yngre ud end paa det, jeg fik for 5 Aar siden, og der var saa meget Udtryk og saa megen Aand i hendes Ansigt. Der er Meget, jeg kunde have havt Lyst til at skrive udføreligere til Dem om, hvis De endnu havde været i Frankrig, men som jeg nu forbigaar. Mine kritiske Bemærkninger om Taine kunde jeg have ønsket at have affattet efter at have læst hans sidste Værk. Adskilligt deri vilde jeg saa have udtrykt anderledes; saaledes som jeg nu har formuleret det, kan det synes, som om jeg har gjort ham
10 Uret, og saaledes vil han vistnok selv opfatte det, og henvise til sine Udtalelser i de l'intelligence, og dog har jeg i Realiteten Ret. Jeg har, siden De reiste, læst Adskilligt af ikke-tydske Philosopher fra vore Dage, og jeg er kun bleven bestyrket i min Overbevisning, at vi hos Franskændene og Englænderne af den realistiske Retning i vore
15 Dage kun have en Gjentagelse, ikke en Gjenfødselse af det 18de Aarhundrede. Ogsaa Berkeley rehabiliteres, og det fra en Side, der synes at være ham saa modsat som mulig. Min Indordning af ham under Realismens Udvikling stadfæstes fuldkommen.

Om Mill vilde vi vist vanskelig kunne blive enige. Jeg ansée
20 ham for en klog og skarpsindig Mand, men sætter ham ikke høit som Philosoph. Han seer klart som den Nærsynede gjør det; han har som Philosoph Bornertthedens Skarpsindighed.

De omtaler Gallenga med Interesse. Jeg har Indtrykket af, at han er en Slyngel. Hans vita anteacta er ikke hæderligt; hans Opførsel
25 her i 1864 var det ikke heller. —

Jeg har havt en stor Ærgrelse herhjemme for nylig. De veed, at Jul. Lange paa min Opfordring havde indgivet en Ansøgning om Ansættelse. Udsigterne tegnede godt; Stemningen var afgjort for ham i Facultetet, og saa gaaer Consistorium, hvor han Ingen havde
30 til at tale sin Sag med Varme, hen og udtaler sig mod Ansættelsen af en kunsthistorisk Docent. Jeg var saa sikker i min Sag, at jeg slet ikke havde troet det nødvendigt at bearbejde enkelte af Consistoriales.

Nu maa Sagen foreløbig lægges hen, og Lange er medrette lidt forknyt, men den skal nok blive taget op igjen om ikke ret lang Tid, og saa skal jeg sætte alle Hjul i Bevægelse.

Vilhelm Thomsen har besøgt mig og bragt mig en Hilsen fra Dem. Jeg synes rigtig godt om ham; ham maae vi ogsaa snarest muligt 5 have til Universitetet.

Kjender De Mathematikeren Zeuthen? Han er nylig bleven ansat som extraord. Docent.

Molbech har besøgt mig nogle Gange efter sin Hjemkomst. Han har ikke forklaget Dem, idetmindste ikke synderligt. Han seer rask 10 ud, men klager stadig over sit Helbred. Jeg antager, at han atter træder i Forbindelse med Dagbladet, ialfald som Theaterkritiker.

Nyt fra Danmark hører De vel gennem Deres Moder, og maaskee endnu gennem Blade. Ialfald vil De have erfaret Orla Lehmanns Død. Han blev idag begravet. Pastor Fenger holdt en Tale, saa 15 blottet for al Veltalenhed, som om Lehmann havde taget al Danmarks Eloquents med sig i Kisten.

Gamle Fru Sibbern døde for ca. 14 Dage siden. Sibbern har været meget bedrøvet, men er dog endnu stærkere opfyldt af al den Ulykke, der rammer de »stakkels Franskmænd«. 20

Til Slutning fortæller jeg Dem, mig selv vedkommende, kun, at jeg lever saa temmelig ved det Gamle. Jeg har i Sommer gjort en lille Jyllandsreise med Johannes. Nu er jeg ivrig beskæftiget med mine Forelæsninger. Jeg læser for Russerne Psychologie, helt omarbejdet, og for Ældre »over Forholdet mellem det Humane og det 25 Religiøse«. Jeg gjør den samme Grundanskuelse gjældende som i mine trykte Bøger, men combinerer Tankerne anderledes og søger at naae den størst mulige Stringents, for at der ikke skal blive Plads for Indvendinger. Jeg har temmelig mange Tilhørere, vel 60—70. Mine Børn ere raske. Johannes udvikler sig øiensynlig til en Kæmpe; 30 men bliver af og til lidt vel kaad. Min lille Pige er endnu i Holbek, og hvis det, som det desværre synes, ikke lykkes mig at faae en

anden Leilighed, maa hun blive der endnu i Vinter, hvilket vilde være mig meget ukjært.

Nu maa jeg slutte. Mange venlige Hilsener fra Deres H.Br.

5 Pingel har jeg kun seet een Gang efter Sommerferien. Han er flittig og Eremit som sædvanlig.

Glem endelig ikke, i Florents at see Fiesoles Madonnabillede i Sta Maria novella. I det Billede har De hele Fiesole.

74. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

Florents

10 Kjære Hr. Professor!

d. 27. Sept. 70.

Tak for Deres lange og gode Brev som jeg modtog igaar. Det vakte imidlertid en Slags Uro hos mig for at De ikke skulde have modtaget et, jeg sendte Dem fra Milano og som De efter min Beregning skulde have haft omtrent paa den Tid, da Deres Brev er skrevet.

15 I ethvert Fald har De vel nu modtaget det. Jeg skal gjøre mit Bedste for at blive saa længe i Rom som muligt. Maaskee bliver jeg her endnu lidt ind i October, en Uges Tid. Jeg seer nok, det er betydeligt billigere at leve i Italien end jeg havde tænkt. Foreløbig tænker jeg ikke paa Hjemreisen. Alligevel er det en forbandet Ting at sætte sig i

20 Gjæld.

Deres hengivne Ven

G. B.

75. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

Kjøbenhavn,

Kjære Ven!

d. 13. Octbr. 1870.

25 Deres Brev fra Milano kom hertil samme Dag som jeg havde puttet mit Brev i Postkassen. De kan da forstaae, at jeg blev rigtig glad over hvad De skrev om Costanza og hendes Mand. Jeg havde været lidt urolig over, slet ikke at høre fra C. siden de flyttede til Turin; jeg frygtede for, at det var et daarligt Tegn. Saameget mere glædede det

mig at høre, at det gik dem godt, og at Costanza havde forvundet Følgerne af sin Sygdom. De røde Neglikeblade, C. sendte mig, fornøiede mig ogsaa; de have i det italienske Blomstersprog en rig Betydning. Jeg lod det naturligviis ikke vare mange Dage inden jeg skrev til C.; jeg sendte hende saa i Brevet et smukt Billede af 5 min lille Pige.

Siden har jeg faaet Deres lille Billet fra Florents og, iforgaars, Deres Portræt. Tak for begge Dele, og særlig Tak for Portrættet, der forekommer mig fortrinlig vellykket. De er kommen til at see rask ud, og det, at Moustachen endelig, ved kjærlig Pleie, er bleven 10 synlig, pynter jo ikke daarlig.

Jeg har speculeret over, hvad jeg bedst kunde raade Dem med Hensyn til Tilveiebringelsen af Pengemidler til et forlænget Ophold i Rom; men noget stort Resultat er jeg ikke kommen til. Fra Universitetet antager jeg ikke, at De, da De allerede i to Aar har faaet 15 Bidrag af Communitetet, vil kunne vente Andet end et eller andet tilfældigviis vacant Stipendium, der ikke er bundet til noget Facultetsstudium. Det er jo imidlertid meget usikkert, om noget saadant bliver ledigt, og om saa ikke Andre opsnappe det. Fra Finantserne er der vel ikke heller store Udsigter til at faae Noget, da man iaar har 20 nægtet Dem det under et temmelig intetsigende Paaskud. Ialfald maatte De, for at faae Nytte af et saadant Tilskud, blive ude nogen Tid efter at det udbetaltes, og saa kunde det jo være tvivlsomt, om der i pecuniær Henseende var vundet Noget derved. Der bliver saa ikke stort Andet tilovers end selv at gjøre Udveie for den fornødne 25 Sum, helst uden at komme hjem med for megen Gjæld, og det synes jeg, ikke endda kan være saa vanskeligt. Naar De vil indskrænke Deres Reise til Rom, blive rolig der til Paasken er forbi, og saa reise lige hjem, kan De fra Ankomsten til Rom indtil Hjemkomsten til Danmark med Øconomie hjælpe Dem med lidt over 450 Rdlr. 30 Af disse synes jeg saa, at De med Lethed vil kunne fortjene Halv-

parten ved at skrive Correspondancer og Skizzer til nogle af Bladene herhjemme. De maa jo have samlet et rigt Stof paa Deres Reise, og De vil jo i Løbet af Vinteren yderligere forøge det. Resten af Pengene maa De vel let kunne faae at laane, f. Ex. hos den i sine Tilbud saa
5 ivrige Hegel. Bliver der i Løbet af Vinteren et Stipendium at opdrive, saa kan det jo bruges til at dække Gjælden heelt eller tildeels, og selv om De kom hjem med et Par hundrede Daler Gjæld og en contant Formue af et Par hundrede tusinde prægtige Erindringer, saa var det jo en ypperlig Status. Vi skulle nok gjøre os Umage for at skaffe
10 Dem det 7de Aars Smithske Stipendium saasnt De er her igjen. Og husk saa paa, at De strax maa gjøre hvad der fra Deres Side kan gjøres for at vinde Fodfæste ved Universitetet. De maa holde Forelæsninger, der paatvinge vore Gamle Overbevisningen om, at De er en »homme sérieux«. Tag bare freidig paa Tingene nu, slip ikke
15 Øieblikket af Hænderne, og bor Dem ind i Rom; det er det bedste Raad, jeg kan give Dem.

Dette Brev naaer Dem vel i Rom. Jeg gaaer op til Deres Moder forat faae at vide, hvor jeg skal adressere det hen; men det kan vel ikke være andet Sted end til la città eterna.

20 Her hjemme staaer Alt ved det Gamle. Jeg maa desværre i Vinter blive i min kjedelige gamle Leilighed og faer derfor ikke min lille Pige hjem til mig endnu. Med mit Helbred gaaer det ganske godt, skjøndt Veiret er afskyeligt og vinterligt og skjøndt jeg har temmelig Meget at bestille. Jeg bliver sandsynligviis Decanus i Facultetet i
25 næste Aar, det vil give mig yderligere Arbeide, om end ikke just uoverkommeligt.

Mine Børn ere raske og flinke. Johannes er bleven sat i en ny Skole, hos Frøken Jessen paa Nørregade, og den synes at være hensigtsmæssig for ham.

30 Af literært Nyt er her aldeles Intet; af Personalialia kun de, at Dr. Høffding gifter sig i næste Uge og at Troels Lund har indleveret sin

Disputats. Knudtzon seer jeg af og til; han er aldeles uforandret. Til Foraaret vil han indstille sig til Magisterconferentsen.

Farvel for denne Gang, venlige Hilsener fra min Dreng
og Deres

H. Brøchner. 5

E. S. d. 14de.

Mange Hilsener fra Deres Forældre! jeg kommer lige fra Deres Hjem.

H.Br.

76. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

Rom 10

Kjære Hr. Professor!

d. 11 Nov. 70.

Idag har jeg været her en Maaned og det forekommer mig passende at skrive Dem til, især da jeg skylder Dem Tak for Deres sidste Brev. Jeg skal dernæst hilse Dem saa mange Gange fra Deres turinske Veninde, der har været en 8 Dages Tid her i sit gamle Hjem. En 15 Aften, som jeg gaaer paa Corso, seer jeg lidt foran mig en Dame med et Slør over Hovedet istedenfor Hat; hun støttede sig til en ung Mands Arm, jeg ikke kjendte, men det forekom mig saa sikkert at jeg skulde gjenkjende hende, at jeg sagde bagved hende: »Signora Blanchetti«, hun vendte sig om og snart kom ogsaa B. til, der gik 20 noget bagefter med Faderen. Hun saa ganske ypperligt ud og vakte paa Cafeen, hvor vi gik ind, en sand Opsigt ved sin Skjønhed. Jeg saa her kun lidt til Familien, de var mest paa Landet; men det er mig særligt paalagt at sige Dem, at Deres Brev kom netop som Signora Blanchetti reiste fra Turin og at hun kun derfor ei havde 25 seet Leilighed til at besvare det. Iøvrigt megen Tak baade for Brev og Billede.

Da De, kjære Hr. Prof., har fulgt min Reise indtil mit næstsidste Brev hjemtil fra Florents, vil jeg kun tilføie at jeg fremdeles havde stor Glæde af Prof. Villari og af Prof. Saredo samt af den brave 30 Polak Borchocki, der fortalte mig sit romantiske Liv efter sin Del-

tagelse i Oprøret og Flugt fra russisk Fangenskab. Vi sympathiserede meget. Villari (jeg var anbefalet til ham af Mill) vedblev at være ganske overordentlig elskværdig imod mig. Han forærede mig den ene Bog efter den anden; Dall'Ongaro, Saredo, og Fru Saredo, der 5 er Romanforfatterinde overvældede mig med smaa Brochurer, saa jeg tog meget »beskjænket« bort. Jeg saa Deputationens Indtog i Florents Dagen før jeg reiste. Den svenske Lt. Keys Ankomst og mit Samliv med ham (han blev saaret i italiensk Tjeneste ved Attaquen paa Rom) og en anden svensk Artilleri-Lt. Meurling var Skyld i at jeg 10 kom lidt senere afsted end jeg havde tænkt mig. Men denne Omstændighed blev meget heldig for mig. Thi uden den havde jeg ei gjort et Bekjendtskab, der har været mig til stor Glæde. Da jeg nemlig kjørte fra Florents til Rom, kom ved Perugia (paa Reisen fra Carrara) en ung amerikansk Billedhuggerinde, ved Navn Vinnie 15 Ream, ind i Waggon'en med sine Forældre. Hun saa meget aparte (Walter Scottsk) ud og vakte en vis Opsigt ved sin Dragt og sit smukke Udvortes. Hun er 26 Aar gammel. Hun gav sig med amerikansk Frihed i Tale med mig og da hun intet andet Sprog kunde end Engelsk alene, ei engang Italiensk skjøndt hun har boet to Aar i 20 Rom, blev jeg nødt til at tale dette Sprog, hvori jeg ellers er saare langt fra at føle mig hjemme. Vi fortsatte vor Samtale lige fra 1 om Form. til 10 om Aftenen og blev altsaa ligesom gamle Bekjendte, og som Følge deraf fik jeg strax en Indbydelse til at komme der i Huset den korte Tid de havde at være i Rom i. Hendes Historie var følgende. 25 Hun er født i en lille Hytte ved en Sø i Wisconsin og ernærede sig i Landsbyen som Skriver paa Postcomptoiret. Hun morede sig med at tegne, men var 20 Aar gammel uden nogensinde at have seet enten en Statue eller et Maleri. Da kom en gl. Professor fra Washington tilfældigt til hendes Forældres Hus, saa hende tegne, gav hende 30 noget Leer og spurgte om hun vilde gjøre hans Portrait. Hun gjorde Forsøget og det lykkedes saa vel, at han foreslog hende at følge med til Washington og lovede hende, hun skulde blive Kunstnerinde.

Hun var imidlertid altfor fattig til at kunne opgive sin Stilling ved Posthuset og vilde ei, før flere blandede sig i Sagen og satte igjennem, at hun kom derfra. Hun udførte nu flere betydelige Mænds Buster, blev optagen i det bedste Selskab og var i Lincolns Hus, da han blev myrdet. Hun havde lige gjort hans Buste. Den behagede saa meget, 5 at Congressen overdrog hende at udføre en legemsstor Statue af ham til Parlamentsbygningen, og hun fik strax udbetalt 10,000 Dollars for den. Fra nu af var hendes Lykke gjort. Hun tog sine Forældre, som hun helt ernærer, med sig og reiste til Europa, besaa alle de vigtigste Gallerier, var nogen Tid i Paris, hvor hun blev bekjendt 10 med Gustave Doré, som har foræret hende mange smukke Tegninger, og udførte saa sin Statue i Rom. Den var nu lige færdig med at blive hugget i Marmor i Carrara og hun skulde om 3 Uger føre den tilbage til Washington for at afgive den til samme Parlament som havde bestilt den, men som nu ret snart bliver opløst. Hun udførte i de 15 sidste Dage, hun var her, en Buste af Antonelli, som blev meget god. Hun var af Karakter hjertensgod, lidenskabeligt ærgjerrig og utroligt flittig og hurtig. Da vi stemte meget overeens, har jeg i de første 3 Uger, jeg har været her, næsten bestandig været sammen med hende, dels paa alle de betydeligere Gallerier, dels i hendes Atelier 20 og hendes Hjem, hvor en Mængde Kunstnere, dels Amerikanere og Englændere, dels Romere, af hvilke Nogle talte ypperligt, andre meget maadeligt Engelsk, bestandig vare forsamlede og hvor hun naturligvis var Gjenstand for megen Hyldest. Jeg kom saaledes ind i en stor broget Kreds og førte et ganske rigt Liv, af hvilket jeg med 25 Eet blev revet ud, da Reams reiste.

Jeg har, som De kan tænke, med stor Sindsbevægelse og mange stærke Indtryk seet næsten Alt hvad der her ligger aabent for den Fremmedes Blik, og jeg er nu omtrent orienteret. Men da Dagen standser Kl. 5, bliver der dog en lang Tid tilbage. Jeg har benyttet 30 den til at læse en Deel, især Mills fortræffelige Bog »Examination of Sir W. Hamiltons Philosophy«, thi jeg er næsten hver Aften ene. Jeg

er nemlig her i Rom stødt paa den Besynderlighed, at medens jeg, der af Naturen er et selskabeligt Væsen, paa hele min Reise er kommen fortræffeligt ud af det med alle Fremmede og af de forskjelligste Nationer, vil det slet ikke gaae for mig at komme rigtigt ud af det
5 med Skandinaverne i Rom. Nogle af dem ere meget prægtige, men andre i høi Grad grove, uartige og hensynsløse, endelig ere adskillige af dem besjælet af en Modsigelseslyst som i Forening med to slemme Egenskaber Pirrelighed og Bornertthed gjør dem socialt utaaelige. En Del Fordom var der ogsaa specielt mod mig som ¹⁾ Ugudelig
10 ²⁾ Kritiker. Jeg lever derfor noget mere isoleret end de andre, da jeg ei ynder at høre dum Grovhed. Man maa være en bedre Politiker end jeg arme er, for at kunne snoe sig i det Hospital af syge Forfængeligheder, der alle sammen skulle pleies, hvilket Skandinavernes Samfund her omtrent kan kaldes. Her er imidlertid af raske og brave
15 Folk de danske Malere Rosenstand og Aagaard, de finske Kunstnere Runeberg og Decker samt endnu nogle Nordmænd og Svenske. Overhovedet er de Danske efter min Mening vanskeligst at omgaaes. Et karakteristisk Træk ved Skandinaverne overhovedet er iøvrigt deres fuldstændige Mangel paa Talent til det at reise. De søge kun
20 hinanden og forliges endda daarligt. Jeg har fra Dall'Ongaro Anbefaling til den høitansete gl. Philosoph Terenzio Mammiani, men han er lige nu reist til Florents for nogle Uger, samt fra Villari til Prinds Odescalchi, Befolkningens nuværende Fører og Yndling, til Dom. Gnoli og flere. Jeg har endnu kun afleveret et af mine Breve til den
25 fra sin Forvisning tilbagekomne politiske Leder Dr. Pantaleoni, en curios, yderst livfuld Mand, lidt Charlatan. En stor Undseelse, jeg desværre aldrig kan blive kvit, og — min Garderobes maadelige Tilstand have hidtil holdt mig tilbage fra at aflevere de andre.

De veed vel — alle Fremmedes Sorg — at Vaticanet hidtil har
30 været lukket. Det er virkelig meget slem og kjedeligt. Endelig er det nu lykkedes at faae tildelt Consulaterne et vist Antal Pømmesser og man har saaledes dog nu sikkert Haab om at faae det at see (Bravo,

det gl. Fæ, faaer nu 12 om Ugen), men man seer det jo naturligvis ei som ellers. Ak Ak! De kan tænke at det nye politiske Liv her er interessant at forfølge. Jeg læser med megen Iver Aviserne, der iøvrigt næsten alle ere yderst slet skrevne. Forresten er jeg hvad Sproget angaaer, endnu et stort Bæst. Jeg kan Ingenting sige 5 skjøndt nok læse. Det kom især af, at jeg i Begyndelsen her i Rom bestandig lagde mig efter Engelsk, som jeg hidtil slet ingen Øvelse havde i at tale. Det Forbandede (og dog ret Behagelige) er ogsaa, at alle Mennesker kan Fransk og netop gjerne ville tale Fransk. Men jeg tager mig en Lærer nu; jeg bør i det mindste; jeg er desværre 10 bleven gjerrig.

De kan troe det var et stort Øieblik for mig da jeg første Gang saa ud over Rom fra S. Pietro in Montorio.

Jeg sagde at jeg er bleven gjerrig, og De undrer Dem vist over at jeg krymper mig ved at følge Deres Raad at skrive Correspondancer. 15 Men De gjør Dem intet Begreb om, hvilken pludselig næsten uovervindelig Lede for Bladskriveri, der siden min Afreise er paakommet mig. Det er mig i den Grad væmmeligt at sende Artikler hjem, at jeg ei kan bekvemme mig til det. Jeg strander bestandig paa det Dilemma, at det mest Interessante ved Reisen er det, den Enkelte alene kan 20 opleve, medens det, man oplever i Fællesskab med andre, Synet af Monumenter og deslige, mest er tusinde Gange beskrevet. Hvad nu det Første, det Personlige angaaer, da vil jeg Intet deraf give til Pris, hvad angaaer det Andet, da er der jo yderst Lidt deraf, til hvilket man har en saa dyb Sagkundskab, at man kan tale derom med 25 sand Competence. Tænk blot paa alle de gruelige Domme om Kunstværker, man faaer debiterede af Reisebeskrivere. Og hvad er saa endelig umuligt som at skrive om bildende Konst. Et godt Photographi siger for det meste meer end en alenlang Beskrivelse.

Der var en Enkelthed i Deres Brev til Florents, som jeg glemte at 30 besvare. Fiesoles Stykke findes ei meer i Sta Maria Novella, men man har samlet en stor Mængde af hans Malerier, deriblandt og det,

i S. Marco, hvor han boede, og som saaledes er omdannet til et høist interessant Fiesole-Museum.

Endnu en Enkelthed maa jeg oplyse, nemlig at min (gruelige) Snurbart ingensomhelst »kjærlig Pleie« har modtaget, gid den havde!
 5 men netop altfor liden, hvorfor den mere ligner en gl. Tandbørste end en ung Cavaliers Overskjæg. Tag til Takke, kjære Hr. Professor, med dette i Hast »Nedrablede« som H. Ibsen vilde sige. Jeg har bestandig befundet mig særdeles rask her i Rom, kun har jeg igaar Aftes og en Del af Natten haft et mig uforklarligt men meget let
 10 Feberanfald. Veiret er nemlig nu inderlig skidt. Bestandig, om end meget mild, Regn.

Om Politik skriver jeg Intet. Alt er jo nu ude, undtagen Krigens Rædsel og Jammer.

Vil De hilse Deres Gut kjærligst fra mig.

15

Deres hengivne

Georg Brandes.

77. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

Kjære Ven!

Kjøbenhavn,
 den 17. Decbr. 1870

Det har længe været mit Ønske at faae skrevet til Dem, og det har
 20 navnlig været det efterat jeg til min Sorg og Bestyrtelse hørte, at De var syg, og det endog farlig syg; men jeg har været i en Sindsstemning, der har gjort mig det umuligt. Der er, netop idag for 14 Dage siden, her i mit Hjem hændet noget meget Sørgeligt, der er gaaet mig meget nær til Hjerte. Der boede i Vinter hos mig en Søn af min afdøde
 25 Broder, en ung flink Sømand paa 19 Aar, der, efter allerede i 5 Aar at have faret paa lange Reiser og allerede at være avanceret til Styrmand paa et stort Barkskib, nu skulde gjenngaae sit Cursus paa Navigationsskolen. Jeg holdt inderlig meget af ham. Han havde fra ganske Lille af knyttet sig til mig med stor Hengivenhed; han havde
 30 med Dygtighed og Energie kæmpet sig frem i Verden, og var en kjæk, alvorlig og forstandig Natur. Det var mig en stor Glæde at

kunne gjøre Noget for ham under hans Ophold her, og at have Indtrykket af, at han befandt sig vel hos mig, ved igjen efter lange Aars Forløb at have et Hjem. Han er nu ved den meest uventede og pludselige Død bleven revet bort fra os. For 14 Dage siden spiste han om Aftenen med os, glad og rask som sædvanlig, sad lidt inde hos 5 mig og passiarede efter Aftensbordet, og de sidste Ord, jeg hørte af ham, var nogle spøgende Ord til Johannes, da han gik op paa sit Værelse (oppe paa 3die Sal). Om Morgenen kom han ikke ned til den sædvanlige Tid, der blev ikke givet noget Svar da der bankedes paa Døren, der, som sædvanlig var lukket indenfra, og da jeg, efter 10 en piinlig Venten, havde faaet en Dør til Værelset aabnet af en Smed, fandt jeg ham paa Gulvet død, og allerede ganske kold og stiv. Paa Bordet laae hans Bøger opslagne og en geometrisk Opgave var paabegyndt. Han maa lige have reist sig fra sit Arbeide, da Døden, pludselig som et Lyn, har ramt ham. Der laae under ham en Nøgle, 15 der pleiede at have sin Plads paa den lille Kakkellovn i Værelset, og som han maa have bukket sig for at tage op. Idet han har bøiet sig, maa et Blodkar i Hjernen være bristet, og han er død uden Kamp. Det var et forfærdeligt Øieblik da jeg fandt ham; jeg kan endnu ikke ret forvinde det stærke Indtryk. Jeg er bleven saa nervøs og har saa 20 ondt ved at sove om Natten, og det er en Ting, jeg meget daarlig kan taale. Det koster mig den største Anstrængelse at overkomme hvad jeg skal overkomme, og jeg længes utaalmodig efter Ferien forat faae Hvile og gjenvinde Kræfter.

Og netop som det var skeet, bragte man mig Efterretningen om 25 Deres farlige Sygdom. Den vilde altid have gjort et stærkt Indtryk paa mig; men i det Øieblik blev jeg næsten overvældet. Det var mig, som om Alt, hvad jeg inderligt knyttede mig til, skulde rives bort fra mig. Lykkeligviis bragte allerede den næste Dag mere beroligende Meddelelser, og nu lever jeg i Haabet om, at De, naar De modtager 30 mit Brev, ret er flink og nyder den velgjørende Livsfølelse, som Reconvalescenttiden giver. Gid de ydre Betingelser nu maae være

lidt gunstige for Dem i den Periode. Dygtig meget Solskin, ingen Slud og ingen Scirocco ønsker jeg Dem. Skade, at De nu ikke kan komme ud i Bjergene; men det er endnu for tidligt. Bedre var det maaskee at gaae til Neapel naar De kom lidt til Kræfter, og at fæste
5 Bo paa en af Øerne eller i Sorrento. Gid jeg snart maa faae gode Efterretninger fra Dem! jeg længes inderlig derefter.

Jeg har været saa optaget af de to Ting, jeg i dette Brev har omtalt, at jeg ikke har havt megen Tanke for Andet, og mit Brev faaer ikke stort Andet til Indhold. Her hjemme er der ogsaa passeret saa saare
10 Lidet, og hvad der er hændet i Udlandet, kommer jo samtidig til vor Kundskab. Under alt det Nedtrykkende og Forstemmende, der skeer, er der dog det Opløftende og Glædelige, at Frankrig synes at finde sig selv igjen, at et Folk reiser sig til Kamp for at hævde sin Uafhængighed, og at det gennem tunge Skjæbner synes at gjenfødes til
15 Frihed. Holder Frankrig ud i denne Kamp, saa vil det ryste i Thronerne, og først og fremmest i den middelalderlige Keiserthron, man nys har faaet opstablet, frisk malet med Blod og hvilende paa Lig og paa Ruiner.

Herhjemmefra hører De vel ad andre Veie Alt, hvad jeg vilde
20 kunne fortælle Dem om personlige, politiske og literære Forhold. Det har fornøiet mig, at Deres Broder har faaet sit Arbeide udgivet; og det har jo ogsaa strax skaffet ham en Anerkjendelse fra Universitetets Side. Jeg har endnu kun kunnet faaet læst en lille Deel deraf, men glæder mig til i Julen at læse Resten.

25 For Julius Lange synes Udsigterne til en Ansættelse at bedres. Der er nok ingen uovervindelig Modstand i Finantsudvalget, og Ministeren er velvillig sindet.

At Vilhelm Thomsen har faaet det Smithske Stipendium, men, desværre! endnu kun det mindre, veed De vel. Jeg haaber, at det
30 ikke skal vare mere end ganske kort inden han rykker op til det større; er der Nogen, der er qualificeret dertil, saa er det da ham.

Molbech har nu ganske opgivet Dagbladet, og har, forunderligt

at skue! med Navns Underskrift skrevet i Fædrelandet trods hans mangeaarige Uvenskab med Ploug.

I Rigsdagen forhandles for Øieblikket Lønningsloven for Universitetet. De Folkeliges Antipathie mod Professorvæsenet ytrer sig praktisk i Bestræbelsen for, at gjøre Professorernes økonomiske Stilling saa 5 utilfredsstillende som mulig. Foruden det at have fastsat en ugunstigere Gagescala og borttaget Honoraret for Forelæsningerne for dem, der herefter ansættes, har man nu ogsaa faaet Majoritet for at ophæve Friboligerne og Huusleieportionerne. Faaer man Landsthinget med dertil, saa er det kjedeligt nok. Det kunde jeg, paa 10 Grund af den lange Anciennet, jeg har ved Universitetet, have nogen Udsigt til at opnaae, og det vilde være en Slags Erstatning for hvad der ellers er ugunstigt i min Stilling. Naa! man finder sig vel ogsaa i den Beskjæring!

Men alle disse Smaameddelelser ere egentlig altfor trivielle; lad 15 mig derfor hellere slutte! Og saa kun endnu engang: gid De, naar De modtager dette Brev, maa være karsk og stærk, istand til at glæde Dem ved Livet, og gid Livet med det nye Aar, der nu snart begynder, maa træde Dem lyst og skjønt imøde og give Dem Alt hvad Deres Hjerte attraaer. Lev saa vel for denne Gang, kjære Ven! hjertelige 20 Hilsener fra min Dreng og fra

Deres hengivne

H. Brøchner.

78. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

Til Prof. Brøchner

St. Hansgade 19.

Kjære Hr. Professor!

Glædeligt Nytaar! Efter at have været 13 Dage underveis kom Deres Brev til mig igaar. De maa troe jeg tager inderlig Del i den store Sorg, der har ramt Dem. Med mig gaaer det smaat. At jeg 30 skjøndt jeg har været syg siden 15. Nov. (i Livsfare fra 24.—28.)

Rom Nytaarsdag 71
Hospitalet. Min Seng. 25

skulde kunne komme op af Sengen paa denne Side af den 15de
 Januar vilde det være sangvinsk at haabe. Jeg har lidt meget. Mest
 maaskee af Ensomhed og Kjedsomhed, da af taabelig Angst for
 Smitten (!) næsten Ingen vover nogensinde at komme til mig. Min
 5 Læge er heller ikke altfor omhyggelig. Nu er jeg imidlertid i de sidste
 Dage indtraadt i den forbedrede Tilstand at jeg har en voldsom
 Hunger næsten den hele Dag og jeg pleies da ogsaa taaleligt vel,
 skjøndt naturligvis ei som det vilde skee Krystalgade 6. Jeg har haft
 den Sorg at min stakkels Moder har været syg næsten lige saa længe
 10 som jeg. Reconvaescents og hvad dermed følger ligger endnu fjernt
 fra mig. — Gid De ellers havde skrevet før! Ubegribeligt nok skriver
 næsten Ingen til mig, der ligger og smægter efter Breve. Gid De og
 havde skrevet lidt mere litterært Nyt, af den Art hører jeg aldrig
 Noget. A propos bliver det til Noget med Molbechs Tidsskrift? —
 15 Hvad der har trukket min Sygdom saaledes i Langdrag er min svage
 Constitution. Det har været en stor Taalmodighedsprøve. — Tiber-
 oversvømmelsen har gjort Sit til at jeg nu i mangfoldige Dage slet
 Intet har hørt hjemmefra. Og kys saa Deres lille Dreng venligst fra
 mig syge Stakkel, der hverken kan staae eller gaae og vær selv paa
 20 det kjærligste hilset fra

Deres Ven

Georg Brandes.

79. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

Den 22de Jan. [1871] Aften.

Kjære Hr. Professor!

25 Det kalder man at være vel reist. Næppe udskreven af Hospitalet
 og efter to Dages Frihed kastes jeg paany paa Sengen med den
 Forandring at det er i mit Hjem, den staaer og det med en høist
 smertefuld og pinlig Eftervee af Sygdommen, tilmed rimeligvis paany
 meget langvarig idet den store Blodaare i mit høire Ben er fuld-
 30 stændigt stoppet, Benet en Blymasse jeg ei kan flytte en halv Tomme,
 og jeg en meget lidende Patient. Doctoren siger: dette er en meget

alvorlig Historie, og et Bevis paa hvor voldsom Deres Typhus har været. Men jeg trængte ikke til flere Beviser. Den havde desuden allerede havt en hel lille Række mindre Suitter. Det pinligste er Umuligheden af nogensinde at forandre Benets Stilling. Det kan, uden at gjøre mig gal af Smerter kun ligge i een eneste. Det blev 5 Reconvalescensens. — Megen Tak for Deres andet Brev. Det glædede mig meget som alle Breve hjemmefra. Skade jeg saa sjældent faaer nogen til Gjengjæld for de mange jeg skriver. Smerterne er jo slemme. Men jeg tænker hele Tiden paa at de saarede Soldater lide meget mere. Det hjælper lidt, skjøndt ikke altid. Blot nu ikke dette igjen 10 skal vare Evigheder. Nogen Virkning af de stærke Midler der anvendes har jeg endnu aldeles ikke kunnet spore. Skriv lidt til mig og vær hilset fra

Deres Ven

Georg Brandes. 15

80. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

Min kjære Ven!

Kjøbenhavn,
den 5. Februar 1871.

Hvor det dog er en ondskabsfuld Skjæbne, der forfølger Dem efter Deres Ankomst til Rom! Der, hvor Alt skulde være Glæde, Udhvilen, rolig Nyden, der har der ikke ventet Dem Andet end Lidelser, Uhygge 20 og Kjedsomhed. Jeg havde ret glædet mig til, at De nu skulde have været rask, og med en Reconvalescens hele Livslyst nydt Naturens vidunderlig hurtige Opvaagnen i et sydligt Foraar, og saa skulde jeg kun modtage Efterretningen om en ny og smertelig Sygdom. Gid den ikke maa pine Dem længe; jeg kan slet ikke finde mig i den Tanke, 25 at De skal ligge dernede paa et langt og pinligt Sygeleie, ensom og uden tilstrækkelig Pleie og Opmuntring.

Gid jeg kun havde Noget at fortælle Dem, der kunde opmuntre og glæde Dem; men deraf har jeg saa saare Lidet. Det gaaer mig, som det vel i dette Øieblik gaaer Alle, der ikke helt egoistisk lukke 30 sig inde i sig selv, at mine Tanker ere opfyldte og ligesom fasttryllede

ved alle de uhyre Ulykker, der Slag i Slag ramme et Folk, hvis Skjæbner jeg følger med den meest udelte Sympathie. Hvad den sidste Maaned har bragt Frankrig af nye Nederlag og nye Ulykker, er Mere end selv de meest Mistvivlende havde kunnet vente, og hvad
5 kan der ikke endnu forestaae det, naar det kun har det fortvivlede Valg mellem tilintetgjørende Fredsbetingelser og en fortsat Kamp, der er saa haabløs som mulig. Hvor ubeskrivelig pinlig er ikke den Følelse, der knuger Hjertet naar man seer Raaheden, Løgnen og Hykleriet seire, naar et Folk mishandles og sønderlemmes, naar
10 Slægters Værk formasteligt ødes, naar der skabes Elendighed og Underkuelse, hvor der kunde være Lykke og Frihed. I enkelte Øieblikke kan det lykkes mig, som ved et kraftigt Ryk, at faae Begivenhederne paa Afstand; at see det, der i Nærheden overvælder og kuer, saaledes fjernet, at jeg kan see Noget, der gaaer forud og Noget,
15 der vil følge efter; og saa kan jeg ligesom høre Lyden af en Nemesis's Fodtrin. Men den Tanke kommer saa frem, at Verdenshistoriens Dramaer, som de indiske Dramaer, have mange Acter, og jeg tænker saa med Smerte paa, hvor lidet Haab jeg har om at opleve den sidste i det Drama, der nu spilles, at Peripetien endnu kan være fjern, og
20 at den Middelalderens Magt, der nu seirer, maaskee endnu først har mange Seire at vinde før Straffen rammer den. Og hvorledes end Dramaets Udvikling monne blive: Eet kan med Sikkerhed forudsees: at denne Krig for en lang Tid vil standse Culturens Udvikling; ikke blot ved den uhyre Tilintetgjørelse af Culturens materielle
25 Betingelser, men ogsaa, og fornemmelig, ved det Had, den vil udvikle, ved den Afgrund, den vil skabe mellem to store Folkeracer, der begyndte at føre et rigere aandeligt Samliv og at tilegne sig hinandens aandelige Eie. Det bliver en »Sværdtid og Spydtdid«, der nu begynder, og de sociale Spørgsmaal, der nu atter ville dukke op,
30 nærmest i det forarmede Frankrig, ville bringe nye Elementer af Splid og Kamp, og maaskee føre til en Samfundets Opløsning.

Men hvorfor anstiller jeg alle disse tungsindige Reflexioner for

Dem, der ikke trænger til at ledes over i en mørkere Stemning, og hvis Kjærlighed til Frankrig vistnok tidt har ført Dem til lignende Tanker. Det er, som jeg har sagt Dem, fordi mine Tanker næsten ikke formaae at løsrive sig fra denne Gjenstand. Og hvad der her hjemme fra er at fortælle Dem, er saa lidt og saa fattigt, at det neppe 5 er Omtale værd. Vort offentlige Liv gaaer sin trivielle Rigsdagsgang, med liden Gjerning og megen Tale, helst om hvad der ikke er Tale værd; med smaa Ideer og smaa Personligheder, men med store Illusioner, stor Forfængelighed og store Smaaligheder. Det er ikke glædeligt, men det maa vel saa være, som Gjennemgang til et virke- 10 ligt frit Liv. Man klager, synes mig, for meget over den Form, vort offentlige Liv antager. Satte de Klasser, der ere i Besiddelse af Intelligentsen, kun halv saamegen Energie ind som de Folk, der lede Almuen, saa vilde Udfaldet blive et andet. Men man vil tage Frugterne uden Arbeide og uden Kamp; man bliver træt og blasert efter 15 et Øiebliks Arbeide.

Vor Literatur holder morte saison som altid efter Julemarkedet. Et betydeligt Arbeide er der dog kommet for Lyset: 1ste Bind af Madvigs *Adversaria Critica* med en Indledning: de arte conjecturale og en Mængde fine og skarpsindige Textforbedringer til græske 20 Classikere.

I mit Hjem leve vi ved det Gamle. Jeg har i Vinter lidt noget, først under Indtrykket af den sørgelige Begivenhed, jeg tidligere har fortalt Dem om, siden af den ualmindelige Kulde. Dog er jeg taalelig kommen derigjennem og haaber paa Foraaret der skal bringe Kræf- 25 ter og Friskhed tilbage. Jeg har nu fundet en ny Bolig, hyggelig, og, som det synes, god, ved Dosseringen. I den kan jeg have min lille kjære Pige hos mig, og jeg glæder mig ret inderlig til at faae hende hjem til mig til Foraaret. Min Dreng er rask og flink; det gaaer ham rigtig godt i Skolen, og han har megen Lærelyst. 30

Molbech seer jeg i denne Vinter aldrig; idethele lever jeg meget ensomt. Pingel og Dr. Høffding besøge mig af og til; den sidste, der

nu er bleven gift, boer i min Nærhed. Han vil i dette Halvaar holde Forelæsninger over Philosophien i Tydskland efter Hegel. — Om Julius Langes Ansættelse har jeg ikke hørt Noget siden jeg sidst skrev; jeg antager, at den vil finde Sted naar Finantsloven er antagen.

5 — Farvel nu, kjære Ven! tusinde Hilsener fra min Dreng og fra
Deres hengivne H. Br.

E. S. Det falder mig ind, at De atter iaar burde søge Reisestipendium af Finantserne. Deres langvarige Sygdom, der har forhindret Dem i at faae det forventede Resultat af Deres Reise, vilde jo være
10 et passende Motiv til en fornyet Ansøgning, og en passende Grund til en Bevilling af Ansøgningen.

81. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

Allerkjæreste Hr. Professor!

Rom

19. Febr. 71.

Jeg ligger endnu paa min Ryg og jeg skriver Dem atter til fra min
15 Seng; men heldigvis i et anderledes Humeur end sidst. Jeg har oprigtigt talt en flau Fornemmelse af, at mit sidste Brev var bare Klynk. Min Undskyldning maa være, at jeg, hvad jeg da ikke vidste, paany har været livsfarlig syg og paa Nippet til at faae mit Ben (paa Grund af Blodpropperne) sat af lige fra Hoften. Nu er Faren for-
20 længst overstaaet, den unge Hr. Brandes har paany undgaaet hans Majestæt med Leen, og jeg føler en Slags ellevild eller dithyrambisk Glæde ved Tanken om, at jeg beholdt mit Ben. Jeg har det, jeg har det!! Der er endnu en Del Inflammation i Aaren, derfor ligger jeg endnu, men min Helbredelse er sikker nok. Og tro ikke, at jeg behø-
25 ver Opfordringer til at vise Taalmodighed eller lignende, jeg har en Taalmod à toute épreuve af den Aarsag, at det egentlig slet ikke er denne Dyd, men en saadan Følelse af Livslyst, Ungdom, Lykke og jeg veed ikke hvad, med eet Ord Reconvalscents, at jeg næsten Intet savner. Her er sommerligt. Mest gik det mig til Hjerte, at jeg
30 ikke skulde faae Carnavalet at see; men forleden tog jeg en dristig

Beslutning; jeg kunde ei holde Længslen ud, jeg kunde ei taale at høre Ordet Carnaval blive sagt. Giovedì grasso stod jeg da ud af min Seng, tog mine Klæder paa, lod nogle Venner leie mig en Balconplads paa Corso, kjørte med deres Hjælp derhen og saae det Hele i sin fulde Pragt af Sollys og Glæde paa den bedste Dag. Alle 5 ere mageløs gode imod mig, først og fremmest min Værtinde og hendes Niece, to sande romerske Perler (ifald disse er ægte, hvad jeg ei veed; mine er ægte), dernæst Skandinaverne. Mine fordoms Uvenner var jeg saa fornuftig efter min Typhus i mit 2 Dages Interregnum at række Haanden, hvilket har gjort dem utroligt hjertelige 10 imod mig (da de dunkelt vidste, de ei havde fortjent det, men man er blød efter Typhus). Og hvad alle de Andre angaaer, da besøge de mig jævnligt, og nogle som Dyrmaleren Mackeprang o. fl. ere mig virkelig kjære. Ogsaa Finnen Runeberg er min gode Ven. Under- tiden har jeg paa een Dag indtil 6 Besøg, undertiden ogsaa ingen. 15 Men af Alle er der Ingen, der saaledes overvælder mig med Godhed som Prof. Saredo her ved Universitetet. Jeg skrev vist til Dem om ham fra Florents, hvor jeg gjorde hans Bekjendtskab i et Selskab hos Dall' Ongaro. Skjøndt han er 38 Aar, følte vi os pludseligt næsten som jævnaldrende og der fandt en stærk Sympathi Sted imellem os. 20 Kun 3 Gange i Alt talte jeg med ham i Florents (han var da juridisk Professor i Siena), ogsaa blev jeg forestilt for hans Kone (en ung Dame, der er Romanforfatterinde); han forærede mig nogle smaa Hefter hun var Forfatter til. Den eneste Dag jeg har kunnet gaae ud, den 15de Januar, møder jeg Saredo paa Pincio. Forbauset staaer 25 jeg stille. »Jeg er bleven forfremmet til Professor i Rom« siger han. Jeg fik hans Adresse. Men da jeg havde været 14 Dage syg, skrev jeg en Billet til ham, hvorfor jeg ei var kommen. En halv Time efter Billettens Modtagelse exploderede Saredo i min Stue. (Han er saa bevægelig, at han sidder paa alle mine Stole vexelvis, taler høit saa 30 Billederne paa Væggen klirre, og næsten uforstaaeligt hurtigt). Det er et rent Krudtmenneske. Han bebreidede mig bittert at jeg ei før

havde ladet ham min Sygdom vide. Hver Dag lader han mig bringe friske Aviser, hver tredie eller 4de Dag en frisk Pakke Bøger eller Revuer, mest des deux mondes, fra sit store Bibliothek. Han besøger mig selv enten hver Dag eller hver anden. Han har endog indført en
5 anden Professor ved Universitetet Prof. Manzoni her ved min Seng. Hans Liv hører til de interessanteste. Han har tilbragt sin Barndom i Pjalter, sin Ungdom uden at have Raad til at spise varm Mad som Correcteur ved et Bogtrykkeri tjenende 30 sous om Dagen. I Smug studerede han, fuld af Tro paa sin Stjerne. Han forsøgte sig først som
10 Journalist mellem sit 21de og 24de Aar og førte et vildt Liv med Actricer og Dandserinder. Derpaa blev han dødeligt forelsket i sin nuværende Hustru, som han tilbeder. Faderen vilde ei give hende til en Journalist. Han maatte have en Ansættelse. Han udarbejdede da
15 disk Professor undtagelsesvis uden at være Student og uden nogen- sinde at have besøgt et Universitet. Han har en sjelden kraftig og glad Charakter og jeg er Ingen her i Italien mere taknemmelig end ham; thi Ingen har vist mig mere sandt Venskab; heller ikke gjør
20 Nogens Conversation mig mere Fornøielse. Vi tale meget om Mill og om Experimentalmetoden om hvis Anvendelse paa de juridiske Videnskaber han har skrevet en lille Bog. Han har paa eengang faaet
2 Lærestole ved Universitetet, er Redacteur en chef af et juridisk Ugeblad (ved Hjælp af hvilket han helt ernærer sine gamle Forældre og en Broder) og har et Værk under Arbeide. Hans Tid er knapt
25 afmaalt og han arbejder efter sit eget Udtryk »som en Neger«. Da Doctoren kun lo af min forrige Escapade gjentager jeg den paa Tirsdag, Mocoliaftenen, jeg skal sidde i et Vindve Saredo har leiet paa Corso. Saa har min Sjæl Fred og jeg lægger mig taalmodigt
igjen i min Seng. Vil De engang gaae op til min stakkels endnu
30 bestandig syge Moder og glæde hende med en Samtale vil De kunne høre en Masse Detailler f. Ex. om min prægtige Værtindes Naiveteter og lignende, hvis De ellers bryder Dem derom.

Fraseet Benet er jeg som sagt sund og rask. Henrik Ibsen skrev forleden til mig, at man kunde forædles efter en saadan lang Sygdom og jeg troer paa Ære ogsaa at have mærket at jeg er bleven et lidt bedre Menneske. Men desværre den mest fremtrædende Forandring er den, at jeg æder som to à tre unge Ulve (for at bøde paa den lange 5 Afkræftelse, tænker jeg). Jeg tør slet ikke fortælle Dem hvad jeg senge- liggende Menneske uden at forstyrre min Mave med Lethed spiser paa een Dag.

Deres Brev er mest optaget af Frankrig. Jeg vil Intet skrive derom, jeg taler hver Dag næsten ei om Andet. Saaledes sprængtes vore For- 10 haabninger. Jeg personlig havde bildt mig meget ind i Anledning af dette sidste mægtige Opsving af Folkeaaften. Hvo veed, hvo veed, om vi dog ikke kunne faae et stort Omslag at see, naar vi leve en Stund endnu. Jeg beder Dem ei særligt hilse Nogen uden Drengen naturligvis mange Gange men det vilde glæde mig om De engang 15 vilde see op til mine Forældre og sige mig nøie hvorledes De finder Moder, hvis Tilstand har kostet mig mange modige Taarer. Lev saa vel som jeg ønsker Dem det.

Deres

Georg Brandes. 20

Deres Brev, som jeg fik idag, var atter denne Gang 13 Dage under- veis.

82. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

Kjære Ven!

Kjøbenhavn,
d. 1. Marts 1871

Deres sidste Brev, som jeg allerede modtog i Løverdags (d. 25de 25 Febr.) var rigtignok ulige mere fornøieligt at læse end det foregaaende. Det havde gjort mig ret alvorlig og bekymret paa Deres Vegne; det sidste siger mig saa tydeligt, at De er ifærd med at blive rask og at det nye Liv strømmer gennem Deres Aarer. Gid det nu kun ikke maa gjøre Dem for kaad og uforsigtig; De skal ikke altfor meget stole paa, 30 at De kan gjøre hvad De vil fordi »Fanden nok hytter Sine« — og til

dem maa De vel henregnes i Egenskab af Atheist, Kjætter, Jøde og Gud veed hvad mere. At De fra Deres Seng gjør Udflugter til Carnevalet, kan jeg, psykologisk taget, nok forstaae og billige, men jeg skulde, diætetisk taget, ikke kunne misbillige, om Sygdommen tog sig
5 en Anledning deraf til at give Dem et godt Rap paany. Dog jeg haaber, at den lader Naade gaae for Ret, og at De snart kan komme paa de vistnok nu gracile Been, og endelig faae seet noget Ordentligt af Rom og dens Omegn. Jeg haaber ogsaa, at der skal kunne skaffes Dem Understøttelse til et forlænget Ophold i Udlandet fra Finantserne og Communitetet. Gamle Hauch har talt med Hall, og han har udtalt sig gunstigt. Idag talte jeg med Madvig om Deres Ansøgning om et Communitetsreisestipendium, og det lod ogsaa til, at han var venlig stemt. Kunde man blot faae Lidt fra begge Steder, saaledes, at De, efter at være rigtig restitueret, først kunde blive i Rom
15 til Varmen bliver for stærk, saa leve lidt i de romerske Bjerger; derfra gjøre en Udflugt til Neapel og Øerne, og endelig komme hjem i Slutningen af Sommeren, f. Ex. i August. Saa kunde De endda reise fra Italien med noget Udbytte.

Idag har jeg været hos Deres Moder. Jeg fandt hende sengeliggende,
20 men fik dog talt Noget med hende indtil Lægen kom, og ham ventede jeg saa paa nede i Gangen forat høre hans Mening om hendes Sygdom. Han udtalte sig beroligende: de hæftige Smerter, der pinte hende i Sygdommens første Tid, vare forsvundne, og Kilden til dem syntes hævet. Han ansaae hende for at være i god Bedring, og mente,
25 at ligesom Ængstelsen over Deres Sygdom havde indvirket skadeligt, saaledes vilde nu Glæden over at vide Dem i Reconvalscents virke gavnligt, og et Ophold paa Landet naar den milde Aarstid begyndte, vilde, efter hans Mening, give Deres Moder de Kræfter tilbage, hun havde mistet under det lange Sygeleie. Deres Moder var noget bleg,
30 men saa ikke saa medtaget ud som man kunde frygte efter en saa langvarig Sygdom, navnlig var hun ikke bleven mager, og hun talte med Livlighed. Jeg troer ikke, at De behøver at ængste Dem; men

De skal blot passe paa Dem selv, at De ikke ved Uforsigtighed gjør Dem Fortræd; thi det vilde indvirke paa en skadelig Maade paa Deres Moder, der jo ikke lever mange Øieblikke uden at tænke paa sin letsindige Søn.

Med gamle Hauch skal jeg have et Møde imorgen forat bestemme 5 Opgaven til Knudtzons Magisterconferents. Hauch bliver meget affældig; han talte selv forleden til mig om Sandsynligheden af sin snare Afgang. Husk paa, at De saa skal staae fuldt rustet. Læg Dem nu bare ikke ud med Folk naar De kommer hjem; en lille Pause kan De vel gjøre; saa kan De jo atter begynde at samle Dem Uvenner til 10 Bunke, naar De bliver Hr. Professor Brandes.

I denne Tid speculerer jeg paa, om der ikke skulde kunne gjøres Et og Andet, ialfald noget Midlertidigt, for Vilhelm Thomsen. Lyngby er nemlig pludselig død, og hans Post som Docent i nordisk Philologie bliver neppe besat igjen da der jo allerede ere to Docenter 15 i det Fag. Derimod var det vel ikke utænkeligt, at en Deel af det Beløb, der bespares ved hans Posts Ophør, kunde anvendes til at honorere Forelæsninger over sammenlignende Sprogvidenskab, paa hvilket Gebet Lyngby jo ogsaa slog ind. Det kunde være fornøieligt, naar vi omtrent samtidig kunde faa Dem, Julius Lange og Vilhelm 20 Thomsen ind i Facultetet.

Her i mit Hjem staaer det til ved det Gamle. Jeg skal, som jeg maaskee fortalte Dem i mit sidste Brev, flytte til Flyttedagen, og faaer en rar Bolig med en mageløs Udsigt ved Dosseringen Nr. 32. Saa skal jeg have min lille Pige hjem til mig, hvortil jeg glæder mig 25 inderlig. Hun bliver en yndig Unge, og vil engang kunne sætte mange Hjerter i Brand. Godt, at De til den Tid er nogenlunde ildfast. — Min Dreng er rask og flink, og sender Dem en hjertelig Hilsen.

Molbech saae jeg endelig forleden, efter flere Maaneder, et Glimt 30 af. Han lever nu for Theatret, oversætter Stykker for Casino og instruerer Frøken Oda Larssen. Det Sidste, troer jeg nok, opfylder

ham en Deel. Han har oversat Gringoire, der er blevet opført og har gjort Lykke hos et lille Publicum. Casinos almindelige Besætning af Publicum skal have grovere Føde. Molbech har forresten, som De nok kan tænke Dem, forskjellige Projecter, men de ville alle komme i 5 limbus infantum, thi de døe alle som meget spæde.

Har De hørt Noget om Pagella's siden Krigen begyndte? Jeg er ganske uden Efterretninger fra dem. Fra Costanza har jeg ikke hørt siden De sendte mig en Hilsen fra hende, og directe fra Pagella's hører jeg jo ikke. Fortæl mig endelig hvad De veed, hvis De da veed 10 Noget.

Fortæl mig ogsaa om Deres Venner i Frankrig hvis De hører fra dem. Hvilken forfærdelig Sorg maa dog ikke opfylde deres Sjæl over at see deres Fædreland saaledes mishandlet, lemlæstet og udplyndret. Jeg kan faae en Maalestok for disse Mænds Sorg og Harme ved den 15 virkelige Sorg og dybe Forbittrelse, jeg selv har følt ved at modtage Efterretningen om de forfærdelige Fredsbetingelser. Kunde man kun haabe at leve den Dag da en frygtelig tilintetgjørende Nemesis rammer Frankrigs Bødler; men det bliver en anden Slægt, der bliver Vidne dertil!

20 Jeg er glad ved, at De har en Mand som Saredo til Omgang under Deres Sygdom; det er en stor Lykke. I det hele har De paa Deres Reise havt et sjeldent Held med at finde Mennesker; men De har ogsaa en sjelden Evne til at benytte et saadant Held. — Farvel nu for idag, kjære Ven! tusinde hjertelige Hilsener fra

25 Deres

H. Brøchner.

E. S. Har De i Rom valfartet til Campo de' fiori? Der var det at Giordano Bruno blev brændt. Husker De hans Ord, da Dødsdommen blev ham forelæst: »majore forsan timore sententiam in me fertis 30 quam ego accipiam!« — Evviva il Giordano!

83. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

Napoli

Kjære Hr. Professor!

23de Maj 71.

Jeg venter af Deres Liberalitet at De ikke har taget mig min lange Taushed ilde op. Det er nu netop 2 Maaneder siden jeg blev rask, og De kan troe jeg har brugt disse to Maaneder med Lidenskab. Det 5 var mig efter min Sygdom, som var jeg kommet anden Gang til Italien og alle mine Organer vare mange Gange friskere og modtageligere end ellers. Jeg har fordybet mig i Rom og i dens Omegn med saamegen Iver at jeg havde liden eller ingen Tid til at skrive andre Breve end dem til min Moder, der desværre bestandig er syg, og 10 endnu slet ikke kan gaae.

Jeg har gjort den ene Bjergreise efter den anden, været mange Gange i Frascati, to Gange ved Nemisøen og i Tivoli, i Subiaco, i Olevano (om hvilken By De engang, om jeg husker ret fortalte Johannes en Historie, hvori nogle smaa Drengene spillede Hovedrollen) og 15 i Cervara, en lidet besøgt Bjergby. Jeg saa Maria-Festen i Genazzano paa en af disse Toure. Min Helbred blev lidt efter lidt atter solid. Henimod Midten af April havde jeg aldeles min tidligere Førlighed og kunde gaae uden al Besvær. Mine Toure har jeg ei foretaget alene men med en ung Franskmand Georges Noufflard, hvis Bekjendtskab 20 jeg gjorde faa Dage efter min Helbredelse og som jeg lige fra den Dag af har haft til stadig Reisefælle. Paa den første af disse Bjerg-toure var jeg desuden i Følge med en dansk Familie, der havde nogle charmante unge Piger med. For 8 Dage siden reiste jeg fra Rom herved, hvor jeg opholder mig i Selskab med Noufflard, hans Søster 25 og en gammel Dame, der er hende i Moders Sted. N. er 24 Aar gammel, meget rig (han eier en Fabrik i Louviers, hvilken han lader bestyre af Andre) og udrustet med en sjelden Aandsfinhed og en fuldkommen artistisk Dannelse. Han var først Maler, men hans Øines Svaghed tvang ham til at nedlægge sin Konst. Han har maattet 30 indskrænke sig til at studere Konstens Historie, og han besidder i denne Retning en ualmindelig Lærdom. Han har været flere Gange

i Italien og udarbejder for Tiden en Bog om Rom, der for Franske kan svare til hvad Burckhardts Bøger ere for Tydskerne. Men han er anderledes udrustet end Burckhardt. Jeg kjender ingen, der har reist saameget som han. Fra sit 17de Aar af har han uafbrudt været
5 paa Reiser. Han har gennemreist hele Nord-Amerika (Fristaterne og Mexico), været i Ægypten, i Algier, i Sahara til den sidste Oase og han har besøgt alle Europas Lande med Undtagelse af Rusland og Norden. Nogle danske Malere, der havde kjendt ham ifjor paa Capri, forestillede os for hinanden og vi følte strax saa stærk gjensidig
10 Sympathi, at vi nu i næsten 2 Maaneder have været uadskilte. Jeg lærer meget af ham, der er mig betydeligt overlegen i historisk Kundskab, tilmed original og selvstændig i alle sine Domme. I Rom omgikkes jeg desuden en stor Mængde Skandinaver og holdt hjerteligt af dem næsten alle sammen. I Korthed disse 2 Maaneder have været
15 en Rus af Lykke og Henrykkelse. Jeg er ikke af Træ eller Sten og jeg hører ikke til dem der uden Ekstase kan staae i det sixtinske Kapel eller overfor Tivolis Kaskader. Jeg har for dog at bevare Indtrykkene hver Dag skrevet dem ned til min Moder og jeg beder Dem ikke i dette tørre Referat at ville see et Billede af hvad jeg har følt. Jeg troer
20 ikke, jeg har vidst, hvad Lykke vilde sige før her. Gjennem Noufflard kjendte jeg flere unge Mænd; en af den, hvem jeg sluttede mig nøiere til, var en ung romersk Bersaglierofficier, Ottavio Cerroti, som tilsidst næsten stadig spiste med os, et glad Sydens Barn, frisk, kjæk og med en aaben Sands for skjøn Natur og skjøn Konst. Mine Aftener
25 tilbragte jeg mest hos Saredo's, i endeløse Samtaler om alle mulige Ideer indtil ud paa Natten. Hans Arbeidsomhed, Energi og Begeistring var det en Glæde at være Vidne til midt i det ørkesløse og vellystige Liv, hvoraf man i dette deilige Land er omringet. Jeg hørte ogsaa undertiden med stor Fornøielse hans Forelæsninger. (Moder
30 har et godt Portrait af ham, ogsaa af Noufflard). Vi agte at blive her til 1ste Juni og saa at gjøre en lille Rundreise ad Kysten og ud paa Øerne. Herfra tager jeg tilbage til Rom. Jeg reiser langsomt

gjennem Mellem-Italien hvis brillante Byer jeg vil repetere ordentligt. Jeg bliver lidt i Siena, til hvis Præfekt, der skal være en meget begavet og især filosofisk dannet Mand, jeg faaer Brev af Saredo. Jeg reiser til Venedig; fra Venedig til Wien, gjør Henrik Ibsen et Besøg i Dresden og tager hjem. 5

Saredo driller mig lidt og siger til mig: Nu vel, kjære Ven, lad os høre, hvad er saa det videnskabelige Udbytte af Deres Reise? hvad har De indvundet, som De kan yde Skatteyderne til Vederlag for de bevilligede Penge? Han mener, jeg vil have vanskeligt ved at sige det. Deri har han Ret. Men det er ikke mindre sandt, at jeg seer 10 tusinde Gange bedre nu end før paa Konsten, Menneskene og Naturen. De kunde slutte af hvad jeg siger om min Lykkerus, at jeg hører til »de beundrende Reisende«, men jeg forsøger dog altid at gjøre mig Rede for min Beundring og for mig selv at karakterisere saa meget som muligt. Et direkte videnskabeligt Udbytte kan jeg ikke rose mig 15 af, men naar man har styrket og øvet sin hele Aand, saa er den jo derigjennem ogsaa gjort mere skikket til den enkelte Function. Idetmindste haaber jeg dette. Ingen kan være mere villig end jeg til at indrømme, at jeg endnu slet Intet har frembragt. Men jeg føler en uimodstaaelig Drift til engang at frembringe Noget, og denne Drift 20 giver mig Mod. Der forestaer mig haarde Kampe; thi jeg maa desværre tilkjæmpe mig Alt ved Anstrengelse og Flid, der blev saa godt som Intet givet mig færdigt af Naturen — uden Eet, det er sandt, den Art Ild i Sjælen, der gjør, at man ikke er tilfreds hverken med sig eller Sit, men haaber og stræber at gjøre det bedre. Det er efter min 25 Erfaring Mangelen af denne indre Uro, der gjør at saa mange fra Naturens Haand rigt anlagte Mennesker drive det til saa lidt, og udrette omtrent det mindst mulige til Gavn for deres Kreds.

De spurgte mig i Deres sidste Brev ud om vore fælles Venner i Frankrig. Jeg vidste Intet og svarede derfor ikke. Pagellas var i Paris 30 under hele Beleiringen; P. mente tidligst, at det umuligt kunde komme til en saadan Yderlighed og gjorde derfor ingen Reisetil-

beredelser, senere tænkte han, at han sørgede bedst for Huset ved at blive. Han modstod derfor alle Blanchettis Opfordringer om at tage til Italien. Under Beleiringen fortrød han sin Beslutning og ansøgte om at maatte forlade Paris. Man svarede »Ja, men han maatte
5 Intet tage med sig.« Saa blev han. Senere ansøgte han om at maatte forlade Byen selv paa disse Betingelser (den var da endnu ikke fuld-
stændigt cerneret), men da var det umuligt eller blev negtet — jeg veed ikke ret. Det er mig imidlertid klart at han ei har været i Paris under Borgerkrigen; han havde sikkert faaet nok af Opholdet der for
10 det Første. Fra mine øvrige Bekjendte i Frankrig har jeg Intet hørt, man kunde jo ei skrive til Paris (jeg veed ei om Chasles blev der) og Taine og Renan forlod Byen strax før Sedan. Kun min lille Ven-
inde fra Bretagne, Louise Dorré, har skrevet til mig flere Gange. Hun har været saa heldig ikke at miste nogen af sine, skjøndt de var i
15 Krigen og haardt udsatte. Gjennem min Broder i Kjøbenhavn (og hans Forbindelser med store Banquierer i Berlin) fik hun under Krigen efter flere Maaneders Uvished Underretning om sin Broders Skjæbne. Han var i Lorraine, hun i Dieppe, og Preusserne forbød alt Samkvem mellem de occuperede Provindser og det øvrige Land.
20 Iaften læste vi i Aviserne Telegrammer om Troppernes Indrykning i Paris. Det var dog et Lysblink. Men Alt seer ligefuldt for det stakkels Frankrig saa mørkt og skrækkeligt ud, at man føler som en Vægt paa
Brystet, naar man tænker paa det, og jeg for min Del er altfor inderligt knyttet til Frankrig til at jeg nogensinde kan betragte det ander-
25 ledes end som mit andet Fædreland. Preussen synes nu saa solidt og Frankrig saa overlegent. Men det forekommer mig, at det Meste af dets Styrke beroer paa at det er saa langt tilbage. Det hviler endnu trygt paa sin hele feudale Ordning og paa en forældet Respect, som
Frankrigs kritiske og ideale Aandsretning forlængst har undergravet.
30 Ve det, naar de sociale Kriser, der nu martre dette ulykkelige Land, naae dets store tunge Krop! Enhver seer, hvormeget der af hvad der i den sidste Tid er skeet, kun kan kaldes Skam og Vanære for

Frankrig. Men hvo kan ogsaa oversee, hvor meget af dette Forkastelige og Mislykkede der har sin Grund i at Frankrigs Natur er altfor ideal. Der er i den franske Aand en saadan Tørst efter det Fuldkomnere, ja efter det Fuldkomne selv til Bedste for hele Menneskeheden, at denne ædle Trang kan undskylde mange baade fortvivlede 5 og forbryderiske Handlinger. Omstyrningen af Vendômesøilen var f. Ex. — Himlen veed det — et raat Barbari. Men selv bag denne oprørende Handling laa et ædelt Motiv, et Motiv som faa Nationer i Verden havde haft, det at ville ofre Nationalforfængeligheden for en sandere Hæder end den, der vindes i Krige. — Qui vivra, verrea. 10

Jeg hører hjemmefra, at der endnu bestandig er raat og koldt i Danmark. Det gjør mig ondt for Dem, hvem Varmen gjør godt. Man kan næsten ei forestille sig Klimaet hjemme, naar man som jeg siden Begyndelsen af forrige April har levet i en bestandig Sommer. Thi til Vinteren saa jeg, som De veed, Intet. Let modtagelig som jeg 15 er har jeg efterhaanden ligesom leget den Leg med mig selv, at jeg er Sydbo. Jeg føler mig forvandlet dertil under denne Sol og i disse Omgivelser. Jeg frygter for, at Danmark ikke vil smage godt ovenpaa.

Mine bedste Ønsker for Dem og Deres Smaa. Gid Sommeren maa 20 styrke Deres Helbred, sætte Dem i godt Humeur og give Dem Lyst til igjen at udgive Noget, vi Andre kunne læse. Efter en saadan Vinter, som den, man i Danmark har haft, maa Solvarme og Sommerens grønne Farver være dobbelt liflige.

Seer De nogen af mine Venner, beder jeg Dem bringe dem en 25 Hilsen. (Jeg har à propos af Venner ærgret mig over at alma mater sætter Wimmer lige med Vilh. Thomsen). Gid De selv maa leve vel og føle Dem lykkelig i Deres Sind. Vil De glæde mig ved et Brev, da er min Adresse til omtrent midt i Juni Neapel, Consul Clausson, senere en kort Tid Rom. 30

Deres af Hjertet hengivne

Georg Brandes.

84. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

17/9 71.

Kjære Brandes!

Vilde De saa spise hos mig paa Fredag (den 22de) Kl. 4 sammen med Vilh. Thomsen og Jul. Lange? Jeg haaber, at begge disse skulle
5 kunne komme, da de den Dag ikke have Forelæsninger.

Deres hengivne

H. Brøchner.

85. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

27. October 1871.

Kjære Brandes!

10 Der eksisterer en gammel Bestemmelse, ifølge hvilken Docenter, der ville holde Forelæsninger, som ikke ere anmeldte i Lectionskatalogen, inden Forelæsningernes Begyndelse skulle indmelde dette til Consistorium, og angive Forelæsningens Gjenstand. Vil De erindre
denne Formalitet, helst snarest muligt.

15

Deres hengivne

H. Brøchner.

86. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

[18/11 1871]

Kjære Brandes!

»Dagens Nyheder« for idag indeholder en Artikel med et voldsomt
20 Angreb paa Universitetet fordi der skal være nægtet Dem Tilladelse til at benytte Solennitetssalen eller Bibliotheksauditoriet; — Noget, De jo aldeles ikke har forlangt. De maa endelig give et meget kategorisk Dementi af denne Meddelelse, der i flere Retninger er ufor-
svarlig. Det vilde ikke heller være af Veien, om De i den nærmeste
25 Forelæsningstime gav Deres meget ukaldede Patroner en alvorlig Afvisning; den Art Venner gjør Dem mere Skade end De kan forestille Dem.

Deres hengivne

Løverdags Middag.

H. Brøchner.

87. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

18. Nov. 71.

Kjære Hr. Professor!

Jeg har nu dementeret »Dagens Nyheder« baade fra Kathedret af og i en indsendt Artikel. De begriber let at jeg selv er alt andet end fornøiet over den Art Ros og den Løgn som den beroer paa. Jeg 5 troer kun, i Modsætning til Dem, aldeles ikke at den beroer paa nogen Velvillie men paa den veloverveiede Hensigt at skade mig. »Dagens Nyheder« har flere Gange havt meget nedsættende Artikler om mig, og saa dum kan Forf. ei være, at han ei godt veed, han lægger mig for Had. Jeg kan derfor ikke forstaae at De næsten skriver til 10 mig, som om De mente jeg havde en Slags Skyld i Artiklen. Jeg vil blot sige Dem at mine »glødende« Foredrag ere blevne holdte med den koldeste Ro uden en Haandbevægelse. Spørg, hvis De vil, mine Venner som vare forundrede derover.

Deres hengivne 15

G. B.

Har De ellers seet Artiklen idag i »Heimdal« imod mig?

88. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

Søndag Formiddag [19/11 1871].

Kjære Brandes!

Det er mig ikke muligt, i de Linier, jeg igaar skrev til Dem, at 20 opdage Noget, der kan fortolkes som om jeg vilde tillægge Dem »en Slags Skyld« i Artiklen i »Dagens Nyheder«. Det kunde naturligviis aldrig falde mig ind. Men jeg skrev til Dem, baade af egen Drift og paa Opfordring af Madvig, fordi det var min som hans Overbevisning, at en saadan Bladartikel kunde gjøre Dem uberegnelig megen 25 Skade, og at den kun kunde modarbeides naar De hurtigt og alvorligt dementerede den og frabad Dem Bjørnetjenester. Jeg deler ikke Deres Anskuelse, at den er skreven med det Forsæt at skade Dem. »Dagens Nyheder« har angrebet Dem medens De var »Dagbladets« Medarbejder, men det har ogsaa rost Dem, f. Ex. i 30 temmeligt høie Toner i Anledning af Deres Disputats. Desuden er

der ved et saadant Blad neppe en saadan Enhed i Redactionen, at ikke en Medarbejder kan skrive i en, en anden i en anden Retning. Attaquen mod Universitetet ligger »Dagens Nyheder« saa nær, at det med Begjærlighed griber Leiligheden uden nogen Reflexion over
5 om det gavner eller skader Dem.

Artiklen i »Heimdal« har jeg ikke læst: jeg seer saagodtsom aldrig det Blad.

En venlig Hilsen fra

Deres oprigtig hengivne

10

H. Brøchner.

89. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

Onsdag Morgen [29/11 1871]

Kjære Brandes!

Medens De igaar var ude hos mig, holdt vi Facultetsmøde i Anledning af de Smith'ske Stipendier, og De blev indstillet som Nr. 1.
15 Der kunde naturligviis kun være Tale om, enten at give Dem denne Plads eller slet ikke at indstille Dem, og da man sjeldent gaaer til det 7de Aar med Stipendiet, var der altid en Mulighed for det sidste Alternativ; men De havde alle Stemmer for Dem. Jeg haaber nu, at De kan være sikker paa Stipendiet; men De bliver vist ogsaa den
20 eneste i vort Facultet, der faaer det. Af de 5 ledige Lodder ere i Virkeligheden kun 3 disponible; 2 ville blive fornyede for de nuværende Besiddere.

See snart ud til mig; jeg var kjed af, at De igaar skulde komme netop da jeg, hvad sjeldent skeer, ikke var hjemme.

25

Deres hengivne

H. Br.

90. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

Søndag 10de December 71.

Kjære Hr. Professor!

Man siger mig, at der staaer Noget (formodentlig R. Schmidt'sk)
30 mod Dem i »Heimdal« for igaar, som indeholder en Smlgn. mellem

R. Niensens og Deres Udtalelser om et Liv efter Døden og ender med at saaledes seer man, hvorledes De »under Navn af Philosophi lærer den samme Atheisme fra Universitetets Lærestole som af Internationale foredrages for Masserne« eller Lignende. Jeg har ei selv seet det. Da De undertiden finder det rigtigt at tage til Gjenmæle mod den 5 Art Beskyldninger, har jeg villet underrette Dem om Artiklens Existens. Det Hele betyder jo iøvrigt Intet.

Deres hengivne

Georg Brandes.

91. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

Kjære Brandes!

Universitetet, 10
Onsdag Form. [13/12 1871]

De har faaet en større Lod af det Smithske Stipendium.

Artiklen i Heimdal har jeg læst. Den er ikke af R. S., men vistnok af en meget enfoldig ung fanatisk Theolog, der dog gjerne kan have faaet en Impuls fra Østerbro. Den er fuld af Dumheder og Misfor- 15 staaelser; men jeg gider ikke sætte Pen til Papiret for dens Skyld. Lad kun Heimdals Hane-kyllinger gale, derfor bliver der ingen Gudekamp.

Deres hengivne

H. Brøchner. 20

92. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

[Beg. af Jan. 1872]

[Visitkort:]

Kjære Hr. Professor!

Jeg kom for at ønske Dem glædeligt Nytaar og sige Dem at jeg har bestemt mig til for at stoppe Munden paa de dumme Bagvadskelser 25 der ere i Gang om mig strax nu at trykke det første af de 6 smaa Bind min Bog vil komme til at bestaae af. Dette Bind har en 250 S. omtrent. Jeg vilde nu udbede mig Deres Tilladelse til at sætte Deres Navn foran, »Tilegnet« o. s. v. Jeg har længe gjerne villet dedicere Dem Noget men fandt mit Smaagods alt for ringe. Dette her har dog 30

idetmindste med alle dets Mangler et noget længere Pust i sig. Maa jeg da nok?

Jeg har skrevet 2 Artikler, Reiseindtryk, en om Stuart Mill, maadeligt skrevet, og en stor om Taine, virkelig nydeligt skrevet, som vil 5 gaae gjennem nogle Numre i Ill. Tid. Jeg vil holde Forelæsn. om Det franske Theater.

[Underskrift mangler].

93. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

26. Jan. 72.

Kjære Hr. Professor!

10 Jeg maa dog fortælle Dem at jeg forleden Dag var inviteret til Middag hos Hs. Excellence Cultusministeren. Man vilde see paa Dyret. Han var meget venlig imod mig og sagde bl. A.: »De skal ikke bryde Dem om, man fordreier Deres Ord, De maa ikke troe, det undrer mig; jeg er selv saa vant til at see mit Eget fordreiet.«

15 Jeg er rædsomt forkjølet, forsnuet og forhostet, læser og skriver nogenlunde; 10 Ark af min Bog ere trykte; den bliver paa 16. Syntes De saa ikke nok om Boutmy's Bog?

Vi gaae om med store Planer om et Dagblad, hvorom nærmere mundtligt. Vi kan faae Penge og har nogenlunde de nødvendige 20 Kræfter. Jeg vilde kun gjerne kapre Falbe-Hansen til Politiken, saa er vi nok. Men jeg kjender ham slet ikke. De? Vi haabe at kunne begynde til April. De maa ei tale om det til Nogen.

Deres ganske hengivne

G. Brandes.

25 94. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

9. Februar 72.

Kjære Hr. Professor!

De faaer et andet Exemplar om nogle Dage, dette giver jeg Dem til Gjennemsyn, siden skal De faae et med Guldsnit. Gid De nu vilde synes om denne Bog. Den har jo vistnok sine Svagheder. Men da 30 neppe Andet end disse Svagheder vil blive fremhævet af Kritiken,

maa det være mig tilladt til Dem at anføre hvad jeg troer der kan siges til Fordel for den.

- 1) Den er udsprungen af en dybt følt Overbevisning.
- 2) Den er et Product af ikke ringe Flid og ikke faa Studier.
- 3) Den er i sin Art og i sin hele Plan original. 5

Hvis jeg turde, vilde jeg endnu gjerne føie til, at den i sproglig Henseende er affattet med stor Omhu. Sin Flid tør man dog nok selv fremhæve. Som sagt, kjære Hr. Professor, vær mig en mild Dommer!

Deres hengivne 10
G. B.

95. *Hans Brøchner til Georg Brandes.* 13/2 72.

Kjære Brandes!

Hjertelig Tak for Deres Bog! Jeg har nu gennemlæst den; en heel Deel af den to Gange. Der er Noget i den, hvori jeg ikke samstemmer 15 med Deres Opfattelse, Noget, hvor Deres Synskreds forekommer mig forsætlig indsnevret; men der er Meget, hvori jeg fuldt sympathiserer med Dem; Meget, hvoraf jeg har hentet Belæring, navnlig angaaende Sammenhængen mellem Phænomener, der før stode isolerede for mig, — og saare Meget, hvoraf jeg har hentet stor Glæde. Deres Bog 20 er smukt skrevet, og der ere Steder deri, som Skildringen af Genfersøen og af Landskabet ved Sorrent, der ere henrivende smukke. Ces pages dureront!

Angreb vil De vel nok kunne vente; nogle faae »imprudences« har De vel ogsaa begaaet, men Pokker med det! 25
Deres Ven
H. Br.

96. *Georg Brandes til Hans Brøchner.* 18. 2. 72.

Kjære Hr. Professor!

De maa ei undres over min Dovenskab med at annoncere Fore- 30 læsninger og komme ud at besøge Dem. Dovenskabten har været

ganske ufrivillig, jeg har haft en Mismodsparoxysme ganske som i Sommer med en saa fuldstændig Mistillid til hvad jeg kunde frembringe og en saadan Misfornøielse med min Bog, at jeg har været nødt til at indskrænke mig til at læse, og til at oversætte Halvdelen af det lille Skrift af St. Mill. Tilmed har jeg nu igjen igaar og idag haft ubehagelige Feberanfald. Det er imidlertid Ingenting. Da det imidlertid altid pleier at gaae for mig, saasnart jeg blot faaer gjort det første Skridt, haaber jeg om faa Dage atter at være parat (flot vilde jeg sige, hvis jeg ei frygtede, De vilde svare: »ikke alt-
10 for flot!«).

Saa De med hvilken Elskværdighed Ploug har formaaet at blande »Petroleuse«, »Internationale«, »Socialisme«, »Atheisme« og »Æ Jøde« ind i sin faderlige Artikel om en Bog, hvori der ei er det Mindste socialistisk. Han har ei engang Skarpsindighed nok til at begribe,
15 at det er ved et Tilfælde (og rent ufrivilligt), at Angreb paa vort og andre deilige Samfund komme til Orde paa mange Punkter paa eengang. Da jeg begyndte mine Forelæsninger, var Socialismen herhjemme neppe kjendt af Navn. Gjæstfriheden til mine Fædre er ogsaa god. En behagelig Gjæstfrihed i Sandhed med Lov til at sjakre og
20 Udelukkelse fra ethvert honet Erhverv. Jeg synes vi have betalt for den, og at vi siden have givet Samfundet fuldt saa meget som det har givet os.

Nu bliver Topsøe Dagbladets Redacteur, det bliver Bille i anden Potents med Tendentser mod Grundtvigianismen. Jeg tilstaaer at
25 aldrig har Tilstanden herhjemme syntes mig mere haabløs. Vore Bladprojecter ere opgivne og Drachmann og jeg sidde paa deres Ruiner, folde vore Hænder og see triste ned for os. Jeg har nu besluttet om muligt aldeles ikke mere at svare paa noget Angreb.

Deres hengivne

97. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

20. Febr. 72.

Kjære Hr. Professor!

Efter et modtaget Telegram ligger den gamle Hauch for Døden i Rom. Jeg skulde igaar Aftes have været sammen med Adam H., men han var udebleven af den Aarsag. Vil hans mulige Død efter Deres 5 Mening skade min Stilling eller gavne den?

Jeg havde et voldsomt Feberanfald med Vildelse igaar Aftes men er igjen idag ganske rask.

Deres hengivne

G. B. 10

98. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

21. Febr. 72 Aften.

Kjære Hr. Professor!

For at De kan gjøre Dem et Begreb om Billes sande Charakter sender jeg Dem følgende Afskrift af en Stump af et Brev han har sendt mig til Svar paa min Artikel, idet han sendte mig den tilbage. 15

»Høistærede! Efterat De har valgt »Dagens Nyheder« til Organ og der fundet en Meningsfælle i Anskuelser (sic!) synes det mig naturligt, at De bliver der, og »Dagbladet« kan ikke godt nu lukke op for Dem, blot fordi De banker paa Døren.

At lade Repliken indrykke hos os som »Inserat« for Betaling vil jeg 20 meget fraraade Dem. Der ligger for en litterær Person som Dem noget Ydmygende, Nedværdigende i at søge Publicum paa den Maade. Juul og Nyholm vare reducerede dertil, men Dr. Brandes bør ikke gjøre det; saa vilde Taushed da være langt at foretrække.« . . . Herefter følger nogle Raad angaaende Artiklen og en Række forlorne 25 Forsøg paa Venskabsforsikringer trods al Uenigheden, blandede med Spydigheder.

Jeg anfører af mit Svar:

»Jeg har nu sendt min Artikel til »Dagbladets« Comptoir for at lade den optage som Inserat. Ligger heri en Skam, da veed og føler jeg, at Skammen er Deres og ikke min, og det selv om det hele Publicum tillægger mig og ikke Dem Skammen.

5 De har selvfølgelig Lov til at lukke »Dagbl.« Spalter for hvem De vil. Men det forekommer mig, at De for Deres egen Skyld burde angive en bedre Grund end den, at jeg har fundet »en Meningsfælde« i »Dagens Nyheder«. Med dette Blad har jeg for min Part absolut Intet at gjøre; jeg læser det aldrig. Min Dom om det kan ikke være
10 uklar for Nogen, der har læst 20 Sider af mig. Ligger der nogen Skam i at jeg skriver deri, da er Skammen Redacteurens af Berlingske Tidende, der har nægtet at optage hvad jeg skrev.

De siger, at jeg har stillet mig »paa en noget kold Fod« ligeoverfor Dagbladet. Metaphoren er lidt underlig. Det forekommer mig altid
15 meget uheldigt, naar »Frihedsmændene« i et Land, blot fordi en mere yderliggaaende Bevægelse fra venstre Side begynder, lade sig kyse lige ind i Reactionen. Det gjorde vore saakaldte Gammelliberale, det have nu vore saakaldte Nationalliberale gjort. For denne Svingning har jeg det Modsatte af Sympathi o. s. v.«

20 Jeg skal vise Dem Billes Brev til mig. Det er skrevet med en Hovmod og en Uforskommethed, der overgaaer Alt. Inseratet koster mig 7 Rdl., saa jeg seer, at jeg snart er nødt til rent at tie.

Min Feber er ei kommen igjen idag. Gamle Hauch ligger endnu syg. Han har bestandig Diarrhoe, men er fuldkommen bevidst og
25 rolig, ønsker at døe, og venter det, men taler samtidigt aldeles fattet om de Reiseplaner der bør fattes, ifald han lever.

À propos: Er De ganske vis paa, at Deres gode Ven Molbech ikke speculerer svært i at jeg skal gjøre mig umulig og han saaledes nødes til — næsten mod sin Villie at overtage Pladsen. Et og Andet har
30 givet mig Mistillid. De skal see, at baade han og Goldschmidt og

Lembcke og Rosenberg, og Himlen veed hvem mere, ville bringes paa Tapetet.

Deres hengivne

P. Scr. Jeg boer No. 49.

G. B.

99. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

Torsdag Formiddag 5

Kjære Ven!

[Febr. 1872]

Jeg fik Deres Brev samtidig med Numeret af Dagbladet, der indeholdt Deres »Inserat«. Forundrer Victualiehandler Billes Adfærd Dem egentlig? Mig ikke det Mindste. Saaledes handle Spækhøkere.

Hauch maatte gjerne leve en Stund endnu. Naar Deres Uvenner¹⁰ have udspillet alle Trumferne, og Røret har sat sig, saa vilde jeg ikke længer ønske ham et Liv, han er træt af; saa kunde Deres Venner tage fat under gunstige Betingelser.

Molbech har jeg ikke seet meget længe; jeg kan ikke troe, at hans Planer gaae i den antydede Retning. Det vilde ikke heller nytte ham;¹⁵ han vilde ingen Understøttelse faae fra Universitetet. Det Samme gjælder om Goldschmidt og Rosenberg. Lembcke tænker vel lige-saalidt paa den Ting som der tænkes paa ham. Man er dog ikke qualificeret til Professor i Æsthetik fordi man oversætter Noget af en enkelt stor Digter!²⁰

Læste De Dagbladets Artikel om Maanedsskriftet med Opmærksomhed? Saae De, hvor bestandig Stikordene: »Fritænker« og »Atheist« bleve anbragte? Det gjælder for Øieblikket om, à tout prix at faae det sagt; det er ligesom en Parole.

Kan De være hjemme imorgen Formiddag naar jeg kommer fra²⁵ Forelæsninger, omtrent 1 1/2? Der er Adskilligt, som jeg ønskede at tale udførligere med Dem om.

Deres paalidelig hengivne

H. Brøchner.

100. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

7. Marts 72.

Kjære Hr. Professor!

Jeg vilde gjerne spørge Dem, om jeg vel har Andet at gjøre end roligt at vente i Anledning af gamle Hauchs Død. Jeg har tænkt mig, at hvad der kunde gjøres ved at tale om Sagen med Professorerne, det gjorde De for mig som De allerede før har gjort det. Madvig havde sagt til V. Thomsen, at der vist vilde møde »meget store Vanskeligheder« fra Ministeriets Side, at man enten vilde inddrage Pladsen, eller foreløbig og indtil videre paa aldeles uvis Tid lade den henstaae ubesat, samt at der intet somhelst var i Veien for denne Fremgangsmaade. Jeg havde jo selv skadet mig saa meget, han havde iøvrigt ikke havt Tid til at læse min Bog og kunde ikke selv dømme om den. Men han troede mine Sager stode yderst slet.

Dette Referat er jo ikke meget opmuntrende, og jeg begynder at resignere mig til den Tanke nu at skulle tilbringe lange Tider i Spænding om et Resultat, der saa, naar det kommer, rimeligvis bliver meget ugunstigt. Kan De imidlertid, som er den Eneste jeg stoler paa og ganske sikkert den Eneste, der vil røre en Haand for mig, gjøre Noget for i Tide at afparere de mig tiltænkte Hug, saa takker jeg Dem forud hjerteligt derfor. Foreløbig vil jeg i Aften — for første Gang i mit Liv — gaae paa Carnival hertillands, og see om det er muligt at finde nogen Morskab deri.

Deres hengivne

Georg Brandes.

25 101. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

[Marts 1872]

Kjære Brandes!

Jeg talte saa igaar Aftes med Hall, og talte længe og indtrængende med ham. Det er øiensynligt, at der er Vanskeligheder at overvinde, maaskee endog »paa høie og høieste Steder«, hvor De rimeligviis er bleven skildret som Atheist, Socialist o. s. v. Imidlertid syntes det dog, at Hall ikke var utilbøielig til at gaae ind paa et Arrangement,

som jeg antydede for ham: nemlig en, foreløbig, midlertidig Ansættelse paa et Par Aar. Ad den Vei kunde Maalet naaes, om end ad en lille Omvei. Deres forbistrede »Fritænker-Forening«, som den naturligviis strax er døbt (s. v. v!) i Publicum, omtalte Hall ogsaa som en Hindring. Nu kunde jeg heldigviis tale med ham derom som 5 staaende udenfor den Sag. Jeg urgerede stærkt, at De ubetinget var den Eneste, der kunde udfylde Posten. Hall nævnte Molbech, men holdt det slet ikke fast da jeg sagde ham hvad jeg med fuldt Kjendskab til Sagen kunde sige om Molbechs Mangel paa et virkeligt Studium af det Æsthetiskes Theorie. Jeg maa dog ogsaa sige Dem, 10 at jeg gjennem Vedel veed, at Molbech selv udtaler sig paa samme Maade om denne Mangel, som jeg gjorde. Hall nævnte hverken Goldschmidt, Rosenberg eller Lembcke. En ikke farlig Concurrent, som De ikke har tænkt paa, vil De imidlertid faae — Kristian Arentzen! Han er naturligviis umulig: Undermaaler! 15

Der var Noget, De i dette Øieblik kunde gjøre; der vilde virke gunstigt paa Stemningen. Skriv en udførlig og anerkjendende Charakteristik af Hauch, og gjør det snarest muligt. De har holdt saa Meget af Manden, og kjender saa godt alt det Smukke og Ædle hos ham, at De salva conscientia kan skrive en »Eloge«. Skriv den varmt, 20 hjerteligt, simpel i Formen, og De skal see, at den for Mange vil skjule Syndernes Mangfoldighed.

En Forsvarer af Dem traf jeg paa ved Diner'en; det var H. C. Andersen. Han havde ikke læst Deres Bog — han læser vel overhovedet kun sine egne Værker — men han havde hørt Et og Andet 25 angribe; deriblandt Deres Yttringer om Thorvaldsens Nat, og der tog han ganske Deres Parti.

Forhold Dem nu forresten foreløbig rolig. Vil De gjøre Noget, saa gaae helst til Hall og tal med ham; men gjør ellers intet Skridt. Plag Dem ikke for meget med hvad Folk siger eller ikke siger om Dem, 30 lev for Deres Studier og hold, om De kan, snart Deres lille Forelæsning. Ved den kan De paa en Maade tælle Deres Venner.

Om Julius Lange talte jeg med Hall. Han syntes ganske tilbøielig til at gaae ind paa mit Project: at faae Lange ind i Facultetet. Kunde jeg faae Dem og ham derind, saa kunde jeg blive from og sige: Domine! nunc dimittas Decanum tuum!

5 Lev saa vel og vær tilfreds med, at jeg ikke blev Fritænkerchef!
Deres hengivne

H. Brøchner.

102. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

9. Marts 72.

Allerkjæreste Hr. Professor!

10 Tak for Deres Brev og Deres Raad, som jeg skal følge. Jeg skal endnu imorgen begynde at gjennemlæse Hauchs Værker og gjøre mig al mulig Umage for at skrive sandt og simpelt derom. Adam H. kom til mig iaften og havde et Papir med, som gamle Hauch har diceret før sin Død og under hvilket han med egen Haand (for sidste Gang i

15 Livet) har sat sit Navn aldeles tydeligt og klart skrevet. Det er kommet hertil i Dag. Deri siger han omtrent som saa: »Af alle unge Mænd, jeg har kjendt, som have givet sig af med æsthetiske Studier er Brandes uden Sammenligning den første, og det er mit varmeste Ønske at han maa blive min Efterfølger i Professoratet i Æsthetik.«

20 Adam mente at Fru Hauch selv, naar hun kommer hjem (om faa Dage) burde bringe dette til Hall. Mener De ikke ogsaa at det vilde være godt. Eller veed De en bedre Brug deraf?

Med Hensyn til de andre Punkter i Deres Brev bemærker jeg:

1) Kr. Arentzen, der søger at benytte sig af den Ugunst, hvori jeg

25 er falden, er (comisk nok) selv Medlem af »den forbistrede Forening«. Gid De havde vidst det og sagt det til Hall.

2) Jeg er temmelig sikker paa at Molbech, selv om han forsigtigt udtaler sig anderledes, hvor han finder dette passende, arbejder mig stærkt imod og stræber at holde sig Pladsen aaben idetmindste. Flere

30 Tegn røbe dette.

3) Naar Hall henviser til Vanskeligheder paa »høie Steder« da er dette

ganske som naar Madvig henpeger til Hall, som den fra hvem Vanskelighederne komme. Naar De tale med Dem eller med nogen Anden, som de vide vil mig vel, da sige de dette. Det er Hall selv, der har bragt Kronprindsen den Mening, at jeg var »et ubegavet Menneske, som Hauchs havde opfundet og trak frem.« Det veed jeg fra Prof. Vilsoët, 5 til hvem Kronprindsen har sagt dette. Selve Kongen er jo fraværende.

Maa jeg endnu blot bede Dem være lidt overbærende med Hensyn til min nærværende Uproductivitet. Jeg har en ulykkelig Form af Talent, hvis jeg tør bruge dette Ord, som paavirkes stærkt af Omgivelsernes Indtryk og trænger til en vis ydre og indre Ro for at kunne 10 virke. Hvis jeg blot kunde tvinge mig selv til hver Dag at arbeide ligeligt, vilde jeg sikkert læse og skrive saa meget, at man vilde blive forundret derover. Men den besynderlige Uro eller Modløshed jeg altid maa overvinde før jeg kan arbeide aandeligt, er en Slags Forbandelse over mig. Jeg lover Dem imidlertid nu paany en rum Tid 15 at lukke mig inde, afslaae enhver Indbydelse, fordybe mig i mine Sager og see at arbeide af yderste Evne.

Adam Hauch var yderst indigneret over Goldschmidts flauue Artikel i Fædrel. om Hauch. Vil De tænke Dem, at han aldeles ei har kjendt Manden, neppe talt med ham mere end een Gang eller maaskee to, 20 og saa trænger sig ind til den Døende med forud arrangerede Spørgsmaal for at kunne skrive Referat derom i en Avis! Han er sig dog altid lig, uden aandelig Adel og tilmed med noget Lavt i sin hele aandelige Constitution.

Hjertelig Tak for al Deres Iver for mig. 25

Deres hengivne

G. B.

103. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

5. April 72.

Kjære Hr. Professor!

Jeg har besluttet om en Uges Tid at give Hegel en Brochure, hvor 30 jeg gjerne under Et vil møde hele Modstanden imod mig. Det Meste

af den er skrevet eller rettere noteret. Jeg vilde imidlertid gjerne gjøre den saa virksom som muligt. De vilde gjøre mig en Tjeneste ved at sende mig nogle Raad og Notitser til den, samt ved at udføre et eller andet Argument for mig.

5 Efter megen Vaklen har jeg nu besluttet mig til at holde min meget omtalte lille Forelæsning. Jeg begynder Onsdag d. 17de. Det har gaaet mig nær til Hjerte, at den almindelige Stemning har vist sig saa hadsk imod mig og at slet ingen Stemme har hævet sig til Fordel for mig. Det lønner sig bedre at skrive i »Christelig Kalender«; saa
10 holder man altid »fra Formens og Indholdets Side lige fortrinlige Foredrag.«

Deres hengivne

Georg Brandes.

104. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

[24/4 1872]

15 Kjære Hr. Professor!

Kunde De ikke sende et melancholsk Subject et Par Ord til Opmuntring. Jeg plages af den mest utaaelige Nedslaaenhed uden egentlig Aarsag. Det er mig efterhaanden en ren Kval at arbejde, hvorvel jeg gjør det. Troer De Piecen vil hjælpe mig noget, hvad
20 synes De om den, og har De kunnet spore noget Indtryk af den?

Jeg har været 2 Gange hos Hegel men uden at træffe ham for at gjøre Aftale om et Tidsskrift til Efteraaret. Jeg er nu fast bestemt paa dette. Han siger uden Tvivl ja, han er for Tiden meget naadig. Han gav mig 150 Rdl. for min Piece.

25

Deres hengivne

Georg Brandes.

105. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

24/4 72.

Kjære Brandes!

Jeg har læst Deres Piece to Gange igjennem, og synes meget godt
30 om den. Det synes ogsaa, forsaavidt Folk allerede have læst den,

at den gjør et gunstigt Indtryk. De vil naturligviis ikke kunne vente, i Anledning af den at slippe for nye Angreb; men det gjør ikke stort; det Væsentlige er, at De har faaet svaret paa de første Angreb og svaret godt. Strømningen i Opinionen er gaaet saa voldsomt imod Dem, at man vel kan antage, at den nu, som det hedder i Sømands- 5 sproget, vil kæntré, og saa kan den maaskee snart faae Fart i den modsatte Retning. Maaskee kan ogsaa den Forelæsning, De har annonceret, bidrage dertil. Vær forsigtig med den, og benyt de Erfaringer, De har gjort. (De har vel erindret, at meddele Consistorium, at De agter at holde denne Forelæsning? De husker jo nok, at det 10 skal skee med Forelæsninger, der ikke ere annoncerede i Forelæsningscatalogen).

Jeg opsøger Dem en af de allerførste Dage for at tale mere med Dem. Imorgen ikke; — saa er det min Drengs Fødselsdag og jeg skal til Universitetsfesten, fra hvilken jeg 2 à 3 Gange er skulket, — men 15 saa Fredag eller Løverdag. Det vil interessere mig at tale med Dem om Tidsskriftet. Efterat De sidst havde været hos mig, tænkte jeg adskilligt derover og søgte at danne mig en Oversigt over Opgaven og over de Kræfter, der kunde antages at staae til Raadighed. Det vil neppe være saa meget vanskeligt at faae en dygtig Stamme af 20 stadige Medarbejdere naar De faaer Foretagendet i Gang. Det vilde vel være den rigtigste Maade, hvis Nyt dansk Maanedsskrift kunde gaae over i Deres og samtidig i en ny Forlæggers Hænder, men Vedkommende give det maaskee ikke gjerne fra sig. Under dets nuværende Redaction og med de Vagabunder, der aflæsse deres Crudi- 25 teter deri, kan det ikke gaa med Nytte. Hr. »Skov« har vel nu prostitueret sig saaledes, at han ikke saa snart kommer igjen; men hvem indestaaer for, at der ikke komme Andre ejusdem farinæ?

Men derom kunne vi bedre tale sammen mundtlig. Farvel saa længe! Hvis De er hjemme paa Fredag Kl. 12—1, søger jeg Dem 30 vistnok.

Deres hengivne

H. Brøchner.

v. Bergen besøgte mig forleden Aften. Han er gyselig kjedelig og et sandt Repeteeruhr. Det er det Selvsamme, jeg nu siden 1864 idelig og idelig hører af ham.

106. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

15/5 72

5 Kjære Brandes!

Jeg ligger syg af Bronchitis og har Udsigt til at skulle gjøre det længe. See engang ud til mig naar De har Tid og indret Dem saa paa at tale hele Tiden, da jeg helst maa være saa meget som mulig stum for ikke at faae et fatalt Hosteanfald.

10

Deres hengivne

H. Brøchner.

107. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

16. Mai [1872].

Kjære Hr. Professor!

15 Det skal være mig kjært at see ud til Dem. Men jeg kan desværre ei idag og imorgen, da jeg har en Forelæsning paa Stabelen. Fredag Aften er jeg helt færdig. Saa kommer jeg Løverdag. Hvor kjedeligt at Deres Frygt for at blive syg ikke var ugrundet.

Deres hengivne

Georg Brandes.

20 Folk have efter hvad jeg hører været meget vel fornøiede med min Forelæsning.

108. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

Görbersdorf,

Kjære Brandes!

5. Aug. 72.

25 Bliv ikke vred fordi jeg saa længe har opsat at skrive til Dem; jeg har ventet paa at kunne skrive noget nogenlunde sikkert om min Helbredstilstand og om Udsigterne til min Helbredelse. Jeg mærker imidlertid, at jeg overhovedet neppe vilde faae skrevet, hvis jeg skulde oppebie dette Tidspunkt, og skriver derfor nu skjøndt jeg egentlig ikke kan sige Dem stort Andet, end hvad De vel allerede har

hørt af Frøken Carlsen. At mit Bryst er mere angrebet end jeg før vidste, har hun vel sagt Dem; der er i den venstre Lunge en stor Caverne, og det er vel tvivlsomt, om den kan bringes i en uskadelig Tilstand. Mit Ophold her har i den Henseende ikke hjulpet noget; jeg betragter det egentlig som et Misgreb, at jeg er kommen hertil. 5 Luften her er slet ikke for os, der ere vante til et Øklima. Naar Veiret er klart og varmt, er Luften animerende ved sin Tyndhed, og bringer Pulsen i hurtig Bevægelse; men den tilsyneladende Energie, den fremkalder, giver snart Plads for en Mathed og Slaphed, om ikke for værre Tilfælde. Er Luften ren og kold, hvad den altid bliver efter 10 Regn — og det regner her grumme meget — er den ligefrem farlig, da det næsten er umuligt at undgaae Katarrher. Min Hoste er tiltagen under Opholdet her, og jeg spytter Mere op end da jeg forlod Kjøbenhavn. Jeg vilde ganske vist have opnaaet større Resultater hjemme i Danmark, ved Svendborg eller paa et andet gunstigt 15 beliggende Sted. I de sidste Dage er Veiret her aldeles fortvivlet og jeg omgaaes stærkt med den Tanke at forlade Görbersdorf, anvende Resten af min Ferie paa Dresden og andre fornøielige Steder, og saa komme hjem i Slutningen af Maaneden. Hvordan det saa vil gaae, er et Spørgsmaal, jeg ikke kan lade være at gjøre mig selv. Kommer 20 der en slem Vinter, saa ere Chancerne vist ringe. Maaskee kan der dog endnu inden Vinteren indvindes Noget.

Opholdet her er ikke synderlig morsomt. Her er Folk af forskjellige Nationer; men deriblandt kun faa interessante Personer. Man tør intet Alvorligt bestille, og jeg nøies derfor i det Væsentlige med at 25 studere tyske Blade — de eneste, her findes — og at samle Notitser om Tydsklands sociale Tilstande og dets politiske Forhold. Adskillige ikke uinteressante »Culturmeddelelser« kunde jeg give, men opsætter det til jeg kan gjøre det mundtlig. Egnen her er smuk og venlig, men man bevæger sig paa en lille Plet, da større Excursioner ere forbudte. 30 Det vegetative Liv prædominerer aldeles; Lægen udtaler den trøstende Tanke, at det var ønskeligt, om man overhovedet under

Kuren kunde exstirpere Tankeevnen. Kunde man altsaa blive et rent Bæst, kunde man maaskee have Udsigt til Helbredelse. Maaskee kunde det Samme opnaaes ved at blive Theolog. Det var dog en nettere Udvei.

- 5 Stor Fornøielse kan De ikke have af dette Brev eller overhovedet af hvad jeg kunde skrive under Indtrykket af 3 Døgns Regn og Slud. Derfor Farvel! Gid idetmindste De maa være rask eller have Udsigter til at blive det!

Mange venlige Hilsener fra

Deres hengivne

10

H. Brøchner.

109. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

22. August 72

Kjære Hr. Professor!

- De maa ei see et Tegn paa Kulde fra min Side i den Omstændighed at jeg ei endnu har besvaret Deres velkomne Brev fra Görbersdorf.
- 15 Jeg har lidt af et temmelig daarligt Humeur i denne Sommer og vidste ei noget synderligt Opmuntrende at skrive. Jeg har til Hensigt at skrive en større filosofisk Bog, hvis Indhold skal være: Associationen (af Sandseindtryk og Ideer) fremstillet i hele sin Betydning for Aandslivet, jeg har læst en Del i dette Øiemed og udkastet Adskilligt.
- 20 Denne Plan har opfyldt og begeistret mig meget, og jeg vilde gjerne engang skrive Noget, som selv mine Fjender maatte kalde videnskabeligt. Dernæst holder Hegel fast ved sit Tilbud om et Tidsskrift. Jeg maa modtage det, da jeg Intet har at leve af. Jeg gjør det ikke gjerne. Ibsen har lovet mig at skrive en Række Rimbrev over vor
- 25 Tids sociale og litterære Forhold, der skulde give »hans Troesbekjendelse« i dette mit Tidsskrift, H. C. Andersen, der i Sommer har overøst mig og min Familie med Artigheder og Besøg har ogsaa lovet at give mig Noget. Men jeg føler altfor vel, hvor vanskeligt det vil være at samle Medarbeidere. Jeg er spændt paa hvorvidt
- 30 Deres Helbredstilstand vil tillade Dem at interessere Dem for Foretagendet.

Min egen Helbred er ei altfor god, jeg har endnu tidt (som idag) Smerter i mit Ben og mit Nervesystem er meget irritabelt. Stor Arbeidslyst vexler derfor hos mig med et ubestemt Mismod, jeg ikke altid formaaer at magte.

Min yngste Broder fik forleden gjennem Fausbøll Tilbud om en 5 meget smuk Ansættelse ved British Museums Manuscriptsamling. Men han kunde ei reflectere derpaa, da han i disse Dage er bleven forlovet og skal giftes om et halvt Aar. Hans Forlovede er vor lille smukke Halvcousine Harriet Salomonsen, saa De vil, hvis De besøger os, finde vort Hus meget oplivet. Saaledes bliver Edvard meget rig 10 (foreløbig faaer han 160,000 Rdl.), og han drømmer kun om at grunde et Dagblad, knuse Ploug og Topsøe etc. En attendant har han skrevet en meget god lille Afhandling »Om sammenlignende Mythologi«, hvori adskilligt Nyt, som findes i sidste Hefte af Maanedsskriftet sammen med en Afhandling af Prof. Drachmann, som vist 15 vil forbause Dem. Den prædiker Malthus. Hvad mere skal jeg fortælle Dem? Strodtmann har skaffet mig en tydsk Forlægger og sender mig 50 Thaler i Honorar for min »Emigrantlitteratur« der er under Trykken, smukt oversat. »Dagbladet« og »Fædrelandet« lyve som sædvanligt om alt Muligt og fraade i Anledning af de forestaaende 20 Valg, som menes at ville falde stærkt ud til Venstres Fordel. Litteraturselskabet har en Statsøkonomi, hvortil der er stor Trang, bearbejdet af Jul. Petersen og F. Bing, Directeur for Livsforsikringsanstalten, under Trykken tilligemed en lille god Bog »Det nye Testamente og Fremtidens Kirke« af Heinrich Lang, Præst i Zürich. 25 Vi haabe at hæve dette fra først af saa ringeagtede Selskab til en indflydelsesrig og betydende Stilling. Godt er det, at vi have vundet Hegel.

Til min store Forbauselse hører jeg idag af Frk. Carlsen, at det er Deres Hensigt kun at tilbringe faa Dage i Dresden. Hvorfor vil De 30 dog ikke blive der lidt meer? Er der ei i alt Fald mildere end her og De maa dog virkelig ikke nu tage fat paa Forelæsninger igjen. Jeg

vilde ønske, De blev i Dresden hele September, jeg selv tænker i Løbet af den Maaned at opholde mig lidt der for at træffe Aftale med Ibsen, som for Tiden er i Tyrol. Glædeligt var det at høre, at De dog nu for Øieblikket føler Dem lidt bedre end da De skrev til mig.

Deres hengivne

Georg Brandes.

110. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

Dresden

Kjære Hr. Professor!

d. 29. Sept. 1872.

10 Jeg haaber ved at sende Dem disse Linier at opnaae Underretning om Deres Befindende. Send, hvis De vil, et lille Brev Adr. Hr. Adolf Strodtmann, Hennis Villa, Steglitz, Berlin. Jeg haaber, at Virksomhed som sædvanlig har vist sig gavnlig for Deres Natur.

Da jeg var ombord paa Skibet for at gaae til Stettin, kom Gold-
 15 schmidt, der skulde gjøre samme Reise, henimod mig, lod sig præsentere og arbeidede flittigt paa at gjøre mit Bekjendtskab. Vi havde da nogle lange Samtaler paa Skibet og siden fulgte han med til Berlin, ja havde villet forandre hele sin Reise for min Skyld, hvis jeg ei havde modsat mig bestemt. Endelig tog han det hellige Løfte af
 20 Gotfred Christensen, Landskabsmaleren (en ung prægtig livsglad Mand), og mig, at vi vilde vente med at reise i sachsisk Schweits, til han kom til Dresden. Saaledes er det skeet, at jeg har havt disse
 2 Mænd til Reisekammerater paa en Udflugt jeg i forrige Uge gjorde og som var en af de skønneste og friskeste man kan tænke sig. Trods
 25 Alt hvad G. har gjort for at vinde mig, er min Sympathi for ham meget klein, Noget jeg da ogsaa bestandig har fortalt ham. Men han var altid meget høflig og da det jo altid kun er mig, der har angrebet ham, og ei omvendt, samt da han gjorde alle Avancerne, havde jeg ingen Grund til at være uhøflig, saa meget mere som jeg jo ei kunde
 30 undgaae at see ham hos Ibsen, hvis Adresse han bad mig om. Han taler ei om Andet end sin store Bog »Nemesis« der skal indeholde

hans Religion, hans Philosophi, hans Tro, hans Overbevisning om dette og mange andre Livs Natur og Væsen, Alt baseret paa Studiet af det Ægyptiske, som han nu i 4 Aar har taget med Vold og Lempe og som vil afføde noget Uhørt. Han gaaer ud paa at imponere ved al denne Forskning, der ei syntes mig at have noget paalideligt Præg, 5 men alligevel vil det nok blive morsomt at læse, hvad Andre have udspeculeret om Ægyptens gamle Religion, i en underholdende Fremstilling som G.s.

Med Ibsen har jeg tilbragt alle disse Dage. Det gjør mig tidt Ondt at jeg saa ubetænksomt gjengav Dem det Indtryk jeg ifjor modtog 10 af hin Bagatel i Knaphullet. I. bærer ei mere Ordener hjemme. Men nu først har jeg lært ham rigtigt nøie at kjende. Paa Enhver maa han gjøre Indtryk af en høist betydelig Mand, saa alvorlig, at der kun sjeldent sees et Smil paa hans Ansigt, med Autodidaktens kantede Præg, men tillige med noget Truende og Bydende i sit 15 Væsen, som hos En, der fordrer Lydighed. Han er meget streng i al sin Tale, ogsaa imod sig selv. Han lever nu et aldeles tilbageholdende Liv, alene for sit Arbeide. Opholdet i Udlandet har virket i høi Grad Gavnligt paa ham; al den hjemmenorske Bornerthed er bleven bortpustet og den almindelige Dannelse, der hører vor Tid til, er ad 20 mange Veie kommen til ham. I politisk Henseende er han meget konservativ, eller rettere absolutistisk; han har forseet sig paa den Omstændighed at de politisk Liberale næsten altid aandeligt ere meget illiberale og siger at det er bedre at være under een stor Magthavers Regimente end under mange mindres. Endelig, siger han naivt, 25 avler den politiske Undertrykkelse en saa deilig Længsel efter sand Frihed og Kamp for denne. Han er udtømmelig i Spot over de usande Frihedsbestræbelser. Men det er at befrygte at Hadet til de usande, engang naar han bliver gammel, vil fortrænge Interessen for de sande. 30

Hvad Litteratur angaaer, da dømmer han ypperligt, høist originalt og dog ikke paradoxt. Jeg maa med Taknemmelighed aner-

kjende, hvor meget jeg i dette Punkt lærer af ham og for hvor meget han aabner mine Øine. Paa dette Omraade er hans Grunddistinction den mellem de Bøger hvori en Personlighed udtaler sig og dem, der mere ere et Værk af Talent og Begavelse (som Heiberg's Skrifter f. Ex.)
5 men i hvilke ingen stærke og oplevede Livsindtryk ere gaaede over. Han mener, at Litteraturens Fremskridt især vil beroe derpaa, at Digterværkerne af psykologisk Natur fortrænge den Art Frembringelser som en Mand med samme Evner, men med et helt andet Liv næsten ogsaa havde kunnet skrive. Han taler ogsaa gjerne om det Techniske,
10 om Compositionen af et Drama og Sligt, som er interessant at høre.

Julian er 2 store Dramer, hver paa 5 Akter af hvilke det første er færdigt, det andet helt udkastet Scene for Scene. Det bliver sikkert et høist betydningsfuldt Værk. Planen, som jeg kjender, er baade original og dyb og hvad jeg har hørt af det første Stykke, nemlig de
15 mest fremspringende Scener er udført med stor Kraft og Phantasi. Alle mine Aftener har jeg tilbragt hos Ibsen med Undtagelse af 4, 5 i Theatrene. Hos Goldschmidt var Ibsen og jeg een Aften paa Ananaspunsch og Goldschmidt læste en pæn lille fritænkersk Novelle til Voltaires Forherligelse høit. Diplomatus!

20 Ibsen har indført mig i den litterære Forening her, hvor jeg har hørt 2 Foredrag. Det første var om Tiecks Afhandling om Hamlet, hvilken jeg curiøst nok var den eneste af de Tilstedeværende som i Forveien kjendte, og det andet om en lille Bog af en af Medlemmerne, »Jesus und die Frauen«. Dette Foredrag gav Anledning til en
25 smuk Ytring af Pietet mod Feuerbach, der jo døde den 13de September. Man oplæste det Sted af »Wesen des Christenthums« hvor F. taler om Madonnadyrkelsen og om alle Menneskers Kjærlighed til deres Moder og det lød saa gribende at flere af de gamle Mænd maatte tørre deres Øine og en gammel Mand tog min Arm og sagde
30 til mig: »Havde Ludwig Feuerbach ei skrevet Andet end dette, var han en stor Mand.«

Dog den Begivenhed, der er hændt mig her i Dresden og som meest

har glædet mig, er den Elskværdighed, hvormed Hettner har modtaget mig. Min sidste Bog er som De veed bleven oversat paa Tydsk med en Indledning, hvori det Meste af min Antikritik, og H. modtog mig med de Ord: De her og vi, som vilde besøgt Dem i Kjøbenhavn i disse Dage, var ei vor Reise pludselig bleven forhindret. Han kaldte sin 5 Kone ind som bevidnede hans Ord og sagde, at H. bestandig havde sagt: Der er En i Kjøbenhavn som vi maa besøge og det er Brandes.

Hettner har rost mig meget for min Bog og sagt mig meget Smukt især for min Fremstilling, som jeg ei vil gjentage. Igaar spiste jeg hos ham, der var Mange, og meget, som var morsomt at iagttage. 10

H. der er Directør for Antiksamlingen her og Professor ved Kunstakademiet besidder et smukt Hus prydet med Statuer og med Malerier (efter dem i Pompeii) indlagte i Væggene. Han er gift med en rigtig sund, elskværdig brunøiet tydsk Dame og har en Rede fuld af Børn mellem 23 og 6 Aar. Han ligner af Ydre, især af Legems- 15 bygning og Hovedform, ogsaa lidt paa Stemmen, Renan, men hans Ansigt er regelmæssigt og ret kjønt. Det var meget interessant for mig nu at lære Tydsklands første Litterærhistoriker at kjende efter at have kjendt flere franske Skribenter af de bedste. Saa vakker og ligefrem, Hettner end er, mere ligefrem, aaben og kammeratlig end 20 nogen fransk, maa jeg dog tilstaae, at han ei besidder den alsidige Personlighed heller ei den fine selskabelige Dannelse eller den Individualitet i Synsmaader som de franske. Her er alt for Meget Fælles-eiendom. Altfor Meget af Personligheden afstumpes. I den Henseende komme vi Frankrig nærmere, synes jeg. 25

Jeg har forlænget mit Ophold noget her for at nyde Godt af Hettners Omgang.

Jeg er lidt urolig, i Anledning af at min Moder har forstuvet sin Arm ved et Fald, men jeg haaber, det er intet Videre.

Vil De hilse Deres Smaafolk og Frk. Carlsen venligst 30
fra Deres hengivne

Georg Brandes.

P. S. Jeg hører der skal staae en meget gunstig Recension over mig i Revue critique. Har De seet den? jeg ikke.

III. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

Kjære Brandes!

Kjøbenhavn,
den 3. October 1872

5 Tak for Deres Brev, der har interesseret mig meget; til Gjengjæld kan jeg kun sende Dem et meget uinteressant. Jeg vedbliver nemlig at existere paa den temmelig utaalelige Maade, paa hvilken jeg
existerede da De reiste. Mit Hoved er nogenlunde frit for Smerter,
men saa skjørt og ubrugeligt, at jeg vilde ønske, at jeg kunde bytte
10 det bort med hvilket som helst andet, kun ikke med et, der havde
siddet paa en Theolog eller paa Rudolf Schmidt. Min Hoste bliver
stadig værre og i de sidste Dage bliver jeg hyppig hæs. Matheden er
meget stor, og jeg føler den bestandig tiltage. Det ugudelige Veir,
vi have havt i den sidste Tid, har næsten fuldstændig forhindret mig
15 fra at komme i Luften. Mine Forelæsninger — Resten fra forrige
Halvaar — sluttede jeg i Fredags; jeg havde da læst ialt 5 Timer.
Det var et Forsøg, jeg anstillede, men Forsøget viste, at Kræfterne
ikke sloge til, da jeg efter hver Forelæsningstime omtrent var ødelagt
for et heelt Døgn; og jeg har derfor søgt Ministeriet om Fritagelse
20 for at holde Forelæsninger i Resten af Halvaaret. Jeg forsøger nu paa,
gjennem ikke anstrængende Lecture, for Øieblikket Lübke's Kunst-
historie i Julius Langes Oversættelse, at vænne mig til Arbeide, og
skulde saa snarest muligt prøve paa at redigere den Fremstilling af
Philosophiens Historie, jeg vilde udgive. Stort mere end en Redaction
25 er det ikke, men maaskee slaae mine Kræfter ikke engang til til Sligt.
Bliver min Tilstand ikke snart væsentlig bedre, ønsker jeg kun, at
Afslutningen af det Hele ikke maa være for fjern. Jeg vil ikke
kunne finde mig i den meningsløse Tautologie: at leve blot for
at leve; kun naar jeg kan leve for at virke, er Livet et virkeligt Liv
30 for mig.

Der er heller ikke Noget i Forholdene herhjemme, der kan virke en Smule oplivende. Alt er smaat, smaaligt, bornert og forældet, og saa gaaer man og bilder sig ind, at man marcherer i Spidsen for hele Verdens Kulturudvikling. Hvilken aandelig Usundhed har ikke Grundtvigianismen bragt ind i Nationen! Det er som en aandelig 5 Pyæmie, der desværre vistnok er incurabel. Grundtvigs Genialitet bestaaer udelukkende i, at han med et sikkert Greb har benyttet det danske Folks to Skjødesynder: dets aandelige Ladhed og dets Forfængelighed; derpaa hviler hele hans Succes. Det er væmmeligt at see den hujende Bande af dumme, liderlige Præster, fjollede Seminarister og hysteriske Fruentimmer, der gaae under hans Fane og i salig Idiotisme vrøvle i Chor om Pæredanskhedens Fortræffelighed. Medens i Tydskland den hele dannede Mellemstand gennemtrænges af sunde religiøse Anskuelser, lever man ikke blot her som Bæster, men 10 brouter af sin Bestialitet. Og i politisk Henseende! hvilken Misère. 15 Vi have i hele Landet ikke ti ærlige Demokrater, men Bander af Plebeiere og af Raahedens negative Aristokrater. Jeg spørger tidt mig selv, om ikke Danmark er dømt til Undergang, og om ikke Undergangen vilde være en Lykke.

Men nu taber jeg mig i mørke Betragtninger; jeg vil hellere et 20 Øieblik dvæle ved noget Komisk. Dertil har De givet mig Stof ved Deres Beretninger om Goldschmidt. Hans Fisker efter Dem som Kritiker og som eventuel Udgiver af et Tidsskrift, er kun en Gjentagelse af en gammel Taktik, og kun morsom ved sin Plumshed. Men uforlignelig morsomt er hans Forsøg paa at optræde som dyb- 25 sindig Forsker og grundig Lærd, som en ny Oedip, der løser Sphinxens ægyptiske Gaade. Han, den Stymper! der aldrig i nogensomhelst Retning har havt endog blot anstændige Kundskaber, som ikke har kunnet tænke een Tanke klart, og som ikke har levet et eneste Øieblik et sandt personligt Liv! Skal hans »Nemesis« omfatte alle de Philo- 30 sophier, Religioner, Overbevisninger og Tro'er (s. v. v.!), Hr. G. har havt, maa den blive et Værk i mange Foliobind.

Recensionen i Revue critique har jeg ikke seet; jeg kommer aldrig i Athenæum. Farvel nu! Venlige Hilsener fra

Deres hengivne

H. Brøchner.

5 112. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

Steglitz. Berlin

Kjæreste Hr. Professor!

11. Oct. 72.

De maa troe, at Deres sidste sørgmodige Brev gik mig nær til Hjerte. Hvad skal jeg vel kunne indvende mod Deres mørke Betragtninger angaaende Forholdene hjemme, jeg som selv, skjøndt saa
10 meget yngre og letsindigere, ei kan Andet end finde at vi staae langt tilbage, og at det seer temmelig sort ud.

Da jeg desværre ei formaaer paa nogen virksom Maade at hæve Deres sunkne Humør, vil jeg forsøge at adsprede Dem nogle Minutter ved en kort Beretning om mit lykkelige Ophold her i Berlin. Jeg til-
15 bragte de sidste 3, 4 Dage i Dresden næsten udelukkende i Hettners Selskab og jeg kan ei sige Dem, hvor mageløs elskværdig han var imod mig. Han førte mig om, viste mig alle Samlinger, han havde at gjøre med f. Ex. det skønne Rietschel-Museum, han har indrettet, og med ham havde jeg lange og yderst lærerige Samtaler om alt det,
20 som ligger mig paa Hjerte. Jeg troer jeg med Sandhed kan sige, at Hettner virkelig holdt af mig.

Her i Berlin er jeg endelig kommen ind i en saadan Mængde Familier, at jeg hver Dag er udbuden, og NB. jeg kommer i lutter gode Kredse og er bleven indført dels til de bedste Litteratorer f. Ex.
25 Julian Schmidt, Hermann Grimm og Berthold Auerbach, hos hvem jeg idag har tilbragt hele Formiddagen og som strax fra først af har vist sig imødekommende og venlig imod mig, dels i flere politiske Kredse. Et Hus, Dr. Löwes, er mig især meget kjært. Löwe med Tilnavnet Löwe-Kalbe (af Stedet hvor han er valgt) er en af Frem-
30 skridtspartiets Førere, maaskee en af de mest begavede. Han var i sin Tid Præsident for Nationalforsamlingen i Stuttgart der blev drevet

fra hinanden med Bajonetter, blev dødsdømt, levede længe i Amerika og er nu en stor politisk Fører. Hans Kone, der kaldes »Berlins mest begavede Dame« er jeg aldeles henrykt over. Hun er yderst alvorlig, karakterkraftig og sanddru. Hun minder om Fru Hauch men med mindre Lidenskabelighed og langt mere omfattende Dannelse. Jeg 5 var saa heldig at hun syntes godt om mig og jeg har tilbragt lykkelige Timer i hendes Hus. Jeg har kjendt faa saa alvorlige og saa begejstret frisindede Kvinder. Der er noget saa forunderligt Energisk og saa fuldstændigt Fordomsfrit ved hende, at jeg altid er gaaet fra hende med udvidet Horizont. Desværre er hun dødssyg og vil vist neppe 10 kunne leve længe og imorgen maa hun reise til et Bad for Gigt. Et af de bedste Huse er min Forlæggers, Duncker's. Duncker er ei en lille Vissenper som visse Forlæggere i Kbh. men en stor kraftig ideefuld Mand, Formand for alle Tydslands Arbejderforeninger og Redacteur af Volkszeitung, som er det mest udbredte Arbejderblad 15 (25000 Abonnenter). Hans Kone er omtrent Pariserinde; der i Huset samles største Delen af det intelligente og liberale Berlin. Er det latterligt, naar jeg siger at de bedre af Berlinerinderne minde mig utroligt om Pariserinderne? De have samme Art aandelige Bevægelighed, Trang til Originalitet og intellectuelle Opvakthed. Forskjellen 20 synes mig især den, at disse mangle Ynde og Finhed, Pariserinderne Aabenhed og selvstændigt erhvervet Kundskab, men et vist Hovedstadspræg, en vis velgjørende Fordomsfrihed er fælles.

Jeg gaaer hele Tiden med en Notebog og skriver op. Jeg hører bestandig saa meget Nyt, som det er mig nyttigt og magtpaaliggende 25 at kjende f. Ex. al den Litteratur der er frembragt i de sidste 20 Aar her i Tydskland. Jeg fryder mig endelig i min Sjæl over dette mægtige Gjennembrud her nu foregaaer. Overalt paa alle Punkter skeer en sikker Fremskridtsbevægelse, i Litteratur, i Politik. De maa ei troe, at disse Tydskere slaae sig til Ro ved det Indvundne, langtfra, alle 30 dannede Mænd arbeide som et sluttet Corps paa Landets aandelige Fremgang og Emancipation. For mig er her noget Styrkende og

Befriende i den aandelige Atmosphære. Men De veed at jeg er let at enthousiasmere og at jeg ei behøver megen Anledning for at fænge. Dog har jeg her suget Mod og Kraft for mange Tider og har ligesom sluttet et aandeligt Forbund med Mændene her, der styrker mig indadtil. Mit Blod pulserer raskere, jeg føler mig som Soldat i en Hær, hvis Seir er vis og hvis Fremgang Intet kan hæmme.

Gid disse Linier kjære Hr. Professor, maatte finde Dem ved nogenlunde godt Helbred. Le ei af min Enthousiasme eller af hvad Goldschmidt kaldte min »forbausende Barnlighed«. — De kan ei troe hvilken righoldig og moden Natur Auerbach er. Over Alt hvad han siger hviler lige som Göthes Aand og Alt giver En Noget at betænke.

Lev vel.

Deres hengivne

Georg Brandes.

15 113. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

8. Mai 73.

Kjære Hr. Professor!

Jeg sidder til Halsen i et Arbeide om Hauch, som jeg skal have færdigt om faa Dage. Derfor har jeg ei endnu bragt Dem et indbundet Exemplar af min Bog. Jeg er imidlertid som De kan tænke, yderst spændt paa Deres Dom, og at jeg ei har hørt fra Dem, har indjaget mig en vis Frygt for at den maaskee ikke er gunstig. Hvis saa er, kan jeg kun sige (og med Sandhed): Jeg kunde ei gjøre denne Bog anderledes. Den er et klart Billede af mit nærværende Standpunkt.

25

Deres hengivne

Georg Brandes.

Undskyld Papiret. Jeg har lige brugt mit Skrivepapir op.

114. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

9. Mai 1873.

Kjære Brandes!

30 At jeg ikke skriftlig har ladet høre fra mig, har sin simple Grund deri, at De, da De bragte mig Bogen, sagde, at De vilde komme herud

om nogle Dage. Jeg ventede da paa Deres Komme, da jeg naturligviis mundtlig bekvemmere og fuldstændigere kunde udtale mig om Deres Arbeide. Det har jeg nu gjennemlæst 2 Gange for at danne mig en bestemt og klar Dom, som jeg ikke fik fuldstændig ved den første, temmelig hurtige, Gjennemlæsning. 5

Min Dom er da i Korthed den, at De i Deres Bog har fremdraget alle de væsentlige Træk til en Charakteristik af Romantiken, at De har belyst den fra mange Synspunkter, anskueliggjort dens Eienommelighed ved en Mængde slaaende Træk, og under den fremskridende Fremstilling genetisk ladet dens indre Historie komme 10
tilsyne fra Spirepunktet til Consequentserne. Men der er Adskilligt, jeg savner ved Bogen. Jeg savner først og fremmest en stærkere og skarpere Udhæven af det kategorisk Betegnende. Stikordene blive nok givne, men hverken tilstrækkelig pointerede eller udviklede. Det er ikke nok at nævne »Subjectivisme«, »Idealisme«, »Vilkaarlighed«; 15
men disse Begreber skulde været præciserede og individualiserede, ikke blot paa den Maade, at der gives et Stof, hvoraf en kyndig og velvillig Læser kan hente Materialet til Præciseringen og Individualiseringen, men saaledes, at enhver Læser skulde tvinges til at see, at disse Begreber stod skarpe og fyldige for Forfatteren. Ogsaa under 20
den fremskridende Udvikling savner jeg paa Hvilepunkterne en fast og skarp Resumeren, en Pointeren af det vundne Resultat, af de oprindelige ubestemtere Betegnelser successive Udfyldelse og Væxt. Med andre Ord: jeg vilde gjerne have lidt mere Begrebsbestemthed ved Siden af det fyldige Anskuelsesstof. 25

Hermed hænger det vistnok sammen, at Stoffet ikke overalt forekommer mig strængt ordnet. De kommer undertiden ved Digressioner ud i det Episodiske saa at de enkelte Afsnit ikke ret afrunde sig som Heelheder, og i Ordningen af de større Afsnit afbryder Partiet om Mystiken i det romantiske Drama paa en forstyrrende Maade Ud- 30
viklingen af Romantikens Forhold til Politiken. Det burde ubetinget have havt en anden Plads, før »den romantiske Poesie og Politiken«.

Ved Sammenligningen mellem Bogen og det sidste Afsnit i »Emigrantlitteraturen«, kommer der adskillige Uoverensstemmelser frem mellem »Introductionen« og selve Fremstillingen. Man faaer et stærkt Indtryk af, at Studierne til Bogen ere gjorte efterat Introductionen var skreven.

Nogen Hast bærer Bogen af og til Spor af. Et Par Steder kan jeg ikke ret faae Mening i, eller ialfald ikke undgaae Modsigelser. Jeg forstaaer f. Ex. ikke det »Derfor«, der findes S. 313, L. 3., og kan ikke bringe S. 186, L. 13 f. i Overensstemmelse med L. 19 f.

10 Adskillige Germanismer i Sproget vil man nok rive Dem i Næsen f. Ex. S. 110 »Hvad de Mennesker dog Alt hitte paa« — en Vending, jeg har fundet endnu et Sted.

Endelig er der et Par Steder, som man vil kaste sig over, og hvor jeg synes, at De ikke vil kunne væрге Dem. Det første og værste er 15 S. 111 f. Det er ikke blot uforsigtigt, men usandt, naar man først har talt om, at Romantikerne have berøvet deres Elskerinder deres høieste Interesser og bedste Sympathier og givet dem smaa og smaalige derfor, at ende med den Climax: de have gjort dem først romantiske og litterære, saa christelige og saa katholske. 20 Havde De skudt et eneste forklarende Ord ind, der kunde betegne Romantikernes Christelighed som det Usande, den virkelig var, saa havde der ikke været Noget at sige; men saaledes som Ordene staae, staae de skrigende og grelt, og udtrykke ingen Sandhed.

Det er ogsaa uforsigtigt naar De uden mindste Motivering kaster 25 en Dom hen som den om Poul Møllers »daarlige Afhandling om Udødeligheden«. Det er anmassende og irriterer til ingen Nytte.

Endelig vilde jeg ønske, at De ikke havde repeteret (S. 205) det Vaas af Taine, i hvilket han repeterer noget Vaas af Hume om Jeget. Hvorledes er det muligt, at Tankeløsheden i en Phrase som 30 den: »Mit Jeg dannes for mig (for mig!) af en lang Række Billeder og Ideer, der for mig (for mig!) staae som indre« — ikke strax staaer klar for Enhver, der læser den? Og saa den Indledning, De

har føiet til: »I gamle Dage o. s. v.« Den minder mig om min Johannes, der, da han var 3 Aar gammel, pleiede at sige »I gamle Dage gjorde vi altid saaledes«.

Men lad mig nu fra disse Udsættelser komme tilbage til Hovedsagen. Det bliver dog, at Deres Bog, livfuldt og anskueligt, har givet 5 et klart og fyldigt Billede af sin Gjenstand, om end dette Billede, for ret at sees, fordrer en forstandig Læsers Øie. Farvel saa, en venlig Hilsen og Tak fra

Deres hengivne

H. Br. 10

115. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

9. Mai 73.

Kjæreste Hr. Professor!

Der er Ingen paa Jorden af hvem jeg med saa megen Fornøielse hører Reprimander. Det forstaaer sig — Ros er bedre; men det er 15 saa sjeldent man fortjener den.

Der er sikkert Noget i det, De siger, at Skelettet i min Bog ei er rigtig godt. Kun synes det mig dog noget bedre end det pleier at være hos mig. Jeg har selv overveiet, om jeg skulde stille Afsnit XIII før eller efter Afsnit XII men deciderede mig for det sidste fordi jeg syntes Læsningen derved blev mere varieret og det ei forekom mig 20 at Traaden derfor tabtes. Meget muligt jeg havde Uret.

Ordet »daarlig« om Udødelighedsafhandlingen tiltroer jeg mig bestemt at kunne fuldstændigt forsvare, hvorvel det ei er motiveret; det skrev jeg med fuldt Overlæg, og det gjør mig ondt det har stødt Dem. Derimod seer jeg at Ordet »christelige« seer dumt ud efter 25 »smaa og smaalige«, hvorpaa jeg ei tænkte, da jeg satte det hen. Disse Ord skulde gaae paa det litterære Smaapilleri. Iøvrigt er Ulykken i den Art Ting vel desværre den, at jeg som afdøde Nutzhorn sagde om mig ikke har rystet Drengen rigtigt ud af Ærmet endnu og mon jeg nogensinde kommer til det? End ikke mine jævnaldrende 30 Venners Vismandsmæssighed har formaaet at gjøre mig sat.

Ordet Derfor om Kleist er sat med beraad Hu, men jeg seer det kan forundre. Der burde vel endnu staae »naturligvis«; jeg mener fordi han gjør alt modsat af det Rationelle.

Den Vending, De betegner som Germanisme, lyder for mine
5 Øren som Dansk, maaskee fordi jeg fra Barn af altid har hørt et halvtydsk Dansk i min jødiske Familiekreds. Men er dette dog ikke rigtig Dansk? Jeg kan ei troe Andet.

Hvad nu »Vaaset« om Selvbevidstheden angaaer, da er Sagen her for vidtløftig til at jeg kan forsvare mig med faa Ord. Jeg vil kun
10 bemærke at Sproget paa dette Punkt er En saaledes imod at man factisk neppe kan tale om dette. Det gaaer hermed som Stuart Mill siger i Bogen om Hamilton naar Talen er om at bruge Ordet Materie:
»I must employ language, every word of which expresses, not things
as we perceive them, or as we may have conceived them originally,
15 but things as we conceive them now. I was adressing readers, all of whom had the acquired notion of Matter, and nearly all of them the belief in it, and it was my business to show to these believers in Matter, a possible mode in which the notion and belief of it might have been acquired, even if Matter, in the metaphysical meaning of the term,
20 did not exist.«

Og S. 242 siger han, som jeg synes, yderst slaaende: If therefore we speak of Mind as a series of feelings, we are obliged to complete the statement by calling it a series of feelings which is aware of itself as past and future; and we are reduced to the alternative of
25 believing that the Mind or Ego is something different from any series of feelings, or possibilities of them, or of accepting the paradox that something which ex hypothesi is but a series of feelings, can be aware of itself as a series.

The truth is that we are here face to face with that final inexplicability, at which we inevitably arrive when we reach ultimate facts; and in general, one mode of stating it only appears more incomprehensible than another, because the whole of human language

is accommodated to the one, and is so incongruous with the other, that it cannot be expressed in any terms, which do not deny its truth.

Med Tak og Hilsen

Deres hengivne 5

G. B.

i16. Georg Brandes til Hans Brøchner.

[14/7 1873]

Kjære Hr. Professor!

Dresden, Hotel de Saxe.

Tillad mig efter min Reisesædvane at give Dem en kort Beretning om at jeg lever og efter Omstændighederne befinder mig vel. Det vilde 10 meget interessere mig at høre hvordan det gaaer Dem. Sommeren er her saa varm, at et Ophold i Tydskland denne Gang maaskee vilde være gavnligt for Dem. Hvis det er Deres Leilighed at skrive i Løbet af et Par Dage beder jeg Dem adressere Brevet hertil, hvis ikke da til München poste restante. Jeg har boet omtrent 6 Uger i Berlin og 15 været en Del omkring hos Folk. Mange nye Bekjendtskaber har jeg dog ikke gjort men befæstet enkelte ældre og overhovedet faaet et fyldigere Indtryk af Livet i det nye tyske Riges Hovedstad.

Bismarck (for at begynde med Jupiter) har jeg nogle Gange hørt i Rigsdagen. Det er en Kjæmpe af Statur, efter min Mening en 20 meget smuk Personlighed, smuk ved Kraft og Lethed. Han gaaer let som en Dandsemester skjøndt han jo allerede er en temmelig aldrende Mand. Hans Ansigtstræk tage sig i Afstand smukke ud, alvorlige og betydelige. Naar han taler, staaer han med en besynderlig Forlegenhed og vrider Hænderne og søger efter Ordene. Jeg 25 troer han fra først af har havt en vis naturlig Forlegenhed, han har opdaget at heri var en Art af Forsvars-Vaaben, har overdrevet og uddannet den. Nu er den aldeles søgt. Naar den Sag, som forhandles sætter ham i Forlegenhed, lader han som han var bly og havde Møie med at finde de Ord, han vil bruge, for saaledes at faae Tid 30 til at samle sig eller for at lade den indre Usikkerhed gaae paa den

Kappe. Jeg mærkede at han nu, vis som han er paa Anerkjendelse og Beundring, talte med den yderste næsten fortrolige Venlighed til Rigsdagen, sagde mange Vittigheder og altid blev lønnet med Latter. Lasker hørte jeg ogsaa flere Gange tale, det er en lille vever halv-
5 gammel Fyr med Gedaliaske Gebærder, men med en fortræffelig Stemme og en ikke skjærende men klar og lysende Logik i sit Foredrag. Han synes mig næsten den bedste Taler der i Kammeret.

Jeg kom mest i Dunckers Hus, der er et af de største i Berlin. Fanny Lewald og Stahr traf jeg oftere der, et indbildsk Par. Han er
10 en sand Humbug, hun var forrige Gang temmelig spansk imod mig, denne Gang yderst venlig og sagde mig noget daarligt Vrøvl om min Bog; hendes Maneer er den at udtale de tørreste Spidsborgeranskuelser i det Haab at det skal vække Forbauselse at høre dem fra saa geniale Læber. Den trivielleste Convenientsmoral anlægger hun
15 paa alle mulige Personer og Forhold stadig for at imponere ved det tilsyneladende Paradoxe i, at hun gjør det. Men hun er selv en tør spidsborgerlig Sjæl. Et kort men for mig meget glædeligt Bekjendtskab gjorde jeg med Spielhagen af hvis fortræffelige Roman »In Reih und Glied« jeg er en stor Beundrer. Jeg var en hel Formiddag alene med
20 ham engang og lærte en Del deraf. Han boer nu yderst pragtfuldt efter at have været meget fattig. Hans sidste Romaner trykkes paa eengang som Feuilleton i 60 tyske Aviser og give saaledes stort Honorar — et stort Lands Fordele. Jeg var for nylig ved Wannensee og en ung Dame bandt paa min Anmodning en meget smuk Krands
25 og lagde den paa Kleists Grav. I den Anledning tænker jeg paa mine Skriverier og spørger Dem, om De maaskee har læst mit Stykke om Hauch og om De synes om det. Jeg skrev det jo fra først af efter Deres Ønske. Et Sted (om Resignationen) er en Linie falden ud som De nok har bemærket. Jeg studerede en Del i Berlin paa Bibliotheket.
30 Hovedsynspunkterne for den franske Reaction 1800—20 som jeg vil fremstille den har jeg fundet. Jeg meddelte et Par fremspringende Punkter deraf til Hettner igaar, som sagde at det var meget slaaende.

Iøvrigt er han selv ei inde i dette Stof. — Jeg er her truffet sammen med min Broder og hans nye Kone. Hun sidder og skriver ved Siden af mig og er yderst stille og sød. Vil De hilse Deres Smaae og Frøken Carlsen og snart skrive til

Deres 5
Georg Brandes.

117. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

Kjøbenhavn,
29. Juli 1873.

Kjære Ven!

Jeg har længe havt og har endnu en meget daarlig Tid; det er Grunden, hvorfor jeg saa sent besvarer Deres Brev og besvarer det 10 kort. I en heel Maaned har min Hoste været ganske afskyelig, undertiden forbunden med nogen Blodopspytning; jeg har været plaget af en voldsom Nattesved, har havt nogle Febersymptomer, og har lidt af en uhyre Træthed. Jeg har saa faa Kræfter, at jeg ikke engang kan tænke paa en lille Reise, fordi Kræfterne ikke vilde kunne slaae til. Vi 15 have nu i en halv Snees Dage havt et rigtigt stadigt Sommerveir, men jeg kan, netop paa Grund af Afkræftelsen, ikke faae den rette Nytte deraf.

Der trykkes nu meget paa min Bog, af hvilken første Deel skulde være udkommen ved Halvaarets Begyndelse. Der er trykt 12 Ark, og 20 mangler endnu c: 5. Anden Deel behøver først at være færdig ved Juletid; jeg vil endnu faae en Deel at gjøre med Bearbejdelsen af Manuscriptet. Philipsen er atter min Forlægger; jeg faaer for hele Bogen, beregnet til 35 Ark, 950 Rdlr. for eet Oplag.

Mine Børn ere raske og tilbringe Ferien i Holbæk. Johannes skal 25 nu i Borgerdydsskolen i Kjøbenhavn, i den Classe, der svarer til 1ste studerende i de lærde Skoler.

Deres Afhandling om Hauch har jeg læst og glædet mig ved. Jeg synes at De har faaet saa god Enhed ind i Phænomenet, som der vel overhovedet var at faae, og det Hele bærer et smukt Præg af varm 30 Sympathie. Maaskee ville de, der ikke have holdt saa meget af gamle

Hauch som jeg, savne nogen Skygge i Maleriet, navnlig en Fremhæven af det i Hauchs Karakter, der under visse Forhold kunde nærme sig til Usandhed, eller rettere til en Forvexlen af et Digtet med et Personligt. Ogsaa hans Uklarhed med Hensyn til det Religiøse kunde maaskee være skarpere udhævet. Men det betragter jeg som mindre væsentligt. Det gamle: de mortuis nil nisi bene, har dog en Sandhed. Naar det overhovedet lønner sig at tale om Afdøde, skal man helst tale om hvad de vare, og hvorved de bevare et Liv, ikke om hvad de ikke-vare, om det, der er dødt med dem.

10 Knudtzon kom tilbage til Kjøbenhavn netop som De var reist. Han medbragte en uhyre Masse Photographier, næsten alle hørende til den mellemitalienske Kunst før Rafael. Det har været mig en stor Fornøielse at gjennemgaae dem; der var næsten 500.

Ellers er der slet intet Nyt her hjemme. Næsten alle Mennesker 15 ere borte fra Byen, saa jeg seer Ingen.

Nu er jeg træt af at skrive; derfor Farvel. Hjertelige Hilsener og Ønsket om et rigtig godt Udbytte af Deres Reise sender Dem

Deres oprigtig hengivne

H. Brøchner.

20 118. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

[ca. 1/8 1873]

Kjære Hr. Professor!

München. Hotel Marienbad.

Jeg modtog imorges Deres Brev, som desværre stadfæstede min Frygt for at det ikke var gaaet Dem godt i den forløbne Tid.

Her er en formelig neapolitansk Hede og det er svært at passe paa 25 sin Helbred. Jeg har ogsaa været halvsyg i de sidste Dage og ligeledes i Leipzig, hvor jeg opholdt mig noget for at see den smukke Malerisamling. Nu troer jeg dog atter at være rask.

Jeg levede en hel Del sammen med Hettner i Dresden og han aabnede ret sit Hjerte for mig. Hans frisindede Anskuelse ere Skyld 30 i at han er bleven stikkende der i denne døde traurige By uden Aandsliv. Han selv er øiensynligt sløvet derved, har tabt al Interesse

for Litteraturen (tænk Dem f. Ex. at han aldrig har læst en Linie af Spielhagen eller Heyse, han, som dog er tydsk) han har en stor Familie at ernære og gjør et Indtryk som var han paa en Maade vingskudt. Han er en nær Ven af Moleschott og kalder sig Materialist. For Feuerbach nærer han en rentud sværmerisk Beundring og Hengivenhed. Jeg tør sige, at han var meget velfornøiet med mit Skrift om den romantiske Skole og især (selvfølgelig) glad over, at han syntes min »Franskhed« begyndte at gaae af mig.

Her i München er jeg bleven broderligt modtaget af Heyse, som jeg holder hjerteligt af. Det er en sjeldent fin og harmonisk Aand. Vi kunne heldigvis tilbringe hele Dage i Samtale med hinanden uden at trættes. Han forklarer mig ofte, hvorledes hans Sager ere blevne til og jeg høster saaledes en virkelig Belæring. Det er mig altid særdeles kjært, at høre en Digter selv forklare sig angaaende sin Kunst. Han har forladt Novelle-faget, der ikke mere tilfredsstillter ham og er gaaet over til Romanen. Nu er han næsten færdig med en ny, der skal behandle den sociale Frihed som »Kinder der Welt« Tænkefriheden.

Han er et sjeldent blidt og godt Menneske. Hvad jeg haaber især at lære af ham, det er at see Tingenes lyse og lykkelige Side. Jeg selv har længe kun altfor meget vænnet mig til at see, hvor forbandet Alting er. Han betragter det som en Slags Pligt at skildre Menneskene bedre og større end de i Gjennemsnit ere; han vil gjerne styrke Enhvers Selvgtelse, give ham Mod til at fortsætte Livet og foreholde ham Exempler der vise, hvorledes der selv i det ringe Menneske ligger megen Skjønhed skjult og hvorledes selv i en Spidsborger en Helt kan slumre. Al hans Poesi gaaer ud paa at aflokke Tilværelsen, den tilsyneladende prosaiske, saamange Glimt af Ynde og Skjønhed som muligt eller rettere paa at vise, hvor høit vi kunne naae naar vi anspænde vore bedste Kræfter.

Til en Paavirkning af denne Art, saa mild og velgjørende, trængte

jeg netop nu og derfor glæder jeg mig ret ved Omgangen med ham. Jeg bliver efterhaanden ogsaa indført i hele hans Kred. Fra Carrière har jeg hidtil holdt mig tilbage paa Grund af min ringe Sympathi for denne brave Mand og slette Musikant, men i Længden vil det ikke
5 gaae.

For Tiden er Heyse borte fra Byen og jeg lever absolut ensomt, men fra det Kgl. Bibliothek har jeg Bøger og fortsætter her mine Studier.

Den franske Reaction interesserer mig meget, skjøndt saa gal som
10 den nærværende er den knap. Jeg vilde uendeligt gjerne engang skrive noget virkeligt Godt. Maaskee er jeg for utaalmodig og det lykkes mig maaskee først ved mit 40' Aar. En Kritiker taber ikke, troer jeg, ved at blive ældre.

Dette Aar vil blive et arbejdsomt Aar for mig. Thi foruden mine
15 Forelæsninger vil jeg denne Gang maatte tage et kraftigt Tag i Journalistiken. Den 1ste Januar haaber min Broder at begynde sin nye Avis. Vi have tænkt os »Det 19de Aarhundrede« som Titel. Den skal fremfor Alt gaae ud paa i aldeles lidenskabsløs Form at meddele
20 Kundskaber, og give anderledes alsidig Underretning om hvad der skeer i Verden end vore usle Blade hjemme give. Jeg beder Dem iagttage den strengeste Taushed hermed.

Jeg tænker at blive her omtr. til 20de August, saa bliver jeg maaskee endnu en Maaned i Berlin.

Hvis De paa nogen Maade skulde være oplagt, beder jeg Dem
25 skrive mig nogle Linier hertil Hotel Marienbad. I ethvert Fald vilde jeg forsøge at adspredde Dem 5 Minutter ved Beretning om mine ikke meget begivenhedsrige Fata. Gid De dog snart maatte kunne skrive til mig ved bedre Helbred og derfor i bedre Stemning end det denne
30 Gang var muligt.

Deres inderligt hengivne

Georg Brandes.

119. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

Kjøbenhavn,
den 8de August 1873.

Kjære Ven!

Tak for Deres Brev, der glædede mig som Deres Breve altid gjøre, og som særlig var mig kjært paa Grund af en Stemning, der kom tilorde deri, og som jeg gjerne vilde see faae Magt hos Dem. De for- 5 staaer nok, at jeg tænker paa Deres Yttringer om Heyse's Opfattelse af Livet, og Deres Ønske, at kunne tilegne Dem Noget deraf. De har nu saa længe levet som en Ismael, at det er naturligt, at Deres første Syn paa Tingene maa nærmest faae fat paa det »Forbandede« deri; men man trænger til at see noget Mere end dette. Der var ogsaa en 10 Tid, da jeg tidt sammenfattede min Ærgrelse over den forkerter Verden i den korte og fyndige Bøn: »Fanden gale i Alting!«; men den Tid er forbi, og skjøndt jeg tidt endnu seer sort nok, har jeg dog en Tro paa Mennesket, uden hvilken en Kamp for Fornuft og Fremskridt vilde være meningsløs. Gid De maatte kunne vinde en Ro i 15 Sindet, hvortil De trænger. Deres Liv vilde da ikke slide saa meget paa Maskineriet, som det nu gjør; De vilde maaskee faae et friere Blik, ogsaa som Kritiker, og der vilde maaskee efterhaanden komme Ro ogsaa over Deres mange Modstandere. Naar De begynder paa en journalistisk Virksomhed, vil lidt mindre Bølgegang i Sindet især 20 være nyttig. Saa vil De naturligviis, navnlig i Begyndelsen, blive angreben fra alle Kanter og med alle Vaaben; saa gjælder det at kunne holde det Nære lidt paa Afstand, og derved at bevare en rolig, »objectiv« Lidenskabsløshed. Det kan maaskee blive lidt vanskeligt; men umuligt er det vel ikke, naar man først har gjort sig det klart, 25 at saaledes bør det være.

Det vilde være et stort Gode, og det i mange Retninger, om der kunde dannes et alvorligt, »lidenskabsløst« Organ i vor Dagpresse. Vor Journalistik staaer paa et ynkeligt Trin, saa lavt, som den ikke har staaet i mange Aar. Der vilde vistnok samle sig mange gode 30 Kræfter om et nyt dygtigt redigeret Blad; men Vanskeligheden bestaaer i at finde en virkelig Leder for et saadant Blad, og i at

bruge Kræfterne saaledes, at de ikke oplides og forkvakles. Den egentlige daglige Masse-Gjerning ved et Dagblad maa gjøres af rutinerede Contoirfolk, hvis Evner ikke gaae videre end netop til under Veiledning at samle et brugbart Stof. Det, der egentlig skal
5 give et Blad dets Gehalt, maa komme fra Folk, der have deres væsentligste og bedste Gjerning andensteds, og hvis Journalistvirksomhed altid maa blive fuldkommen fri og uforceret. Hvad Dem selv angaaer, saa bør De vist kun meget sparsomt og sjældent give Bidrag til et Dagblad. De vil ikke kunne gjøre det uden at for-
10 styrres i bedre Sysler, og uden at forhindres i at faae det rolige Hjemsted udenfor Døgnets Vrøvl, som man maa have naar man skal frembringe noget Heelt og Varigt.

Men jeg fortaber mig rent i Betragtninger, og glemmer at meddele Facta. De har vel seet af Bladene, at Dommen ved Høiesteret er
15 falden i Socialistsagen, og at Straffen er bleven lidt formildet: for Pio til 5 Aar istedenfor 6, for Geleff til 3 for 5, for Brix til 3 for 4. Men det er dog endnu en gruelig haard Straf; især gjør det mig ondt for Pio, i hvem der dog vel er et bedre Stof end i de andre. Her vilde Benaadningsretten med Føie kunne anvendes. Statsfængsel istedenfor
20 Forbedringshuus, og saa en Forkortning af Straffetiden; — det vilde have stor Betydning.

Hvad mig selv angaaer, saa er min Tilstand uforandret. Kun er jeg idag maaskee en lille Smule mattere efter et Cholerineanfald igaar. Jeg kommer slet ikke bort fra Byen i Ferien. Af min Bog vil
25 iste Deel rimeligviis være trykt i næste Uge. Jeg gjemmer et Exemplar til Dem, til De kommer hjem. Bogen vil jo ingen Nyhedens Interesse have for Dem. Jeg lever meget ensomt i denne Tid; alle Mennesker ere bortreiste. Maleren Frölich besøgte mig igaar; han tænker paa at gjøre en større Række Tegninger til den nordiske Mythologie. I
30 Literaturen er der fuldstændig Stilstand. Om Personer har jeg Intet at berette. Derfor endnu kun et hjerteligt Levvel.

Deres

H. Br.

120. *Georg Brandes til Hans Bröchner.*

München
18. Aug. 73.

Kjære Hr. Professor!

Tak for Deres Brev, som jeg modtog her. Lad mig først svare Dem, at efterat min Broder har bragt i Erfaring, at til Efteraaret ikke eet men to nye større Blade ville blive oprettet i Kbh., et Venstre-Blad 5 og et, som skal repræsentere Mellempartiet, finder han Tidspunktet nu altfor ugunstigt og har besluttet at stille Sagen i Bero. Jeg har ikke søgt at bringe ham til at forandre sin Beslutning. Det synes som om al Interessen da vil komme til at dreie sig om den indre Politik, som netop interesserer os mindst, og hvori vi betyde mindst. Mellempartiet vil vel omtrent lade sit Blad udtale de Anskuelser, vi kunde 10 tænke os at komme til at forfægte. Herved er, seer De, den foreløbige Udsigt til at jeg igjen blev Journalist forsvunden, om end som jeg haaber Muligheden dertil vil vende tilbage. — Jeg sander iøvrigt ganske hvad De siger om, at En som duer til noget Bedre, aldrig bør 15 gaae op i Avisskriveriet.

De tager ikke fejl, kjære Hr. Professor, naar De mener, at jeg, som let lader mig stemme af mine Omgivelser kan lære Meget af en Mand som Heyse. Jeg har nu dog aldrig seet Verden saa helt sort og led, som De maaskee troer; men jeg har unegtelig været meget ilde 20 tilmode over Forholdene hjemme som de i dette Øieblik er. En vis Vemod kan jeg ikke blive Herre over. Jeg beder Dem troe, at jeg herved kun tænker meget lidt paa mig selv. Jeg mener Vemod over det Hele. Den skrækelige Bølgegang i Verdenshistorien og i Folkenes Sind, den Omstændighed at et enkelt Menneskeliv ikke naer videre 25 end til at stige eller synke med en af disse Bølger er sørgelig, især for den, som synes at Bølgen er ved at synke. Saadan Noget som den nuværende monarchisk-clericale Sammensværgelse i Frankrig og den uhyre Fordummelse, den vil afstedkomme, er dog en smertelig Lære. Tydskerne have i dette Øieblik lettere ved at danne sig en lys og 30 fortrøstningsfuld Livsbetragtning. De see deres Land i en stor Opblomstren, beundret paa Grund af dets krigerske Bedrifter og dets

videnskabelige Storhed. Stoltheden derover meddeler sig uvilkaarligt til den Enkelte. For en Mand som Heyse, der næsten kan kaldes en Gudernes Yndling, og som ved Skjønhed, ved et stort og ualmindeligt frugtbart Talent, ved lykkelige Livsskjæbner, ved Rigdom, ved alle
 5 Menneskers Velvillie og undertiden Beundring har indtaget en begunstiget Stilling i Verden lige fra sin tidligste Ungdom, er det endnu naturligere at see den smukke og lyse Side ved alle Ting. Jeg kan ei lade være at betænke disse personlige Motiver. Det er ligefuldt langt fra at jeg skulde føle mig selv som forurettet. Tvertimod, jeg har altid
 10 følt mig som et forholdsvis lykkeligt Menneske og for Livets største Sorger er jeg hidtil blevet skaanet. Mit ganske vist meget fluctuerende Humeur er fra Naturens Haand nærmest lyst og let; men da jeg rigtigt forstod, hvilken forfærdelig passiv Magt Uvidenhed er og hvilken uhyre activ Magt Den har, der forstaaer at lede Massen ved
 15 at smigre dens Instincter og Fordomme, gik mit gode Humeur saa temmelig fløiten.

Jeg lever her stadigt sammen med Heyse og skylder ham mange smukke Indtryk og en Del mig nye Tanker over Poesi. Han har mange Gange nøiagtigt forklaret mig, hvorledes hans Noveller og
 20 Dramer ere blevne til i hans Phantasi og jeg veed ikke Noget, hvoraf en Kritiker kan lære Mere. Foruden ham omgaaes jeg til Stadighed Professor Michael Bernays, for hvem Lærestolen i Litteratur her er bleven oprettet, 37 Aar gl., Historiker paa philologisk Grundlag, et rent Conversationslexicon af Lærdom. I ham har jeg først fundet
 25 den grundmurede tyske Lærdom, jeg havde drømt om at finde hyppigt, men som er ligesaa sjelden som solid. Hans Fag er tydsk, engelsk, fransk Litteratur, dog er han hjemme i spansk og italiensk. Han anlægger samme videnskabelige Methode paa de nyere Digterværker som de klassiske Philologer paa Oldtidens Litteratur og for-
 30 søger saa ud fra det ganske Enkelte, Textkritik etc. at naae de store almene Vuer. Han er, som De kan see, hvis De vil tage en af hans Bøger i Haanden, f. Ex. den sidste »Schlegels Shakespeare-Über-

setzungen« en Mand af den alsidigste Dannelse. Jeg er en yderst ringe Dilettant ved Siden af ham. Men han har sine Mangler, noget Pedanteri, saa nødig han vil være en Pedant, og lidt Hovmod, saa beskeden han end mener at være. Heyse er den eneste, som ret har Magt over ham, da han elsker Heyse »som om han var en Kvinde« 5 og sværger høit og dyrt, at han er den første nulevende tyske Autor. Bernays er Jøde, men har ladet sig døbe. De kan tænke Dem at han er paa eengang Christen og Atheist. Han nærer en Slags fanatisk Kjærlighed til Christus-Skikkelsen og mener at Menneskeslægtens Fremtid beroer paa en stedse inderligere Tilegnelse af Martyr- 10 Idealet, medens han samtidig aldeles ikke antager nogen personlig Gud. Denne Nuance havde jeg endnu ikke lært at kjende. Heyse driller ham ved at sige, at han vilde opdrage sine Drengene til »ehrlose Buben«, hvis han lærte dem at vende høire Kind til, naar man slog dem paa venstre, samt at Christendommen kun kan skabe »Dulder« 15 ikke »Kämpfer« og at et Menneske maa lære at kjæmpe Livets Kamp. Saa tier Bernays, men tager Revanche, naar Heyse er borte. Han slutter sig meget venligt til mig og er nu ogsaa daglig sammen med min Broder, min Svigerinde og Jacobsen, som følger med dem. De ere komne hertil fra Wien. De skulde see Bernays gjøre den nyde- 20 ligste Cour til Harriet og bære Parasollen for den 16aarige Skjønne. Hun erklærer ham paa det frygteligste Tydsk, at hun seer ham »gar gern«, og al Lærdommen i Furerne om hans Mund trækker da op til et Smil.

Jeg har atter læst en hel Del paa Bibliotheket her. Min Broder 25 agter sig til Italien. Jeg reiser herfra om ikke mange Dage maaskee først til Innsbruck, saa hjemad, men bliver maaskee endnu en Maanedstid i Berlin. En Neveu af Vischer, en Hofrath Hemsén, Bibliothekar over Bibl. i Stuttgart, har søgt mig op her i Anledn. af »Hovedstrømningerne«, som i høi Grad havde vakt hans Bifald. Det 30 synes mig en lærd og hjertensgod Mand. Kritiken over Bogen er her i Tidsskrifterne meget velvillig, men ubetydelig. Maaskee vil

Bogen dog trænge igjennem, naar der foreligger noget Helt. Det sige de, som tale til mig om den, og synes at mene hvad de sige.

Det vil glæde mig ved min Hjemkomst at læse Deres Bog. Med Ønsker om en god Helbredstilstand er jeg

5

Deres hengivne

G. B.

Hvis De vil skrive til mig da beder jeg Dem sende Brevet med dobbelt Convolut til min Fader Møntergade 26, saa sender han mig det hvor jeg er.

- 10 Læs dog ved Leilighed et Par af Heyses smaa italienske Noveller: das Mädchen aus Treppi, l'Arrabbiata eller nogle tydske som »die Pfadfinderin«. Jeg troer, De vil have Fornøielse af det. Eller læs endnu hellere i Heyses »Gedichte« (første Del af de samlede Værker) Terzinerne over de 2 Børn, han har mistet. Det er beundringsværdige
- 15 Digte.

121. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

27. Oct 73.

Kjære Hr. Professor!

- Jeg erfarer, at der i det sidste No. af Litt. Centralblatt findes en Artikel om min Bog, der efter et Brudstykke som var optaget i Dag.
- 20 Nyheder for iforgaars synes meget smigrende og gunstig. Det er ganske morsomt for mig, at dog een Anmeldelse af mig er trængt over Grændsen.

- Har De seet Noget, som hedder »Agathe«, i hvilket jeg for Børn og Ammer er tegnet af i hele min Slethed? Den Ewald er dog en skræk-
- 25 kelig Degn. Det Bedste er at han lader mig ende paa Bal Mabille. Dette sidste Træk ligner mig i Særdeleshed ganske.

- Jeg averterer i Morgen foreløbigt Forelæsninger, skjøndt jeg ikke ganske er istand til at begynde; men jeg frygtede for, at Mange ellers
- 30 skulde gaae at høre den franske Oplæser istedenfor mig. Samme Mand har ellers fra Componisten Johan Svendsen i Christiania, hvem jeg aldrig har talt med, men som kun har sendt mig sympathie-

tiske Hilsener, faaet en anbefaling til mig, hvoraf jeg er meget kjed, da jeg slet ikke har Lyst og aldeles ikke Tid til at give mig af med ham.

Paa snarligt Gjensyn!

Deres hengivne 5

Georg Brandes.

122. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

14. 2. 74.

Kjære Hr. Professor!

Det vil vare et Par Dage, inden jeg faaer et indbundet Exemplar af min Bog. Men send mig, hvis De vil, et Par Ord til Kritik af den, 10 naar De har læst den igjennem, da jeg er begjærlig efter at høre Deres Dom. Det forekommer mig, at selv mine ærede Hadere denne Gang maa føle, at der ligger en Del Arbeide bag min Bog og ligeledes at Compositionen denne Gang er bedre og lettere overskuelig end før. Feilene vil De bedre see, end jeg selv kan. 15

Deres hjerteligt hengivne

Georg Brandes.

123. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

[17/2 1874].

Kjære Brandes!

Jeg lægger i dette Øieblik Deres Bog fra mig efter at have gennem- 20 læst den to Gange. Den har skaffet mig megen Glæde, navnlig ved den gjentagne Gjennemlæsning. Det blev mig især ved den tydeligt, hvor sikkert Stoffet er ordnet og det Hele formet. Gjenstanden, De har behandlet, er vel egentlig i en vis Forstand den vanskeligste, De faaer at behandle i Deres Værk. Hvor Phænomenet i Realiteten er 25 ideeløst, falder det egentlige Tyngdepunkt over paa Fremstillingen og Kritiken, og det er lykkedes Dem, synes mig, ved den at bevare Interessen ligeoverfor det, der i og for sig som aandeligt dødt er et Interesseløst i dybere Forstand. Usandheden, Modsigelsen og den indre Opløsning i Revolutionstidens Literatur har De faaet fortræffe- 30

ligt paavist gennem Deres Dissection. De har ganske vist i denne Deel af Deres Arbeide gjort endnu et godt Skridt fremad fra den sidste Deel, ligesom De i den var gaaet langt ud over første. Gid det maa lykkes Dem at bringe hele Arbeidet tilende med bestandig
 5 voxende Kræfter! Nu ligger der jo mere tiltalende Gebeter foran Dem; De maa jo ved at gaae fra Reactionsliteraturen over til Byron og den Literatur, han giver Impulsen til, have en Følelse som den, der gennem Arabiens Ørken kommer til det lykkelige Arabien.

Mundtlig skal jeg, naar vi sees, gjøre Dem opmærksom paa et Par
 10 »imprudences«, der nok ville blive pillede ud, og paa et Par Skjødesløsheder og en enkelt Germanisme i Sproget. Men det er saadanne Bagateller, at det ikke lønner sig at skrive derom. Derfor Farvel for iaften og hjertelig Tak for Deres Bog!

Deres oprigtig hengivne

15 Mandag Aften.

H. Brøchner.

124. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

6. April 74.

Kjære Hr. Professor!

Maa jeg anbefale Dem at læse en paa Gads Forlag udkommen ny Brochure: »Er det ikke paa Tide at ophæve Folkekirken og afskaffe
 20 Statsgeistligheden« af Victor Norfelt (efter al Sandsynlighed en Pseudonym). Det er efter min Mening længe siden der hos os er udkommet noget saa vel Gjennemtænkt og saa Velskrevet. Skulde De kunne hitte ud af, hvem Forfatteren kan være, beder jeg Dem lade mig Deres Formodning vide. Mig har hans Fremstillingskunst
 25 gjort et stort Indtryk paa. Et Barn kan forstaae Bogen. Der er ikke nævnet et eneste Navn i den, og den er skjøndt skarp nok i Tanken skreven med den fineste Moderation, ja med sand Godmodighed.

Jeg har ikke kunnet see ud til Dem, kjære Hr. Professor, i disse Uger paa Grund af min Beskjæftigelse med afdøde Byron; nu da
 30 jeg er nødt til lige strax saa at sige at annoncere mine 6 Forelæsninger føler jeg en slem Hjertebanken ved Erkjendelsen af hvor langt jeg

endnu er tilbage. Jeg har end ikke nedskrevet en Side, men faaer vel lade staae til.

Deres Helbred har da vel ikke været mindre godt siden sidst?

Deres hengivne

Georg Brandes. 5

125. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

München

Kjæreste Hr. Professor!

d. 22 Juni 74.

Hvorledes gaaer det Dem? jeg ønsker Dem noget af den fortræffelige Sommervarme, vi have her. Jeg har boet her i Paul Heyses Hus i nogen Tid og sidder i et meget smukt decoreret Værelse med en ¹⁰ Have udenfor mine Vinduer, i hvilken der er et evigt Fuglekvidder. Jeg overhobes her saaledes ved Gjæstevenskab, at jeg knap igjen kan komme løs. H.s Hustru, som er i Bonn og som ikke feiler andet end Nervøsitet (den Formodning jeg meddelte Dem var urigtig) er nu i god Bedring, følgelig Husets Humør det bedste, den ¹⁵ 17aarige Fräulein Lulu er en meget vakker og elskværdig Værtinde og vi drikke Øl og Vin og gjenneengaae Manuscripter og tage Livet saa let man kan.

Jeg skriver idag nærmest til Dem for at sige Dem at jeg har modtaget et meget godt Tilbud der nu er bleven mig gjort af Deutsche ²⁰ Revue som oprettes 1ste October. Man ønsker at knytte mig til denne Revue. Man tilbyder mig 100 Thaler Arket og for at sikre min Stilling og muliggjøre mig et Vinterophold i Berlin vil man ¹ 1. October udbetale mig 600 Thaler for det første halve Aar mod at jeg lover at skrive 6 Ark over hvad jeg vil. Man stiller et forhøiet ²⁵ Honorar i Udsigt for Fremtiden. Tilmed meddeler man mig at første Hefte af Revuen vil bringe en udførlig Kritik af mine »Hovedstrømninger«. [√]Min eneste Forpligtelse er ei at skrive i andre tyske Tidsskrifter — i Blade tør jeg skrive saa meget jeg vil og paa Dansk selvfølgelig Alt hvad jeg vil. ³⁰

Jeg modtager dette gode Tilbud, da jeg er saa træt af min stadige

Kamp for Livet i Danmark og har døiet saa meget Ondt der i de sidste Aar at jeg føler Trang til en ny Atmosphære, saa ondt det end gjør mig at maatte undvære det daglige Samliv med min Moder, især fordi hun saa yderst nødigt vil undvære mig.

- 5 Dog for at trykke min Bog og holde nye Forelæsninger kommer jeg jo i ethvert Fald hjem. Og Afstanden fra Berlin til Kjøbenhavn er jo saare ringe. Paa egen Haand at begynde et Tidsskrift nu i Danmark vilde udsætte mig enten for som sædvanligt at blive tiet ihjel eller at faae en ny Douche af Skjældsord, og deraf har jeg nu havt nok.
- 10 Jeg har her gjort Bekjendtskab med mange Mænd, Prof. Carrière f. Ex. der er en maadelig Skribent men yderst rar Charakter, flere unge Digtere og adskillige Malere. Blandt Digterne er en ung en fra Elsass, der med sine Sympathier vakler græsseligt mellem Frankrig og Tydskland, Schneegans ved Navn, en Fætter til Elsassernes bekjendte
- 15 Fører.

Alle mene, at mit Bekjendtskab med Lazarus, der foruden at være en dygtig Videnskabsmand er flere Gange Millionær, og i hvis Hus det bedste Selskab samles, vil være mig til stor Nytte.

- Gid De kjære Hr. Professor maa befinde Dem vel ved dette Brevs
- 20 Ankomst; skriver De nogenlunde snart til mig da beder jeg dem adressere

Herrn Dr. G. B.

Adr. Herrn Dr. P. H.

München.

- 25 hvis ei, da Berlin poste restante.

Deres inderligt hengivne

Georg Brandes.

126. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

Kjære Brandes!

Kjøbenhavn,
den 26. Juni 1874.

- 30 Saa nu er der altsaa Udsigter til, at De skal flyttes om i en fremmed Jordbund og rives løs fra den, i hvilken De er voxet op! Jeg kan ikke

holde en bitter Harme tilbage mod den Bornertthedens og Fanatismens Aand, der raader her hjemme og tvinger Dem bort fra hvad der vilde være Deres »naturlige Sted«, for at bruge gamle Aristoteles's Udtryk. Det er mig en Sorg, at see Muligheden til at have Dem ved min Side som Professor i Æsthetik endnu mere svinde hen, og maa- 5 skee i Deres Sted at faae Kristian Arentzen — Ἡρακλῆς καὶ Πίθηκος! — til Kollega. Og dog er det for Dem maaskee bedre, at De kommer bort fra Hjemmet. Det er fysisk usundt at leve i et lille beklumret Kammer; det er aandeligt usundt at leve i saadanne Dværgeforhold som herhjemme. Alt skrumper saa ynkeligt ind; man faaer aldrig 10 det friske Indtryk af det Store, man mærker ikke Verdenstankelivets kraftige Pust. Hvor let synker man ikke sammen herhjemme! hvor let tager man ikke til Maalestok for sin Stræben det Smaalige, der omgiver os! hvor let standser man ikke i Løbet, naar man mærker, at man er et Stykke forud for de Faa, der kæmpede med om Prisen! 15 I Tydskland er der dog, trods Alt, hvad der kan udsættes paa den tydske Aandsretning, et kraftigt aandeligt Liv, stærke og store Bølgeslag, der kunne løfte og forfriske; der har man dog en værdig Arena og værdige Medkæmpere. Gid De, naar De vælger Dem Tydskland til et nyt aandeligt Fædreland, maa føle Dem aandeligt udviklet 20 ved det, voxe en større Væxt, men dog altid beholde en Rod i den gamle Jordbund!

Jeg sidder og skriver disse Linier til Dem inden jeg gaaer ind til min Examensgjerning. Examen har allerede varet i 14 Dage og der er 3 tilbage. Daglig maa jeg examinere omtrent 3 Timer. Det an- 25 strænger mig en heel Deel og jeg vilde ikke kunne fortsætte det mange Dage endnu. Veiret herhjemme er ikke gunstigt for mig. Det er blæsende og tørt; og Luften er opfyldt af den skarpe Støv, der er saa farlig for Brystsyge. Hvad jeg vil gjøre med min Ferie, har jeg endnu ikke bestemt. Bliver Veiret ved at være som det nu er, vil et 30 Ophold paa Landet ikke være synderlig gavnligt; maaskee forbedrer det sig dog.

Mine Børn ere raske; deres Ferie er nu ogsaa nærførestaaende; den bliver som sædvanlig tilbragt i Holbæk.

Vilhelm Thomsens faste Ansættelse er af Ministeriet bleven skudt ud, til Rigsdagens Samtykke kan indhentes. Saalænge til det skeer, 5 er hans midlertidige Ansættelse kun bleven forlænget, med den næsten comiske Forandring, at han, i stedenfor de tidligere 600 Rdlr, faaer 675 Rdlr for dette Aar. Det ligner saa ganske dem deroppe i Ministeriet!

Farvel nu for denne Gang, kjære Ven! Lad mig af og til høre fra 10 Dem og lad, naar De faaer et nyt Hjem, ikke Erindringen om Deres trofaste Venner i det gamle Hjem forsvinde!

Deres inderlig hengivne

H. Brøchner.

127. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

Berlin

15 Kjære Hr. Professor!

10. Aug. 74.

Tilgiv, at jeg har ladet saa lang Tid gaae hen uden at takke for et saa hjerteligt og velgjørende Brev som Deres. Siden jeg modtog det har jeg fattet følgende Plan: jeg agter fra 1. October af i Forening med min yngre Broder at udgive et litterært Maanedsskrift paa 20 Hegels Forlag. Jeg indsaa snart, at jeg ikke godt kunde indrykke mine Artikler i »Deutsche Revue« uden samtidigt at udgive dem paa Dansk, hvis jeg ei helt vilde udespærres af Litteraturen hjemme, og at jeg ei godt kunde gjøre dette uden jeg selv havde et Tidsskrift. Nu henvendte netop i de samme Dage Hegel sig paany til min Moder 25 og Broder med sine gamle Tilbud, og jeg tog derimod, idet min Broder overtager alle Redaktionsforretninger. Sangvinsk med Hensyn til Udfaldet er jeg ei. Men en Mulighed for at grunde noget Varigt er her dog og foreløbigt ville vi nu see at vinde os en Læsekreds ved at underholde. Kan først Bladet bestaae kunne vi bestemtere gaae 30 ud paa at opdrage. Jeg fastholder imidlertid lige fuldt mit Forsæt at blive det Meste af Vinteren i Berlin og fra Tydskland vil jeg jo over-

hovedet i Fremtiden, haaber jeg, faae mit egentlige Livsophold. Paa saa knappe Vilkaar som i de sidste Aar kan jeg ikke mere leve.

De maa ikke tage Dem det saa nær, kjære Hr. Professor, at man ei vil vide af mig hjemme. Jeg selv er jo længst resigneret med Hensyn til enhver Forhaabning om Statsansættelse og maa jo selv sige mig, ⁵ at jeg i min ungdommelige Hede ikke valgte den rette Vei dertil. Min Ungdommelighed 1871 kan jeg ikke godt fortryde, fordi den altfor meget var eller maaskee er en Del af mit eget Væsen, til at jeg kan stille mig udenfor den, og derfor vil jeg ogsaa bære Følgerne uden Klynk. Skade vilde det imidlertid for Sagens Skyld være, om man ¹⁰ virkelig gav en saa ringe Capacitet som Kr. Arentzen den officielle Myndighed som en Universitetsprofessor har.

Jeg har her i Berlin mest omgaaedes Prof. Lazarus, om hvem jeg jo har talt til Dem. Han er Prof. i Philosophi (specielt Psychologi) men modtager ingen Gage, da han er saa velhavende, at han mener, ¹⁵ man kan anvende den bedre. Jeg har hørt flere gode Forelæsninger af ham. Han er begyndt som Discipel af Herbart, men har som udviklet Mand søgt sin Originalitet i at uddanne »Folkepsychologien« til en særegen og virkelig Videnskab. Jeg veed ikke om De kjender Tidsskriftet »für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft«, hvori ²⁰ han i Forening med sin Svoger Prof. Steinthal har udviklet sine Ideer. Lazarus er den sande Vise »aus Morgenland« med et i høi Grad blidt philosophisk Temperament og en endnu mere philosophisk Frihed for Egoisme. Han nyder her en saa stor Agtelse, at det er mig til den største Hjælp, at han betragter mig som en af sine ²⁵ Nærmere. Han har paany inviteret mig til at boe hos ham i Schönefeld (hans Eiendom) ved Leipzig, og da jeg ei nøie veed naar jeg tager derud, beder jeg Dem, hvis De, som jeg haaber, vil sende mig et Par Ord, at adressere Deres Svar Klampenborg Station, saa faaer jeg det hvor jeg end er. ³⁰

De har Ret, kjære Hr. Professor, naar De siger, at der her i ethvert Tilfælde er et kraftigt aandeligt Liv. Meget af det som i Frastand

synes lettest at forstaae og bedømme som f. Ex. Kirkestriden viser sig her fra helt nye Synspunkter, naar man hører forskjellige betydende Personligheders Domme om denne Sags egentlige Væsen og Rækkevidde. De fleste see dens Kjerne i Spørgsmaalet om det skal
 5 lykkes Staten eller ei at udløse Almueskolen helt af Geistlighedens Haand. Charakteristisk nok er den Eneste her, hvem jeg har hørt være decideret paa Kirkens Side, Nordmanden Henr. Ibsen i Dresden, der er mærkeligt modtagelig for al Slags reactionær Paavirkning.

Jeg skriver nu ret godt Tydsk troer jeg. Heyse forsikrede mig nylig
 10 i et Brev, at hans gamle afdøde Fader ikke med en »nasus aduncus« skulde i 3 Ark have kunnet finde 3 Steder hos mig, der burde mærkes med Rødkridtet. Saa godt er mit Tydsk nu vel knap, men helt galt er det heller ikke.

Det vilde høilig interessere mig at høre Deres Mening om vore
 15 sidste politiske Svingninger hjemme. Betyder det nye Ministerium noget Bestemt? mener De, at det har Levedygtighed? Jeg studerer med den mest levende Interesse de sparsomme Notitser vore Blade her bringe om Norden. Danske Aviser seer jeg aldrig. Læste De nogensinde V. Norfelts (Dr. Heibergs) Brochure? Den var virkelig
 20 god.

Med de bedste Hilsener til de Smaa og Frk. Carlsen er jeg
 Deres inderlig hengivne

Georg Brandes.

128. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

25 Kjære Brandes!

Kjøbenhavn,
 den 28. August 1874.

Inden min Ferie slipper op, maa jeg have skrevet til Dem, ellers kunde det let trække i Langdrag dermed, da jeg i den nærmeste Tid faaer en heel Deel at bestille og ikke egentlig er synderlig arbejdsdygtig. Jeg har i Ferien gjort en lille Reise til min Fødeby Fredericia,
 30 og skjøndt jeg der levede saa stille og roligt som det er muligt, har jeg dog efter Hjemkomsten følt en Træthed, der ikke vil fortage sig og

som snarere er bleven værre i den sidste Tids kolde og efteraarsagtige Veir. Idethele mærker jeg, at mine Kræfter ere uhyre aftagne og at kun den allerforsigtigste Øconomie med dem kan faae dem til at slaae til. I næste Halvaar holder jeg kun 2 Timer Forelæsninger om Ugen; det er over de psykologiske Grundanskuelser med særligt 5 Hensyn til Materialismen. Jeg vil give den materialistiske Theorie al den Ret, der paa nogen Maade kan tilkomme den, og navnlig fremhæve dens Overlegenhed overfor de theologiske Phantasier. Idethele vil jeg benytte enhver Leilighed til at gaae offensivt tilværks mod Theologerne. De ere, ved at faae Lov til at snakke uimodsaagt, blevne 10 saa kjæphøie, at de trænge til at man engang igjen gjør et alvorligt Indhug og leverer dem en bataille rangée.

Til Udførelsen af Deres Plan med Tidsskriftet ønsker jeg Dem alt Held. Vi trænge meget stærkt til et saadant Organ baade for at udbrede menneskelige Principer og forat skaffe den literære Kritik, 15 der nu er forsvunden fra vor Journalistik, et Tilhold. Det er formelig gyseligt at see hvad vore Blade nøies med i den Retning. Naar man seer bort fra de slet og ret rosiflengiske Artikler i Berlingeren og andre Steder, faaer man ikke Andet at see end de fadeste Pjatterier om æsthetiske Producter af 9de Rang, og devote Henrykkelsesudbrud 20 over gudeligt Vaas af en og anden Præker. Her kunde en ordentlig skarp og kyndig Kritik gjøre godt. Vanskeligheden vil bestaae i at finde dygtige og stadige Medarbeidere: Læsere vil det ikke være vanskeligt at faae, især naar Tidsskriftet bliver noget underholdende og skarpt polemisk. Vil De selv, fra Tydskland af, og ved Siden af 25 den Gjerning, De der har at gjøre, kunne bidrage ret meget til Tidsskriftet? Det vil ganske vist, især i Førstningen, trods den Færdighed, De kan have erhvervet Dem i at skrive correct Tydsk, koste Dem megen Tid og meget Arbeide at give Deres Afhandlinger i et fremmedt Sprog den Form, De kan ønske. Selv om De i Vinter indskræn- 30 kede Dem til de 6 Ark, De er forpligtet til at levere, vil det ikke tage ringe Tid at skrive dem. Sex Ark i et saadant Tidsskrift svarer i

Masse idetmindste til 12 Ark i den Format, i hvilken Deres Bøger herhjemme trykkes. Har De Ret til, uden videre at benytte Deres Artikler til det tyske Tidsskrift i det danske, eller forbeholder det tyske Tidsskrift sig ikke Oversættelsesretten? Et Skridt af Redactionen for det tyske Tidsskrift har forbauset mig og giver mig mindre god Tro til dens Skjønsomhed. Som Medarbejder har den herfra engageret den gyselige Klodrian og Nar Lobedanz, og det uagtet Bæstet har været i Tydskland og Vedkommende personlig have forhandlet med ham. Naar de ikke have kunnet strax fornemme hvad han var for en Stympet, maae de være meget kortsynede.

Prof. Lazarus's Tidsskrift har jeg her desværre ikke Adgang til; hans Skrifter kjender jeg overhovedet kun paa anden Haand, men overalt, hvor jeg har seet ham citeret, er han bleven omtalt med Agtelse, og Indholdet af det Citerede har været skarpsindigt og dygtigt tænkt. Curiøst med hans Navn, at »Lazarus« er bleven til »den rige Mand«. Saaledes vendes der op og ned paa det Christelige i vore Dage!

De spørger mig om min Mening om det nye Ministerium. Jeg seer ikke rettere end at det betyder et Forsøg paa ved en Personforandring at undgaae en Principforandring. Man stoler paa, at en Deel af Venstre skal være træt af Oppositionen og at den vil nøies med den Satisfaction, at være bleven af med nogle af de gamle Ministre, og man lægger maaskee paa høiere Steder mere Vægt end man skulde paa den tilsyneladende gunstige Stemning, der har viist sig for Kongen paa hans Reise i Provindserne og som velvillige Referenter til Bladene have sørget for at give bengalsk Belysning. Det turde dog hændes at man tog Feil. Der udvikler sig her i Danmark øiensynligt, i et stort Omfang, en antiroyalistisk Stemning, der kommer meget tydeligt til Orde i de fremskredne Venstreblade, og som fik et Udtryk ved Kongens Besøg i Leiren ved Hald, hvor en Bataillon, trods Officerernes Instruxer, ikke var til at faae til at lukke Munden op til et Hurra. Møder Ministeriet atter den gamle Modstand, vil

det neppe have Styrke til at beseire den; vi staae saa i det gamle Uføre, da Venstre jo dog ikke har Personligheder, der kunne bruges til en Regering. I det Hele er det Pjalteri med os her hjemme, hvor have vi overhovedet Personligheder? Alt bliver saa smaat og fattigt.

Farvel nu, kjære Ven! Af vore fælleds Bekjendte har jeg ingen seet 5
i den sidste Tid; Ferien har spredt dem ad. En hjertelig Hilsen fra

Deres altid hengivne

H. Br.

P. S. Af min Phil.'s Hist. har der siden jeg sidst skrev til Dem, været en meget myndig og nedrakkende Anmeldelse i »Fædrel.« af en 10
Theo- og Lichenolog Branth. Jeg har ikke tillagt den saamegen Betydning, at jeg har svaret et Ord derpaa. Derimod har den indirecte faaet Svar i en yderst velvillig Anm. i Norsk Rigstidende, vistnok af Prof. Monrad.

129. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

Berlin 15

Kjæreste Hr. Professor!

31. Aug. 74.

Tak for Deres Brev, som jeg strax besvarer. Det nye tyske Tidsskrift (*Deutsche Rundschau* bliver af nationale Hensyn dets græseligt ildeklingende Navn), giver mig fuld Ret til at disponere over mine Artikler paa Dansk. Man har end ikke Noget imod at jeg 20
offentliggjør Et og Andet først paa Dansk, naar jeg forbeholder mig Oversættelsesretten, ifald det ikke passer i Tidsskriftets Kram at tage det strax.

Saaledes er det gaaet mig med en større Afhandling om Paul Heyse, som jeg i denne Maaned har forfattet. Man vil ei gjerne have 25
Noget om Heyse strax, da han har leveret en Novelle til Tidsskriftets andet Hefte og det efter Red.s Mening let vilde see ud som roste Revuens Medarbeidere specielt hinanden. Jeg anede ei at Heyse var Medarbejder. Jeg har imidlertid endnu kun skrevet den paa Dansk, den vil komme i de første to Numre af vort Tidsskrift. Trykt har jeg 30
ikke seet den endnu; men jeg frygter for, den dèr bliver omtrent paa

8 Ark. I saa Fald er der ei Tale om at faae den ind i den tyske Revue. Jeg har gjort mig megen Flid med den og tænker at jeg, hvis jeg synes om den i Correctur, vil give den til Heyses Forlægger og spørge om han vil udgive den som Brochure. Han hedder Hertz, var tidligere
5 Kreuzzeitungspartiets Forlægger, er nu naturligvis »liberal« og er ganske grueligt berlineraandrig. Han fører stort Hus og inviterer Undertegnede til Middag, saa tidt han kan komme til.

Med Hensyn til »Rundskuet« Redaction har Deres kritiske Blik ikke taget fejl. Redacturen afslører sig desværre stedse mere for mig
10 som en absolut Undermaaler, med alle taktløse Menneskers Feil: han er nysgjerrig, paatrængende o. s. v. Alt dette endelig absolut mellem os, Programmet for hans Revue sendte han mig i Correctur til Gjennemsyn og jeg forsikrer Dem at den led af saadanne ikke blot stilistiske men grammatikalske Daarligheder, at jeg var perplex ved
15 Synet. Som et Lam rettede han Alt hvad jeg fandt altfor forrykt. Hvor tosset jeg fandt ogsaa det jeg lod staae, turde jeg ikke sige. Blot havde Fæet skrevet, at han særlig vilde beskæftige sig »med de os saa sympathetiske, skandinaviske Litteraturer« og fremhævede at »jo nu al Grund til politisk Mistro heldigvis var faldet bort«. Jeg maatte for-
20 klare ham, at der var Noget til der hed Nordslesvig og rettede det til »da en forsonligere Stemning er indtraadt«. Senere har den preussiske Regjerings raa Grusomhed i Slesvig jo desværre gjort Ondt endnu værre.

Forleden var i Spenersche Zeitung en — øiensynligt inspireret —
25 Artikel om Nordslesvig, hvori det med mystiske Ord stilledes i Udsigt for Fremtiden, en fjern Fremtid, at vi fik alt Dansk tilbage paa en Betingelse, som Cabinettet i Kbh. maatte sunde sig paa.

Alle Politikere her sige, og som mig synes rigtigt, at for Bismarck stiller Sagen sig muligvis saaledes: han veed at man ei kan give en
30 Daler to Gange ud. Han har principielt Intet imod at give Nordslesvig tilbage. Men han forbeholder sig denne Tilbagegiven til en Leilighed, hvor han kan kjøbe sig Noget for det, han giver, f. Ex.

Ruslands Neutralitet eller Danmarks Forbund eller Lignende. For Intet vil han ei give dette Land bort, og det vilde vel ogsaa være upolitisk.

Visselig er det saare svært for mig at skrive correct tydsk, men jeg vil vove Forsøget. Endnu har jeg jo intet præsteret og kun solgt 5 Bjørnehuden af den endnu ikke fældede Bjørn.

Det er dog ret tungt at De føler Dem saa svag. Gid det dog var muligt at De kunde ofre ordentlig Tid og en tilstrækkelig Sum paa Deres Helbredelse. Det er dog vel mere end en Overtro at de aller- 10 fleste Brystsvage komme sig helt ved et Ophold paa Madeira. Veed De at min unge Ven Jacobsen, hvem Lægerne for et Aars Tid siden talte om som en Opgivet, blot ved et Ophold i Jylland nu og ved kraftig Diæt er saa vidt, at han er erklæret udenfor Fare?

Et det ikke underligt som den En omgivende aandelige Atmos- 15 sphære virker paa En? Naar jeg er her, kan jeg bogstaveligt neppe forstaae, neppe troe, at positiv Religion og Theologi hjemme spiller den Rolle som jeg jo dog saa godt som Nogen maa vide at den spiller. Naar man reiser fra Kjøbenhavn til Berlin er det som reiste man ind i et andet Aarhundrede, det vil sige det næste Aarhundrede for Danmark. Al Polemik mod Dogmet er her ei blot i videnskabelige 20 Bøger, men selv i Pressen et aldeles tilbagelagt Standpunkt. Skribenterne omtale deres ikke-christelige Synsmaade som noget Selvfølgelig, og Ingen opholder sig derover. Det er det Modsatte, som her vilde undre. Jeg læste nylig en ret god Brochure af Ed. v. Hartmann »Die Selbstzersetzung des Christenthums« som er ganske karakteri- 25 stisk for den offentlige Tone i Tydskland. Efter denne Prøve synes Forf. mig forøvrigt aldeles ikke at være nogen betydelig Aand. Det er dog den store Lykke for Tydskland, at der her er saa bred en almindelig Dannelse, saa mange forskjelligartede Talenter, saa mange Universiteter, saa mange videnskabelige Skoler, at alle de Enkeltes 30 Ensidedighed klinger sammen i en stor Harmoni. Det slog mig stærkt en Dag, jeg sagde til Lazarus om en af mine Bøger, som han bedømte

yderst velvilligt: »Men der er dog vist Adskilligt i den som støder Dem eller synes Dem umodent Radicalt?« at han svarte: »Aa bah! saadan Noget ere vi gamle Herrer vante til at see rent historisk.«

Det giver dog den offentlige Aand en stor Ligevægt, naar den er
5 saa alsidig, at man ikke behøver at frygte Jorden vil gaae ud af sine Fuger eller Staten styrte sammen, fordi en ung Mand siger et ubesindigt eller drillende Ord.

Jeg har skrevet currente calamo og der er rimeligvis en Del Vrøvl iblandt. De vil tilgive. Jeg tager om et Par Dage til Lazarus; men
10 beder Dem, naar De vil skrive, at sende Brevet hjem til Møntergade, da jeg ei veed hvor længe jeg bliver i Leipzig.

Med de venligste Hilsener til Deres Hus er jeg

Deres hengivne

G. Brandes.

15 130. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

D. 13. October 1874.

Kjære Hr. Professor!

Skjøndt jeg ei endnu har hørt fra Dem, siden jeg sidst skrev, tillader jeg mig dog at skrive paany især i den Hensigt at spørge Dem, om De ei skulde være oplagt til at skrive en Artikel til det nye Tids-
20 skrift »Det 19de Aarhundrede«, helst en varm og let forstaaelig Artikel, der kunde opildne sløve Hjerter hjemme. Vi trænge, som De kan tænke Dem, stærkt til Bistand. Hvad vi alt have mødt af Hadskhed og Lunkenhed gider jeg ei omtale, vor ærede Forlægger er kold, vore Venner saa at sige ingen (Jul. Lange har svaret min Broder, at han
25 »ikke mere skriver journalistisk«(!)), Deres Navn vilde være os en Støtte.

Jeg har boet noget over 14 Dage i Schönefeld hos Lazarus, i daglig lærerig Omgang med ham og Steinthal; neppe tilbagevendt til Berlin blev jeg syg og har maattet holde mig inde fra d. 20. September til
30 igaar; jeg blev uden at jeg aner Grunden dertil efterhaanden som besaaet med yderst pinlige og smertefulde store Bylder, har derfor

levet som Eneboer og havt Møie med at bevare Humør og den Smule Arbeidskraft, der var mig levnet.

Jeg har nu leiet mig et Par Værelser i Steglitz udenfor Berlin og beder Dem da hvis De vil skrive til mig, blot adressere Steglitz bei Berlin, da man veed min Adresse paa Posten her. 5

Jeg havde den Morskab at en af Hollands bedste Skribenter, der syntes om mine Skrifter, har sendt mig en Indbydelse til Amsterdam. Det første Hefte af Deutsche Rundschau har havt en rosende Artikel om mig (den var skrevet før Bladet henvendte sig til mig med sit Tilbud). Jeg kjender ei Forf. og behøver neppe at sige Dem, at jeg er 10 absolut uden Skyld i den dumme Indiscretion der er begaaet om »at kun en Professor stemte for mig«, skjøndt jeg tænker vore Blade hvis de finde det passende ville lægge mig for Had i den Anledning. Af Prøveheftet er bestilt 23,000 Exemplarer hører jeg. Prof. Lembcke i Amsterdam har skrevet mig til at han har sendt en Artikel om mit 15 3die Bd. til Litt. Centralblatt. Har De tilfældigvis seet den? jeg seer aldrig det Blad.

Om vort stakkels lille Tidsskrift hjemme vil faae Subscribenter anseer jeg for et stort Spørgsmaal. Paa Medarbeidere vil det ogsaa knibe, skjøndt vi tilbyde sømmelige Honorarer. Dog vi faae at see. 20 Jeg har givet min Broder den Parole, at vi skulle vise 10dobbel Energi, saalænge der endnu er Haab om at faae Sagen i Gang. Mislykkes det, siger jeg med roligt Sind Danmark Farvel og forsøger at erobre mig en Plads i Tydskland, hvor der heldigvis for Øieblikket ikke findes nogen Kritiker af min Art og Skole. Med bedste Hilsen til 25 Børnene og Frk. Carlsen

Deres altid hengivne

Georg Brandes.

131. Hans Brøchner til Georg Brandes.

Kjære Ven!

Kjøbenhavn,
den 15. Octbr. 1874.

Det havde allerede længe været min Hensigt at skrive til Dem, 30 men den Lyst til Opsættelse, der som en Form af Fichte's »radicale

Onde«: Ladheden, klæber ved Menneskenaturen i Almindelighed, og særlig klæber ved min Natur naar jeg føler mig saa mat som nu næsten altid, har afholdt mig derfra, til Deres sidste Brev idag blev mig en Vækker. Først maa jeg takke Dem for det første Hefte af
5 Tidsskriftet, der er blevet mig sendt med en venlig Tilskrift fra »Udgiverne«. Jeg synes særdeles godt baade om Begyndelsen af Deres Artikel om Heyse og om Deres korte Anmeldelse af Ibsens Værk. Deres Broders Artikel om Syndflodssagnet forekommer mig at have megen Interesse for Alle, der have en lille Smule Anelse om hvad
10 Bibelkritik vil sige, og Jacobsens lille Studie synes mig karakteristisk og med godt holdt Localfarve. Om Sammensætningen af første Heftes Indhold ret egner sig til, hurtig at henlede Opmærksomheden paa Tidsskriftet, kan maaskee være tvivlsomt, men Artikler af mere principiel Natur, eller om mere brændende Spørgsmaal vilde vel nok,
15 ved Siden af at vække Opmærksomhed, atter kalde Stormen af Opposition tillive, og, som Sagerne nu staae herhjemme, kunde det maaskee blive vanskeligt at kæmpe sig frem imod Stormen. Der naaes maaskee bedre til et Maal ved fra Begyndelsen af at have mindre udpræget Farve. Den kan saa altid successivt gjøres intensivere.

20 Jeg kan forstaae, at det kan have sin Vanskelighed at finde gode og stadige Medarbejdere; Folk have eller finde saamange Grunde til at trække sig tilbage. Hvad mig selv angaaer, saa vil jeg gjerne prøve paa at skrive Noget til Tidsskriftet saasnart jeg blot føler en Gnist af Productivitet i mig. Jeg vil haabe, at den snart maa glimte frem; i
25 lang Tid har jeg været og er endnu forunderlig passiv. Jeg læser en Deel; jeg reviderer temmelig store Partier af mit aandelige Eie; men jeg føler ikke den mindste Drift eller Evne til at frembringe Noget udenfor det Lidet, der er nyt ved mine Forelæsninger. I lang Tid har jeg lovet et Bidrag til »Fra Videnskabens Verden«, uden at gjøre
30 noget Skridt til at opfylde Løftet. Min Interesse for dette Foretagende er ikke stor; det har hidtil kun bragt tarvelige Ting frem. Jeg vil slet ikke tage i Betænkning, saasnart jeg kan gjøre noget Ordentligt, at

lade min ældre Forpligtelse uden videre staae hen, og give det, jeg kan give, til Deres Tidsskrift. Kunde De ikke give mig et godt Æmne til en Artikel? Et heldigt Motiv kunde maaskee vække Productiviteten.

Jeg maa dog fortælle Dem, at jeg er bleven valgt til Medlem af Consistorium, hvor der var en Plads ledig ved Clausens Afgang. Mit 5 Valg gik igjennem ved første Afstemning trods det, at der var arbeidet en Deel imod det. Theologerne betragte det vistnok som et sørgeligt Tidernes Tegn, at man vælger en Mand med mine Anskuelser til en saadan Tillidspost. Jeg seer deri et ganske godt Tidernes Tegn, og jeg sætter Pris paa at have faaet Plads i Consistorium fordi jeg har 10 den Overbevisning, at jeg der kan virke ganske anderledes kraftigt for Et og Andet end i Facultetet. En Sag kan godt sættes igjennem i dette og rent slaaes ihjel i Consistorium fordi der Ingen er der, som kan drive de Lunkne frem. Jeg har endog noget Haab om, at jeg i Consistorium snart skulde kunne faae Majoritet for en anbefaling 15 for Deres Ansættelse. Naar jeg har sonderet Terrænet tilstrækkeligt skal jeg give Dem et Vink. Det er jo ikke givet, at Sagen er klareret fordi Consistorium udtaler sig derfor: den nuværende Cultusminister gjør nødvendig Skridt, der kunne mishage Høitstaaende; men Noget vilde der altid være vundet, og med lidt Udholdenhed kunde man maaskee 20 nok naae til Maalet.

Farvel nu for denne Gang, kjære Ven! gid De maa være rigtig rask! Jeg har det omtrent som sædvanligt; det mærkeligt milde Efteraar har dog maaskee bragt mig lidt fremad. Børnene trives godt og blive store, Johannes har Ansats til at blive en Kæmpe. De hilse 25 Dem venligst

Deres

H. Br.

132. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

Kjære Hr. Professor!

Berlin
19de Oct. [1874]

Gid det smukke Veir maa hjælpe Dem til at overvinde Træthed og 30 Mathed. Men under disse Omstændigheder vover jeg neppe at op-

fordre Dem til at skrive noget Anstrengende. Kunde De ei have Lyst til at give et kort biografisk Omrids af en af de italienske Philosophers Liv. Renaissancetiden interesserer altid den store Mængde. Er De ikke tilbøielig hertil, vilde jeg spørge Dem, om De ei kunde have
 5 Lyst til at meddele en og anden Enkelthed af Deres eget Liv (enten et lille Stykke Tidshistorie fra Deres Ungdom, Kjøbenhavns Universitet da, eller Skildring af en eller anden notabel Personlighed eller en Reiseerindring). Alt saadant læses med Begjærlighed og jeg tænker mig, at naar man føler sig for træt til videnskabeligt Arbeide,
 10 slaae Kræfterne dog maaskee til til Sligt.

Gider De ikke indlade Dem derpaa, saa vil jeg ei plage Dem og et Løfte behøver De ei at give. Men jeg vilde naturligvis gjerne have Deres Navn i mit Tidsskrift. Af »bedre Folk« have Molbech og Ibsen lovet Bidrag eller rettere Molbech givet og Ibsen lovet.

15 Igaar spurgte en Læge mig her i et Selskab om jeg var en Søn af »den berømte Dr. Georg Brandes.« Jeg svarte Ja, hans yngste, og hørte meget Godt om min Fader.

Forleden Dag saa jeg Tasso. Hvilket dybt Stykke. Mærkeligt er det at Goethe har skrevet det i den første Mandsalder, skildret
 20 Ynglingen netop i den Alder da man pleier at dræbe Ynglingen i sig og har liden Sympathi for hans Væsen; henad 40 Aars Alderen holder man vist mere af sine 20 Aar. Jeg synes man skal ei beklage den første Ungdoms Tab. Die Jugend ist grün und bitter.

Deres

25

G. B.

133. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

Kjære Brandes!

Kjøbenhavn,

den 27. Octbr. 1874.

Jeg troer, at der blandt de forskjellige Æmner til Artikler, De nævner i Deres Brev, er et, jeg kunde overkomme at behandle og det
 30 i en saadan Form, at hvad jeg skrev blev læseligt for det større Publicum. De har nævnet »en af de italienske Philosophers Liv« fra

Renaissancetiden, og min Tanke er strax falden paa Giordano Bruno. Hans Liv er saa interessant, hans Verdensanskuelse saa storartet digterisk, og det for ham Eiendommelige danner en saa skarp Modsætning til det middelalderligt Christelige, at et lille Billede deraf nok kunde gjøres tiltalende. Og netop hans Liv og Skjæbne kunde 5 give en naturlig Anledning til at tale et varmt Ord til Fordeel for »den frie Tanke«.

Jeg havde tænkt mig, at man kunde begynde med at skildre den Scene, da de neapolitanske Studenter for 9 Aar siden brændte Pavens Encyclica foran Brunos Billedstøtte. Dertil kunde man knytte Skil- 10 dringen af den modsatte Scene, da Pavemagten i Rom førte Bruno til Baalet og spredte hans Aske i Tiberens Bølger. Derefter kunde saa en Skizze af hans Liv og Lære give Forklaringen af den sidste Katastrophe, og en Sammenligning mellem Brunos og Middelalderens Naturopfattelse kunde kaste Lys over hans hele Stilling som Bane- 15 bryder for en ny Tid, og nogle karakteristiske Træk kunde vise Modsætningen mellem hans »frie Tænkning« og den kirkelige Autoritetstro. Skade, at det Smukkeste i Brunos Skrifter er i digterisk Form, som jeg ikke ret tør binde an med. En og anden af hans Sonetter vilde i god Oversættelse gjøre sin Virkning. 20

Naar jeg faaer det lidt godt, vil jeg prøve paa at gjøre et Udkast. Faaer jeg først ordentligt begyndt, bliver jeg vel snart færdig: Tankerne og det historiske Stof har jeg jo saa temmelig i Hovedet. Men i disse Dage er jeg ligefrem uhyggelig mat. Om det er Virkningen af Overgangen til Vinteren, veed jeg ikke, men det er en grim Tilstand. 25 Jeg holder mine Forelæsninger, og gjør hvad anden Gjerning, der paahviler mig; men det er kun ved en stærk Villiesanspændelse, og bagefter føler jeg Reactionen dobbelt. Maaskee gaaer det atter over, naar den egentlige Vintertid kommer, men i det Hele maa jeg jo være fattet paa, at det gaaer nedefter med mine Kræfter, om end 30 langsomt.

Det er i disse Dage kommet til et Brud mellem mig og Heegaard

ved en rent tilfældig Anledning. En ung philosophus Mortensen, der under Navnet H. Steen har skrevet en Bog »Problemet om Tro og Viden«, søger om at maatte disputere for Doctorgraden uden at underkaste sig Magisterconferentsen. Nielsen og jeg fraraade det, og
 5 jeg motiverer mit Votum ved en Dom over hans Bog. Det giver H. Anledning til et yderst vidtløftigt Votum, i hvilket han først saa temmelig ligefrem sigter os for at have stemt under Paavirkning af personlig Uvillie fordi Hr. M. havde criticeret vore Bøger, og dernæst paa den glubskeste Maade angriber os for den Polemik, der i
 10 sin Tid førtes mellem os, og som faaer den ubehageligste Charakterbetegnelse. Jeg er bleven noget overrasket ved dette Udbrud af Nag fra H. skjøndt jeg længe havde havt en Anelse om, at han, misfornøiet som han er med Alt, gik og gjemte paa et Nag til mig fordi jeg ikke tilbørlig anerkjendte hvad han ikke har præsteret. H.'s Forhold til
 15 mig har altid været uklart og usandt; jeg har nu anmodet ham om, at vort personlige Forhold maatte indskrænkes til det, der er uundgaaeligt paa Grund af vor Embedsstilling.

Farvel nu for idag! Lad mig engang vide, naar De helst vil have et Bidrag fra mig, hvis jeg kan faae et færdigt.

20

Deres oprigtig hengivne

H. Br.

134. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

29. Oct. 74.

Kjære Hr. Professor!

Megen Tak for Deres Brev og for Deres Tilbud at skrive os en
 25 Artikel om Giordano Bruno. Det vilde være mig særdeles — ganske særdeles — kjært at faae en saadan. Tidspunktet? saasnart De har Lyst og Kraft dertil.

Indlagt sender jeg Dem for Spøgs Skyld et Brev jeg igaar fik fra min Fætter, en dygtig ung Læge, og som i en ungdommelig Tone,
 30 der maaskee et Øieblik vil more Dem, behandler Dagens Begivenheder. Da jeg veed at De næsten lever ligesaa fremmed for Kbhn. i

Kbhvn. som jeg i Berlin, tænker jeg De hører ligesaa lidt til Studenterforeningen som jeg.

Vi begynde at faae en Del Tilbud om Bidrag til vort Tidsskrift, dog faa gode. Decemberheftet er imidlertid fuldt. Ogsaa den gl. syge H. C. Andersen har lovet os Bidrag maaskee paa Grund af den Velvillie han nærer mod mig fordi jeg skrev en Charakteristik af hans Eventyr.

Igaar talte jeg 1½ Time med Dohm, Redacturen af Kladderadatsch, en høist prægtig og elskværdig (meget alvorlig) Mand om Lassalle, hvis nøie Ven han har været. Jeg veed nu adskilligt mere om L. end jeg kan fortælle Publicum. Desuden maa jeg skrive med yderste Forsigtighed. De Unge hjemme (min Broder Edv. og Jacobsen) underkaste mine Artikler en streng Censur, anraabe mig om at slette saa et, saa et andet; denne Gang har jeg maattet stryge mere end 1½ Side i en Artikel om V. Norfelt. Men jeg gjør det gjerne, da jeg indseer at vi kun ved yderste Forsigtighed kunne vinde Abonnenter og Indflydelse.

Finder De ikke ogsaa at Jacobsen har et meget mærkeligt digterisk Talent? Han har noget af det, man altid har beundret hos Th. Gautier.

Jeg seer her mange Malerier bl. A. Makarts, som interessere mig. De ere ganske originale, vel nærmest i Veroneses Aand (ikke Stil) men ganske moderne. Ogsaa Blochs Samson og Dalila er udstillet her og Besidderen fordrer 8000 Thaler derfor.

Jeg blev ganske ilde berørt ved at læse Deres Meddelelse om Heegaards sidste Adfærd. Jeg siger nærmest til mig selv: hvilken Stakkel! hvor bærer han sig dog altid kluntet og stygt ad! Om ham kan man virkelig sige, at ingen Gratier stod ved hans Vugge. Omgaaes ham kan man ei, fordi det piner at omgaaes et saa gjennem-bittert Menneske og dog ynkes jeg for min Del langt mere over ham end jeg kan vredes paa ham. Han bærer sig altid galt og dumt ad. Selv de gode Evner — en dog virkelig sjelden Evne til Abstraction —

hvormed Naturen har udrustet ham, kan han ikke anvende, saa det sætter nogen Frugt. Han plager sig, slider som en Hest, er altfor flittig og driver det ikke til Noget. Og nu saarer han Dem og i den urimeligste Anledning, efter at han først har angrebet Nielsen, hvem
5 han paa den mest paafaldende Maade havde vist sin Hyldest!

Da jeg sidst skrev, berørte jeg slet ikke det Punkt i Deres Brev, hvori de omtalte Muligheden af at kunne lægge et Ord ind for min Ansættelse ved Universitetet. Jeg gjorde det ikke, fordi jeg ansaa og anseer det for absolut usandsynligt, at man skulde ville ansætte mig.
10 Men jeg vil dog idag gjøre en Bemærkning, som De ikke vil misforstaae som falsk Stolthed eller Indbildskhed. Jeg beder Dem ikke gjøre noget Skridt til min Fordel, der vilde paalægge mig en ydmygende Rolle som Ansøger, der maatte stille Garantier eller lignende, og som Ansøger, der paany vilde møde en Afvisning, hvis ei særdeles
15 Omstændigheder traadte sammen. Det er mit fulde Alvor naar jeg siger, at jeg for Tiden end ikke ønsker en Ansættelse ved Kbh.n.s Universitet, da jeg er overbevist om at jeg ved et penibelt Forhold til mine ældre Colleger og ved det Disciplinarforhold hvori jeg da vilde komme overfor Foresatte, let vilde føle mig høist ulykkelig,
20 medens jeg nu, fraseet at jeg kun med Anstrengelse tjener mit Brød, lever ret vel og er helt uafhængig. De vil ikke misforstaae dette, ikke sandt? De behøver blot at tænke tilbage paa Deres egne yngre Aar for at erindre, at det er En pinligt, saalænge man endnu kun indgyder Mistillid og ingen Respect, at færdes som Collega eller som
25 underordnet Embedsmand blandt »the respectables«. — Iøvrigt har det Hele visselig liden Actualitet, da neppe Nogen uden De tænker paa at ansætte mig.

Gid De maa leve vel, gid Overgangen til Vinteren ikke maa berøre Dem for haardt.

135. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

Kjære Brandes!

Kjøbenhavn,
den 9. Novbr. 1874.

Det er væsentlig den sidste Deel af Deres Brev, der giver mig Anledning til igjen idag at skrive nogle Linier. Jeg misforstaaer paa ingen Maade Deres Stilling og respecterer fuldstændigt hvad der holder Dem tilbage fra ethvert Skridt, der kunde have nogetsomhelst Ydmygende ved sig. Men det har fra første Færd af ikke været min Mening at ville bevæge Dem til et saadant Skridt eller at ville udsætte Dem for nogen Krænkelse. Jeg har selv formegen Stolthed til at ville fordre af Andre, at de ikke skulde have den. Det var min Tanke, først omhyggelig at sondere Terrainet, baade i Facultetet og i Consistorium, ved Forhandlinger med de enkelte Medlemmer at sikkre mig en paalidelig, ved bestemte Tilsagn til mig bunden, Majoritet, og saa at give Dem et Vink. De skulde saa vel fornye Deres tidligere Ansøgning, hvis Afgjørelse ved de tidligere Afstemninger udtrykkelig jo netop kun er udsat; men De skulde ikke optræde som Supplicant, endnu mindre give nogensomhelst »Garanti«; De skulde, i en Form, der var lige langt fra Selvros og fra falsk Beskedenhed, stile Ansøgningen saaledes, at den blev et fornyet Tilbud til Universitetet, som De gjorde, fordi De ansaae det for Deres Pligt at gjøre det, inden De, nødtvungen, valgte et andet Hjemland. Mødte der saa paa høieste Steder Modstand, saa vilde et Afslag ikke kunne have noget Krænkende ved sig; De havde saa havt Universitetet paa Deres Side, og en forsagt Cultusministers og dumme Allerhøiestes Betiser kunne dog kun have Betydning for Vedkommende selv. Og gik Sagen igjennem, vilde De paa ingen Maade faae en vanskelig Stilling ved Universitetet. Vi have Støttestruer nok, i Virkeligheden ere vi i Majoriteten. Navnlig i vort Facultet ere de dygtigste paa vor Side. Hvad vilde det betyde, om Stephens, Svend Grundtvig og et Par til saa skjævt til Dem? Saadanne Folk kan De dog see et godt Stykke over Hovedet. Tænk nøiere over Sagen, kjære Brandes! der er jo god Tid til Overveielse. Vi maae forholde os besindig

afventende og navnlig lægge Mærke til, hvorledes Stemningen former sig naar Deres Tidsskrift begynder at virke. Blandt Studenterungdommen er der for Øieblikket en vis Gjæring; man mærker, at to Retninger staae afgjort fjendtlig imod hinanden, og Uvillien griber
5 enhver Leilighed til at give sig Luft. I Studenterforeningen har der i forrige Uge været meget Røre i Anledning af, at nogle unge Fyre ved et Glas Punch have efterlignet en latterlig Degns Fremsigelse af Fader-
vor og siden gjort Løier med Overskous Oversættelse af God save the King. Nogle Troende tog Vidner paa Scenen og denuncierte Syn-
10 derne, som de fordrede excluderede. Der kom saa stærk Bevægelse i begge Leire; men den er foreløbig stillet idet man paa en Generalforsamling i Løverdags er kommen til en Mægling.

Sidste Hefte af Deres Tidsskrift har jeg endnu ikke seet, men jeg glæder mig til at læse det. Indholdet, af hvilket jeg kjender Molbechs
15 Digt, seer jo lovende ud. P. Hansen sendte mig iforgaars sidste Numer af »Nær og fjern«, i hvilket der findes en meget gunstig Anmeldelse af min Philosophiens Historie, der maaskee, for et autoritetstroende Publicum, kan danne en gavnlig Modsætning til den nedrakkende Anmeldelse, »Fædrel.« i sin Tid gav. Det er det Kum-
20 merlige ved vore usle smaa Forhold, at en Forfatter saa vanskelig kan opnaae at faae en virkelig dygtig Kritik. Skulde jeg lægge virkelig Vægt paa en Kritik af min Bog, rosende eller dadlende, maatte den være skreven af en Mand, der idetmindste vidste lige saa Meget om Sagen som jeg, og havde et selvstændigt og klart udpræget Stand-
25 punkt. Men hvor finder hos os en stakkels philosophisk Forfatter en saadan Kritiker?

Med mit Helbred vedbliver det at gaee paa den vante Viis; jeg lider jævnlig under Følelsen af en uhyre Træthed. Den kan saa aftage, men forsvinder aldrig fuldstændig. Saasnaart jeg faaer en god og klar
30 Dag, — god og klar i aandelig Forstand — begynder jeg paa Afhandlingen om Giordano Bruno. — Min lille Pige er idag Patient, med Hovedpine og Ondt i Halsen; jeg haaber dog, at det kun er Forkjø-

lelse. Johannes bliver en Kæmpe, men en doven Slubbert. — Farvel saa for idag, kjære Ven! Mange venlige Hilsener fra os Alle!

Deres hengivne

H. Brøchner.

136. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

Steglitz bei Berlin 5

Kjære Hr. Professor!

20. Nov. 74.

Samme Dag jeg modtog Deres sidste Brev sendte jeg 2det Hefte af »Det nittende Aarhundrede« til Dem, som jeg haaber De rigtigt har modtaget. At De ei havde faaet det før beroede paa en Misforstaaelse; vi sendte Dem Heftet gennem Boghandelen. 10

Til Hovedindholdet af Deres Brev har jeg Intet at indvende, jeg vilde ganske vist ikke udsætte mig for nogen Ydmygelse ved at søge paa disse Vilkaar. Jeg fastholder lige fuldt min Overbevisning om Sagens fuldstændige Frugtesløshed; men det har jo Intet hermed at gjøre. Underligt gaar det mig iøvrigt med Tanken om overhovedet 15 at være eller engang at blive Embedsmand. Jeg troer jeg har samme næsten barnagtige Rædsel derfor som dengang De, da jeg var 19 Aar gammel, første Gang talte til mig derom. Jeg er vis paa at mine Forelæsninger vilde blive græsselige, hvis jeg partout skulde holde to om Ugen. 20

Iøvrigt griber jeg her enhver Leilighed til at udvide og styrke mit Kjendskab til tydsk Poesi. Jeg forsømmer ingen Theaterforestilling, hvor et klassisk Stykke kommer til Opførelse. Det franske Theater har jeg længe kjendt meget nøie, men det tydske kjendte jeg næsten kun af Bøger. Nu har jeg i de Par sidste Uger f. Ex. seet (og det med 25 stor Nydelse) Kätchen v. Heilbronn, der ved et yderst moderat og kunstforstandigt Spil blev et naturligt og slet ikke stærkt overdrevet Stykke, fremdeles Clavigo, Wallensteins Lager og igaar Aftes Goethes Faust I, der tager sig mærkværdigt fortræffeligt ud paa Scenen, langt bedre end Egmont. Ogsaa gamle klassiske Ting som Lessings 30 »Nathan« spilles meget smukt, Minna v. Barnhelm saa jeg, aller-

kjæreste spilt, i München. Stykker, hvis Læsning ikke mere lærer mig noget Nyt, fordi jeg har læst dem for tidt, vise sig for mig fra aldeles nye Synspunkter naar jeg seer dem.

Det er utroligt hvor den sidste Scene af Faust virker hjerteskjærende. Mange kunde neppe taale at see Gretchens Vanvid og vendte som i Angst Hovederne bort. Med hvilken ubønhørlig Strenghed og Realisme har Goethe ikke samlet alle disse Forbrydelser og Rædsler sammen over den stakkels Gretchens Hoved! Er dette ikke skrevet med den yderste Pessimisme? og dog skildrer man altid Goethe som
10 Optimist. — Det norske Dyr, jeg i vort Tidsskrift søger at ramme, er F. Gjertsen, Oversætter af Goethes Faust, som han bilder sig ind at sværme for, mens han vilde udskjælde det, hvis han havde været samtidig med dets Fremkomst.

Jeg hører at Ploug har havt en meget raa og pøbelagtig Artikel
15 imod mig i Anledning af at Mulcterne, der tvang Folk til at lade deres Børn døbe ere faldne bort ved en Lov af 1857. Men det var ei min Mening at klage over Mulcter. Det er mig klart, at Aarsagen hvorfor Daabstvængens saakaldte Ophævelse i Danmark intet Resultat har havt slet ikke saameget ligger i Landets christelige Opinion
20 som i den simple Omstændighed at Anmeldelse af Fødsel og af Ønske om Daab ei for Alle er to Akter. Vi have facultativ verdslig Anmeldelse. Havde vi obligatorisk Civilanmeldelse, vilde Alt see anderledes ud. De orthodoxe Protestanter hyle her over, at som det viser sig, i store Districter i Berlin Forholdet imellem dem som ønske
25 Barnedaab og de øvrige er som 12 af 150; var det vel muligt at Forholdet i Danmark skulde være som 100 til 100 alene af indre Grunde? Nei men naar Anmeldelsen skeer paa et andet Sted end Daaben indskrives, synes Regjeringen at sige til Befolkningen: »Hvad mig angaaer, da er det første mig nok.« — Imidlertid løbe nu (som jeg
30 seer af Breve) Venner og Fjender af mig om i Kbh. og beklage min sørgelige Uvidenhed om at Daabstvængen legalt længst er ophævet.

Jeg erfarer af et Brev fra Kbh. til min Forundring at Dr. Heegaard

er Forf. til Romanen »Familien Gorm« og de øvrige Skrifter af dette Firma. Det vil sikkert undre Dem lige saa stærkt som mig. Om Bøgernes Værd skal jeg intet kunne dømme, da jeg aldrig har læst nogen af dem og kun bladet lidt i den første, »Dobbeltgjængeren«, der skal være den svageste og virkelig syntes mig meget svag. Imidlertid 5 have de vakt en vis Opsigt og nyde Anerkjendelse, troer jeg. Da jeg ei veed om Hegel ønsker Sagen holdt hemmelig, beder jeg Dem ei omtale den. Bjørnson skal have skrevet 2 nye, aldeles moderne, realistiske Theaterstykker, for hvilke min yngre Broder sværmer. Han siges at være indtraadt i en ganske ny Phase. — De bedste og 10 varmeste Ønsker for Deres Helbred, og Hilsener til Deres Hus. Til »Giordano Bruno« glæder jeg mig meget.

Deres hengivne

Brev er altid yderst velkomment.

G. B.

137. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

Kjøbenhavn, 15

Kjære Ven!

den 23. Novbr. 1874.

Jeg besvarer strax Deres Brev, der, som altid et Brev fra Dem, var mig særdeles velkomment. Andet Hefte af Tidsskriftet er rigtig kommen mig ihænde, og jeg takker Dem meget for det; det har helt igjennem levende interesseret mig. »Misforstaaelsen« med det fra 20 Boghandelen sendte Hefte var fra min Side omtrent uundgaaelig. Gyldendalske Boghandel sendte mig første Hefte af Tidsskriftet, som jeg allerede havde faaet fra Deres Broder. Jeg maatte altsaa antage, at Hegel var uvidende om, at det allerede var mig sendt fra Udgiverne, og troe at han sendte mig det af egen Drift fordi 25 han betragtede mig som eventuel Medarbejder. Jeg leverede det saa tilbage i Bogladen idet jeg gjorde den Commis, der modtog det, opmærksom paa, at det allerede var blevet mig sendt fra Udgiverne.

Jeg hører, at »Dagens Nyheder« skal have bragt en meget vel- 30

villig Anmeldelse af de to første Hefter af Tidsskriftet. »Dagbladet« har jo stillet sig nogenlunde neutralt; det bliver vel kun »Fædrelandet«, der vil være arrigt og fjendsk, uanseet hvordan Tidsskriftet saa end bliver. I det sidste Hefte har jeg navnlig med Glæde læst
5 Slutningen af Deres Artikel om Heyse, og den smukke lille Skizze af Ludvig Bødtcher. Saadanne Arbejder som det om Heyse er dog ret Deres Specialitet; dem kan Ingen gjøre saa fint og naturtro som De. Larsens Brev til Clausen syntes jeg rigtig godt om. Det er værdigt og fint, og maa gjøre et godt Indtryk hvor man ikke har sat sig paa det
10 Standpunkt: ikke at ville høre. Molbechs Digt maatte hellere være trykt i 1859 end i 1874; men dengang mente Brock, at han kunde blive dømt for Majestætskrænkelse hvis det kom ud. Jeg synes ogsaa nok, at det kan forsvares, nu at trykke det. Det har virkelig poetisk Værdi, og det er godt, at et kraftigt Udtryk for de Stemninger, der
15 dengang rørte sig hos saa Mange, kommer tilsyne og bliver bevaret. Mythen om den folkelige Kong Frederik og hans Ste Louise skal dog engang rokkes.

Med Hensyn til Deres Artikel om Norfelts Bog, da forekommer det mig, at De intet Ord har skrevet, der ikke meget godt kan hævdes i
20 en Polemik. At De har fremhævet »Ophævelsen af Daabstvangen«, behøver jo slet ikke at være et Tegn paa, at De er uvidende om Ophævelsen af Multsystemet; der behøver kun at ligge deri, at De forlanger Ophævelsen af hvad der indirecte og factisk virker som en Tvang. Opinionens factisk virkende Magt, der vil vedblive saa-
25 længe Staten ikke tydeligt sondrer det Borgerlige og det Kirkelige, er dog vel et stærkt tvingende Moment.

Heegaard synes paa een Gang at aabenbare sig som yderst productiv Forfatter. Forleden blev det mig fortalt, at Noget, der hedder: »Photographier uden Retouche« eller saa omtrent, ogsaa
30 skulde være af ham. Han har med stor Omhu gjemt paa sin Forfatterhemmelighed. Han maa vel selv have haft en Følelse af det Komiske i, at en Mand, der staaer saa absolut udenfor Alt, hvad

der hedder Poesie, optræder som æsthetisk Forfatter. Mon forresten ikke hans Kone har hjulpet ham? Hende vilde jeg mere ansee for at være istand til at præstere Noget i den Retning.

Biskop Martensen har, som jeg seer af Dagbladet idag, udgivet et lille Skrift om Christendommen og Socialismen. Efter Referatet at 5 dømme, indeholder det slet intet Nyt og er skrevet efter den gamle Formular: to Ensidigheder forkastes og medieres i »Christendommens« høiere Enhed. Det er den gamle Historie, at tilegne Christendommen Alt hvad Humaniteten, tidt i haard Kamp med den, har fremvirket. At den gamle Christendom gik endnu videre end den 10 »revolutionære Socialisme«, at den var cras Communisme, omtaler Hr. Biskoppen ikke. Men karakteristisk er det, at Tidens Strøm dog er stærk nok til, at en saa forstokket Reactionær som Martensen dog føres et godt Stykke med af den.

I næste Halvaar har jeg tænkt at ville levere Theologerne et Slag 15 paa hele Linien. Jeg har tænkt at læse over de væsentlige Divergenspunkter mellem Philosophien og Theologien. Det er trist nok, at det endnu skal være nødvendigt at slaae Døde mere ihjel, men hertilands er det desværre nødvendigt, og der maa med passende Mellemlands foretages en Razzia mod de Troende, der blive altfor kjæphøie 20 naar de faae Lov at tale uimodsagte. Det har de nu kunnet i nogle Aar, men de skulle faae at føle, at jeg endnu kan hugge saa det skjærer igjennem.

Jeg har ellers havt en rigtig slem Tid siden De sidst hørte fra mig. Min lille Pige har Skarlagensfeber, og ligger endnu tilsengs skjøndt 25 hun er i Bedring. Og samtidig har Frøken Carlsen været syg, saa at Huset ret har været forstyrret og uhyggeligt. For Johannes's Skyld er en fuldstændig Quarantaine etableret; det bidrager heller ikke til Hyggeligheden. Selv har jeg havt det rigtig grimt. Jeg har lidt af en aldeles overvældende Træthed, jeg sover daarligt om Natten og min 30 Hoste er værre. Udrette Noget har jeg næsten slet ikke kunnet, heller ikke begynde paa Giordano Bruno, men det skal være det

Første, jeg skal anvende en god Time til. — Farvel nu, kjære Ven!
tusinde hjertelige Hilsener fra os Alle.

Deres

H. Br.

5 138. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

1. Dec. 74.

Kjære Hr. Professor!

Tak for Deres sidste Brev, gid De maa befinde Dem bedre end i den seneste Tid, naar dette naaer til Dem. Jeg selv har paany ved temmelig smertefulde Bylder paa det høire Ben i nogen Tid været
10 forhindret fra at gaae. Om et Par Dage vil det dog vel være ovre. Ellers er jeg ganske rask, spiser, fordøier og sover fortræffeligt.

Det glæder mig at vort Tidsskrift hidtil har behaget Dem. Jeg har tilbragt en Uge med Ærgrelse over vort Trykkeris græsselige Smølen. Vil De tænke Dem at jeg endnu idag den 1ste kun har modtaget eet
15 Ark Correctur af en Afhandl. paa en 4, 5 Ark jeg indsendte den 8de og som jeg havde lovet at levere Deutsche Rundschau d. 1ste December; den er alt annonceret som skullende komme i Tidsskriftets Januarhefte og nu er jeg ude af Stand til at holde mit Ord; thi ikke at tale om den Tid det at oversætte den tager har jeg ei engang den
20 danske Text endnu og det fordi vi ei have een Sætter for os til hele Tidsskriftet. Hvilke Lilliput-Forhold!

Det interesserer og irriterer mig at Martensen nu altsaa har givet sit Besyv om »Socialismen« og naturligvis bliver bekrandset og tilrøget med Virak derfor af den hele danske Presse; jeg tør døe paa,
25 at han aldrig har studeret noget socialistisk System og i Grunden ikke aner hvad det Hele vil sige. Jeg har i dette Aar sysselsat mig meget med moderne Socialisme. Jeg begyndte med Sainte Beuves gode Bog om Proud'hon, læste saa adskilligt af denne om igjen, gennemgik alle Marx's Ungdomsskrifter og overhovedet en Del af
30 den tyske socialistiske Litteratur fra 48 og har nu studeret Lassalle

saa nøie at jeg kan ham udenad. Jeg skriver for Tiden paa en Afhandling »Lassalle som Agitator« (temmelig stor) om hvilken jeg ei veed hvorledes jeg skal faae den trykt paa Dansk; thi i mit eget Tidsskrift tør jeg ikke sætte den. Det vilde ruinere Foretagendet. Den første Afhandl. »Lassalle før Agitationen« kommer der i 2 Afdelinger. 5
— Jeg har i den senere Tid moret mig meget med at gjennemgaae den russiske Forfatter Alexander Hertzens Skrifter. Han synes mig at være en af de interessanteste og betydeligste, tillige mest gjennemdannede af alle de i Aarene omkring 48 udviklede Revolutionære, han er som De maaskee ved en lidenskabelig Tilhænger af Feuerbach 10 og Socialist i den Tids Stil (Tilhænger af Proudhon og Sværmer for en Communaludvikling efter de meget omtalte russiske Communes Mønster, hvor Fælleseiendom af Jord er Principet). Det er en af de mest veltalende Mænd, jeg har læst. Hans Memoirer burde være kjendte ogsaa af alle Dannede i Danmark. Men saavidt jeg veed er 15 Intet af ham oversat paa Dansk. Vi komme ogsaa for sent til Alting. Nu er hans Standpunkt forældet. Han har sikkert stor Lod i det russiske Livegenskabs Ophævelse.

De bedste Ønsker for Deres lille Piges fuldstændige Helbredelse, fremdeles om at det maa gaae op for Johannes at naar en stærk 20 Dreng tillige er flittig, er han et Mønster for alle Drengene, ellers ingenlunde. De bedste Hilsener til Frøken Carlsen.

Deres hengivne

Georg Brandes.

139. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

16. Jan. 75. 25

Kjære Hr. Professor!

Tør jeg rette en Forespørgsel til Dem om De siden har havt Lyst og Kraft til at tænke paa Afhandlingen til os? Et anseet Navn som Deres vilde styrke vor vaklende Stilling.

Jeg kan slet ikke komme i Trit med at arbeide i denne Tid. Besøg 30

og Vrøvl røve mig mine kostbareste Arbeidstimer og jeg synes her er saa trist og stillestaaende i Kjøbenhavn. — Syntes De om vort sidste Hefte?

Deres hengivne

5

G. B.

140. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

16de Januar 1875.

Kjære Ven!

Jeg begyndte en af de første Dage i Aaret paa Afhandlingen om Giordano Bruno, men kom ikke ret langt før jeg følte mig træt og uoplagt, og standsede saa foreløbig. Siden har jeg ikke duet til Andet end til at gjenneumlæse Masser af theologisk Pøjt, som jeg maatte kjende for mine Forelæsningers Skyld. Det er jeg nu færdig med, Universitetsbibliotheket har idag faaet hele Bunken tilbage, og jeg tænker, at den Modbydelighed, hvormed jeg har læst det Tøi, skal have ægget mig saameget, at jeg nu kan skrive om en Mand, der var det stik Modsatte af en Theolog. Imorgen skal jeg tage alvorligt fat, og kan jeg kun overhovedet komme i Aande, maa jeg kunne blive færdig i faa Dage, ialfald saavidt, at jeg kan bede Dem gjenneumlæse hvad jeg har skrevet.

20 Forresten har jeg det saa daarligt. Jeg har i en 3 à 4 Uger kun været ganske faa Gange udenfor en Dør; jeg har stadig Sting i Siden og en slem Hoste, og da min Læge forleden undersøgte min Lunge, viste der sig en ikke ubetydelig Forværrelse af Tilstanden i det sidste Aar. Jeg maa være meget forsigtig: enhver Katarrh kan have ødelæggende Følger.

I det sidste Dobbelt-hefte af Deres Tidsskrift syntes jeg særdeles godt om Deres Lassalle. De har gjort et vanskeligt Arbeide paa en fortræffelig Maade, og jeg forstaaer, at Red. af det tydske Tidsskrift er glad ved det. I Tydskland vil Afhandlingen jo i en langt videre Kreds kunne læses med Interesse og indsigtfuld Anerkjendelse end her. Larsens Artikel har jeg opsat at læse til den var afsluttet. Jacob-

sens Skizze vilde jeg ligesaa gjerne have undværet. Noget saa Uhyggeligt maa holdes oppe af en finere psykologisk Analyse og en formfastere Phantasie. Rydbergs Artikel er forstandig, men flygtig skrevet. Oversigten over Juleliteraturen er quik, men, jeg synes, ikke ganske upaavirket af, om Hegel er Forlægger eller ikke. Minos, Æakos og Rhadamantys vilde af og til ryste deres ærværdige Skjæg, naar de læste et confiskeret Exemplar i Underverdenen.

Forleden sagde jeg Dagbladet af. Jeg har med en Erkeengels Taalmodighed fundet mig i dets Middelmaadighed og Kjedelighed; jeg kan ikke længere finde mig i dets Gemenhed. 10

Farvel for idag, kjære Ven! Gid vi begge maatte faae lidt bedre Grund til at være tilfredse!

Deres hengivne

H. Brøchner.

Thea er nu saa rask, at hun paa Mandag skal begynde sin Skole. Johannes har holdt sig fri for Smitten af Skarlagensfeberen. 15

141. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

17. 1. 75.

Kjæreste Hr. Professor!

Tak for Brevet, de opmuntrende Ord og Løftet. De har Ret i at »Et Skud i Taagen« er trist, men den har den store Dyd at være kun paa et Ark og det er os nu i Begyndelsen overordentligt svært at faae Bidrag som læses af det kvindelige Kjøen. Deres NB. til vor Juleanmeldelse er vist meget træffende, men vi ere her som De kan tænke under en Nødvendighed, der trykker os selv mest. Hegel er vort eneste Magtpunkt, det er hans Forlag, hvorpaa vi alene kan anbringe den ene Ende af vor Løftestang og vi have dog saavel omtalt Adskilligt meget gunstigt der er udkommet paa de andre Forlag som Adskilligt af hans meget koldt. Endelig maa De vide at de fleste Forlæggere som Høst, Philipsen, Schou endnu slet ikke have sendt os deres Forlagsartikler og komme nu bag efter til os og klage over ei at være anmeldte, eller de sende Sagerne post festum. Hertil kommer ogsaa at i poetisk 20
25
30

Litteratur det Meste, der nogenledes duer, kommer hos Hegel. Iøvrigt roste vi jo kun af Politik hvad vi roste; thi Alt var græsseligt; men vi turde ei udsætte os for Skriget om vor Foragt for Nationallitteraturen.

- 5 Jeg har faaet Opfordring fra Studenterforeningen til at holde et Foredrag der. Jeg har foreløbig sagt Ja og tænker paa at give en rent upolemisk, karakteriserende Fremstilling af Shelley som Digter — en Slags Brudstykke af mit 4de Bind, men det vil vare Noget før jeg bliver færdig dermed.
- 10 Det glæder mig at det gaaer Børnene godt. Maatte det fugtige Veir gjøre Dem godt. Det glæder mig at De atter vil forfærde Theologerne; ak Husene styrte i vore Dage sammen, men Kirkerne holde sig.

Deres hengivne

G. B.

15 142. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

26. Januar 1875.

Kjære Ven!

Under mange Afbrydelser ved Sygdom, Uoplagthed og kjedelig Embedsgjerning har jeg faaet den lille Afhandling om Bruno færdig i Udkast, og jeg sender den til Dem for at bede Dem gennemlæse
 20 den og sige mig, om De overhovedet synes om den, og hvor De isaa-fald mener at der bør foretages Forandringer. Det er fra min Side en rent privat Consultation hos Dem, og jeg beder Dem, uden foreløbig at vise Afhandlingen til nogen Anden, uforbeholdent at sige mig Deres oprigtige Mening. En gennemgaaende Affiling af det Hele
 25 forbeholder jeg mig i ethvert Tilfælde; den vil ikke heller tage lang Tid. Læs det Tilsendte saasart De kan og siig mig saa mundtlig eller skriftlig Deres Mening derom.

De vil see, at jeg har slaaet lidt af paa det strængt Historiske og taget Bruno mere som Type. Derfor har jeg kun fremhævet de
 30 Punkter af hans Lære, der have typisk Betydning, og jeg har væsentlig samlet Alt om hans Kamp for Tankens Frihed og for Naturens Aner-

kjendelse i sin Væsentlighed. I de to første Smaa-Afsnit har jeg ladet Phantasien og mit Kjendskab til Rom supplere mine historiske Kilder.

Jeg kommer til at blive skarp polemisk i mine Forelæsninger i næste Halvaar. Martensen blander sig for Øieblikket, med sin sæd- 5 vanlige Herskesyge og Intriguelyst, paa en uforsvarlig Maade i Universitetets Anliggender, og vor Lakai-Minister agerer très-humble serviteur for Bispen. Saaledes har han nu, trods Facultetets enstemmige Fraraaden og en skarp Afvisning fra det fuldkomment enige Consistorium, givet en ung Person, ved Navn Mortensen, en 10 Protégé af Bispen, jus docendi ved Universitetet foreløbig paa et Aar, skjøndt Vedkommende ikke engang har taget Magisterconferentsen og endnu har Studenterstipendier. Vedkommendes Fortjeneste bestaaer i, at han, inspireret af Martensen, har skrevet en »velsindet« Bog fra et »theistisk« Standpunkt, og i den angrebet baade 15 Nielsen og mig. Jeg har aldrig kunnet naae længere end til at læse den første Trediedeel af Bogen; den forekommer mig at være under al Kritik og aldeles ulæselig. Men Tendentsen belønnes. Det næste Skridt vil vel være, at der gives ham Honorar som Docent, og at han saaledes skubbes ind ved Universitetet som defensor fidei. 20 Sligt ægger til skarp Kritik, og den skal jeg servere i mine Forelæsninger, vel forstaaet, ikke en Kritik af Hr. Mortensen, — thi jeg befatter mig ikke med at vaske Bleer, — men af Bispen og vore officielle Theologer in corpore.

Maatte blot Vinteren til den Tid blive lidt mindre barsk; den 25 kuer mig haardt. Nu har jeg atter i 8 Dage ikke været udenfor en Dør; paa Fredag og Lørdag har jeg en Smule Examen; saa maa jeg ind paa Universitetet!

Farvel saa, kjære Brandes! Lad mig snart høre fra Dem.

Deres hengivne 30

H. Brøchner.

143. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

27. Jan. 75.

Kjære Hr. Professor!

Jeg er meget rørt og glad over at De trods et saa alvorligt Ildbe-
findende har faaet Deres Afhandl. færdig; jeg har strax læst den
5 med stor Fornøielse. Hvis De absolut vil have den tilbage for endnu
engang at gjennemsee den, bringer jeg Dem den, naar jeg en af de
allerførste Aftener kommer ud til Dem; men det behøves vist i Grunden
neppe. Ved et Par Smaating (Unøiagtigheder i Udtrykket) har jeg
tilladt mig at sætte et Blyantsmærke for at gjøre Dem opmærksom
10 paa Stedet.

Jeg paaskjønner meget, at De har skrevet saaledes at enhver
dannet Tidsskriftslæser kan følge med. Hvor det dog er Skade at
De ei fra Deres Ungdom af har staaet i Rapport til det større Publi-
cum gennem et saadant Organ! De opfordrer mig til Kritik. Jeg
15 har ingen anden end at jeg, hvis De gider tilføie nogle Sætninger
hist og her, kunde ønske Giordanos psykologiske Eiendommeligh-
heder og enkelte af Tidens noget mere forklarede. Jeg selv, som er
uvidende paa dette Punkt, forstaaer f. Ex. ikke ret, hvad det er for
en Egenskab i Bruno der bringer ham til under sit Exil saaledes
20 uophørligt at skifte Opholdssted? Knyttede han sig da ei personligt
til Nogen og hvorfor gaaer han bort naar han har det forholdsvis
vel? for at gjøre Propaganda? Hvorledes vinder han Disciple? gjen-
nem sin personlige Optræden eller gennem sine Skrifter? var han
gennem disse allerede kjendt i Lande, han for første Gang besøgte?
25 hvad var paa hin Tid Berømthed og Publicitet i Smlgn. med nu? Jeg
mener at Besvarelse af enkelte slige Spørgsmaal vilde kunne give
Billedet større Tydelighed for Lægfolk. — Ellers finder jeg det al-
deles rigtigt hvad De siger om Nødvendigheden af en typisk Be-
handling i dette Tilfælde. Den philosophiske Detail vilde blot
30 blive oversprunget af de Fleste.

De maa troe kjære Hr. Professor, at jeg tænkte paa Dem igaar

under det afskyelige Sneefog. Blot det dog maa blive mildere Veir inden De er nødt til at gaae ud. — Det er dog virkelig storartet, at Hr. Mortensens saa utroligt kjedelige og ulæselige, men i Overskrifter unegteligt excellerende Bog partout skal belønnes. — Det er idag mine Forældres Bryllupsdag; ellers gik jeg strax ud til Dem. — 5
 Jeg har havt et Par Succès, nogle upraktiske og et praktisk. De første ere en meget gunstig Anmeldelse i Litt. Centralblatt og en lang Recension af den mest smigrende Art i New Atlantic Monthly, det største amerikanske Maanedsskrift der udkommer baade i London og i New York. Det praktiske succès er at vort Tidsskrift i Løbet af 10
 den sidste Maaned er tiltaget med 170 Abonnenter saa vi nu ere oppe over de 800. »Dagbladet« har følgelig Intet skadet os. Endog Jul. Lange har nu givet os nogle Sider, dog kun med sine Forbogstaver. Jeg bringer Dem til Gjennemlæsning V. Hugos Digt Renaissance (Le satyre) i légende des siècles, et Digt uden Mage. 15

Deres altid hengivne

G. B.

144. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

3. Febr. 1875.

Kjære Brandes!

Jeg har fundet nogle Uddrag af et nyt italiensk Skrift om Bruno, 20
 der, efter Aktstykker fra Venedigs Archiver, navnlig efter Inquisitionsforhørene over Bruno, giver adskillige Oplysninger om hans Liv, som man hidtil har savnet, og berigtiger enkelte chronologiske Angivelser. Jeg vilde gjerne i den Anledning foretage nogle Smaaforandringer i min Afhandling. Det kunde skee i første Correctur, 25
 men dog bedre, hvis jeg fik Afhandlingen tilbage paa en Dags Tid. Det er kun Smaating, men jeg vilde gjerne være correct indenfor de Grændser, jeg selv har sat for den historiske Correcthed. Til Deres Fødselsdag imorgen sender jeg Dem en hjertelig Lykønskning. Gid De maa faae lidt ydre Fred og Ro, og gid De, uforstyrret af Andre, i 30

Dem selv maa finde Lyst og Kraft til Arbeide, indre Ro og Harmonie, aandelig Sundhed baaren af legemligt Velvære!

Deres

H. Br.

5 145. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

23. Marts 1875.

Kjære Brandes!

Hermed sender jeg Dem Kvitteringen for det modtagne Honorar for min Afhandling. See, naar De faaer Tid, ud til mig; jeg maa, i disse Dages barske Kulde, forsigtig holde mig inde, skjøndt jeg ellers
10 har det bedre end i den første Deel af Vinteren. Marts Maaned er den farligste for Brystsyge; jeg maa passe paa at slippe godt igjennem den.

Deres hengivne

H. Brøchner.

15 146. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

Onsdag Middag [April 1875]

Kjære Brandes!

Jeg har nu faaet Deres Sag hjem fra Facultetets Archiv og har efterseet det Fornødne i Consistoriums Forhandlingsprotocol; saa jeg er nu udrustet til at kunne afgive en Erklæring angaaende Scharlings
20 Yttringer. Kunde De ikke iaften eller imorgen komme herud forat vi kunde tale nærmere om Formen for en saadan Erklæring. Og vilde De saa ikke tage Scharlings Piece eller en Afskrift af det paagjældende Sted med; jeg har nemlig ikke Piecen ved Haanden.

Deres hengivne

25

H. Brøchner.

147. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

16de April [1875]

Kjære Brandes!

Min Erklæring i Anledning af Scharlings Piece findes i »Berlingske Avis« for iaftes. Der er indløben en Trykfeil, der forresten vel strax

kjendes som saadan: istedenfor »det havde ønsket« skulde der (Linie 5 f. n.) have staaet: »det har ønsket«.

Deres hengivne

H. Brøchner.

Hvis De har bevaret Ministeriets Svar paa Deres Ansøgning, vilde jeg gjerne see det.

H. Br.

148. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

17. April [1875].

Kjære Hr. Professor!

Jeg har ligget et Par Dage tilsengs af Feber, men er nu næsten helt rask. Tak for Erklæringen. Et Svar paa min Ansøgning har jeg aldrig modtaget, Noget, der altid har forekommet mig forunderligt, men det er nok Reglen i Tilfælde af Afslag. Finder De ikke ogsaa Scharlings Piece horribel? Komisk er det virkelig at ville bevise Universitetets Aandsoverlegenhed og Facultetets Videnskabelighed ved en Argumentation, der som denne er et sandt testimonium paupertatis.

Deres hengivne

G. B.

149. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

20. April 75.

Kjære Hr. Professor!

Ret mange Tak for Deres Linier til Scharling iaften, især fordi det heraf maa staae klart for Publicum at jeg ikke overhænger Ministerium og Universitet som evig Supplikant.

Jeg er nu atter rask skjøndt lidt mat efter Febereren. Paa snarligt Gjensyn.

Deres

Georg Brandes.

150. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

Schönefeld bei Leipzig.

Kjære Hr. Professor!

27. Mai 75.

Jeg kan tænke, De undrer Dem over, at De saa længe ei har seet mig, men Aarsagen er, at jeg et Par Dage efter at jeg sidst var hos

Dem, fik Lyst til at tage lidt bort og reiste først til Berlin saa til Leipzig, hvor jeg nu har boet nogen Tid i Prof. Lazarus's Landsted.

Her har været deilig Veir indtil igaar og denne Aarstid er særligt smuk her paa Landet, hvor nu alle Frugttræer og vildtvoksende Træer staae i Blomst fra øverst til nederst; udenfor mine Vinduer prange en helt udsprungen Hvidtjørn og et Kastanietræ der er aldeles bedækket med røde Blomster. Jeg holder meget af Leipzig; det er en lille og livlig By, hvor jeg synes det maatte være ganske morsomt at boe. Jeg vilde da altid langt foretrække den for Dresden.

10 En hel Del Papirer tog jeg med, men her er for megen Conversation og Uro til at jeg ret kan arbejde, skjøndt jeg her er fri for den nedrige Musik over Hovedet, der plager mig hjemme.

Jeg vil haabe, at De i det smukke Pintseveir er kommet noget ud og har drukket en Del Solskin. I dette Foraar var jeg i trist Humør og 15 sagde tidt til mig selv, at for mig var det intet Foraar, jeg mener i mig; men Sol og udsprungne Træer gjøre dog en uimodstaaelig Virkning paa Sindet.

En Slægtning af Lazarus, en gl. Dame, der boer i Kbhavn har nylig sendt ham et skrevet Udtog af R. Niensens »Om Betingelserne 20 for en kraftig Villie« eller hvad det hedder. De kan tænke Dem, at han har undret sig ved at finde lutter Talemaader hos en Filosof, for hvem den gode gamle Dame var saa begeistret.

Han udarbejder for Tiden 3die Del af sin Bog »Leben der Seele«.

Jeg tænker i de første Dage af Juni atter at være i Kbhavn, saa jeg 25 beder Dem ikke svare mig eftersom jeg ikke vilde modtage Brevet. Dette er intet Brev, kun et Livstegn.

Deres altid hengivne

Georg Brandes.

Jeg har den Glæde fra alle Sider at høre at min Afh. om Lassalle 30 har vakt en betydelig Opmærksomhed og behaget meget i Berlin, morsomt nok især i diplomatiske Kredse.

151. *Georg Brandes til Hans Brøchner.*

3. Aug. 75.

Kjære Hr. Professor!

Tør jeg bede Dem om at forberede Dem paa at give os en eller anden lille Artikel, blot henved 1 Ark til næste Bind. Jeg har en hel Del ophobet Stof til dette Bind, men vil meget nødtigt savne Deres 5 Navn deri. Hvis jeg blot maa faae et Bidrag til Januar f. Ex. er jeg tilfreds, og det kan være saa kort De vil.

Jeg haaber De har faaet Steinthals Afhandling og at De synes om den, ligeledes at De har faaet vort sidste Hefte, over hvilket jeg gjerne vilde høre Deres Dom. 10

Naar De engang leilighedsvis træffer den omtalte Excellence vilde det ogsaa meget interessere mig at høre hans Udtalelser om mine mulige Udsigter.

Med venlig Hilsen

Deres

Georg Brandes. 15

152. *Hans Brøchner til Georg Brandes.*

4. August 1875.

Kjære Brandes!

Jeg vil ikke gjerne give et bestemt Løfte om et Bidrag til Deres Tidsskrift i dette Øieblik, da jeg vel føler en stærk Trang til at læse meget, men en fuldstændig Ulyst til at producere. Maaskee forøges 20 denne Ulyst ved en forbigaaende legemlig Tilstand. I de sidste Dage har jeg, foruden af et slemt, haardnakked Sting i Brystet, været plaget af en Maveforstyrrelse, der har udmattet mig meget. Naar jeg befinder mig legemligt bedre, kommer maaskee Lysten til at producere, og saasart den kommer, skal jeg prøve paa at skrive Noget 25 til Dem.

Sidste Hefte af Deres Tidsskrift har jeg læst med Fornøielse. Er ikke »Liget i Lasten« i Ibsens Digt den døde Fortid, som vor Tid dog ubevidst slæber om med sig og lammes af?

Steinthals Afhandling har jeg læst og jeg har igaar sendt Deres 30 Broder den tilbage med Posten. Afhandlingen interesserede mig helt

igjennem, men tilfredsstillede mig kun ufuldstændigt. Jeg er noget skeptisk med Hensyn til det æsthetiske Surrogat, han vil give Massen for det Religiøse. Maaskee vil Fortsættelsen af Artiklen, der skal tage Hensyn til Langes Skrift, gaae dybere ind paa Sagen.

- 5 Saasnart det bliver mig muligt at skaffe Dem Oplysninger om Situationen gjennem Nellemann, skal jeg meddele Dem hvad jeg faaer at vide.

Mange venlige Hilsener fra

Deres hengivne

H. Brøchner.

OSKAR SIESBYE TIL GEORG BRANDES

1860-1904

1. *Oskar Siesbye til Georg Brandes.*

D. 14. Juni 1860.

Kjære Hr. Brandes.

Den 9de Mai var De saa god at love mig, at De efter at have taget
philosophisk Examen vilde gjøre mig den Fornøielse at læse en græsk
5 Tragoedie med mig. Dersom det maatte convenere Dem allerede nu
at opfylde Deres Løfte og vi kunne blive enige om en Tid, er der
fra min Side Intet iveien for at begynde. I ethvert Tilfælde vilde
det glæde mig meget, om De snart vilde see ind til mig; De træffer
mig hver Eftermiddag (Løverdag og næstkommende Mandag und-
10 tagne).

Deres

O. Siesbye.

(Naboløs No. 2).

2. *Oskar Siesbye til Georg Brandes.*

D. 2 September 1860.

Kjære Hr. Brandes!

15 For at De ikke skal gaae forgjæves, giver jeg Dem her en Liste paa
de Tider, De i denne Uge kan træffe mig hjemme, nemlig: Mandag
efter Kl. 6½, Tirsdag efter Kl. 6½, Onsdag efter Kl. 5 (men muligvis
bliver jeg inviteret ud, derfor ikke gjerne efter Kl. 7), Torsdag fra
5—7, Løverdag efter Kl. 5.

20 Hvis De ikke har Noget derimod, havde jeg tænkt, at vi kunde læse
de Tragoedier, der knytte sig til Sagnene om Agamemnon. Vi skulde
da egentligt begynde med Æschylos's Trilogi, men jeg er bange for,
at den er for svær. Derfor vilde jeg bede Dem begynde med Sopho-
kles's Elektra; derfra kunde vi maaskee gaae over til nogle Stykker af

Euripides. Af Sophokles i Bergks Udgave haves Exemplarer hos Boghandler Schwartz; andre Udgaver vilde jeg ikke tilraade Dem at bruge.

Deres

O. Siesbye.

3. *Oskar Siesbye til Georg Brandes.*

D. 19 April 1861. 5

Kjære Brandes!

Da jeg ikke har faaet læst Noget af Euripides og imorgen ikke faaer Leilighed til at læse Noget, beder jeg Dig for saa vidt have mig undskyldt. Da jeg paa den anden Side ikke godt kan undvære Dig om Løverdags Aften, beder jeg Dig komme; vi kunne jo læse nogle 10 af Horats's Oder eller af hans lettere Satirer eller af Ovids Klagedigte (hvoraf nogle ere smukke, men for mange paa eengang ensformige) eller blot snakke sammen. Jeg antager, at Du bagefter vil høre Mantzium oplæse Aristophanes's Fugle. Jeg har endnu ikke været paa Udstillingen, saa at Du kan faae Leilighed til at skjænde 15 paa

Din Ven

O. Siesbye.

4. *Oskar Siesbye til Georg Brandes.*

D. 1. Mai 1865.

Kjære Brandes.

Da Du var hos mig i Formiddag, havde jeg ikke læst Din Anmel- 20 delse i Fædrelandet; nu har jeg læst den og takker Dig for den. Fuldstændigt vurdere den kan jeg ikke, da der er nogle af Paludan-Müllers Digte, f. E. Venus, jeg ikke har læst, andre, som Tithon, jeg har glemt. Imidlertid agter jeg at gjemme den; naar jeg engang (rettere: hvis jeg engang) faaer et fuldstændigt Kjendskab til Paludan- 25 Müller, skal jeg tage den frem igjen og forstaae den helt.

Kofoed-Hansen har udgivet en efter min (maaske af Overensstemmelse i Anskuelse af Meget paavirkede, altsaa ikke, som C. Berg pleiede at sige: objective) Mening fortræffelige Bog: Et Blik efter

Dannevirke. Den er bleven rost i Flyveposten, men lad det dog ikke afholde Dig fra at læse den.

Den ivrer fremfor Alt mod Dagbladene. Deri sympathiserer Du naturligvis ikke med den. Men Du vil (mere »objectiv« end jeg) dog 5 ikke undlade at anerkjende det Gode af den.

Maaskee kommer jeg snart til at bruge den; jeg skal da bede Dig om at lade mig faae den igjen.

Din (Fætter)

O. Siesbye.

10 5. *Oskar Siesbye til Georg Brandes.*

Kjøbenhavn

Den 27de Marts 1871.

Kjære Brandes.

Ikke uden Undseelse begynder jeg paa dette Brev, hvorved jeg, netop Aarsdagen efter at vi sidst talte sammen, indleder en ny Conversation med Dig. Under hele Din Fraværelse har jeg jævnligt, 15 navnlig gennem Din Fætter Martin Sachs, men ogsaa ved Din Broder Edvard, Alfred Larsen og Vilhelm Thomsen hørt, hvorledes Du havde det, hvor Du til hver enkelt Tid befandt Dig, o. s. v. Pludseligt fik jeg den 4de December ved et Besøg hos Madvig at vide, at Du allerede i nogen Tid havde ligget farligt syg og fra den 20 Tid har jeg endnu stadigere og med større Deltagelse fulgt Dig; men at skrive Dig til faldt mig ikke ind. Hvorfor? Saa længe Du var rask, antog jeg, at Du havde baade (bedre ∴) nyttigere og morsommere Ting for end at læse Breve fra mig; men efter at Din Sygdom var indtraadt, maa jeg ligefrem tilstaa min Egoisme: jeg ansaa 25 det for nok, at jeg forhørte mig om Dit Befindende, uden at betænke, at det for et sygt og til et bestemt Opholdssted bundet Menneske kunde være ret behageligt at høre Noget fra en Ven i Hjemmet. Da jeg nu forrige Søndag besøgte Din Familie, spurgte Din Moder, om jeg ikke havde skrevet til Dig. Jeg maatte skamfuld tilstaa min 30 Forsømmelighed — som jeg herved beder Dig undskylde, for at gaa over til det egentlige Indhold. Paa Stof mangler det mig just

ikke; snarere maa jeg anvende det gamle: Τί πρῶτον, τί δ'ἔπειτα, τί δ' ὑστάτιον καταλέξω. Du maa derfor finde Dig i, at jeg uden Orden hidsætter de forskjellige Stofpartikler, overladende til Dig som et systematisk Hoved at forme dem til et Kunstværk, hvis Du finder det Umagen værdt. 5

1) Gabriel Sibbern. Forleden mødte jeg en meget gammel Dame, der kjender baade ham og mig; hun bad mig dog endelig se at skaffe ham Noget at bestille; han har forgæves søgt at faa Ansættelse i Kreditforeningen, Bikuben, Universitetskvæsturen o. s. v. Jeg spurgte, om han troede, at han vilde paatage sig Undervisning, hvilket da 10 er den eneste Retning, hvori jeg muligvis kunde hjælpe ham. Derom havde hun allerede spurgt ham; men han tiltroede sig ikke Dygtighed nok til at overtage noget Fag uden først at gennemgaa et Kursus deri; hun ytrede ogsaa (og vel med Rette) Tvivl, om han forstaar at meddele sig til Disciple i den Alder. Som Manuducent til philo- 15 sophisk Examen optræder han, saa vidt jeg ved, slet ikke. Ham selv taler jeg kun sjældent med, naar vi mødes paa Gaden eller hos Boghandleren; jeg har aldrig besøgt ham, og han kun een eller to Gange mig. Er det dog ikke beklageligt, at et saa redeligt og, om ikke genialt, dog begavet Menneske ikke kan finde en Stilling, hvor hans 20 tarvelige Fordringer kunne tilfredsstilles?

D. 29de Marts.

2) Heegaard har gjort to mærkelige Ting, NB. som ere komne til min Kundskab; maaske har han gjort flere. Den ene, at han den 18de Marts, da jeg tilfældigvis traf ham i hans Port (ti jeg om- 25 gaas ham for Resten ikke; hans besynderlige Optræden mod Nielsen gjorde, at jeg fik Noget mod ham) og altsaa ikke kunde undgaa at tale med ham, spurgte deltagende til Dit Befindende. Die Zeiten haben sich geändert. Den anden, at han har udgivet en Lærebog i den formelle Logik. Jeg har ikke læst Bogen, men kun hos en Bog- 30 handler seet den og bladet lidt i den. Den er af Størrelse som Din

Doktordisputats, lidt mindre maaske. Et Sted fandt jeg Følgende: Som et Curiosum kan mærkes disse Vers, og saa fulgte den gamle Remse: Barbara, Celarent osv. Mærkeligt nok, at disse Vers endnu optrykkes i en til akademiske Forelæsninger bestemt Bog, om end
 5 kun som Curiosum. Og endnu mærkeligere, at Heegaard, for ikke syv Aar siden endnu Nielsens lydige Echo (og hvor plejede Nielsen ikke at haane den formelle Logik), nu udgiver en Lærebog i — den formelle Logik. Ja, Die Zeiten haben sich geändert.

3) Troels Lund arbejder i denne Tid paa en Doktordisputats.
 10 Æmnet er temmelig ofte behandlet: Om Sokrates's Lære og Personlighed. At det ikke lykkes Forfatteren at frembringe et Værk af Betydning som det Kierkegaardske, Man baade ved Indhold og Troels Lunds Slægtskabsforhold mindes om (Frøken Lund siger altid: Onkel Søren), følger af sig selv. Jeg har den Ære at læse Kor-
 15 rektur paa Bogen, der i det Væsentlige, som det da ogsaa tilstaas, kun er en detailleret Udførelse af den Opfattelse, Brøchner har givet. Til at opponere ere — Heegaard og Nielsen bestemte. Jeg har flere Gange tænkt paa at gjøre det ex auditorio, men opgiver formodentlig Sagen; dels er jeg ikke vis paa, om jeg bør benytte den Lejlighed
 20 til Kundskab om Bogens svage Sider, jeg faar ved Korrekturlæsningen, dels har jeg en naturlig Sky for denne Art af Optræden. — Problemet om »Tro og Viden« kommer naturligvis ogsaa frem her; det forekommer mig ikke, at Forfatteren er klar i dette Punkt. Burde det for Resten ikke hedde »Tro og Tænken«? Ti Viden i og
 25 for sig kan ikke siges at være i Strid med Tro. Og ved Tro maa fremdeles egentlig tænkes paa den af visse Kirker (her særlig den protestantiske) normerede.

4) »Tro og Viden« kom, hvad Du maaske har erfaret, ogsaa for i en Anmeldelse i Fædrelandet af Din Broders Oversættelse af Ler-
 30 vognen. Anmeldelsen, har jeg hørt, var forfattet af Rudolf Schmidt; det er troligt nok efter den umotiverede Anbringelse af hin Kæphest saavel som et Citat af »Ide og Virkelighed«. Forøvrigt har jeg ikke

læst bemeldte Oversættelse og kan altsaa ingen Mening have om dette Din Broders, saa vidt jeg ved, første Skridt paa Forfatterbanen. Samme Broder holdt forleden Aften et Foredrag i philologisk Samfund om den jafetiske Folkeæts ældste Mythologi. Jeg var forhindret i at høre det, og maa for Resten tilstaa, at jeg forholder mig meget 5 skeptisk lige overfor al komparativ Mythologi, som overhovedet overfor al Mythologi. I Mythedannelsen have, antager jeg, saa mange Faktorer virket sammen (Naturbetragtning, Opfattelse af psykologiske og ethiske Forhold, virkelige historiske Fakta, endelig ligefrem Digtning), at det nu bliver umuligt at angive hver enkelt 10 Mythes oprindelige Betydning, hvor ikke Navnes Gjennemsigthed hjælper os. At Muserne ere Døtre af Zevs og Mnemosyne, er nemt nok at forstaa; men hvor selve Navnene ere dunkle som Apollon, Pallas, Posejdon, hvor skulle vi saa med Sikkerhed kunne naa til det Oprindelige? R. Nielsen indrømmer et Sted, at der er en viden- 15 skabelig Mythologi, men ikke en videnskabelig Theologi. Forstaa Du det? Skal hint Udtryk betegne en videnskabelig Indsigt i hvorledes Myther have dannet sig og senere ere udviklede, altsaa en historisk Forfølgelse af visse Forestillinger, saa er der, mener jeg, ogsaa Mulighed for en videnskabelig Theologi; nemlig en lignende 20 Udvikling af Gudsforestillingens Udvikling (Polytheisme — Monotheisme; Pantheisme — Theisme), ligeledes en rent historisk Videnskab. Men vil han sige, at han ikke benægter denne Theologis Mulighed, men derimod Muligheden af Det, der i Almindelighed kaldes Theologi, da kan han ikke med Rette sammenstille Mythologi der- 25 med; ti Ingen har vel tænkt paa at forklare, hvorledes det i Virkeligheden forholder sig f. E. med Zevs's Hustruer o. s. v. som Væsner, der skulde have objektiv Gyldighed.

Den 31te Marts.

5) Et stort Tab har den danske Videnskabelighed lidt, idet Pro- 30 fessor Lyngby for kort Tid siden pludseligt døde. Han var ikke blot

i høj Grad arbejdsom og lærd, men tillige meget beskeden, hjælp-
som og tjenstvillig. Ved hans Begravelse hørte jeg en sjældent sand
og ukunstlet Tale af Pastor Kok, der har givet sig meget af med
Sprogstudier (især over Sproget i Slesvig). Den var (paa de første
5 Ord nær, der indeholdt den sædvanlige christelige Indgang) aldeles
utheologisk, skildrede rent menneskeligt Lyngbys gode Sider og
Mangler, udviklede hvad han alt havde udrettet for Videnskaben
og hvad han havde lagt for Planer men ikke faaet udført. Det er
sjældent at høre en saadan Ligtale. Mon det ikke var bedst, at hele
10 denne Skik med Ligtaler faldt bort, saa at (som det nok skeer i
Frankrig) Præsten kun udførte det Rituelle, men ellers Enhver, der
troede at kunne sige Noget (altsaa ogsaa maaske Præsten, kun ikke
officielt), talte?

6) Vilhelm Thomsen er et af de fortræffeligste Mennesker, jeg
15 kjender. Da Du imidlertid ogsaa kjender ham, skal jeg ikke gaa i det
Enkelte; men jeg kunde ikke nægte mig selv et lille lyrisk Udbrud.

7) Conradsen er desto værre meget syg. Han har længe skrantet,
og en Søsters Død for et Par Maaneder siden gjorde et stærkt Indtryk
paa ham. Han vilde nødtigt ty til Lægehjælp, men har nu maattet
20 bekvemme sig dertil. Han skulde egentlig være flyttet fra Borchs
Collegium, men under disse Omstændigheder har Alfred Larsen
skaffet ham Tilladelse til at blive. Som Du maaske ved, er han
stærkt paavirket af Brøchner, dog uden den Illiberalitet og Hovmod,
jeg undertiden har mærket hos Mennesker af denne Retning (lige-
25 som hos Grundtvigianere og andre -ianere). De tale navnlig, synes
jeg, undertiden om Bibelen som om en Samling Ammestueeventyr.
Her er, om jeg ikke tager fejl, Noget for Dig at udrette, da Du jo
ogsaa tilhører denne Retning, men med Selvstændighed. Du maa
indskærpe, at Bibelen ogsaa for Dem, der ikke anse den for en hellig
30 Skrift, altid maa have højt Værd, rent menneskeligt seet.

8) Den danske Rigsdag har nyligt vedtaget en ny Lov for det
lærde Skolevæsen, hvorefter vi faa to Slags Studenter, nogle med

overvejende sproglig-historisk Retning, andre med overvejende mathematisk-naturvidenskabelig. Det skal især være gjort for Lettelssens Skyld; men om der vil indtræde nogen Lettelse, er et stort Spørgsmaal. Latinsk Stil er afskaffet som Examensfag; den vil da nok falde af sig selv som Skolefag, og derved selve Latin blive langt 5 vanskeligere, dermed igen Græsken. Istedetfor har Man sat fransk Stil, der, naar der virkelig skal være Tale om at skrive Fransk, upaatvileligt er langt sværere. Det Hele er, troer jeg, noget Jaskeri; men hvor kan Man vente Andet, naar en Kultusminister, valgt af politiske Hensyn, og et Folketing som det nuværende udarbejde en 10 Skolelov.

Den 2den April.

9) O. Siesbye, Cand. Philol., har det legemlig godt, nisi quod pituita molesta est. Men for Resten har han det mindre godt, idet han er misfornøjet med den nye Skolelov, bekymret med Hensyn 15 til Rigsdagen overhovedet, hvis Adfærd er aldeles skandaløs, og nedslaaet over hvad der er gaaet for sig og endnu gaaer for sig i Frankrig. Dagbladet skælder Oprørerne i Paris ud for Rak, Skurke, Banditer osv.; der er formodentlig endel saadanne imellem dem, men vist langt flere vildledte Stakler. Hvilken Ulykke har det dog ikke været 20 for Frankrig, at der ikke har været tvungen almindelig Undervisning. Og dette Gode, der altid vil bevare mod saadanne Udskejelser, er der herhjemme Folk der ville have afskaffet. I det Hele ere Nogle i deres Frihedsiver aldeles vanvittige. Nylig var en Sag til Forhandling i Folketinget om Pension for en afskediget Læge. En vis Claus- 25 ager udstødte ærerørige Beskyldninger mod ham; og da Lægen ansøgte hos det høje Ting om Tilladelse til at anlægge Sag mod ham, var der virkelig dem, der vilde negte Tilladelsen. En anden Rigsdagsmand erklærede, at Embedsmænds Erklæringer kunde Man ikke tro; de hang alle sammen som Borrer. Formanden (en vis Krabbe, 30 Sagfører, bekendt af, at han i sin Tid formedelst en Avisfejde slog

Buchheister paa Øret) lod dette Udtryk gaa upaataalt hen; først da en tredie Rigsdagsmand et Par Dage efter gentog det, skred han ind. — Ogsaa det volder mig Kummer, at Krigens Udfald har gjort Adskillige her saa modløse, at de tale om en Tilslutning til Tydskland ikke som en sørgelig Nødvendighed, men som noget Ønskeligt. Som Midler mod disse Sorger har jeg mit daglige Arbejde, Informationer og Studium. I Forbindelse med Giede (der er umaadeligt flittig og mangesidig) læser jeg Sanskrit; det er vanskeligt i min Alder at huske de mange Former og Gloser.

10 10) Pingel, der egentlig skulde være omtalt før, har atter slaæet sig til Philologien og læser Platon. Men han opgiver Intet; ti samtidigt er han Lærer i Fransk, Historie og Mathematik.

Dog nu maa det være nok; gid Du snart maa være helt rask, saa at Du fra Italien kan se hjemad og samles med Alle, der have

15 Dig kær, derimellem

Din (Fætter og) Ven

O. Siesbye.

6. Oskar Siesbye til Georg Brandes.

Den 1ste Januar 1872.

Kjære Brandes.

20 Glædeligt Nytaar.

Bevæget ved den Anmeldelse, Du i sin Tid skrev af Leonora Christinas Jammersminde, har jeg i denne Juleferie (før har jeg ikke haft Tid) givet mig til at læse den og haft Glæde af den i flere Henseender, hvorfor jeg takker Dig.

25 Derimod har jeg ikke endnu læst og faaer neppe for det Første læst den Bog af Mérimée, Du har indført hos os. Tartufe, som jeg hvad Enkelthederne angaaer næsten havde glemt, har jeg læst paany. Skriver Du ikke Noget om den i Anledning af dens Gjenopførelse?

I det nu forløbne Halvaar hørte jeg en Forelæsning af Brøchner.

30 Hans Kritik af Theologien er fortræffelig, hans positive Lære, saa vidt jeg seer, ligesaa uholdbar og selvmodsigende som Theologien,

men mere human og religiøs. Det, han i sin Bog om Philosophiens Udvikling, har paavist, at en Philosoph ubevidst paavirkes af den Retning, han vil bekæmpe, gjælder ogsaa om ham. Ved Christendom forstaaer han egentlig Kierkegaard, men med hvad Ret? Selve Ordet Christendom viser hen til Christus; men hans Lære falder da i flere 5 Stykker udenfor Kierkegaards.

Vær saa god at hilse Dine Forældre og ønske Dem et glædeligt Nytaar.

Din

O. Siesbye.

Ønsk Din Broder fra mig et godt Udfald af hans Konferens. 10

7. Oskar Siesbye til Georg Brandes.

Den 10de Januar 1872.

Kjære Brandes.

I Januar Maaned har jeg mange Udgifter (dette er ogsaa Grunden til at jeg, en ellers stræng Formalist, skriver paa et halvt Ark Papir); men fra Februar er jeg til Tjeneste med et maanedligt Bidrag til 15 Magnus Eirikssons Understøttelse. Du skulde for Resten i denne Sag henvende Dig til Carl Andersen, en vistnok ubetydelig Digter og gruelig pjattet i sine Udtalelser*), men grundskikkelig og en god Ven af Eiriksson, der flere Gange har udtalt sig om ham med Agtelse og været forarget over den Behandling, han har lidt. Skulde følgende 20 fire Personer sætte sig i Spidsen for en Indsamling:

C. Andersen

G. Brandes

Alfr. Larsen

O. Siesbye

?

25

Men maaske vil det skade ham, naar to Jøder ere med og staa mod to Kristne, tilmed da den ene af disse ikke nyder megen Anerkjendelse som ortodox. Maaske Fausbøll, der har meget tilovers for Eiriksson, kunde være med; men han er vel heller ikke ortodox nok. Tænk

*) Brænd dette Brev.

herover og sig mig Besked. Vil Du ikke henvende Dig til C. Andersen, skal jeg gjøre det.

Efter hvad Vilh. Thomsen idag fortalte mig, har C. W. Smith været ivrig mod Dig*). Det forbavser mig. Jeg vidste nok, at han
5 var en ivrig Lutheraner; men som selvstændig Videnskabsmand og som ivrig Beundrer af Holberg maatte han være mindre borneret. Havde blot Sibbern endnu været Professor, vilde ganske vist een Stemme mere været for Dig.

Jeg kommer tit til at tænke paa en Replik i Hostrups »Familie-
10 tvist«: »Jeg holdt paa Lavsvæsenet og Kristendommen«. Passer det ikke godt paa Heegaard og Andre?

Din

(Peterhvitfeltstræde 14, 4de Sal, ikke Fiolstræde).

O. Siesbye.

8. Oskar Siesbye til Georg Brandes.

Den 24de April 1872.

15 Kjære Brandes.

Din Antikritik har jeg med Fornøjelse læst. I selve Bogen var der mere end een Ting, der havde stødt mig, tildels de samme, for hvilke Du er bleven angreben; men Angrebene Art var i det Hele modbydelig. Den Maade, Du har behandlet k paa, er fortrinlig.
20 Det, der staar S. 42 nederst og S. 43 øverst, vilde jeg aldrig have skrevet; men Du har været i Din gode Ret til at skrive det; der skal skarp Lud til skurret Hud. Det S. 44-45 vilde jeg ønske at jeg havde skrevet; saa rigtigt er det tænkt og klart udtalt. At vi ikke kunne blive enige om mange Ting, er en ganske anden Sag. Men
25 dette bliver det for vidtløftigt at udvikle her; tilmed vil jeg ikke spille Din Tid, nu da Du vel har travlt med Forberedelsen til Dine Forelæsninger. Men eet Punkt maa jeg dog strax meddele Dig. I 44's Artikel stod »Kong Samuel«; dette antager Du for en Trykfejl eller Hukommelsesfejl, og knytter S. 70 dertil en Bemærkning om Kong
30 Salomons huslige Liv. Men Samuel var en Trykfejl for Lemuel;

*) Brænd dette Brev.

ti som Forfatter til Ordsprogenes sidste Kapitel anføres »Lemuel, Konge af Massa«. Hvem Lemuel var, ved Ingen, saa lidt som (troer jeg), hvad Massa er; Man har derfor villet ændre Texten; selv Hermansen, saa stiv Traditions helt som Nogen, var, da jeg hørte ham læse over Ordsprogene (1854), ikke utilbøjelig til at antage en 5 Skrivefejl. Hvorledes dette nu end er, om Kong Salomon er der netop efter den orthodoxe Kritiks Standpunkt ikke Tale (eller kun da Tale hvis Lemuel, Konge af Massa er en allegorisk Omskrivning for Salomon). Hvorfor har Du dog ikke søgt Oplysning herom enten i selve Bibelen, en let tilgængelig Bog, eller hos mig eller en anden 10 af Dine Venner? Det er, for at sige Dig det oprigtigt, samme Mangel paa Nøjagtighed i Detajlspørgsmaal, der fik Dig til at begaa den af C. Paludan-Müller med Rette dadlede Fejl i Angivelsen af hvad der staaer i Confessio Augustana. Gjør mig dog den Tjeneste, eller gjør Dig selv den Tjeneste, naar slige Ting komme for, der ligge 15 udenfor Dine Studiers Omraade, at henvende Dig til Larsen eller Jul. Lange eller Vilh. Thomsen eller mig eller hvem der nu i hvert enkelt Tilfælde kan give Dig Oplysning.

Dog Eet endnu. Det, Du S. 54 siger om Dit Forhold til det nye Samfund, er ganske vist fyldestgjørende som Forsvar mod Angrebet; 20 men hvad vil Du overhovedet have med det Samfund at gjøre? Et Samfund til den frie Tankes Fremme forekommer mig som en Selvmodsigelse, og vil uden Tvivl, naar det ikke har nogen Modstand at kæmpe med, optræde ligesaa despotisk og hovmodigt, som den orthodoxe Kirke er optraadt. (I de Artikler, hvori Darwinismen 25 forfægtes, sees det alt tydeligt). Men maaske er min Opfattelse fejl-agtig; maaske kan et saadant Samfund virke gavnligt. Men da maatte dets Medlemmer være gjennemgaaende anderledes Personligheder end adskillige, der nævnes som Medlemmer. Hvad nytter det, at

Georg Brandes	} ere der, naar der tillige findes	{ Otto Borchsenius 30	
Harald Høffding			{ Richard Kaufmann
Herman Trier			{ Julius Petersen?

Et sligt Samfund vil ikke tjene Ideen, og det vil skade de gode Elementer. Jeg har talt med Flere, som ere velvillige mod Dig og paaskønne Din Virksomhed, men beklage, at Du er kommen i Lav med hine Mennesker. Som Mennesker have de naturligvis deres
 5 Ret til at delagtiggjøres i Dannelsen; men hvad Ret have de til at nævnes mellem dens Bannerførere?

Din Ven

O. Siesbye.

9. *Oskar Siesbye til Georg Brandes.*

Den 2den februar 1878.

10 Kjære Brandes.

Med skam og »ruelse« over endnu ikke at have skrevet dig til i din udlændighed griber jeg pennen for dog endelig at lade dig mærke, at jeg er i de levendes tal og ikke vandret per iter tenebricosum illuc, unde negant redire quemquam. (Du undskylder vel dette
 15 latin; jeg har just i disse dage paany læst det smukke lille digt af Catul, hvor ordene findes). Hvad jeg nu allerhelst vilde meddele dig, nemlig det indtryk, jeg har faaet af anden udgave af »Emigrantlitteraturen«, kan jeg desto værre ikke meddele, ti det har hidtil ikke været mig muligt at faa bogen læst. Jeg lever nemlig i en — ja jeg
 20 ved intet bedre udtryk derfor end det horatianske: strenua inertia, nemlig en tid slugende sysselsættelse med et arbejde, der ikke giver det ringeste aandelige udbytte: at udarbejde eller rettere begynde en endeløs udarbejdelse af et katalog over bøgerne i B. U. H. Ganske vist tager det ikke hele dagen op; men det sætter mig i en ærgerlig
 25 sindsstemning, der virker sløvende paa min arbejdsdygtighed. Jeg kan huske, at du, mens du endnu studerede »jus« eller lige da du havde opgivet det, udtalte, at hver time, du tilbragte med at høre en juridisk forelæsning, forekom dig mere spildt, end om du havde gaaet ledig. En lignende fornemmelse har jeg ved det omtalte ar-
 30 bejde, men jeg har ikke dit mod, som jeg beundrer, til at kaste det bort. Overhovedet mangler jeg mod, især til at træde offentligt op.

Jeg har flere gange følt mig fristet til at udtale mig, eller endog følt det som en pligt, i den ved dine skrifter fremkaldte polemik, f. e. mod Heuch og mod Fog; men det er blevet ved følelsen, eller forsættet. Hos Heuch er det tydeligt, at Nordmandens opfattelse af jøderne spiller en stor rolle, og hans fanatisme bliver derved for- 5 klarlig; men saadanne udtryk som »Christushad« burde ikke gaa upaatalte hen. Hvor urimeligt nu at hade et for 1800 aar siden død menneske; der er saamænd i nutiden, ogsaa hos dem der kalde sig christne, nok, der kan vække uvillie. Hos Fog (du har vel læst hans ikke daarligt skrevne artikler i Dagbladet mod Pingel) var der 10 foruden andet én ting, der især oprørte mig, fordi den vidner om et despotisk sindelag: han bliver vred over, at Pingel omtaler Christus med ærbødighed; hvis man ikke vil kalde ham en gud, se theologerne egentlig helst, at man stiller ham i klasse med røvere eller lignende; saa bliver det jo rigtignok lettere at fremstille de vantro 15 som fordærvede mennesker. Undertiden ved jeg for resten ikke, om theologer selv mene hvad de sige, som naar jeg nylig læste, at hvert ord i de i det gamle testamente forekommende stamtavler var af betydning for indsigten i »Guds Riges Udvikling«. En velgjørende modsætning til alt sligt danner Theodorus's skrifter; det sidste om 20 den kirkelige vielse kan jeg sympatisere med i meget. Ved ordene »Guds Rige« ledes forestillingen ogsaa hen paa nogle fortællinger af Schandorph, hvor »Kundskaben om de Ting, der høre til Guds Rige« er lagt i munden paa pastor Alstrup; dem kjender du jo; jeg har først nu læst dem og har syntes godt om dem; forfatteren viser 25 større dybde, end han plejer i daglig samtale. Sproget (jeg mener »Skriftsproget«) beriges med adskillige nye udtryk, f. Ex. »at slibe sig en lun skraber«. Du ser, at jeg dog læser noget af hvad der kommer ud; det var da heller ikke godt andet, men til »Emigrantlitteraturen« er jeg, som sagt, ikke naaet endnu. 30

Tak, fordi du sendte mig dit billede; derigjennem og gennem andre erindringer har jeg et slags erstatning for dig selv, indtil vi

ses igjen, hvilket maa være i Kjøbenhavn; ti at jeg skulde komme udenfor den, er lidet sandsynligt; jeg har aldrig følt drift til at rejse og føler den heller ikke nu. Men at du en gang kommer tilbage og bliver her til stadighed, har da hverken jeg eller andre af dine venner
5 opgivet haabet om.

...

Din hengivne

O. Siesbye.

10. *Oskar Siesbye til Georg Brandes.*

Den 4de februar 1889.

Kjære Georg Brandes.

10 Ifjor den 27de december maatte jeg formedelst en stærk forkølelse holde sengen, og tilbragte saa det meste af dagen med at læse en bog, jeg havde laant dagen iforvejen; den hed: Indtryk fra Polen. Den tiltalte mig i høj grad, jeg tør vel sige: omtrent lige saa meget som de af samme forfatters bøger der have tiltalt mig mest, som Kritiker
15 og Portraiter, Danske Digtere. Jeg besluttede at skrive forfatteren til og takke ham for de gode timer, hans bog havde skjænket mig, men hidtil er det ikke skeet. Nu sender jeg ham en tak tilligemed en lykønskning af hans — d. e., hvad Du vel allerede har forstaaet, Din fødselsdag. Hvad der gjorde bogen særlig tiltrækkende for mig, var
20 den omstændighed at jeg engang, det kan vel være snart tredive aar siden, læste polsk, og da navnlig Gracyna og en stor del af Pan Tadeusz. I det førstnævnte digt var der een linie, der har indpræntet sig i min hukommelse, mens jeg for resten har glemt hele indholdet, ligesom jeg heller ikke husker meget af sproget; den lød saaledes:
25   chociaż niemiec ludzki głoś rozumiał.

Mon ikke et folk, hos hvem en slig tanke kunde opstaa, i sig bar spiren — jeg vil ikke sige til undergang, men til dyb fornedrelse?

Din bog om Holberg læste jeg i sin tid med stor glæde og lærte meget af den. Der var imidlertid et og andet i det sidste afsnit, jeg
30 ikke kunde billige. Nu husker jeg ikke hvad det var, men maaske

jeg om en maaned tid eller to kan læse det om igjen; jeg skal saa meddele Dig mine bemærkninger.

Jeg ved ikke om jeg nogensinde har takket Dig for Din analyse af Shakspeares Henrik den fjerde. Jeg havde, før jeg læste den, aldrig haft smag for dette drama eller de andre der slutte sig dertil: Din 5 lille afhandling aabnede mine øjne for deres værd, hvorvel jeg endnu bestandig læser tragedierne, især da Kong Lear, med større glæde. Til ret at fatte de komiske partier hos Shakspeare hører det vel at kunne læse ham paa engelsk, hvilket jeg ikke kan.

Din Dom om Walter Scott og navnlig om hans læsere har, hvorfor 10 skulde jeg ikke sige det?, bedrøvet mig meget; jeg har i de sidste aar baade fornyet bekjendtskabet med flere af hans romaner og læst flere, jeg ikke kjendte før, med stor glæde.

Din hengivne

Oskar Siesbye. 15

11. Oskar Siesbye til Georg Brandes.

19 4/2 04.

Kjære Georg Brandes.

Det er længe siden vi to har talt sammen, enten mundtlig eller skriftlig. Det sidste jeg har fra Din pen er følgende ord bagpaa et fotografi af Dig: »Til Oscar Siesbye fra en bortdragende Ven. 20 D. 6. Oct. 77.« Naar jeg sidst har talt mundtlig med Dig, kan jeg ikke sige, men det er sikkert over tyve aar siden. Jeg har i den tid tit tænkt paa Dig, ogsaa haft lejlighed til at tale om Dig, og læst endel af hvad Du har skrevet. I løbet af det sidste aarstid er jeg to gange bleven mindet om Dig ved direkte udtalelse fra Dig selv, 25 første gang da jeg med glæde saa Dit navn mellem deres som ydede bidrag til min hædersgave ifjor sommer, og nu nylig da jeg læste de venlige ord hvormed Du omtaler mig i »Det ny Aarhundrede«. Din hukommelse har forøvrigt her slaet Dig fejl, naar Du siger at vi læste Pindar og Æschylos sammen. Til Pindar havde jeg den- 30

gang og endnu lang tid senere kun et meget ufuldstændigt kjendskab; først for et par aar siden læste jeg hans oder fuldstændigt, men jeg har aldrig kunnet dele eller ret forstaa den beundring som mange nærer for ham. Heller ikke Æschylos kjendte jeg synderlig
5 til da vi læste sammen; jeg tror egentlig, at jeg kun havde læst hans Prometheus; trilogien ved jeg sikkert at jeg først senere har lært at kjende. Men nok herom.

Du tror jo, som Din udtalelse viser, at have noget at takke mig for; jeg bør sige Dig, at jeg har ikke ganske lidt at være Dig tak-
10 nemmelig for. Jeg tænker herved først paa hvad jeg har lært af Dine skrifter, af hvilke jeg, forsaavidt jeg kjender dem (dem alle har jeg ikke læst), er tilbøjelig til at sætte bogen om de fire danske digtere højest. Ganske særlig belæring skylder jeg Din afhandling om det uendelig store og det uendelig smaa. Jeg kjendte, da jeg læste den,
15 kun lidt til Shakespeare, vel kun de fleste af hans tragedier, af hvilke jeg allerede som dreng havde læst Kong Lear, der greb mig stærkt. Hans komiske digtning havde jeg kun et løseligt bekjendtskab til, og den tiltalte mig ikke; det var Dig der i den nævnte afhandling aabnede mit blik for dens værd. — Men ogsaa den personlige om-
20 gang med Dig skylder jeg meget. Jeg husker en lille begivenhed fra Din skoletid, som jeg her vil fortælle. Det var i skoleaaret 1856—1857. Jeg gjennemgik de latinske stile; da jeg kom til et sted hvor jeg i Din stil havde sat to eller tre streger, sagde Du, at Du ikke kunde se, der var nogen fejl der, og jeg maatte give dig ret, men forklarede
25 mit fejlgreb deraf, at de fleste andre havde en fejl paa det sted, og at jeg saaledes var kommen i vane med at sætte streger netop der. Saa sagde Du, parodierende en ytring af mig: »Det er en skødesløshedsfejl, der er værre end en uvidenhedsfejl«. Jeg havde altid sat pris paa Dig som discipel; jeg tror, at jeg fik Dig endnu kjærere da
30 Du sagde det. Jeg husker ogsaa, at Du endnu som discipel engang laante mig en af Walter Scotts romaner, jeg tror det var Kenilworth. Men her maa jeg, for at Du ikke skal tro at jeg slet ikke har

noget at udsætte paa Dig, udtale min beklagelse over den dom, Du i Hovedstrømningerne har fældet om den nævnte forfatter. Den har gjort mig ondt, og jeg ved at det samme er tilfældet med flere som ellers sætter stor pris paa Dig; baade de og jeg læser endnu bestandig i en fremrykket alder hans romaner med stor fornøjelse. 5
Og lad mig med det samme fremkomme med en anden anke mod Dig. Du roste engang i en samtale med mig, det husker jeg tydeligt, Ingemanns Landsbybørnene; men i Dine Essays har Du ikke et anerkjendende ord om den; den er dog sikkert fri for endel af de fejl der ellers klæber ved Ingemanns digtning, og har vist ogsaa 10 positive fortrin. Hvad Du i samme bog siger om Heibergs æstetik, finder jeg udmærket, og maa ret takke Dig derfor.

Men jeg er bange for at Du allerede er bleven træt af at læse ovenstaaende, og vilde blive det endnu mere hvis jeg fortsatte. Modtag da til slutning en venlig lykønskning ved Din indtrædelse 15 i det 63de aar fra

Din hengivne

Oskar Siesbye.

GEORG BRANDES TIL GABRIEL SIBBERN

1866-1870

1. *Georg Brandes til Gabriel Sibbern.*

D. 2den August 66.

Kjære Sibbern, gode Ven, fortræffelige Forbundsfælle!

Sig ikke, naar De taler til Deres Hjerte: gid Fanden fare i det, at jeg nogensinde allierede mig med den Fusentast, den Brandes, der
5 gjerne kunde hedde Frands, saa ung en Mand er han — men læs uden at gabe og uden at ærgre Dem over de uvidenskabelige Spydigheder min Artikel mod Alvorsmanden P. S. V. H. Ret saa Trykfeilen »Og visselig« til »O visselig.« —

Jeg havde megen Fornøielse af min lille svenske Reise, Stockholms
10 yndige Beliggenhed, det herlige Pêle-Mêle af Svensk, Norsk og Dansk, den bjergrige, med Fyrre- og Birke-Skove bevoxede Omegn, Nationalmuseet med herlige Antiker in originali, med den friske Udstilling af de 4 nordiske Landes Sculptur og Maleri, Theatret med den herlige Fru Hwasser etc. etc. var ganske efter mit Sind.
15 I gamle Upsala drak jeg Mjød af et Oxehorn, i det unge drak jeg Punsch med Studenterne og saa stivt paa codex argenteus, hjemme paa Hotellet studerede jeg det chinesiske Gesandtskab og ude i Middagsselskab Grev Manderströms nederdrægtige Physiognomie. Paa Industriudstillingen kritiserede jeg Molins Fontaine, der er den læsterligste Humbug, nogen Dødelig kan tænke sig, beundrede derimod (andensteds) Qvarnström, der efter min Mening ubetinget maa kaldes Sverrigs største og mest ægte Kunstner. Af Malerne er dog
20 Höckert en god Colorist. I Operaen hørte jeg 2 Gange Fru Michaeli slaae sine Triller, Skuespil saa jeg 5 Gange, bl. Andet overværede jeg en Forestilling af »De Nygifte«, som jeg har seet 4 Gange hernede,
25 hvorfor jeg (som Bjørnson, hvem jeg traf deroppe, sagde) nu med

Jernbane kunde kjøre ind i Forstaaelsen af den svenske Skuespil-konst. En Del unge literære Personer traf jeg med: Digtere af hvem jeg aldrig havde læst et Ord, men som jeg for Skams Skyld lod som jeg kjendte meget nøie o. s. v. Til Victor Rydberg den fortræffelige Tendens-Roman-forf. og Antitheolog i Götheborg havde jeg en 5 meget varm anbefaling og han lovede mig at føre Brevvexling med mig. Mine Venner i G. roste meget for mig en frisindet amerikansk Præst ved Navn Parker. Kjender De maaskee ham? Nu faaer jeg Skrifter af ham hertil. Saa gjensaa jeg Trollhätta, det herlige Sted, hvorom jeg kunde skrive Bøger fulde (men ikke skriver nogen Linie). 10 Choleraen var saa venlig at lade mig gaae i Fred og min gamle Reisefælle var endnu venligere. Han lod mig have den fuldkomneste Frihed.

Jeg har nu læst Schmidts Bog mod Scharling, der er holdt i en meget sømmelig Tone og ganske dygtig. Nu ligger Alt godt tilrette, 15 nu maa jeg see at være flittig og faae en lille kritisk Pièce færdig. De andre af den modsatte Leir gjøre os ganske tilskamme med deres Flid. Og man bebrejder mig med Rette at jeg har sagt A men ikke B. Gid De nu vilde sige C, saa havde vi hele ABC.en færdig og de Andre kunne trænge til at faae en Overhaling i den. Men De med 20 Deres Phlegma, som jeg hader, sidder naturligvis og tænker bare paa Deres franske Reise mens jeg gaaer og tænker paa at opsætte min. Og De, kjære G. S., skulde foregaae os unge Grønskollinger med et godt Exempel. — Har De seet den himmeldrende Clemens i Løverdags bespotte mig og kalde Dogmatiken for en Præst 25 paa Landet og sige »med mindre man er en Mand, der havde glemt sig selv i et andet Værelse«? læs det Sibbern og lær! lær, siger jeg Dem, hvordan en Mand skal tale — værdigt og overskuende, klarende Verden det Hele. Jeg er Deres oprigtige Ven

Georg Brandes. 30

Tag tiltakke med dette Jadsk og send De mig, naar De har Lyst, en lille Billet.

2. *Georg Brandes til Gabriel Sibbern.*

12. Aug. [1866] Nat.

Kjære Sibbern!

Vær saa venlig at skrive mig til, naar De tænker at tiltræde Deres Reise.

5 Skriv dernæst, naar De flytter ind.

Og giv mig saa sluttelig et fiffigt Raad ang. Articulationen af min Afh. mod Nielsen. Den skulde være rettet mod Artiklen i Universitetstidskr., mod Heegaards Theorier, og mod Schmidts 2 Pièces, af hvilke den sidste er mærkværdigt godt stiliseret. Jeg har samlet
10 en Del Tanker men har ei endnu formuleret dem.

Et rart langt Brev, der kunde sætte min træge Hjerne i Bevægelse vilde være mig hjerteligt velkomment. Jeg skal ikke denne Gang plagiere Dem altfor glubsk. Giv mig lidet bibelfaste og lidet theologisk dannede Fyr nogle ret krabate Exempler paa den Splid hvori
15 N.s Theorie bringer hans Bevidsthed ang. een og samme Sag, hvor Bibelen lærer Et, Fornuften et Andet.

Kan man sige at Poesiens og Virkeligheds Sandhed er absolut forskjelligartet?

Og sig mig hvad N. egentlig mener med den tredie Sandhed der
20 hverken er den poetiske eller Virkelighedens? Hvad Begreb skal man gjøre sig om den?

Send mig om disse og lignende Spørgsmaal nogle gode Ord saa skal De ret have Tak.

Deres Ven

25

G. Brandes.

der ikke kan glemme, at vi i nogle korte uforglemmelige Øieblikke vare siamesiske og som længselsfuldt skuer tilbage paa den forrige Tilstand.

3. *Georg Brandes til Gabriel Sibbern.*

Den 23de August 66.

30 Sibbern! kjære Ven og Broder og Lærer!

De kan begribe hvor ubeskrivelig rørt og glad jeg blev ved mod

min Forventning — thi jeg ventede høiest et lille Blad med Exempler — at see saa stor en Pakke fra Dem paa mit Bord. Og da jeg nu saa at De havde nedskrevet disse elskværdige Pagina blot for min Skyld, hvem De samtidig saa inderligt ønskede Fanden i Vold til mine Colleger Plageaanderne, saa maatte jeg først for Alvor be- 5 undre Deres Dyd og Opofrelse. Blot nu Deres Afh. ikke var netop lige saa skjødesløs i sin Form som den er klar og morsom, saa vilde jeg ei ophøre paany at plage Dem om selv at udgive den ganske som den er. Men da jeg kjender Deres Ulyst til at gjøre Mere ved denne Sag saa er jeg i Forlegenhed med hvad jeg skal bruge Deres 10 Papirer til, andet end at lære af dem. Men ve Dem Sibbern, Deres Mangel paa Stridbarhed vil visselig straffes i et andet Liv, da vil De for sent o. s. v.

I min Ubesindighed har jeg nu lagt saa mange Jern i Ilden, at jeg ei kan passe noget af dem alle. Jeg har 1) min Afh. for Doctor- 15 graden 2) min Afh. mod Nielsen 3) har jeg lovet Ussing Biographier 4) Rode 12 Forelæsninger 5) Steenstrup en større Afh. til Dansk Maanedsskr. 6) Bille nogle Artikler. 7) (hvad der under Tausheds Løfte betroes Dem) Orla Lehmann et udarbejdet Foredrag i Dansk Folkeforening hvilket atter 8) gjør mig det til en Nødvendighed at 20 skrive og holde endnu et Foredrag i Studenterforeningen for at øve mig i at tale i saa stor en Sal og som desuden 9) skaffer mig Hjertebanken naar jeg tænker paa det. Naar dertil nu kommer at jeg 10) arbejder paa en Række Smaaestykker til Ill. Tid. og 11) dog gjerne vilde lære noget Fransk inden min problematiske Reise, saa 25 seer De hvilken arm Synder jeg, Deres G. B., er.

Modtag endnu engang en skjøn som Tak.

G. B.

4. *Georg Brandes til Gabriel Sibbern.*

Kbh.

Kjære Ven G. Sibbern!

5. Marts 67.

Først og fremmest hjertelig Tak for al udvist Hjælp, Venskab og 30 Overbærenhed, medens vi var sammen i den kjære By. Min Lyk-

ønskning til at De er der endnu, nu da jeg tænker at Foraaret sender Dem sine skønneste Smil, gode Ønsker endelig for Deres videre Reiseplaner; dog det har vel forhaabentlig ingen Nød. Siden jeg er kommen hjem, har jeg Intet oplevet, der er værd at meddele;
5 det Eneste skulde da være, at der er en graa Kaabe, et Par røde Hattébånd og en Million lysegule Lokker som jeg seer allevegne, af Fortvivelse — antager jeg — over Intet at have hørt fra en vis vidunderlig Spanierinde. Derimod har et andet Pigebarn fra venstre Seinebred, De veed nok hvem, allerede sendt mig en hel Pakke
10 Breve, hvis Indhold gjør hendes Hjerte mere Ære end hendes Fornuft. Bryd Dem nu ikke om disse Lapsrier, De min kjære fornuftige Ven, tænk ikke ilde om mig for det, intet Menneske er Herre over sit Hjerte og mit har i det sidste Aar været som i et Delirium. Fra mit 18de til mit 23de Aar var det ikke een eneste Gang i Bevægelse,
15 nu har det taget Regimentet fra Hjernen og skjælver hvert Øieblik som et Birketræ eller en Kujon, De kan vælge hvilken Sammenligning der behager Dem bedst.

O Paris! den herlige By, dèr maa være smukt nu, hvad? Ak Violerne og Roserne og Smaapigerne maa tage sig ud under en
20 klar blaa Himmel. Og saa det himmelske Sprog! Jeg savner det formelig. Og nu hos os.

»Hos os det tør jeg mene, mene, mene

Der raader Alvors Røst«.

Det er et sandt Ord som de synger i »De Danske i Paris«. Veed
25 De, at Martensen har udgivet et ganske ypperligt Angreb paa Nielsen, Nyblæus et andet ligesaa grundkjedeligt som grundet og grundigt og at Henrik Scharling har udsendt et tredie der er noget af det mest Kaadmundede han endnu har præsteret. De kan troe Theologerne have faaet Mod og ere blevne kjæphøie. Vore gamle
30 Prophetier ere gaaede i Opfyldelse. Der er ikke Tvivl om at Nielsen aldeles har tabt Slaget, alle hans Udgangshuller ere blevne forsigtigt stoppede, alle hans skjulte Finter ere dragne for Lyset, alle

hans Machinationer ligge sønderlemmede for Dagen. Nu skal han til at forsvare sig men det vil falde ud til Fiasco. Nu tænker Brøchner paa at overveie, om han ikke senere hen skulde undersøge, om det ikke var bedst, at han til Stridens Slutning traadte activt op. Imidlertid har han udregnet, at det i Grunden er langt fra at det er nogen 5 Konst at være en productiv Forfatter; thi skriver man blot 4 trykte Sider om Dagen — og det er da intet Hexeri —, saa gjør det 1400 Sider om Aaret. Skriver man saa blot i 7 Aar, er man en af Landets productiveste Skribenter. Dette Raisonnement meddelte vor kjære licentiatagtige Ven mig igaar. Det er ikke daarligt, vel? Det kan 10 ikke undre, om Br. efter saadanne Strabadser og Exercitier — i Regnekonsten er lidt kjed af Arbeidet og opsætter det nogen Tid endnu. Han er iøvrigt nu overmaade meget stærkere. Kjære, hvad tilbringer De Tiden med? Læser De Italiensk? Er der noget nyt Theaterstykke? Har François brilleret med noget Nyt siden jeg 15 reiste? Har De spist til Middag hos Lund*) og hans elskværdige lille Frue; har De bagtalt mig en Smule for vore fælles Venner, eller har de Andre besørget det for Dem, hvad siger Hoppe og Halkjær for godt? Hvordan lever den brave Bache, der ikke har svart mig paa en Billet om et Maleri. Er Alt fuldt af Udstillingen? 20 O skriv 2 Ord derom. Bær Dem saaledes ad: (jeg kjender jo Rum-melen og veed hvor let De lader et Brev ligge ubesvaret i evige Tider): Samme Aften som De om Formiddagen har modtaget dette Krimskrams saa sæt Dem ned, dyp Pennen og lad den løbe uden mindste Reflexion eller Betænkning i Retning af Krystalgade 6. De behøver 25 ikke at sætte Prikker over i'erne, jeg kan tænke mig til dem. Skriv al Slags, Rusk om Snusk, Fanden ikke lærde eller grundmurede Bemærkninger — men derfor dog gjerne noget om Sorbonnen, ogsaa meget gjerne Noget om Taine, hvad De synes om det herlige Men-skes senere Forelæsninger? etc. Vær nu flink og rar og hold mig 30

---

*) hils ham venligst!

ikke for Nar. Hils Francois og Müller fra mig, samt Madame, der med saa huld en Mine gav mig Flasker og Lys.

Jeg er Deres hjerteligt hengivne Ven Georg Brandes.

5. *Georg Brandes til Gabriel Sibbern.*

[Febr. 1870]

5   Kjære Sibbern!

Tak for Deres Brev! Mit Forsvar med Hensyn til Bogen er at jeg ifølge min Plan vilde levere en sympathetisk fremstillende, ei kritisk oplukkende eller pulveriserende Afhandling à la Brøchner. Havde Br. skullet behandle Taine var Intet blevet tilbage uden Støv.

10   Vilde De gjøre mig den Fornøielse at spise hos mig paa Fredag
25/2 70 Kl. 5¹/₂? Deres

G. B.

CHR. RICHARDT OG GEORG BRANDES

1866-1871

1. *Georg Brandes til Chr. Richardt.*

Den 24de August 66.

Kjære Richardt!

Min Commission til Pal.-Müller har jeg udrettet, men Udfaldet blev uheldigt; han havde Intet liggende og følte nu, da hans Anti-
5 Skandinavisme lykkelig var beseiret, en saadan Ulyst til paany at komme sammen med »Crethi og Plethi« i eet Bind, at han »saa-meget som han holdt af Dem og Deres Talent« ikke kunde Andet end sige Nei. Til Rydberg har jeg skrevet, men har ikke faaet Svar. Derimod modtog jeg igaar fra Fru Thoresen en ganske vakker For-
10 tælling, ledsaget af et Brev, hvori følgende: hun »hverken ønsker eller fortjener« (trods sine slette Forhold) mere end 30 rdl for Arket. Hun sender 10 skrevne Ark. Da hun pleier at faae eet trykt ud af 4 skrevne, skal hun følgelig for 2¹/₂ Ark have 75 rdl. Denne Sum ønskede hun at hendes Svigersøn kunde afhente hos mig sidst i
15 Maaneden. Vilde De nu være saa god at sætte mig istand til at opfylde hendes Begjæring! Skriv mig en Billet til om hvorledes jeg skal bære mig ad dermed. Heise spurgte mig forleden paa Helsingørsdampskibet, hvorledes det stod til med en vis Prindsesse, der er under Arbeide. Jeg vidste jo Intet derom for Øieblikket, men
20 tænkte ved mig selv at det gaaer med hende som med de gamle Guder i den indiske Mythologie, der ogsaa er meget længe under Arbeide, men som bliver desbedre bagefter. Jeg har det bedste Haab om Hendes Symbolskhed.

Vil De endnu bringe Fru Richardt min ærbødige Hilsen.

25

Deres hengivne

Georg Brandes.

Adr. Krystalgade 6.

P. S. Det er sandt, Richardt, gjør mig den Tjeneste at oplyse mig om følgende, som falder mig ind i Anledning af disse hersens Penge-sager. Bille har sidst paany sendt mig nogle Bøger til Anmeldelse, dog, tilføiede han, ønskede han Bøgerne tilbage denne Gang. Lad gaa! men saa maa jeg dog ogsaa have Honorar; thi for Intet o. s. v. 5
Nu har jeg imidlertid skjøndt jeg siden Mai har leveret Bille en Del smaa og større Artikler aldrig faaet en Skilling fra ham. Kunde De ikke sige mig, hvor jeg kunde henvende mig desangaaende.

Deres

G. B. 10

Beskyld nu ikke dette Brev for at være hyper-lyrisk!

2. *Chr. Richardt til Georg Brandes.*

Iselinge
25de Aug. 66.

Tak, kjære Brandes, for Brev og Tjenester. Hvis De vil sætte Kro-nen paa Deres Villighed, saa bed Deres Husfælle Nyegaard aflevere 15
Fru Thoresens Manuscript hos Boghandler Philipsen . . . .

Det gjør mig ondt, at Pal. Müller ikke vil med i Sækken, det Danske tegner aldeles gyseligt; men tusind Tak, at De gjorde, hvad jeg bad Dem om. Hvad »Prindsessen« angaaer, saa befinder hun sig stadig i »den slumrende Skov« og det i en høist ubehagelig Situation 20
o: en for mig høist ubehagelig Situation; hun har i lang Tid ikke givet Livstegn fra sig. Inden min svenske Reise var jeg ret flittig med for-skjellige Ting, herude paa Landet er jeg bleven foruroligere ferie-doven og ferietom, jeg søger at hjælpe paa mig selv med »David Copperfield«, som jeg mirabile dictu læser for første Gang. 25

Hils Jul. Lange og tag tiltakke med dette kjedsommelige Forret-ningsbrev fra

Deres Ven

Chr. Richardt.

Til cand. mag. G. Brandes!

P. S. Om Deres Forhold til »Dagbladet« og Deres Tilgodehavende 30
der skal jeg tale med Grove, saasnart jeg kommer ind.

3. *Georg Brandes til Chr. Richardt.*

Den 31. Aug. 66.

Richardt, kjære Ven og poeta!

det synes at falde i min Lod bestandig at volde Dem Bryderier eller rettere at meddele Dem om saadanne. Nyegaard gik til Phi-
5 lipsen som De skrev til mig, at han kunde gjøre; men Ph. erklærer at han ei vil udlevere flere Penge, førend han har Sikkerhed for at Værket virkelig og snarlig kommer i Stand; thi han har en Tvivl om det overhovedet bliver til Noget, eftersom det allerede har trukket ud saalænge. Han vil da altsaa kun ud med det omtalte Honorar
10 (der forresten kun ved en Misforstaaelse fra N.s Side engang tidligere er beregnet til mindre end 75 da det snarere bliver mere) hvis De vil sende ham et Brev, hvori De forpligter Dem til »inden kort Tid« at levere ham Manuscripterne til Værket. Meningen hermed er naturligvis blot den, at han vil have Sikkerhed for at det
15 er Deres alvorlige Hensigt og Beslutning samt at Enden kan imødesees. Hvis De nu kan afgive en saadan Erklæring — hvad jeg iøvrigt nok kan tænke mig, at De muligt har Betænelighed ved — saa er det godt; ellers er jeg virkelig temmelig mismodig paa min Venindes Vegne; thi hun anraaber i Breve baade Nyegaard og mig om
20 Pengene, og at faae Fortællingen andensteds trykt vilde af flere Grunde have Vanskelighed. Sender De derimod samtidigt Philippen og mig et Par Ord, saa er Alt forhaabentligt i Orden.

Tak for den lille kjønne Vise. Det glæder mig, at De nyder Deres Ferie, jeg under Dem den godt trods min Interesse for »Arbedet«.
25 Nu see vi Dem vel snart iblandt os. En Gratulation i Anledning af den nye Forlovelse i Deres ny Familie, nu har baade De og Rode et godt Hovede til Svoger; i deres Cliquer gjør Folk ikke blot Partier men national-liberale Partier og bidrage saaledes deres til at vedligeholde en Splid der deler Fædrelandet. Hvorfor kunde Frk. Ham-
30 merich nu ikke have taget min Ven den sorte Kammerjunker eller Frk. Lehmann have devoveret sig for I. A. Hansen? og hvorfor tog Deres elskværdige unge Hustru, hvem jeg beder Dem hilse fra mig,

ikke Geert Winther eller Bernhard Rée eller den unge Scavenius eller den hvide Kammerjunker? Saa var hun dog gift med en Rigsdagsmand, men hvad er hun nu? De behøvede jo ikke derfor at blive Pebersvend. Jeg har en Kone til Dem. De skulde naturligvis haft Knækkenborgs yngste Datter, det var netop en Pige for Dem, 5 sund, rød musset, tyk og tapper. Dog det er sandt, De er jo allerede i Forveien en halv Grundtvigianer. Havde De bare været et Fruentimmer, saa kunde De have faaet tykke Münter; nu vil det Anslag ikke gaae. Hvad skal jeg gjøre for Dem, indlede Underhandling med en rar lang hvid Frk. Bluhme som jeg kjender? Vist er det at 10 De og Deres Lige burde have Skam for Deres politiske Forseelser. Naar Touren kommer til mig skal jeg nok gjøre det bedre. Jeg frier til en eller anden christelig-nordisk Mø og vil hun saa ikke hae mig, har jeg i det mindste en ren Samvittighed.

For evigt Deres Ven 15

Georg Brandes.

4. *Georg Brandes til Chr. Richardt.*

[Febr. 1870].

Kjære C. R!

Tag mod denne ringe Bog, forarg dig ei for Meget over dens Ugudelighed, og gjør mig den Fornøielse at spise hos mig Fredag 20 d. 25de Februar Kl. 5^{1/2}

Din hengivne

G. B.

5. *Chr. Richardt til Georg Brandes.*

[Febr. 1870.]

Tak, kjære Brandes, for Indbydelsen, jeg haaber sikkert jeg skal 25 komme — trods at Din »Ugudelighed« virkelig kunde gjøre mig betænkelig, man er jo borneret, veed Du. Og tak for Bogen!

Din hengivne

Chr. Richardt.

6. Chr. Richardt til Georg Brandes.

27. Febr. 1871.

Kjære Brandes!

Der er maaskee meer end Een der paa mig vilde anvende Ord-
sproget: Ude af Øje, ude af Sind; det passer imidlertid slet, hvis det
5 ikke gjøres om til »Ude af Pen (Pind)«, thi jeg glemmer ingenslunde
mine Venner eller dem jeg holder af, men rigtignok skal der Meget
til at faa mig til at skrive et Brev i Andet end Forretnings-Anlig-
gender. Naar dertil kommer, at jeg til ind i December Maaned,
samtidig med Skole-Virksomhed om Dagen maatte bruge Aften og
10 Nat til at blive færdig med min Rejseskildring »Det hellige Land«
(i meer end en Maaned kom jeg først iseng 4-5 om Morgen), og
at denne Overanstrengelse fulgtes af en overordentlig Ladhed, jeg
endnu ikke er ganske kvit, vil Du nogenlunde kunne forstaa min
Tavshed. Jeg troede Dig fuldkommen rask efter dit bedrøvelige Syge-
15 leie paa den tarpejiske Klippe, men hører nu af din Broder, at Syg-
dommen har havt Suiten; det gjorde mig ondt at høre. Jeg har flere
Gange været ved at sende Dig min Bog, dit Navn staar paa Listen,
skjøndt jeg ikke venter hos Dig synderlig Sympathi for den Aand
og Tone hvori den er skreven, maaskee dog nogen Interesse for et
20 og andet af Digtene; der er stor Forskjel paa deres Værd, men enkelte
af dem troer jeg baade betydelige i sig selv og i Forhold til min
øvrige Digtning. Forresten er jeg ikke for god men for meget Christen,
til ikke i mit Hjerte at ønske, at din Livsudvikling — og jeg troer
Du har en vis Udvikling ivente — engang maatte føre Dig nærmere
25 til min Tro og mit Standpunkt.

Du har engang udtalt en spøgende Frygt for at jeg skulde blive
et Bytte for »den altopslugende Theologi«, hvormed Du vel nærmest
har meent: falde ned i en eller anden kirkelig Stilling og saa blive
borte med det samme. Det kan være det Første skeer, snarere end jeg
30 selv havde ønsket eller tænkt. Jeg vilde gjerne nogle Aar efter at
jeg nu til Sommer siger min Skole Farvel have forsøgt at leve som
Forfatter og givet mig hen til en væsentlig digterisk Virksomhed,

skjøndt forøvrigt Livsskjæbner og indre Udvikling have ført mig en Prækestol langt nærmere end tidligere; men Grundbetingelsen for at vove et saadant Digterliv maatte for mig som gift Mand være, at jeg dog havde nogen Indtægt sikkert; jeg søgte da i Foraaret Cultusministeriet om et Tilskud af det saakaldte literære Fond — jeg havde 5 tænkt mig 400 rdl., saaledes som Ewald f. Ex. har havt i adskillige Aar — men jeg har faaet Afslag, der er ingen Penge i Kassen. Dette peger fra en blot og bar Forfatter-Tilværelse, det vilde blive lutter Borg og Gjæld, og Adskilligt peger til Kirken. Men det var dog med tungt Sind jeg tænker paa den Afgjørelse jeg snart maa træffe, 10 thi jeg seer ikke, hvorledes det skal blive Andet end Eet af To: enten Natte-Arbejd eller Flor om Lyren, Farvel til min første Kjærlighed. Det Sidste bliver der nu ikke Noget af saalænge jeg kan holde ud at have tvende Virksomheder, der begge ville fordre fuld Hengivelse; formodentlig vil mine ydre Kaar blive saa smaa, saa jeg 15 allerede af den Grund vil nødes til at have literært Arbejde ved Siden. Vi faa at see.

Tilgiv, jeg har snakket saa vidt og bredt om mig selv og mine Forhold. Gid nu det romerske Foraar, der vel er lumskt men dejligt, maatte gjøre Dig lidt godt ovenpaa den strenge Tid og give Dig 20 Kræfter til at kunne vende styrket tilbage; om Du maa og kan, saa kjør i en Droske ud til Villa Pamphili og fryd Dig ved de myldrende Violer og Anemoner, Grønningen under de røde Pinjer, de blaa Bjerger derude bag Campagnen, det var ialtfald en af mine Marts-fornøjelser — men fremfor Alt, vær ved god Sundhed! 25

Venlig Hilsen fra min Kone og fra

Din

Chr. R.

CARL JULIUS SALOMONSEN OG
GEORG BRANDES

1872-1878

1. *Georg Brandes til C. J. Salomonsen.* Den 20. Juli Solopgang 1872.

Elskede Yngling! Her sidder jeg. Kl. er $3\frac{1}{2}$ og jeg har ei været iseng uden et Kvarter ad Gangen. Jeg kan ei sove for Planen til min Bog, der begynder at ordne sig i min Hjerne, jeg har tilbragt
5 en 4, 5 Timer i forskjellige Ekstaser, Enthousiasmer, Beslutninger om at udføre Planen »om saa Blodet skulde springe ud af Neglerødderne« o. s. v. og jeg føler en djævelsk Trang til at conversere med Nogen, jeg kan lide. Seer Du, amicissime, det er en underlig Ting med en Idee man faaer af Himlens Naade, den er ved at
10 gjøre En smaatosset og man føler, man maa udføre den, om det er aldrig saa vanskeligt og hvormange Distractioner der end paa Grund af dette lede Kjød og Blod, man bestaaer af, kan komme imellem. Og denne Idee er saa smuk, o saa smuk!

Associationen

15 opfattet og fremstillet som den menneskelige Erkjendelses

Grundprincip

af

G. Brandes

Det er endnu ikke mere end dette, men snart, snart skal det
20 være 4 eller 500 Sider og mangel En skal læse det med Forundring. Amicissime, veed du hvilken fix Idee jeg besynderligt nok i den sidste Tid lider aldeles pinligt af: en Angst, en Frygt for at nogen Anden skal tage Ideen fra mig, skal komme mig i Forkjøbet og skrive et saadant Værk, og udføre Planen før jeg naaer dertil.
25 Det er besynderligt. Med koldt Blod indseer jeg Usandsynligheden. Men hver Dag kommer Angsten igjen. Ideen forekommer mig saa

stor, saa betydelig. Det forekommer mig umuligt at den ei skulde have slaaet en anden. Jeg er som en Elsker, der finder sin Elskede saa skjøn at han forudsætter Enhver er forelsket i hende og dør af Jalousi, skjøndt maaskee Ingen tænker paa at stille sig ham i Veien. Kjære, hvis jeg skulde crepere før jeg faaer dette udført, 5 maa Du endelig fortælle Alle, at jeg vilde udføre en Skildring af Ovenstaaende paa Dansk og dermed grunde vor Philosophi her i Norden paa en ny Basis, en sand Basis, der tillader Paavisning af aldeles bestemte, uomtvistelige Love, ganske som i Mechanik og Chemi. Du kan ogsaa godt lade Dig forlyde med, at al den 10 anden Philosophi her i Danmark er Hjernesvind og Snak, idealistiske Drømmerier, og lad dem sætte mig saadant Eftermæle, at denne Person definerede Philosophien som Videnskaben om Aandens Love og fordristede sig til at mene at den saaledes stod i Rang med Naturvidenskaberne, der ere Videnskaber om Naturens 15 Love. Al Philosophi er Psychologi. Al Psychologi hviler paa Iagttagelse. Al Psychologi er Lære om Associationerne, Associationer af Sandseindtryk, af Billeder, af Ideer og Navne.

Associationerne ere Kalken som holder Stenene i Aandens store Bygning sammen. 20

Alt, hvad Kant kaldte Aandens Grundformer, Alt, hvad Hegel kaldte Begreber og Kategorier, ere kun empiriske Producter af den uadskillelige Association.

Den uadskillelige Association: det er Nøglen til Tankenødvendigheden, det er »la clé de la voûte«. Den der har forstaaet Theorien 25 om den, han har Nøglen, hvormed han kan lukke op. Troen paa den ydre Verdens Existens er kun Association af Sandseindtryk.

Troen paa Jegets Existens er kun Association af Erindringer.

Jegets Dannelse skeer ved Associationen i Kraft af Glemselens Love og Erindringens Love. Moralen er kun Association af visse 30 Formaal med Begrebet det høieste Gode.

Poesien er kun phantastisk Ideeassociation. Association er Alt,

er Nøglen til Sjælens lovbundne Liv, som Associationen (hvad da ogsaa mere og mere indsees) er Kjærnen i Statens og Samfundets lovbundne Liv. Association! Love! det er den hele Philosophi.

5 Om et halvt Aar — og hvis ikke om et halvt Aar, saa om et Aar, og hvis ei — saa om to, hvis ei — saa om 3, men een Gang i ethvert Tilfælde skal jeg fremstille Alt dette og skjøndt Philosopherne ville fraade herhjemme (Brøchner inclusive) og skjøndt jeg ingen Penge vil faae for Bogen, og skjøndt der ei vil blive solgt
10 20 Exemplarer, skal den dog komme ud.

Kjæreste Ven! grin ei af disse Hjerteudgydelser. Jeg maatte udlade mig til en god Kammerat, om hvem jeg vidste at han ei vilde snakke om disse Galskaber til Uvedkommende. Du maa ikke sige det til Nogen, som kan tage Ideen fra mig. Jeg er ogsaa bange
15 for at man skal faae at vide, hvad det er jeg vil gjøre, inden jeg bliver færdig, saa at den hele Virkning paa Sindene forspildes.

Undfangelsens Øieblikke ere desværre sødere end Svangerskabets og Fødselens. Men i det Aandelige gennemvæve de i Grunden Arbeidets hele Periode. Det er den Glæde, en Philosophus har, en
20 illusorisk Glæde i Grunden; thi Værket bliver dog altid halvt eller helt skidt og imens ofrer man sin Nattesøvn, (Klokken er nu 5^{1/2}), og sine Kræfter. Pengefortjenesten bliver som for min Afhandling om Taine = 0 og Æren og Kritiken bliver Rudolf Schmidts i Fædrelandet. Bedre Lykke for Dig!

25

Din hengivne

G. B.

2. *Georg Brandes til C. J. Salomonsen.*

22. Juli 72.

Min kjære Ven! jeg takker meget for dit Brev og tillader mig for at gjøre dig min Plan tydeligere at udtale mig noget mere om
30 den, thi hver Gang jeg her hjemme lukker Munden op om den, siger Edvard: »Skriv din Bog og lad os Andre i Fred«, men jeg er fuld af dette som en Elsker af sin Elskede, og maa snakke om hende.

Først maa jeg fortælle Dig, hvordan jeg fik Ideen. Medens jeg skrev min Disputats, gik jeg i mere end et Aar og spurgte mig selv: Gives der aprioriske Ideer eller gives der ingen? og var halvt fortvivlet over ei at kunne løse Knuden. Jeg søgte at hjælpe mig ved i min Disputats at reducere de aprioriske Principer til eet: Identitetsprincipet, men indsaa selv, at dette Punkt var svagt. Det Hele var mig en Knude, jeg ei kunde løse. Jeg talte lidt med Brøchner derom, men han kunde Intet fornuftigt sige derom uden sine gamle Formler, jeg ei mere troede paa. Derfor lod jeg ham ogsaa paa Disputationsdagen i Mag feire sine Triumpher over den Taine'ske Sensualisme og sagde ham saa at sige ei imod, jeg følte at Modsigelsen vilde være bleven for vidtløftig og at jeg for at modsige maatte have gaaet helt tilbage til Principerne, Noget, hvortil Anledningen var ilde valgt. Men hvor grinede jeg ei i mit unge Skjæg, da jeg i »Dagens Nyheder« læste, at B. ved Disputatsen havde underkastet Taine en »knusende« Kritik. Sandheden var, at B. tjattede lidt udenom Sagen, var himmellykkelig ved at finde et Par aldeles ligegyldige Verbalmodsigelser og i Virkeligheden lod sig trække med saa langt bort fra sin egen Philosophi som muligt. Men det høivise Publicum mærkede Intet dertil.

Imidlertid var jeg selv langt fra sikker. Jeg havde Sympathier for Erfaringsphilosophien, men ingen Overbevisning. Umiddelbart før min Reise tog jeg fra B. alle hans Manuscripter om denne Philosophie og læste dem igjennem og mærkede mig hans Indsigelser, der forekom mig skarpsindige og hvis svage Punkter jeg ei kunde gennemskue. Især noterede jeg mig Kritiken over Mill.

Det afgjørende Omslag og de nye Ideers Chrystallisation i min Sjæl kan jeg datere fra en bestemt Dag. Det var den 14de Juli 1870 at jeg sad ved Stuart Mills Bord overfor ham paa Blackheath Park og talte om den empiriske Philosophies Grundprinciper. Jeg anførte een for een alle Brøchners Indvendinger imod den og han gjendrev dem roligt. Jeg fyrede den ene Salve af efter den anden,

men det hjalp ikke mere end om Krudtet havde været løst. Sagen var, at det var løst. Da opdagede jeg, at jeg ei kjendte de Indvendinger, som denne Skole gjør mod den germanske Skole. Mill forærede mig mange Bøger, raadede mig til at læse andre og jeg
5 besluttede, at min Uvidenhed paa dette Punkt skulde have Ende.

Allerede i Kjøbenhavn havde jeg købt hans beundringsværdige Værk om Hamiltons Philosophi, men fik ei læst det da Reisen kom imellem og var dengang heller ikke rigtigt moden til at forstaae det. Nu fik jeg af ham et nyt Exemplar deraf og det var den
10 eneste af mine philosophiske Bøger, jeg ei sendte hjem fra Paris, men tog med mig til Italien. Før jeg fik Typhus i Rom, gennemstuderede jeg denne Bog Linie for Linie med et sandt Raseri af Begeistring og forsynede den med Noter. I denne Bog slog Associationstanken mig og fra nu af groede denne Tanke kraftigt i
15 min Sjæl og jeg indsaar at den er den nye Philosophis Midtpunkt. Modsætningen til de medfødte Ideer er de gennem Association erhvervede Ideer. Saa fik jeg Typhus, men endnu paa Hospitalet lod jeg denne Bog bringe ud og grublede over den endnu i min Reconvalescens, da jeg var saa svag, at jeg ei kunde
20 læse mere end 10 Linier ad Gangen.

Men saa kom jeg hjem og andre Planer (Hovedstrømninger, franske Skuespil etc.) kom imellem. Den 1ste Juni i Aar tog jeg Ideen op paany. Og nu læste jeg netop forleden Dag hos den store engelske Philosoph Alexander Bain: »Jeg anseer Associationen for
25 Intelligentsens Grundfactum« og Stuart Mill skrev for nogen Tid siden til mig i Anledning af Nyttemorale: »Cette dispute pratique se videra avec la dispute théorique entre la métaphysique de l'intuition et celle de l'expérience, et sur ce champ-là le progrès scientifique assure la victoire à cette dernière«.

30 Det er netop Sagen, Videnskabernes almindelige Gang, den Curve, de beskrive, viser klart at det er Erfaringsphilosophien, der har Fremtiden for sig, og at Fornuftphilosophiens Rolle er

udspilt. Denne Iagttagelse af Videnskabernes Tilstand i det Hele giver mig nyt Mod.

Snart vil den Anskuelse trænge igjennem, at Alt hvad man har betragtet som aprioriske Fornuftaabenbaringer (Forestillingen om det uendelige Rum, den uendelige Tid o. s. v.) i Virkeligheden er opstaaet ved associerede Erfaringer. Men da de ældste Associationer ere foregaaede paa en Tid (i den tidligste Barndom) om hvilken vi ingen Bevidsthed have, indbilder man sig nu, at Alt er kommet i eet Stykke paa eengang ved en Aabenbaring indenfra. 10

At jeg har Ret, er jeg derfor vis paa. Selvfølgelig mener jeg ei, som Bæsterne siger, at jeg har den hele Sandhed, men jeg mener, at der er langt mere Sandhed i min Anskuelse end i den ældre, mange nye Sandheder i min, som hin ikke kjender og derfor veed jeg at den har Fremtiden for sig. Eller er det ikke et Bevis, at naar Sibbern, Nielsen og Brøchner hver for sig siger: »Jeg kan ei forklare Rumsforestillingen, følgelig maa den være en Fornuftaabenbaring« — saa svarer jeg: »Men jeg kan forklare den — ved associerede Sandseindtryk følgelig behøver jeg ikke denne saakaldte Intuition, der selv uforklaret ikke forklarer Noget«. . . . 20

Din hengivne

Georg.

3. *Georg Brandes til C. J. Salomonsen.*

15. August 72.

Min kjære Carl! jeg var saa fornøiet ved at see Dig iaften og glædede mig saa meget over, til hvilket prægtigt Stykke Karl Du efter min Mening efterhaanden har udviklet Dig, at jeg pinte mig selv med om jeg ei kunde forære Dig Et eller Andet til Bevis for mine venskabelige Følelser. Denne Lyst til at give Foræringer har jeg snurrt nok nemlig altid i mine blødere Øieblikke og Du veed hvor jammerlig blød jeg paa Bunden er. Saa kom jeg op 30

paa mit Værelse og finder ei Andet at byde Dig end disse Par Vers som jeg skrev paa min Reise og som idetmindste have det Fortrin at være parfaitement inédits, idet jeg ligesaalidt har vist eller vil vise dem, som noget andet Vers jeg skriver, til noget Menneske; 5 kun Moder har i sin Tid læst dem og jeg gav engang det venetianske til Henriette Weil som Prøve paa min Haandskrift.

Rhytmerne ere af mig selv. Det til Ibsen skrev jeg under Typhus som Svar paa et Brev fra ham til mig hvori de Ord forekom: »Det 10 gjælder ei om politiske Revolutioner, men om Menneskeandens Revolutionering«. Iøvrigt er Indholdet desværre noget Praleraage, men af den Art, man holder sig oppe ved, naar man ei føler sig lykkelig.

Å propos om dette, saa tænkte jeg iaften paa, hvorledes Enhver af vort Bekjendtskab næsten har en eller anden Pine, som trykker 15 ham (Frits's er Fattigdommen, Victors at være saa lille) og jeg tænkte paa at du var næsten den af Alle, hvem jeg mindst kunde tillægge et saadant bestemt Kors. Men saa faldt det mig ind, at Du lider af denne underlige Art Misfornøielse eller Hypochondri, som jeg desværre kun kjender alt for godt fra mig selv — i denne 20 Tid lider jeg især stærkt under en vag Melancholi — men jeg synes Du burde være fri for den, da Du i det Hele, synes jeg er kommen godt og sundt ind paa Livet og har taget det fat fra den rigtige Ende. Du har, synes jeg faaet Krukken fat i Hanken, Du kan Noget og Du lærer stedse Noget. Hvad vil man forlange Mere til 25 en Begyndelse! Hvorfor vil du da hypochondrisere. Troer du ei, at du f. Ex. lykkelig gift eller paa anden Maade bragt i Orden i det Ydre og Indre vilde føle dig tilfreds idetmindste med Hensyn til flere af Lykkens Dimensioner? Mangler du maaskee et vist Kvantum Letsind? Det forekommer mig at Livet selv, netop paa 30 Grund af sin tragiske Charakter, er saa uhyre letsindigt. Tog man sig Alt til Hjerte, var jo Livet ei til at udholde eller bære. Følgelig anviser Livet selv os et vist Letsind som det Nødvendige og det

Rette. Foruden Letsind anbefaler jeg Begeistring. Den gjør nemlig, at man undertiden i Actionens Hede ei føler de Kugler, der gaae igjennem Kjødets. Endelig anbefaler jeg det at føre sine Forsætter, ogsaa de smaa, igjennem. En af de heftigste Fornøielser, for hvilken vor Hjerne er modtagelig, er øiensynligt Følelsen af Overeensstem- 5 melse mellem det forlængst Ønskede og Besluttede og det nu Udrettede. Denne Fornøielse er stærk selv hvor det gjælder Bagateller, jeg husker saaledes at jeg i Marts 1870, da jeg reiste herfra, heftigt ønskede, at jeg havde havt Tid til før min Afreise at oversætte Mills Moral, og da jeg nu igaar rettede Correctur paa sidste 10 Afsnit af den — der er et Mesterværk af Analyse — følte jeg en heftig Fornøielse ved den formelle Overeensstemmelse af Resultat og Forsæt.

Hjertensgodhed, Medlidenhed, Sandhedskjærlighed og andre af de Egenskaber, der stærkest maa betegnes som gode og som ud- 15 gjøre Godheden i streng Forstand, synes jeg ei man kan anbefale som Midler til at udholde Livet, thi de gjøre En mindst lige saa meget ulykkelig som lykkelig. Men saadanne Egenskaber som Letsind, Begeistring og Indsnevring af Energien til faa og altid udførte Forsætter synes mig gode Dulmemidler ja Midler til Nydelse. 20

Klokken er 2. Godnat.

Din hengivne

Georg.

4. *Georg Brandes til C. J. Salomonsen.*

Dresden. Hotel de Saxe.

Kjæreste Ven

14. Juli [1873].

25

...

Jeg har lært meget, ogsaa om Lassalle i Berlin. Jeg tilbragte en hel Formiddag hos Spielhagen alene med at tale om ham. L. er ei uden Skyld i at hans Værk blev taget til Indtægt af Reactionen. Iøvrigt have hans Elskerinder været daarlige Subjecter. Jeg veed dem, 30 der ei have læst et Ord af ham og nu tale om ham de haut en bas.

Ordet Jøde er det tredie Ord i alle Samtaler om ham. De der som Fanny Lewald, Fru Duncker og andre have gjort sig latterlige mens han levede ved deres overstadige Beundring for ham hævne sig nu derfor ved at fremhæve hans svage Sider uden at erindre hans
 5 sjeldne Fortrin. Jeg hader hans Omgivelser paa hans Vegne. Curriøst — Mændene tale alle langt bedre og med langt mere Beundring om ham end Damerne. Disse have nemlig ikke læst ham og vide kun et — hans tvivlsomme Forhold til Grevinde Hatzfeld, der mest af alt har forbitret hans Liv og hvori han dog netop udviste
 10 størst Ridderlighed. Tænk Dig at Lassalle en Aften paa Publicums Raab maatte forlade Theatret i Berlin, da han viste sig der ved Siden af Grevinden og kom i Ordstrid med nogle Herrer, der vilde fornærme hende. Tænk dig at Grevinden paa Reiser blev udvist af det ene Hotel efter det andet, da Ingen vilde boe sammen med
 15 hende. Ja man gjør sig ei Begreb om Sligt. Det er egentlig slet ikke værre hos os. . . .

Din Georg.

5. C. J. Salomonsen til Georg Brandes.

Onsdag Aft. 24. Juli [1873]

Kjære Georg!

20 Jeg hørte for et Par Minutter siden en Mand af Folket bedømme Dig kort og fyndigt. Det var Svenden hos den Urtekræmmer, der boer her i Huset; han var oppe hos mig i Anledning af en dårlig Mave; ved samme Lejlighed spurgte han mig, om jeg havde læst Dr. Brandes »Hovedstrømninger«, og om jeg ejede den, han var
 25 nemlig ifærd med at læse første Dél og vilde bede om anden Dél til-låns, når han var færdig med Emigranterne. Da jeg spurgte ham om, hvad han syntes om det, han havde læst, sagde han: »Næ! véd De hvad, han er mig s'gu for kras, men man kan mærke, at det er en Mand, som er bevandret i Litteraturen; saa er han jo græsselig
 30 reaktionær (sic!!) han river jo ned på Alting, og så er han Artaist eller Ataist, hvad det nu hedder, det vil sige, han troer hverken på

Gud eller på Satan. Næ, han er s'gu gal!« Jeg søgte såvidt muligt at forsvare Dig, ja viste ham endogså Dit vellykkede Fotografi med Krøllen i Panden for at røre hans Hjerter; han mærkede nu nok, at jeg kjendte Dig og blev øjensynlig lidt flau over, at han havde kaldt Dig »Artaist« og beskyldt Dig for reaktionære Tendentser. Til- 5 giv dem, Kjære, thi de vide ikke hvad de gjøre. Ak! var det blot Urtekræmmersvende, der talte således, men Du skulde have hørt Yttringer, der faldt ved Naturforsker mødet. På Mønstouren blev der med Begejstring afsunget en Vise af Chr. Richardt, om hvilken min Nabo ved Frokostbordet Axel Key (Du kjender ham vel nok, 10 han er »Nordens Virchow«) sagde, at den var en »opposition mot naturvetenskapen«; der forekommer i den følgende Vers:

Nyd denne Skjønhed, I Naturens Præster
 Trænger derind!
 Lyt og forstaa! men tro kun ej dens Mester 15
 Døv eller blind!
 Han, som har klædt den ranke Havets Lilje,
 Han, som har grønnet disse Skoves Hvælv,
 Han, som os gav Vilje,
 Vil Noget selv. 20

Selvhersker var han, da han sine Loves
 Runetegn skrev,
 Stjerners og Havets og de grønne Skoves
 Tjenestebrev.
 Selvhersker var Han, enevældig var han, 25
 Da af sit Eget han os Frihed gav,
 Og sit Nej det har Han,
 Almagts Stav.

Alt hvad vi granske, Alt, hvad vi opdage,
 Alt var kun Fund, 30
 Smaablink af Ham, den Evige af Dage,
 Allivets Grund!
 Kom, stemmer i den Sang, som Jordens Skarer
 Slægt efter Slægt har sunget ham til Lov!
 Bølgevrillen svarer 35
 Fuglen fra Skov.

En »Medicinalråd« fra Sverrig knyttede dertil en Prædiken, der ganske var i Psalmens Ånd. Hornemann, der havde med Arrangementet at gjøre, havde, som Carl Lange meddelte mig, spurgt denne, om han syntes det gik an at synge Digtet, hvortil L. selvfølgelig
5 svarede: Nej, på ingen Måde. Ikke destomindre opfordrede H. gladelig Folk til at synge »den skønne Sang, som Chr. Richardt har skjænket os«, og de sang den af fuld Hals. Dog maa jeg tilføje, at selv mange orthodoxe Medmennesker fandt den upassende, og M. Goldschmidt, der var Medlem af en eller anden Naturforskersection
10 (ligesom Bille, Fred. Hammerich og Martin Henriques) sagde til mig, at den var som skrevet for en Seminaristforsamling. Selve »den frie Tanke« kom imidlertid på en anden Måde på Bane ved dette Møde; den fremmanedes af en norsk Professor, der bærer Navnet Lochmann, den samme, om hvem Du i Foråret har hørt en norsk
15 Læge (hos Rud. Bergh) fortælle, at han blev kastet ud af Bjørnsons »Mandagsforening«. Her bragtes Sagen på Bane ved et medicinsk Sectionsmøde: Key holdt nemlig et langt Foredrag om Undervisningsvæsenet i den Hensigt at gjøre Propaganda for en forbedret og udvidet Undervisning i Naturvidenskaberne; navnlig i
20 Sverrig ere Forholdene i denne Henseende ultravanvittige; vordende Læger og Naturforskere maa endnu efter deres Studentereksamen plages med nye Examina i latinsk Stil o. s. v., hans Foredrag var livligt, blomstrende, varmt og tilsidst talte han sig så ilter, at han (mod sin Vilje) kom til at løbe vild Storm mod den »klassiske Un-
25 dervisning«, som han stadigt betegnede med Ordene »Cicero og Phraser«; da han var færdig gav Carl Lange sig til at klappe, og én-to-tre rystede hele Auditorium N° 6 af Klap og Bravoråb, og den gamle Bendz, der dirigerede, henvendte yderligere en Tak til Key for Foredraget; men nu kom der en livlig (og ikke ganske ube-
30 rettiget) Opposition fra de Ældres Side, der nødte Key til at mildne sine Yttringer; hans Svar blev atter stærkt applauderet; En af dem, der strax foer op for at »protestere« var bemeldte udsmittede Prof. L.,

han sér ud som en Melankoliker, der pour comble de malheur har Phthisis, hans Mæle er svagt, næsten uhørligt. Han sagde, at Alt det, som Key havde sagt, var nok »det, man i Danmark kaldte den frie Tanke« og en Mængde andet Nonsens. Det Hele lod til at have gjort et meget dybt Indtryk på ham, thi ved det almindelige Slutningsmøde Dagen efter holdt han et Foredrag om »Åndsvidenskabernes Forhold til Naturvidenskaberne«. Kjærnen i dette Foredrag, der indeholdt skarpe Udfald mod Darwin, »som tænkte sig vore Forfædre klattrende i Træerne«, »Atheisten« Littré, Stuart Mill, Liebig og en Dél andre Sinker, — var følgende Billede: »Når man tager en Bog, der kan betragtes som Udtryk for Åndslivets højeste Form i Danmark, Martensens udmærkede kristelige Dogmatik og en dårlig fransk(!) Roman; og lader dem trykke på samme Slags Papir, med samme Typer o. s. v., — når man derpå giver dem til nogle Vilde, der ikke kunne læse, så synes de, at de to Bøger ere éns og altså lige gode; giver man dem nu ovenikjøbet et Mikroskop til Hjælp, saa sé de, at Fibrene i Papiret og de enkelte Kulpartikler i Sværten forholde sig éns, og jo mere de mikroskopere, des mere komme de paa Vildspor« o. s. v. o. s. v. Fiat applicatio!! $\frac{\text{Liebig, Darwin, Littré, Mill}}{\text{Naturen}} = \frac{\text{de Vilde}}{\text{Bøgerne}}$. Det er sagt ved et Naturforsker møde i Kjøbenhavn i det attenhundredetreoghalvfjerdsindstyvende Aar efter Guds Byrd! Er det ikke en ganske interessant »Kulturmeddelelse«? Jeg sender Dig den i det Håb, at Dit forelskede Hjerte ikke har tabt al Sands for Sædernes Tilstand i Din Fødeby.

...

Din hengivne Ven 25

Carl.

6. Georg Brandes til C. J. Salmonsens.

München

Kjære Carl!

d. 1. August 73.

... Jeg har levet her nogle Dage i det inderligste Forhold sammen med Paul Heyse, ganske broderligt. Vi ere enige saa at sige om 30

alt Muligt, Forhold, Personer, Bøger, Værker o. s. v. i den Grad latterligt enige (ligesom jeg altid har været det med Hettner) at jeg spørger mig selv undertiden om fornuftige Mennesker overhovedet ere uenige om slige Ting.

5 I eet Punkt (jeg taler selvfølgelig ei om Begavelse men om Synsmaader) ere vi ikke uenige, men forskellige. Han skildrer i sine Bøger og dvæler i Livet ene ved det som paa en eller anden Maade kan hæve Menneskene, opløfte Sindet, give dem Mod til at blive ved og bibringe dem Selvtværelse. Der er Noget deri. Han er en altfor
10 fin og udsøgt Aand til at blive trættende som Pædagog. Jeg selv har egentlig ogsaa altid forstaaet det at være Pædagog, (som jeg i mit forrige Brev sagde »Mentor«) saaledes: som Opfordringen plus ultra! som Tilraabet Op og Frem! Forsaavidt tør jeg sige at jeg efter Evne har stræbt i mit Liv at prædike min Lære, prædike Moral, min
15 Moral. Men de fordømte Forsinkelser! 2 Uger før jeg traf Den, der nu behersker mit Hjerte, skrev jeg i Fortalen til Ladislaus Bolski om »de skjæbningsvangre Forsinkelser paa Veien«, jeg tænkte naturligvis paa mine egne, lange, ak altfor lange. Men jeg veed ei om det lykkes Andre at indrette deres Existens bedre, men mig gaar
20 det altid saadan, at mit Liv falder i 2 Stykker: jeg handler og jeg lever vekselsvis. Skal jeg handle (arbejde, skrive, udrette Noget) maa jeg opleve saa lidt som muligt og jeg lukker mig gjerne inde som Du veed. Har jeg Noget færdigt, raser Alt i mig efter Liv og Hændelse, og saaledes lever jeg i Handlings-Pauser. Det er skjønndt
25 maaskee unaturligt, mig Natur.

Du, som klager over at Du ei »lever«, maa jo være forskjelligt anlagt. Jeg har mange Gange tænkt over din Natur og vilde selvfølgelig særdeles gjerne, hvis jeg kunde, være nyttig. Prøv engang om ei Noget, som hæmmer Dig, kunde være — hvordan skal jeg udtrykke det — en vis Mangel paa Evne til at gjøre Fordringer til
30 Livet. Du mangler maaskee en vis Bredde i Væsen, en vis Selvfølelse, der bliver liggende paa sin Sopha og overlader de Andre at

følge Conventionsens Regler. Jeg søger Symptomer i saadant, som i at Du f. Ex. har en vis altfor stor Fuldstændigheds- eller Ordenssands: Naar Du taler, fuldender Du altid dine Sætninger o: det stærke Hensyn til den Anden, du er maaskee ikke nok Dig selv, jeg mener ei saa meget, at Du over Sagen glemmer den, med hvem 5 du taler. Du tager mange Hensyn til andre Mennesker, jeg mener Høfligheds-Hensyn, Velvillies-Hensyn etc. (ikke at du gjør dem Indrømmelser, men du skider dem ikke nok et Stykke). Jeg kunde ikke tænke mig dig grov. — At Du efter din Mening ei kommer til at leve o: altsaa leve sammen med Andre, maa ligge i, at Du saa 10 underligt det lyder, ei lever ene nok, selvstændigt nok. Man lever med samme Intensitet i de Andre, med de Andre, som man lever i og med sig selv. Du udvikler dig, troer jeg, f. Ex. mest igjennem Samtale og Samkvem. Jeg, der er saa latterligt aabenmundet, saa utroligt snaksom og sludrevorn, udvikler mig dog aldrig i Sam- 15 taler, men i eensom Reflexion. Jeg troer ogsaa, du siger din Mening for aabent til Folk, som ei forstaae den og ei kunne forstaae den. Dog dette veed jeg ikke, men det har jeg bestandig selv i min Ungdom gjort. Hvad jeg mener du efterhaanden bør naae, for at blive lykkeligere end du er, det er da hvad jeg kalder Bredde (ikke 20 Dybde) i Væsen, hvad vel nærmest bestaaer i at sætte sig selv som relativt Centrum. Jeg ønsker dig en god Portion kraftig Egoisme. Betragt foreløbig dig selv og dit eget som det Vigtigste af Alt — og gjør mig aldrig nogen Tjeneste mere (med mindre jeg skulde trænge haardt). Se jeg selv gjør følgende, naar jeg føler at jeg be- 25 gynder at slappes i mine Bestræbelser, da lader jeg det indvendige Militær-Musikkorps jeg har i mig, sætte sig i Marche med Trommer, Horn og alle mulige Instrumenter og følger saa denne krigeriske og opstrammende Musik.

Din 30

Georg.

...

7. C. J. Salomonsen til Georg Brandes.

[6/8 1873]

Kjære Georg!

Idag faldt Højesteretsdommen, ved hvilken Pio dømtes til fem Aars Forbedringshusarbejde og de to andre til tre Aars. Jeg stod i halvanden Time i et øsende Regnvejr i Colonnaden for at høre Dommen blive oplæst, men mange havde stået der fra om Morgen indtil henved Kl. 2; den største Dél af de Ventende vare efter deres Ydre at dømme Internationalister; de gjorde forøvrigt ikke noget godt Indtryk på mig, de grinede og fjasede for meget; da Dommen imidlertid oplæstes for de Få, som Retslokalet kunde rumme, og da den senere gik fra Mund til Mund, bleve de Alle meget nedslåede, der hørtes dog ikke et højt Ord, ingen Bifalds- eller Mishagsyttringer. I de korte Præmisser motiveres Dommen ved, at de have gjort sig skyldige i Forberedelse til Oprør ved at stifte en Forening, der havde til Hensigt om længere eller kortere Tid at omstyrte Forfatningen o. s. v.; som Sagen stiller sig for mig, er det kun deres uforsigtige og uoverlagte Tilstæelser, der har gjort det muligt at dømme dem, måské ere de dømte stik imod Loven, i hvert Fald uforsvarligt og absurd strængt. Nellemanns efter Bladreferaterne at dømme fortrinlige og omhyggelige Defension havde givet mig og vist Flere med mig Håb om, at Kriminalretsdommen vilde blive væltet, men Nej! Kun en Formildelse blev opnået. Uroligheder tør den sløve, uorganiserede Hob ikke gjøre, og om der findes Nogen, der har Talent, Mod og Udholdenhed nok til at agitere Arbejderne forsigtigt op ved Hjælp af den fældede Dom er et stort Spørgsmål. Forhåbentlig vil den yderligstgående Fraktion af Bønderne (Lars Bjørnbak, måské Berg) forstå at benytte den mod de National-Liberale, men disse sidstnævnte Rakkerknægte triumfere naturligvis ligefuldt for Øjeblikket. Såvidt jeg véd, er det første Gang efter Internationales Stiftelse, at der i en europæisk Stat udenfor Rusland (Italien???) er fældet en vanærende Straf af denne Natur for Stiftelsen af Filialer af Foreningen. Defensor urgerede også

stærkt, at Bebel og Liebknecht, skjøndt de vare tidligere straffede, for samme Forbrydelse dømtes til ikke fuldt 2 Aars Festungsstrafe (Statsfængsel). Hvad man alt må opleve! Hvem troede for 10 Aar siden, at man i vort »frie« Fædreland skulde sé en Mand blive dømt til 5 Aars Forbedringshusarbejde for politiske Forbrydelser? 5

...

I Anledning af Naturforsker-Fromheden skriver Du, at C. Lange burde vove sig frem på Arenaen, jeg vilde ønske, at han vilde gjøre det, men han har nu engang vænnet sig til at hylle sin positivistiske Person ind i overlegen Ironi, hvergang han møder Noget, der sma- 10 ger af Kristendom, og skjøndt jeg, når jeg havde L.s Evner og mit Temperament ikke vilde kunne undlade at optræde polemisk, så kan jeg forstå, at en Mand, der altid, om jeg så må sige, har siddet i Paludan-Müllere til op over begge Øren, har vænnet sig af med Tanken om at optræde mod det Hellige og har valgt sit nuværende 15 arbejdsomme og tilbagetrukne Liv fremfor Pøbelens Gabestok. Ganske karakteristisk er følgende Episode: I en Afhandling, som Lange skrev om en eller anden Hjernesygdom, benyttede han Udtrykket »den hypothetiske Evne, Villien«, men hvad har ikke Fanden at bestille, han læser endogså »Hospitalstidende«, thi kort Tid efter 20 kom Pastor Fogh til L. for at interpellere ham angående dette ukristelige Udtryk. ...

Din hengivne

Carl.

8. Georg Brandes til C. J. Salomonsen.

Kjære Carl!

Hotel Marienbad. München 25

10. Aug 73.

Tak for dit Brev, som jeg modtog med un plaisir bien vif i dette lede Cholerahul.

Heyse kom netop og afbrød mig under Læsningen for at spørge mig, om vi skulde spise til Middag sammen. Han var lige vendt 30 hjem fra Aibling. Du maa ingen Forestilling danne dig om ham

efter hans Portrait. Det er latterligt uligt. Heyse er en fuldkomment apollinsk Skikkelse, jeg veed intet andet Ord. Høi, med et bredt Bryst, smukt og ungdommeligt skabt, Yngling trods sine 43 Aar, blegtblaa straalende Øine, et mærkværdigt Haar der falder fuld-
5 komment naturligt i Lokker om Hovedet. Det er en direkte Descendent af Apollo, derom kan for ingen Kjender være Tvivl.

Kjære Ven! nu maa Du dog ogsaa lade dig sige, at Du gjør hans Roman Uret. Du har læst den med — maaskee ved min Skyld — forud skarpt bestemte Fordringer. Du maa først gjøre Prøve an-
10 gaaende denne Bog, saa vil du see hvor god den er. Prøven bestaaer i at lade Tid gaae hen og see, hvor levende da næsten alle Personerne ville staae for dig!

Christiane er et rent Mesterstykke, synes mig, og nu Moor med hans ædle Misundelse, hans Lidenskab, hans Retsindighed —
15 fortræffelig. Kun i Enhed staaer den under In Reih und Glied, men er i Aand — langtfra, lige modsat — og heller ikke i Charaktertegnning. Hvor er Greven ikke sand, og nu Toinette; du vil finde denne Charakter igjen i Heyses »Salamander«. Jeg sagde det strax til ham. Det er et Portrait af en Skuespillerinde, han en Tid
20 lang har elsket. Han sagde paa sin elskværdige Maade meget alvorligt til mig, da jeg sagde: »Salamanderen er Toinette og det er oplevet«, »ja naturligvis det er nærmest afskrevet efter Livet« og han smilede svagt med de Læber »hvormed han havde kysset Leda, Semele og de øvrige« som Heine siger det om Göthe. Der er meget
25 Göthesk i sandeste Forstand ved H. Jeg kjender neppe saa ren en Sjæl, saa fuldstændigt i Ligevægt, saa aldeles sand og derved saa radicalt frisindet i alle Retninger. For Christendommen alene nærer han en sand Afsky. Jeg synes mig ogsaa du undervurderer det netop yderst Radicale i hans Forsøg paa istedenfor at skrige imod den at
30 opføre en ny Bygning, der hvor Bastillen stod. Det er ei nok at nedbryde Bastillen, man maa forhindre dens Gjenopførelse og det er skeet her. Thi Pladsen er optaget. To Legemer kunne ei findes

paa samme Sted, ei indtage samme Rum. Læg ogsaa Mærke til med hvilken Rigorisme han ei har ladet een af de Troende være et ordentligt Menneske: de er af to Arter: Svaghovederne og Skurken. Dette er Bogens Feil, mener jeg endog, i rent kunstnerisk Henseende; man føler ei nok i hvilken Grad les libres penseurs er ecclesia pressa, 5 der er intet Ligevægtsforhold i Bogen. En uhyre ydre Magt paa den anden Side burde holde Balancen mod de Frisindedes inderligt stærke Sag. Man burde høre de vrede Bølgers Brummen om deres Ø, man burde føle dem omringede. Der er ikke gjort tilstrækkeligt for at bibringe Læseren denne Fornemmelse. 10

Jeg gad ellers netop meget gjerne have hørt din Lignelse om Begrebet Fremskridtsmand. Thi disse Ord have ofte plaget mig, fordi jeg ikke rigtigt kunde gjendrive dem, skjøndt jeg ei i ringeste Maade følte mig ramt af dem.

Thi i det Punkt er jeg ganske enig med Heyse, at den eneste 15 Moral for ethvert Menneske er den, at være i Overeensstemmelse med sig selv, og i mine aandelige Bestræbelser har jeg altid ganske følt mig saaledes. Derfor viger jeg — naar Talen er om Enhed i Stræben ei for de største, ei for Kierkegaard f. Ex. — jeg er vis paa at en fremtidig Litteraturhistoriker, hvis han engang beskæf- 20 tiger sig ogsaa med mig vil finde min Stræben consequent fra først til sidst; men Consequents i Liv og Virken unde Guderne kun dem de ynde. Derfor er R. Nielsen en af Guderne lidet yndet Mand. Han har rent manglet den Genialitet, som røber sig i, at Manden længe før han er istand til at overskue Menneskelivet eller sit eget 25 senere Liv griber rigtigt til. Genialitet er i Grunden paa Dansk Greb. Nielsen har aldrig kunnet gribe, Goldschmidt ligedan heller aldrig; derfor har de vaklet omkring. Det er dog et guddommeligt Træk hos Øhlenschläger, at Aladdin griber Appelsinen i Turbanen. Om Overeensstemmelse med sig selv kan man hverken tale hos 30 R. Nielsen eller hos Goldschmidt. Derfor ere disse Forfattere trods alt

Talent umoralske, og derfor er de trods al Tiltrækning, de kunne udøve, ubetydelige i høieste Forstand.

Jeg skrev: hvem Guderne ynde. For at forklare dig Heyse, maa jeg endnu tilføie: Hans Charakteristikon er rent iøinefaldende, rent
5 udvortes strax dette: Gudernes udkaarne Yndling, Fortunas eget Dæggebarn. Han har alt fra ung af gjennem sin udmærkede Fader havt en stor Dannelse i Arv (han er iøvrigt undtagen en idiotisk Broder »eneste Barn«) og en utrolig medfødt Færdighed som den sees hos Folk der komme fra litterære og kunstnerisk dannede Hjem.
10 Saa er der endnu det ved ham, jeg ei veed at betegne anderledes end med dette Enestaaende. Det er en Mand, paa hvem man let seer, at han er ualmindelig overøst med gode Gaver og hvem dog Enhver vil unde dem. Dette er efter min Mening høist karakteristisk og endnu ei saaledes forekommet i min Praxis. Man seer
15 paa ham: Denne Mand vil Alt lykkes, hvad han foretager sig, denne Mand ville lige saa mange Kvinder forelske sig i, som med uoptaget Hjerte lære ham at kjende, denne Mand vil blive forgudet, tilbedt, elsket, æret som faa andre — og man under ham det, jeg mener ikke jeg — der overhovedet sjeldent misunder Nogen Noget — men
20 jeg mener de Lave, de Misundelige, Rivalerne, de som bide sig i Fingrene af Ærgrelse over dit og dat, alle disse troer jeg ville med ganske roligt Blik see paa ham og hans Lykke som noget Selvfølgeligt og som dels løskjøbt ved den fuldstændige Frihed for Forfølgelighed og fatuité, som udmærker ham, dels mildnet ved det dybe
25 Træk af Alvor og Vemod, som er over ham. — Ja nu vil jeg hen at spise til Middag med denne Halvgud og see ham lade megen Kalvesteg forsvinde i sin halvgudiske Mave. Du maa ei troe, man kan sammenligne Spielhagen som Natur, som Person med ham. Spielhagen er en genial penny-a-liner, en langt grovere Aand, har slaaet
30 sig gjennem Verden som Soldat, Skuespiller, alt Muligt og har derved sit velgjørende realistiske Træk. Heyse derimod er født Kunstner

og har Kunstnerens allerfineste Blomst. Den utrolige, rent fabelagtige Productivitet, han har udfoldet, resulterer af en ivrigt sprudlende Indbildningskraft, i hvilken den ene Idee og det ene Billede følger det andet i Hælene under Digterens salige Drømmetilstand. I Spielhagens Virksomhed er langt mere Villie og i hans Korn langt 5 flere Avner.

Det øser. Efter mange Dages Choleratemperatur have vi faaet Regn. Jeg maa vente lidt med at gaae ud og veed ei at forslaae Tiden bedre end ved at skrive videre. Om Hettner er ei stort at 10 sige. Staklen har tabt »Pustet i Næseborene«. Man har ladet ham blive siddende i Dresden til Straf, det er en mildere Form for hvad man hos os gjør med Socialisterne. Dresden er hans Forbedringshus. Dommen undrer mig ikke. Jeg ventede det. Jeg sørger mere end jeg forbitres derover. De er stokblinde, det Rædsomste er, at de 15 troe de er i deres fulde Ret og at de frelse Samfundet. Hvad siger du til Frankrig nu? Her sørge alle dannede Mennesker derover. Enstemmigt sige alle καλοι κάγαθοι: hvad skal blive af os, og af den europæiske Civilisation med en saadan clerical Reaction i Frankrig. Det er jo, som tabte vi Frankrig, sige de. Prof. Michael Bernays, for hvem her Professoratet i Litteratur er bleven oprettet (Jøde), 20 et Vidunder af den mest fabelagtige Lærdom, med hvem jeg er meget sammen, taler ofte derom. Han er selv temmelig konservativ, men en af Bismarcks (og Göthes) lidenskabeligste Beundrere. Du kan tænke Dig at han bogstaveligt kan alt Versificeret af Göthe ordret udenad og desuden det meste Andet, ogsaa Breve, alt Mu- 25 ligt. Paa samme Maade kan han Lessing. Tænk dig 10 Siesbyer sammensveiede og i dem den tydske Videnskabs Aand. Lazarus og Steinthal, som udgive Tidsskrift for Folkepsychologi og hvoraf vist den første er en af Tydsklands bedste Tænkere (han er saa elskværdig at interessere sig meget for mig) ere begge Jøder. Heyse 30 siger: Jøderne er Verdens Surdeig, Lessing havde fortjent at være Jøde.

Jeg er bleven saa fortydsket at jeg nu altid taler Tydsk med mig selv, og endog i Drømme; naar jeg vaagner har jeg lutter tydske Sætninger i Munden; men jeg venter nu idag eller imorgen Edvard hertil. Saa kommer det Danske tilbage. . . .

5 Hils din Fader og Moder. Edv. er endnu ei her. Lev saa vel som muligt. Og skriv strax paany til din trofaste Ven

Georg.

9. C. J. Salomonsen til Georg Brandes.

Kbhv.

26. Aug. 73.

Kjære Georg!

10 Saa er Rinaldo da påny i de gamle Lænker, og dette for sént fødte Brev går atter ad Berlin til. Gud må vide, hvorledes Tiden er gået, siden jeg sidst hørte fra Dig; i Begyndelsen vilde jeg opsætte at skrive, indtil jeg havde fået Svar fra Edvard, men da jeg endnu Intet har hørt fra ham, antager jeg, at han ikke har fået noget af
15 mine to Breve, end ikke det, der kom i rette Tid til München; det er så meget traurigere, som jeg forbistret gjerne vilde høre hans Mening om forskjellige Ting, Bladet vedrørende; den Slags Forhandlinger lader sig forresten kun dårligt føre skriftligt; og jeg ønsker ofte, at jeg kunde tale med Jer om Sagerne, thi det forekommer
20 mig, at Edvard mildest talt er lidt vild på Karethen med Hensyn til Situationen, der måské endnu er gunstig for hans Planer. Jeg tillader mig derfor at sende Dig følgende kortfattede Memorandum angående den nuværende politiske Status, forbeholdende mig at sende Edv. en Skrivelse af samme Indhold.

25 Du véd vel gennem Din Moders Breve, at »Mellempartiet« også vil stifte et Blad, Forarbejderne til dette ere imidlertid vistnok kun lidet fremrykkede, og Partiet synes i det Hele at give sig god Tid, vistnok fordi de ville afvente Udfaldet af Kampen mellem de Nationalliberale og Venstre; hvad de så ville gjøre, er det ikke godt
30 at vide; de véd det vist ikke ret selv; men efter hvad jeg just i disse Dage har fået opnuset, er det meget usandsynligt, at der

kan være Tale om noget Samarbejde mellem de Radicale og dem, om end enkelte af dem ere temmelig yderliggående thi Frederiksen, Professor, Godsejer, Rigsdagsmand, Projectmager og Fabrikant Frederiksen er overordentlig lidet radikal, og han er jo den officielle Fører. Desuden gjælder det vistnok om de fleste af disse Herrer, 5 hvad min gode Ven Fr. Salomon engang træffende bemærkede om en af dem, at de er et andet Hold Nationalliberale, der er født 25 Aar senere end det første; den Blidhed, med hvilken de bedømme deres nationalliberale Modstandere, og den Bitterhed, som de altid vise overfor »det Forenede«, taler for denne Opfattelses Rigtighed. Hvis 10 de, som jeg nu har Grund til at formode (men som jeg ikke troede, da jeg sidst skrev til Edv.) ikke ville gå med os, så er det derfor neppe til Skade for vor Sag; måske vilde de hæmme mere end fremme. — Venstres Stilling er jo en hélt anden; de må handle i næste Rigsdagssamling, og de ere vist ikke vel tilmode ved at skulle stifte 15 det københavnske Venstreblad; man fortæller, (det har stået i »Folkets Avis«) at Høgsbro er uenig med sine Meningsfæller om Hensigtsmæssigheden af Bladets Stiftelse, og at det endog skal have givet Anledning til små Rivninger indenfor Partiet, da det er vanskeligt at skaffe de fornødne Kræfter tilveje; nu er det jo rigtignok 20 fordelagtigt for de Nat. Lib., at dette bliver troet og hørt i en vid Kreds, og det kan altså være en af dem fabrikeret Løgn, men det forekommer mig dog af flere Grunde naturligt, at det er sandt, thi:

1) have de virkelig ondt ved at få de nødvendige Kræfter til at underholde de »bedre« Københavnerne, og Arbejderne have jo 25 »Socialisten«, »Demokraten« og »Figaro«.

2) have de Guds Velsignelse af Blade i Provindserne, og de kommer nu dog til at tvinge en stor Dél af deres Meningsfæller til at holde endnu et Blad.

3) stå deres Sager ingenlunde så glimrende, at det kan være af 30 mindre Betydning for dem, om deres Blad gjør Fiasco eller ej. kort sagt, det er højst sandsynligt, at de heller end gjerne ville

lade Andre løbe Risicoen og til Gjengæld yde dem en kraftig Understøttelse; nu er det vel dog for sént for dem til at trække sig helt tilbage; men i hvert Fald kan jeg aldeles ikke indsé, at man under slige Forhold behøver at tabe Modet eller opgive Ævret, således som
5 nok både Du og Edv. halvvejs have gjort, når jeg tør dømme efter nogle Yttringer af Din Moder. Vistnok er det uheldigt, meget uheldigt med Venstrebladet; Mellemladet er der jo endnu ikke gjort Anmeldelse om hos Publikum, saa det kan man foreløbigt sé bort fra, men det aller-aller-aller-uheldigste, det rent nederdrægtig
10 forbandet irriterende uheldige ved Sagen, det er, at Edvard ikke er her i Byen. Synes Du ikke, at der i hvert Fald kunde være Grund for ham til at påskynde sin Hjemkomst noget; jeg forstår aldeles ikke de naive Phantasier over en Hjemkomst midt i November og en »Udfoldelse af Banneret«, som Du skriver, den første Januar, wie
15 reimt man das zusammen???. det er jo en fysisk Umulighed at gjøre Alt færdigt i Løbet af sex lumpne Uger (iblandt hvilke Juleugen!!); Jacobsen er med al sin store Elskværdighed og Begavelse mere poetisk end profetisk anlagt, jeg har endnu kun hørt ham spå fejl, når blot ikke hans urnordiske Tilbøjelighed til at laisser aller smitter Edv.
20 på Rejsen. Tænk endelig over Sagen og skriv til mig (og eventualiter til Edv.) desangående; jeg vil nødigt sende Edv. »gode Råd« angående hans Hjemrejse, da jeg jo slet ikke véd, hvorledes han nu agter at stille sig, men synes Du som sagt ikke, at han snart skulde komme hjem? En 4-6 Uger kan jo ikke have stor Betydning for hans
25 journalistiske Uddannelse, og han kan jo altid komme ud at rejse påny. Som sagt: hvad synes Du? Hvad han skulde have gjort, véd jeg som alle bagkloge Mennesker: Strax ved Efterretningen om Venstrebladets Stiftelse skulde han være kommet hjem!! men den Situation lader sig jo ikke trylle tilbage igjen. Når det fordømte
30 Blad ikke var kommet, havde Stillingen jo været ypperlig: Bondevennerne fnysende, støttes endnu ubetinget af Landbefolkningen, Mellempartiet afventende, de Nationalliberale i Statscoupstemning,

gråsprængte og psalmesyngende, lejrede om Tronens Fod, Socialisterne harmfulde over Førernes Domfældelse, »Internationale« forbudt, Frederik VII's Statue endnu ikke afsløret, Ploug nedtrykt over at Skandinavismen er lam i Bagbenene (p. Gr. af den tyske Kronprinds, Hedlund, Lodskrigen, Møntloven o. s. v.), Bille (»Direktør Bille«) gnaven over at Byggeselskabets Actier stå så dårligt, . . . Monrad påny knusende Darwin og fastholdende sit Forslag om Aboakademiets Oprettelse på en øde Ø, medens iøvrigt Guds Aand hviler over Afgrundene og forgjæves bestræber sig for at bringe Noget ud af dette Tohu vabohu; Spørgsmålet er altså, om ikke 10 Erkeenglen Edvard snarest muligt skulde tilbyde sin Assistance og styrte bemeldte Erkeslyngler ned i de omtalte Afgrunde. Svar udbedes.

Megen Tak for Dit sidste Brev med Heyses Billede i; Du har, såvidt jeg kan sé, tilbragt særdeles behagelige Dage i München. 15 Jeg troer gjerne, at Du har Ret i at jeg ikke endnu har fået Øjnene op for alle »Kinder d. Welts« gode Sider, skjøndt jeg som sagt finder den fortrinlig, men Du har misforstået, hvad jeg skrev om dens Tendents; jeg mener ikke, at dens Tendents ikke er så klar, som man kan ønske sig det, men jeg mener, at det store Publicum 20 overhovedet ikke ret caperer et Kunstværks Tendents, når det ikke er helt eller halvt, hvad man kalder skandaløst i sin Form.

Jeg haaber på snarligt Svar; Gid Himlen vil tilintetgjøre Dine Fjender og velsigne Dine Venner og blandt disse navnlig

Din hengivne 25

Carl Jul. S.

10. C. J. Salomonsen til Georg Brandes.

Kbhv.

Kjære Georg!

9. 9. 73.

Det var et lidet lysteligt Brev, Du sendte mig, men mit Svar bliver ikke lysteligere. At Edv. havde opgivet Planen, fik jeg et 30 Par Dage efter, at jeg havde skrevet til Dig, at vide gennem Fritz,

der heller ikke var ubekjendt med den egentlige Grund til det Hele; igår talte jeg med Ernst om eventuelle politiske Medarbejdere, naturligvis uden at antyde, at jeg kjendte Noget til de nye Planer; i Samtalens Løb fik jeg da påny af ham det Hele at høre +
5 hans eget Forslag. Du spørger om, hvilke politiske Medarbejdere, man kan gjøre Regning på; mit Svar er kort og godt på ingen; eller rettere sagt: Der er såvidt jeg véd ingen Mand, der kan skrive og har fulgt lidt med i vort politiske Liv, som man vil kunne gjøre Regning på; at der findes nogle enkelte virkelig brugbare men
10 endnu ubrugte, skjulte Kræfter, tvivler jeg ikke om, men selv om de senere vilde slutte sig til Bladet, kunne de jo dog ikke bruges som »Grundere« af samme. Endog Venstre har meget ondt ved at faae Medarbejdere, skjøndt deres nye Blad er en udmærket Trappetige for alle unge Ærgjerrigheder med juridisk Embedsexamen;
15 Venstres Førere må jo nu søge til Venstrebladet; hos et af det fjantede Mellempartis Medlemmer har jeg som sagt underhånden ladet forespørge, om man kunde vente, at de vilde arbejde sammen med os, og fået et absolut benægtende Svar; nogen varm Understøttelse fra de nationalliberale Politikeres Side kan Du jo heller
20 ikke gjøre Regning på, og Socialdemokrater, der due noget, findes ikke — ergo . . . . Det var Medarbejderne! Og hvad nu angår Dig selv som eventuel Redaktør, så tror jeg, at jeg tør påtage mig Ansvaret for bestemt at fraråde Dig at indlade Dig herpå. Først og fremmest tror jeg, at Du vilde skade Sagen overordentligt
25 ved at optræde som Redaktør og lette Dine Modstandere deres Arbejde i altfor høj Grad; de behøvede kun at bruge det ene Stikord »Dr. G. Brandes« for at have en stærk Position ligeoverfor det nye Blad; Edv., der ikke således som Du har været uartig mod Ploug og Bille, vilde jo have en langt gunstigere Stilling. Der er desuden
30 Meget, der gjør Dig særlig uskikket til en sådan Post: Dit Temperament, der jo ikke er det olympisk-rolige, endvidere den skjæve Stilling, hvori Du er kommet ikke blot til Pressen men også til

»Selskabet« herhjemme, og fremfor Alt Din Mangel på statsøkonomisk og politisk Uddannelse; hos Edv. havde denne Mangel mindre (om end Meget) at sige, da han jo vilde offre sig hélt for Bladet og altså lidt efter lidt kunde udvikle sig i den Retning, men er der nogen Mening i, at Du nu vender Æsthetiken og Philosophien Ryg- 5 gen og bliver — Politiker, just det, som Du mangler alle personlige Forudsætninger til? Jeg tror det ikke. Jeg véd vel, at Ernst er af den Mening, at det Hele nok kunde gå, når Du således bestemte Dig til helt at offre Dit Liv til Redaktør-Virksomhed, og at Bladet i så Fald vilde have endnu bedre Chancer, end når Edv. ledede det; 10 jeg er, som sagt, af en anden Mening, men så meget er vist, og derom ere vel alle enige, at hvis Du kun vil lede Bladet i et Par Aar og betragte det som en Bibeskjæftigelse, så gjør Du mere Skade end Gavn. Det er derfor min Mening, at enten skal Du lade Hovedstrømninger, Ideassociationer o. s. v. helt ligge og blive 15 Rigsdagsmand, Agitator og Redaktør eller også skal Du blive ved at arbejde i Æsthetik og Philosophi. Jeg for min Dél er ganske overbevist om, at det vilde være et Misgreb af Dig at vælge det Første, det vilde kun blive et litterært Selvmord, udført på en upraktisk og pinefuld Måde. Efterat Edv. har opgivet sin Plan, er såvidt 20 jeg kan sé, det første Felttogs Udfald utvivlsomt; vi have ikke Andet at gjøre end at nedlægge Våbnene (de politiske) og afvente bedre Chancer; lige så uheldigt som Sagerne stå nu, lige så heldigt kunne de komme til at stå om ét eller 2 Aar.

...

Din hengivne 25

Carl.

11. Georg Brandes til C. J. Salomonsen.

12. Sept. 73.

Kjære Carl!

Tak for Brevet. Det er baade lærerigt og fornuftigt, hvad Du siger mig. Jeg har ei Stort at svare derpaa; det giver mine egne 30

Tvivel et bestemtere Udtryk. Jeg selv har aldrig anset mig for skabt til Politiker; men jeg troer paa den anden Side ikke, at det i et Land som vort, hvor den udenrigske Politik jo nu er omtrent Nul, vilde være mig særdeles svært at erhverve mig de til Ledelsen
5 af en politisk Journal nødvendige Kundskaber og Færdigheder. Endelig har jeg saa tidt Tvivel om Nyttens af hvad jeg ellers udretter som Forfatter at jeg saare ofte i den forløbne Uge har tænkt mig, jeg kunde egentlig ligesaa gjerne blive Redacteur. Der gik ei stort tilspilde. Da George Sands »Lelia« bliver spurgt, om hun troer paa
10 Gud, svarer hun: »Presque toujours«, jeg kunde svare saaledes, hvis man spurgte mig, om jeg troer, jeg udretter Noget som litteraturhistorisk Skribent, men ikke sjeldent troer jeg det dog ikke. Min Virksomhed ligger dog altid meget nær ved Journalistens. Min Fremstilling, min ikke synderligt sprænglærde Viden, mine Bøgers
15 feuilletonistiske Form, alt dette gjør mig vaklende. Og hertil kommer een Omstændighed, som jeg seer Du har ladet ude af Betragtning og som jeg vel heller ei har fremhævet for Dig. Det er denne: Jeg maa nu snart tage mit Parti. Det er dog egentlig for galt at jeg nu er
20 31 Aar gammel og endnu bestandig ligger Andre til Byrde. I de sidste to Aar har jeg brugt mere end jeg har fortjent og hjulpet mig ved at laane af Ernst, men dette kan ei blive saaledes ved. Ernst har allerede Forpligtelser nok paa sig og der stilles ogsaa uden mig tilstrækkeligt store Fordringer til hans, siden den magre Tid for Vexellererne begyndte, ikke særdeles spækkede Pung. Min
25 Stolthed tillader mig ikke længer at leve saa letsindigt, og Du veed selv at det er noget nær umuligt at leve af Bøger ifald man ei skriver Romaner. Men skulde jeg skrive en god Roman, maatte jeg bruge et Par Aar udelukkende til den og hvoraf skulde jeg saa i Mellemtiden leve! Nei dette Punkt er for mig virkelig alvorligere end du
30 har tænkt dig. Naar jeg da skal arbeide for Brødet og naar jeg engang vil gifte mig, maa jeg dog have en Stilling — saa tænkte jeg mig kunde jeg hellere gjøre mig til Bladredacteur, hvad dog

indbringer Noget, end til Tidsskriftsredacteur f. Ex., der ingen Penge giver i Kassen.

Iøvrigt indseer jeg jo saare vel Muligheden af at Bladet kun bragte Tab under min Veiledning og da var det Sidste jo værre end det Første; da havde jeg tilmed den Ærgrelse at have sat Ernsts 5 sammensparede Skillinger overstyr. Desuden har Du aldeles Ret i Alt, hvad du siger om alle de Fordele mine Modstandere strax vilde have i Kampen overfor mig. I dette Punkt er jeg iøvrigt noget mere uvidende («naiv») end du maaskee troer, da jeg jo aldrig personligt har hørt Noget af hvad der siges om mig i min Fraværelse 10 eller bag min Ryg og kun nu og da af Andres Vink erfarer, at jeg ogsaa privat bliver meget ufordelagtigt bedømt.

Dette er som du seer kun Raisonnementer. Uden politiske Medarbejdere kan jeg jo Intet begynde. Jeg vilde kun forklare dig, hvorledes overhovedet Ernsts Tilbud kunde komme til at staae for mig 15 som antageligt.

Jeg maa dog fortælle dig at en tydsk Præst (Pfarrer) har anmeldt mig paa eengang i to tydske Blade, en Heidelberger Avis og Evangelische Kirchenzeitung med den største Begeistring og den mest ubetingede Tilslutning. Han er kun en middelmaadig Recensent; 20 sætter mig f. Ex. over Ruge, hvad der er rent dumt og umuligt, men er det ei et karakteristisk Tidens Tegn? Et komisk Brev fra en Dame (anonymt) kan du lade Moder vise dig. Jeg har sendt det til hende. Det er dansk. Damen beder mig bittert dog »tage varsomt paa de unge Sjæle«, i hvilke jeg kun nedbryder og hvem jeg 25 »Intet har at byde«. Glimrende er det, at hun beskylder mig for at lære, at »al Kjærlighed var kun sanselig Begjær, indtil Kvinden tog Kjole paa«. Det er stærkt. Jeg har faaet en Mængde lignende efter Hovedstrømningerne N° 1. Jeg fortalte dig vel om Ewalds Roman, der er sendt Strodtmann i Ark for om han vilde oversætte 30 den. Det er rent Pøit. Men det er dog næsten gement, at han lægger Helten ordlydende Citater af »Emigrantlitt.« i Munden og uophørlig

gjør mig ansvarlig for dette flauæ Fæ's Skabhalserier. Kbh. vil formodentlig hele Vinteren glæde sig over dette mit veltrufne Portrait. Tænk dig at Gustav bl. A. efterat han i Paris har forklaret sin Brud at hun helst bør gaae med til en lille Middag, han i sin
 5 anden Leilighed har foranstaltet for nogle Venner og utvetydige Veninder, slutter med »og saa ende vi i Aften med en munter Svingom i Mabelle«. Dette sidste Træk ligner mig navnlig ganske. Du veed vel at Mabelle er et mere berygtet Sted end Figaro hos os. Jeg har aldrig seet nogen Mand dandse der. De offentlige Fruentimmer valse der med hinanden indbyrdes, og det siger den Hovedstrømning. N° 1 tilbedende Aristokrat i 1870 (da den ei var skreven) til sin Kone; der seer du, Carole mi, hvortil al denne Tale om Kvindeemancipation o. s. v. fører og hvor den vil hen. I 1840 skreves i Tydskland lignende Pøit, »Eritis sicut Deus« f. Ex. mod Hegelianis-
 10 men. Jeg husker i min grønne Ungdom at have hørt vor fælles Ven Magnus expectorere sig beundrende over denne Bog. Med Hensyn til det Erotiske er nu virkelig de brave Damer halv fjollede. Der forstaae de platud Intet. Jeg glæder mig over at Paul Heyse i sin nye Roman, der nu strax er færdig, har vendt sin reformatoriske Iver mod Folkemeningen om dette Punkt.
 20

Faaer du ogsaa gjennem vore Blade rigtigt at vide, hvad der skeer i Frankrig. Det er oprørende, colossalt, saa barokt at man maa see det sort paa hvidt for at troe det. Reactionen 1815—20 var Intet derimod i Afsindighed; til Gjengjæld var den 10 Gange mere
 25 udbredt. Den strakte sig over det hele Liv og den hele Litteratur, denne fraader i de clericale og legitimistiske Kroge, og har ei een talentfuld Skribent. Dengang havde den Alt og Alle.

Jeg beskæftiger mig nu med Byron. Du skulde engang lære ham ordentlig at kjende. Maaskee give nu mine Forelæsninger dig Lyst
 30 dertil. Det var en stor og ulykkelig Mand. Dog tog han sig Angreb altfor nær. Jeg kjender ingen saa forvoven Skribent som han især i politisk og social Henseende. Hvor rigtig har jeg ei handlet i at

gjøre hans Liv og Død til Hængslet hvorom min Bog dreier sig. Fortalte jeg dig om Hofraad Hemsens Besøg hos mig i München. Det glædede mig meget at en saa dygtig og kundskabsrig Mand syntes saa godt om min Bog og opsøgte mig. Han er Overbibliothekar i Stuttgart og Neveu af den berømte Æsthetiker Vischer. 5 Fik jeg kun een lignende Opmuntring hjemme. Du kan hos Moder see en Stump af en i det Hele god og meget fordelagtig Kritik i Westermanns Monatschrift, hvis du bryder dig om. Jeg kan ei bekvemme mig til at bede hverken Hettner eller nogen Anden skrive om mig. Saadanne Midler er det mig væmmeligt at anvende. Hvad 10 der skader min Bog er, at Duncker gjør saa lidt for at udbrede den; han lever i den Grad en grand seigneur og har saa mange liaisons paa een Gang, er tilmed saa lidet Forretningsmand at Forlaget maa sørge for sig selv.

I Aften vil jeg i Theatret med H. og see Uriel Acosta. Forleden 15 saa jeg Don Carlos, det mærkelige og umodne Stykke. Det spiltes desværre slet. Overalt i Tydskland spilles bedre end i Berlin.

Det Haabløse i min Situation ligger i Uoverskueligheden. Hvem kan sige mig hvor længe dette kan vare. Jeg kjender endelig endnu ikke Lovgivningen her og vilde i ethvert Fald saare nødig anvende 20 den. Jeg maa væbne mig med Taalmod. Ingen aner det Ringeste. Jeg lever ganske stille og Ingen veed jeg er i Berlin. De Fleste er paa Reiser. Kommer her Fremmede, gaaer jeg ikke ned. Altsaa »ancora un poco di pazienza« som min Værtinde i Rom sagde, da jeg iagttog den afventende Stilling med Næsen i Veiret fem Maa- 25 neder igjennem. Kan du læse dette, saa læs det, hvis ikke beklager jeg dine frugtesløse Anstrengelser. Lev vel. Vi sees snart. 1. October er jeg vel igjen i Kbh. Forud derfor gaaer en smertelig Adskillelse. Jeg er saa fortydsket, at jeg knap finder de danske Ord. Lev vel. Skriv til mig, saa snart du gider, helst snart. Tal til Ingen 30 om mig. Hils hjerteligt dine Forældre.

Din

Georg.

12. *Georg Brandes til C. F. Salomonsen.*

22 April [1874].

Carl, uædle og slette Carl, aldrig skriver Du og kommer endnu mindre. Endog da Du i Søndags var i Byen gik Du Møntergade forbi. Jeg har tilbragt en afskyelig Maaned den sidste, da det har
5 været mig absolut umuligt at skrive og ingen Følelse er mig pinligere end den af den aandelige Impotents, jeg aner hvorledes et legemligt afmægtigt Menneske maa være tilmode. Nu skrev jeg inat Halvdelen af mit første Foredrag og jeg veed omtrent hvad man behøver at vide til at holde Forelæsningerne, da jeg har gjort mig
10 Flid og samlet omhyggeligt. Men Udførelsen! det er Humlen. Den bliver nok la, la. Dog har jeg et Par Pragtsteder i Hovedet.

Intet mærkeligt er hændt mig. Min Bog er nu færdig trykt i Tydskland og i denne Uge kommer den i Boghandelen. Næstsidste Capitel har alt for 14 Dage siden været trykt som Feuilleton i National-
15 zeitung. Fra Swinburne fik jeg som jeg maaskee fortalte Dig en Hilsen gennem Gosse, der i denne Tid dagligt er sammen med ham. S. har gjort et Drama Bothwell færdig, jeg vil læse det sammen med hans Drama Chastelard, (den unge Mand, der skjulte sig under Maria Stuarts Seng som hun lod henrette) og skal more mig med
20 at sammenligne begge med Bjørnsons Maria Stuart, som rigtignok er Hamlet uden Hamlet siden Heltindens Karakter Ingenting er.

Gosse kommer hertil i Beg. af Mai. Han skriver til mig at han har fremskyndet sin Reise, da han hørte jeg vilde tage herfra, for endnu at træffe mig, men nu kommer han mig lidet tilpas, da jeg maa
25 arbeide rastløst til 13de Mai. Omtrent d. 20 tænker jeg at tage herfra.

Jeg haaber Du ved senere Gjennemlæsning syntes om Norfelts Brochure, jeg synes den er et saa aldeles fortrinligt Partiprogram udadtil; den er et Skjold bag hvilket man kan virke.

13. C. J. Salomonsen til Georg Brandes. St. Hans Hospital for Sindssyge
Kjære Georg! den 25. 4. 1874.

...

Ja Du kan sagtens; Du der elsker og er elsket af en skøn Kvinde, og som er Sanguiniker ovenikjøbet, men selv jeg vilde i disse Dage 5 komme meget ilde fra det, hvis jeg vilde give den ulykkelige Elsker og den med Verden absolut utilfredse Melancholiker: Det er nemlig første Gang i mit Liv, at jeg tilbringer et Forår og tilmed et usædvanlig vellykket Forår midt i Naturens Skjød; idag har vi havt, hvad Bønderne kalde »Grødevejr«, såat Alt springer ud på Kraft, 10 Græsplainerne ere næsten grønnere end tilladeligt; Issefjorden, Skoven o. s. v. har ligeledes min Tilfredshed; undertiden virker dette jo lidt afledende fra alvorligt Arbejde; således har jeg idag — bogstaveligt — ikke læst Andet end Texten til Fritz Jürgensens Tegninger samt »Hr. Grylle og hans Viser« af Erik Bøgh, så Du sér jeg 15 vælger min Lecture; forresten er jeg i denne Tid ifærd med at gjennempløje et stort nyt Værk over Bakterierne, de små Planter, der få Skyld for at gjøre så mange Ulykker; Forfatteren er den berømte tyske Chirurg Billroth, som Du måske har hørt nævne (man siger om ham p. Gr. af hans noget hensynsløse Operations- 20 lyst: Heute (Bill)roth, morgen todt); han er Overchirurg i Wien, Universitetsdocent, en af Tydsklands mest glimrende Operatører; Mikroskopiker på en Hals og har nu dog fået Tid til at skrive en stor — og god — Foliant af væsentlig botanisk Indhold!! Ja, de Tydskere, de Tydskere! Lidt får jeg også arbejdet herude 25 med mit Mikroskop, men jeg overanstrenger mig ved Gud ikke; ja jeg har endogså tænkt på at læse R. Nielsens nye Bog »om Betingelserne for en kraftig Villie« i det Håb deraf at kunne profitere Noget. Hvad skal man gjøre, når Hjernen ej vil producere Villie?? det véd end ikke min Overlæge Prof. Stenberg, der dog er Specialist 30 på Hjernen. A propos Litteraturen! Du læste vel Din egen Roes

for nogle Uger siden i Berlingske?; det vil nu blive ganske morsomt at sé hvad Tydskerne ville sige; 4de Dél går nu vel rask fremad, Du plejer jo at måtte have Dine Tilhørere lige i Hælene, når Du skal skrive; i den Retning er Du vist uforbederlig. Gid Du må
5 kunde gjøre Dig Byron indbringende! Jeg sér at Høffding har givet den engelske Philosophi en Overhaling; man bør vel læse den, når man dog ikke har Tid og Udholdenhed til at læse et Par af de engelske Originalarbejder, navnlig havde jeg svær Lyst til at tage fat på Spencers: Biology, der ofte citeres i den engelske natur-
10 videnskabelige Litteratur; i det Hele har jeg fået det Indtryk af det Lidt, jeg kjender til den engelske Naturvidenskab, at den har et mere »philosophisk« Præg end Tydslands og Frankrigs. Hvad er Grunden dertil? Darwin? —

. . . Victor Norfeldts Bog forekommer mig ypperlig; hvem kan have
15 skrevet den? jeg har gjættet på en Mand, som jeg kun kjender på anden Hånd, nemlig Rovsing; følgende Forhold synes at tale derfor: Han er en pæn Mand, en ældre Mand, en Skole-Mand, en vittig, frittænkende Mand, der før har skrevet. Kun Skade, at denne Bog vil gjøre lige så liden Nytte som A. C. Larsens, som jeg
20 forresten også finder rigtig vellykket. Norfeldts Bog har jeg ladet circulere herude mellem Funktionærerne i en »Læsemappe«, og desuden har jeg forført Hospitalet — der in parenthesi elsker Paul Heyses Noveller — til at kjøbe »Verdens Børn«, så Du sér, at jeg også i mit Exil tjener den gode Sag om end ikke med stor Risico.

25 Jeg var forleden i Besøg på vor anden Sindssygeanstalt ved Oringe; det er mærkeligt at sé, efter hvor absolut forskellige Principer den og St. Hans Hospital ledes; hist så megen Indskrænkning som muligt; her så megen Frihed som muligt; hist søger man at helbrede den syge »Sjæl«, her den syge Hjerne! — Ak ve! Statistiken er éns på
30 begge Steder. Oringe styres af en kundskabsrig, meget begavet men bundaffecteret Hegelianer ved Navn Jensen, jeg var ikke så hel-

dig at træffe ham, men blev meget venlig modtaget af hans Reserve-
læge Fürste, der er en tro Copi af ham. . . .

. . .

Din hengivne Ven

Carl.

14. *Georg Brandes til C. J. Salomonsen.* Søndag Nat 1. [3: ca. 1/5 1874] 5

Kjære Carl!

jeg har skrevet som en Besat til nu. Overlæsset med Arbeide og
havde absolut Ulyst den halve Dag. Saa kom Raseriet over mig
og nu har jeg skrevet mig Fingrene halvt af. Himlen skee Tak.
Nu er det Meste af andet Foredrag brygget. Første Foredrag var 10
(skjøndt jeg af Moder hører din Fader ei syntes videre om det),
meget godt. Dog alt dette skal slet ikke trykkes saaledes, Alt skal
aldeles omarbeides, Shelley og Wordsworth skal i Bogen have næsten
ligesaa stor Plads som Byron. Dette er kun om ham. Jeg skriver,
da jeg er halv gal af Stumhed. Altid arbejdende, aldrig Tid til at 15
tale et Ord med Nogen. Derfor atter Brev . . .

I min Lommebog staaer broderet det Ord »Malgré tout«, en
Erindring om Paris — en god Erindring og et meget godt Ord.
Jeg sagde det bestandig til mig selv, da jeg laa paa mit Yderste
eller Næstyderste i Rom. Jeg har sagt det til mig mange Gange — 20
ikke sangvinsk som du siger men cholerisk med den fasteste Villie
til at knække Halsen og rive Øine ud paa Enhver der staaer mig
i Veien og med den Beslutning saa vidt muligt at leve før jeg dør.
Det er det Eneste som er at gjøre — Veien, Trøsten, Maalet, Me-
ningen — Livets Mening hvad er den? Naturligvis: lev! 25

Die Welt sie wird dich schlecht begaben

Glaube mir's.

Wofern du willst ein Leben haben

Raube dir's.

Det er bedst at jeg strax lægger dette i Convolut, ellers sender 30

jeg det ikke af, saa overspændt som det er. Men det er jo altid behageligt at faae Brev. . . .

Lev hjertelig vel, jeg synker sammen af Træthed.

Din G.

- 5 Skriv naar du blot kan, det er saa behageligt at aabne et Brev, naar man hele Dagen ei har Tid til at modtage Nogen.

15. *Georg Brandes til C. J. Salomonsen.*

München

Kjære Ven!

d. 21. Juni 74.

Jeg har været 8 Dage paa Reise selvanden, og 8 Dage her i
 10 Heyses Hus. De saakaldte Guder have vist sig velvillige.

Et kort Besøg gjorde jeg hos Ibsen i Dresden, et Besøg, paa
 hvilket jeg egentlig tænker tilbage med en vis Nedslaaethed, skjøndt
 Modtagelsen var den hjerteligst mulige. Manden sidder der med
 ringe indre Productivitet ude af Stand til at optage aandelig Næring
 15 af Omverdenen, fordi det mangler ham paa Organer derfor, og
 forbenes i alskens Fordomme og Urimeligheder. Kun for een Ting
 har han et fast og sikkert Blik, nemlig for Fordommene hjemme,
 for alt det forældede Væsen i Norge og Danmark, men Mangelen
 paa enhversomhelst Art af solid Dannelse som Grundlag gjør ham
 20 aldeles indskrænket. Tænk dig at han for Alvor troer paa en Tid
 da »den intelligente Minoritet« i Landene »tvinges til ved Hjælp af
 Chemi og Medicin at forgifte Proletariatet« for ei politisk at over-
 svømmes af Majoriteten. Og denne Universalforgiftning har hans
 Sympathi. Ogsaa Tydskerne, med hvem han saalænge har boet sam-
 25 men (uden at kjende en eneste intelligent og uden at læse mere end
 1 eller 2 Bind om Aaret — bogstaveligt) ogsaa Tydskerne kjender
 han høist ufuldkomment og Omgang med et Par gale Katholiker
 har bragt ham til at anlægge sine Sympathier paa den katholske
 Side, medens han lige fuldt selv kalder sig Fritænker. Kort sagt han
 30 stikker midt i Charakterløshedens uendelige Vrøvl, hvori alle nor-

diske Koryphæer først finde sig hjemme. Nur wenn wir im Vrövl uns fanden o. s. v.

Hvor velgjørende har det været at leve her i Modsætning dertil! i et Hus, hvor hver mindste Ting er præget af den fuldkomneste Kunstsands! i en Rigdom, der udelukkende er anvendt til Livets 5 mest forfinede Forskjønnelse og i Omgang med Mænd, der alle staae paa Dannelsens frieste olympiske Høider. Det synes mig tidt her som var jeg flyttet ei til en anden By men til et andet Aarhundrede, hvor man længst var enig om Alt det, hvorfor jeg kjæmper og hvor Uenigheden kun førte til en berigende Samtale mere. Her 10 er mange gode Malere. Der er en ved Navn Böcklin hvis Compositioner, æschyleiske i Storhed og ren Simpelhed og paa samme Tid sydlandsk ildfulde og blomstrende som udsprungne Rosenbuske ere gaaede mig dybt til Hjerte. Her er adskillige Digtere med Talent og feberagtig Uro i Blodet, som jeg er bleven ført sammen med. 15 Men ellers omgaaes jeg næsten udelukkende Heyse. Læs dog engang som Prøve nogle af hans bedste Noveller f. Ex. hele det Bind hvor »Mutter u. Kind« staaer og den versificerede Novelle »Salamanderen«, et af de største Mesterværker. Hans Roman kjender jeg kun sporadisk af Manuscript. Kinder der Welt behandlede Nordtydskland og 20 laa ei saa godt for ham. Denne, som behandler Sydtydsklands fede, yppige, fuldblodige Liv i dets hele Liderlighed og Fylde passer bedre til hans Anlæg. Romanen dreier sig om Sædernes Frihed som den anden om Tankens og jeg tænker der vil blive megen Hylen i Philisternes Land. Han skrev forleden Dag en lille Novelle for første 25 Gang igjen efter Romaner og Dramer, men jeg har ei seet den endnu da han erklærer den for modbydelig slet, efter at have kaldt den nydelig de første Dage.

...

Din

G. B. 30

16. *Georg Brandes til C. J. Salomonsen.*

Steglitz.

Kjæreste Ven!

d. 2. Juli 74.

Jeg hentede idag dit Brev og da jeg intet Bedre har at gjøre for Øieblikket besvarer jeg det strax. Mine Planer ere ei faste. Men saa
5 meget er jeg bestemt paa: 1) saa ivrigt som muligt at lægge mig efter Tydskeriet for at kunne undvære al Oversætterhjælp, 2) at tilbringe Vinteren i Berlin. Mit Engagement er i Orden. Det giver mig
forsaavidt intet fast Arbeide som Valget af Sujetter gives mig aldeles
frit, men et sikret Arbeide og sikker Indtægt forsaavidt jeg maaned-
10 lig faaer 100 Thaler udbetalt mod at jeg skriver 6 Ark i Halv-
aaret — en som Du vil indrømme glimrende Betaling hvorom jeg
hjemme ei kunde drømme. Disse 130 Daler dansk for Arket forøges
jo nu tilmed derved at jeg faaer 30 Daler dansk for samme Ark paa
Dansk og at jeg senere kan samle disse Essays i Bogform og faae nyt
15 Honorar. Det var . . . blevet mig en mere og mere skrækkelig
Tanke at jeg endnu bestandig aarlig laa Ernst noget til Byrde. Nu
haaber jeg pecuniært at kunne indtage en ordentlig Stilling.

Meget fornøiet er jeg ogsaa over at det første Hefte af den nye
Revue som jeg erfarer vil bringe en vidtløftig Anmeldelse af mit
20 Skrift. Det første Hefte af dette længe imødesete Tidsskrift kommer
selvfølgelig svært omkring. Idag var jeg hos Prof. Lazarus, der er
inderligt elskværdig, med smukke blaa Øine og som vil mig særdeles
vel. Han forsikrede mig, at min Anseelse kunde betragtes som sikret
hos alle her, der forstode sig paa den Slags Ting og at jeg trygt
25 kunde stille Fordringer overfor min Redacteur.

Skjøndt jeg nu ingenlunde tænker paa at afbryde den Kamp, jeg
fører hjemme, endnu langt mindre kunde falde paa at ophøre med
at udgive »Hovedstrømninger« paa Dansk, føler jeg dog selvfølgelig
meget vel, at den nærmeste Fremtid vil fordre saa stor Flid og saa
30 megen Anstrengelse af mig for at erobre og hævde en fast Position
her, et ordentligt Castel mener jeg (som man ei lader ligge i Ryggen

paa sig) at mine Tanker nødvendigvis vil drages bort fra min hjemlige Feide. Men er det saa slemt? har jeg ei feidet nok? sagt Spydheder og Bitterheder nok? feiet længe nok i Augiasstalden? var det urimeligt om jeg følte Lyst til engang til Afvexling at forsøge paa i Ro at forme Noget? Det er uendelig langt fra at jeg er træt eller 5 mindre polemisk stemt, men jeg kan hjemme ei faae Tag i Forholdene, man skyder mig tilside og den Del af Ungdommen der litterært vilde slutte sig til mig compromitterer mig istedenfor at yde mig Støtte. Jeg er kjed af i Litteraturen stadigt at skulle behandles som benaadet Forbryder. Kommer jeg engang hjem efter at have 10 erhvervet mig et Livsophold i Tydskland, nødes de til at glemme deres Hovmod overfor mig. Sandt nok! jeg behøves ikke her, om end den Velvillie hvormed jeg modtages viser at man har Brug for mig men jeg behøver Tydskland (eller et andet stort Land) for at udvikle mig og blive til Mere end jeg hjemme kan blive. 15

...

Du har Ret i at sige, at den hele danske Politik for Øieblikket ei er mere værd end at man kan »blæse den et Stykke«. Men hvad vil det blive i Tydskland? det er mig det store Problem. Agt paa følgende. Tydsklands Liberale have overfor den nye Æra og Bismarck 20 nøiagtigt gjort den samme Bevægelse som Revolutionsmændene ved Aaret 1796 ff. overfor Napoleon. De forhenværende Republikanere bleve keiserlige og fulgte den store Mand, i hvem de saa Incarnation af den Idee der havde foresvævet dem, men som de ei havde formaaet praktisk at realisere. Forskjellen i Ligheden er den, at 25 Napoleon begyndte med at lade som han troede paa Frihedsideen, Bismarck derimod er endt med at handle som om han havde en Art Forstaaelse med den. At ingen af dem har noget Principielt tilovers for den er klart. Men at de begge have forstaaet hvad Frihedsmændene saa sjeldent formaae, udvortes at sætte noget Gigantisk i 30 Værk, er lige saa klart. Men nu er Spørgsmaalet i Tydskland dette og et forvirrende: Hvor er her Fremskridtet? hvem repræsenterer

det? Er det Fremskridtspartiet, som hænger i saa mange gamle Traditioner fra 48 (som min Ven Duncker) eller som er saa honnet doctrinært (som den brave Löwe); er det Socialisterne (som næsten alle er talentløse Skraalere) eller de Nationalliberale (som er disciplinerede Renegater) eller endelig Bismarck selv i egen høie Person (som sætter Bisperne og Socialisterne i Fængsel, arbejder sig syg og holder Alting sammen)? Hvem af alle disse er Fremskridtet? Hvor stikker det og hvem har det skarpeste Blik for det her? S. u.

. . .

Din

10

Georg.

17. *Georg Brandes til C. J. Salomonsen.*

31. Aug. 74.

Kjære Carl!

Tak for Brevet.

Jeg oplever saa lidt at jeg egentlig ikke har Noget at fortælle men vil kun gjerne beholde den nu lykkeligt paany indtraadte Rapport til Dig. Jeg har arbejdet strengt og i de sidste Uger forfattet en større Afhandling om Paul Heyse (vel paa en 8 Ark af vort Tidsskrift). Den maa komme i to Halvdele. Det var utroligt anstrengende for mig at skrive den paa Grund af det store Hukommelsesarbejde den udkrævede og fordi den er saa grundigt gjort. Naar den nu blot ikke vil kjede!

Mit Forhold til »Deutsche Rundschau« (det bliver af patriotiske Grunde den nye Revues græsselige Navn) er visselig godt nok. Kun er det Skade at Redacturen ei er mere intelligent (dette mellem os!). Han er ovenikjøbet nysgjerrig (den mig modbydeligste Feil). Hvis A. C. Larsen ei var det samme i en saa utilladelig Grad, kunde man tale friere med ham; men medens han selv er saa tillukket som en Sparebøsse, overvælder han En altid med Spørgsmaal og udplaprer saa med utrolig Ilfærdighed Alt, hvad hans saaledes erfarer. Jeg har overhovedet liden Grund til at rose mig af det gamle Sæt af mine Venner. Jeg veed vel, at man ei maa fordre for Meget af hinanden.

Men jeg har erfaret i et paa Erfaringer rigt Liv, at Intet er En farligere end upaalidelige Venner; langt bedre er det ingen at have. De omtale En altid med Beklagelse (Beklagelsen er Venskabets Form for Misbilligelse), det gjør dem inderligt ondt etc., og Folk slutte da: selv hans Venner, endog de, der kjende ham bedst o. s. v. 5

Dit Forslag om Holstein, kjære, synes mig saa bandsat som vel muligt. Hvad mener Du, mein Geliebter, dermed? Vi kan dog virkelig ikke for pære Alvor lade den fjottet-katholske Greve, der betegner den hele moderne Cultur som »Tidsalderens Bestialitet« dictere os vor Politik. Læste du hans Brochure? Jeg købte den og jeg fandt 10 det slettest skrevne, mest umodne Skjælderi jeg nogensinde har læst og som i en med bedre Politi forsynet Litteratur var bleven haanet ihjel. Ogsaa Projectet med Matzen indgyder mig liden Sympathi; det forekommer mig dog rent taabeligt, om man til alle de øvrige Beskyldninger man retter mod mig og Meningsfæller skulde 15 med Rette kunne lægge den at fælles Had bragte mig til at alliere mig med Mænd, hvis Principer vare en Gjenstand for min dybeste Misbilligelse og factisk havde været Object for min argeste Spot.

Din

Georg. 20

18. C. J. Salomonsen til Georg Brandes.

Kommunchosp.

Kjære Georg!

24. 10. 74

Der er skét, sagt, udgivet, skrevet, vrøvlet o. s. v. så meget i Løbet af den Tid, i hvilken jeg ikke har sendt Dig Brev, at jeg ikke véd, med hvilken interessant Begivenhed, jeg skal begynde; og jeg frygter 25 så meget mere for at fortælle om Forholdene herhjemme, som Edvard vel holder Dig à jour med Alt, hvad der sker, og altså Intet kan have Nyhedens Interesse for Dig. Mest passende er det vel at begynde med »det nittende Aarhundrede«! — »Morgenbl.« og »Berl. Tid.«

have, som Du måske alt har sét stillet sig temmelig afventende lige-
overfor deres nye månedlige Kollega; det førstnævnte i det Hele
uvenligt, »B. T.« tvertimod ret venligt, jeg for mit Vedkommende
slutter mig til Erik Bøgh og siger, at det er såre godt. Din »lærde«
5 (Mrgbl.) Afhdl. om Heyse læste jeg med stor Nydelse, medens jeg
med en vis stigende Forbauselse læste Din Panegyrik over det —
efter min Mening — kjedelige Makværk, der kaldes »Kejser og Gali-
læer«, og hvis anden Dél jeg fritog mig selv for at læse. Men Hoved-
sagen er, at de 3 Hovedartikler synes at have gjort Lykke hos Publi-
10 cum, og når nu A. C. Larsens Svar til gamle Clausen kommer i
næste Hefte troer jeg at Tidskriftet påny vil vække en gavnlig Op-
sigt; så gjælder det blot om at få H. C. Andersen til at skrive Noget
om Kjærlighed, Kildevand og små søde Børn i 3de Hefte — og det
19de Aarhundrede vil kunne leve helt ind i det 20de! — Forresten
15 er jeg og nogle Ligesindede ifærd med at stifte en uskyldig men vist-
nok gavnlig Sammensværgelse forat omvende Studenterforeningen
til en anden og bedre Lære, og jeg troer, at Øjeblikket nu er ret
belejligt dertil. . . .

En Nyhed har jeg at meddele Dig, som måske ikke er uden
20 Interesse, den nemlig, at det på et Universitetslærermøde med 25
Stemmer mod 8 vedtoges at give kvindelige Væsner Adgang til at
studere Medicin på samme Vilkår som Mændene; måtte der nu blot
findes nogle energiske og dygtige Kvinder, som uden at prostituere sig
selv eller deres Kjøn og hele Kvindesagen, kunde drive det til Noget
25 som Læger, men desværre: Alt tyder på at dette kun bliver et pium
desiderium. Forøvrigt har jeg c. 50 Ting, om hvilke jeg gjerne vilde
have skrevet til Dig, el. rettere talt med Dig, men det får vente;
kommer Du ikke snart et lille Trip her til Byen; med mange Hilsner.

Din

Carl.

19. *Georg Brandes til C. J. Salomonsen.*

28. Oct. 74.

Kjære Ven!

...

Tak for alle dine Nyheder, af hvilke jeg absolut ingen vidste. Edvard skriver mig kun om Tidsskr., der alene fordrer en stor Corre- 5 spondance. Det glæder mig at I er nogle Stykker, der ville agitere. Min Artikel om Norfelt forsøger at give en Agitationsparole. »Litteraturselskabet« var en taktisk Feil, som vi nu meget godt kunne bøde paa. Jeg troer ei at Modstanderne have nogensomhelst Intelligents at stille imod os. Hvem er der? Cabiro er dog virkelig et 10 meget tamt Rovdyr. Hvorom skulde jeg efter din Mening tale til Studenterne, naar jeg engang kommer hjem? Man tør jo intet sige rent ud.

Hvori ligger det dog at dette gamle Slæng af Politikere endnu kunne hævde sig efter alle de Nederlag deres Politik har lidt, efter at de 15 have maattet tilstaae at have vildledt Nationen udadtil og efterat de indadtil maa kalde Sort hvad de før kaldte Hvidt og nu neppe engang tør beholde det bovlamme Navn »Liberale«, men maa kalde sig »conservative«? Saa stor er Vanens Magt. Hvor mange Mile er ei Tydskland forud! Hvilken lidenskabelig Arbeiden for Fremskridt 20 er ei her paa alle Punkter. Her i Berlin er nu f. Ex. oprettet Fortbildungsschulen hvor næsten gratis den fortrinligste og alsidigste Undervisning meddeles Ynglinge fra 17 til nogle og 20. Og utallige lignende Foranstaltninger. Hvad betyder ei alene Ophævelsen af Daabstvangen! 25

Jeg vil hjemme ved Leilighed gjøre gjældende at det er en Nødvendighed for enhver god Patriot at være for disse Fremskridtslove, da ellers Preusserne kunne sige at de have indlemmet Nordslesvig i et mere cultiveret Land og ei ville give det tilbage til et mindre civiliseret, — samt at vi maa sikre Slesvigerne samme Goder, der 30 bydes dem af Preussen. Er dette ei uimodsigeligt?

Igaar talte jeg 1¹/₂ Time med Dohm, Redacteuren af Kladder-

radatsch, en prægtig Mand, om Lassalle, hvis nøie Ven han var 10 Aar i Træk. Alle, alle mine Formodninger om Lassalle blive her bestyrkede. Alle de skjændige Løgne, man har tudet mig i Ørene om ham faldt bort og var absolut tilintetgjorte. Spielhagen, Fanny 5 Lewald, Dunckers, Lazarus' o. s. v. have de mest vildfarende Meninger om hans Privatcharakter. Jeg havde — det kan jeg med Sandhed sige — efter nu snart 1 Aars Studium af Manden, paa alle Punkter gjættet Sandheden.

...

10 Universitetets Stemning i Kvindesagen har forbauset mig som Dig. I Tydskland er man i dette Punkt endnu mere reactionær end i Danmark. Ingen Dame tør høre selv den mest barnerumpe-populære Forelæsning paa Berlineruniversitetet.

Fortalte jeg at en hollandsk Digter Hr. Potgieter, der skal være 15 Hollands første Skribent, har sendt mig en Indbydelse til sig til Amsterdam efter at have læst mine Sager. Manden er mig ganske ubekjendt. Saa du Gosses Jubelkvad over Tidsskriftet i »The Academy« og Kreyssigs Lovtale over Undertegnede i »Rundschau«? Forleden spurgte Dr. Kastau (en Læge, Ven af Löwes Hus) mig om 20 jeg var en Søn af den »berømte« Dr. G. B. — Jeg sagde Ja, og han sagde mig nu mange smukke Ting om min Fader. Se saa ærværdige havde han fundet mine Papirer. Ak havde jeg blot Tid og Kraft og Humør til at skrive rask videre paa min store Bog! Dens Skjæbne er i Tydskland sikret, saasomt den blot er et Hele. Men der er saa 25 meget, der gnaver paa mig; og min rasende Samvittighedsfuldhed i litterære Anliggender gjør at jeg arbejder saa sørgeligt langsomt.

Hvad jeg har af Manuscript til 4de Bind har jeg endnu neppe kastet et Blik paa siden Medio Mai. Dog har jeg studeret meget i München og her til dette Bind. Men Alt trækker sig for mig i Lang- 30 drag, mens den mest kogende Utaalmodighed syder i mine Aarer.

Nu tusind Tak for dit Brev og glæd mig hurtigt med et nyt. Tro ei at du kan stole paa A. C. Larsen. Ved den ringeste resolute

Handling springer han fra. Hils paa det Varmeste Ulrik, Levison, F. Salomon.

Undskyld Pralet i dette Brev. Jeg er i Virkeligheden kun lidet stolt af hvad jeg faaer udrettet og af den grændseløse Træghed, hvormed jeg producerer. Men Sygdom er hver Mands Herre — 5 dermed forsøger jeg at trøste mig.

...

Georg.

20. *Georg Brandes til C. J. Salomonsen.*

20. Nov. 74.

Kjære Carl!

At Daabstvangens saakaldte Ophævelse i Danmark intet Re- 10 sultat har havt, ligger efter min faste Overbevisning ingenlunde overveiende i Landets christelige Opinion men i den simple Omstændighed at Anmeldelse af Fødsel og Anmeldelse af Ønske om Daab ei som i Preussen er to Akter, men en 5: deri at vi have ikke obligatorisk, men kun facultativ Civilanmeldelse. Fra det Øieblik 15 af da den obligatoriske Civilanmeldelse indførtes i Preussen, hyle de orthodoxe Protestanter over at i Berlin i de største Sogne Forholdet mellem dem som ønske Barnedaab og de øvrige er som 12 af 150. Spørg Dig selv om Forholdet i Danmark er som 100 af 100 af rent indre Grunde? Nei, men naar Anmeldelse skeer paa 20 et andet Sted end det, hvor Daaben indskrives, synes Regjeringen at sige til Befolkningen: »Hvad mig angaaer, da er det første mig nok«. Det forekommer mig da at min »Bommert« slet ikke er saa »gyselig«. Det Hele var et uheldigt Udtryk; med »Ophævelse af Daabstvang« mente jeg »obligatorisk Anmeldelse hos Civiløvrighed«. 25 Jeg gider imidlertid ei svare og veed desuden ikke, hvad Ploug har skrevet. Et Svar er han i ingen Henseende værd. Min reelle Afmagt er i Danmark altfor stor til at jeg overhovedet kan polemisere mod Dagbladene. V. Norfelt besørger det tildels for mig i næste Hefte.

Du sværmer ikke for Preusservæsenet. Jeg gjør det heller ikke, thi 30

mine fjernere Idealer realiserer det paa ingen Maade. Men som Verdenstilstanden i dette Øieblik er, betegner det dog et bevidst Fremskridt. Den Begivenhed i Trier hvortil du sigter betyder Intet, vore Blade have formodentlig gjengivet den efter de utramontane
 5 Kilder, Germania etc. En paa Grund af Lovovertrædelse udvist Kapellan blev trods Modstand fængslet i Kirken, da han hemmeligt var kommen tilbage til Byen og nu offentligt prædikede. Og hvad Militæruddannelsen angaaer, da synes den mig endda det tilgiveligere. Jeg spørger dig som Læge om du troer i Hast at kunne angive
 10 noget bedre Middel til at gjøre den plumpe Landbefolkning til adrætte Gymnastikere og den nervøse Bybefolkning til Mennesker, hos hvem Muskler og Nerver befinde sig i Ligevægt, end denne fortrinlige Uddannelse, der tilmed ledsages af en theoretisk Skoleundervisning (i Historie, Sprog etc.), som mangan Student i Frankrig
 15 maatte ønske sig. Er det sørgeligt og slemt at saamange Penge gives ud til Indkjøb af Mordredskaber saa har selve Militærvæsenet dog sine store Egenskaber hvor plagende det end kan være for den enkelte. Der er dog stor Forskjel paa at forsvare det og at forsvare Krig. — Jeg vil ei saa meget rose Fortschrittspartei, der i mange
 20 Maader er doctrinært og i hvis Forhold til Socialisterne der uundgaaeligt er megen Halvhed, men hvad jeg vil fremhæve er det gjennemgaaende» Diapason«som Franskændene sige, her i Preussen, den ophobede høie videnskabelige Dannelsen, den ærlige Villie hvormed her selv af de overfor Bismarck servileste Nationalliberale arbeides
 25 paa Forbedringer og Fremskridt i alle Retninger. Om man er Philosoph naar man ei er Positivist? Man er det f. Ex. naar man er Psycholog (som Lazarus f. Ex.) selv om man ei henregner sig til Positiverne. Se engang: de gamle Store, Fichte o. s. v. ere en Art Tankedigtere, der have givet Summen af deres Livserfaring og Efter-
 30 tanke i gigantiske Digtninge, hvis Værd neppe er ringere til Forstaaelse af Allivet i det Hele og deres Tid specielt, end Divina comedia's, Faust's og andre gewaltige Poesiers Værdi. Man bør tage

disse Systemer fra denne Side. Schopenhauer derimod er uegteligt slem, især fordi han bestandig polemiserer mod Metafysiken uden at have ringeste empirisk Grundlag. Han er ikke desmindre en stor pessimistisk Poet. De anerkjendte store tyske Metafysikere have efter min Opfattelse fundet mange blivende Sandheder omtrent paa 5 samme Maade som Goethe i sin Naturforskning uden stringent Methode gjorde gediegne Opdagelser (paa samme Tid som han forfaldt til plumpe Vildfarelser). Jeg kjender desværre hverken den Bog af Schopenhauer eller den af Büchner du nævner.

Din 10
Georg.

21. *Georg Brandes til C. J. Salomonsen.*

Napoli
d. 6. Juni 77.

...

Jeg haaber at mine sidste Productioner ville behage Dig ved Gjennemlæsningen. Bogen om Kierkegaard maa dog — synes jeg — 15 beholde idetmindste noget blivende Værd. Det andet er lettere Varer. Latterligt er det at Bladene eenstemmigt og i Chor beskyldte mig for at anlægge mine egne Ideer som Maalestok. I tusind Djævles Navn! gad jeg sige til Dem — hvad Maalestok skal jeg ellers kunne anlægge. Er der Menneskeforstand i den Beskyldning? 20 De bilde sig naivt ind at der gives en Art abstract objectiv Sandhed om enhver Ting uden nogetsomhelst Hensyn til den der udsiger den, en Dom uden en Dømmende, en Opfattelse uden En, som opfatter. Mig synes det saa soleklart, at ingen Skribents Bøger have Værd uden derved at de bære et stærkt Præg af noget Oprindeligt, Per- 25 sonligt i ham, og jeg anseer det for umuligt at nogen efter min Død vil bebreide mig saadan Noget. Men Partiskhed gjør dum.

Dog jeg vil see ud af Vinduet paa Vesuv, der ryger sin Cigar og faaer sin Siesta til venstre, og paa Capri, som ligger der i blaaligt

Sollys bag Castello dell' uovo og synes i den Grad at glæde sig ved sin plastiske Fuldkommenhed at den ligesom spørger: er jeg dog ikke det Fuldendt-Skjønne i Naturen? Jeg svarer Ja og ønsker dig at du inden ikke lang Tid maa see det samme Skue.

5 Min Herskerinde sidder skrivende overfor mig og hilser med sin mildeste Mine.

Skriv til mig og adresser til min Moder, du faaer som Factum udviser Svar.

Din hengivne

10

Georg.

22. *Georg Brandes til C. J. Salomonsen.*

Berlin. Zelten 16. N. W.

Kjære Carl!

19. Jan. [1878].

Tale er — Lasker, men Taushed er — Moltke, som vi Berlinere sige, ikke desmindre holder jeg mere af at faae Brev fra dig end af
15 din haardnakkede Stumhed, og Du skal ret have Tak for din sidste Skrivelse.

Du fordrer et Tableau af mit Liv i Berlin. Styrtebad om Morgen
20 (vi have et lille Badeværelse), Læsning af de om Morgen
tidlig ankommende Breve, Aviser etc., en Spadseretur (Thiergarten,
Museerne, Bibliotheket), Arbeide til 5, vor Middagstid, om Aften
hyppigt ude. Iseng Kl. henved 1. Min Bolig er kjøn og frit
beliggende, Udsigt over Königsplatz og Thiergarten, vi have smukke
nye Møbler, jeg selv har valgt, og en lille tro, min Kone tilbedende
Tjenestepige, der fører det altfor velklingende Navn Emma og som
25 gjør sin Dont med et glad Ansigt. Samme er en lille Tyksak fra
Landet med kjønne Øine.

Vi deltagte som sagt meget i Selskabslivet og modtages med stor
Sympathi fra mange Sider. Jeg er her langt mere kjendt end jeg
turde vente eller haabe og fordelagtigere bedømt end jeg fortjener.

Mange ønske at gjøre mit Bekjendtskab, udtale Ønske om at blive indbudne sammen med os og saaledes forøges vor Kreds. Vi see ogsaa adskillige hos os, deriblandt nogle af de unge Professorer som Sachau (østerl. Sprog) og Scherer (moderne Lit.hist.). De er i min Alder, men have gjort en anderledes Carrière. Jeg har gjort E. v. 5 Hartmanns Bekjendtskab og holder meget af ham, men han gaaer ej ud paa Gr. af sin Knæskade. De Huse hvor vi komme mest ere Loewe's og Friedrich Kapp's. Begge politiske Huse, hvor man træffer Rigsdagsmænd og en Mængde Fremmede især Amerikanere. Fr. Kapp er Typen paa en nordisk Skjønhed. Han er vel en 55 Aar og 10 har som Loewe længe været bosat i Amerika, hans Kone er en meget udmærket Dame. Hans Svigersøn v. d. Leyen er en ung Geheimeraad, i hvis Hus vi ogsaa gjerne komme, dennes Kone er en Perle, den bedste af Kapps Døtre, meget kvindelig og meget frisindet, i høi Grad læselysten. I Rodenbergs Hus træffe vi mange 15 Skribenter, Officierer, Reisende. Justizrath Siemsen, Præsidentens Broder, en af Berlins første Jurister, er blevet min specielle Velnyder og inviterer os næsten ugentligt til et eller andet splendid lille Aftenselskab (Skribenter, Politikere, Officierer, Russerinder). Et værdifuldt Bekjendtskab gjorde jeg strax ved min Ankomst i en 20 Hr. v. Leeden, en meget rig Russer, der i den korte Tid han var her, overhobede mig med Artigheder, men for Øieblikket er i Italien. Han boer her, har et stort Hus, han ene beboer. Hans Frue er af den forceret liberale russiske Type, men meget brav.

Mine ældre Bekjendte her kjender du af Omtale, gl. Auerbach, 25 Lazarus's, Steinthal's etc. Det er saa længe siden, at jeg har seet Selskabsliv i en stor By, at jeg her er mindre nøieregnende med Tiden, der gaaer til, end i Kjøbenhavn. Dog maa jeg nu til at være flittigere end jeg har været. Livet her er jo dyrt; imidlertid slaaer ved Gerdas mesterlige Økonomi, Pengene altid fortræffeligt til. 30 Familier, vi kjende, leve slettere end vi og bruge meget mere.

Om mit Arbeide gider jeg ei sige stort. Jeg haaber til den 1. Mai at have en lille Sag færdig paa Dansk, Svensk og Tydsk.

Vil du trykke din Faders Haand og omfavne din Moder fra mig og ønske dem alt godt i det nye Aar. Min Kone hilser og taler 5 jævnligt om at skrive til Tante. Gratulation til din nye Virksomhed. Vær saa god at skrive snart og hyppigt.

Din

Georg.

HARALD HØFFDING OG GEORG BRANDES

1870-1923

1. *Georg Brandes til Harald Høffding.*

5. 2. 70.

Høistærede!

Maa jeg skriftlig sige Dem min Tak for Deres venlige Tilsendelse af Afhandlingen om Opfattelsen af Villiesbegrebet i den græske Old-
5 tid. Jeg takker Dem især for, at De ligesom jeg har slaaet en Streg over de Ubehageligheder, vi for nogle Aar siden have sagt hinanden paa Prent. Det forekommer mig, at Alle, der studere ærligt, ere naturlige Forbundsfæller, selv om de Resultater, til hvilke Deres
10 Overveielse fører dem, ikke ere de samme.

Deres forbundne

G. Brandes.

2. *Harald Høffding til Georg Brandes.*

Blegdamsveien

d. 3die Marts 1872.

Kjære Dr. Brandes!

Da jeg vil være forhindret fra at møde paa Tirsdag Aften, kunde
15 jeg ønske tydeligere end det lod til at lykkes mig, da jeg traf Dem hos Hr. Møller, at udtale min Overbevisning om den Maade, hvorpaa Planen om at danne en Forening til at samle de Kræfter, der ville virke i en friere Retning, ene vil kunne lykkes.

Jeg maa begynde med at gjøre den rent individuelle Bemærkning,
20 at jeg for mit Vedkommende aldrig har følt mig meget tiltalt eller meget fremmet ved at være Medlem af Foreninger, hvis Størrelse gjorde et virkeligt personligt og venskabeligt Forhold mellem de Enkelte umuligt, og hvor man ved mange Leiligheder kan komme til at holde Trop istedetfor frit at følge sin egen Mening. Ethvert
25 Spor af Majoritetsherredømme burde efter min Mening holdes ude

fra de aandelige Omraader. Anderledes forholder det sig, naar Talen er om det politiske Liv o. lign., men der er den rent ideelle Betragtningensmaade ogsaa paa urette Sted.

De undrer Dem maaske over, at jeg her anfører dette; men jeg maa da sige Dem, at flere end jeg af den første Sammenkomst have 5. faaet Indtrykket af, at der nok kunde være nogen Fare i den antydede Retning. Men jeg antager det ogsaa at være Deres Mening, at der ikke skal dannes et Slags Parti eller Koteri, men et naturligt Enhedspunkt for de spredte Kræfter. Det kommer da an paa at stille Programmet saaledes, at det ikke ved nogensomhelst dogmatiserende 10 Form træder de individuelle Synspunkter hindrende iveien. Jeg vil hidsætte som Exempel følgende Bestemmelser:

1) Foreningens Formaal er at samle dem, hvis Interesse for og Syslen med Videnskab og Kunst har ført dem til Overbevisningen om disse humane Livsmagters Kald til at virke for religiøs og social 15 Frihed og Fremskriden.

2) Dens praktiske Program er Arbeidet for Kirkens Adskillelse fra Staten og Undervisningens, baade den laves og den høieres, Emancipation fra enhver kirkelig Indflydelse.

3) Foreningen træder offentlig frem med sit Navn og sit Formaal, 20 skjøndt Medlemmers Optagelse kun sker ved Indførelse gennem ældre Medlemmer.

4) Dens Møder — 1 Gang om Maaneden, og ikke paa noget Beværtningssted — anvendes til Foredrag eller Diskussioner.

5) Dens Fond anvendes til Udgivelse af originale eller oversatte 25 Skrifter i Retning af det Formaal, Foreningen har sat sig.

Det kan være, at det idetmindste for Øieblikket ikke er muligt at faa en saadan Forening istand, men hvorfor saa ikke hellere støtte, hvad der foreligger, nemlig »Nyt dansk Maanedsskrift«, og i hvert Tilfælde, naar der skulde tilbyde sig et Skrift, det paa anden Maade 30 var umuligt at faa udgivet, da ved fælles Hjælp sætte dets Udgivelse igjennem. Man vil efter min Overbevisning snarere skade end gavne

den gode Sag ved for tidlige Forsøg paa umiddelbart at sætte den igjennem.

Jeg beder Dem i dette Brev og dets Indhold kun at se et Vidnesbyrd om min Interesse for den Plan, jeg ved Deres Indbydelse blev
 5 Medvider i, men som rigtignok fremtraadte under uheldige Auspicier. — Kun Et vil jeg endnu føie til de andre Forslag: den første Komité eller Bestyrelse burde efter min Mening bestaa af yngre Mænd, der dyrke forskellige Videnskabsgrene. —

Deres hengivne

10

Harald Høffding.

3. *Harald Høffding til Georg Brandes.*

Blegdamsveien

Kjære Dr. Brandes!

d. 3die April 1872.

Deres Brev gjør det nødvendigt for mig at fremkomme med en Erklæring, jeg ellers havde tænkt at holde tilbage, idetmindste for
 15 det Første. Siden vor sidste Samtale ere mine Tvivl og Betænkneligheder, som jeg baade mundtlig og skriftlig har udviklet for Dem, stegne ikke saa lidt, navnlig ved Samtaler med dygtige og frisindede Mænd, som efter min bestemte Mening ere aldeles nødvendige for en Forenings Bestaaen, som den nu forsøgte. Min individuelle Utilbøie-
 20 lighed til i det Hele at deltage i en Forening maatte blive endnu stærkere ved Overbevisningen om, at den her grundlagte er bygget paa Sand. Dog vilde jeg ikke melde mig ud, fordi jeg ikke vilde synes at give efter for Bysnakken, overfor hvilken jeg tvertimod gjen-
 tagne Gange har forsvaret Foreningen. Men hvad skal man gjøre,
 25 naar man bliver sig bevidst, at der Intet er at forsvare? — Jeg kunde besvare Deres Opfordring om at holde Foredrag med Udflugter; men jeg foretrækker hermed at melde mig ud af Foreningen istedetfor at forblive et lunkent Medlem af den.

Fordi jeg saaledes ikke kan blive enig med Dem med Hensyn til
 30 de praktiske Midler, hvorved Frihedens og Fremskridtets Sag kan tjenes, haaber jeg ikke, at De anser mig for mindre frisindet. Jeg er

mig bevidst ikke at have andet Motiv for min Stræben end Sandhed og Frihed, og jeg er mig tillige bevidst, at den ringe Del, jeg vil kunne udrette i disse Ideers Tjeneste, snarere vil findes ad den stille, resignerede Forskens og Søgens Vei end ved umiddelbar ydre Optræden. »Eines schickt sich nicht für Alle! — Sehe jeder wie er's treibe, — 5 Sehe jeder wo er bleibe!«

Kun Et gjør mig ondt, nemlig at jeg skal udtale min Uenighed med Dem i en Sag, hvorpaa De maaske lægger nogen Vægt, samtidig med, at De fra andre Sider er Gjenstand for saa hadefulde Angreb. Og endnu mere ondt vilde det gjøre mig, hvis De vilde anse 10 det for en blot Talemaade, naar jeg slutter disse Linier med Forsikringen om min Sympathi og Høiagtelse for Dem.

Harald Høffding.

4. *Georg Brandes til Harald Høffding.*

2. Jan. 74 [p: 75].

Hr. Dr. phil. Høffding.

15

Jeg tillod mig forleden at spørge Dem, om De ei ved Leilighed var villig til at sende os et Bidrag til vort Tidsskrift. Da det undertiden er bekvemt at skrive over et opgivet Thema, vil jeg foreslaae Dem at skrive os en Artikel over Herbert Spencer (paa 1 eller 1½ Ark) hvad med Deres Studium af Manden sikkert vil være Dem let. Det Honorar, 20 jeg kan byde Dem, er 30 Rdl. Arket.

Med megen Agtelse

G. Brandes.

5. *Georg Brandes til Harald Høffding.*

Kbh.

Hr. Dr. H. Høffding!

d. 7 Juni 75. 25

Hjemkommen fra en kort Udenlandsreise finder jeg bl. andre indsendte Bidrag Deres Afhandling om Montaigne, som jeg med Fornøielse har læst og som jeg antager for Tidsskriftet.

Naar den kan komme, kan jeg endnu ikke sige med Bestemthed, da Stof til nogle Hefter længe har ligget og ventet og ligeledes udbeder jeg mig Ret til hvis nødigt gjøres at trykke den med Bourgeois-Typer, (vor mindre Skrift). Der spares derved 3 Sider paa Arket
5 hvorpaa det undertiden kan komme os an. Jeg siger dette forud, fordi Hr. Rydberg nylig har taget os denne Foranstaltning mindre vel op. Typerne betyde imidlertid ikke nogen Dom fra vor Side om Afhandlingens Værd, men bestemmes af Hensynet til Pladsen. — At jeg lader Deres Afhandling medfølge har sin Aarsag i at jeg vil bede
10 Dem om, hvis De Intet har derimod, at underkaste idetmindste de to første Sider en populariserende Revision.

Tillad mig ei saa meget som Redacteur som i Egenskab af sympathetisk Medstræbende at rette et Par Spørgsmaal til Dem: Har De nogensinde gjort det Experiment at læse hvad De giver i Trykken
15 op for en eller anden Mand, der ikke har gaaet i lærd Skole? Har De læst det høit for en Dame, der ikke var særligt filosofisk dannet? Har De da sat et Mærke ved de Steder han eller hun ikke forstod og forsøgt at omskrive dem med andre Ord? Jeg tør sige at De ei har gjort dette Experiment. Men hvorfor ikke? I Deres Ind-
20 ledning forekommer strax en Sætning, der er tilstrækkelig til at jage alle kvindelige Læsere og alle de mandlige der ei have gaaet i lærd Skole paa Flugt. Det er den:

Det Uendeliges Idee gjør det muligt at hævde Immanentsens Princip, den moderne Tids Banner i Mod-
25 sætning til Middelalderens Dualisme.

Immanentsens Princip! hvor kan De forudsætte at selv en begavet, læselysten, opvakt ung Dame eller ung Handelscommis aner hvad Sligt er? Jeg vil slet ikke tale om at efter min Anskuelse man heller ei for Mænd bør bruge slige Terminer; men indrøm mig at i et Tids-
30 skrift, der ingenlunde tør henvende sig til lærde Læsere alene, er et saadant Udtryk altfor lærd.

Tjen mig derfor i at gjøre hvad De med ringe Umag kan, paa

dette og et Par andre Steder i jævne Ord at udvikle for Almenheden hvad De for Studenter har kunnet sige kortere og mere abstract.

Jeg for min Part vilde end ei i første Linie sætte et Ord som »Ethiken«. De har for store Forestillinger om Publicums Dannelse. Ei en af 10 dannede Læsere vide hvad dette Ord betyder. Moral 5
veed de hvad er, skjøndt de troe, det kun angaaer Kjønsforholdet. Giver De mig overhovedet ikke Ret i den Sætning, at man ei frivilligt skal bornere sig til kun at skrive for dem, som have absolveret Examen artium eller give dem, der have gaaet i lærd Skole, flere Privilegier end de alt i Forveien have? 10

De seer, at mine Forslag ei i mindste Maade angaaer Kjernen i hvad De skriver, men kun Indledningsordenes ydre Form. De vil derfor, haaber jeg, optage dette in bonam partem. Undskyld Hastværket; jeg har saa meget Arbeide for paa eengang.

Deres ærbødige 15

Georg Brandes.

6. *Harald Høffding til Georg Brandes.*

d. 11te Juni 1875.

Hr. Dr. G. Brandes!

Deres Bemærkninger om Nødvendigheden af at undgaa tekniske Abbreviaturer i populære Afhandlinger tiltræder jeg ganske, og jeg 20
takker Dem for den Venlighed, hvormed De har gjort mig opmærksom herpaa. Jeg har hidtil saa godt som udelukkende været optaget af at klare Tingene nogenlunde for mig selv, og har ikke kunnet henvende Reflexionen paa, hvorledes de bedst kunne fremstilles for Andre. Dog troer jeg, at hvis jeg var begyndt med Studiet af Eng- 25
lænderne, i Stedet for først nu ad mange Omveie at være naaet til dem, vilde jeg være kommen videre i denne Henseende end jeg er.

Manuskriptet skal jeg om nogle Dage sende Dem igjen. Hvorledes og naar det skal trykkes, maa ganske bero paa Tidsskriftets Tarv.

Deres hengivne 30

Harald Høffding.

7. Georg Brandes til Harald Høffding.

Kbh. d. 24. Oct. 76.

Kjære Filosof!

»Hotel Kongen af Danmark.«

Modtag i disse Linier min Tak for den Fornøjelse jeg har havt af Læsningen af Deres Ethik og for det opbyggelige Indtryk jeg fik 5 deraf. Det er vel ikke stort at skrive, men jeg veed af Erfaring, at man undertiden kan trænge til at see, at Ens Ord have fundet et godt Sted og det har Deres fundet hos mig.

De er nu saa vidt, at De kan gjøre den allerstørste Gavn i vort Aandsliv, De er skjøndt paa et andet Grundlag den »forklarede« 10 Brøchner, og det vilde visselig have været Brøchner en stor Glæde om han havde oplevet denne Bog af Dem.

Det som undrer mig ved Dem er at De allerede i en saa ung Alder er bleven alsidig og behersket. Trods Udviklingsloven maa De være født til en vis Grad gammel. Jeg glæder mig over Dem, fordi De er 15 saadan ret en Fredens Mand, og saadanne have en i mange Maader misundelsesværdig Lod. Har De nogensinde været paa Archivet i Paris? Det har De vist, saa har De ogsaa der seet Forordningerne fra den store Revolutions Tid og Emblemerne over Velfærdscomiteens Breve. Der er f. Ex. Romerske Fasces med Paaskrift:

Den sidste Linie er af det Onde, men man synes om den naar man er meget ung. Jeg er bange for at jeg engang har været meget ung. Det har De aldrig og dertil gratulerer jeg Dem.

Jeg gratulerer Dem ogsaa til Formen i Deres Bog. De har vundet overordentligt i Frihed og Bevægelse. De sagde engang et mismodigt 5 Ord til mig om Tørhed i Deres Sprogform, hvor De var altfor streng mod Dem selv. Naar vi engang tale om Sligt, kunde jeg maaskee give Dem et og andet nyttigt teknisk Vink. Der er efter min Mening endnu for lidt Temperament i Deres Stil, De skriver endnu ikke tilstrækkeligt med Deres hele Personlighed, det hele Menneske. Men 10 De er paa Veien til at gjøre det. Det er saaledes hos Dem næsten utænkeligt at eet Kapitel skulde staae høit over et af de andre; men det er, synes mig, Mangel paa Temperament. For at vise Dem at jeg har læst nøiagtigt vil jeg endnu gjøre Dem opmærksom paa 2 Trykfeil i Afhandlingen om Plato S. 21: »aandelige« for »kjødelige« 15 i anden Linie for neden og her (3 L. f. n.) S. 67 »Steder« for »Sider«.

Det var mig ikke muligt at finde Optegnelserne om Kierkegaard bl. Brøchners Papirer. Jeg maa engang have Deres Hjælp dertil.

Med ærbødig Hilsen til Deres Frue.

Deres heng. 20
G. Brandes.

8. *Harald Høffding til Georg Brandes.*

Kjære Dr. Brandes!

Emiliegade 9. V.
27de Oktober 1876.

Det var mig til stor Glæde at modtage Deres venlige Udtalelser i Anledning af min lille Bog, og jeg takker Dem meget, fordi De har 25 ladet mig høre dem. De har ikke taget fejl i, at jeg kunde trænge til at høre dem. — Vel skurrer det lidt i mine Øren, at jeg aldrig skal have været ung; men jeg vil gjerne give Dem Ret i, at jeg aldrig har egnet mig eller troet mig egnet til Velfærdskomité; jeg har stedse havt min Nød med at klare for mig selv. — En »Fredens Mand« er jeg kun, 30

for saa vidt jeg overvejende er en kontemplativ Natur, der søger Forbindelsesleddene, Overgangene og Forklaringerne. —

Min Kone og jeg have længe talt om at faa Dem og Deres Hustru herud en Aften. Kunde det ikke ske paa Tirsdag Aften? — Vi vente
5 da efter en foreløbig Aftale Troels Lund og hans Kone. Vilde De ikke med et Par Ord underrette mig, om vi kunne have den Fornøjelse at se Dem? — At Indbydelsen kommer saa længe forud, betyder ikke noget stort Selskab; her komme ikke Andre end Lunds.

Deres hengivne

10

Harald Høffding.

9. *Georg Brandes til Harald Høffding.* Løverdags Morgen [Oktbr. 1876]
Kjære Dr. Høffding!

Det var egentlig min Plan at reise til Sverrig allerede paa Mandag, men da jeg seer at jeg neppe bliver færdig indtil da, modtager jeg
15 gjerne Deres venlige Indbydelse, kun paa den Betingelse, at De ei tager det ilde op, naar vi kun blive kort, da min Tid er saa overordentlig knap.

Ordet »ikke ung« var kun ment, naar »ung« tages i nedsættende Mening. Men for at sige mig selv imod, vil jeg dog sige, at det første
20 Afsnit »Psykologiske Bemærkninger« synes mig mindre vellykket end Resten. Burde Indledningen ikke helst have været mere physiologisk? Henstilles til behagelig Overveielse.

Deres hengivne

Georg Brandes.

25 10. *Georg Brandes til Harald Høffding.*
Kjære Høffding!

In den Zelten 16. N.W.
[Poststempel: 20/10 1877].

Hav ret mange Tak for Tilsendelsen af Deres fortræffelige Bog, som jeg med den største Glæde har læst, som ikke blot har glædet mig ved sin Anskuelighed, men opklaret adskillige dunkle Punkter i
30 Spinoza for mig. Jeg troer at det er det kritisk Fineste, De endnu har

gjort. Gid De maatte faa mange Læsere! Den var det Allerførste, jeg, siden min Ankomst hertil, modtog fra Danmark. — Naar De engang faaer min Bog »Søren Kierkegaard« i Haanden, vil De see, at De i den er et ikke ringe Antal Gange citeret. Jeg talte forleden med gl. Auerbach om Deres Bog og han beklagede (efter min Be- 5 skrivelse) levende, at han ei kunde læse den.

Deres heng.

G. B.

11. *Harald Høffding til Georg Brandes.*

Kære Brandes!

Emiliegade 9. V.

Kbhvn. d. 21de Januar 1878. 10

Gennem Cand. Magnussen har jeg faaet en Hilsen fra Dem med Tilføjelse af, at De gerne vilde læse de Afhandlinger af Spencer, jeg har oversat. Jeg har netop et Exemplar liggende, som herved faar en god Anvendelse, og De behøver ikke at forpligtige Dem (som Menelaos i Odysseen) til at gøre Gengæld. — Med det samme vil 15 jeg takke Dem for Deres venlige Ord i Efteraaret i Anledning af »Spinoza«. — Forholdene ere jo saadanne, at de Personer snart ere talte, af hvilke man kan vente en kyndig Dom om et filosofisk Arbejde herhjemme. Jeg kan ikke lade være at ærgre mig saa smaat, naar jeg i de fremmede filosofiske Tidsskrifter ser Bøger anmeldte udførlig, 20 som jeg i al Beskedenhed ikke kan stille synderlig over, hvad jeg selv tror at kunne præstere. — Denne Isolation gør, at man snart faar for ringe, snart for store Tanker om sig selv. Dog tør jeg (uden at have for store Tanker om min Beskedenhed) sige, at jeg hidtil snarere har lidt af det første end af det sidste, og at jeg kunde have været 25 videre, hvis det havde været anderledes.

Jeg har gjort den Erfaring, at jeg er langt mindre spinozistisk end jeg havde trot. Navnlig formaar jeg ikke som Spinoza at sammentrænge al Drift og Følelse i den intellektuelle Interesse. Og dog er det mit Studium, der væsentlig har holdt mig oppe i det sidste tunge 30 Aar, i hvilket jeg ikke blot har mistet min Hustru, men ogsaa min

næstældste Broder (ved en aldeles pludselig Død i December Maa-
ned). Ved min Kones Død afbrødes et personligt Forhold, der alle-
rede knyttedes i mit 21de Aar, og som har styrket mig paa alle de
forskellige Trin af min Udvikling. Naar man véd, hvad det er at
5 hvile i en dyb og fuldstændig Sympati, føler man sig efter et saadant
Forholds Afbrydelse ligesom udstødt i barsk og streng Vinterkulde. —

Deres Bog om S. Kierkegaard har interesseret mig meget og har
stillet mange Ting klart for mig, som jeg hidtil ikke havde forstaaet.
Iøvrig er han i de senere Aar dalet meget i min Agtelse; navnlig
10 forekommer det mig, at man af hans efterladte Papirer faar et uhygge-
ligt Indtryk af hans Personlighed. Det Parti i Deres Bog, jeg synes
bedst om, er Afsnittet om »den Enkelte«; det er vel ogsaa der, han
selv er størst. Hvad det meget omdebatterede Spørgsmaal angaar,
hvorledes det vilde være gaaet ham, dersom han ikke var død netop
15 paa det bestemte Tidspunkt, da har De sikkert Ret i, at Rationalis-
men ikke kan siges at ligge fjernt fra hans Standpunkt i »Øjeblikkene«
(Martensen sporede jo ogsaa Panteisme i dem); men mon ikke Kato-
licismen var en lige saa nærliggende Mulighed? Protestantismen i
dens kirkelige Form havde han i hvert Tilfælde afgjort brudt med.
20 Men Katolicismen har jo for saa mange afgivet et Svar paa det
Spørgsmaal, hvorledes Forbindelsen kan paavises mellem »det nye
Testamentes Kristendom« og Nutidens. I den vilde tillige hans aske-
tiske Tendents kunne finde sin Tilfredsstillelse.

Maa jeg bede Dem hilse Deres Hustru venligst fra mig.

25

Deres hengivne

Harald Høffding.

12. *Georg Brandes til Harald Høffding.*

Berlin. Zelten 16. N. W.

Kjære Høffding!

24. Jan. 78.

Hav ret megen Tak for Bogen. Den er alt gjennemlæst, nydt og
30 paaskjønnet. Tro ikke om mig at jeg er en fuldstændig Sjofelist siden
jeg tiltigger mig Bøger med løse Løfter om Gjengjæld. Siden jeg skrev

til Magnussen har jeg temmelig sikkert Haab om at kunne faae en lille Ting færdig til 1ste Mai og De skal da sikkert faae den. Det er en af mine sædvanlige større Monografier.

De kan tro at man, naar man er bosat i en saa stor By som denne, dybt føler, hvor meget vore bedste Mænd i Danmark lide under 5 Landets snævre Omfang og Sprogets ringe Rækkevidde. En saadan Omstændighed virker lammende paa alle Forhold af Værd og kun fremmende paa Smaaligheden, som trives og mæskes i den Atmosfære, der er ugunstig for de store Bestræbelser og Interesser. Alligevel har De en smuk Opgave at løse hjemme, De har alt gjort megen 10 Gavn og De vil stadig virke i videre Kredse, saa kundskabsrig og vel udrustet som De er; tilmed besindig og ikke udskreget (som jeg altfor tidligt blev det). Jeg glæder mig meget over at staae paa en saa ven-skabelig Fod med Dem; der er intet jeg hellere vilde end leve i en broderlig Forbindelse med alle jævnaldrende i Norden, der forske 15 ærligt.

Jeg lærer meget her og deltager i et stort selskabeligt Liv; jeg seer Folk af alle Arter og af mange Nationer og jeg føler mig vel derved; min Natur har ei den barske Selvstændighed, som gjør Selskab med Andre undværlig og i smaa Forhold pines jeg som En, der ikke faaer 20 Luft nok. Dannelsesniveauet er her saa meget høiere end hjemme, at jeg daglig har Leilighed til at føle mig dygtigt uvidende — en nyttig Sag. Det er her f. Ex. ingenlunde ualmindeligere at en ung Officier eller Læge kan godt Sanskrit end at han i Kjøbenhavn kan godt Fransk. Der har De en Maalestok for Forskjellen. Saa har alle 25 Mennesker her nok at tage vare paa, Hænderne fulde, den besjælende Følelse af at tilhøre en kraftig, foretagende og livskraftig Stat, og der er Avancement i Samfundet. Alt dette kommer mig vel kun høist indirekte tilgode, men det er et velgjørende Syn.

Jeg boer her meget kjønt og mit Husliv er lykkeligt. En Aarsag til 30 Forundring var det mig i Begyndelsen, at hvad der mest kjæmpes om i Norden, her er helt ude af Discussionen. Professor Scherer (min

Jævndrende, Professor i Litteraturhistorie her) fortalte mig forleden at da han 20 Aar gl. fik Feuerbach's Wesen des Christenthums anbefalet, gjorde Bogen absolut intet andet Indtryk paa ham end det at den var grundig forældet; saa tidligt var han bleven indviet i
 5 den mythologisk-historiske Forskning. — Jeg talte forleden længe med Eduard v. Hartmann. Han har ifjor havt samme store Sorg som De: at miste sin Hustru. Hun hed Agnes født Taubert og har skrevet flere Brochurer til hans Forsvar under sit Pigenavn. Han har et stort nyt Hovedværk næsten færdigt (paa 50 Ark). Den Knæ-
 10 skade, hvoraf han lider, fængsler ham 3 Timer til Sengen hver Eftermiddag. Han kan ikke besøge Nogen, der boer blot én Etage iveiret. Ellers er han rask, yderst venlig, uaffecteret og sandhedskjærlig. Han har den Lykke at troe blindt paa sig selv. Det er en Lykke, men det giver En ikke Evne til fin Kritik. Hans Forstand synes mig noget
 15 tør, og mig er han altfor metafysisk. Men han taaler godt at jeg siger ham det. Tjen mig i at drille Pingel med at jeg kjender en — Pessimist.

Deres ganske hengivne

Georg Brandes.

20 Skriv naar De engang har Lyst nogle Linier til mig.

13. *Harald Høffding til Georg Brandes.*

Kære Brandes!

Emiliegade 9. V.

Kbhvn. d. 9de Maj 1878.

Deres Bog om Tegnér, som De har været saa venlig at sende mig, har jeg læst med stor Glæde. Om jeg, hvem De har kaldt en »Fredens
 25 Mand«, maaske særlig har følt mig tiltalt af den fredelige Grundtone i Bogen (»Morgenbladet« har betegnet den som »Dæmpede Melodier«), skal jeg ikke kunne sige; jeg ynder i hvert Tilfælde ikke Freden, uden hvor den er Frugten af større Indsigt og dybere gaaende Forstaaelse. Men jeg tror, at De selv har kunnet give Dem hen til Deres Emne med
 30 større Ro, netop fordi det ikke har nogen egentlig oppositionel Karakter. I Deres fleste tidligere Arbejder har De lige som Nehemias

paa én Gang bygget og kæmpet; her har De kunnet bygge uforstyrret. En saadan sund og frisk Natur som Tegnér er det ogsaa godt at fremdrage i vore disharmoniske Tider.

Jeg var i Lund et Par Dage i Paaskeferien for at besøge en svensk Bekendt, og hilste ved samme Lejlighed paa Holger Drachmann, 5 som havde opslaaet sit Exil derovre. Jeg véd ikke, om det generede ham at modtage Besøg under disse Forhold; men han var saa »dæmpet«, som jeg aldrig ellers har sét ham. Mit Besøg var gjort i en god Mening; han vidste, at jeg var der i Byen, og jeg vilde ikke have, han skulde tro, at jeg af Farisæisme undlod at besøge ham. Efter hans 10 Udtalelse skulde hans hidtilværende kometariske Existents nu være forbi. — Naar det blot maa vise sig, at han kan indløse sine store Løfter, — jeg mener ikke blot dem, han har udtalt selv, men navnlig dem der ligge i, hvad han hidtil har præsteret. — Det Kedeligste er, at hans Karakter ikke synes at være fast, og at han ikke har vundet 15 nogen selvstændig Livsanskuelse. Han er vist i denne sidste Henseende i Stand til at gøre underlige Svingninger. Man fortæller, at han staar i Korrespondance med Martensen; men hvad Emnet er, véd Ingen. Hans nuværende Kone skal paavirke ham i ortodox Retning. (Maaske er dog hendes Ortodoxi afkølet noget ved, at 20 Præsten, da hun skulde skilles fra sin første Mand, erklærede hende, at hun blev evig fordømt for, hvad hun gjorde). —

De har, efter hvad Pingel har sagt mig, læst Heegaard's Bog om Intolerancen med Fornøjelse. Der er ogsaa meget deri, jeg er glad ved, og jeg er i det hele for Heegaards egen Skyld glad ved, at han 25 har udtalt sig udførlig. Men paa to væsentlige Punkter er jeg uenig med ham: i hans, efter min Mening, voldsomme Sondring mellem Individ og Samfund, og i hans Opfattelse af Villiens Frihed. Paa begge Punkter mærker man Eftervirkning af Kierkegaard og Nielsen, vel ogsaa af hans ivrige Kant-Studier i de senere Aar. — Men der er 30 det Fornøjelige ved Heegaard, at han saa godt taaler og saa gerne

diskuterer Indvendinger. Han følger i Virkeligheden her sine egne liberale Principer.

Maa jeg bede Dem hilse Deres Hustru venligst fra mig og selv modtage en hjertelig Hilsen fra

5

Deres hengivne

Harald Høffding.

14. *Harald Høffding til Georg Brandes.*

Emiliegade 9. V. Kbhvn.
d. 17de Januar 1879.

Kære Brandes!

Under Syslen med forskellige psykologiske Spørgsmaal har jeg
10 nylig bl. a. igen læst Deres Afhandling om det Komiske i »Æsthetiske
Studier«. Det vilde interessere mig at vide, hvorledes De nu selv
betragter denne Afhandling. Jeg har lært meget af den, ikke mindst
af den rige Exempelsamling; men jeg kan ikke rigtig forstaa »Mod-
sigelsesteorien«. Maa jeg ikke ganske kort sige, hvad der volder mig
15 Vanskelighed.

Det Komiske er, siger De, den modsigende Dom, som enten lige-
frem udtales, eller som Tilskuerens Opfattelse uddrager af Sammen-
hængen (p. 91, 93). Denne Modsigelse overrumpler et Øjeblik Til-
skueren, men han trænger den tilbage, og i Glæden over denne aande-
20 lige Frigørelse bestaar Lystfølelsen ved det Komiske (p. 110). —
Den modsigende Dom være nu: a er b. Er det altsaa virkelig det,
vi lokkes til, at sige: a er b? — Lad os tage et af Deres egne Exempler
(p. 111). En tager Tilløb til at springe over en Grøft; vi vente derfor
at se ham komme over paa den anden Side — det er altsaa her a.
25 Men pludselig (ja, De siger rigtig nok: »i samme Øjeblik« — men med
hvad Ret?)*), pludselig se vi ham i Vandet (∴ falde i Vandet);
dette er b. — Hvis der er noget her, der overrumpler, forekommer
det mig at være a. a lokker os ud paa Glatiis. Naar man har sagt a,

*) I en logisk Dom maa Subjekt og Prædikat paa én Gang være i Tanken;
30 men det Latterlige forudsætter en Overgang, en Succession af den Art, at hvert
af Overgangens Led vækker en forskellig Følelse og dertil behøver en vis Tid.

maa man ogsaa sige b; men det b, der her kommer, bliver et ganske andet end det, vi havde belavet os paa. — Det forekommer mig, at saa snart vi have formuleret Dommen $a=b$, er Historien forbi, vi le kun, eller rettere Latteren fødes ved selve b's Indtræden i Kontrast med a. 5

Men hvis det Latterlige beror paa en saadan Kontrastvirkning, saa er det ikke blot et Sammenstød af Tanker, men ogsaa et Sammenstød af Følelser. Jo mere vor Sympati er vakt for den Springende, jo mere vi stræbe med ham, des stærkere fornemme vi Stødet. Naturligvis forudsættes her Tanker og Forestillinger (for at finde en Tilstand af ¹⁰ Følelse uden Forestillinger maa man gaa helt ned til den organiske Livsfølelse, og selv der er det vanskeligt at paavise den); men det er netop, tror jeg, Følelseskontrasten, der er Hovedsagen. Derfor kan jeg ikke være enig med Dem, naar De siger (p. 88), at det Komiske overhovedet ikke forholder sig til Følelsen, men — om end kun ¹⁵ gennem en dunkel Fornemmelse — til Intelligentsen. (Her forstaar jeg ikke, hvorledes denne dunkle Fornemmelse forholder sig til den Dom, hvorpaa det Komiske skal bero).

Heller ikke hvad »Underskydelsen« angaar, kan jeg gaa ind paa Deres Fremstilling. Dersom vi abstraherede fra det, som først gør ²⁰ Modsigelsen eller Kontrasten mulig, vilde det Latterlige jo blive umuligt. Vi anvende ganske vist en Maalestok, som vi hente fra os selv; men denne lægger sig for Dagen i den Maade, hvorpaa vi gaa ind paa Forholdets første Led (a); den behøver ikke at være os tydelig bevidst (lige saa lidt som Betingelsesforsætninger behøve at formu- ²⁵ leres grammatisk, men kunne ligge i Sammenhængen).

Hvad endelig Lystfølelsen ved det Komiske angaar, da forekommer det mig, at Deres Fremstilling snarere godtgør Berettigelsen af at føle Lyst ved det Komiske, end angiver Aarsagen til denne Lyst. Aarsagen maa, hvis det Foregaaende er rigtigt, søges i selve Over- ³⁰ gangen fra a til b. Der maa være en Lettelse, en Afspænding, en Befrielse, som vi pludselig føle ved denne Overgang. Derfor tror jeg,

at Kant og Spencer pege i den rigtige Retning, naar de lægge Vægt paa, at det er et ned ad gaaende Modsætningsforhold (eine Erwartung, die sich in Nichts auflöst), der fremkalder Latteren.

Løvrig tror jeg ikke, at der hermed er naat Kernepunktet i Lat-
 5 terens Psykologi. Denne Lystfølelse har vist, som de fleste andre, sit
 Udspring nær ved Selvopholdelsesdriften, og Hobbes's Henvi-
 sning til Magtfølelsen (gloriatio subita) er et Vink, som maa forfølges. Men
 som saare mange Følelser kan den nu gennemløbe en Række af
 Former og efter at have været egoistisk antage en sympatetisk og
 10 mere uinteresseret Karakter. Som Æstetiker har De strax henvendt
 Dem til den højeste, lutrede Form af det Latterlige. Men hvis jeg
 ikke tager fejl i min Formodning, vil De nu ikke ganske vedkende
 Dem hin Afhandling, som er skreven under Indflydelse af S. Kierke-
 gaard og den tyske Æstetik. Baade herom og om Spørgsmaalets
 15 Realitet vilde jeg gerne høre Deres Mening.

Jeg hører ofte om Dem af Pingel, hvem jeg kommer til at holde
 stedse mere af, jo mere jeg lærer ham at kende. Han tager Adskilligt
 af Verdens Synd paa sig ved sin varme Sympati og sin hele entusia-
 stiske Natur. I Efteraaret følte han det pludselig som sin Pligt at
 20 blive Politiker, Noget som for en saadan Idealist vil have sine Van-
 skeligheder.

Deres Bog om Beaconsfield har jeg endnu ikke faaet læst, men har
 hørt meget Godt om den.

Med venlig Hilsen til Deres Hustru.

25

Deres hengivne

Harald Høffding.

15. *Georg Brandes til Harald Høffding.*

Kjære Høffding!

14. 2. 79.

Berlin. Zelten 16. N. W.

De viser mig en gammel, længst afstreiftet Slangehud og spørger
 30 mig hvorledes jeg stiller mig til den. Jeg har maattet lære det gamle
 tørre Skind at kjende paany for at give et fornuftigt Svar.

Afhandlingen blev skrevet — med uhyre Møie — thi jeg havde ingen Methode og ingen Opdragelse, i Aarene 65—66 og den optog en utrolig Tid for mig. Den er, som De rigtigt føler, skrevet ud fra den metafysisk-æsthetiske Synsmaade, som man paa Kjøbenhavns Universitet den Gang blev oplært til at ansee for den rette, og som 5 intet Menneske mere troer paa.

Her er jo ingen anden Vei end den psykologiske. Vær saa god at læse — paa Deres omhyggelige Maade: *Die Physiologie und Psychologie des Lachens und des Komischen, ein Beitrag zur experimentellen Psychologie von Dr. Ewald Hecker. Berlin 1873.* 10 Det er omtrent mit nærværende Standpunkt (en lille Bog paa 5 Ark).

Paa Dommens, 3: Indtrykkenes, Følelsernes Samtidighed i Bevidstheden troer jeg endnu. Se i den nævnte Brochure Sammenligningen med den samtidige Opfattelse af de to Synsflader der frembringe Indtrykket af Glands. Det Komiske er en saadan Glands, 15 der fremkommer ved en stereoskopisk Opfattelse af to Indtryk. Naturligvis har De ganske Ret i at opponere mod min Henføren af det Komiske til det rent Intellectuelle. I Brochuren vil De ogsaa finde et Forsøg paa at vise indenfor hvilken Begrænsning Hobbes' Definition peger hen paa det Sande. 20

Da jeg læste hin gamle Afhandling igjen, tænkte jeg med dyb Vemod paa det Ulykkelige for mig i at have faaet min Quasi-Opdragelse ved et Universitet som Kjøbenhavns, hvor man intet lærte, intet Moderne idetmindste. Ak hvor mange i Famlen spildte Aar!

Deres unge Slægtning Hr. Gjellerup sendte mig sin Bog og jeg 25 bad ham hilse Dem fra mig og sige Dem at min Hustru for nu 4 Uger siden har faaet en lille Pige. — Det er en flink lille Fætter, De der har. Vi ville haabe, han bliver til Noget. Frels ham endelig fra Omgang med Journalister og Literater, samt fra Metafysik og Æsthetik. Han er saa skrækkelig abstract og spækket med literære 30 Reminiscentser at han ellers aldrig kommer i Kast med det levende Liv. Men der var en prægtig Dialog i hans lille Bog.

De nævner min Beaconsfield, det glæder mig at De har hørt den gunstigt bedømt; jeg vil haabe De selv kan finde noget Brugbart i den, naar De faaer Tid at læse den. Er det ei forbausende, at efter hvad jeg hører, Bille, den rigtig gode gamle Bille den Eneste, 5 har rost den — endog med en vis Varme — i Cabiros Blad?

De nævner ogsaa Pingel, som De rigtigt karakteriserer som fuld- stændig Idealist. Politiker bliver han vel neppe, »det var det sidste som han kunde være«. Men med sin rige Lærdom maatte han dog absolut kunne frembringe noget større end Brochurer. Sig ham, han 10 skal skrive et Værk, Kosmos Nr. 2. (Deri vil da Drachmann nød- vendigvis indtage en mindre Plads end han nu udfylder i Forfatterens Horizont). Lev vel og tænk engang imellem paa

Deres hengivne

Georg Brandes.

15 16. *Harald Høffding til Georg Brandes.*

[Novbr. 1891]

[Visitkort:]

Idet jeg takker Dem, fordi et godt Ord sidst fandt et saa godt Sted, sender jeg Dem hoslagte Anmeldelse (hvor der et enkelt Sted ytres baade »Tilslutning« og »Modsigelse« over for Deres Udtalelser om 20 Feuerbach). De har, tror jeg, gjort mig nogen Uret ved Deres Hen- tydninger til et 20 Aar gammelt Skrift.

Deres

H. H.

17. *Georg Brandes til Harald Høffding.*

Kbh. Havnegade 55

25 Kjære Professor Høffding

15. Nov. 91.

Megen Tak for det venligt Tilsendte og Tak for Kortet, om det end denne Gang er Dem som gjør mig lidt Uret; thi jeg er mig ingen Hentydninger bevidst. Det glædede mig at læse Deres varmt aner- kjendende Ord om Feuerbach, og jeg finder Deres Kritik af ham 30 aldeles retfærdig. Hvad jeg selv har offentliggjort om ham er visse-

ganske lyrisk og ikke andet, men jeg vilde meget godt været i Stand til at sætte ham kritisk ud fra hinanden, ifald jeg havde sat mig det til Opgave. Jeg har læst ham flittigt da jeg var ung.

Jeg beder Dem slaa en Streg over den polemiske Del af vort tidligere Mellemværende. Dette Negative er saa ufrugtbart. — Underligt er det gaaet med Gjenstanden for vor Controvers. Siden jeg i 1887 først henlede Opmærksomheden paa Nietzsche, er han bleven Modefilosofen Verden over, og jeg ser nu — ikke uden Lede — ikke mindre end 3 nordiske Forfattere, Garborg, Strindberg og Ola Hansson næsten besatte af ham, tagende saa dogmatisk paa Alt, 10 hvad der er kommet fra ham, at især den førstes og den sidstes Selvstændighed helt er gaaet i Løbet.

Jeg skylder Dem megen Tak for Deres Optræden sidst. En saadan Festlighed har som Ceremoni altid sin svage Side. Det bøder paa denne, naar der kommer et Element af Højsind og Frisind ind deri, 15 som der den Aften kom fra Dem.

Deres hengivne

Georg Brandes.

18. *Harald Høffding til Georg Brandes.*

Amici Vej 5. V.

Kære Dr. Brandes!

d. 16. Novbr. 1891. 20

Tak for Deres Brev, som jeg blev meget glad ved, da det rykkede en lille Brod ud, som har pint mig ikke saa lidt, og som i Virkeligheden var den Modstand, jeg maatte overvinde, før jeg med Frejdighed kunde møde ved Festen for Dem. Jeg kunde nemlig ikke faa Andet ud, end at De p. 493 i sidste Bind af »Hovedstrømningerne« 25 maatte have min Bog »Filosofien i Tyskland efter Hegel« for Øje; de Navne, som nævnes, og et Udtryk som »Virkelighedsidealister« (der saa vidt jeg véd, ikke er brugt af Andre) syntes mig at tyde derpaa; de strenge Ord, som derefter bruges, maatte gøre mig ondt, skøndt jeg egentlig ikke følte mig ramt, da jeg allerede den Gang har villet 30 give Feuerbach en fremragende Plads som »en af de faa originale

Tænkere efter Hegel«. Derved forbitredes et Par smukke Sommerdage for mig ude i Frederiksværk, hvor Deres Bog hørte til min Ferielæsning og iøvrigt var mig til megen Glæde. — Det har da været unødigt Bekymring — og heldigvis er da dermed den sidste
 5 Brod rykket ud. (At jeg selv havde et saa godt Blik for min 20 Aar gamle Bogs svage Sider, baade i Indhold og Form, gjorde naturligvis, at jeg saa meget des snarere fandt en Hentydning). — Og dermed Mere end nok derom.

Jeg vil kun gribe Lejligheden til at takke Dem for Deres Forelæsninger over Shakspeare, som jeg følger paa anden Haand, idet begge
 10 mine Sønner høre til Deres ivrige Tilhørere. Vi have læst Shakspeares vigtigste Tragedier sammen, og jeg er glad over, at de nu kunne faa saa udmærket Vejledning til dybere Forstaaelse. — Min ældste Søn, som er Student paa tredie Aar, havde allerede tegnet sig til Fakkelt
 15 toget, da jeg besluttede at gaa med til Festen. De ser, at selv om jeg ønskede at lægge en stor Afstand imellem os, saa har jeg dog paa nært Hold en Ungdom, der fører ud over den Slags Afstande. Og heldigvis tror jeg ikke, at jeg blot har Ungdommen uden for mig, skønt jeg nok kunde ønske at være adskilligt yngre, da jeg des værre
 20 saa sent er kommen paa det Rene med hvad Vej jeg skal gaa.

Med venligst Hilsen

Deres hengivne

Harald Høffding.

19. *Georg Brandes til Harald Høffding.*

Tirsdag Aften [2: 17/11 1891]

25 Kjære Professor Høffding!

Jeg skal lige op og gale som en Hane men det Brev maa jeg strax svare paa. Jeg forstod ikke Deres Hentydning til Hentydninger; men dette er ligefrem pudsigt. Det Sted i min Bog, De sigter til, er ordlydende skrevet som det er trykt i Aaret 1883, da De og jeg ikke
 30 havde det ringeste udstaaende. Saavidt jeg dunkelt husker, tænkte

jeg da paa nogle Haandbøger i Filosofiens Historie jeg havde bladet i i Berlin, og hvad »Virkelighedsidealister« angaar, var det et ofte anvendt Udtryk i min Kreds derovre. Paa Deres Bog »Filosofien i Tyskland« har jeg aldeles ikke tænkt.

Er det muligt at De har voxne Sønner! Min Gud, hvor gamle vi 5 bliver. Og de hører mig tale om Shakespeare — jeg beder Dem hilse de unge Mænd fra mig og 1) anmode dem om at undskylde at jeg har drillet deres Faer, men 2) tillige fremhæve, at han havde drillet mig først. Og de husker nok fra deres Skoletid, at den som slaarer først osv.

Deres

10

Georg Brandes.

20. *Georg Brandes til Harald Høffding.*

18. 3. 92.

Kjære Prof. Høffding!

Jeg vilde ikke takke, før jeg ordentligt havde læst Deres Bog, 15 men jeg kommer ikke nu dertil; det er mig umuligt nu at afse Tid til et Studium. Derfor denne Tak næsten paa Forhaand, der da mest gaar paa at De elskværdigt lader vore Stridigheder gaa i Glemmebogen og ikke mere betragter mig som Modstander.

De kan være forvisset om at jeg skal studere Bogen, nu har jeg kun 20 flygtigt læst den eller gjennebladet den.

Var ikke Kierkegaard alt i alt et stort Menneske uden just at være en stor Tænker? Jeg synes egentlig ikke at han som Tænker kan kaldes stor. Han var som saa mange Genier syg og gal — er ikke hans »Tung- 25 sind« Sygdom og Galskab i Forening? — uendelig interessant, lærerig forsaaavdt enhver Personlighed, der har levet intenst og samlet, er lærerig, men han er ingen Vejleder.

Jeg har maattet love en Arbejderforening at holde et Foredrag for den om Renan og sidder og fortvivler over Opgaven og har ej Tid til at gjøre det ordentligt.

30

Forskjellen mellem Dem og mig er den mellem en citoyen og en bohémien, altsaa ikke saa ganske ringe, men den udelukker ikke Forstaaelse.

Deres hengivne

Georg Brandes.

5

21. *Georg Brandes til Harald Høffding.*

Havnegade 55.

Kjære Professor Høffding!

16. Sept. 92.

Da jeg først idag — forsinket som jeg har været ved anstrengende Arbejde — har faaet endt Læsningen af Deres Bog om Kierkegaard,
10 vil jeg tillade mig at sige Dem min Tak.

Jeg har læst den Linje for Linje med Blyant i Haand egentlig i den Hensigt at anmelde den, men staar nu ret flov; thi jeg har i Grunden ikke en eneste Indvending at gjøre. Alt forekommer mig rigtigt og Alt, hvad der er paastaaet, bevist. Jeg, som selv har syslet med S. K.,
15 om end for mange Aar siden, har lært meget af den Bog.

Fejl har den ikke, men maaske dog en Mangel, jeg mener den, at Manden ikke ret kommer til at staa for En paa sine to Ben. Det ligger vist i, at han, som De selv siger, mindre var en Filosof, end en alvorlig, inderlig, lidenskabelig Aand. Den, der anvender al sin Tankekraft
20 til at bevare en ham overleveret Tro, er jo netop ikke Filosof.

Jeg havde Lyst at tale med Dem, bl. A. om Virkningerne af K.s Tanker. Er de ikke sørgeligt faa? Har han levet og er han død for denne Slægt? Intet af det Bedste hos ham holdes jo i Ære. Ungdommen læser og kjender ham ikke, Gejstligheden har forvundet ham,
25 Magthaverne leve og tænke — sit venia verbo — som havde han aldrig været til. Han har i Alt paavirket en Haandfuld Mænd.

Jeg har i denne Tid helt omarbejdet en gammel daarlig Bog, »Reaktionen i Frankrig«, og gjort den ganske god troer jeg. Det skal være mig kjært at sende Dem den, naar den er trykt færdig.

30

Deres hengivne

Georg Brandes.

22. *Harald Høffding til Georg Brandes.*

Brogade 5. C.

Kære Dr. Brandes!

d. 9. Oktober 1895.

Tak for Deres smukke Anmeldelse af min Bog. Jeg føler kun for godt dennes Mangler og er derfor saa meget des gladere ved at se, at den kan gøres til Genstand for saa gunstig Omtale. Jeg inkasserer 5 særligt Deres Ytring, at jeg giver ikke blot Tænkernes Ideer, men ogsaa deres Karakter. Det har netop været min Bestræbelse, og jeg tror, det er Noget af det, der maaske kan give Bogen et Særpræg over for lignende Værker. Naar De anker over, at jeg derimod ikke giver Fysiognomierne, saa føler jeg Rigtigheden af denne Bemærk- 10 ning, men jeg føler den som betegnende en Grænse for min Evne, og maaske ogsaa for hvad det foreliggende Materiale i de fleste Tilfælde gør muligt. Fysiognomiet (som forskelligt fra Karakteren) vil desuden neppe have saa stor Betydning for de filosofiske Problemer, som de Grundtræk i Tænkemaade og Sindelag, der betegnes ved 15 Ordet Karakter. Jeg tror, at De ved Distinktionen mellem Karakter og Fysiognomi træffende har trukket Grænsen mellem Filosofiens Historie og den almindelige Literaturhistorie.

Jeg er vis paa, at jeg i Tyskland netop vil blive kriticeret fra den modsatte Side, nemlig for at have givet personlig Karakteristik for 20 stor Plads paa Teoriernes og Systemernes Bekostning. —

Med Tak for den fortsatte Tilsendelse af Deres Shakespeare, af hvilken Hamletheftet ganske særligt interesserede mig.

Deres hengivne

Harald Høffding. 25

23. *Harald Høffding til Georg Brandes.*

Strandgade 26. C.

Kære Dr. Brandes!

d. 1. Maj 1897.

For nogen Tid siden vilde jeg have henvendt mig til Dem for at spørge, om De eventuelt vilde modtage Valg som Bestyrelsesmedlem i 4 S, særligt med det Formaal for Øje, De omtalte paa Forhand- 30 lingsmødet for et Par Maaneder siden. Det blev imidlertid sagt mig,

at De kun ønskede Valg paa den af Ottosen og Meningsfæller anbefalede Liste, og jeg opgav derefter min Tanke. Paa Generalforsamlingen igaar Aftes blev det nu, efterat Ottosens Forslag til en »Udvidelse« af Foreningens Virksomhed var forkastet, udtalt, at De ikke
 5 havde erklæret, kun at ville modtage Valg paa Ottosens Liste. Derfor satte Bestyrelsen Deres Navn paa sin Liste, paa hvilken der foruden Dem stod: Papirhandler Louis Petersen, cand. polit. N. Frederiksen, cand. mag. H. V. Clausen, stud. mag. Anker Jensen og jeg. Denne Liste (med Deres Navn paa) blev forfattet efter Samraad med
 10 Hanssen-Nørremølle, da han sidst var her i Byen.

Der er mellem Ottosens og min Opfattelse af Foreningen og dens Virkemaade en principiel Forskel, der gør, at vi ikke kunne sidde sammen i Bestyrelsen. Efter min Opfattelse er Formaalet hovedsageligt Understøttelse af den nationale Kamp i Slesvig, ikke Agita-
 15 tion her hjemme. Men hvorledes De saa stiller Dem i denne Henseende, vil De kunne virke for det Formaal, De har draget frem, og vi haabe derfor, at De modtager det Valg, der faldt paa Dem.

Personligt havde jeg helst set, at Ottosens Forslag var vedtaget, saa at han havde kunnet prøve paa at sætte sine Ideer igennem. Jeg
 20 vilde helst trække mig tilbage. Majoriteten var ogsaa meget ringe og skyldtes vist især de Medlemmer, der tillige ere Medlemmer af de andre Foreninger. Stridsspørgsmaalet bør derfor komme frem igen til Efteraaret. Men jeg haaber, at De vil virke sammen med os saa længe.

Jeg skal tilføje, at ogsaa cand. Frederiksens Navn fandtes paa
 25 begge Lister.

Med venligst Hilsen

Deres hengivne

Harald Høffding.

24. *Harald Høffding til Georg Brandes.*

Strandgade 26. C.

Kære Dr. Brandes!

d. 1. Juni 1897.

30 Undskyld, at jeg — uagtet jeg ser, at Deres Sygdom desværre ikke er hævet — ulejliger Dem med Anmodning om Svar paa et Brev, jeg

for nogen Tid siden skrev til Dem. Jeg vilde nemlig gerne have en Udtalelse fra Dem, om De modtager det paa Dem faldne Valg til Medlem af Bestyrelsen for 4 S. Hvis De blot vil lade skrive to Ord paa et Brevkort derom, vil jeg være taknemmelig. Vi have Møde i denne Uge, og jeg vilde saa gerne være sikker med Hensyn til Deres 5 Beslutning.

Jeg haaber, at Deres Sygdom ikke vil lænke Dem til Sengen for længe i denne smukke Sommertid.

Med venligst Hilsen

Deres hengivne

Harald Høffding. 10

25. *Georg Brandes til Harald Høffding.*

1. Juni [1897.]

Kjære Professor Høffding

Jeg beder Dem tusinde Gange om Undskyldning for min Uopmærksomhed, der dog er mere tilsyneladende end virkelig. Jeg laa alt tilsengs, da jeg i sin Tid modtog Deres Brev; jeg opsatte Svaret 15 for at vente til jeg var rask, indbildende mig, at Helbredelsen hurtigt vilde følge, men betragtede det desuden kun som en Form, da jeg forud var bleven spurgt, om jeg vilde modtage et eventuelt Valg, og havde svaret Ja; staar altsaa naturligvis ved mit Ord. Det vil være mig kjært efter ringe Evne at samvirke med Dem. Min Tilstand har 20 i de sidste Dage forværret sig meget, saa mine Udsigter i Øjeblikket er lidt triste.

Deres hengivne

Georg Brandes.

26. *Harald Høffding til Georg Brandes.*

Den 14. September 1898. 25

Kære Dr. Brandes!

De mente ikke, at Deres Digte vilde smage mig, men det havde De egentligt ingen Grund til at mene. Tvertimod var det naturligt, at det gik, som det ogsaa er gaaet mig under Læsningen, — at jeg

i disse poetisk formede Ungdomsstemninger netop fandt et Udtryk for hvad jeg altid har beundret og anerkendt i Deres Færd, den stadige Stræben, det evige Excelsior! Det er af stor Interesse for Alle, der formaa at se det Værdifulde i Deres Virksomhed, at lære denne
 5 lyriske Klang, som har lydt for Dem ved Banens Begyndelse, at kende. At den har sin egen Klangfarve, der ikke falder sammen med hvad der klinger hos Andre, som paa deres Vis ogsaa kende et Excelsior! — det kan ikke undre, og det forøger Værdien for dem, der jo ældre de blive, faa Øjnene stedse mere oplukkede for de indivi-
 10 duelle Forskelligheders Rigdom og Betydning.

Jeg glæder mig over, at vor forskellige Klangfarve, der jo under Tiden har ført til Disharmonier imellem os, ikke har hindret den venlige Tilsendelse af Bogen fra Deres Haand; men jeg har glædet mig ikke blot over, at denne Gave kom, men ogsaa over hvad den
 15 indeholdt.

Med venligst Hilsen og Tak

Deres hengivne

Harald Høffding.

27. *Harald Høffding til Georg Brandes.*

15/11 98.

Kære Dr. Brandes!

20 Medens De var paa Rejse, blev det i et Bestyrelsesmøde i 4 S bestemt, at der skulde holdes et Møde med Adgang for alle Studerende. Jeg har lovet at holde et Foredrag om Fichtes »Taler til den tyske Nation«, som vil passe til Situationen. Men det vilde være af stor Betydning, om De vilde komme og muligvis deltage i Diskus-
 25 sionen, resp. sørge for, at en Diskussion kommer i Gang. Jeg haaber, at Deres Moders Sygdom, om hvilken jeg har hørt med Beklagelse, ikke vil hindre Dem i at komme.

Mødet holdes den 22. Novbr. Kl. 9 i Wittmacks Lokale.

Med venligst Hilsen

Deres hengivne

28. *Harald Høffding til Georg Brandes.* Tirsdag Aften [Marts(?) 1901]

Kære Dr. Brandes!

I Eftermiddag talte jeg da med Christensen-Stadil, der i Samtalens Løb syntes at blive mere og mere betænkelig ved Krabbes Kandidatur. Han beholdt vor Udtalelse og vilde raadføre sig med sine Menings- 5 fæller. Paa Søndag faar jeg Bud fra ham, om han vil gøre sig bekendt med Franz v. J.[essen]s Materiale.

Deres hengivne

Harald Høffding.

29. *Harald Høffding til Georg Brandes.* Strandgade 26 C. 10

Kære Prof. Brandes!

d. 14. Septbr. 1902.

Jeg søgte Dem iformiddags for at spørge, om De vilde holde et Foredrag ved et Møde for »4 S« den 6. Oktober eller en af de nærmeste Dage. Redaktør Jessen kan kun i de Dage. Han vil tale om Hindringer og Betingelser for Nationalitetskampen i Slesvig. 15

Det vil være til stor Gavn og Glæde for vor Forening, hvis De og Jessen kunde tale ved denne Lejlighed. Skulde jeg foreslaa et Emne, vilde jeg nævne Forholdet mellem tysk og dansk Literatur i Nutiden. Men De vil selv bedst kunne finde et Emne.

Valget af Aften i den Uge, der begynder den 5. Oktbr., beror paa 20 Dem — forudsat, at et Lokale kan faas. Da det er nødvendigt, snarest muligt at faa denne sidste Betingelse i Orden, vil jeg være taknemmelig for snarligt Svar.

Deres hengivne

Harald Høffding. 25

30. *Georg Brandes til Harald Høffding.* 11. Marts 1903.

Kjære Professor Høffding

Til Lykke! Den, der selv nylig har gjort Springet, kan vidne, det er ikke saa slemt og uhyggeligt, som det ser ud, selv om der bødes paa det med Blomster. 30

Jeg beder Dem tro, at ingen af Deres gamle Venner vurderer Dem højere eller paaskønner Deres aandelige og sædelige Værd mere end Deres gamle Modstander og oprigtige Ven

Georg Brandes.

5 31. *Harald Høffding til Georg Brandes.*

Strandgade 26
d. 17. Decbr. 1904.

Kære Brandes!

Kunde De ikke komme her paa Onsdag d. 21. Kl. 8 til et Møde med Heiberg, Gertz, Drachmann og mig, hvor der skulde tales om Stiftelsen af et »græsk Selskab«?

10 Med venligst Hilsen

Deres hengivne

Harald Høffding.

32. *Harald Høffding til Georg Brandes.*

Den 18. Novb. 1908.

Kære Brandes!

Min bedste Tak for det sidste Bind af Deres Selvbiografi, der fører
15 Læseren rundt om i Verden og lærer os stillesiddende Hjemmefød-
ninger Mere om Mennesker og Forhold paa en eneste Aften, end vi
ellers faa at vide i mange Tider. Og saa er der dog ogsaa det kon-
stante Midtpunkt i den hele Skildring, — Trangen til at se Aands-
frihed og Aandskraft røre sig — og især herhjemme i vort lille Land,
20 hvor Alt voxer saa langsomt.

Jeg takker Dem for den venlige Omtale, jeg bliver Genstand for i Anledning af den Aften, da et godt Ord fandt et godt Sted.

— Naar jeg sagde, at Deres Læser bliver ført vidt omkring i Verden, maa jeg føje til, at jeg ogsaa ved Deres Bog er ført omkring i den
25 danske Presseverden, som jeg ser, jeg saare lidet har kendt. Jeg havde ikke anet, at Anfaldene paa Dem havde varet saalænge og saa udholdende ved. — Blot De havde sagt: — »non leguntur« (»Græca« var det ganske vist ikke).

Venligst Hilsen og Tak — samt Haab om, at »Forbundet« vil bestaa.

Deres hengivne

Harald Høffding.

33. *Georg Brandes til Harald Høffding.*

Hôtel d'Iéna, Paris (16me)

20. Febr. 09.

5

Kjære Høffding!

Disse Linjer blot for at sige Dem, hvad De vel paa en Maade véd, men ikke saaledes personligt kan have erfaret, hvor højt vurderet De er her.

Atter og atter hænder det mig i Selskabslivet — og jeg er hver Dag udbedt — at Folk nærmer sig til mig, meddeler mig, at de har læst 10 Deres Bøger i de franske Oversættelser med Fornøjelse og Udbytte, og spørger mig, om jeg kjender Dem. Saavidt jeg kan skjønne, har især den sidst oversatte Bog, Religionsfilosofien, gjort Indtryk.

Det er naturligvis Ungdommen, der læser slige Bøger, unge Embedsmænd i Ministerierne, unge Lærde og Skribenter, men Dommen 15 over deres Værd er enstemmig. Noget undrede det mig dog iaftes, af en lille Gruppe unge Mænd at høre Dem betegnet som en »esprit tout-à-fait français«. Men det viser idetmindste, at De forstaas.

Deres hengivne

Georg Brandes. 20

34. *Harald Høffding til Georg Brandes.* Carl Bernhards Vej 15. Kbhvn. V.

Kære Brandes!

25. Februar 1909.

Tak for den Venlighed, der lod Dem meddele mig hvad De har bemærket om mine Bøgers Modtagelse i Frankrig. Gennem min Forlægger (Alcan) har jeg ganske vist flere Gange faaet Beretning om 25 en »succès continu«, men det var mig naturligvis af særlig Interesse at høre om de personlige Udtalelser.

Jeg har selv været meget forundret over den gode Modtagelse i Frankrig. Det var Friedrich Paulsen, der først foranledigede en Over- 30 sættelse af min Psykologi paa Tysk, og derefter ere da mine andre

Bøger fulgte; og fra Tysk ere de komne til en hel Række andre Sprog. Ved den engelske Udgave af min Religionsfilosofi har jeg selv været medvirkende, og da den er lagt til Grund ved den franske Oversættelse, staar denne i mere direkte Forhold til mig end de andre
5 franske Udgaver.

Jeg er ikke mindre forundret end De ved at se mig betegnet som en esprit tout-à-fait français. Jeg har haft et meget stort Arbejde for at komme til at skrive nogenlunde. Dette Arbejde er gaaet i Et med Arbejdet paa at tænke saa klart og i saa simple Former som muligt,
10 og tillige med Bestræbelsen for at udtrykke mig saa personligt, som Emne og Undersøgelse tillade.

Mest beslægtet føler jeg mig med engelsk Tankegang (hvor dog ens tyske Paavirkning gør sig altfor stærkt gældende). — Der er i Frankrig meget Liv paa det filosofiske Omraade, og det er altid en stor For-
15 nøjelse at følge Diskussionerne i Bulletin de la société française de philosophie.

Med venligst Hilsen og Tak

Deres hengivne

Harald Høffding.

35. *Harald Høffding til Georg Brandes.*

Kbhvn. 18/3 1913.

20 [Telegram:]

Danois des deux côtés de la frontière assemblés pour fêter le jubilé des 4 S. vous envoient salutations et remerciements pour votre concours précieux dans la lutte nationale.

Høffding.

25 36. *Harald Høffding til Georg Brandes.*

Den 21. Marts 1914.

Kære Brandes!

I et Interview, jeg iaftes maatte underkaste mig til »Politiken«, er der kommet nogle Ytringer ind, som jeg haaber, De ikke har misforstaaet. Jeg vilde sige, at jeg opfattede Dem som Kunstner mere
30 end som Videnskabsmand, og at jeg deri saa Forklaringen eller Und-

skyldningen for, at De ikke i sin Tid var bleven Medlem af Videnskabernes Selskab. — Jeg havde iøvrigt ikke trot, at disse Ytringer hørte med til Interviewet.

Med venligst Hilsen

Deres hengivne

Harald Høffding. 5

37. *Georg Brandes til Harald Høffding.*

Kbh. d. 22. Marts 14.

Kære Høffding.

Jeg ønsker Dem til Lykke med den nye Bolig. Ordene, som de stod i Avisen, saa ganske vist noget uvenlige ud; men jeg vidste og véd, hvor upaalideligt et Indtryk Interview'er giver. 10

Deres hengivne

Georg Brandes.

38. *Georg Brandes til Harald Høffding.*

Kbh. 24. Febr. 20.

Kære Professor Høffding

Jeg takker Dem for Deres lærerige og vidtskuende Værk. De har 15 formaaet at sammenfatte et helt Aarhundredes Tankearbejd.

Skønt Tankernes Verden ikke er mig fremmed, er jeg dog ikke hjemme i den, og mine Interesser og Bestræbelser har maattet samle sig om Kunsten, hvor Aarhundredet jo ogsaa staar med et tydeligt Særpræg, om det end maaske heller ikke dér har naaet de ypperste 20 Højder.

Jeg véd ikke, om det gaar Dem som mig, at alle tidligere aandelige Erobringere ogsaa synes Dem anfægtede eller trueede ved den forestaaende sociale Verdens-Omvæltning, hvis Rækkevidde endnu ikke lader sig overse. 25

Verdenskrigen har drevet adskillig Tillid til det Opnaaede ud af dens Forskansninger. Vi ser Insektet krybe op ad en Mur, falde ned, naar det har naaet den øverste Rand, og begynde forfra.

Heldigvis har De (saa lidt som jeg) mistet Arbejdslyst og Spændkraft.

Deres hengivne

Georg Brandes.

5 39. *Georg Brandes til Harald Høffding.*

Kbhavn

Kære Høffding.

4. Marts 23

Der er nu kun en Uges Tid tilbage inden man fejrer Deres Fødselsdag med de Æresbevisninger, som fuldt tilkommer Dem. Ifald De et Øjeblik skulde savne mig som Deltager i de blandt disse Festlig-
 10 heder, hvortil jeg kunde have Adgang, saa beder jeg Dem være forvisset om at min Udebliven ikke skyldes nogen Lunkenhed i Følelsen for Dem.

Jeg har fra min tidlige Ungdom, fra vor fælles Tilknytning til Brøchner og til Julius Lange, fulgt Dem med min bedste Sympati
 15 og med ærlig Taknemmelighed for hvad jeg skylder Dem af god og mangesidig Belæring.

Men heftig og alvorlig Sygdom, der har strakt sig over det meste af tre Maaneder, og som jeg lige akkurat er kommet over, forbyder mig Samvær med mange Mennesker og Deltagelse i Festligheder.

20 En og anden vil maaske udlægge min Tilbageholdenhed ugunstigt som Udtryk for Misundelse. Jeg tør sikkert haabe, at De ikke vil opfatte den som andet end hvad den er, en Reconvalescents nødvendvungne Forsigtighed, og at De vil tro paa mine bedste Ønsker for Deres Vel og min Tilfredsstillelse ved Deres Hæder.

25

Deres hengivne

Georg Brandes.

40. *Harald Høffding til Georg Brandes.*

Carlsberg

Kære Brandes!

d. 5. Marts 1923.

Det var mig en stor Glæde at modtage Deres venlige Brev. Ethvert
 30 anerkendende Ord fra Dem har altid været mig en Opmuntring.

Gennem de mange Aar, der er gaaede, har der snart været Tiltrækning, snart Frastødning imellem os. Aarsagerne dertil har dels ligget i vore forskellige Naturer, dels deri, at vi arbejdede paa forskellige Omraader og med forskellige Synspunkter. Men jeg tror, at der gennem dette Spil af Modsætninger har arbejdet sig en gensidig 5 Forstaaelse frem, saa at enhver Mistydning nu vil være umulig for os.

Da jeg ikke har set mig istand til at udarbejde et Foredrag, vil jeg paa Torsdag i Studentersamfundet oplæse nogle Stykker af mine »Erindringer«, som handler om mit Forhold til de literære og politiske Bevægelser i 70'erne og 80'erne. De er nedskrevne for 7 Aar siden. To 10 af Stykkerne angaar mit Forhold til Dem, først hvad jeg lærte af Deres Bemærkninger om mine Artikler til »Det nittende Aarhundrede«, senere om vor Strid angaaende Nietzsche. Jeg haaber, at min Fremstilling er saa objektiv, at jeg meget godt kunde have set Dem blandt mine Tilhørere. Dette kan desværre nu ikke lade sig gøre. Det gør mig 15 ondt at høre, at Deres Sygdom har saa langvarige Eftervirkninger. — Maaske jeg engang til Foraaret kunde aflægge Dem et lille Besøg og saa forelægge Dem min Beretning. Mine »Erindringer« er først bestemt til at udkomme efter min Død; netop derfor er de uvilkaarlig skreven (haaber jeg) sub specie æternitatis. 20

I min Naivitet har jeg efterhaanden sagt Ja til for mange Opfordringer og Indbydelser. Jeg ønsker næsten, at jeg istedetfor havde taget imod min Brodersøns Forslag om at tilbringe disse Uger hos ham paa Landet. Men jeg kommer vel over det ogsaa.

Med gentagen Tak og med Ønsket om god Fremgang i Deres 25 Befindende.

Deres hengivne

Harald Høffding.

41. Georg Brandes til Harald Høffding.

2. Juni 23.

Kære Høffding

Mange Tak for Deres store Venlighed at sende mig Deres Arbejde 30 om Pascal og Kierkegaard. De har blandt andre Fortrin det store at

bevare Deres Interesse usvækket for de Spørgsmaal, der sysselsætter En stærkest, naar man er ung, og De arbejder stadig med Problemerne, fornyr dem under Deres Tilbagevenden til dem. Jeg har med største Udbytte læst Deres dybtgaaende Afhandling.

5

I gammelt Venskab

Deres

Georg Brandes.

42. *Georg Brandes til Harald Høffding.*

Kbh.

d. 26. August 23.

Kære Høffding

10 Mange Tak for Bogen om Analogi, der har sat mange Tanker i Bevægelse hos mig. Dens Kærne synes mig udtrykt Side 108, hvor De med nogen Vemod udtaler Tanken, at en saavidt muligt gennemført Analogi i Grunden er det højeste, vor Erkendelse kan naa.

Meget slaaende finder jeg ogsaa den dør af Dem brugte Vending,
15 at der egentlig ikke gives anden Videnskab end Aandsvidenskab; Naturvidenskaben er jo kun en Gren af den.

De omfatter nu i Deres Tankeliv Alt, hvad Fortid og Samtid har frembragt, uddyber Baner, De allerede for lang Tid siden slog ind paa, og bevæger Dem samtidigt ad nye Veje, idet De har et vaagent
20 Øje med Forskningen allevegne.

Det eneste Værk, jeg kender, som noget strejfer det Omraade, De her behandler, er Meyerson's Identité et Réalité, som har gjort et stærkt Indtryk paa mig. De nævner senere Arbejder af denne Forfatter. Det nævnte Værk er fra 1910. Han kender da dér hverken
25 Einsteins Teori eller Bohrs Atomlære. Begge maa have fængslet ham, da hans Tanker kredser om disse Spørgsmaal.

Jeg beundrer, at De med saa stor Lethed trækker Vejret i Abstractionens højeste, mest fortyndede Luftlag.

Deres hengivne

30

Georg Brandes.

TROELS-LUND OG GEORG BRANDES

1867-1920

1. *Georg Brandes til Troels-Lund.*

9de Juni 67.

Kjære Troels-Lund!

Tillad mig under en Pintseftens kjølige Stilhed at beklage mig for Guder og Mennesker over visse unge forlovede i Giftetanker gaaende
5 Menneskers Upaalidelighed. For en 3, 4 Dage siden begav jeg mig efter din Anvisning ud ad Vesterbro for at formelde din elskværdige Svigerinde min Respect. Efter længe at have ledt om Absalonsgade opdagede jeg til min Glæde at jeg befandt mig midt i samme. Jeg
10 saa, at N° 22 (to og tyve), det af Dig nævnte N^o — formodentlig et Du spiller paa i Lotteriet og som Du derfor har i Hovedet — i dette Tilfælde var et positivt Udtryk for det Negative og din Anvisning til mig formodentlig et af disse Experimenter i det Philosophisk-Pro-
pædeutisk-Ironiske, som man kan vente sig af en philosophisk Manu-
15 ducteur. Du veed, at disse Folk ere capables de tout. Huset N° 22 existerer nemlig ikke; mellem Numrene 20 og 26 befinder sig et gabende Svælg, ubeboet af menneskelige Væsner. Jeg underkastede da 20 og 26 en Recognoscering men ingen Lunds! jeg vovede mig ind paa Gasveiens Politistation, fik Listerne over Absalonsgadens
20 samtlige Beboere gjennemsete men ingen Lunds!

Da mindedes jeg det gamle vise Rim:

At stole paa Troels Lund blandt Verdens mange Luxer

Er med en Blomsterstilk o. s. v.

Din

Georg Brandes.

2. *Georg Brandes til Troels-Lund.*

31. Dec. 67.

I Anledning af vor Samtale iformiddag fremtog jeg paany din Bog og fornyede Indtrykket, ligeledes tog jeg Molbechs Artikel frem paany og læste den igjennem. Jeg gjenfandt da ganske vist en stor Del Bemærkninger, jeg har gjort (og bl. A. med stor Oprigtighed meddelt 5 Dig) men i en Ramme af M.s egen Opfindelse og som Præmisser til en Conclusion jeg ikke vedkjender mig. Denne Redaction af mine Indfald og Strøbemærkninger har modificeret Aanden i dem. Jeg taler ikke om det Slags Railleri, der findes her, hvilket uden at være ilde ment, da det tilfældigt passer, saarer den, det rammer; men min 10 Mening er, at jeg finder Artiklen som Helhed uretfærdig. Den er en af de Recensioner der prøve en ung Forf. paa en Vægtskaal, hvis Modvægt er saa tung, at mange meget ansete Bøgers Ros vilde høilig svinde ind, om de skulde veies paa lignende Vilkaar, den nedsætter i afgjørende, overhuggende Udtryk — aldrig, ingensteds — og den er 15 skreven med en halvgammel Mands Blaserthed og med et usympathetisk Sind, der ikke forsøger at see Sagen fra Forf.s Synspunkt.

Iøvrigt finder jeg, at ogsaa hvad M. beklager sig over med Hensyn til din Ordrigdom, er sandt, og vilde meget ønske, at Du vilde ligesom jeg forelske dig i saadanne Forf. som Beyle (nommé Stendhal) 20 hvis ordknappe Stil har en egen Charme.

Dette følte jeg en Trang til at sige Dig. Et godt nyt Aar.

Din Georg Brandes.

Hr. cand. theol. Troels Lund.

3. *Troels-Lund til Georg Brandes.*

6/4 1872. 25

Kjære Brandes!

Da jeg i vor sidste Samtale strax gik ind paa at være Medlem af den da omtalte Forening, var det ud fra den Forudsætning, at den omtrent svarede til salig Discussions-Foreningen, hvis Maal jo var at

forene ligestemte Sjæle, der iøvrigt gjerne kunde være af stik modsatte Anskuelser, naar de blot vare i Besiddelse af den indbyrdes Sympathi, der var en Borgen for gjensidig befrugtende Indflydelse.

Efter hvad jeg imidlertid senere har erfaret, — og hvad Du maaske
 5 ogsaa berørte, men jeg ikke strax noksom bemærkede, — skal den
 nuværende Forening mere kræve en Uniformitet i Anskuelse end en
 broget Mangfoldighed af omgængelige Naturer; dette ligger allerede
 i dens Antal, der jo langt har overskredet das heilige Dutzend, og
 det ligger ligeledes i det alt trufne Valg af Medlemmerne. Skjøndt
 10 jeg nu meget sympathiserer med mange af Forkjæmperne for den
 »frie Tanke«, saa er min Sympathi ulige mindre for den frie Tanke
 selv; jeg hilser med Glæde dens Kamp mod de nu herskende religiøse
 som sociale Fordomme, men jeg frygter ikke desmindre for at den
 selv er svanger med nye Ensidigheder og Fordomme. Du kunde
 15 svare: Saa er din Plads netop iblandt os for at gjendrive eller gjen-
 drives. Dog troer jeg ikke, jeg passer. Dels er min Mening ikke fuldt
 og klart udviklet paa mange afgjørende Punkter, og før finder jeg
 det ikke sømmeligt at bringe den offentlig til Torvs, dels duer jeg
 ikke til mundtlig Discussion, hvor Samtaleformen maa opgives for
 20 Enetale.

Tilgiv derfor kjære Brandes! at jeg beder om mit Løfte tilbage og
 ikke møder i Aften. Kommer jeg, vil jeg fristes til at blive, thi jeg har
 flere Venner iblandt Eder; men bliver jeg, vil det kun være for imod
 Foreningens Aand at søge udsondret en Gruppe om ikke af Menings-
 25 fæller saa dog af Uafhængige. Hvad enten det lykkes mig eller ei, vil
 Foreningen for mig kun blive hvad den ikke skal være: et Hindrende,
 et Adskillende. Jeg rækker Dig Uniformen ubrugt tilbage, glem et
 uoverlagt Løfte og bliv høist lidt gnaven paa

Din altid hengivne

Troels Lund.

4. *Georg Brandes til Troels-Lund.*

D. 25. April 74.

Kjære Troels Lund!

Maa jeg sige Dig hjertelig Tak for den lille Bog, Du har været saa elskværdig at sende mig. Jeg har læst den ligesom den foregaaende med Fornøielse og Udbytte. Du gjør Dig sandelig selv Uret ved at 5 indskrænke Resultatet af dine Forskninger i dette Tilfælde til Oplysning af at et Factum har været urigtigt refereret. Du har jo givet et helt lille Tidsbillede og endda et meget malerisk, og jeg tilstaaer at den pittoreske Interesse for mig ved alle den Art Undersøgelser opveier den, der knytter sig til, om noget vist Enkelt er hændt eller ikke 10 hændt.

Jeg synes det er Synd, at Du med saa betydelige Fremstillingsevner ikke tager dig en større Opgave for; Du har jo saa fortræffelige og saa ubrugte Materialier daglig for Dig. Du kan troe, det er mindre morsomt at skulle forsøge paa at bringe noget Nyt ud af Stoffer, der 15 ere behandlede af Andre og hvor alt Grundlaget er trykt. Ifald Du ikke er for epikuræisk, bør Du absolut give os en stor tyk Bog om dansk Historie.

Jeg veed ikke om Du nogensinde saa en Pakke Avisartikler Molbech udgav under Navnet »Fra Danaidernes Kar«. Der var ikke meget ved 20 dem og det er ikke paa Grund af dens Fortjenester, jeg nævner den; men jeg vilde gjerne have Du skulde have bemærket, at der i den fandtes en vis Artikel, vi en Dag paa Gaden talte om og som jeg sagde Dig havde ham til Forfatter.

Jeg beder Dig ikke tage mig min Usynlighed ilde op. Jeg arbejder 25 saa strengt, at Alt for mig gaaer op i det daglige anstrengende Slid.

Din hengivne

Georg Brandes.

5 *Georg Brandes til Troels-Lund.*

20. Sept. 76.

Kjære Troels Lund!

30

Jeg sysler i denne Tid med S. Kierkegaards Værker. Maa jeg i

den Anledning rette det Spørgsmaal til Dig om der er Dig noget bekjendt om hvad det har været for en Brøde eller en Art Brøde, Kierkegaard i sit 25de Aar mente at have opdaget i sin Faders Liv og hvortil paa en Mængde Steder hos ham sigtes, dels i Dagbøgerne, 5 dels i hans Værker (Salomos Drøm i Frater Taciturnus, Antigone i Enten—Eller).

Brøchner, som mente at vide det, sagde mig engang Noget derom, men jeg har glemt det. Jeg har en dunkel Erindring om, at det var Noget om den gl. Hosekræmmers Forhold til Kg.s Moder (hvem han 10 mærkværdig nok aldrig med en Stavelse nævner), Noget der gik ud paa en forud for Ægteskabet gaaende illegitim Forbindelse eller paa en Forurettelse af hende i pecuniær Henseende, men jeg kan ikke huske noget nøiagtigt derom, fordi det dengang ei interesserede mig.

NB. det er ikke min Agt at offentliggjøre hvad du maatte vide, 15 jeg vil kun have det som Ledetraad for mig selv og tænker mig Muligheden af en Familietradition desangaaende.

Mange Tak for din lille Bog; jeg læste den med stor Fornøielse.
Med venlig Hilsen til din Frue

Din G. B.

20

6. *Troels-Lund til Georg Brandes.*

23/9 76.

Kjære Brandes!

Forunderlig nok har jeg aldrig tænkt over det, hvorom Du spørger mig, og kan derfor ikke give Dig nogen Besked. Jeg har nu i Anledning af Dit Brev forespurgt mig hos Enkelte af Familiens Medlemmer, 25 — rigtignok af de fjernere Beslægtede — men Ingen af dem veed andet end i Almindelighed at den Gamle var paaholdende og maaske havde levet lidt vildt i yngre Dage. Jeg kan saaledes desværre ikke give Dig nogen sikker Oplysning. — Et underligt Træf! Kan Du 30 huske en gammeldags Guldring, som jeg længe har gaaet med. Den skriver sig fra den Gamle som stadig bar den (efter ham S. K. og

senere min afdøde Broder). Ved Modtagelsen af Dit Brev forsvandt den for mig, skjøndt jeg er mig bevidst 10 Minuter forinden at have lagt Mærke til den paa min Finger. Siden har jeg ikke faaet den, skjøndt jeg har efterlyst den i Avisen. Den gamle Hosekræmmer synes at ville kujonere den yngre Slægt som han har gjort det ved 5 den Ældre. — Hvis jeg som rimeligt er, har tabt den, misunder jeg den Gamle hans Egenskab Paaholdenhed.

Venligst Hilsen

Din Troels Lund.

Jeg haaber snart at være færdig med mit lille Bidrag til »Det 10 19. Aarh.«

7. *Troels-Lund til Georg Brandes.*

Frederiksberg Allée 49.
26-28/5 90.

Kjære Georg Brandes!

Jeg læste igaar Dine Essays (danske), som baade interesserede mig meget og vakte mange gamle Erindringer fra de Dage, da vi i 15 »Nutzorns Bande« debatterede Spørgsmaalene Heiberg, R. Nielsen, Brøchner o. s. v. Ofte, naar jeg i de mange forløbne Aar har læst Noget af Dig, som ret har tiltalt mig, har jeg følt en Trang til at udtale min Tak til Dig baade for dette Enkelte og for hvad jeg i det Hele skylder Dig, dels med Hensyn til Forstaaelse af vor Literatur, 20 dels, og ikke mindst, hvad angaaer Klaringen for mig selv af min egen specielle Opgave. Det er imidlertid hver Gang gaaet mig saa, at den første Beslutning ikke er bleven udført og siden er bleven bortskudt i spredte Smaaudtalelser særlig til vor fælles afdøde Ven Emil Petersen. 25

Denne Gang bryder jeg overtvært og sender Dig strax, medens Beslutningen er varm, en venlig Hilsen og Tak.

Jeg er for gammel til ikke at vide, at en Fornyelse af hine Dages Forhold vilde være en Umulighed, Forsøget derpaa kun berede Skuffelser. Vi ere uenige om afgjørende Hovedpunkter og afvige 30

fra hinanden i Anlæg, Temperament og Uddannelse. Du hører hjemme i det stærkt bevægede Liv. Jeg holder meget af at være ene, og befinder mig kun vel mellem Fortids Begivenheder og Fremtids Fostre. Men idet min Skude i et Øjeblik som dette glider forbi Dit
5 Skib, føler jeg en uimodstaaelig Trang til at nikke over til Dig og kippe med Flaget.

Jeg vilde gjerne give denne Hilsen et solidere Udtryk. Engang da vi tidligere passerede hinanden sendte jeg Dig »Paa Vandring«. Af hvad jeg nu har ombord, vilde det jeg har skrevet for »Vort Forsvar«
10 næppe tiltale Dig. Jeg sender Dig da paa Maa og Faa min sidst udgivne Bog »Forberedelse til Bryllup«. Muligt vil Du deri kunne finde Spor af, hvad jeg mener med, at jeg skylder Dig meget; muligt ikke. Jeg kan ikke selv afgjøre det eller overhovedet bedømme, hvorledes denne enkelte Bog, tager sig ud fra et saadant Synspunkt. Men,
15 eh bien! kjeder den Dig, saa læg den fra Dig og gjør, som jeg har gjort mig det til Regel: Kvitér strax for Modtagelsen og sig Du glæder Dig — til at læse den.

Nu Farvel! Jeg har givet min Stemning Luft. Dette Brev er kun et ufrivilligt Suk, — Længselsfuldt heniler Vandet —, Aftenen er saa
20 klar og smuk. Nu glider jeg atter bort. Hvor vi næste Gang mødes, veed ingen af os. Men, hvor jeg kan, passer jeg, selv i Afstand, paa Din Manøvrering og nyder den som Historiker. Saadan en Opsats som f. Ex. den om Holberg kan glæde En helt ind i Sjælen. — Farvel da, Lykke paa Reisen! Og en venlig Hilsen

25

fra Din hengivne

Troels Lund.

E. S. Dette Brev skrev jeg i Mandags, men da jeg Tirsdag Morgen læste det igjennem, før jeg vilde sende det afsted, slog den Tanke mig: »G. B. er som Alle, der have prøvet Livet, mistroisk, jeg opnaaer
30 kun at han troer, jeg vil paa en pæn Maade opfordre ham til at anmelde Bogen.« Dermed var den Sag omme, Afsendelsen opgiven. — Idag seer jeg imidlertid, at Fridericia har allerede ved en Anmeldelse

(i »Politiken« for igaar) taget Brodden af denne Forklaring. Saa sender jeg Dig Bogen og Brevet alligevel, ohne Absicht, hvis Du vil troe mig.

8. *Georg Brandes til Troels-Lund.*

Den 28. Mai 90.

Kjære Troels Lund!

5

Jeg blev glad overrasket ved imorges at finde Bogen som et Tegn paa velvillige Følelser liggende paa mit Bord, end mere tilfreds, da et Brev faldt ud af den, men jeg stejlede unegteligt da jeg kom til Stedet, at du maatte frygte, jeg efter at have modtaget saa ven- skabelige Ord kunde falde paa, i Bogen at se en Anmodning om en 10 Recension.

For saa »mistroisk« holder du mig — saa mistænksom har Livet gjort dig selv. Det er rent ud forfærdende at betænke det. Saa megen Raahed, Forfængelighed og Beregning møde vi alle stadigt, at vi staa paa Post mod enhver naturlig og ligefrem Ytring, vi kunde 15 ville fremkomme med. Jeg mindedes, at jeg selv for en Maanedstid siden i et Brev til Strindberg kom til at indskyde den Vending »Livet har lært os begge Mistænksomhed« . . .

Men ikke sandt? du har kjendt mig for længe og i de Aar, hvor man ikke behersker sig, til at kunne tro mig lavsindet, og dit Brev 20 er mig et Bevis derpaa, som jeg med levende Taknemmelighed modtager.

Jeg bliver aldeles overrasket over den Ytring at du troer at skylde mig noget som Skribent; thi efter at først en vis Vodskov havde skrevet det, er det senere blevet stereotypt gjentaget herhjemme, at 25 af Videnskabsmændene skyldte Ingen mig noget — saa stereotypt at jeg nylig (under min sidste Polemik, hvor det atter berørtes) var stærkt fristet til en Gang for alle at erklære disse Forsikringer unødige, siden jeg aldrig havde gjort nogen Paastand i modsat Retning. Andre have maaske negtet enhver Paavirkning uden helt at have Ret, Du 30 synes mig i din Ridderlighed tilbøjelig til at anerkjende en, hvor

ingen Anden vil kunne se den. Vi er jo saa helt forskellige og dit Menneskevæsen var modnet længe før mit.

Ak, Troels Lund, hvor underligt det er, naar Aarene begynde at rinde for En, thi i vore unge Dage var der jo anderledes Forslag i
5 dem. Du har søgt at give din Tid Konsistens ved et enormt sammenhængende Arbejd som du efter en fast Plan forfølger. Jeg er altfor urolig til at kunne binde min Vilje for mange kommende Aar, og den Dom, du troer jeg vilde sky at udtale over dit Arbejd, kan jeg allerede af den Grund ikke afgive med nogen Vægt, at jeg i altfor
10 høj Grad savner Kundskab til Æmnet. Jeg har rent menneskelig Indsigt paa nogle Omraader men en lærd Mand er jeg ikke og kan jeg efter mit Anlæg aldrig blive. Dog jeg kjender jo det forrige Bind og véd, at jeg har megen Belæring og Nydelse i Vente.

Det glæder mig meget at du har fundet noget Godt i de Par Essays,
15 som jeg egentlig blot samlede ifjor, fordi en Bog, jeg havde under Trykken, rykkede altfor langsomt frem og jeg dog gjerne vilde have noget ud.

Du overdriver, troer jeg, den Afstand Ulighed i Meninger lægger mellem Mænd, der ellers vil hinanden vel. Jeg selv tillægger politiske
20 Meninger en yderst ringe Betydning naar de blot er ærligt mente. Jeg kjender ikke Vort Forsvar, men jeg tvivler paa at hvad du deri kan have skrevet vilde forfærde mig. I »Politiken« har jeg i fulde to Aar ikke skrevet og i samme Tid ikke været paa Bladets Kontor. Du har sikkert større Sky for Menings-Modstandere end jeg; Du omtalte
25 engang Alex. Kielland til mig med megen Varme; senere trak du dig efter hvad Emil Petersen fortalte mig, tilbage fra ham paa Grund af Uoverensstemmelser i abstrakte Spørgsmaal. Jeg synes, du gjorde dit Liv fattigere derved af en vis Stolthed.

Det var smukt af dig at skrive mig til. Emil Petersens Død var
30 mig et umaadeligt Tab. Jeg beder dig bevare mig din Velvilje.

Din hengivne

Georg Brandes.

9. *Troels-Lund til Georg Brandes.*

Charlottenlund

Kjære Georg Brandes!

11-9-96

Julius Langes Død vakte i vemodig Form hos mig Mindet om den Tid, da vi mødtes og diskuterede alt under Solen, vovede os til stundom at kaste egne Tanker ind i Debatten og fulgte med Spænding 5 deres Medfart. Det tilfældige Møde med Dig idag bragte mig igjen til at tænke paa hine Dage. De høre Fortiden til. Glød mig ved — i Erindringen om dengang — at modtage medfølgende Bog.

Din hengivne

Troels Lund. 10

10. *Georg Brandes til Troels-Lund.*

12. Sept. [1896]

Kjære Troels Lund.

Denne Gang vil ikke jeg kunne anvende Din Trylleformel »som jeg glæder mig til at læse« — hvis Værd Du engang lærte mig og derefter glemsom anvendte overfor mig selv — thi jeg kjender godt 15 den Bog, Du har været saa elskværdig at sende mig, og finder den en af de morsomste, Du har skrevet, rig paa forbløffende Facta.

Jul. Langes Død er gaet mig meget nær. Hvorvel jeg i de senere Aar sjældent saa ham, var han mig dog i høj Grad dyrebar fra vor Ungdom. Han var meget mindre antik end man efter hans Død 20 har villet gjøre ham til.

Jeg er i gammelt Venskab

Din hengivne

Georg Brandes.

11. *Troels-Lund til Georg Brandes.*

Kvæsthusgade 5

Kjære Georg Brandes!

4/2 97. 25

Maa jeg bringe Dig min Lykønskning i Anledning af Æreslegionen, der saa passende fremhæver hvad man taabeligt har forsømt her-hjemme.

Med venlig Hilsen

Din hengivne

Troels Lund. 30

12. *Georg Brandes til Troels-Lund.*

5. 2. 97.

Kjære Troels Lund

Hav ret megen Tak for dine venlige Ord i Anledning af denne franske Stjerne. Jeg er meget glad over at du ikke har glemt vort 5 Ungdomsvenskab og aldrig har miskjendt det Honettere (eller hvad jeg skal kalde det) hos mig trods mine Mangler.

Din Georg Brandes.

13. *Troels-Lund til Georg Brandes.*

Kvæsthusgade 5

Kjære Georg Brandes!

8/9 97.

10 Tak for venlig Omtale i Din ypperlige Karakteristik af vor fælles Ven »Herbert«. . . .

Det gaar mig som Dig ved Tanken om ham, jeg fyldes med Vemod og Taknemmelighed, og midt i Stemningsdisen trænger sig Spørgsmaalet frem: har jeg nogensinde kendt ham?

15 Jeg mener imidlertid at have bemærket, at med Alderen trænger det samme Spørgsmaal i stigende Grad sig frem med Hensyn til En selv. Jeg er allerede naaet til, og befinder mig vel ved, at betragte mine Bøger, selv den jeg har under Udarbejdelse, som efterladte Skrifter af en mig ubekjendt Forfatter. Jeg nærer en vis Sympathi 20 for ham, men en løjerlig Fyr forekommer han mig. Maaske er dette oprindelig kun et Udslag af Ømtaalighed overfor Kritik. Men anvendt overfor hele Personen letter en saadan Diskretion i Forholdet selve det at leve. Maaske ogsaa det at høre op hermed.

Jeg haaber, at Du nu befinder Dig under Stigning højt, højt over 25 den »fjerde Afgrund« og snart kun har Rekonvalescensens skære Morgenlys og sarte Paradis foran Dig. Saa staaer endelig den lykkeligste Dag tilbage, hvor man, udvist af Paradis og henvist til det forbandede daglige Slid, robust atter føler sig paa Højde med dette.

Modtag en hjertelig Hilsen fra Din altid hengivne

14. *Georg Brandes til Troels-Lund.*

9. Sept. 97.

Kjære Troels Lund

Jeg er over det Værste, men har langt igjen. Har du set en Oldenborre, der ligger paa Ryggen og ikke kan komme op igjen? Kan du tænke dig en, der har ligget saadan i halvfemte Maaned og ikke kan 5 sprælle med Benene engang? Den Oldenborre, det er mig.

Og dernæst, kan du forestille dig Thessalien, naar den tyrkiske Hær endelig engang er rykket ud af det? Befriet, men totalt ruineret. Det er mine Ben, naar endelig engang den sidste Blodprop er borte. Svækket til Lamhed er endnu mit venstre Ben, der ikke mindre end 10 3 Gange har været rask og atter er blevet hjemsøgt af Tromber.

...

Hvad det angaar at kjende sig selv, saa har jeg aldrig bekymret mig om at kjende mig selv, har endog altid skyet det. Den forekommer mig, denne af gamle Filosofer fordrede Sport, omtrent som at 15 tygge paa sine Negle og drikke sit eget Blod — lig en vis gammel Folke — istedenfor at ernære sig af Bøf og Porter. Man kjender sig jo kun, forsaavidt man af Erfaring véd, hvorledes man i denne eller hin Situation har handlet; man véd ej, hvad man vilde have gjort i de Situationer, man ej har oplevet, eller om man nu vilde handle 20 ens i de allerede oplevede Situationer. For Filosofer er det maaske nogen Nytte til at kjende sig. For alle nok saa lidt kunstnerisk anlagte Mennesker vilde det sikkert blot være en Hindring. Jeg er som et Fruentimmer, der kun bryder sig om Impulser, Instinkter, alt det Ubevidste i os.

Din 25

Georg Brandes.

15. *Troels-Lund til Georg Brandes.*

Kvæsthusgade 5
d. 13/9 98.

Kære Georg Brandes

Meget i denne Bog vil Du være enig med mig i, uenig sikkert i 30 meget. Den er Resultatet ikke blot af en enkelt historisk Under-

søgelse men af et helt Livs Indtryk og Overvejelser. Du ejer flere Forudsætninger end nogensomhelst Historiker til at kunne forstaa den. Jeg beder Dig modtage den som en venlig Hilsen, med ubestemt Lysblink ogsaa fra de Samlivets Dage, der snart ligge 40 Aar tilbage, da vi begge endnu havde vor Udvikling foran os.

Din hengivne

Troels Lund.

16. *Georg Brandes til Troels-Lund.*

16. Sept. 98.

Kjære Troels Lund

10 Skjønt jeg havde nok at gjøre, der ej burde opsættes, har jeg strax kastet mig over din Bog og nu første Gang gennemfløjet den med Øjne og Fingre; egentlig læst den har jeg ikke endnu og dog véd jeg hvad der staar i den. Jeg ser ved første Blik hvilken betydelig og ejendommelig Bog det er. Den interesserer mig i højeste Maade. Er
15 dog ikke Stoffet lidt disproportioneret? Saa rige Forudsætninger, saa knap en Conclusion. Jeg synes, det 16de Aarhundrede trænges noget. Den Uenighed mellem os, du formoder, vil vistnok indskrænke sig til dette kritiske Spørgsmaal, ifald det kan kaldes Uenighed. Ellers vil jeg blot være taknemmelig for Bogen.

20 Om ikke mange Dage skal jeg sende Dig en lille, meget beskednere og mindre betydelig, Bog, nogle Ungdomsbreve fra Jul. Lange, men som male ham godt og skildre ham fra mange Sider. Den vil minde Dig om den Tid, Du sigter til, og som jeg gjerne mindes.

Din hengivne

25

Georg Brandes.

17. *Troels-Lund til Georg Brandes.*

Kvæsthusgade 5

Kære Georg Brandes.

22/9 98.

Hjertelig Tak for Din smukke Bog om Julius Lange! Jeg modtog

den nu og maatte naturligvis strax i Lag med den. Den interesserer mig overordentligt.

Med venligst Hilsen

Din hengivne

Troels Lund.

18. *Troels-Lund til Georg Brandes.*

Den 4. Oktober 1898. 5

Kære Georg Brandes

Efter nu paany at have gennemlæst Din Bog om Julius Lange kan jeg ikke lade være med endnu engang at bringe Dig en hjertelig Tak for den. Hvad der strax falder i Øjnene for En, der har kendt J. L., er Billedets slaaende Lighed. Skøndt mangt et Træk er blevet ændret 10 eller dog fuldstændiggjort for mig ved Læsningen — hvad Du meddeler om hans tidligere Ortodoxi stod f. Ex. ikke saa klart for mig i Erindringen — er dette Hovedindtryk uomtvisteligt. Og uden at være blevet uvirkeligt og idealiseret er Billedet overordentlig smukt.

Jeg har prøvet paa at sætte mig imd i, hvad Indtryk Din Bog maa 15 gøre paa en kommende Slægt, der ikke personlig har kendt J. L. Jeg troer at du vil indpræge et Billede, af betydelig Virkning og Sandhed. Grunden søger jeg ikke blot i de Træk af Lighed som jeg kender men som ogsaa kun en Samtidig ret kan vurdere. Jeg søger den mere i, at Fremstillingen og Gengivelsen har tydeligt nok ligget Dig 20 paa Hjerte, og ofte aflokket Dig Udtryk af den største Finhed og overbevisende Kraft. Exempelvis nævner jeg hvad Du siger 233—34 om hans Danskhed.

Endelig og ikke mindst har det glædet mig, at Bogen gengiver et overordentlig smukt Billede af — Dig selv. Det vilde falde mig van- 25 skeligt at paapege bestemt netop hvor, thi det er ikke fremtrædende tilstede paa noget enkelt Punkt. Men det stiger stærkere og stærkere frem efter Læsningen. Og det udmærker sig ved en sjælden Varme, Elskværdighed, Vigueur og ungdommelig Skalkagtighed og Liv. Dette Billede, der følger gratis med Bogen, giver den en ganske egen 30 Tiltrækningskraft. I Modsætning til hine Præmieblade af vidunderlig

Værdi beregnede paa at sætte Købernes Forhaabninger i Sving, omtales dette slet ikke forud, men tilfalder umærkeligt enhver opmærksom Læser og vækker ved sin Lighed hos Enkelte kære Erindringer.

5 Med venlig Hilsen

Din hengivne

Troels Lund.

19. *Georg Brandes til Troels-Lund.*

5. Oct. 98.

Hjertenskjære Troels Lund

Jeg vilde netop skrive et Par Linier til Dig, da dit Brev kom idag.
10 Jeg vilde sige Dig, det skal være mig en Fornøjelse at anmelde din nye Bog; men at Du maa have en Smule Taalmodighed med mig, da jeg i Øjeblikket ikke kan. Jeg har en af mine akute Kriser af Modløshed; jeg kan ligefrem ikke overkomme hvad jeg har paa mig, kan ej sove om Natten for det osv. Den 15de September skulde
15 jeg være rejst, men kan ej komme bort for Løfter og Kontrakter med Forlæggere. Nu har jeg de tyske Indledninger til Ibsens Stykker paa Halsen. 3 fulde Uger har de alt taget mig og intet er skrevet eller saa godt som intet; jeg kan ej komme ud deraf, og det skulde været afleveret først i September. Saadan gaar mit Liv i en evig Stræben
20 efter at opfylde indgaaede Forpligtelser. Jeg maa tænke paa dine Ord i et Brev under min sidste Sygdom herhjemme, at nu var jeg snart rask og at det jo forsaavidt var dejligt, men saa gik det jo blot ud paa at rulle Stenen igjen.

Det fryder mig at du synes om Bogen om Jul. Lange, ogsaa at du
25 ikke synes, jeg selv gjør altfor slet Figur derved. Lidt latterligt var det jo at trykke varme Erklæringer om Ens egen Fortræfflighed; jeg søgte kun at bøde derpaa ved ogsaa at lade ham skjælde mig tappert ud. Desværre maatte jeg af hans Breve stryge godt Halvdelen. I to unge Menneskers Breve spiller jo Madammernes Kjøn en
30 vis Rolle og der var for meget om min Ungdoms Madammer. Jeg holdt svært meget af ham. Tænk hvor ulykkeligt hans Liv blev,

Sindssyge om ham paa alle Kanter. I dette Øjeblik er baade hans ældste Søn og hans Datter for bestandig paa Hospitaler.

Din

Georg Brandes.

20. *Troels-Lund til Georg Brandes.*

5. Oktob. 1898. 5

Kære Georg Brandes

Ret megen Tak for Dine venlige Linier og Din Carl Bagger, som jeg ved min Hjemkomst fra Landomstrejfen fandt paa mit Bord.

Det gjorde mig meget ondt at høre, at Du befinder Dig i en Overtrætheds Kørt-fast Krise, som nu jo desværre hører med til Din — og 10 delvis enhver Aandsarbejders — Maade at leve paa. Jeg har i denne Tid lidt under en Snært af lignende men kureret den ved i de sidste Dage hver Dag fra Morgen til Middag eller Eftermiddag at strejfe om i fri Luft paa Maa og Faa i Nordsjælland. Det er utroligt hvor meget man kan rappe fra sig i et Par Aftentimer efter sligt et Zigeuner- 15 liv om Dagen. Eller synes Du ikke herom, saa vil jeg anbefale Dig, hvad jeg anvendte ifjor med Held: at sejle over med et Dampskib til Malmø og lige tilbage igjen. Selvfølgelig hele Tiden paa Dækket, i Læ og varmt klædt, saa at Du ikke forkøler Dig. Du bliver ved denne Frilufts- og Søkur aandeligt kobberforhudet uden at Maskinen mister 20 sin vante Kraft, tværtimod. Denne sidste Kurmetode »ligger lige for Dig« kun et Par Skridt fra Dig og med 5 Muligheder om Dagen. Man glemmer, blunder, fornyes saa dejligt undervejs. Tænk paa det!

Tak for Tilbudet om Anmeldelse. Du kan nok begribe, at jeg foretrækker dette langt, — selv om jeg skal vente, vente længe, — 25 fremfor at barberes af Dr. I. A. F. Hans Kniv kradser af overlegen, videnskabelig Halvforstaaelse, og han klemmer En om Næsen med en Kollegas retfærdige Fasthed.

Jeg slutte naturligvis strax Carl Bagger — uden at kunne gætte for Resten, hvor den hører hen. Af dens nitide Pragt og den fort- 30 løbende Paginieren sluttede jeg til noget Stort og anbringer den i

Tanken i noget saa rummeligt som »Vort Aarhundrede«. Den er kønt gjort, varsomt og dog fuldt rammende. Det er et klassisk Punktum paa første Side: »Hans Smag« o. s. v. Det slog mig ved sin tilsyneladende En-passant-hed, i Virkeligheden giver det fint og fyldigt
5 hele C. B.s Ejendommelighed.

Du kender næppe følgende Anekdote som jeg har fra H. P. Holst selv. Han mødte en Dag Bournonville paa Kongens Nytorv og denne sagde: Nu har jeg gaaet om Hesten her og digtet følgende Hædersdigt:

Om de danske Digttere ikke er duelige,
10 Saa er dog alle grumme ædruelige.
Med Undtagelse af Steen Steensen Blicher
Er der ingen der drikker.

H. P. Holst svarede:

Jeg skal hilse fra Carl Bagger
15 Og sige: Jeg takker.

Nu har jeg spildt noget af Din Tid. — Farvel kære! glem ikke, at naar man ikke kan stige til Vejrs, har man kun Valg mellem Land eller Sø. —

Venligst Hilsen
20 Din
Troels Lund.

21. *Troels-Lund til Georg Brandes.*

Kvæsthusgade 5
15/10 98.

Kære Georg Brandes
Dr. Brausewetter i Berlin, der skulde besørge den tydske Oversættelse af min Bog og skaffe en Forlægger, har idag skrevet mig til
25 og udbedt sig til Brug hertil nogle danske Bladanmeldelser af Bogen til Orientering for den eventuelle Forlægger. Jeg er i det latterlige Tilfælde ikke at kunne opfylde dette billige Ønske, da der — hvor mange skriftlige Udtalelser jeg end privat har modtaget — ikke endnu foreligger nogen nævneværdig Omtale af den paa Tryk, muligvis et
30 Udslag af, at det er Hensigten at tie den ihjel.

Under disse Omstændigheder vilde jeg sætte megen Pris paa, om

Du snart vilde skrive Din Anmeldelse, saa at jeg kan sende ham den.
Dit Navn vil jo overflødiggjøre Andres.

I Haab om, at Du nu er kommen Dig, saa at dette mit Ønske ikke
volder Dig Besvær, er jeg med venlig Hilsen

Din hengivne 5

Troels Lund.

22. *Troels-Lund til Georg Brandes.*

21-10-98.

Kære Georg Brandes.

Hjertelig Tak for Din venlige Anmeldelse, som jeg lige nu har
læst med stor Glæde. Min Forlægger deler sikkert denne. Det er mig 10
en Gaade, hvorledes Du har kunnet faae rejst, læst, skrevet, trykt i
det Par Dage siden i Søndags. Jeg arbejder stundum med Hestekraft
men dette forekommer mig som Elektricitet. Du kalder det Nervøsitet.
Eh bien, jeg misunder Dig Din Nervøsitet. Heller ikke forstaaer jeg,
hvorfra »Politiken« har mit Billed netop efter dette Fotografi. Det 15
existerer kun i 4—5 Explr. alle paa »faste Hænder«, der ikke have
udlaant det. — Tilgiv at jeg skriver med rødt Blæk, jeg skal ud paa
Officerskolen og har ikke i en Fart kunnet finde andet. Farven kan
ikke misforstaaes som Udtryk for, at jeg »er tændt i Glød af Din
tirrende Tavshed«. Jeg maa jo ikke sige, at jeg »nyder Dit Svares 20
buede Glathed«, men jeg maa dog sige Dig, at jeg ikke mindst
beundrer Dine Udtryks humane, rummelige Rundhed der gør, at
de ikke støde an, men kunne læses af enhver Slags Læser. Nu farvel.
Endnu engang Tak. Hjertelig Hilsen. Godt Udbytte af Rejsen.

Din hengivne 25

Troels Lund.

23. *Troels-Lund til Georg Brandes.*

Kvæsthusgade 5

22/10 1900

Kære Georg Brandes

Jeg har bedt »Politikens« Redaktion om, at »Sundhedsbegreber . . .«
først maa blive Dig tilbudt til Anmeldelse. Selvfølgelig vilde jeg sætte 30

megen Pris paa, om Du vilde udtale Dig om den. Men jeg kan paa den anden Side ogsaa godt forstaae, hvis Du ikke har synderlig Lyst hertil, fordi Emnet muligt forekommer Dig for fjærnt liggende. I saa Fald bøjer jeg mig, om end med Sorg, for Din Opfattelse.

- 5 Jeg søgte Dig for lidt siden for mundtlig at sige Dig dette, samt, hvis Du alligevel var villig, at tilbyde at give Dig nogen historiske Momenter til Bogens Vurdering.

Med venlig Hilsen

Din hengivne

Troels Lund.

- 10 24. *Troels-Lund til Georg Brandes.*

København

1. Febr. 1902

Kære Georg Brandes!

Hjertelig Lykønskning i Anledning af Din 60aarige Fødselsdag og Tak for alt godt Venskab i de forløbne Aar!

- Løjerligt er det at leve. At Livet skulde falde saadan, tænkte nu
15 ingen af os paa, da vi som Skoledrenge snakkede fornuftigt sammen paa Skolepladsen hos Bohr. Eller da vi som Voxne mødtes i Nutzhorns Bande.

- Husker Du den forfløjne Tur for et Par og 40 Aar siden til Raavad, hvor Nutzhorn fik den vilde Idé at fordele os om Natten paa Post
20 enkeltvis rundt om i Skoven, og hvor vi nær aldrig havde fundet hverandre igen? Du og jeg anbragtes paa Fløjen længst mod nordost. Jeg mærker endnu det knugende Tryk af Mørke og Ensomhed; da en forskræmt Fugl fløj op, afløkkede det mig et: »Halloh, Brandes!« hvad der var ganske utilladeligt. Jeg fik dog Svar i Form af et »Hold
25 Mund dér!« af Nutzhorn, der just vendte tilbage fra at have sat Dig af. Siden, da alle vi andre vare indsamlede, tilbragte vi henved en Time med at lede efter Dig. Du fandtes ikke, hvor Du var anbragt, men havde til N.s og Julius Langes Ærgrelse moret Dig med at gaae videre paa egen Haand, hvad Du paastod netop stemmede med
30 Hensigten: at faae Indtryk af Natten. — Undertiden har det siden forekommet mig, som om jeg endnu stod alene paa Post om Natten

i Skoven, som om det at leve egentlig ikke var andet. I saa Fald er dette Brev blot et gentaget: »Halloh Brandes!«

Den ikke mindst besynderlige Omskiftelse, Livet har bragt os, er gradvis at blive forvandlet fra franc tireur til Samfundsstøtte. Vi have begge undergaaet Forandring i det offentlige Omdømme. Du saa 5 afgørende og grundigt, at jeg ikke veed den Ting Du nu ikke kunde gøre uden jo at være sikker paa Ros derfor. Det er overmaade bekvemt og behageligt. Men — ganske mellem os — synes Du ikke, man dog undertiden nu savner lidt frisk Luft og Angreb, den hyggelige Fornemmelse af sit eget, der fulgte med ikke at kunne aabne saa 10 meget som et Koøje uden at faae et Skvæt Saltvand i Ansigtet. Nu er alt stille, skuret, blankt. Man er Klassiker i Guldsnit.

A propos, glem ikke mit Raad om at skrive »Dine Erindringer«. Det er den bedste Maade at skaffe sig ozonholdig Luft. Og Du har jo et udtømmeligt Forraad af Oplevelser og dito — Forpligtelser. 15 Naar de ikke skulle offentliggøres i Ens levende Live, afgive saadant Forfatterskab det morsomste Tidsfordriv og Opgør med hele Livet. Man tager endnu engang Kegler og slaaer bag ud. Men selv om Du ikke agter at skrive Memoirer, saa tjen mig blot i at sige, Du vil gøre det. Det er noget af det mest komiske at iagttage Virkningen heraf. 20 Alle bøje sig instinktmæssigt og ærbødigt af Frygt for den Pisk, Du holder bag Ryggen.

Som altid i Breve i en vis Alder er jeg endt med at tale til mig selv. Og ubevidst om mig selv. Du vedkender Dig maaske slet ikke at være bleven i det almindelige Omdømme til en forgudet Mand, en Klas- 25 siker, en Samfundsstøtte. Du har et andet Temperament, føler maaske slet ikke Bronceformens Dannelse men nyder blot fremdeles Varmen af den indre Lue. Med Grund kaldte vi Dig jo som ung »Loke«. Jeg beder Dig derfor blot at springe den foregaaende Del af Brevet over og nøjes med et: »Macte virtute tua«, paa Dansk: brænd bare videre! 30 Jeg tager Varsel af Din seirrige Bopæl: Hôtel de Jena, Avenue de Jena,

og som Historiker er jeg forvisset om, at Du altsaa endnu har et smukt Auerstädt i Vente.

Til Lykke dermed!

Din gamle Ven

Troels Lund.

5 25. *Georg Brandes til Troels-Lund.*

5. Sept. 10.

Kjære Troels-Lund

Glæden ved at naa en Fødselsdag med et højt Tal er jo lidt blandet. Men du ser, at det danske Folk er glad for, at du naaede den.

Man har undertiden beklaget, at det for os Mennesker ikke er som
 10 for visse Insekter, at under Livets Forvandlinger den sidste Fase ikke er den, ved hvilken Individet bliver smukkest. Den gamle Mand svarer ikke til Sommerfuglen. Men for dig som Forfatter er Ordenen virkelig blevet denne: Larve — Puppe — Sommerfugl. Aldrig før har du som Skribent slaaet dine Vinger ud som nu, og aldrig før er
 15 Omverdenen som nu bleven opmærksom paa disse Vingers brogede Pragt.

Tag en Lykønskning fra en gammel Ven, der glæder sig naar du har Medgang og hædres.

Din

20

Georg Brandes.

26. *Troels-Lund til Georg Brandes.*

København

Kære Georg Brandes

2-2-1912.

Ja, nu er det min Tur til at lykønske Dig til de 70. Det drømte ingen af os om, da vi var unge.

25 Hvor vilde vi ikke dengang begge have leet, om vi kunde have seet os som agtværdige, hæderlige Klassikere, hvidhaarede med komponerede Rygge! Og nu sidder vi der. Og vi skubbes begge gensidigt til. Du mig paa Lærred, jeg Dig i Marmor.

Lad os dog i det mindste le imellem os! For det nytter jo ikke at ærgre sig eller græde.

Sandheden er:

Enten man ta'r det paa langs eller tværs,
Løjerligt er det at blive halvfjers. 5

Du venter ikke nogensinde at faa Livsgaaden løst. Jeg for mit Vedkommende haaber derpaa. Det kunde i hvert Fald være artig nok, synes jeg, engang at faa Lov til at se »Mekaniken« indvendigfra og faa et Indtryk af, at det er brave Folk, der udgør Betjeningen.

Men hvordan det end hermed forholder sig, det er for Dig og mig 10 de næste 10 Aar til 80, der nu ligger for.

Gid Du i dem maa faa rigest mulig Lejlighed til at slikke Solskin og Glæde! Og glem ikke, naar Du vender hjem, atter at begynde paa at nyde Joghurt; den renser Blodet og gør Sindet let.

Saaledes talte den vise Zarathustra. Og trods Georg Brandes og 15 Troels-Lund er Verden ikke bleven klogere siden. Derfor søg Solllys i Glæde og Joghurt!

Hjertelig Hilsen fra en Livs- og Lidelsesfælle

Din hengivne

Troels-Lund. 20

27. *Troels-Lund til Georg Brandes.*

Kvæsthusgade
12/9 1920

Kære Georg Brandes!

Hjertelig Tak for Dine venlige Ord til mig i »Fyens Venstreblad«. Jeg vilde straks have skrevet Dig til i den Anledning, men opsatte det, da jeg var saa »fordundret« i de Dage og helst vilde sige i Ro, 25 hvad jeg tænkte.

Vi har jo, som Du siger, haft samme Udvikling, mødt samme Slags Modstand, delt lignende Skæbne. Vi hører til samme »Aargang« i dansk Aandsudvikling. Men samtidigt har vi været højst forskellige, hvad der naturligt med Aarene er traadt tydeligere frem. Desuagtet 30 har vi fulgtes fredeligt ad, ikke haft noget literært Sammenstød, end

ikke nogen Rivning, ikke saa meget som blot et skarpt Ord imellem os.

Jeg troer, at dette engang i Tiden vil blive lagt Mærke til som noget underligt og uforstaaeligt.

Vi kender Grunden. Trods al vor Forskel i Anlæg, Dannelse og
5 Karakter har der lige fra vor Ungdom hersket en gensidig indbyrdes
Agtelse, Tillid, Interesse og Hengivenhed, der fandt sit Udtryk i
Mottoet: »elsk mig lidt, men elsk mig længe«.

Det er denne Modsætningernes Harmoni, denne de forskellige
Eneres gensidige Sympati og samstemte Forstaaelighed og Forstaaelse,
10 som jeg regner for den fineste æteriske Olje i den Kultur og den Ven-
skabsform, vi som unge tilegnede os. Den har ikke tabt sig i 60 Aar.

Det er denne Trofasthed, denne milde Beherskethed, denne trygge
Hjemlighed, dette rolige Vidsyn i Venskabet — dobbelt vanskelig
for en ildfuld og skarptskaaren Personlighed — hvorfor jeg af Hjertet
15 takker Dig.

Venligst Hilsen

Din hengivne

Troels-Lund.

KOMMENTAR

FORTEGNELSE
OVER
TITELFORKORTELSER

Berl. Tid. = Berlingske Tidende.

Dagbl. = (dansk) Dagbladet.

Det 19. Aarh. = Det nittende Aarhundrede, udg. af Georg
og Edvard Brandes.

Fædreel. = Fædrelandet.

Ill. Tid. = Illustreret Tidende.

Mrgbl. = (dansk) Morgenbladet.

NDagbl. = (norsk) Dagbladet.

NdaMdskr. = Nyt dansk Maanedsskrift, udg. af Vilh. Møller.

Pol. = Politiken.

SS. = Georg Brandes: Samlede Skrifter (1899 ff.).

*

Br. = Brev. Hvis Brevet har været trykt tidligere, meddeles Trykstedet i Kommentaren efter Brevnummeret; hvor intet er angivet, er Brevet først offentliggjort i nærværende Udgave.

Hans Brøchner og Georg Brandes

1862—1875.

Samtlige Breve, der er vekslede mellem Brøchner og Brandes, og som her er trykt i deres Helhed med Undtagelse af et Par ligegyldige Billetter, ejes af Det kgl. Bibliotek i København med Undtagelse af Brandes' Breve Nr. 7, 118, 120 og 125, der tilhører Fru Edith Philipp.

Br. 1. 3.1. *Holbæk*] fra denne By var Brøchners Hustru. ¶ 3.3. *Deres Afhandling*] om Shakespeares »Romeo og Julie«; den er skrevet, medens Brandes endnu studerede Jura, men er gaaet tabt (se »Levned« I 152 ff.). ¶ 3.17 f. *den æsthetiske Prisopgave til næste Aar*] den for 1862—63 udsatte Prisopgave i Æstetik hed: »At oplyse, hvorledes den antike Ide om Skjæbnen træder frem i den græske Tragedie«; Brandes fik tilkendt Guldmedaillen for sin Besvarelse, der blev offentliggjort i »Æsthetiske Studier« (1868).

Br. 5. 5.28 f. *Hovedopgaven til Deres Conferents*] Titlen paa Opgaven var: »At bestemme Vexelforholdet imellem det Pathetiske og det Symbolske i Almindelighed, for derigjennem at belyse Modsætningen mellem Shakespeares Tragoedier og Dantes divina commedia samt de mulige Afveie, der maae fremkomme ved en ensidig Overvægt af et af hine to Elementer«; Brandes' Besvarelse er trykt i »Edda« XXXVII (1937) S. 49 ff. ¶ 6.15 f. *Forelæsninger, der angaae et poetisk Hovedværk*] de er hverken omtalt i Lektionskatalogen eller i Universitetets Aarbøger, men if. Brøchners Brev af 21/1 1864 til Molbech holdt Nielsen »for Øieblikket en Række populære Forelæsninger over Dante, særlig med Hensyn til Fremstillingerne om Gjengjeldelsen (»Hans Brøchner og Chr. K. F. Molbech« S. 338).

Br. 6. 7.13. *Opgaverne til de 3 mindre Afhandlinger*] disse var ifølge Dekanatspapirene i Universitetsarkivet (jf. »Levned« I 165 f.): 1) Hvorvidt kan Poesien kaldes den ideale Historie? 2) At paavise, paa hvilken Maade Spinozas og Fichtes filosofiske Grundanskuelser maae føre

til Miskjendelse af Skjønhedsideen, og 3) At paavise det Comiskes Forhold til dets Grændser og forskjellige Modsætninger.

Br. 7. 7.22 f. *den Schmidtske Anm. af Nielsens Logik*] Rasm. Nielsens »Grundideernes Logik« I (1864) anmeldtes af Rud. Schmidt i Fædrel. 9/9 og 16/9 1865. ¶ 8.11. *Heegaards tidligere Anmeldelser*] i M. Steenstrups »Dansk Maanedsskrift« 1864 II S. 442 ff. ¶ 8.30 f. *som der spørges i Nøddeknækkerne: Kan Du binde Dine Buxer?*] Satyrens Spørgsmaal til Krigsraadens Sønnesøn, der forlanger at blive »Nøddeknækker« (Heiberg: »Poet. Skr.« X 379). ¶ 9.22 f. *en kortfattet Anmeldelse i Dansk Maanedsskrift*] Rasm. Nielsens »Philosophisk Propædeutik i Grundtræk« (1857) anmeldtes af Brøchner i »Dansk Maanedsskrift« VII (1858) S. 259 ff. ¶ 11.14. *Schmidt brugte det smagfulde Udtryk*] i den ovenfor omtalte Anm. i Fædrel. 16/9 1865 hedder det: »Dette er netop Feilen: Synerne ere blevne udviskede, Idealerne forsnaskede, og megen Middellaadighed er som Søgræs og Muslinger voxet fast ved de store Begavelse«. ¶ 11.23. *een Kunsthistoriker*] N. L. Høyen. ¶ 11.25. *een Musiker*] Niels W. Gade. ¶ 11.27. *een Philolog*] Madvig. ¶ 11.30. *Steenstrup og Schiødte*] igennem en længere Aarrække var dansk zoologisk Videnskab præget af en bitter Strid imellem en mere naturfilosofisk Retning, repræsenteret af Japetus Steenstrup, og en mere eksakt, hvis Fører var Schiødte. ¶ 12.15 f. *Saaledes fremtraadte Steen i den mathematiske Polemik*] da Rasm. Nielsen i 1857 i Afhandlingen »Philosophie og Mathematik« havde vovet sig uden for sit Fagomraade, kom han i Polemik med Matematikeren Adolf Steen, der 1859 udgav Piecen »Bidrag til en Kritik af Prof. R. Nielsens »Philosophi og Mathematik«, og 1860 »Afrægning med Hr. Professor R. Nielsen i Anledning af dennes »Mathematik og Dialektik« og »Om Begrebet af Nøiagtighed« m. m.

Br. 8. 13.29. *hvad De har skrevet til mig*] om Virkningen af dette Brev hedder det i »Levned« I 177 f.: »I et elleve Siders Brev til Brøchner samlede jeg saa Alt, hvad jeg i disse første Ungdomsaar havde tænkt om det filosofiske Studium ved Universitetet, og viste i saa skarpe Vendinger, jeg formaaede, at det var Brøchners Pligt mod de Ideer, hvis Talsmand han var, at optræde, og en Dumhed, ja en Forsyndelse at lade det være. Jeg vidste ret vel, at jeg satte mit gode Forhold til Brøchner, der var mig saa dyrebart, paa Spil; men jeg vilde vove dette. Jeg ventede ingen umiddelbar Virkning af mit Brev, men tænkte mig, at det skulde ligge og gære og engang i Fremtiden have Følger. Udfaldet

blev forsaavidt over Forventning, som Brøchner blev bevæget af mit Brev, ikke alene sagde mig den varmeste Tak for de dristige Ord, men uden Betænkning gik til Nielsen og erklærede denne, at han nu vilde skrive en Bog om hans hele filosofiske Virksomhed og Betydning. Nielsen gjorde gode Miner til slet Spil. Da Brøchner imidlertid straks derefter mistede sin unge Hustru, og derpaa angrebes af den snigende Svind-sot, der ti Aar igennem udtærede ham, blev Virkeliggørelsen af det fattede Forsæt foreløbig skudt ud i flere Aar.

Br. 12. 15.15. *Nutzhorn*] klassisk Filolog, Midtpunkt i den Vennekreds af unge Studerende, hvortil Brandes, Jul. Lange, Troels-Lund og Jens Paludan-Müller hørte (se SS. II 491 ff.). ¶ 16.1. *Fædrelandet . . . indeholder et Stykke imod mig*] 20/2 svarer Høffding paa Brandes' Anm. af hans Stridsskrift »Philosophi og Theologi« 16/2 (SS. XIII 13 ff.).

Br. 13. 16.7 f. *en Pjece: Om Nationalitetsideens Gyldighed*] dette Skrift, der er fremkaldt af Kofoed-Hansens Afh. »Nationalitet og Christendom« (1866), anmeldtes af Brandes i Dagbl. 14/4 1866 (SS. XIII 26 f.); Udtalelsen om Babelstaarnet findes S. 36. ¶ 16.17. *den Polemik, jeg nu har ført med nogle af N.s Disciple*] Artiklerne i Fædrel. mod Rud. Schmidt og Høffding (SS. XIII 11 ff.). ¶ 17.4 f. *den forleden udkomne Samling »Kalle«*] »Kalle, en gave i sang til Det forenede Velgjørenhedsselskabs basar«, red. af F. Barfod. ¶ 17.6. *min ærede Vert H. H. Nygaard*] Overretsprokurator Nyegaard, der forsøgte sig som lyrisk og dramatisk Digter, ejede Huset Krystalgade 6, hvor Brandes' Forældre paa dette Tidspunkt boede; Brandes gør Løjer med et Vers af ham i sin Afhandling om Chr. Winther (i Det 19. Aarh. 1876 S. 46 uden Navns Nævneelse, i SS. II 37 med fulde Navn). ¶ 17.8. *Athenæum*] anset københavnsk Læseselskab, stiftet 2/5 1825 af en Kreds af ældre og yngre Videnskabsmænd og med Jonas Collin som en af de virksomste Drivkræfter.

Br. 14. 17.30. *Deres Artikel i »Fædrel.« for 27. Febr.*] »En sidste Replik«, Gensvar paa Høffdings Indlæg 20/2 (SS. XIII 17 ff.).

Br. 16. 18.22. *min svenske Reise*] Konferensraad C. N. David havde inviteret Brandes, der var Ven af hans afdøde Søn, med til Stockholm for at se en Industri- og Kunstudstilling (se »Levned« I 182 ff.).

Br. 17. 19.5 f. *min lille Pièce*] Brandes' Debutbog »Dualismen i vor nyeste Philosophie«, der udkom 27/10 1866.

Br. 19. 20.6 f. *Lindes . . . Skrivelse*] synes ikke at være bevaret.

Br. 20. 20.16. *en Artikel i Dansk Kirketidende*] 28/10 1866 indeholdt

dette Blad en Artikel »Efterlysning«, undertegnet C. D. T., der i Anledning af Striden om Tro og Viden spørger: »Hvor er det theologiske Fakultet?« Om Rasm. Nielsen og hans Opfattelse af dette Problem hedder det her: »Af dette urolige og for enhver Tid nærværende Spørgsmaal har Prof. Nielsen givet en Løsning, der, naar den er gennemført i sine Konsekvenser, for bestandig vil fjerne en Mængde Vanskeligheder, der hidtil ere betragtede som uovervindelige. Men netop den imponerende Simpeltid i denne Løsning, der i Sandhed gjør den til en »Opdagelse« i Aandens Verden, har afstedkommet adskillige Misforstaaelser og givet uklare Hoveder Anledning til en Del forloren Skarp-sindighed og vimse Hoveder Anledning til en Del iltre Reflexioner«. ¶ 20.18. *Forf. af »Samvittighed og Videnskab»*] A. C. Larsen; dette Skrift, der udkom 1865, anmeldtes af Brandes i Fædrel. 13/1 1866 (SS. XIII 7 ff.).

Br. 21. 21.8. *at besørge Deres Brev*] Brøchner havde medgivet Brandes et Brev til hans Ungdomssekede, Italienerinden Costanza Testa; hun var nu gift med Grev Oreste Blanchetti og boede i Paris (Rue Valois du Roule) sammen med sin yngre Søster Virginia, der havde ægtet den italienske Bankier Pagella (se »Levned« I 193). ¶ 24.10. *Grégoire*] en fransk Journalist, der skaffede Brandes den straks nedenfor omtalte Sproglærerinde (se »Levned« I 194). ¶ 25.13. *R. N. D.*] Grand Hotel du Nord, hvor Brandes boede, laa i Rue Notre Dame des Victoires Nr. 20 (se Paul V. Rubow i »Danske i Paris gennem Tiderne« II: 2 (1938) S. 386). ¶ 25.14. *Krystalgade*] se Oplysningerne til S. 17.6.

Br. 22. 28.20. *meest for det sidste*] if. Folketroen betyder det, at det ringer for det højre Øre, at der bliver talt ondt om en, og ringer det for det venstre, at der bliver talt godt om en (jf. Feilberg: »Ordbog over jyske Almuesmaal« III 1181). ¶ 29.3. *Molbech*] Digteren Chr. K. F. Molbech, Brøchners Ungdomsven, hvis Brevveksling med ham foreligger udgivet ved H. Høffding (1902); om Anm. se S. 38.18. ¶ 29.6 f. *Rud. Schmidt arbejder paa et Opus imod Dem*] som ivrig Tilhænger af Rasmus Nielsens Filosofi udgav Schmidt i 1866 mod Brandes det lille Skrift »Om Tro og Viden som absolut uensartede Principer«. ¶ 29.14 f. *Henrik Scharlings Seir i Concurrencen*] ved Kbhvn.s Universitet holdtes i Efteraaret 1866 Konkurrence om en midlertidig Docentstilling i Etik. ¶ 29.17. *Møller*] Brøchners højt begavede Elev, Filosofen Kr. Møller, der døde 1870, 24 Aar gl., uden at have indfriet de store Løfter han havde givet; i Brandes' Nekrolog over ham i Dagbl.

28/3 1870 hedder det bl. a. om ham: »Han var i dette Øieblik maaskee den eneste danske Yngling, som gav et grundet Haab om, at han havde en Fremtid for sig i Filosofien. . . Christian Møller var Prof. Brøchners kjæreste og nærmeste Elev. Han var, da han døde, allerede saa vidt, at han betragtede sin Lærers filosofiske Anskuelser med samme Frihed som den, hvormed han saae paa ganske fremmede Systemer, og han kritiserede dem, ung som han var, med stor Selvstændighed. . . Han betragtede Prof. Brøchner som den, der efter hans Moder og hans Søster havde været mest for ham og stod ham nærmest.« En smuk Karakteristik af, hvad Møller betød som Lærer for sine Disciple i Mariboers Skole, er givet i Marcus Rubin: »Nogle Erindringer« (1914) S. 48 ff. ¶ 29.21. *Erik Fr. Nielsens Forelæsninger*] Rasmus Nielsens Broder, Dr. phil. Erik Frisenberg Nielsen, holdt i Efteraarssemestret 1866 som Privatdocent ved det filos. Fakultet Forelæsninger over »Fremstilling af det hedenske Bevidsthedstrin med særligt Hensyn til Religion og Ethik«. Allerede ved hans Doktordisputats havde der staaet Strid om ham, idet hans Afhandling ansaas for meget svag (se F. G. Knudtzon: »Ungdomsdage« 1927 S. 83 ff.), og Brandes' Ven Fr. Nutzhorn havde udgivet et polemisk Skrift imod ham, »E. F. Nielsens Doctordisputats« (1862). ¶ 29.27. *Lysetøbere*] sigter antagelig til flg. Oplevelse, som Brøchner havde fortalt Brandes: »Han plejede at spadsere ved Sommeraftentid i Filosofgangens Allé (den nuværende Vestervoldgade). Der havde han jævnlig paa Bænkene truffet en fire fem gamle Herrer, som paa samme Tid foretog deres Aftenvandring; efterhaanden havde de gjort Bekendtskab og var komne i Snak med hverandre. Det viste sig da, at de gamle Herrer var Lysetøbere, som havde trukket sig tilbage fra deres Forretning og nu havde saare vanskeligt ved at faa Tiden til at gaa. De kedede sig i Grunden altid og gabede hvert Øjeblik. Disse Mænd havde kun ét Æmne, hvortil de med Lidenskab vendte tilbage, deres Haab om personlig Udødelighed gennem alle Evigheder. Og Brøchner morede sig over, at de, som ikke vidste, hvordan de i dette Liv skulde faa blot en Søndag Aften slaaet ihjel, gik op i Lidenskab for efter Døden at faa en endeløs Tid at udfylde« (»Levned« I 124 f.). ¶ 29.28. *den slesvigske Sag*] i Pragerfreden, der var sluttet i August 1866, var paa Napoleon III's Initiativ indsat en § 5, der gav Danskerne Tilsagn om, at saa stor en Del af Nordslesvig skulde gives tilbage til Danmark, som ved Afstem-

ning tilkendegav Ønske herom. Dette Løfte blev aldrig opfyldt, og Paragraffen ophævedes uden videre i 1878. ¶ 30.6 f. *jeg har forsynet den med Materiale til dens Artikler*] det omtales udtrykkelig i Dagbl. 5/12 1866, hvor en længere Artikel fra »Köln. Zeit.« citeres, at Brøchner forsynede det tyske Blad med Oplysninger.

Br. 23. 31.8. »*Gabrielle*«] Skuespil af Augier (1849); Replikken forekommer i 2. Akts 3. Scene. ¶ 32.14. *l'Ordre R. de Charles III*] formodentlig den spanske Carl III's Orden. ¶ 32.18. *Den gamle Comtesse*] de to Søstres Moder. ¶ 32.31 f. *har mere Sympathie for den piemontesiske end for den romerske Leir*] holder mere paa Victor Emanuel (af Huset Begge Sardinier, hvortil Piemont hører) end paa Paven. ¶ 36.2. *en Morbroder af mig*] den i »Levned« I 31 ff. og 296 ff. omtalte Onkel Jakob Bendix.

Br. 24. 37.23 f. *Den ofte omtalte Forelæsning*] Forelæsningsrækken om Forholdet mellem Tro og Viden var allerede bebudet i Lektionskataloget for Efteraarsemestret 1866, men blev først holdt i Efteraaret 1867 og Foraaret 1868. ¶ 38.18. *Anmeldelsen af Deres Bog i Dagbladet*] »Dualismen i vor nyeste Philosophie« omtaltes i Tillægget til Dagbl. 12/12 1866. ¶ 38.21 f. *Den vil med det Første blive anmeldt i Dagbladet*] se Oplysningerne til S. 47.4 f.

Br. 25. 43.31. *Rudolf Schmidts Bog*] se Oplysningerne til S. 29.6 f.

Br. 26. 46.23. *3die Deel af Grundideernes Logik*] Rasm. Nielsen fik aldrig udgivet mere end 2 Dele af dette Værk. ¶ 46.26 f. *en Opfordring . . i »Fædrelandet*] en indsendt Artikel, mærket —e i Fædrel. 4/1 1867, harcellerer over, at Rasm. Nielsen, som Brandes havde angrebet, ikke vilde svare ham, fordi han var et ungt Menneske, hvorimod han »giver udførligt Svar til Hr. Dr. Zeuthen, betragtede ham, der er Sognepræst og Doctor i Philosophien, som jævnbyrdig Modstander«. ¶ 47.4 f. *I Dagbladet for igaar er hans Piece . . omtalt*] 15/1 1867 findes en Anm. af »Om Tro og Viden som absolut ueensartede Principer«. ¶ 47.19. *Closerie des lilas*] et bekendt Danselokale i Quartier Latin, blandt dets Stamgæster, især Studenter, kaldet Bullier, hvor der i 60'erne dansedes ivrigt Kankan. ¶ 47.25 f. *hans vordende Ethik*] »Indledning til den rationelle Ethik« (1866).

Br. 28. 50.10. *en svensk Afh. af Nyblæus*] Axel Nyblæus: »Om den religiösa Tron och Vetandet« i »Nordisk Tidskrift för Politik, Ekonomi och Litteratur« II (1867). ¶ 50.15. *Martensen . . nedkommer med en Bog*] »Om Tro og Viden« (1867), hvor Brandes i Anledning af sin Piece »Dualis-

men i vor nyeste Philosophie« nævnes med Hæder i en Fodnote som en begavet Forfatter, hvem man blot maa ønske, at han ikke alt for tidligt maa komme ud over Forundringen som Filosofiens Begyndelse. ¶ 50.16 f. *Henrik Scharling . . har et Skrift mod Nielsen paa Stabelen*] »Professor Rasmus Nielsens Philosophi og den historisk-christelige Verdensanskuelse« (1867).

Br. 29. 51.6. *Hr. R. Schmidts poetiske Courmageri*] hvad der hermed sigtes til, er Udg. uklart.

Br. 30. 51.19. *noget Smaatteri, jeg har skrevet*] antagelig bl. a. Brandes' biografiske Indledning til Fr. Nutzhorns Oversættelse af Apuleius's »Amor og Psyche«. ¶ 51.24 f. 2 . . *Capitler af det Komiskes Theorie*] trykt i »Æsthetiske Studier« (1868). ¶ 52.6. *som en Apostel nok siger*] »Jeg kjender et Menneske i Christus, som for fjorten Aar siden (hvad heller han var i Legemet, veed jeg ikke, eller udenfor Legemet, veed jeg ikke, Gud veed det) blev henrykt indtil den tredie Himmel« (2. Korinterbrev 12. 2). ¶ 52.8 f. *min sidste Avisstrid med Bjørnson og R. Schmidt*] i Fædrel. 2/10 1867 havde Bjørnson under Mærket »99« protesteret mod Brandes' Anmeldelse i Dagbl. 28/9 af Gb.s [o: Rud. Schmidts] »R. Nielsens Filosofi og den Grundtvigske Anskuelse«; Brandes' Svar findes i Dagbl. 7/10 (SS. XIII 102 ff.). ¶ 52.18 f. *nogle smaa Afh. og Kritiker . . i Ill. Tid.*] fra Septbr. 1867 skrev Brandes Teateranmeldelser i Ill. Tid., bl. a. 6/10 1867 om »Hertz som Lystspildigter« (»Æsthetiske Studier« 1868) og 3/11 om Mussets »En Caprice« (»Kritiker og Portraiter« 1870).

Br. 32. 53.19 f. *Deres Artikel om Molière's École des femmes*] optrykt i »Æsthetiske Studier« (1868). ¶ 53.21 f. *Deres Anmeldelse i Dagbladet af Heegaards Piece*] 23/12 anmeldte Brandes Heegaards »Prof. R. Nielsens Lære om Tro og Viden«.

Br. 34. 57.3. *Deres Bog*] »Problemet om Tro og Viden« (1868).

Br. 36. 57.22. *Bogen*] »Æsthetiske Studier« (1868).

Br. 37. 58.18. *Anmeldelsen idag*] Gg.s [o: Georg Brandes'] Anm. af Brøchners »Problemet om Tro og Viden« i Dagbl. 25/5 1868.

Br. 38. 59.10. *Parallelen med Jouffroy*] i Brandes's i Realiteten anerkendende Anmeldelse kritiseres Bogens tunge Form, og Taines Skildring af den franske Filosof Jouffroys Forelæsninger (fra »Les philosophes français du XIXe siècle«) citeres med den Bemærkning, at der næppe kan gives en bedre Forestilling om Brøchners Foredrag (SS. II 428 f.). ¶ 59.22. *Hvad De bemærker med Hs. til Bønnen*] i Slutningen af sin Anm.

retter Brandes et Par kritiske Indvendinger mod Brøchner: »Han vil, siger han, med Udsondring af det i Religionerne Positive bevare det i Religionerne Religieuse. Men paa samme Tid kalder han ligesom Feuerbach Bønnen, der efter hans Bestemmelse er »Bøn til den personlige Gud om Underet«, den religieuse Bevidstheds Urfænomen. Hører da end ikke Urfænomenet til det i Religionerne Religieuse?» ¶ 59.29 f. at *Kierkegaard i sit Liv kun har »villet Eet«*] i Anm. hedder det: »Om Kierkegaard i sit Liv har villet Eet, kan Ingen vide. Men næsten ligesaa vanskeligt, som det er at holde Regnskab med en Forf.s Liv, er det i dette Tilfælde at kontrollere hans Anskuelse. Vi forstaae ikke, hvorledes Prof. Brøchner kan være sikker paa at have udfundet Kierkegaards egen Anskuelse af de forskjellige Kierkegaardske Pseudonymers, og det forekommer desuden besynderligt, at han i sin Udvikling af det sande Forhold til det Absolute kan henvise til en saa afgjort paa det Positivt-Religieuse hvilende Bog som Kierkegaards »Kjærlighedens Gerninger«*. ¶ 61.1. min Piece*] »Et Svar til Prof. R. Nielsen« (1868). ¶ 61.3 f. *den lille Tilrettevisning til N. i Slutningen af Deres Anmeldelse*] »Det gjælder kun om at lade sig forlyde med, at hans [3: Brøchners] Bog er fremgaaet ikke af Kjærlighed til Videnskaben, men af Had til Christendommen, at det, hvis slige Theorier trænge igjennem, er forbi med Moralens, med Religionens, med Samfundets osv. Slige Vink forfeile aldrig deres Virkning«. I en Fodnote til denne Passus henvises til R. Niensens Skrift »Hr. Prof. Brøchners Kritik«.

Br. 39. 61.11. *Dorf Kreuth*] med dette Brev kan sammenlignes det i »Hans Brøchner og Chr. K. F. Molbech« (1902) S. 409 ff. aftrykte af 22/7 1868 til Molbech. ¶ 61.30. *det afbildede Landskab*] Brevpapiret, som Brøchner har benyttet, er forsynet med et Prospekt fra Egnen. ¶ 62.27 f. *Ordningen af Forelæsningerne*] Brøchner havde i Skrivelse af 12/4 1868 til Konsistorium rejst Spørgsmaalet om fastere Regler for Fordelingen af Fagene ved den filosofiske Prøve. Medens der hidtil havde været to ordinære Professorer i Filosofi, Sibbern og Rasm. Nielsen, samt en ekstraordinær, Brøchner, forandredes Situationen ved, at Sibbern i 1867 p. Gr. af Alder blev fritaget for at holde Rusforelæsninger, og Aaret efter udnævntes P. S. V. Heegaard til midlertidig Docent i Filosofi. Nielsen ønskede en Ordning, hvorefter han kom til at holde Forelæsning over alle 3 til denne Eksamen hørende Discipliner (Propædeutik, Psykologi og Logik) og eksaminere de studerende, der havde hørt ham, hvorimod

Brøchner foretrak en Fordeling af Fagene imellem de to Universitetslærere. Det blev i alt væsentligt Brøchner, der sejrede, idet den Afgørelse, der blev truffet i Sommeren 1868, gik ud paa, at den ene af Professorerne hvert Aar skulde eksaminere samtlige studerende i Propædeutik og eventuelt Logik, medens den anden eksaminerede i Psykologi og eventuelt Logik. ¶ 62.28 f. *Anmeldelsen af min Bog i Steenstrups Tidsskrift*] Heegaard anmeldte Brøchners »Problemet om Tro og Viden« i »Dansk Maanedsskrift«, udg. af Mathias Steenstrup 1868 I 444 ff. ¶ 63.3. *Jérôme Paturôt*] Louis Reybauds satiriske sociale Roman »Jérôme Paturôt à la recherche de la meilleure des républiques« (1848). ¶ 63.8. *Hans generede Stilling ligeoverfor Martensen*] Heegaard stod i Taknemmelighedsgæld til Martensen, fordi han havde skaffet ham en Understøttelse til en Rejse, og har vel derfor følt sig ufri over for ham. ¶ 63.9 f. *Anmeldelse af mit Svar til Nielsen*] Heegaard anmeldte under Mærket »M. Z.« saavel Niensens »Hr. Prof. Brøchners filosofiske Kritik« som Brøchners »Et Svar til Prof. R. Nielsen« i Dagbl. 24/7 1868.

Br. 40. 64.12 f. *en Anmeldelse .. af hans Faders Bog*] i Dagbl. 21/7 1868 anmeldte Brandes »Udvalg af Biskop Jens Paludan-Müllers efterladte Papirer«; Anmeldelsen er, fordelt paa to Steder, genoptrykt i SS. II 177 f. og XIII 110 ff.; førstnævnte Sted omtales den Bitterhed, den fremkaldte hos Fr. Paludan-Müller (jf. Fr. Lange: »Fr. Paludan-Müller« S. 237 f.).

Br. 41. 65.10. *Stellwagen*] Dagvogn.

Br. 42. 66.31. *den nye Religionsphilosophie*] Rasmus Niensens »Religionsphilosophie« (1869). ¶ 67.1. *Deres Collegas lille Afhandling*] Rasm. Niensens Programartikel »Ide og Virkelighed« i det af ham, Bjørnson og Rud. Schmidt redigerede Tidsskrift »For Ide og Virkelighed« (1869). ¶ 67.3. *et .. Stykke af Eleonore Ulfeldt*] i 1. Bind af »For Ide og Virkelighed« (1869) offentliggjorde Birket-Smith et Brudstykke af det nyfundne »Jammersminde«, nemlig Stedet hvor hun skildrer sin Ankomst til Kbhvn., Indsættelsen i Blaataarn og hendes første Dag der.

Br. 43. 68.9. *s. v. v.*] sit venia verbo ∴ »man tillade Ordet«. ¶ 68.12. *2den Deel af min Afhandling*] »Om det Religieuse i dets Eenhed med det Humane« (1869).

Br. 44. 69.3. *en lille Afhandling om Andersen*] »Andersens Eventyr«, trykt i Ill. Tid. 11/7, 18/7, 25/7 1869, senere optaget i »Kritiker og Portraiter« (1870). ¶ 69.12 f. *den om Goldschmidt*] i Ill. Tid. 11/4 1869,

derefter i »Kritiker og Portraiter« (SS. II 447 ff.). ¶ 69.13. *Bjørnsens Brev*] af 15/4 1869 (se »Levned« I 255 ff.). ¶ 69.14. *et fra Ibsen*] formodentlig Brevet af 15/7 1869 (aftrykt i »Breve fra Henrik Ibsen« I 189 ff.).

Br. 45. 70.31. *Udv. i Philosophiens Historie*] »Bidrag til Opfattelsen af Philosophiens historiske Udvikling« (1869).

Br. 46. 71.12. *et af Andersens Breve*] H. C. Andersens tre Breve til Brandes er aftrykt i »Breve fra H. C. Andersen« ved Bille og Bøgh II 597—604.

Br. 49. 75.1. *en Anm. af Deres »Bidrag til Opfattelsen o. s. v.«*] Brandes' 3 Spalter lange Anm. af »Bidrag til Opfattelsen af Philosophiens historiske Udvikling« kom først i Dagbl. 17/2 1870; den er optrykt SS. XIII 115 ff.

Br. 50. 75.18 f. *Mills Bog*] Brandes' Oversættelse af John Stuart Mill: »Kvindernes Underkuelse« (1869). ¶ 75.20 f. *med Hensyn til Sagen selv er jeg saa sikker paa Sandheden af min Anskuelse*] se nærmere herom »Levned« I 215—219, 235 f. ¶ 75.23. *Bille har lukket sit Blad for mig*] i Brandes-Arkivet i K. B. findes flg. Brev fra Bille: »Kjære Brandes! I Spørgsmaalet om Kvindens Stilling er jeg principielt Deres Modstander, saavidt jeg kan dømme efter Deres Fortale. Baade denne Omstændighed og vor meget knappe Plads ville gjøre mig det umuligt at stille »Dagbl.« til Deres Raadighed under den imødesete Kamp. Deres heng. Bille. 7. Nov. 69.« (jf. »Levned« I 180).

Br. 52. 78.4. *Lehmann*] i Brandes' Nekrolog i Dagbl. 28/3 1870 over Kr. Møller, der døde 24/3, hedder det: »En Mand, hvis Haand er ligesaa aaben som hans Hjerte, Hr. Orla Lehmann, opdagede allerede for mange Aar siden, hvad der boede i den unge, tilbageholdne Student, som han ved et Tilfælde havde lært at kjende; han understøttede ham paa alle Maader, gjorde ham det muligt at fortsætte sine Studier og sendte ham ifjor til Upsala med det Ønske, at Møller vilde levere en kritisk Fremstilling af den svenske Filosofi. Opholdet i Upsala var destoværre skjæbnesvangert for hans Bryst. Han vendte, knækket af Vinterkulden, tilbage ved Juletid i en Tilstand, der umuliggjorde ham at paabegynde noget videnskabeligt Arbeide. Hans Aandskraft bestod dog uforandret, medens hans legemlige Kræfter aftog. Indtil det Sidste syntes endnu en Helbredelse mulig, og Reiseplaner vare lagte. Da indtraf for nogle Dage siden en Blodstyrtning, og den ubarmhertige Død knuste med eet Slag saa mange Forhaabninger og saa rige Anlæg« (jf. »Levned« I 238 ff.). ¶ 78.11. *et Bind af mine Artikler*] »Kritiker og

Portraiter« (1870). ¶ 78.18. *Lexiconsartikler*] til 2. Udg. af »Nordisk Conversationsleksikon«.

Br. 55. 80.4. *en stor Charakteristik af Prosper Mérimée*] »Kritiker og Portraiter« (1870) S. 483 ff. ¶ 80.6. *Pingels to døde Brødre*] Hans Henrik Pingel, der gjorde Felittoget 1864 med som Sekondløjtnant og faldt ved Arnkiløre, og Michael Christian Pingel, der ligeledes gjorde den anden slesvigske Krig med og døde 1869 som Følge af et Saar, han der havde paadraget sig. Chr. Winters Mindedigt »Henrik Pingel« findes i Digt-samlingen »Brogede Blade« (1865) (»Saml. Digtinger« X 126). Brandes kom aldrig til at skrive om Brødrene Pingel. ¶ 80.8. *en lille anonym Piece*] Michael Chr. Pingel: »Øieblikkets Fordringer. Et Par Ord om hvad Skandinavismen er, og hvad den burde være« (1867).

Br. 56. 80.28. *min Dom*] i det nedsatte Bedømmelsesudvalg sad Professorerne Hauch, J. L. Ussing, Brøchner, Rasm. Nielsen og V. Bjerring. Fra Dekanatspapirerne i Universitetsarkivet gengives her de forskellige Vota. Først Hauchs: »Denne Afhandling vidner om en udbredt Læsning i den nyere franske Literatur, og dertil om en stor Skarpsindighed og Opfattelsesevne, ifølge sin Natur er den meer almindelig filosofisk end specifik æsthetisk; den er ogsaa mere negativkritisk end egentlig positiv. Iøvrigt anseer jeg den for fuldkommen kvalificeret til at naae det Maal, Forfatteren har sat sig.« Ussings lyder: »Jeg har med stor Interesse gjenne læst medfølgende Afhandling, og de Bemærkninger, jeg maaskee kunde være fristet til at gjøre angaaende det valgte Emne, forekommer mig at maatte forstumme ligeoverfor Forfatterens Behandling. Jeg skal imidlertid her ikke afgive noget Votum for dens Antagelse, da dette vistnok kun bør gives i et Plenarmøde af Comitteen, men kun bemærke, at jeg har læst Afhandlingen og er rede til at deeltage i Voteringen i Samraad med mine Colleger.« Derefter følger Brøchners Votum: »Det forekommer mig, at Cand. Brandes's Afhandling, naar den bedømmes fra et rent filosofisk Synspunkt, har to ikke uvæsentlige Mangler. Behandlingen af de Problemer, der drages frem, er noget aphoristisk, og i Paavisningen af Taines Forhold til sine historiske Forudsætninger paa Philosophiens Gebet er der en Ufuldstændighed, der gjør, at det ikke bliver tilstrækkeligt iøjnefaldende, i hvor paafaldende en Grad han som Philosoph mangler Originalitet, Dybde og Consequents. Men disse Mangler ved Afhandlingen opvejes vistnok tilfulde ved dens store Fortrin: ved dens rige Indhold, der vidner om en om-

fattende og en vel tilegnet Kundskabsfylde hos Forfatteren, ved den skarpe, fine og aandfuldt individualiserende Opfattelse af Gjenstanden, og ved Fremstillingens Liv og Friskhed. Jeg nærer derfor ikke nogen Tvivl om, at Afhandlingen bør antages, og idet jeg afgiver min Stemme i denne Retning, tillader jeg mig, med Hensyn til det af Prof. Ussing gjorte Forslag om et Plenarmøde af Censurcomiteen, at tilføie den Bemærkning, at et saadant Møde forekommer mig at være ganske overflødig i det Tilfælde, at der ikke blandt Censorerne gjøre sig afvigende Meninger gjældende om Antagelse eller Ikke-Antagelse«. Rasmus Nielsen erklærer lakonisk: »Jeg stemmer for Afhandlingens Antagelse«, hvorimod Romanisten Bjerring er mere vidtløftig: »Skjøndt jeg selvfølgelig erkjender, at Bedømmelsen af en æsthetisk-philosophisk Behandling ligger udenfor min Competence, har jeg dog med den største Interesse læst Forfatterens klare og aandrige Udvikling af det af ham valgte Æmne. Fra et reent litteraturhistorisk Standpunkt er det vistnok en væsentlig Mangel, at der i hans mangfoldige Citater af Forfattere fra forskjellige Lande og Tider gennemgaaende savnes en nøiagtig Angivelse af det tilsigtede Sted, idet enhver virksom Control saaledes egentlig er umulig for Enhver, der ikke tilfældigviis har gjort et særligt Studium af netop de samme Forfatteres Værker. Men da et saadant Standpunkt ikke er det, som Afhandlingens Forfatter har valgt, nærer jeg ikke den ringeste Tvivl om, at Afhandlingen bør antages. Iøvrigt er jeg af samme Mening som Prof. Ussing, at et Plenarmøde af Comiteen vil være nødvendigt for at træffe Aftale om Valget af de to Opponenten ex officio.« Hertil føjer J. L. Ussing Dagen efter endnu følgende Efterskrift: »Skjøndt jeg, efter at have seet Professor Brøchners, Niensens og Bjerrings Paategning, og overbeviist mig om at Ingen af dem har nogen væsentlig Indvending at gjøre, ikke kunde have noget imod at votere for Afhandlingens Antagelse, forekommer det mig dog bestandig som om det var det Correcteste at der blev afholdt et Møde, og, da nu ogsaa Prof. Bjerring har meent det Samme, var det vist det Rigtigste om vor høitærede Decanus foranstaltede et saadant.« Samme Aften føjer Ussing yderligere flg. Efterskrift til Efterskriften: »Da vor høitærede Decanus har gjort mig opmærksom paa det særdeles Ønskelige i at Sagen ikke opholdes [nemlig af Hensyn til Brandes' Udenlandsrejse], har jeg ikke Noget imod at Disputatsen betragtes som eenstemmig antaget af de 5 Medlemmer, der efter Decani Forslag have dannet Censurcommitteen, og

at Disputatsen altsaa strax fortsætter sin Circulation i Facultetet. Decanus vil senere foranstalte et Møde af Committeen for at bestemme Opponenterne« (jf. iøvrigt Poul Levins Afh. »Om Georg Brandes' Doktor-disputats« i »Tilskuereens Festskrift til Georg Brandes« S. 102 ff., hvor flere af disse Vota har været trykt). ¶ 81.28 f. *Système de la nature*] Holbachs berømte filosofiske Værk fra 1770.

Br. 58. 82.27. *skal jeg saa ei disputere netop 14 Dage efter?*] Forsvaret fandt Sted 25/2 1870 med Hauch og Brøchner som officielle Opponent; fra Auditoriet talte Jul. Lange. ¶ 82.28. *Gamle Hauch har nu lovet mig at ville opponere*] Brevet, hvori Hauch afgiver dette Løfte, er gengivet i Brandes: SS. I (1899) 426 f. og lyder saaledes: »Naturligvis falder det af sig selv, at jeg under de Forhold, De underretter mig om, skal opponere, endskjønt jeg, især formedelst min svage Hørelse, ikke vil spille nogen glimrende Rolle derved. Jeg ønsker da helst at opponere ex officio, og jeg véd da af Deres Brev, at De selv, og haaber ogsaa, at vore Tilhørere ikke vil tage det ilde op, om Oppositionen ikke varer længere end en halv Times Tid. Februar 1870. Med Høiagtelse og Venskab Deres hengivne C. Hauch.« ¶ 83.1. *en Silhouet af Kamma Rahbek*] til Brug for Essayet om Kamma Rahbek i »Kritiker og Portraiter« (1870) havde Brandes af V. Pingels Moder, Fru Ophelia Pingel, f. Drewsen, der havde boet hos Ægteparret paa Bakkehuset, laant den omtalte Silhuet.

Br. 59. 83.19 f. *overdraget Heegaard mine partes ligeoverfor Høffding*] ni Dage før Brandes, 16/2 1870, forsvarede Høffding sin Disputats om »Den antike Opfattelse af Menneskets Villie« mod Rasm. Nielsen og Heegaard som officielle Opponent.

Br. 62. 86.7. *Deres Anmeldelse af min Bog*] se Oplysningerne til S. 75.1. ¶ 86.15. *Den første berører en Mangel*] Brandes kritiserer, at Brøchner behandler de enkelte Landes Filosofi uden at tage Hensyn til Nationalkarakteren. ¶ 86.21. *den Grund, jeg har angivet i Bogen S. 12 f.*] »idet den philosophiske Erkjendelse sees som den menneskelige Tankeudviklings Maal, afslutter den sig i sig selv med en indre Selvstændighed, ved hvilken det bliver muligt, saalænge Bestemmelserne holdes abstractere, at see den udfolde sig, ligesom ud af sig selv, i Overensstemmelse med det al menneskelige Viden constituerende Princip Væsen. Vi betragte altsaa her Philosophiens historiske Udvikling i denne relative Selvstændighed, for i simple Omrids at kunne fastholde Udviklingens Hovedformer, for lettere at overse den indre Bevægelse.« ¶ 87.23. *min*

Construction af de 3 Hovedepocher] Brøchner inddeler Filosofiens Historie i 3 Hovedafsnit, hvoraf de to er forløbne, mens det tredje hører Fremtiden til. Herimod indvender Brandes: »Den Opgave, Forf. stiller denne Fremtidens Filosofi, har allerede den foregaaende Epokes Tænkere stræbt efter at løse, og om de i de nærmest følgende Aarhundreder opstaaende Tænkere ville være heldigere end det indeværendes i at undgaae een-sidig at lægge Eftertrykket paa Naturen eller paa Aanden, er et Spørgsmaal.« ¶ 88.3. *Om jeg har gjort den indiske Philosophie Uret*] herom skriver Brandes: »Den østerlandske regner Forf. ikke med, en Smule a priori forekommer det mig. Der foreligger yderst komplicerede, overordenlig interessante indiske Systemer, som endnu slet ikke ere oversatte; de ere, hvis Anmelderen tør troe Andre paa deres Ord, i deres Væsen filosofiske, de have intet særligt Forhold til Religionen, og de maae dog prøves, førend de kunne opoffres for den Form af Filosofi, der som fremstillende »den umiddelbare Eenhed af Natur og Aand« nødvendigviis skal være den første.« ¶ 88.17. *Min Opfattelse af Grækerne*] imod denne indvender Brandes følgende: »Grækerne ere Opfindere og Stiftere af Byer, der tillige ere Stater. Disse Byers farefulde Beliggenhed blandt kun halvt undertvungne Stammer, og deres indbyrdes Feideliv nødvendiggjorde den gymnastiske Opdragelse, der atter bevirkede, at den fuldendte Gymnastiker blev vurderet og beundret i en uhørt Grad, blev bekrandset ved offentlige Festligheder, fik Ret til en Statue og blev Skjønhedsidealet. Er da mon ikke den Bestemmelse, at Grækerne ere Stad-Statens Folk dybere liggende og mindre absolut end den, at de ere Skjønhedens?«

Br. 63. 89.7. *Gesandens »fagre Ord«*] Brandes havde sendt sin Disputats til den franske Gesandt i København, Vicomte Sainte-Ferriol; et komplimenterende Takkebrev fra denne findes i Brandes-Arkivet paa d. kgl. Bibl. Brøchners spøgefulde Underskrift hentyder altsaa til Ministerens Navn.

Br. 64. 89.26. *»Fædrelandets« Angreb*] 19/3 1870 anmeldte »k« [v: Rud. Schmidt] Brandes's Disputats, der karakteriseredes i Ord som disse: »Det er den belletristiske Kritik, den livfulde Fremføgen, den næsten feberagtige Arbeidsomhed, som dog ikke bringer sin Læser Andet end Tidskort og sig selv Andet end illusorisk Mættelse, der her banker paa.«

Br. 67. 91.10. *Fru Gowa*] omtales i »Levned« I 268 som »en begavet hamborgsk Dame, der havde besøgt Kjøbenhavn«. ¶ 92.7 f. *en meget omtalt Skuespillerinde*] ifølge »Levned« I 270 Clara Ziegler. ¶ 92.12. *Vilhelm*

Thomsen] om Samværet med ham i Paris se SS. II 520 ff. ¶ 92.21. *Taine . . gav mig den mest elskværdige . . Modtagelse*] se »Levned« I 276 ff. ¶ 93.26 f. *en elskværdig gl. Billedhugger*] i »Levned« I 279 og »Georg Brandes' Breve til Hjemmet 1870—71« I 30 hedder det ellers, at det var den schweizisk-franske Maler Gleyre, Brandes traf hos Taine. ¶ 94.28. *Mlle Dorré*] er den Frøken Louise, som omtales i »Levned« I 195 ff. ¶ 95.17 f. *Nucingen*] en elsassisk Baron, der forekommer i mange af Balzacs Romaner og som Følge af sin Afstamning taler med tysk Akcent. ¶ 95.27. *Grégoire*] jf. Oplysningerne til S. 24.10. ¶ 96.15. *hans svenske Sangerinde*] Navnet kan ikke oplyses. ¶ 96.28 f. *en ung meget deilig Dame fra Brasilien*] hendes Navn var Mathilda Magariños; hun er omtalt i »Levned« I 197 ff., 206, 210 ff.

Br. 69. 102.12. *hans nye Værk*] »De l'Intelligence« (1870). ¶ 102.14. *Spencers principles of psychology*] udkom 1870 ff. ¶ 102.20. *min Udnævnelse til Prof. Ord.*] Brøchner, der siden 1860 havde været ekstraordinær Professor, blev 18/6 1870 udnævnt til ordinær Professor. ¶ 102.24 f. *en Anmeldelse i . . Scharlings Tidsskrift*] Recensionen i »Dansk Tidsskrift for Kirke- og Folkeliv, Literatur og Kunst«, udg. af Henr. Scharling 1870 I 337 ff., konkluderer i følgende Dom: »Det er for vor Literaturs Vedkommende et Bidrag til de filosofiske Værker, som have blivende Betydning og er til Ære ikke mindre for vor Videnskabelighed end for selve Forfatteren«. ¶ 103.7 f. *siden Heegaard blev ansat ved Universitetet*] ved F. C. Sibberns Afgang fra Universitetet 1870 udnævntes Heegaard til ekstraordinær Docent i Filosofi (jf. ovf. S. 56.1 f.). ¶ 103.12. *Reisestipendium*] Brandes fik 12/5 1870 Kommunitetets Rejsestipendium paa 400 Rdlr.

Br. 70. 105.8 f. *en lille Skizze af en Samtale med Renan*] trykt i »Georg Brandes' Breve til Hjemmet 1870—71« I 67 ff. og benyttet som Grundlag for et Essay i *NdaMdskr. III* (1871—72), i udvidet Skikkelse optaget i SS. VII 3 ff. ¶ 105.16 f. *en lille Skizze over dens Historie*] se »Levned« I 290 ff. og »Georg Brandes' Breve til Hjemmet« I 60 ff. ¶ 105.24. *Theatret*] se »Levned« I 286 ff. ¶ 106.22 f. *at han ei var indstillet til Ministeriet*] formodentlig til en Rejseunderstøttelse paa Finansloven. ¶ 106.27. *et Besøg*] nærmere skildret SS. IX 531 ff. (jf. »Levned« I 309). ¶ 108.18. »l'Impartial«] se »Levned« I 302.

Br. 71. 109.24. *paa denne Dag*] Napoleon den Stores Fødselsdag. ¶ 110.5. *Carl Bech*] senere Ejer af Godset Engelsholm; han var dog ikke cand. jur., men havde taget statsvidenskabelig Eksamen; jf. »Levned« I

313 f. ¶ 110.22 f. *mange gode og lærerige Samtaler med ham*] jf. SS. IX 539 ff. ¶ 111.25. *Gallenga*] italiensk Politiker og Krigskorrespondent til »Times«, hvis Korrespondancer fra den anden slesvigske Krig udkom som Bog i dansk Oversættelse (»Krigen i Slesvig 1864«) og i udvidet Skikkelse paa Engelsk (»The Invasion of Denmark in 1864«); se »Levned« I 320 ff. ¶ 111.25. *Prim*] den spanske Førsteminister Don Juan Prim, der ved at tilbyde Prins Leopold af Hohenzollern Spaniens Trone blev Aarsagen til den fransk-tyske Krig; jf. »Levned« I 324 f. ¶ 113.17 f. *en . . lang Discussion mellem Gladstone og Disraeli*] se »Levned« I 327 f. ¶ 113.22. *Jeg var hos Taine*] se »Levned« I 336. ¶ 114.1. *Prévost-Paradol*] mistvivlende om Krigens gunstige Udfald for Frankrig havde han begaaet Selvmord August 1870. ¶ 114.1. *Jeg mødte ogsaa Renan*] se »Levned« I 336. ¶ 114.5. *Prindsen*] Prins Napoleon. ¶ 114.32. *Revue critique*] i »Revue critique d'Histoire et de Littérature« 23/7 1870 findes en kort Omtale af »Den franske Æsthetik i vore Dage«.

Br. 72. 115.24 f. *det første italienske Indtryk*] se »Levned« I 354 og SS. XI 9 samt Paul V. Rubow: »Georg Brandes' Briller« S. 47 ff. ¶ 115.28. *hos Blanchettis*] se »Levned« I 354 f. ¶ 117.18 f. *denne By*] om Milano se »Levned« I 355 f. ¶ 118.7. *Den nedrige Regjering*] if. Fremstillingen i »Levned« I 352 havde Kultusminister Hall lovet Hauch, der ansøgte paa Brandes' Vegne, at skaffe denne en Rejseunderstøttelse, men indfriele ikke sit Løfte.

Br. 73. 119.26. *hans Ord om Frankrig*] af Digtet »Les enfants de la France«. ¶ 121.24. *Hans vita anteacta er ikke hæderligt*] Gallenga havde deltaget i Italiens Frihedsrøre, men var raget uklar med Mazzini's Tilhængere, saaledes at han foretrak at tage Ophold i England. Hvad der berettiger Brøchner til at karakterisere hans Optræden i Danmark 1864 som mindre hæderlig, vides ikke; hans Korrespondancer til »Times« røber overordentlig stor Sympati for det danske Folk, omend ikke nogen udelt Beundring for Danmarks Krigsførelse og Udenrigspolitik.

Br. 76. 126.30. *Saredo*] se SS. XI 12 f., 112 ff., XV 330 ff. samt »Levned« I 383 ff., 389 f., 399. ¶ 127.6. *Deputationens Indtog i Florents*] en Delegation fra Rom skulde proklamere denne By som Italiens fremtidige Hovedstad (jf. SS. XI 13). ¶ 127.14 f. *Vinnie Ream*] se SS. XI 14 og »Levned« I 362 ff. ¶ 129.5. *Skandinaverne i Rom*] se »Levned« I 374 f.

Br. 77. 131.21 f. *De var syg*] midt i Novbr. 1870 fik Brandes Tyfus

og maatte indlægges paa det preussiske Hospital i Rom (se »Levned« I 375 ff.). ¶ 133.21. *Deres Broder har faaet sit Arbeide udgivet*] Edv. Brandes' Oversættelse af det indiske Skuespil »Lervognen« (1870). ¶ 133.22 f. *en Anerkjendelse fra Universitetets Side*] Edvard Brandes, der dengang studerede østerlandske Sprog, fik Decbr. 1870 en Lod af det Smithske Stipendium.

Br. 79. 135.26. *kastes jeg paany paa Sengen*] se »Levned« I 382 ff.

Br. 81. 139.30. *faae Carnavalet at see*] se SS. XI 27 ff., 33 ff. ¶ 140.6 f. *min Værtinde og hendes Niece*] se Skildringen »Filomena« i SS. XI 17 ff. ¶ 142.1 f. *Henrik Ibsen skrev forleden*] se »Breve fra Henrik Ibsen« I 219.

Br. 82. 143.12. *Communitetsreisestipendium*] i Maj 1871 fik Brandes en ny Portion paa 400 Rdlr. af dette Stipendium. ¶ 145.1. *Gringoire*] Lystspil af Th. de Banville. ¶ 145.28. *Giordano Bruno*] om ham handlede Brøchners sidste Afhandling, der blev offentliggjort i Det 19. Aarh. (se Br. 133).

Br. 83. 146.5. *jeg har brugt disse to Maaneder med Lidenskab*] se »Levned« I 390 ff. og SS. XI 47 ff. ¶ 146.20. *Georges Noufflard*] se SS. XI 47 ff., 90 samt »Levned« I 396 ff., 407 ff. ¶ 147.15 f. *jeg hører ikke til dem der uden Ekstase kan staae i det sixtinske Kapel*] om Brandes' Indtryk af det sixtinske Kapel se »Levned« I 401 ff. ¶ 148.2 f. *Siena . . , hvis Præfekt . . skal være en meget begavet . . Mand*] Cornero (se »Levned« II 29 f.). ¶ 150.26 f. *alma mater sætter Wimmer lige med Vilh. Thomsen*] under Vakancen efter K. J. Lyngbys Død blev det i 1871 overdraget Wimmer og Vilh. Thomsen for en 3-aarig Periode at holde Forelæsninger over sammenlignende Sprogvidenskab.

Br. 85. 151.10 f. *Docenter, der ville holde Forelæsninger*] Brandes' Forelæsninger over Emigrantlitteraturen begyndte 3. Novbr. 1871.

Br. 87. 152.3. *dementeret »Dagens Nyheder«*] 20/11 1871 findes indrykket en Erklæring fra Brandes, der gaar ud paa, at han ikke har bedt om at faa overladt et større Auditorium, og at mange af Professorerne har haft en ligesaa stor eller større Tilhørerkreds som han. ¶ 152.12. *mine »glødende« Foredrag*] Citat af »Dagens Nyheder«s Artikel, der taler om »en ung Mand, . . der i et glødende aandfuldt Foredrag udtaler Ord, som det ganske vist i alle Maader er værd at høre«. ¶ 152.17. »Heimdals«] i det af Carl Rosenberg redigerede Dagblad fandtes 18/11 1871 et voldsomt Angreb paa Merimées »Fra Bartholomæusnattens Tid«, der i Schandorphs Oversættelse og med et Forord af Brandes var udkommet paa Gyldendals Forlag.

Br. 88. 152.24. *paa Opfordring af Madvig*] i Egenskab af Universitetets Rektor i Rektoratsaaret 1870—71; Madvigs Syn paa Brandes fremgaar af en Erklæring, han afgav 19/3 1870 i Anledning af Brandes' Ansøgning om Rejestipendium: »Dr. Brandes har viist sig som en saa begavet ung Mand, at jeg ønsker ham anbefalet til det søgte Rejestipendium, idet jeg tillige udtaler det Haab, at Reisen vil rive ham ud af et Feuilleton-Forfatterskab, der ikke er til bedste for hans grundige Udvikling« (Dekanatspapirerne for 1870 i Universitetsarkivet).

Br. 90. 153.30. *i »Heimdal« for ijaar*] Artiklen »To Udtalelser om Livet efter Døden«, signeret »m—n« 9/12 1871; Slutningslinierne lyder saaledes: »det skal staa fast, at, medens der for Menigmand prædikes Lærdomme med Hensyn til Samfundslivets Ordning, der hvile paa den Forudsætning, at der intet evigt Aandeligt er til og at følgelig dette jordiske Liv er Alt, hvad Mennesket behøver at bryde sig om, har den samme Aands- og Gudsfornægtelse under det pralende Navn af Filosofi sin Talsmand ved Danmarks videnskabelige Højskole«.

Br. 91. 154.15. *en Impuls fra Østerbro*] Rasmus Nielsen boede paa dette Tidspunkt paa Østerbrogade.

Br. 92. 154.28 f. *Tilladelse til at sætte Deres Navn foran*] »Emigrantlitteraturen« (1872) bærer følgende Tilegnelse: »Hr. Professor H. Brøchner tilegnes dette Skrift med Taknemmelighed og Venskab af Forfatteren«. ¶ 155.3. *om Stuart Mill*] først trykt i Ill. Tid. 7/1 1872 (i udvidet Skikkelse i SS. IX 531 ff.). ¶ 155.4. *om Taine*] i Ill. Tid. 21/1 og 28/1 1872. ¶ 155.5 f. *holde Forelæsn. om Det franske Theater*] allerede før Planen til Forelæsningerne over Hovedstrømningerne i det 19. Aarh.s Litteratur var fattet, havde Brandes haft til Hensigt at vælge det franske Drama til sit Emne, men Brøchner havde fraraadet ham det (se »Levned« II 62); i Foraarssemestret 1872 holdt Brandes imidlertid Forelæsninger over det franske Drama i det 19. Aarhundrede.

Br. 93. 155.11. *Cultusministeren*] Hall. ¶ 155.17. *Boutmy's Bog*] Emile Boutmy: »Philosophie de l'architecture en Grèce« (1870), om hvilken Brandes i »Levned« II 341 erklærer, at han satte den højt over Taines »Philosophie de l'art en Grèce« (1869). ¶ 155.18. *Planer om et Dagblad*] jf. ovf. S. 299 ff. ¶ 155.20. *Falbe-Hansen*] Nationaløkonomen V. A. Falbe-Hansen, der i 1877 var Medunderskriver paa Adressen til Brandes.

Br. 94. 155.29. *denne Bog*] »Emigrantlitteraturen« udkom 12/2 1872.

Br. 95. 156.21 f. *Skildringen af Genfersøen og af Landskabet ved Sorrent*] »Emigrantlitteraturen« (1872) S. 47 ff. og 169 ff. (= SS. IV 31 f. og 124 ff.).

Br. 96. 157.4 f. *oversætte . . det lille Skrift af St. Mill*] »Moral, grundet paa Nytte- eller Lykkeprincippet« (1872). ¶ 157.11 ff. *Ploug . . i sin faderlige Artikel*] i *Fædrel.* 17/2 1872 vendte Ploug sig med Udgangspunkt i Brandes' »Historie om den lille Rødhætte« (NdaMdskr. 1871) mod hans Samfundsbetragtninger i »Emigrantlitteraturen«; den 5 Spalter lange Artikel ender med denne Passus: »vi ville antage, at, naar han betænker sig ret, har han dog Lidt tilovers for det Samfund, der har givet hans Fædre gjæstfrit Ly, og ikke kan siges at have været uskjønsomt for hvad han hidtil har ydet, og at han dog hellere vil tjene dets Udvikling end dets Opløsning.«

Br. 98. 158.16. *Efterat De har valgt »Dagens Nyheder« til Organ*] Bille sigter dels til Brandes' ovenfor (i Oplysningerne til S. 152.3) omtalte Erklæring, dels til, at han 13/2 1872 i dette Blad havde faaet optaget et Svar paa D. G. Monrads Artikel »Ernest Renan og G. Brandes» i *Fædrel.*; det hedder her i en Fodnote, at Svaret ikke er sendt til *Fædrel.*, fordi det vilde være unyttigt at forsøge at faa den optaget der, og *Berl. Tid.* har nægtet at optage den. ¶ 158.17. *der fundet en Meningsfælle i Anskuelser*] Rich. Kaufmann havde 19/2 1872 under Mærket »Paul Pry« anmeldt »Emigrantlitteraturen« rosende. ¶ 158.23. *Juel og Nyholm*] *Etatsraad C. Juel og Ingeniørkaptejn L. C. Nyholm*, der 1871 søgte Koncession paa Anlæggelse af en nordvestsjællandsk Bane fra København til Kalundborg, var blevet stærkt angrebet af *Fædrel.* og *Dagbl.*, fordi de opgav Planen og modtog en større Affindelsessum af Tietgen; de besvarede Angrebene dels i to Erklæringer med Overskriften »Inserat« i *Berl. Tid.* 8/11 og 13/11 1871, dels i en længere Redegørelse under Rubrikken »Særskilte Bekjendtgjørelser« smstds. 14/11 1871. ¶ 159.1. *Jeg har nu sendt min Artikel til »Dagbladets« Comptoir*] 22/2 1872 lod Brandes som Inserat indrykke sit Svar paa Plougs ovf. omtalte Angreb i *Fædrel.* 17/2; jf. »Levned« II 67 ff.

Br. 99. 160.21. *Dagbladets Artikel om Maanedsskriftet*] *Dagbl.* 21/2 1872 indeholdt en længere, delvis rosende Anmeldelse af NdaMdskr. Oktbr.—Decbr. 1871.

Br. 100. 161.4. *Hauchs Død*] Carsten Hauch døde 4/3 i Rom. ¶ 161.6 ff. *Madvig havde sagt . . , at der vist vilde møde »meget store Vanskelig-*

heder«] der gik det Rygte, at da Brandes i 1871 havde søgt om at blive midlertidig Docent, havde Docenten i slaviske Sprog C. W. Smith som en Slags Spion for Fakultetet indfundet sig paa hans Forelæsninger og afgivet den Erklæring, at Brandes »som Angriber af Religionen og Hjemmet, som Forsvarer af Selvmords Berettigelse, paa ingen Maade kunde komme i Betragtning« (Brandes: »Julius Lange« 1898 S. 212). Da Smiths Datter (i »Nationaltidende« 12/4 Aften 1899) protesterede mod denne Fremstilling og hævdede, at hendes Fader udelukkende af Interesse havde overværet Forelæsningerne, tilføjede Brandes i Optrykket af Skriftet om Jul. Lange i SS. paa det paagældende Sted (XIV. 547) flg. Note: »Efter hvad der senere er oplyst, synes Rygtet at have gjort C. W. Smith Uret. Han havde ikke indfundet sig paa Forelæsningerne som Spion, men for at høre dem. Hans Bedømmelse af dem, som i 1903 blev offentliggjort, røber en ærlig Fanatikers Mangel paa Evne til at forstaa og hans Opfattelse af et Universitets Opgave som den at væрге for Dogmer«.

Br. 101. 162.3. »Fritænker-Forening«] det i Marts 1872 stiftede »Literaturselskab«, hvis første Bestyrelse udgjordes af Georg Brandes, Drachmann, J. P. Jacobsen, Jul. Petersen og Ludv. Bing fik hurtigt dette Øgenavn hæftet paa sig (jf. »Levned« II 78 ff.). I »Dags-Telegraphen« 8/3 1872 læstes saaledes flg. Notits med Overskriften »En Fritænkerforening«: »Under Navn af »Literatursamfund« stiftedes ifølge »Nyt Aftenblad« i Tirsdags Aftes paa et foreløbigt Møde en Fritænkerforening, der agter at virke ved Udgivelsen af Brochurer. Bestyrelsen kom til at bestaa af: Dr. G. Brandes, Formand, samt d'Hrr. Docent Julius Petersen, Cand. Ludv. Bing, Student J. P. Jacobsen (Darwins Oversætter) og Marinemaler Drachmann«. ¶ 162.26. *Deres Yttringer om Thorvaldsens Nat*] det vakte paa mange Steder Forargelse, at Brandes i Kapitlet »Ny Betragtning af Antiken« i »Emigrantlitteraturen« (1872) S. 188 skildrede Thorvaldsen i Ord som disse: »Thorvaldsens »Nat« er kun Natten, hvori der soves; den burde hedde Søvn, ikke Natten, Nattestilheden, ikke Natten. Thi Natten, som en Græker vilde tænke sig den, Natten, hvori der elskes, og Natten, hvori der myrdes, Natten, som skjuler alle Vellyster og alle Forbrydelser under sin Kaabe, denne Nat er det ikke« (jf. Rubow: »Brandes' Brillen« S. 55 ff.).

Br. 102. 163.11. *gjennemlæse Hauchs Værker*] i 3. Hæfte af NdaMdskr. V (1873) offentliggjorde Brandes sit Essay om Hauch. ¶ 163.13 f. *et Papir . . . , som gamle Hauch har diceret før sin Død*] af Renna Hauchs Breve til Børnene

under Ægteparrets Rejse til Rom ses det, hvor beredvillig Carsten Hauch var til at hjælpe Brandes til at blive hans Efterfølger. I et Brev af 4/2 1872 til Adam Hauch hedder det om hendes dødssyge Ægtefælle: »Han er meget beskæftiget med, hvem der skal blive Prof. efter hans Død; han ønsker inderlig, det maa blive Brandes, og ikke som han er bange for, Molbech« (»Tilskueren« 1928 II S. 262), og i det Brev, hvori hun melder Sønnen Faderens Død, og som er skrevet paa selve Dødsdagen 4/3 1872, hedder det: »Indlagt følger et Papir, som Fader har paalagt mig at sende dig strax efter hans Død. Det vedkommer, som du seer, Brandes, men jeg frygter for, at det intet vil nytte; benyt det, som du synes rigtigst. Du kan ikke tænke dig, hvilken Iver Fader har havt med Hensyn til denne Sag« (smstds. S. 264). Erklæringen, der blev tilsendt Dagbl., Berl. Tid. og Fædrel., men af alle tre Redaktioner nægtet Optagelse, tryktes derefter i NdaMdskr. III (1872) S. 488 og har flg. Ordlyd: »Af alle de unge Mænd, som jeg i den Tid, jeg i Kjøbenhavn har været Professor ved Universitetet, er kommet i Berøring med, veed jeg Ingen, der i æsthetisk Begavelse og Kundskaber i denne Retning kan sættes ved Siden af cand. mag. G. Brandes, hvorfor jeg ubetinget anseer ham for at være den meest Berettigede til at beklæde den Post, som nu ved min Død er blevet ledig. Rom, den 17de Februar 1872. C. Hauch.« Den er genoptrykt i Brandes' »Saml. Skr.« I (1899) 427 som Tillæg til Essayet om C. Hauch. Brandes' egen Fremstilling af Sagen er givet i »Levned« II 82 f. ¶ 164.18 f. *Goldschmidts flauæ Artikel . . om Hauch*] »Brev fra Rom« i Fædrel. 7/3 1872, senere optrykt under Titlen »Hauchs Dødsleje« i »Fortællinger og Virkelighedsbilleder« (1877) II 385 f.

Br. 103. 164.30. *en Brochure*] »Forklaring og Forsvar« (1872). ¶ 165.5 f. *min meget omtalte lille Forelæsning*] se Oplysningerne til S. 155.5 f.

Br. 104. 165.22. *et Tidsskrift til Efteraaret*] denne Plan realiseredes dog først 1874 med Det 19. Aarh., da NdaMdskr. gik ind.

Br. 105. 166.26. *Hr. »Skov«*] i NdaMdskr. 4. Hefte 1872 var optaget en Afh. »Religion«, undertegnet »cand. S. Skov«, hvis Dilettanteri Edv. Brandes i det næste Hefte afslørede. Bag Signaturen skjulte sig Zoologen Ludv. Lund, der ogsaa forsøgte sig som Religionshistoriker. Et Møde i Studenterforeningen 20/4 1872, hvor han havde faaet Lov at forsvare sine i Afhandlingen fremsatte Paastande, fik et højst uheldigt Forløb. Foreningens Æresmedlem H. N. Clausen skrev bagefter til Senioratet og bad det ikke give sig Skin af »at gøre fælles Sag med den saa-

kaldte Fritænkerklub« (se Dumreicher: »Studentereforeningens Historie 1870—1920« I 226 ff. og Axel Henriques: »Svundne Dage« 1929 S. 208 ff.).

Br. 109. 169.17 f. *Associationen*] jf. ovf. S. 279 ff. og »Levned« II 92. ¶ 169.24. *Ibsen har lovet mig at skrive en Række Rimbreve*] se »Breve fra Henrik Ibsen« I 259. ¶ 170.15. *en Afhandling af Prof. Drachmann*] »Om Befolkningsforholdene« af A. G. Drachmann; Afhandlingen vakte saa stort Anstød, at Tidsskriftets Redaktør, Vilh. Møller, i et Tillæg til næste Hefte maatte rykke ud med et 14 Siders Forsvar for den. ¶ 170.17. *Strodtmann*] den tyske Litteraturhistoriker Adolf Strodtmann, med hvis Hustru Brandes et Par Aar efter blev gift. ¶ 170.22 f. *en Statsøkonomi . . bearbejdet af Jul. Petersen og F. Bing*] »Statsøkonomiens Grundsætninger populært fremstillede« (1874), bearbejdet efter H. Fawcetts »Manual of political economy«.

Br. 110. 171.14 f. *Goldschmidt*] om Brandes' Samvær med ham se »Levned« II 95 ff. ¶ 171.31. *sin store Bog »Nemesis«*] 2. Del af »Livserindringer og Resultater« (1877). ¶ 172.9. *Ibsen*] om Brandes' Indtryk af ham se »Levned« II 99 ff. ¶ 173.11. *Julian*] »Kejser og Galilæer« (1873). ¶ 173.18 f. *en . . Nouvelle til Voltaires Forherligelse*] »En fransk Landsbyfest« (jf. »Levned« II 107 ff.). ¶ 173.20 f. *jeg har hørt 2 Foredrag*] se »Levned« II 103 f. ¶ 174.1. *Hettner*] se »Levned« II 109 ff. ¶ 175.2. *Revue critique*] i »Revue critique d'Histoire et de Littérature« 24/8 1872 findes en kort usigneret Anmeldelse af »Emigrantlitteraturen«.

Br. 111. 176.6. *Grundtvigs Genialitet*] Grundtvig var død en Maaned i Forvejen, 2/9.

Br. 112. 177.22 f. *Her i Berlin er jeg endelig kommen ind i en . . Mængde Familier*] se »Levned« II 115 ff. ¶ 177.28. *Löwe*] se »Levned« II 199 ff., III 47 ff.

Br. 113. 179.19. *min Bog*] »Den romantiske Skole i Tyskland« (1873).

Br. 114. 180.29. *Ordningen af de større Afsnit*] i de senere Udgaver af »Den romantiske Skole i Tyskland« er Brøchners Indvending taget til Følge. ¶ 181.19. *saa christelige*] i senere Udgaver rettet til: »saa angerfulde«. ¶ 181.25 f. *Poul Møllers »daarlige Afhandling om Udødeligheden«*] denne Ytring er ikke ændret i de senere Udgaver.

Br. 115. 183.11 f. *Stuart Mill . . i Bogen om Hamilton*] se ovf. S. 128.31 f.

Br. 116. 185.5. *Gedaliaske Gebærder*] den jødiske Baron Gedalia, Medstifter af Landmandsbanken, var bekendt for sine livlige Gestikulationer (se Johs. Werner: »Gedalia og hans Forfædre« S. 112).

Br. 117. 186.19. *min Bog*] »Philosophiens Historie i Grundrids« I (1873), II (1874).

Br. 118. 188.9. *Heyse*] se »Levned« II 126 ff.

Br. 119. 191.14 f. *Dommen . . er falden i Socialistsagen*] de tre Socialistførere havde under Murerstrejken Maj 1872 sammenkaldt til Folkemøde paa Fælleden, og da de trods Politiets Forbud vilde gennemtrumfe deres Forehavende, blev de fængslet og idømtes 6/8 1873 Fængselsstraffe.

Br. 120. 192.5. *et Venstre-Blad*] 1/10 1873 udkom det første Nummer af Mrgbl., der var Organ for »Det forenede Venstre«; et Blad for »Mellempartiet«, der var stiftet 1866 af C. V. Nyholm, Mar. Gad og N. C. Frederiksen og indtog en Mellestilling mellem de gamle nationalliberale og Venstregrupperne, blev ikke til Virkelighed. ¶ 194.5. »som om han var en Kvinde«] Reminiscens fra Oehenschlägers »Hakon Jarl« II Akt, Hakons Replik til Einar Tambeskælver: »Jeg lider dig fast som du varst en Qvinde«.

Br. 121. 195.18. *Litt. Centralblatt*] 18/10 1873 findes en anonym Recension af den tyske Oversættelse af »Den romantiske Skole i Tyskland«. ¶ 195.23. »Agathe«] Nutidsroman af H. F. Ewald fra 1873, hvori der polemiseres voldsomt mod den nye Skole og dens Aand (jf. ovf. S. 306.29 ff.). ¶ 195.28. *Forelæsninger*] om Reaktionen i Frankrig. ¶ 195.29. *den franske Oplæser*] Victor Molard begyndte 29/10 1873 en Serie paa 9 Oplæsninger af franske Digterværker, hvortil han havde faaet overladt et Universitetsauditorium.

Br. 122. 196.10. *min Bog*] »Reactionen i Frankrig« (1874).

Br. 124. 197.20 f. *en Pseudonym*] Forfatteren, som Brandes snart fik knyttet som Bidragyder til Det 19. Aarh., var Botanikeren, Dr. phil. Peter Heiberg, som var gift med en Datter af Hauch. ¶ 197.29. *min Beskæftigelse med afdøde Byron*] i Foraaret 1874 holdt Brandes Forelæsninger over Byron (se »Levned« II 154 f.).

Br. 125. 198.20 f. »*Deutsche Revue*«] Tidsskriftets endelige Navn blev »Deutsche Rundschau« (se ovf. S. 206.18); det redigeredes af Julius Rodenberg og fik straks Brandes som Medarbejder (se »Levned« II 169 f.) ¶ 199.16. *Lazarus*] se »Levned« II 146 ff.

Br. 126. 200.6. Ἡρακλῆς καὶ Πίθηκος] Herakles og Mandslingen (et græsk Ordsprog).

Br. 127. 201.19. *et litterært Maanedsskrift*] »Det nittende Aarhundrede«, hvis 1. Hefte udkom Oktober 1874 (se »Levned« II 161 ff.). ¶ 202.21.

Steinthal] se »Levned« II 146 ff. ¶ 203.10. »*nasus aduncus*«] Romernæse. ¶ 203.15. *det nye Ministerium*] Sommeren 1874 afløstes Ministeriet Holstein af et nyt Højreministerium med Fønnesbech som Konseilpræsident.

Br. 128. 205.7. *Lobedanz*] Edmund Adolph Johs. Lobedanz var født i Slesvig og producerede skønlitterære Arbejder baade paa Tysk og Dansk. ¶ 205.25. *Kongen paa . . Reise i Provindserne*] paa Vejen til Island, der i Sommeren 1874 fejrede sin Tusindaarsfest, besøgte Chr. IX Nørrejylland, hvor han bl. a. inspicerede Lejren i Hald. ¶ 206.10 f. *en . . Anmeldelse i »Fædrel.« af en Theo- og Lichenolog Branth*] Jakob Severin Deichmann Branth, der 1871 blev Sognepræst i Elling og Tolne, nød i botaniske Kredse Ry som en fin Kender af Laverne; Anm. af »Filosofiens Historie i Grundrids« stod i *Fædrel.* 27/6 og 29/6 1874. ¶ 206.13. *Anm. i Norsk Rigstidende*] den anonyme Anm. 7/7 1874 var næppe af M. J. Monrad (oplyst af Overbibliotekar W. Munthe, Oslo).

Br. 129. 206.24 f. *en større Afhandling om Paul Heyse*] den offentliggjordes paa Dansk i Det 19. Aarh.s Oktober- og Novbr.-Hefter 1874. ¶ 207.12. *Programmet for hans Revue*] se »Levned« II 170. ¶ 208.24. *Ed. v. Hartmann*] se »Levned« II 280 ff.

Br. 130. 210.8 f. *en rosende Artikel om mig*] F. Kreyssig's Anmeldelse af den tyske Oversættelse af »Hovedstrømninger«s 3 første Bind, der begynder saaledes: »Die Vorlesungen von Brandes sind mehr als ein geistreiches, gut geschriebenes Buch. Sie sind eine That«. ¶ 210.16. *Litt. Centralblatt*] 19/12 1874 findes her en usigneret, meget anerkendende Omtale af den tyske Overs. af »Reactionen i Frankrig«.

Br. 131. 211.7. *Deres korte Anmeldelse af Ibsens Værk*] »Kejser og Galilæer«. ¶ 211.10. *Jacobsens lille Studie*] de to første Kapitler af »Fru Marie Grubbe«. ¶ 211.29. »*Fra Videnskabens Verden*«] en Række »almenfattelige Smaaskrifter af danske og norske Videnskabsmænd«, der udkom 1874—76, under Redaktion bl. a. af Jul. Lange og Vilh. Thomsen; Brøchner leverede intet Bidrag til Serien. ¶ 212.18. *den nuværende Cultusminister*] Arkæologen J. J. A. Worsaae.

Br. 132. 213.14. *Molbech givet*] Digtet »Frederiksborg«, som tryktes i Tidsskriftets Novemberhefte 1874.

Br. 133. 214.4. *et lille Billede deraf*] Afh. »Giordano Bruno« offentliggjordes, i den Form hvori den i Brevet her er skitseret, i Tidsskriftets Aprilhefte 1875. ¶ 215.1. *En ung filosofus Mortensen*] cand. phil. H. Mortensen Steen (jf. Oplysningerne til S. 230.10).

Br. 134. 215.28 f. *et Brev . . fra min Fætter]* aabenbart det ovenfor S. 318—319 aftrykte Brev fra Carl Jul. Salomonsen. ¶ 216.5. *H. C. Andersen har lovet os Bidrag]* han kom dog aldrig til at skrive i Det 19. Aarh. ¶ 216.12 f. *De Unge . . underkaste mine Artikler en streng Censur]* jf. J. P. Jacobsens Brev af Oktbr. 1874 til Georg Brandes. ¶ 217.4 f. *Nielsen, hvem han . . havde vist sin Hyldest]* Heegaard, hvis første Værker var i Rasm. Nielsens Aand, vendte sig i Afhandlingen »Professor R. Nielsens Lære om Tro og Viden« (1867) mod sin fordums Lærer.

Br. 135. 218.19. *et fornyet Tilbud til Universitetet]* se Oplysningerne til S. 233.19 f. ¶ 219.5 f. *I Studenterforeningen har der . . været meget Røre]* Hovedpersonen i disse Løjer var den senere meget bekendte Filolog Julius Hoffory (se Axel Henriques: »Svundne Dage« 1929 S. 182 ff. og Dumreicher: »Studenterforeningens Historie 1870—1920« I 262 ff.). ¶ 219.16 f. *en . . Anmeldelse af min Philosophiens Historie]* »Nær og Fjern« 8/11 1874.

Br. 136. 221.10. *Det norske Dyr, jeg i vort Tidsskrift søger at ramme]* i Brandes' Afh. om Paul Heyse hedder det om hans Roman »Kinder der Welt«: »Et Par smaa tyske Smudsblades Denunciationer vare visselig ikke værd at nævne, hvis ikke en Indsender i den ansete norske Avis »Morgenbladet«, der undertegner sig F. G. havde fundet det passende at aftrykke en af disse Smædeartikler med en Indledning, der gik ud paa at advare norske Familiefædre mod at lade denne Bog komme over deres Tærskel. Artiklen resumerede i Sprogets raaeste Udtryk Bogen saaledes, som om den drejede sig om lutter dyrisk Forvorpenehed og Sanselighed. Man har sagt mig, at der under denne Indsenders Mærke skjuler sig en speciel Beundrer af Goethe's Faust. Ifald saa er, burde han skamme sig tidobbelt ved at anvende sin Pen til den Art Bedrifter« (Det 19. Aarh. I 124). ¶ 221.14 f. *Ploug har havt en . . Artikel imod mig]* Plougs Artikel, »Vore Samfunds-Omdannere«, fandtes i Fædrel. 5/11 1874. ¶ 222.8 f. *Bjørnson skal have skrevet 2 nye . . Theaterstykker]* »Redaktøren« og »En Fallit«, der begge anmeldtes af Brandes i Det 19. Aarh. Juni 1875.

Br. 137. 222.30 f.—223.1. *»Dagens Nyheder« skal have bragt en meget velvil- lig Anmeldelse]* 20/11 1874 findes en Omtale af 1. og 2. Hefte; Bladets Standpunkt er udtrykt i disse Linier: »Der vil naturligvis blive raabt Ak og Ve i mangen en Krog, ikke Faa ville udslynge de forslidte Beskyldninger for Atheisme, Socialisme osv.; men den fordomsfri Læser vil have god

Grund til at glæde sig over at se et frisk Pust fra Venstre«. ¶ 223.1 f. »*Dagbladet* har jo stillet sig nogenlunde neutralt] i Bladets Anmeldelse af 1. Hæfte 4/11 1874, undertegnet »S. M.« (o: Sigurd Müller), hedder det bl. a.: »vi møde deres Foretagende med det Ønske, at det maa lykkes og blive til Gavn for vor Literatur, til Udbredelse af god Smag i Publikum. . . . At vi ikke staa paa den Side, hvor Dhrr. befinde sig, tør vel antages at være Publikum bekjendt; vi ville rimeligvis i Mangt og Meget, baade i Stort og i Smaat, komme til at høre til Tidsskriftets Modstandere; dette bør og vil dog ikke sætte os ud af Stand til fuldelig at anerkjende den ærlige Stræben og det dygtige Arbejde, der maatte udgaa fra Dhrr.'s Lejr«. Som Kuriosum kan fra Anmeldelsen yderligere anføres, at den paa Grundlag af de to Prøver af »Marie Grubbe« dekreterer, at »Digter er Hr. Jacobsen . . ikke«. ¶ 223.8. *Larsens Brev til Clausen*] »Aabent Brev til Hr. Professor, Dr. H. N. Clausen« af A. C. Larsen i Det 19. Aarh. Novbr. 1874. ¶ 223.10. *Molbechs Digt*] i Digtet »Frederiksborg«, skrevet 1859 efter Slottets Brand, ser Molbech Katastrofen som en Nemesis, fordi Frederik VII havde plettet Tronen ved at tage Grevinde Danner til Ægte. ¶ 223.29. »*Photographier uden Retouche*«] under Mærket »B. C.« udgav Heegaard 1874 en Samling oprindelig i Ill. Tid. trykte Causerier, »Øiebliks-Fotografier i Visitkortformat«, som anmeldtes i Det 19. Aarh. Jan.—Febr. 1875. ¶ 224.4 f. *Martensen har . . udgivet et lille Skrift om Christendommen og Socialismen*] »Socialisme og Christendom. Et Brudstykke af den specielle Ethik« (1874); det anmeldtes i Det 19. Aarh. Jan.—Febr. 1875.

Br. 138. 226.5. »*Lassalle før Agitationen*«] tryktes i Det 19. Aarh. Decbr. 1874—Febr. 1875; »Lassalle som Agitator« tryktes smstds. Juli-Septbr. 1875.

Br. 140. 227.31. *Larsens Artikel*] et Foredrag af A. C. Larsen »Om Retten til Arbejde«. ¶ 227.31—228.1. *Jacobsens Skizze*] »Et Skud i Taagen«. ¶ 228.3. *Rydbergs Artikel*] »Roms Kejsere i Marmor«. ¶ 228.4. *Oversigten over Julelitteraturen*] den var udarbejdet af Redaktørerne i Fællesskab.

Br. 141. 229.5 f. *Opfordring fra Studenterforeningen til at holde et Foredrag*] det blev holdt i Beg. af April 1875 (jf. »Levned« II 174).

Br. 142. 230.7. *vor Lakai-Minister*] Worsaae. ¶ 230.10 f. *givet en ung Person, ved Navn Mortensen . . jus docendi*] jf. Oplysningerne til S. 215.1; en officiel Fremstilling af Sagen er givet i Universitetets Aarvog 1873—75 (1876) S. 173.

Br. 143. 232.7. *en meget gunstig Anmeldelse i Litt. Centralblatt]* jf. Oplysningerne til S. 210.16. ¶ 232.7 f. *en lang Recension . . . i New Atlantic Monthly]* dette Tidsskrift har ikke været Udg. tilgængeligt. ¶ 232.12. »Dagbladet« har følgende Intet skadet os] i to ledende Artikler med Overskriften »Adskillelse af Kirke og Stat« havde Dagbl. 29/12 og 30/12 1874 rettet et kraftigt Angreb mod Victor Norfelts Forslag til Ophævelse af Folkekirken og Brandes' Indlæg mod Daabstvangen; tillige bebrejdede Bladet Brandes, at han ved sin kritiske Indstilling over for hjemlige Forhold havde givet Anledning til uberettigede Angreb udefra paa Fædrelandet. Brandes' Svar fremkom i Det 19. Aarh. Jan.—Febr. 1875 og fremkaldte en Replik af Dagbl.s Redaktør 13/1 1875. ¶ 232.13. *Jul. Lange har nu givet os nogle Sider]* den korte Artikel »G. Kr. Hilker«, der dog i Martsheftet fremtræder under Forf.s fulde Navn.

Br. 146. 233.19 f. *Scharlings Yttringer]* i et som Brochure trykt Foredrag »Theologien og Universitetet« (1875) havde Henrik Scharling sigtet til Brandes med disse Linier: »For den frieste af alle Videnskaber, Philosophiens Vedkommende vil det være i frisk Erindring, hvorledes en ung Mand, ikke uden Begavelse, ikke fandt Optagelse i det filosofiske Facultet, fordi han i en Række offentlige Forelæsninger skaanselløst havde angrebet den bestaaende Samfundsorden; . . . man kan sikkert paastaae, at han vilde have fundet samme Skæbne i Berlin, Paris og London, fordi ingen fast Regering vil tillade, at Universiteterne omdannes til Klubsale, hvor alskens radicale og samfundsopløsende Tendentser komme til Orde« (S. 11 f.). I Berl. Tid. 15/4 1875 protesterer Brøchner som den, der var Dekan i 1871, da Brandes ansøgte om at blive extr. Docent i Æstetik, mod denne Fremstilling: Universitetet gav aldrig noget definitivt Svar paa hans Ansøgning, men ønskede at afvente hans videre Udvikling. Scharlings Svar 17/4, der gaar ud paa, at det er Regeringen, der besætter Universitetsembeder, ikke Universitetet selv, kalder endnu en Gang Brøchner frem med en Erklæring 20/4, hvis Hovedindhold er, at naar Brandes endnu ikke har faaet definitivt Svar fra Universitetet, beror det paa, at han ikke senere har gentaget sin Ansøgning.

Br. 150. 235.11 f. *den nedrige Musik over Hovedet, der plager mig hjemme]* se »Levned« II 154 f. og 173 f. ¶ 235.19 f. R. Nielsens »Om Betingelserne for en kraftig Villie«] udkom 1874.

Br. 151. 236.3 f. *give os en eller anden lille Artikel]* efter Brøchners

Død tryktes ved Høffdings Medhjælp i Det 19. Aarh. Marts 1877 hans »Erindringer om Søren Kierkegaard«. ¶ 236.8. *Steinthals Afhandling*] »Zur Religionsphilosophie« i Lazarus' og Steinthals »Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft« VIII (1875) S. 257 ff. ¶ 236.11. *den omtalte Excellence*] Prof. jur. Nellemann, Justitsminister i det nyligt udnævnte Ministerium Estrup.

Br. 152. 236.23 f. *Naar jeg befinder mig legemligt bedre*] Brøchners Lungetuberkulose tog Overhaand og medførte 17/12 1875 hans Død. ¶ 236.28. *Ibsens Digt*] »Et Rimbrev« (Det 19. Aarh. Aug.—Septbr. 1875). ¶ 237.4. *Langes Skrift*] F. A. Lange: »Geschichte des Materialismus und Kritik seiner Bedeutung in der Gegenwart« (1866).

Oskar Siesbye til Georg Brandes

1860—1904.

Samtlige Breve, der her meddeles paa faa nær, findes paa Det kgl. Bibliotek, København. Brandes' Svar er ikke bevarede.

Br. 3. 242.14. *høre Mantzium oplæse Aristophanes's Fugle*] 20/4 1861 læste Kr. Mantzius op i Studenterforeningen. ¶ 242.15. *Udstillingen*] antagelig Kunstakademiets aarlige Udstilling, der i 1861 aabnedes 31/3.

Br. 4. 242.20 f. *Din Anmeldelse*] af Paludan-Müllers »Ungdomskilden« i Fædrebl. 29/4 1865. ¶ 243.1. *Den er bleven rost i Flyveposten*] 1/5 1865 indeholdt dette ikke synderlig ansete Blad en stærkt anerkendende Omtale af Kofoed-Hansens Skrift, hvis Hensigt var at angribe dem, der ved deres Politik bar Ansvaret for Katastrofen i 1864.

Br. 5. 244.1 f. *Τι πρῶτον* osv.] »hvad skal jeg fortælle først, hvad derefter og hvad som det sidste« (Odysseen 9. 14). ¶ 244.7 f. *skaffe ham Noget at bestille*] Sibbern, hvem Universitetsvejen var lukket, fordi han to Gange havde faaet en Doktordisputats forkastet, blev 1872 udnævnt til Distriktsforstander under Københavns Fattigvæsen. ¶ 244.26. *hans besynderlige Optræden mod Nielsen*] Heegaard havde oprindelig været Tilhænger af Rasmus Nielsens Filosofi, men skiftede senere Standpunkt og gik angrebsvis til Værks mod sin gamle Lærer. ¶ 245.2 f. *den gamle Remse: Barbara, Celarent*] i Heegaards »Den formelle Logik« (1871) anføres S. 89 som Kuriosum det gamle Hukommelsesvers for de 4 Slutningsfigurer. ¶ 245.13. *Troels Lunds Slægtskabsforhold*] hans Stedmoder

var Søren Kierkegaards Søster. ¶ 245.13. *Frøken Lund*] Troels-Lunds Halvsøster, Henriette Lund, Udgiveren af Skriftet »Mit Forhold til hende«, var Kierkegaards kødelige Niece. ¶ 245.17. *Til at opponere ere — Heegaard og Nielsen bestemte*] ved Troels-Lunds Disputats 25/4 1871 opponerede ingen af Auditoriet. ¶ 245.29 f. *en Anmeldelse i Fædrelandet*] 11/2 1871; den er undertegnet med Rud. Schmidts Mærke: »k«. ¶ 247.29 f. *Bibelen . . altid maa have højt Værd*] i sit Diskussionsindlæg fra »Pædagogisk Selskab« »Om Lærernes Forhold til Religionsundervisningen i de højere Skoler« (1880) fremsætter Siesbye lignende Tanker: »I Bibelen seer jeg for mit Vedkommende ikke nogen paa overnaturlig Maade fremkommen Bog, men en Samling af Skrifter, hvori der er meget, som for mig staaer som helligt, men ogsaa meget, jeg kun betragter som Udtryk for en svunden Tids Forestillinger, og endel, jeg slet ikke kan gaa ind paa; men disse Bøger indeholde . . en saadan Fylde af Midler til at fremkalde det religiøse Sindelag og fremme den ethiske Følelse, at jeg mener, at Bibelen ikke blot for sit historiske Værds Skyld bør indtage en betydningsfuld Plads i Undervisningen« (S. 5 f.). ¶ 247.31 f. *en ny Lov for det lærde Skolevæsen*] 1871 indførtes paa Initiativ af Hall som Kultusminister en Deling af Latinskolen i en sproglig og en matematisk Linie. ¶ 248.13 f. *nisi quod pituita molesta est*] »andet end at han er medtaget af Snue« (Horats Ep. I, 1, 108). ¶ 248.24 f. *Nylig var en Sag til Forhandling i Folketinget om Pension for en afskediget Læge*] under Folketingets 2. Beh. af Forslag om Pension for afskediget Korpslæge H. C. Møller fremsatte Clausager den Beskyldning mod ham, at han skulde have ladet sig bestikke til at hjælpe de værnepligtige til at blive kasserede. Under Debatten fremsatte Folketingsmand S. Pedersen den Udtalelse, at »Embedsmænd hænge sammen som Burrer, naar det gjælder om at gnave af Statskassen«. Først da Folketingsmand N. Hansen under Sagens 3. Behandling gav denne Udtalelse sin Tilslutning, fandt Formanden sig beføjet til at skride ind. ¶ 248.30—249.1. *Krabbe . . slog Buchheister paa Øret*] som Redaktør af Blixen-Fineckes Blad »Danmark« kom Krabbe i saa heftig en Strid med Berl. Tid., at han til Slut kom i Haandgemæng med dets Redaktør Buchheister.

Br. 6. 249.21 f. *Anmeldelse . . af Leonora Christinas Jammersminde*] i Ill. Tid. 8/8 1869. ¶ 249.26. *den Bog af Mérimée*] »Fra Bartholomæusnattens Tid«, overs. af Schandorph med Forord af Brandes (1871). ¶ 249.26. *Tartufe*] Molières »Tartuffe« blev genoptaget paa d. kgl. Teater

19/12 1871. ¶ 249.29. *en Forelæsning af Brøchner*] en offentlig Forelæsningsrække over Forholdet mellem den rationel-religiøse Etik og den teologiske. ¶ 250.1 f. *i sin Bog om Philosophiens Udvikling*] se Oplysningerne til S. 70.31. ¶ 250.10. *hans Konferens*] 29/1 1872 bestod Edvard Brandes Magisterkonferens i østerlandske Sprog.

Br. 7. 250.16. *Magnus Eirikssons Understøttelse*] denne islandske Teologs ydre Kaar var de slettest mulige; stærkt rationalistisk præget var han kommet paa Kant med de kirkelige Myndigheder og beklædte aldrig noget Embede. ¶ 251.3. *C. W. Smith*] se Oplysningerne til S. 161.6 ff. ¶ 251.9 f. *en Replik i Hostrups »Familietvist«*] 5. Scene.

Br. 8. 251.16. *Din Antikritik*] »Forklaring og Forsvar« (1872), der var rettet mod »Emigrantlitteraturen«s Angribere: Anonymerne »k« ∘: Rudolf Schmidt, og »44« ∘: D. G. Monrad. ¶ 251.20. *Det, der staaer S. 42 nederst og S. 43 øverst*] »Derefter fik k. . . Mod til . . . at tage Paa-skud af min Omtale af Gérômes Maleri, Duellen, til med udhævede Bogstaver at betegne denne udmærkede Malers Billeder som »Bordelmale-rier«, idet han insinuerede, at jeg ikke havde kunnet skjule min Sympathi med slige. Hvorvidt nu Malerier af Gérôme ere blevne benyttede paa den anførte Maade, derom har jeg ingen Mening; det maa k. om, han maa vel have et nøiere Kjendskab end jeg til den indre Decoration af slige Steder, siden han taler derom«. ¶ 251.22. *Det S. 44—45*] her protesterer Brandes mod at gøre den frie Tanke til eet med Ateisme. ¶ 252.13 f. *Fejl i Angivelsen af hvad der staaer i Confessio Augustana*] i »Dagens Nyheder« 13/2 1872 havde Brandes svaret »44« (∘: D. G. Monrad) paa hans Artikel i Fædrel. om »Ernest Renan og G. Brandes« og bl. a. hævdede, at enhver protestantisk Præst maa aflægge Ed paa, at han tror paa evige Helvedesstraffe. Mod denne Udlægning af den danske Folkekirkes Bekendelsesskrifter protesterede Historikeren Caspar Paludan-Müller i en »Aaben Skrivelse til Hr. Dr. G. Brandes« i »Lolland-Falsters Stifts-Tidende« 24/2 1872. ¶ 252.19 f. *Det, Du S. 54 siger om Dit Forhold til det nye Samfund*] Brandes protesterer paa det anførte Sted imod, at Ploug havde gjort ham ansvarlig for Tendensen i Drachmanns »Engelske Socialister«, fordi han vidste, at Drachmann var med i det af Brandes stiftede »Litteraturselskab«.

Br. 9. 253.13 f. *per iter tenebricosum* osv.] »ad Vejen til Underverdenen, hvorfra man benægter, at nogen kommer tilbage« (Catuls Digt ved Spurvens Død). ¶ 253.20. *strenua inertia*] »ihærdig Træghed« (Horats'

Ep. I, 11, 28). ¶ 253.23. *B. U. H.*] Københavns Universitetsbibliotek. ¶ 254.3. *mod Heuch*] den norske Præst J. C. Heuch havde i »Luthersk Ugeskrift« 1877 offentliggjort en Række Artikler mod Brandes, der s. A. udkom som Brochure under Titelen »Dr. G. Brandes's Polemik mod Kristendommen«; det hedder her (S. 7): »gennem alle Aarhundreder lige siden hin Stund, da Korsfæstelsesraabet lød, har Kristushadet været det forhærdede Israels Nationaltilbøielighed«. ¶ 254.10. *hans .. artikler i Dagbladet mod Pingel*] da Brandes i 1877 havde besluttet at forlade Landet for at tage fast Bopæl i Berlin, modtog han en Adresse fra 45 danske Videnskabsmænd, om hvilken der snart blussede en hed Strid op. I sin ledende Artikel 28/9 1877 hævdede Dagbl. som sit Standpunkt, at det var uheldigt, at Universitetet havde lukket sine Porte for Brandes. En Bemærkning i samme Artikel om, at »denne Krigs Historie ikke synes at vidne om, at der hos vore yngre theologiske eller kirkelige Kræfter har været enten sær Kamplyst eller noget stort Fond af Aand og tidssvarende Dannelse at gjøre mobilt« kaldte 1/10 smstds. en Indsender, der undertegnede sig »Theolog«, frem med et Svar, hvori han opfordrer en af Adressens Underskrivere til at paavise, »hvor Dr. B. har givet et eneste frugtbart Udgangspunkt for en Forhandling, og hvor han har ført andet Skyts end det allerletteste i Marken«. Pingel tager Handsken op i en Artikel i Dagbl. 6/10 (hvor forøvrigt ogsaa Heegaard udtaler sig som Medunderskriver) og gør Regnskabet saaledes op, at Brandes' Indsats paa Livsankuelsens Omraade har været den at bringe den ud i langt videre Kredse, end Religionsvidenskaben naar til. 22/10 gør den senere Biskop B. J. Fog op med den »monistiske« Livsankuelse i et længere Indlæg, »I Anledning af Adressen til Dr. Brandes«, hvori han hævder, at Pingel staar »i en forældet — den gamle Rationalismes — Anskuelse, naar han taler om Kristendommens ophøjede Stifter, og mener, at man ved en Udskillelse af Slakkerne kan faa den ægte og ædle Malm frem af de hellige Skrifter«. Pingels og Fogs afsluttende Indlæg findes i Dagbl. henholdsvis 1/11 og 7/11. ¶ 254.20. *Theodorus's skrifter*] A. C. Larsen, der skrev under Pseudonymet »Theodorus«, udfoldede en ivrig Produktion og forfægtede i religiøse Spørgsmaal et rationalistisk Standpunkt; i sin ovenfor omtalte Piece »Om Lærernes Forhold til Religionsundervisningen i de højere Skoler« erklærer Siesbye (S. 3), at han »i det hele staaer paa samme Standpunkt som Hr. Theodorus«. ¶ 254.22 f. *nogle fortællinger af Schandorph*] i Novellen »En Enkestand« (i »Fra Pro-

vinsen« 1876) siger Pastor Alstrup til Toldforvalterens Datter, der er nervøs ved Tanken om den forestaaende Bispevisitats med tilhørende Katekisation af de sidste Konfirmandhold: »Det er der ingen Grund til, lille Camilla . . . De gaar jo godt frem i Kundskab om de Ting, som høre til Guds Rige«.

Br. 10. 255.12. *Indtryk fra Polen*] udkom 1888. ¶ 255.21. *Gracyna*] Mickiewicz's Heltedigt fra 1823. ¶ 255.21 f. *Pan Tadeusz*] Mickiewicz's Epos fra 1834. ¶ 255.25. *chociaz niemiec ludzki głos rozumiał*] »skønt en Tysker, forstod han Folkets Stemme«. ¶ 255.28. *Din bog om Holberg*] »Ludvig Holberg. Et Festskrift« (1884). ¶ 256.3 f. *Din analyse af Shakespeares Henrik den fjerde*] Afhandlingen »'Det uendeligt Smaa' og 'det uendeligt Store' i Poesien«, først trykt i Ill. Tid. 26/9 1869, derefter i »Kritiker og Portraiter« (1870). ¶ 256.10. *Din Dom om Walter Scott*] i »Naturalismen i England« (1875).

Br. 11. 256.27. *min hædersgave ifjor sommer*] Venner og Elever indsamlede en Pengesum til Siesbyes 70 Aars Fødselsdag, der efter hans Bestemmelse skulde danne Grundlag for et Legat. ¶ 256.28. *de venlige ord hvormed Du omtaler mig i »Det ny Aarhundrede«*] i dette Tidsskrifts 1. Aargang 1903—04 paabegyndtes Offentliggørelsen af Brandes' »Levned«, hvor det omtales, hvorledes Siesbye tilbød Brandes og andre unge Undervisning i de klassiske Forfattere (se »Levned« I 110). ¶ 257.13. *bogen om de fire danske digtere*] »Danske Digtere« (1877). ¶ 257.14 f. *Din afhandling om det uendelig store og det uendelig smaa*] se Oplysningerne til S. 256.3 f. ¶ 257.21. *Din skoletid*] se Indledningen S. XIX. ¶ 258.1 f. *den dom, Du . . . har fældet om den nævnte forfatter*] se Oplysningerne til S. 256.10. ¶ 258.8. *i Dine Essays*] Samlingen »Essays. Danske Personligheder« (1889).

Georg Brandes til Gabriel Sibbern

1866—1870.

Samtlige Breve, der her er meddelt in extenso, findes paa Det kgl. Bibliotek, København. Gabriel Sibberns Svar er ikke bevarede.

Br. 1. 261.5. *gjerne kunde hedde Frands, saa ung en Mand er han*] Hentydning til Holbergs »Den politiske Kandestøber« II. 3. ¶ 261.7. *min Artikel mod . . . P. S. V. H.*] et Svar til Heegaard i Dagbl. 2/8 1866 i Anledning af, at han havde taget til Genmæle mod Brandes' Anm. af hans

»Indledning til den rationelle Ethik« i Dagbl. 15/7 s. A. (optrykt i SS. XIII 34 ff.). ¶ 261.9. *min lille svenske Reise*] se Oplysningerne til S. 18.22 ¶ 261.16. *codex argenteus*] det berømte Haandskrift af Wulfila's gotiske Bibeloversættelse, Uppsala Universitetsbiblioteks største Skat. ¶ 262.9 f. *Trollhätta . . hvorom jeg kunde skrive Bøger fulde*] jf. det lille Stykke »Topp-Faldet (Trollhätta)« fra 1865 i »Udenlandske Egne og Personligheder« (1893) S. 173 ff. (= SS. XI 267 ff.). ¶ 262.14. *Schmidts Bog mod Scharling*] »Er Hr. Lic. Henr. Scharling en alvorlig Mand? En Undersøgelse« (1866), et Indlæg i Striden om Tro og Viden, fremkaldt af Scharlings Anmeldelse i »Ugeblad for den danske Folkekirke« III (1866) S. 305 ff. af R. Schmidts Piece: »Om Selvmodsigelsen i R. Nielsens Lære« (1866). ¶ 262.24 f. *Har De seet den himmelmudrende Clemens . . bespotte mig*] i Clemens Petersens Anm. af Rud. Schmidts Skrift »Er Hr. Lic. Henrik Scharling en alvorlig Mand?« i Fædrel. 28/7 1866 hedder det om Rasm. Nielsens System: »dets Sammenhæng med og dets Betydning for vort Culturliv har enhver dannet Mand, der ikke er flygtiget i Overfladiskhed eller har glemt sig selv i et andet Værelse, en umiddelbar Fornemmelse af.«

Br. 2. 263.6 f. *min Afh. mod Nielsen*] »Dualismen i vor nyeste Philosophie« (1866). ¶ 263.7 f. *Artiklen i Universitetstidsskr.*] Rasmus Nielsens Opsats »Om theoretisk og praktisk Erkjendelse« i Tillægsheftet til »Nord. Universitets Tidsskrift« X (1866) S. 63 ff. ¶ 263.8. *Schmidts 2 Pièces*] »Om Selvmodsigelsen i Prof. Nielsens Lære« og »Er Hr. Lic. Henrik Scharling en alvorlig Mand?«, begge fra 1866.

Br. 3. 264.16. *lov et Ussing Biographier*] Fr. Algreen-Ussing havde planlagt et dansk biografisk Leksikon, men dets nationalliberale Forlæggere opgav Planen, da de hørte, at Redaktøren havde konservative Anskuelser (se »Levned« I 175 f.). ¶ 264.16 f. *lov et . . Rode 12 Forelæsninger*] Digteren Gotfred Rode, der var knyttet til Frk. Zahles Skole, opfordrede Brandes til at holde en Række offentlige Forelæsninger for Damer; de kom til at handle om det danske Lystspil (se »Levned« I 220 f.). ¶ 264.17 f. *en større Afh. til Dansk Maanedsskr.*] Essayet »Emil Aarestrup«, trykt i »Dansk Maanedsskrift«, red. af Math. Steenstrup 1867 I S. 455 ff. ¶ 264.18. *Bille nogle Artikler*] Brandes' Anmeldelser blev i Aarene 1866—70 optaget i det af Bille redigerede »Dagbladet« (se ovf. S. 272 og »Levned« I 179 f.). ¶ 264.19 f. *et udarbejdet Foredrag i Dansk Folkeforening*] i »Levned« I 236 ff. fortæller Brandes, hvorledes han en Dag fik Besøg af Orla

Lehmann, som havde hørt om ham i Konferensraad Davids Hus og nu vilde have ham til at holde Foredrag i »Dansk Folkeforening«; Brandes følte sig tynget af Løftet, der var blevet ham aftvunget, og indfrie det aldrig. ¶ 264.24. *en Række Smaastykker til Ill. Tid.*] se Oplysningerne til S. 52.18 f.

Br. 4. 264.31. *medens vi var sammen i den kjære By*] om Brandes' og Sibberns Samvær i Paris 1866 se S. 24.31 ff. ¶ 265.7 f. *en vis vidunderlig Spanierinde*] se Oplysningerne til S. 96.28 f. ¶ 265.24. *som de synger i »De Danske i Paris«*] 2. Akts 8. Scene. ¶ 265.25 f. *Martensen har udgivet et . . Angreb paa Nielsen*] se Oplysningerne til S. 50.15. ¶ 265.26. *Nyblæus*] se Oplysningerne til S. 50.10. ¶ 265.27. *Henrik Scharling*] se Oplysningerne til S. 50.16 f. ¶ 267.1. *Francois og Müller*] if. »Levned« I 190 »to jævne Lothringere«, der ejede det Hotel i Rue Notre Dame des Victoires, hvor Brandes paa Sibberns Anbefaling i Novbr. 1866 tog ind.

Br. 5. 267.6. *Bogen*] Disputatsen »Den franske Æsthetik i vore Dage« (1870). ¶ 267.10 f. *at spise hos mig paa Fredag 25/2 70*] Brandes fejrede da sin samme Dag erhvervede Doktorgrad (jf. S. 274.20 f.).

Chr. Richardt og Georg Brandes

1866—1871.

Samtlige Breve, der her er trykt med Undtagelse af et Par, findes paa Det kgl. Bibliotek, København.

Br. 1. 271.3. *Min Commission til Pal.-Müller*] Richardt skulde for Gyldendals Forlag redigere en Samling nye Fortællinger og Digte af skandinaviske Forfattere, der udkom 1866 med Titelen »Vintergrønt«, og havde bedt Brandes hjælpe sig med Henvendelser til de Digtere, han stod i personlig Kontakt med; Fr. Paludan-Müllers Svarbrev er aftrykt i Brandes: SS. II 206. ¶ 271.9 f. *fra Fru Thoresen en ganske vakker Fortælling*] »Pilt-Ola«. ¶ 271.18. *en vis Prindsesse*] Chr. Richardts Eventyrdigt »Torne-rose« (i »Tekster og Toner« 1868), som Heise satte Musik til. ¶ 272.3. *Bille har . . sendt mig nogle Bøger til Anmeldelse*] se Oplysningerne til S. 264.18.

Br. 2. 272.15. *Deres Husfælle Nyegaard*] se Oplysningerne til S. 17.6.

Br. 3. Delvis trykt i J. Kj. Carlsen: »Chr. Richardt« S. 83. — 273.26.

den nye Forlovelse i Deres ny Familie] Chr. Richardt var 1865 blevet gift med Skolebestyrer Martin Hammerichs Datter Marie; hendes Kusine Thyra, Datter af Kirkehistorikeren, Prof. Fr. Hammerich blev i Sommeren 1866 forlovet med den senere bekendte svenske Læge og Forfatter Anton Nyström. ¶ 273.26 f. *nu har baade De og Rode et godt Hovede til Svoger*] Litteraturhistorikeren og Højskolemanden Gotfred Rodes Søster Ovidia var 4/5 1866 blevet gift med den senere Borgmester i Kbhvn. H. N. Hansen. ¶ 273.30. *den sorte Kammerjunker*] if. J. Kj. Carlsens Skrift »Chr. Richardt« S. 83 en ikke nærmere angivet Münter; muligvis den i 1907 afdøde Amtsforvalter Fr. Münter, der ganske vist først i 1868 blev Kammerjunker; han var Formand for Højres Arbejder- og Vælgerforening i København. ¶ 274.2. *den hvide Kammerjunker*] if. Carlsen: »Chr. Richardt« S. 83 muligvis Carl Rothe, hvorved antagelig menes den senere Kammerherre Carl Rothe, Direktør for den alm. Enkekasse m. m.

Br. 4. 274.19. *denne ringe Bog*] formodentlig Doktordisputatsen, ligesom Middagsindbydelsen utvivlsomt gælder Doktorgildet (jf. S. 267.10 f.).

Br. 5. Tidligere trykt i G. Brandes: SS. II 487 og J. Kj. Carlsen: »Chr. Richardt« S. 130 f.

Br. 6. Delvis trykt i G. Brandes: SS. II S. 488 f. og J. Kj. Carlsen: »Chr. Richardt« S. 131 f. — 275.9. *Skole-Virksomhed*] Chr. Richardt var, før han blev Præst, Lærer ved Frk. Zahles Skole. ¶ 275.14 f. *dit . . Sygeleie paa den tarpejiske Klippe*] det preussiske Hospital i Rom, hvor Brandes laa syg, laa paa den tarpejiske Klippe ved Capitolium. ¶ 275.27. *et Bytte for »den altopslugende Theologi«*] i Anm. af »Deklarationen« (i Ill. Tid. 21/3 1869) hedder det: »Hvis den altfortærende Theologi, der allerede har mærket en af vore betydeligste Digtere (Paludan-Müller), og som det synes ganske opslugt en anden (Hostrup), naadigt sparer os »Declarationen« Forfatter, da turde man maaskee bede ham om at ansee ovenstaaende Ansøgning om en kraftig dramatisk Virksomhed som iblandt Andre rettet til ham, der har det Fortrin for de endnu ubekjendte Digtere, at man er vis paa, han er til, og sikker paa, at han har Talent.« ¶ 276.1 f. *Livsskjæbner og indre Udvikling have ført mig en Prækestol langt nærmere*] 1872 blev Richardt Andenpræst i Store Hedinge, efter at han siden 1867 havde forsøgt sig som Forstander for Tune Folkehøjskole.

Carl Julius Salomonsen og Georg Brandes

1872—1878.

De her offentliggjorte Breve mellem Carl Julius Salomonsen og Georg Brandes, der p. Gr. af deres ofte rent private Karakter er meddelt i snævret Udvalg, ejes af Det kgl. Bibliotek i København.

Br. 1. 279.4. *min Bog*] jf. ovf. S. 169 og »Levned« II 92: »Der var skønne Sommernætter, hvor jeg ikke kunde lukke et Øje paa Grund af den Ekstase, hvormed Planen til min Bog fyldte mig. Efter at have arbejdet med Englændere som Mill og Fransk mænd som Mervoyer, dikterede jeg min Moder enkelte Partier af det planlagte Værk. Denne Sysselsættelse med abstrakt Filosofi havde det Gode, at den udrev mig aldeles af Tankerne paa Byen Kjøbenhavn, dens Beboere og dens Presses Holdning overfor mig. Men som alt tidligere berørt, mine Evner forslog ikke til Udformningen af de Grundtanker, der foresvævede mig, og jeg lod efter et Par Maaneders Forløb Arbejdet falde«. Paa d. kgl. Bibl. findes nogle enkelte Brudstykker af det paabegyndte Manuskript til Værket. ¶ 281.22 f. *min Afhandling om Taine*] Doktordisputatsen »Den franske Æsthetik i vore Dage« (1870).

Br. 2. 282.15. *da jeg i »Dagens Nyheder« læste*] i Referatet af Doktordisputatsen hedder det 26/2 1870: »den anden officielle Opponent, Professor Brøchner, [gav] en i høi Grad overlegen og glimrende Kritik af Taines Filosofi og paaviste, at denne i Egenskab af Filosof manglede al Originalitet samt fuldstændig tilhørte det forrige Aarhundredes Materialister.« ¶ 282.29. *jeg sad ved Stuart Mills Bord*] jf. SS. IX 539—543. ¶ 283.6 f. *hans beundringsværdige Værk om Hamiltons Filosofi*] jf. ovf. S. 128.31. ¶ 283.23 f. *nu læste jeg .. hos .. Alexander Bain*] i »The Senses and the Intellect« (1855).

Br. 3. 285.1. *disse Par Vers*] Digtene »Til Henrik Ibsen« og »Finis« (»Ungdomsvers« S. 87 f. og 97 f. = SS. XII 366—367, 371—372). ¶ 285.6. *Henriette Weil*] Datter af Grosserer L. Weil, i hvis Hjem Brandes kom meget (se »Levned« II 182 f.). ¶ 285.8. *et Brev fra ham til mig*] trykt i »Breve fra Henrik Ibsen« I (1904) S. 219—221. ¶ 285.15. *Frits .. Victor*] Brandes' Fætre, kgl. Kapelmusikus Fritz Bendix og dennes Broder, Pianisten Victor Bendix. ¶ 286.9 f. *at oversætte Mills Moral*] »Moral grundet paa Lykke- eller Nytteprincipet« (1872).

Br. 4. 286.28. *Spielhagen*] den tyske Forfatter Fr. Spielhagen, som

Brandes omtaler i »Levned« II 120 og oftere, havde skrevet en Roman, »In Reih' und Glied«, om Lassalle.

Br. 5. 288.8. *Naturforsker-mødet*] det 11. skandinaviske Naturforsker-møde afholdtes i Beg. af Juli 1873 i Kbhvn. ¶ 288.9. *en Vise af Chr. Richardt*] de 3 sidste Strofer af Digtet »Paa Møens Klint« (»Samlede Digte« I 1895 S. 297 f.). ¶ 289.1. *En »Medicinalråd« fra Sverrig*] hans Navn var Wistrand. ¶ 289.14. *Lochmann*] den medicinske Professor Ernst Ferdinand Lochmann var en meget konservativ Natur og bidrog i 70'erne til at holde de nye Tanker ude fra Kristiania Universitet; i en opsigtsvækkende Immatrikulationstale 2/9 1874 tog han voldsomt til Orde mod de nye aandelige Farsoter, og da Brandes i Efteraaret 1876 anmodede det akademiske Kollegium om Tilladelse til paa Universitetet at holde Forelæsninger om Kierkegaard, var Lochmann med til at gennemtvinge et Afslag herpaa (jf. Gerh. Gran: »Norsk aandsliv i hundrede aar« I (1915) S. 209 ff.). ¶ 289.15 f. *Bjørnsens »Mandagsforening«*] Nytaar 1872 havde Bjørnson faaet en Sammenslutning af Mænd af de forskelligste Anskuelser i Stand, den s. k. »Mandagsforening«. ¶ 289.16 f. *ved et medicinsk Sectionsmøde*] ved den anatomisk-fysiologiske Sektions Møde 8/7 1873 indledede Etatsraad Bendz en Diskussion om Naturvidenskabernes Stilling i Skolen, og en af Prof. Key foreslaaet Resolution blev vedtaget. Næste Dag ved Slutningsmødet holdt Prof. Lochmann Foredrag om Naturvidenskabernes Forhold til Aandsvidenskaberne, hvori han udkastede et Billede af de sørgelige Følger, det vilde faa, hvis Aandsvidenskab i det hele skulde bygges paa Darwinismens Grund.

Br. 6. 290.30. *Paul Heyse*] jf. ovf. S. 188—195. ¶ 291.15 f. *Den, der nu behersker mit Hjerte*] Litteraturhistorikeren Adolf Strodtmanns Hustru Henriette (kaldet Gerda), der i 1876 blev gift med Brandes. ¶ 291.16. *Ladislaus Bolski*] Brandes' Oversættelse af Cherbuliez' Roman »Ladislaus Bolskis' Hændelser« (1872).

Br. 7. 293.3. *Idag faldt Højesteretsdommen*] se Oplysningerne til S. 191. 14 f. ¶ 293.8. *Internationalister*] i August 1871 var der med Pio som »Stormester« oprettet en dansk Afdeling af »Internationale«, der var stiftet 1864. ¶ 294.7. *I Anledning af Naturforsker-Fromheden skriver Du*] i et her udeladt Brev af 1/8 1873 skriver Brandes: »Det er dog en Skam af saadanne Folk som C. Lange, at de ei vove sig ud paa den brede Arena«. ¶ 294.13 f. *har siddet i Paludan-Müllere til op over begge Øren*] de tre Brødre Jul., Carl og Fr. Lange var Digteren Paludan-Müllers Søstersønner.

Br. 8. 294.27 f. *dette lede Cholerahul*] i Sommeren 1873 græsserede en Koleraepidemi i store Dele af det sydlige og østlige Europa. ¶ 295.7 f. *Du gjør hans Roman Uret*] Salomonsen havde i et her udeladt Afsnit af sit forrige Brev hævdet, at »Kinder der Welt« (1872) i Komposition og Karaktertegnning stod under Spielhagens »In Reih' und Glied« (1866). ¶ 295.18. *Heyses »Salamander«*] den versificerede Novelle »Der Salamander« (1870). ¶ 295.24. *som Heine siger det om Göthe*] Citatet findes i »Die romantische Schule« (Slutningen af 1. Bog) og lyder: »Er lächelte mit denselben Lippen, womit er einst die schöne Leda, die Europa, die Danae, die Semele und so manche andere Prinzessinnen oder auch gewöhnliche Nymphen geküsst hatte«. ¶ 296.11 f. *din Lignelse om Begrebet Fremskridtsmand*] i et her udeladt Afsnit af Salomonsens forrige Brev erklærer han, at han i Anledning af en Diskussion om dette Begreb har spekuleret meget over det og ved Lejlighed vil meddele Brandes det Resultat, han er kommet til. ¶ 297.6 *sin udmærkede Fader*] Sprogforskeren Karl Wilhelm Heyse. ¶ 298.10 f. *Man har ladet ham blive siddende i Dresden*] i Bogen »Berlin som tysk Rigshovedstad« (1885) Kap. 65 hedder det om Hettner, at det var hans Ønske at blive ansat ved Berlins Universitet, og at han selv troede, at det var det Frisind, han havde lagt for Dagen i sine Bøger, der havde hindret ham i at naa dette Maal. ¶ 298.15 f. *Hvad siger du til Frankrig nu?*] 1873 blev Thiers tvunget bort fra Præsidentposten, og Royalisterne fik Vind i Sejlene; paa alle aandelige Omraader indskrænkedes Friheden. ¶ 298.17. *καλοι κάγαθοι*] smukke og gode. ¶ 299.3 f. *jeg venter . . . Edvard hertil*] Edv. Brandes og Hustru havde Sommeren 1873 mødt J. P. Jacobsen i Tyskland paa Vej til Italien; i Dresden traf dette Rejseselskab sammen med Georg Brandes (se »Levned« II 123 f.).

Br. 9. 299.10. *Saa er Rinaldo da påny i de gamle Lænker*] i Tassos »Gerusalemme liberata« skildres, hvorledes Rinaldo besnæres af Troldevinden Armida; Hentydningen her gælder, at Brandes i Berlin atter havde truffet den Kvinde, der 3 Aar efter blev hans Hustru. ¶ 299.17. *Bladet*] jf. ovf. S. 189—192 og »Levned« II 162 f. ¶ 299.25. »*Mellempartiet*«] se Oplysningerne til S. 192.5. ¶ 300.10. »*det Forenede*«] J. A. Hansens Fraktion, det nationale Venstre og Bjørnbaks mere yderliggaaende Gruppe var i 1870 smeltet sammen til eet Parti, »Det forenede Venstre«. ¶ 300.26. »*Socialisten*«, »*Demokraten*« og »*Figaro*«] Ugebladet »Socialisten«, grundet af Pio i Juli 1871, blev fra Foraaret 1872 Dagblad; »Demokraten«

udkom kun i Aaret 1873, hvorimod »Figaro«, der begyndte 1874, holdtes i Live i 4 Aar. ¶ 301.14. *en »Udfoldelse af Banneret»*] 14/7 1873 havde Brandes fra Dresden udtalt sig i optimistiske Vendinger om det projekterede Dagblad, der skulde bære Navnet »Det nittende Aarhundrede«, og meddelte at »Den første Januar udfolde vi vort Banner«. ¶ 301.30 f. *Bondevennerne frøysende*] fordi Kravet om Folketingsparlamentarismen ikke blev imødekommet. ¶ 302.3. *Frederik VII's Statue endnu ikke afsløret*] Bissens Rytterstatue af Fr. VII foran Christiansborg Slot afsløredes først 6/10 1873 f. ¶ 302.4 f. *den tydske Kronprinds*] Kronprins Friedrich besøgte i Aug. 1873 Kong Oscar og derefter den danske Konge; Bjørnson fortæller i Brev af 18/8 1873 Sofus Høgsbro, at han ikke er uden Andel i dette, og at den tyske Kronprins er interesseret i at skabe et bedre Forhold til Danmark (se Bjørnson: »Brytningsår« I 156 f.). ¶ 302.5. *Hedlund, Lodskrigen*] der havde staaet Strid mellem Danmark og Sverige om Lodsningen gennem Øresund, som blev bilagt ved en Deklaration af 14/8 1873; S. A. Hedlund havde i sit Blad, »Göteborgs Handeltidning« 19/8 1873 paastaaet, at Danskerne ved deres Holdning i denne Sag var ved at sætte Sveriges Medfølelse for Nordlesvig paa Spil. ¶ 302.5. *Møntloven*] Konventionen med Sverige og Norge om fælles skandinavisk Mønt var blevet vedtaget af den danske og svenske Rigsdag i Foraaret 1873, men forkastedes af det norske Storting; Fædrel. indeholdt adskillige bitre Betragtninger over Norges Holdning i dette Spørgsmaal. ¶ 302.6. *Byggeselskabets Actier stå så dårligt*] 1872—76 var »Dagbladet« tidligere Redaktør Bille Direktør for »Det københavnske Byggeselskab«, hvis økonomiske Status ikke var god. ¶ 302.7. *Monrad . . knusende Darwin*] Biskop D. G. Monrad havde i NdaMdskr. III (Decbr. 1871) offentliggjort »Et Par Bemærkninger om Darwinismen«, hvori han benægter Muligheden af, at man kan forvandle en Dyreart til en anden, og tilraaber den fingerede Ven, til hvem Indlægget er rettet: »Er Du virkelig overbevist om Menneskets Oprindelse fra Aben, saa grundlæg eller arbeid paa at grundlægge et Akademi for en Abeslægts Menneskeliggjøreelse.« Monrads Opsats og det Svar, det fremkaldte fra J. P. Jacobsen, er genoptrykte i Jacobsens »Samlede Værker«, udg. af M. Borup V (1929) S. 397 ff. og 209 ff.

Br. 10. 302.29. *et lidet lysteligt Brev*] den første Del af Brevet — indeholdende det Afsnit, der handler om Bladplanerne — er gaaet tabt. ¶ 302.31. *Fritz*] se Oplysningerne til S. 285.15. ¶ 303.13 f. *en udmærket*

Trappstige for alle unge Ærgjerrigheder med juridisk Embedsexamen] »Morgenbladet« første Redaktør, N. J. Larsen, var juridisk Kandidat.

Br. 11. 305.9 f. *George Sands »Lelia«*] Roman fra 1833. ¶ 306.29 f. *Ewalds Roman*] se Oplysningerne til S. 195.23. ¶ 307.14. »*Eritis sicut Deus*«] anonymt udkommen Tidsroman fra 1853 af Wilhelmine Canz. ¶ 307.18 f. *Paul Heyse i sin nye Roman*] »Im Paradiese« (1875). ¶ 307.29. *mine Forelæsninger*] i Foraaret 1874 forelæste Brandes paa Universitetet over Byron. ¶ 308.2 *Hofraad Hemsens Besøg*] jf. ovf. S. 194.28 ff. ¶ 308.15. *Uriel Acosta*] Gutzkow's Skuespil fra 1847.

Br. 12. 309.3. *Møntergade*] her boede Brandes' Forældre paa dette Tidspunkt. ¶ 309.12. *Min Bog*] »Reactionen i Frankrig« (1874) udkom samtidigt paa Dansk og Tysk. ¶ 309.16. *Gosse*] Litteraturhistorikeren Edmund Gosse; om de to Mænds Indtryk af hinanden se Gosse: »To Besøg i Danmark« S. 137—139, 144—148, 237—243, 270—282 samt Brandes: »Levned« II 156 f. ¶ 309.17 f. *Bothwell . . Chastelard*] trykt henholdsvis 1874 og 1865; Det 19. Aarh. Febr.—Marts 1876 bragte en Afh. af Gosse om Swinburne. ¶ 309.20. *Bjørnsøns Maria Stuart*] Skuespillet »Maria Stuart i Skotland« (1864). ¶ 309.27 f. *Norfelts Brochure*] Botanikeren P. Heibergs under Pseudonymet Victor Norfelt udgivne Skrift: »Er det ikke paa Tide at ophæve Folkekirken og afskaffe Statsgejstligheden?« (1874), anmeldt af Brandes i Det 19. Aarh. Novbr. 1874.

Br. 13. 310.17. *et stort nyt Værk over Bakterierne*] Theodor Billroth: »Untersuchungen über die Vegetationsformen von Coccobacteria septica« (1874). ¶ 310.27. *R. Nielsens nye Bog*] »Om Betingelserne for en kraftig Villie« (1874). ¶ 310.31—311.1. *Din egen Roes . . i Berlingske*] 9/4 1874 bragte Bladet en længere Anmeldelse af »Reactionen i Frankrig«; Anm. tager Afstand fra Skriftets Grundtanke, men indrømmer samtidig, at det læses med Interesse og vidner om Forf.s »Belæsthed og Flid«. ¶ 311.5 f. *Haffding har givet den engelske Philosophi en Overhaling*] i Bogen »Den engelske Philosophie i vor Tid« (1874). ¶ 311.9. *Spencers: Biology*] »Principles of Biology« (1864—67). ¶ 311.19. *A. C. Larsens*] »Om det theologiske Facultet« (1874).

Br. 14. 312.13. *Bogen*] 4. Del af »Hovedstrømninger«: »Naturalismen i England« (1875). ¶ 312.17. *I min Lommebog staaer broderet det Ord »Malgré tout«*] en parisisk Veninde havde broderet disse Ord paa hans Tegnebog; jf. Digtet »Malgré tout« fra Sygelejet i Rom 1871 i »Ungdomsvers« (1898) S. 85 f. (= SS. XII 364 f.); Ordene er ogsaa brugt som Motto

til Bogen »Indtryk fra Polen« (1888). ¶ 312.26. *Die Welt sie wird dich schlecht begaben*] Citat af Hafiz.

Br. 15. 314.11. *Böcklin*] jf. »Levned« II 138 ff. samt SS. XIV 101 og 167 f.

Br. 16. 315.7. *Mit Engagement*] Brandes blev af Jul. Rodenberg opfordret til at yde Bidrag til Tidsskriftet »Deutsche Rundschau«, der begyndte at udkomme 1874 (se ovf. S. 198). ¶ 315.19 f. *en vidtløftig Anmeldelse af mit Skrift*] se Oplysningerne til S. 210.8 f. ¶ 316.32. *Hvor er her Fremskridtet?*] dette Spørgsmaal besvarer Brandes 7 Aar senere i sin Artikel »Statssocialismens Modstandere« (»Berlin som tysk Rigshovedstad« Kap. 57 = SS. XIV 334 ff.) saaledes, at han priser Bismarck paa hans Modstanderes Bekostning som den, der ved sine statssocialistiske Foranstaltninger betegner det moderne Standpunkt og Initiativet.

Br. 17. 317.16 f. *en større Afhandling om Paul Heyse*] trykt i Det 19. Aarh. Oktober og Novbr. 1874. ¶ 318.6. *Dit Forslag om Holstein*] den skrinlagte Plan om at udgive et Dagblad var imidlertid blevet erstattet med Tanken om et Maanedsskrift; i et Brev af 24/8 1874 meddeler Salomonsen Brandes, at deres fælles Ven Fr. Salomon har foreslaaet Matzen og Grev Holstein-Ledreborg til politiske Medarbejdere. ¶ 318.10. *hans Brochure*] formodentlig J. L. Holstein-Ledreborg: »Evangelisk-Luthersk« (1872), et polemisk Skrift, rettet mod Pastor Schepelern, hvor det bl. a. hedder: »Vor Tid er de absolute Modsætningers Tid. Paa den ene Side staar Kirken, med Troens ubetingede Fordring paa Ydmyghed, Lydighed og Verdens Forsagelse ... Paa den anden Side staar Fornægtelsen med Aandshadets Trods, dyrisk Raahed og bundløs Fordærvelses Mærke« (S. 124).

Br. 18. 318.29—319.1. »*Morgenbl.*« og »*Berl. Tid.*« have .. stillet sig .. *afventende*] Mrgbl. 21/10 1874 udtaler efter at have citeret et Stykke af Tidsskriftets Subskriptionsindbydelse sin Tvivl, »om Udgiverne kunne holde hvad de love«, *Berl. Tid.* 22/10 indrømmer, at det 1. Hæfte indeholder »et meget afvæxlende og i det Hele dannende og belærende Indhold, der fra Først til Sidst udmærker sig ved en til Tidsskriftets Titel svarende actualité«, omend Bladet ganske vist tager Afstand fra forskellige Enkeltheder i Bidragene. ¶ 319.4. *slutter mig til Erik Bøgh*] i sin »Dit og Dat«-Artikel i »*Folkets Avis*« 11/10 1874 udtaler Bøgh sig i meget tilfredse Vendinger om Det 19. Aarh.: »Det foreliggende Oktoberhefte opfylder i saa høj Grad de Forventninger, der kan stilles til et dansk

Maanedsskrift for Literatur og Kritik, at man ikke kan Andet end ønske det en tilsvarende Fortsættelse.« ¶ 319.4 f. *Din »lærde«* (Mrgbl.) *Afhdl. om Heyse*] Mrgbl. 21/10 1874 mener, at Brandes' Afh. er for lærd til at vinde sig mange Læsere. ¶ 319.6 ff. *Din Panegyrik over . . »Kæjser og Galilæer«*] en udførlig Anm. af dette Skuespil fandtes i Tidsskriftets 1. Hefte. ¶ 319.9. *de 3 Hovedartikler*] G. Brandes' Afh. om Paul Heyse, de 2 første Kapitler af »Fru Marie Grubbe« og Edv. Brandes' Afh. »Syndflodssagnet i en oldbabylonsk Indskrift«. ¶ 319.10. *A. C. Larsens Svar til gamle Clausen*] se Oplysningerne til S. 223.8. ¶ 319.12. *at få H. C. Andersen til at skrive Noget*] se Oplysningerne til S. 216.5. ¶ 319.15 f. *en . . Sammensværgelse forat omvende Studenterforeningen*] se Dumreicher: »Studenterforeningens Historie 1870—1920« II 14 og 40—42. ¶ 319.21 f. *at give kvindelige Væsner Adgang til at studere Medicin*] se Henrik Bertelsen i »Tilskueren« 1923 II 4 ff. og »Kvindelige Akademikere 1875—1925«, red. af Lis Jacobsen (1925) S. 117 ff.

Br. 19. 320.7. *Min Artikel om Norfelt*] se Oplysningerne til S. 309.27 f. ¶ 320.7 f. »Litteraturselskabet«] se Oplysningerne til S. 162.3. ¶ 320.10. *Cabiro*] Pseudonym for Peter Hansen, den konservativt orienterede Redaktør af »Nær og Fjern«. ¶ 321.17 f. *Gosses Jubelkvad over Tidsskriftet*] har ikke været Udg. tilgængeligt. ¶ 321.18. *Kreyszigs Lovtale . . i »Rundschau«*] se Oplysningerne til S. 210.8 f. ¶ 321.23. *min store Bog*] »Hovedstrømninger«.

Br. 20. 322.10. *Daabstvangens saakaldte Ophævelse*] se ovf. S. 221 og Oplysningerne til S. 221.14 f. ¶ 322.29. *V. Norfelt besørger det . . i næste Hefte*] i Afhandlingen »Om Adskillelsen af Kirke og Stat« i Decemberheftet 1874. ¶ 323.3. *Den Begivenhed i Trier*] i sit Brev af 14/11 1874 ytrer Salomonsen stærke Tvivl om Kulturtilstandene i Tyskland, »hvor Ungdommen nødes til at tilbringe 3 af deres bedste Aar med Militærtjeneste og hvor Politiet uden videre hugger Katholikerne itu under Gudstjenesten som i Trier«. ¶ 323.25 f. *Om man er Philosoph naar man ei er Positivist?*] i et Brev af 17/11 1874 fortæller Salomonsen Brandes om sin filosofiske Læsning og retter det Spørgsmaal til ham: »Er der egentlig Philosopher andre Steder end i England og Frankrig eller rettere, er man Philosoph, når man ikke er Positivist?« ¶ 324.8 f. *den Bog af Schopenhauer eller den af Büchner*] Schopenhauers »Über den Willen in der Natur« (1836) og Ludwig Büchners »Der Gottesbegriff und dessen Bedeutung in der Gegenwart« (1874).

Br. 21. 324.15. *Bogen om Kierkegaard*] »Søren Kierkegaard« (1877). ¶ 324.16 f. *Det andet er lettere Varer*] »Danske Digtere« (1877). ¶ 325.5. *Min Herskerinde*] Brandes havde 29/7 1876 ægtet Henriette (kaldet Gerda) Strodtmann.

Br. 22. 327.2. *have en lille Sag færdig*] »Esaias Tegnér« (1878). ¶ 327.5. *din nye Virksomhed*] som Prosektor ved Kommunehospitalet.

Harald Høffding og Georg Brandes

1870—1923.

Brevene, der er vekslede mellem Høffding og Brandes, ejes af Det kgl. Bibliotek, København. De er her meddelt i fyldigt Udvalg.

Br. 1. 331.4. *Afhandlingen om Opfattelsen af Villiesbegrebet*] Høffdings Doktordisputats »Den antike Opfattelse af Menneskets Villie« (1870). ¶ 331.6. *de Ubehageligheder, vi . . . have sagt hinanden*] se Oplysningerne til S. 16.1 og 17.30.

Br. 2. 331.17. *Planen om at danne en Forening*] se Oplysningerne til S. 162.3.

Br. 3. 333.13. *Deres Brev*] ikke bevaret. ¶ 334.5. *Eines schickt sich nicht für Alle!*] Citat af Goethes Digt »Beherzigung«.

Br. 4. 334.17. *et Bidrag til vort Tidsskrift*] til Det 19. Aarh. Maj—Juni 1876 bidrog Høffding med Afh. »Montaignes Betydning i Ethikens Historie«.

Br. 5. 335.6. *Hr. Rydberg*] Viktor Rydberg havde taget Udgifterne af Det 19. Aarh. ilde op, at andet og tredje Afsnit af hans Afh. »Roms Kejsere i Marmor« var sat med mindre Typer i April- og Maj-Hefterne 1875.

Br. 7. 337.4. *Deres Ethik*] »Om Grundlaget for den humane Ethik« (1876). ¶ 338.17. *Optegnelserne om Kierkegaard*] efter Brøchners Død offentliggjordes ved Høffding i Det 19. Aarh. Marts 1877 hans efterladte »Erindringer om Søren Kierkegaard«.

Br. 10. 339.27. *Deres fortræffelige Bog*] »Spinozas Liv og Lære« (i Herm. Triers Serie »Kulturhistoriske Personligheder«, 2. Række, 1877).

Br. 11. 340.12. *de Afhandlinger af Spencer*] »Mindre Afhandlinger« med en biografisk Skitse ved Høffding (1878). ¶ 340.14 f. *som Menelaos*

i *Odyseen*] enten: *Odyseen* IV 589 ff., hvor der dog ikke er Tale om en Gengave, eller Hukommelsesfejl for *Iliaden* XXIII 609 ff.

Br. 12. 342.1 f. *en lille Ting*] »Esaias Tegnér« (1878). ¶ 343.9. *et stort nyt Hovedværk*] »Phänomenologie des sittlichen Bewusstseins« (1879).

Br. 13. 343.26. »*Morgenbladet*« har betegnet den som »*Dampede Melodier*«] i en anonym Anmeldelse 1/5 1878. ¶ 343.31. *lige som Nehemias*] i *Nehemias'* Bog i det gamle Testamente fortælles det om denne, der var Jøde, men stod i Perserkongens Tjeneste, at han fik Udnævnelse til Jerusalemets Statholder og opbyggede Byens Mure, samtidig med at han væbnede Indbyggerne mod deres Fjender. ¶ 344.5 f. *Holger Drachmann . . havde opslaaet sit Exil derovre*] Digteren var blevet skilt fra sin første Hustru og stod i Begreb med at gifte sig med Polly Thalbitzer (jf. om Besøget Høffdings »*Erindringer*« S. 116 f.). ¶ 344.18. *han staar i Korrespondance med Martensen*] nogle Breve, der i Aarene 1877—78 er vekslet mellem Drachmann og Martensen, er trykt i Josepha Martensens »H. L. Martensen i sit Hjem og blandt sin Venner« (1918) S. 112 ff. ¶ 344.19. *Hans nuværende Kone*] Drachmann var ikke blevet gift med Polly Thalbitzer; inden det kom saavidt, var hun blevet forelsket i en anden, og han giftede sig Aaret efter med hendes Søster, Emmy Culmsee. ¶ 344.23. *Heegaard's Bog*] »*Om Intolerance*« (1878).

Br. 14. 347.22. *Deres Bog om Beaconsfield*] »*Benjamin Disraeli*« (1878).

Br. 15. 348.25. *Gjellerup sendte mig sin Bog*] »*En Idealist*« (1878) af Høffdings Fætter, Karl Gjellerup. ¶ 349.4 f. *Bille . . har rost den . . i Cabiros Blad*] Anmeldelsen i Peter Hansens »*Nær og Fjern*« 26/1 1879 er anonym; Recensenten fremhæver den »*Lidenskabsløshed*«, hvormed Disraeli er skildret.

Br. 16. 349.17. *et godt Ord . . fandt et saa godt Sted*] se Indl. S. XXVI f. ¶ 349.18. *hoslagte Anmeldelse*] af Wilhelm Bolin: »*Ludwig Feuerbach*« (1891) i »*Vierteljahrsschrift für wissenschaftliche Philosophie*« XV (1891). ¶ 349.21. *et 20 Aar gammelt Skrift*] se ovf. S. 350.26.

Br. 17. 349.30. *Hvad jeg selv har offentliggjort om ham*] Omtalen i »*Det unge Tyskland*« (1890) S. 492 ff. ¶ 350.6 f. *Siden jeg . . først henledede Opmærksomheden paa Nietzsche*] Brandes holdt i Foraaret 1888 Forelæsninger paa Universitetet i København over Nietzsche; i Anm. af Høffdings »*Den nyere Filosofis Historie*« i Pol. 8/10 1895 hedder det: »*Det var i sin Tid . . ikke ganske let at gøre Nietzsches Navn bekendt. Men Ingen, der har blot noget Begreb om Filosofiens Historie, har vel i de*

senere Aar kunnet høre den Musik, Nietzsche's Basunstødere i Norge og Sverig har istemt til hans Forherligelse, uden at væmmes« (= SS. XIII S. 522). ¶ 350.9 f. *Garborg, Strindberg og Ola Hansson*] Brandes nærede stor Bitterhed mod Ola Hansson, fordi han i 1889 kom ham i Forkøbet med en Afh. om Nietzsche i Tidsskriftet »Unsere Zeit«, medens Oversættelsen af hans egne Nietzsche-Forelæsninger, der var overdraget Ola Hanssons senere Hustru, Laura Marholm, af denne forhaledes fra Maaned til Maaned (se »Levned« III 271 ff.). Ola Hansson vandt under sit Besøg paa Kolbotn i Sommeren 1889 Garborg for Nietzsche og fik ham til at skrive Forord til sin Bog om den tyske Tænker 1890; i et større Essay i »Syn og Segn« 1895 skildrede Garborg ham udførligere. Strindberg derimod, der fra Efteraaret 1887 til Foraaret 1889 opholdt sig i Danmark, skyldte Brandes Bekendtskabet med Nietzsches Lære; i den korte Opsats »Mitt förhållande till Nietzsche«, der fremkom 1894 i »En bok om Strindberg« S. 44 f. (= Saml. skr. LIV 323 f.) vedgaar han, at han Eftersommeren 1888 gennem Brandes' Formidling indførtes i Nietzsche, men hævder samtidig, at han allerede i Forvejen og paa egen Haand var naaet til nietzsche'ske Standpunkter.

Br. 20. 352.15. *Deres Bog*] »Søren Kierkegaard som Filosof« (1892).

Br. 21. 353.12. *at anmelde den*] denne Tanke synes ikke at være blevet til Virkelighed.

Br. 22. 354.3. *Anmeldelse af min Bog*] Brandes' Anmeldelse i Pol. 8/10 1895 af Høffdings »Den nyere Filosofis Historie« er optrykt i SS. XIII S. 519 ff.

Br. 23. 354.30. 4 S] i September 1887 dannedes paa Initiativ af Joh. Ottosen inden for Studentersamfundet en ny sønderjysk Forening: »4 S« (∅: Studenter-Samfundets sønderjyske Samfund«), hvis første Formand blev Høffding.

Br. 26. 356.27. *Deres Digte*] »Ungdomsvers« (1898).

Br. 27. 357.22 f. *et Foredrag om Fichtes »Taler til den tyske Nation«*] trykt i Høffdings »Mindre Arbejder. Anden Række« (1905) S. 192 ff. ¶ 357.24 f. *deltage i Diskussionen*] Brandes opholdt sig paa dette Tidspunkt i Lemberg. ¶ 357.26. *Deres Moders Sygdom*] Fru Emilie Brandes døde 27/12 1898.

Br. 28. 358.4 f. *Krabbes Kandidatur*] til Folketingsvalget i Kalundborg 3/4 1901 var af Venstrereformpartiet opstillet Herredsfoged Christopher Krabbe; fra nationale Lejre i Landet blev der rejst en heftig

Kampagne imod hans Kandidatur, fordi han havde nægtet at tage Afstand fra sin Datter, Fru Wildenradt-Krabbes antidanske Virksomhed i Sønderjylland. Reformpartiets Formand J. C. Christensen, der oprindeligt havde den Opfattelse, at Aktionen var sat i Gang »for at ramme Faderen i Stedet for Datteren, som man ikke kan ramme« (se Kallundborg Dagblad« 21/1 1901), trak sin anbefaling til Fordel for Krabbe tilbage igen, da han af Frantz v. Jessen var blevet gjort bekendt med nye Oplysninger i Sagen, men vilde dog ikke gaa med til at unddrage Krabbe sin Støtte ved Valget. Paa selve Valgdagen holdt Georg Brandes i Kalundborg en kraftig Tale imod Krabbe (trykt i SS. XII 253 ff.), men da der ingen Modkandidat var opstillet, blev han valgt, til Trods for, at han fik flere Nej- end Ja-Stemmer (se Niels Hjort: »Krabbe-Affæren« 1905).

Br. 29. 358.12 f. *et Foredrag*] da »4 S«s Møder ikke refereredes i Pressen og Foreningens Arkiv (if. Oplysning af Rigsarkivar Linvald) ikke indeholder nogen Mødeprotokol, kan der ikke oplyses noget nærmere om denne Sammenkomst.

Br. 30. 358.28. *Til Lykke*] Høffding fyldte 60 Aar 11/3 1903; Brandes var naaet det samme runde Tal 4/2 1902.

Br. 32. 359.14. *det sidste Bind af Deres Selvbiografi*] »Levned. Snevringer og Horisonter« (1908). ¶ 359.21. *den venlige Omtale*] se »Levned« III 318 f. og ovf. Br. 16.

Br. 35. 361.21 f. *le jubilé des 4 S*] Foreningen »4 S« var egentlig stiftet 1887, men fejrede dog først i Foraaret sit 25 Aars-Jubilæum.

Br. 36. 361.27. *et Interview*] i Anledning af, at »Videnskabernes Selskab« havde valgt Høffding til den første Indehaver af Æresboligen paa Carlsberg, bragte Pol. 21/3 1914 et Interview med ham, hvori Bladet til Slut lader ham udtale: »naar Brandes ikke fik Tilbud om Boligen . . , skyldes det vistnok den Omstændighed, at han ikke — og vel mindre nu end tidligere — kan regnes eller regner sig selv for egentlig Videnskabsmand og jo derfor heller ikke er Medlem af Videnskabernes Selskab. Jeg har Indtrykket af, at man har ment at maatte vælge blandt dette Selskabs Medlemmer.«

Br. 38. 362.15. *Deres lærerige . . Værk*] »Ledende Tanker i det nitende Aarhundrede« (1920).

Br. 40. 364.8 f. *nogle Stykker af mine »Erindringer«*] i den trykte Udgave S. 89—93 og 163—168.

Br. 41. 364.30 f. *Deres Arbejde om Pascal og Kierkegaard*] Særtryk af en Afh. i »Tilskueren« 1923 I S. 412 ff. (senere optaget i »Religiøse Tanketyper« 1927).

Br. 42. 365.10. *Bogen om Analogi*] »Begrebet Analogi« (1923) i »Videnskabernes Selskabs Skrifter«.

Troels-Lund og Georg Brandes

1867—1920.

Brevene, der er vekslende mellem Troels-Lund og Brandes, ejes af Det kgl. Bibliotek, København. De er her meddelt i fyldigt Udvalg.

Br. 1. 369.6 f. *din elskværdige Svigerinde*] den franskfødte Thérèse Chartier, g. m. Troels-Lunds Broder, den senere Kontorchef i Statistisk Bureau, Etatsraad Ferd. Lund, der dengang boede i Dannebrogsgade (ikke Absalonsgade) Nr. 22.

Br. 2. 370.2. *din Bog*] da Troels-Lund i 1867 under Pseudonymet Poul Vedel havde udgivet et skønlitterært Skrift, »Paa Vandring«, opsogte han Brandes i hans Bolig for at høre hans Dom om den, der imidlertid ikke faldt gunstigt ud. Brandes var kort efter blevet udspurgt om den af Chr. K. F. Molbech og havde meddelt ham sit Indtryk i lignende Vendinger som til dens Forfatter. 31/12 1867 fremkom der i Dagbl. en Anm. af den ved Molbech (optrykt i »Fra Danaidernes Kar« 1876), der kalder den »et mislykket Tankefoster« og sammenligner den med »Bøigen«. Brandes fortæller videre herom i Artiklen »Sagndannelser« (1924) (nu optrykt i »Kulturbilleder« (1932) S. 109 ff.): »Da jeg næste Dag mødte Troels ved Trinitatis Kirke, sagde han bittert: Tak for Anmeldelsen! og tav (med et yderst skeptisk Blik og et afvisende Smil) til min Replik: Hvilken Anmeldelse? Jeg har ingenting skrevet om dig. — Denne usle Historie skilte os i flere Aar, lige til Molbech udgav sin gamle Anmeldelse paany i Samlingen »Danaidernes Kar«.«

Br. 3. 370.27 f. *den .. omtalte Forening*] Litteraturselskabet (se Oplysningerne til S. 162.3). ¶ 370.29. *salig Discussions-Foreningen*] i Novbr. 1862 blev Brandes Medlem af et Selskab af henvend halvhundrede Studerende, der hver 14. Dag samledes paa Borchs Kollegium for at høre Foredrag og diskutere (se »Levned« I 153 f.).

Br. 4. 372.3. *den lille Bog*] formodentlig Særtryk af Afh. »Jacob Ulfelds Færd ved Fr. II's Begravelse« fra Historisk Tidsskrift 4. R. IV.

Br. 5. 372.31. *Jeg syser i denne Tid med S. Kierkegaards Værker*] til Brug for Bogen »Søren Kierkegaard« (1877).

Br. 6. 374.1. *min afdøde Broder*] den i Krigen 1864 faldne cand. theol. Peter Severin Lund. ¶ 374.10 f. *mit lille Bidrag til »Det 19. Aarh.«*] Afh. »Brevstilen i Danmark i det 16de Aarhundrede«, først trykt i Det 19. Aarh. Novbr.—Decbr. 1876.

Br. 7. 374.14. *Dine Essays (danske)*] »Essays. Danske Personligheder« (1889) indeholder Essays om J. L. Heiberg, Hans Brøchner og Rasm. Nielsen. ¶ 374.16. »*Nutzhorns Bande*«] den i Brandes' »Julius Lange« (1898) S. 13 ff. omtalte Kreds, hvis primus motor var Fr. Nutzhorn. ¶ 374.24 f. *Emil Petersen*] se Oplysningerne til S. 379.10 f. ¶ 375.9. *det jeg har skrevet for »Vort Forsvar«*] til det af Carl Hall 1881 grundlagte Blad »Vort Forsvar« havde Troels-Lund i 1889 skrevet den lille Afh. »Danmark i Aaret 1700«. ¶ 375.19 f. *Længselsfuldt heniler Vandet* osv.] Citat af Oehlenschlägers »Hjemvee«. ¶ 375.22 f. *en Opsats som . . den om Holberg*] i »Essays. Danske Personligheder« (1889), opr. trykt i Jubeludgaven af Holbergs Komedier (1887).

Br. 8. 376.24 f. *en vis Vodskov havde skrevet det*] der sigtes aabenbart til Udtalelser som denne fra Vodskovs »Litteraturbreve til »Ny svensk tidsskrift« 1882: »Det er de virkelige Videnskabsmænd . . , Høffding, Wilkens, Kroman o. s. v., som naturligt maatte have sluttet Kreds om G. Brandes, og som vilde have gjort det, naar han ikke selv fra først af var slaaet ind paa den negative Radikalisme, den lidenskabelige Partiensidighed, som det litteraire Venstre senere med saa stor Dygtighed har taget op efter ham« (»Spredte Studier« S. 248). ¶ 376.27. *under min sidste Polemik*] Nietzsche-Fejden, der førtes mod Høffding i »Tilskueren« 1889; i Høffdings Indlæg »Demokratisk Radikalisme«, hedder det om Brandes: »Jeg mener ikke, at hans Betydning kan udtrykkes derved, at han har sat Problemer under Debat; thi han har egentlig aldrig selv villet være Tænkere« (S. 849).

Br. 9. 378.8. *medfølgende Bog*] formodentlig 12. Bog af »Dagligt Liv i Norden«: »Ægteskab og Sædelighed« (1895).

Br. 13. 379.10 f. *vor fælles Ven »Herbert«*] Georg Brandes' og Troels-Lunds nære Ven fra Ungdommen, Kontorchef ved Statsbanerne Emil Petersen, som Brandes i Pol. 7/9 1897 skildrede i en Opsats, hvor han

kaldes »Herbert« (= SS. XV S. 446 ff.); Troels-Lund omtaler ham i »Et Liv« S. 284 ff. som baade sin og Brandes' nærmeste Ven. ¶ 379.25. den »fjerde Afgrund«] vistnok en Hentydning til Skildringen af Helvede i Dantes »Divina comedia«.

Br. 14. 380.17. *Folke*] i Sagnet om Vermund og Uffe en Helt, der lover at drikke et Bæger med sit eget Blod paa Valpladsen (»Sakses Danesaga«, oversat af J. Olrik I (1911) S. 181).

Br. 15. 380.30. *denne Bog*] »Livsbelysning« (1898).

Br. 19. 383.10 f. *anmelde din nye Bog*] det skete i Pol. 21/10 1898. ¶ 383.16. *de tyske Indledninger til Ibsens Stykker*] Ibsens »Sämtliche Werke in deutscher Sprache« udkom i 10 Bind 1898—1905, udgivet ved og med Indledninger af Brandes, Julius Elias og Paul Schlenther.

Br. 20. 384.7. *Din Carl Bagger*] et Essay, skrevet til »Vort Folk i det nittende Aarhundrede«, udg. af Vilh. Østergaard (1897—1901). ¶ 384.26. *Dr. I. A. F.*] Jul. A. Fridericia. ¶ 385.6. *H. P. Holst*] havde været Troels-Lunds Dansklærer i v. Westens Institut (se »Et Liv« S. 272 f.).

Br. 22. 386.17 f. *jeg skal ud paa Officerskolen*] hvor Troels-Lund var Lærer i Historie. ¶ 386.19 f. *jeg »er tændt i Glød af Din tirrende Tavshed*] i sin Anm. dadler Brandes Troels-Lunds Tilbøjelighed »dels til at hidse sine Billeder til det Yderste, dels til at bringe i Billedform, hvad der slet ikke egner sig dertil. Han siger f. Eks.: Med kølig Ro kunde Epikuræere og Stoikere finde Svaret fyldestgørende. De nød dets buede Glathed, tændtes ikke i Glød af dets tirrende Tavshed. — Et Svars buede Glathed; hvis ikke dette er Gongorisme, hvad er det da!«

Br. 25. 389.7. *en Fødselsdag med et højt Tal*] Troels-Lund fyldte 70 Aar 5/9 1910.

Br. 27. 390.23. *Dine venlige Ord til mig i »Fyens Venstreblad*«] i Numret 5/9 1920 bragte baade Brandes og Høffding Troels-Lund en Lykønsning i Anledning af hans 80 Aars Fødselsdag.

**FR. BAGGES KGL. HOFBOCTRYKKERI
KØBENHAVN**